

ISSN 1392-0502

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS

METRAŠTIS
XXXVII

VILNIUS, 2013

Projekto kodas: VP1-3.2-ŠMM-V-02-002

Periodinių mokslo leidinių leidyba

LKMA METRAŠTIS, t. XXXVII / LCAS ANNUALS, vol. XXXVII
SERIJA A / SERIES A

REDAKcinė KOLEGIJA

LKMA akad. doc. dr. vysk. JONAS BORUTA SJ (*fizika*) – redakcinės kolegijos pirmininkas

LKMA akad. prof. habil. dr. VANDA ARAMAVIČIŪTĖ (Vilniaus universitetas, *edukologija*)

prof. habil. dr. GRZEGORZ BŁASZCZYK

(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Lenkija, *istorija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. DANUTĖ GAILIENĖ (Vilniaus universitetas, *psichologija*)

LKMA akad. doc. dr. KĘSTUTIS K. GIRNIUS (Vilniaus universitetas, *filosofija*)

LKMA akad. dr. LIUDAS JOVAIŠA (Vilniaus universitetas, *istorija*)

dr. kun. ALGIRDAS JUREVIČIUS (Šv. Juozapo kunigų seminarija, *teologija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. SOFIJA KANOPKAITĖ (*biochemija*)

doc. dr. GEDIMINAS KAROBLIS (Vytauto Didžiojo universitetas, *filosofija*)

prof. dr. kun. TADEUSZ KRAHEL (Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku, Lenkija, *istorija*)

dr. RASA MAŽEIKA (Archives of Canada, Toronto, Kanada, *istorija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. IRENA REGINA MERKIENĖ (Lietuvos istorijos institutas, *etnologija*)

LKMA akad. prof. dr. kun. ARVYDAS RAMONAS (Klaipėdos universitetas, *teologija*)

doc. dr. kun. PETRAS SMILGYS (*kanonų teisė*)

LKMA akad. doc. dr. ARŪNAS STREIKUS (Vilniaus universitetas, *istorija*)

LKMA akad. prof. dr. PAULIUS V. SUBAČIUS (Vilniaus universitetas, *literatūrologija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. ANTANAS TYLA (*istorija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. GIEDRIUS UŽDAVINYS (Vilniaus universitetas, *medicina*)

prof. dr. ANDRIUS VALEVIČIUS (L'Université de Sherbrooke, Kanada, *filosofija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. ZIGMAS ZINKEVIČIUS (*lingvistika*)

dr. MIKAS VAICEKAUSKAS (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) – vyriausiasis redaktorius

© LKMA, 2013

ISSN 1392-0502

PRATARMĖ

Šiais, 2013 metais, kai minime Žemaičių Krikšto pradžios, kartu ir Lietuvos christianizacijos atbaigimo 600 metų jubiliejų, Lietuvių katalikų mokslo akademija planavo išleisti šiai sukakčiai skirtų leidinių, tačiau dėl finansinių sunkumų negalėjo pilnai įvykdyti turėtų planų. Teko labai susispausti, idant pavyktų paskelbti šį Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščio tomą, ačiū Dievui, atsirado galimybė jį išleisti.

Mielus mūsų leidinių skaitytojus informuojame, kad Žemaičių jubiliejiniais metais LKMA parengė ir išleido: Dariaus Barono sudarytą istoriografinių tekstų rinkinį Žemaičių krikštas: Tyrimai ir refleksija (Vilnius, 2013) ir Vytauto Ališausko pagal kitų autorių tekstus parengtą piligrimų ir keliautojų vadovą Žemaičių krikšto pėdsakais (Vilnius, 2013). Manome, kad šie abu leidiniai padės mūsų skaitytojams, ypač mokytojams, studentams ir moksleiviams bei visiems besidomintiems savo krašto istorija, išsiaiškinti, kas ligšiolinėse (sekuliariose ir neopagoniškoje) interpretacijose buvo nekorektiškai teigiama. Antroji knyga Žemaičių krikšto pėdsakais padės keliaujantiems krikštytojų pramintu keliu pajusti, ką gražaus ir pozityvaus Lietuvos ir Žemaičių krikštas davė mūsų krašto žmonėms per 600 metų. Tai yra keliaujant nuo Kauno Nemuno, Dubysos pakrantėmis, Telšių, Kęstaičių ir Žemaičių Kalvarijos, pamatyti per 600 metų krikščionių kultūros paliktus pėdsakus, apie kuriuos labai įspūdingai rašė pal. popiežius Jonas Paulius II 1987 m. Lietuvos vyskupams siųstame laiške: „Krikštas jūsų tautą įjungė į didžiąją krikščionių Europos tautų šeimą, į tą krikščioniją, kuri nulėmė šio žemyno likimą, kuri sudaro patį brangiausią bendrą paveldą ir drauge pagrindą kurti taikingai ateičiai, ugdyti pažangai ir tikrajai laisvei. Tokiu būdu Lietuva įėjo ir į tą kultūrinio persiformavimo srovę, kuri prasidėjo to amžiaus Europoje, į kultūrinę srovę, kuri buvo persunkta krikščioniškos dvasios ir atsivėrusi naujojo humanizmo poreikiams, kurie iš tikėjimo sėmėsi įkvėpimo ir paskatinimo ugdyti tas didžiąsias vertybes, kurias išaukštino Europos istoriją ir per Europos žmones nešė pažangą kitiems kontinentams. Iš šio naujo ir daug žadančio įsijungimo Lietuva sėmėsi dvasinės energijos išteklius, kurie palaipsniui įsikūnijo įvairiose kultūros, meno ir socialinės organizacijos formose. Jūsų šalyje pamažu išaugo bažnyčios ir vienuolynai, kurie buvo ne tiktai tikėjimo, bet ir kultūros spinduliavimo centrai. Juk amžių bėgyje, besikeičiant

istorinėms aplinkybėms, Evangelijos skelbimo darbas ranka rankon ėjo su tautos auklėjimo ir mokymo iniciatyva, šalia vienuolynų išsiskleidė mokyklų tinklas, religinis gyvenimas skleidėsi kasdieniniais žmonių meilės darbais, įvairiausiomis socialinės pagalbos ir pažangos formomis.

Bažnyčioje pradėjo klestėti dvasiniai pašaukimai. Sustiprėjo kultūrinė tautos švietimo iniciatyva, steigiant bibliotekas, leidžiant religines knygas, steigiant neturtingiems studentams bendrabučius, liaudžiai vaistines, draugijas bei brolijas, amatų bei įvairių profesijų mokyklas. Ypač buvo sustiprintas ir išplėstas apaštaltavimo ir švietimo darbas tarp vargingiausių žmonių kaimuose, kur ne vienas gyveno vergiškoje ir tikrai skurdžioje padėtyje. Čia buvo skubiausiai reikalinga meilė skelbianti išlaisvinančioji Evangelijos naujiena.

Į nenuilstančias pastoracines pastangas lietuviai atsiliepė su dideliu palankumu ir nuoširdumu. Krikščionybė lietuvių tautai greitai tapo tuo Evangelijos raugu, kuris persmelkė kasdieninį gyvenimą. Giliai įsišaknydama žmonių sąmonėje, krikščionybė, galima sakyti, tapo tautos siela.

Gyvendama krikščioniškuoju tikėjimu, tauta tvirtai ir nuoširdžiai jį liudijo net ir sunkiausiais savo istorijos laikotarpiais, kančios ir bandymų valandomis.

Bažnyčia taip artimai susisiejo, sakyčiau, tiesiog augte suaugo su tautos gyvenimo tikrove, kad apie ją telkėsi jūsų tėvai ir protėviai visais laikais, bet ypač tada, kai iškildavo bandymai, kai ateidavo sutemų ir kančios laikotarpiai, kuriais ir pastaruoju metu buvo paženklinta jūsų šalies istorija“.

Šiame Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščio tome nėra specialiai Žemaičių krikšto jubiliejui skirtų straipsnių. (Tokius straipsnius ir Telšiuose rengiamos Jubiliejinių metų mokslinės konferencijos pranešimus numatoma paskelbti artimiausiam LKMA leidžiamų Bažnyčios istorijos studijų tome). Čia publikuojamos daugiausia jaunesnės mūsų mokslininkų kartos parengtos publikacijos, analizuojančios tą dvasinį ir kultūrinį paveldą, kurį mūsų laikų Lietuvos žmonėms suformavo ir paliko šeši krikščionybės amžiai.

Žemaičių Kalvarija, 2013-07-12

Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ
Redakcinės kolegijos pirmininkas

PREFACE

In this year 2013 when we are commemorating the 600th anniversary of the beginning of the Baptism of the Samogitians along with the consummation of Lithuania's Christianization the Lithuanian Catholic Academy of Science (LCAS) planned to issue publications devoted to this anniversary, but due to financial difficulties could not fully complete the envisioned plans. We had to economize very much, so that we could prepare this volume of the Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis (Lithuanian Catholic Academy of Science Annuals), thank God, the opportunity to publish it appeared.

We inform the dear readers of our publications that in the anniversary year of the Samogitians, the LCAS prepared and published: a collection of historiography texts edited by Darius Baronas Žemaičių krikštas: Tyrimai ir refleksija (The Baptism of the Samogitians: Research and Reflection, Vilnius, 2013) and a guide-book for pilgrims and travelers edited by Vytautas Ališauskas consisting of texts by other authors Žemaičių krikšto pėdsakais (In the Footsteps of the Baptism of the Samogitians, Vilnius, 2013). We believe that these two publications will help our readers, especially teachers, students and high school students, and everyone interested in the history of his land, to find out what in the up to now (secular and neo-pagan) interpretations was incorrectly stated. The second book Žemaičių krikšto pėdsakais will help those traveling on the trail trodden by the baptizers to feel what beautiful and positive the baptism of Lithuania and the Samogitians gave to the people of our land through 600 years. That is while traveling from Kaunas along the banks of the Nemunas and Dubysa rivers, to Telšiai, Kėstaičiai and Žemaičių Kalvarija, to see the footprints left by Christian culture through 600 years, about which Blessed Pope John Paul II wrote very impressively in 1987 in a letter sent to the Lithuanian bishops: "The baptism brought your nation into the great family of the Christian peoples of Europe, into that Christianity, which determined the fate of this continent and constituted the most precious common inheritance and the construction of a future of peace, authentic progress and true liberty. In this way, Lithuania also entered that stream of cultural transformation, which was beginning in Europe in that century, a transformation permeated with the Christian spirit and open to the needs of a new humanism, which from faith drew inspiration and the promotion of those great values that exalted the history of Europe and through

Europe's people brought progress to other continents. From this new and very promising membership Lithuania drew an exuberance of spiritual energy, which progressively expressed itself in different forms of culture, art, and social organization. Little by little your land became covered with churches and monasteries, which were at the same time centers radiating faith and civilization. For through the ages, as historical circumstances changed, the work of evangelization was accompanied by provident initiatives of education and instruction, and schools grew up alongside the monasteries and the life of faith was strengthened by the daily exercise of charity, through various forms of social assistance and progress.

Spiritual vocations began to flourish in the Church. The initiative of the cultural education of the nation, by establishing libraries, publishing religious books, establishing dormitories for needy students, pharmacies for the poor, associations and fraternities, schools of arts and crafts. The apostolic and education work among the poorest people in the countryside, where many lived in slave-like and really miserable conditions, was particularly strengthened and expanded. Here the liberating message of the Gospel proclaiming love was most urgently needed.

The Lithuanians responded to the tireless pastoral efforts with great kindness and sincerity. Christianity quickly became for the Lithuanian nation that leaven of the Gospel that permeates its daily life. Establishing firm roots in people's consciousness, Christianity, one could say, became the soul of the nation.

The church merged so closely, I would say, just grew up with the reality of the nation's life that your parents and ancestors at all times rallied around, but especially when trials arose, when came the periods of dusk and suffering with which even recently your country's history was marked".

In this volume of the Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis there are no articles specifically devoted to the anniversary of the baptism of the Samogitians. (Such articles and the reports of the scholarly jubilee year conference organized in Telšiai are expected to be published in the next volume of the LCAS issued Bažnyčios istorijos studijos (Studies in Church History).) In it are publications prepared mainly by the younger generation of scholars, analyzing the spiritual and cultural heritage which the six centuries of Christianity formed and left for Lithuania's people today.

Žemaičių Kalvarija, 2013-07-12

Bishop of Telšiai Jonas Boruta SJ
Chairman of the Editorial Board

T U R I N Y S

Pratarmė	3
Preface	5
Moksliniai straipsniai 9	
ARŪNAS STREIKUS	
Vysk. Teofilus Matulionis – Bažnyčios karys ir kankinys	11
Bishop Teofilus Matulionis – Warrior and Martyr of the Church	27
GEDIMINAS MIKELAITIS	
Stasio Ylos ir Antano Maceinos krikščioniškojo gyvenimo atnaujinimo analitika	29
The Analysis of the Revitalization Theory of Christian Life by Stasys Yla and Antanas Maceina	39
ALDONA PRAŠMANTAITĖ	
Archyviniai šaltiniai XIX a. Lietuvos katalikų dvasininkijos socialinės raidos tyrimams: tarnybos lapai	41
Archival Sources for Research on the Social Development of Lithuania’s Catholic Clergy in 19 th Century: Service Sheets	63
VILMA ŽALTAUSKAITĖ	
Katalikų dvasininkų luomo tapatybės formavimo ženklai XIX a. reguose: Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos atvejis	65
Signs of Identity Formation of the Clergy Estate in the Rules of the 19 th Century: The Case of the Academy of Roman Catholic Theology	102
ALGIMANTAS KATILIUS	
Vilniaus miesto vienuolynai XIX a. – XX a. pradžioje	131
Monasteries of the Vilnius City at the End of 18 th Century – Beginning of 20 th Century	169
JUOZAPAS BLAŽIŪNAS	
Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo restauravimo darbai ir karūnavimo iškilmės 1927 m.	171
The Restoration of the Painting <i>Our Lady of the Gate of Dawn</i> in 1927	185
ALGĖ ANDRIULYTĖ	
Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo vainikavimo iškilmės 1927 m.: Tradicinės apeigos ir moderni meninė raiška	187
The Coronation Ceremonies of our Lady of the Gate of Dawn Painting in 1927: Traditional Rites and Modern Art Expression	204

EDUARDAS REMECAS	
Katalikiški ženkleliai tarpukario Lietuvoje: jų priklausomybė, datavimas, platinimas ir galimi tiražai.	205
Catholic Badges of the Interwar Period in Lithuania: Their Subordination, Dating, Distribution and Circulation.	231
DANGIRAS MAČIULIS	
Kraštotyros muziejai ir kolektyvinė atmintis Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m.	233
Local Lore (Regional Studies) Museums and Collective Memory in Independent Lithuania (1918–1940).	255
VYTAUTAS ALIŠAUSKAS	
Evangelijų kilmė ir senolių tradicija II–III a. krikščioniškojoje raštijoje.	257
The Origin of the Gospels and the Tradition of the Elders in 2 nd –3 rd Century Christian Writings.	284
PAULIUS V. SUBAČIUS	
Antroji <i>Anykščių šilelio</i> eilutė: skaitymų prielaidos ir padariniai.	285
The Second Line of <i>Anykščių šilelis</i> : Assumptions and Consequences of Readings. ...	297
GINTARAS LAZDYNAS	
Maironio „Trakų pilis“: tarp „aukso amžiaus“ ir griuvėsių motyvo.	299
“Trakai Castle” by Maironis: Between “The Golden Age” and the Motif of Ruins. ...	312
VAIVA NARUŠIENĖ	
Bajoriškosios tapatybės atspindžiai XX a. pirmos pusės lietuvių bajorų rašytojų literatūrinėje kūryboje: kolektyvinės atminties aspektas.	313
Nobility’s Identities in the Literary Work of the Lithuanian Noblemen Writers of the First Half of the 20 th Century: The Aspect of Collective Memory.	338
DAINIUS ELERTAS	
Angelas ažuole: XVII a. įvykių stebėtojo ir dalyvio interpretacijos.	339
Angel in an Oak Tree: Interpretations of a 17 th Century Participant and Observer of Events.	350
DANUTĖ GAILIENĖ	
Represuotųjų vaikai: tarpgeneracinio traumų poveikio tyrimai Lietuvoje.	351
The Children of Repression Victims: Lithuanian Research on the Transgenerational Effects of Trauma.	365
Publikacijos.	367
PARENGĖ SIGITAS JEGELEVIČIUS	
Ukmergės dekanato topografinis aprašymas.	369
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ.	569
APIE AUTORIUS.	579
ATMENA AUTORIAMS.	583

Moksliniai straipsniai

VYSK. TEOFILIUS MATULIONIS – BAŽNYČIOS KARYS IR KANKINYS

ARŪNAS STREIKUS

Herojiškų tikėjimo liudijimų pavyzdžiai totalitarinių režimų pastangų sunaikinti Bažnyčią akivaizdoje šiandien regimi kaip viena iš atramų, galinčių padėti pristabdyti visuomenės dechristianizaciją postmodernioje visuomenėje. Didžiojo krikščionybės jubiliejaus proga 2000 m. gegužės 7 d. Romos koliziejuje pop. Jonas Paulius II iškilmingai paskelbė XX a. Bažnyčios martirologą, kuriame tarp 30 000 naujųjų tikėjimo kankinių yra įrašytos ir 114 lietuvių pavardės. Naujosios kankinystės aktualumą patvirtina ir daugumoje Lietuvos vyskupijų iš karto po Nepriklausomybės atkūrimo pradėtos, per pastarąjį dešimtmetį gerokai į priekį pasistūmėjusios okupacijų metais represuotų dvasininkų ir pasauliečių beatifikacijos bylos¹. Tai, kad Šventųjų skelbimo kongregacija, siekdama išvengti kankinystės reiškinio devalvavimo, labai kruopščiai tikrina ir kritiškai vertina apie kandidatus į šventumą surinktą istorinę medžiagą, yra vienas iš faktorių, skatinančių naujosios Bažnyčios istorijos tyrimus. Per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje taip pat parengta nemažai istorinių šaltinių rinkinių, akademinų studijų ir populiarių publikacijų, kurios atskleidžia vis naujus tikėjimo kankinių gyvenimų ir jų tragiškų atomazgų puslapius.

Šio straipsnio autoriaus duomenimis bene sparčiausiai į priekį juda Kaišiadorių vyskupijos kandidato – Dievo Tarno, vysk. Teofiliaus Matulionio beatifikacijos procesas, kuriame neseniai baigtas istorinių duomenų rinkimo ir jų pirminio apibendrinimo etapas. Pirmosios darbų dalies pabaiga sutapo su pernai minėtu vysk. Matulionio kankinystės penkiasdešimtmečiu ir šiemet pažymimomis 140-osiomis gimimo metinėmis. Tai suteikia

¹ Telšių vyskupija rūpinasi 1946 m. sušaudyto vysk. Vincento Borisevičiaus, Vilniaus arkivyskupija – 1953 m. Vladimiro kalėjime mirusio arkivysk. Mečislovo Reinio, Kaišiadorių vyskupija – 1962 m. neaiškiais aplinkybėmis mirusio arkivysk. Teofiliaus Matulionio, Panevėžio vyskupija – 1945 m. Štuthofio koncentracijos stovykloje žuvusio kun. Alfonso Lipniūno, Kauno arkivyskupija – 1955 m. tremtyje mirusios mokytojos Adelės Dirsytės beatifikavimo procesais.

proga dar kartą pažvelgti į vysk. Matulionio gyvenimo ir kankinystės istoriją, apibendrinti sukauptus faktinius duomenis ir paryškinti mažiau žinomas šios istorijos aspektus. Pasinaudojant kitų tyrinėtojų įdirbiu su vysk. Matulionio veikla netiesiogiai susijusiuose teminiuose laukuose, remiantis publikuotais Dievo Tarno raštais ir archyvuose saugomais sovietų režimo institucijų, prisidėjusių prie dvasininkų kontrolės ir jų persekiojimo, dokumentais, straipsnyje mėginama atsakyti į tris pagrindinius klausimus: 1) kodėl ir kokiomis aplinkybėmis vysk. Matulionis dar iki Lietuvos okupacijos net kelis kartus turėjo išklausti sovietinio teismo nuosprendį? 2) kokios priežastys lėmė trečiąjį jo areštą 1946 m.? 3) kodėl net ir paskutiniais savo gyvenimo metais, jau neturėdamas galimybių tiesiogiai vykdyti savo pareigų, vysk. Matulionis nedavė ramybės religinio gyvenimo prievaizdams Sovietų Lietuvoje ir ar pastarieji turėjo motyvą prievarta pašalinti jų planams trukdžiusį ganytoją?

Uolusis Rusijos apaštalas. Vysk. Matulionio gyvenimo istorija, visų pirma, asocijuojasi su nepalaužiama valia ginti Bažnyčios veikimo laisvę nuo bet kokios pasaulietinės valdžios pretenzijų kištis į grynai dvasinę jos veikimo sritį. Pirmą kartą Matulionis dėl to nukentėjo dar 1909 m., kai būdamas Bikavos parapijos (Latvijoje) klebonu, pažeidė carinės Rusijos įstatymus, draudusius katalikų kunigams krikštyti kūdikį, kurio bent vienas iš tėvų yra stačiatikis. Peterburgo teismo rūmų sprendimu už tai jis buvo nubaustas pinigine bauda ir tris mėnesius negalėjo vykdyti bažnytinių pareigų. Atlikęs bausmę, Matulionis tuometinio Mogiliavo arkivyskupijos valdytojo prel. Stepono Denisevičiaus sprendimu buvo perkeltas į Peterburgą, kur jam buvo pavesta administruoti statomą Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią ir prie jos steigiamą parapiją. Taip Matulionis atsidūrė mieste, su kuriuo neatskiriama susijusi jo kelio į kankinystę pirmoji atkarpa.

Žlugusią caro valdžią 1917 m. rudenį pakeitęs bolševikų režimas brutaliomis priemonėmis mėgino visiškai sunaikinti religiją. Katalikus, kurių daugumą Rusijoje sudarė tautinių mažumų atstovai, naujoji valdžia vertino itin nepalankiai. Peterburgo kunigai su arkivysk. Janu Cieplaku priešakyje mėgino priešintis agresyviai bolševikų puolimui. Aštrėjantis konfliktas kulminaciją pasiekė 1923 m. pavasarį, kai buvo pradėta vykdyti bažnytinių vertybių nusavinimo ir parapijų priklausomybę nuo pasaulietinės valdžios turėjusių įtvirtinti sutarčių pasirašymo kampanija. 1923 m. kovo pabaigoje arkivysk. Cieplakas kartu su 15 kunigų, tarp kurių buvo ir Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios klebonas, buvo teisiami didelį atgarsį sukėlusiam parodo-

majame Aukščiausiojo tribunolo posėdyje. Kitaip negu pagrindiniams šio teismo proceso dalyviams, Matulioniui šį kartą dar buvo skirta sąlyginai švelni – vos 3 metų – laisvės atėmimo bausmė, kurią jis atliko Butyrkų ir Sokolnikų kalėjimuose Maskvoje².

1926 m. paleistas iš kalėjimo, Matulionis sugrįžo į savo parapiją Peterburge, kuris per nelaisvėje praleistus metus jau buvo spėjęs virsti Leningradu. Trečio dešimtmečio viduryje Katalikų Bažnyčios padėtis Sovietų Sąjungoje buvo grėsminga: hierarchinė jos struktūra praktiškai sugriauta, dauguma kunigų buvo kalėjimuose arba deportuoti iš šalies. Kita vertus, pasinaudodamas sovietų režimo pastangomis įtvirtinti savo statusą tarptautinėje arenoje, Šv. Sostas tuo metu dar nebuvo praradęs vilties neoficialių derybų keliu susitarti su režimo atstovais dėl katalikų padėties normalizavimo³. Šio diplomatinio žaidimo sudėtine dalimi galima laikyti ir vysk. Michelio D'Herbigny SJ – vieno iš ankstyvosios Vatikano Rytų politikos architektų, popiežiškosios komisijos *Pro Russia* vadovo – vizitą į Sovietų Sąjungą 1926 m. pavasarį. Matydamas, kad sovietai laikosi derybų vilkinimo taktikos, Vatikanas tuo metu jau buvo apsisprendęs mėginti be sovietų režimo žinios atkurti represijų išblaškytą bažnytinę hierarchiją, todėl vienas iš D'Herbigny misijos tikslų buvo naujų vyskupų pašventinimas, suteikiant jiems specialius apaštalinį administratorių įgaliojimus reorganizuotoje Bažnyčios valdymo struktūroje.

Leningrado apaštalinio vikariato administratoriumi buvo paskirtas Antonijus Maleckis, kuris kaip ir kiti slapta pašventinti vyskupai greitai atsidūrė sovietų slaptosios policijos akiratyje. Nepraėjus nė metams nuo pašventinimo, nesutinkantis su OGPU bendradarbiauti dvasininkas buvo išstremtas į Archangelską. Nors 1928 m. pabaigoje vysk. Maleckiui buvo leista grįžti iš tremties, matydamas, kad režimo slaptosios tarnybos nepaliks ramybėje, jis pasirūpino gauti Šv. Sosto sutikimą slapta pašventinti sau padėjėją ir įpėdinį, tarp galimų kandidatų pirmuoju nurodydamas kun. Matulionį. 1928 m. gruodžio 8 d. raštu pop. Pijus XI kun. Matulioniui suteikė Matregos vyskupo titulą ir paskyrė jį Leningrado apaštalinio administratoriaus pagalbininku *cum jure sucesionis*. 1929 m. vasario 9 d. vysk. Maleckis,

² Plačiau šis teismo procesas ir priešistorė aprašyti knygoje: Roman Dzwonkowski, *Kościół katolicki w ZSSR 1917–1939: Zarys historii*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1997, p. 128–142.

³ Plačiau apie tai žr. Евгения Токарева, „Проблемы статуса католической иерархии в переговорах СССР и Святого Престола в 20-е годы XX века“, in: *Россия и Ватикан*, 2007, вып. 2, p. 147–180.

dalyvaujant tik dviem liudytojams, Matulionį slapta konsekrovo vyskupu.

Sąlygos vykdyti ganytojišką veiklą nebuvo palankios. Po laikino atokvėpio, trečio dešimtmečio pabaigoje Sovietų Sąjungoje vėl buvo atnaujintas puolimas prieš religiją, kurio smaigalys, žinoma, buvo nukreiptas į dvasininkiją. Nors OGPU nežinojo apie Matulionio pašventinimą vyskupu, jis tapo viena pirmųjų naujos represijų bangos aukų – jau 1929 m. lapkritį atsidūrė Leningrado kalėjime. Po beveik metus trukusių tardymų jam buvo sufabrikuota byla, pagal kurią jis kaltintas šnipinėjimu užsienio valstybių naudai. 1930 m. rugsėjo 13 d. OGPU kolegijos sprendimu vysk. Matulionis buvo nuteistas 10 metų lagerio ir išsiųstas atlikti bausmės į Solovkų salas.

Garsusis Solovkų lageris, 1923 m. įkurtas buvusių stačiatikių vienuolynų komplekso pastatuose, tyrinėtojų laikomas sovietinės priverčiamojo darbo sistemos formavimosi pradžia. Čia kalinta ir dauguma tuo metu represuotų dvasininkų, kurie buvo apgyvendinti atskirame barake Anzero saloje. Kelios dešimtys ketvirto dešimtmečio pradžioje lageryje buvusių lotynų ir rytų apeigų katalikų kunigų sudarė glaudžią bendruomenę, dalydamiesi gaunamais maisto siuntiniais, rūpindamiesi vieni kitais ir bendrai melddamiesi. Nors ir lageryje niekas nežinojo, kad Matulionis yra vyskupas, jis tapo neoficialiu šios bendruomenės lyderiu, atlikusiu ūkvedžio pareigas. Baimindamasi solidaraus dvasininkų veikimo netgi nelaisvėje, lagerio administracija 1932 m. nusprendė išardyti šią religinę komuną. Aktyviausi jos nariai, tarp jų ir vysk. Matulionis, buvo apkaltinti tuo, kad sudarė „antitarybinę grupuotę, kuri vykdė antitarybinę agitaciją, slapta vykdė teologines ir religines apeigas, palaikė nelegalius ryšius su laisve tam, kad galėtų į užsienį perduoti šnipinėjimo pobūdžio duomenis apie katalikų padėtį SSRS“⁴. Už tai vysk. Matulioniui buvo paskirta papildoma vienerių metų bausmė baudžiamajame izoliatoriuje prie Ladogos ežero.

Tuo metu kai 1933 m. gegužės pabaigoje Leningrade vysk. Matulioniui buvo rašomas trečias sovietinio teismo nuosprendis, Maskvoje, atrodo, jau vyko pokalbiai tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos diplomatų dėl galimybių išlaisvinti įkalintus lietuvių tautybės kunigus mainais į Lietuvos kalėjimuose kalinamus komunistus. Esamais duomenimis, pastarasis pasikeitimo politiniais kaliniais projektas buvo inicijuotas Šv. Sosto⁵ ir, matyt, buvo susijęs su anksčiau puoselėtų ambicingų Vatikano misijų planų Rusijoje korekty-

⁴ Ирина Осипова, „В язвах своих сокрой меня...“, Москва: Серебряные нити, 1996, p. 184.

⁵ Jonas Švilpa, „Vatikanas–Kaunas–Maskva: apsikeitimas politiniais kaliniais (1933 ir 1935 m.)“, in: *Istorija*, 2007, t. 67, p. 39.

vomis. Galutinai įsitikinus, kad vykdyti aktyvią misionierišką veiklą sovietų valdomoje teritorijoje nebus jokių galimybių ir viena po kitos žlungant vysk. D'Herbigny iniciatyvoms dėl slaptos bažnytinės hierarchijos sukūrimo, nuo ketvirto dešimtmečio pradžios dėmesio centras buvo perkeltas į apaštalinės veiklos rusų diasporose už Sovietų Sąjungos ribų stiprinimą ir aktyvesnio vaidmens prisiėmimą antikomunistinės propagandos bare⁶. Pagal 1933 m. spalio 5 d. pasirašytą protokolą, to paties mėnesio pabaigoje į Lietuvą atvyko 18 Sovietų Sąjungoje kalintų asmenų (15 iš jų kunigai) mainais į 24 Lietuvos kalėjimuose kalintus komunistus.

Kiek atsigavęs nuo sovietiniuose lageriuose patirtų kančių, vysk. Matulionis kartu su iš Sovietų Sąjungos irgi grįžusiu buvusiu Vakarų Sibiro apaštalinio vikariato administratoriumi kun. Julijonu Gronskiu 1934 m. kovą išvyko į Romą pasimatyti su popiežiumi. Trūkstant papildomų šaltinių, sunku pasakyti, kiek istoriškai autentiškas yra prel. Stanislovo Kiškio aprašytas jaudinantis Matulionio susitikimas su Šv. Tėvu, kuris neva paprašęs, jog vyskupas kaip kankinys pirmas jį palaimintų⁷. Bent jau pats vysk. Matulionis, dalindamasis kelionės įspūdžiais, tokio epizodo neminėjo⁸. Daug patikimesnis yra šaltinis, užfiksavęs iš Sovietų Sąjungos grįžusių dvasininkų nuostatas, jų išsakytas tiesiogiai pop. Pijui XI. Po vysk. D'Herbigny atleidimo iš komisijos *Pro Russia* vadovo pareigų, Rusijos reikalus Šv. Sosto Nepaprastųjų Bažnyčios reikalų kongregacijoje kuravęs prel. Domenico Tardini iš karto po minėto vizito 1934 m. balandžio 11 d. Šv. Sosto atstovą Lietuvoje Antonino Aratą informavo:

Šventasis Tėvas – kuriam nedelsdamas papasakojau, ką Jūs pranešėte – visiškai sutiko su svariomis pastabomis, taip aiškiai išsakytomis J. M. Jo Šventenybė vis dėlto pabrėžė, kad J. E. MonsinJORAI Sloskans ir Matulionis, o ir Mons. Gronskis sutartinai pareiškė, jog jeigu jiems būtų leista pasirinkti, jie būtų labiau linkę likti kalėjime nei išvykti iš Rusijos: toks pareiškimas ne tik teikia didžiulę garbę minėtų tikėjimo liudytojų uolumui ir pasiaukojimo dvasiai, bet ir rodo, kokie gilūs yra herojiškiausių kalintų dvasininkų jausmai.⁹

⁶ Filippo Frangioni, „L'URSS e la propaganda contro la religione: Per una definizione dell'anticomunismo nella Santa Sede degli anni Trenta“, in: *Pius XI: Keywords*, edited by Alberto Guasco and Raffaella Perin, Zürich-Berlin: LIT Verlag, 2010, p. 305.

⁷ Prel. Stanislovas Kiškis, *Arkivyskupas Teofilus Matulionis, Kaišiadorys: Kaišiadorių vyskupijos kurijos leidykla*, 1996, p. 59.

⁸ „Ką pasakoja JE vysk. T. Matulionis?“, in: *Rytas*, Kaunas, 1934-04-18, p. 5.

⁹ *Lietuva ir Šventasis Sostas (1922–1938): Slaptojo Vatikano archyvo dokumentai*, sudarė Arūnas Streikus, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2010, p. 472.

Ketvirto dešimtmečio antroje pusėje, gyvendamas Kaune ir atlikdamas benediktinių bažnyčios rektoriaus pareigas, vysk. Matulionis vengė afišuoti savo ankstesnius kentėjimus. 1934–1940 m. periodinėje spaudoje publikuotuose interviu su vyskupu labai mažai vietos skiriama praeities patirčių svarstymui. Vysk. Matulionis daug mieliau kalbėdavo apie savo kasdienybę, aktualias religinio gyvenimo problemas ar dalydavosi įspūdžiais iš savo kelionių po JAV, Palestiną ir Egiptą. Vienas iš nedaugelio viešo jo veikimo barų šiuo laikotarpiu buvo Misijoms remti sąjungos pirmininko pareigos, kurias 1938 m. jis perėmė iš prel. Stanislovo Jokūbauskio. Tik sovietų okupacijos išvakarėse, 1940 m. balandžio 19 d. jam pasiūlyta ir svarbesnė bažnytinė tarnyba – vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigos.

Nepaisant kuklios pozicijos viešojoje nepriklausomos Lietuvos erdvėje, vysk. Matulionis sovietų valdžios dėmesio centre atsidūrė jau pirmaisiais okupacijos metais. Sovietų valdžiai jis buvo neparankus pirmiausia tuo, kad turėdamas dar 1929 m. (slapta pašventinant vyskupu) suteiktus plačius įgaliojimus *in partibus infidelium*, jis galėjo veikti katalikų gyvenimą SSRS gilumoje, kur ji tikėjosi išrovusi katalikybę visiems laikams: 1939 m. tuometinėje SSRS teritorijoje tebuvo likę tik dvi katalikų bažnyčios. Visi prieš Antrąjį pasaulinį karą SSRS teritorijoje dirbę katalikų dvasininkai sovietų valdžios buvo laikomi Vatikano ar kitų užsienio valstybių agentais, nes dauguma jų buvo ne rusų tautybės. Šis įsitikinimas buvo toks stiprus, kad ir po karo vysk. Matulionis buvo įvardijamas kaip „vienas iš Vatikano agentūros SSRS vadovų“, kurio veiklą reikia itin atidžiai kontroliuoti¹⁰.

Savo susirūpinimą Leningrado katalikų reikalais, kartu ir sovietų valdžios nuogastavimus Matulionis patvirtino jau pirmomis antrosios sovietų okupacijos dienomis. 1944 m. lapkričio 18 d. jis kreipėsi į Religinį kultūrų reikalų tarybos (toliau – RKRT) įgaliotinį Lietuvoje, prašydamas padėti pasiūsti į Leningradą keletą kunigų iš Lietuvos, kurie galėtų aptarnauti ten gyvenančius katalikus. Nors sovietinio saugumo organai buvo linkę pasinaudoti šia galimybe pasiūsti savo agentą ir per jį kontroliuoti vysk. Matulionio ryšius su šio miesto katalikų bendruomene, nugalėjo RKRT pirmininko Igorio Polianskio požiūris, kad Leningrade iš viso nesą jokios katalikų bendruomenės¹¹. Vysk. Matulionis buvo ir vienas iš Leningrado srities

¹⁰ Visiškai slapta SSRS NKGB 2-osios valdybos 5-ojo skyriaus viršininko pavaduotojo Igorio Polianskio direktyvą LSSR NKGB vadovui Aleksandrui Guzevičiui, 1944-09-07, in: *Lietuvos ypatingasis archyvas*, (toliau – LYA), f. K-1, ap. 45, b. 31, l. 104.

¹¹ RKRT pirmininko Igorio Polianskio raštas RKRT įgaliotiniui Lietuvoje Alfonsui Gailevičiui, 1945-02-22, in: *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, (toliau – LCVA), f. R-181, ap. 3, b. 4, l. 6.

NKGB valdybos vestos agentūrinio sekimo bylos „Vatikan“ objektų, todėl pas jį 1945 m. birželio mėnesį iš Leningrado buvo komandiruotas agentas „Vichr“ su užduotimi išsiaiškinti: „1) Katalikų Bažnyčios planus plečiant savo veiklą Leningrado ir kitose SSRS srityse; 2) duomenis apie dvasininkus, Vatikano atsiųstus į SSRS žvalgybinei ir misionieriškai veiklai“¹².

Apie vysk. Matulionio pastangas siųsti kunigus į Sovietų Sąjungos gilumą nacių okupacijos metais, sovietų režimas, atrodo, irgi žinojo. Dar 1941 m. rugpjūčio 21 d. vysk. Matulionis kreipėsi į Šv. Tėvą, paliudydamas tvirtą ryžtą grįžti apaštalauti į Rusiją:

O dabar, jau žiebiantis vilčiai, vartus nuo bolševizmo užvėrus ir užkalus, Dievui padedant, mano ir Lietuvoje gyvenančių kunigų iš Rusijos širdyse vėl kyla naujas troškimas Kristaus mokymą, Apaštalų vardu perduodamą, skleisti, apaštalauti. Nors mano amžius jau silpsta, tačiau, kiek leidžia jėgos, esu pasirengęs imtis apaštalavimo Rusijoje, kur iki tremties praleidau savo jaunystę ir brandą.

Aš kiekvieną akimirką esu pasirengęs grįžti prie savo ankstesnių pareigų. Jeigu Tavo Šventenybei atrodys, kad mano sugrįžimas reikalingas ir naudingas, meldžiu, kad galėčiau grįžti. Tavo Šventenybei už tai nuolatos dėkosiu.¹³

Nors 1941 m. spalio pradžioje Vatikano valstybės sekretorius kard. Luigi Maglione pranešė vysk. Matulioniui apie visišką Šv. Tėvo pritarimą šioms planams ir suteikė jam gana plačius įgaliojimus¹⁴, tačiau įgyvendinti šias iniciatyvas pasirodė ne taip lengva kaip tikėtasi. 1942 m. pradžioje vysk. Matulionis nesėkmingai mėgino gauti leidimus vykti į nacių užimtas Sovietų Sąjungas sritis iš įvairių nacių okupacinės valdžios institucijų. Panašiai kaip ir sovietai, naciai katalikybę laikė vienu iš lenkiškos kultūrinės ir politinės įtakos sklaidos įrankių, todėl nuo pat pradžių stabdė bet kokią jos plėtrą į rytus. Propagandiniais tikslais okupacinė nacių administracija toleravo ir iš dalies rėmė tik sovietų sugriautų Stačiatikių Bažnyčios struktūrų atkūrimą okupuotose teritorijose. Jų sukurtų pagalbinių vietos valdžios įstaigų

¹² SSRS NKGB 2-osios vadybos 5-ojo skyriaus raštas Leningrado sr. NKGB valdybos 2-ajam skyriui, 1945-03-24, in: *LYA*, f. K-I, ap. 45, b. 97,1. 424.

¹³ *Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, parengė vysk. Jonas Boruta, Elena Neniškytė, Algimantas Katilius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002, p. 69–70.

¹⁴ Regina Laukaitytė, „The interest of Lithuania’s Church in the apostolic activity in Russia and among Russians“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, t. 4: *Church History between Rome and Vilnius: Challenges to Christianity from the early Modern Ages to the 20th century*, sudarytojas Arūnas Streikus, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011, p. 112.

pareigūnai, kurių daugumai buvo artima tradicinė rusiško ar baltarusiško nacionalizmo, savo natūralia kultūrine terpe laikusio stačiatikišką tradiciją, ideologija, taip pat labai priešišškai reagavo į „lenkų tikėjimo“ invazijos galimybę.

Taigi sovietams reokupuojant Lietuvą, vysk. Matulionis režimo vadovų, karo metais pasukusių religinės politikos vairą Rusijos Stačiatikių Bažnyčios interesų protegavimo kitų konfesijų atžvilgiu linkme, akyse buvo aktyviausias katalikybės sklaidos Sovietų Sąjungos gilumoje iniciatorius, dėl to *a priori* pavojingas politinis priešas.

Nepalaužiamas tikėjimo laisvės gynėjas. Dėl ankstesnės santykių su sovietų režimu patirties vysk. Matulionis, be abejonės, žinojo, koks pavojus gresia visiems dvasininkams ir konkrečiai jam, sovietams antrą kartą okupuojant Lietuvą. Nepaisant to, ne tik jis pats apsisprendė pasilikti, bet ir visiems savo diecezijos¹⁵ kunigams uždraudė be jo specialaus leidimo pasišalinti iš vyskupijos teritorijos¹⁶. Tokį elgesį lėmė tvirtas įsitikinimas, kad ganytojas bet kokiomis sąlygomis turi pasilikti su jam pavesta tikinčiųjų kaimene. Kita vertus, naujų išbandymų nepabūgęs ganytojas nesirengė ir sėdėti sudėjęs rankų, pasyviai laukdamas kol seni pažįstami iš NKVD pasibels į Kaišiadorių vyskupijos kurijos duris. Ikikarinė santykių su sovietine sistema patirtis nepalaužė vyskupo ryžto toliau ginti Bažnyčios teises, dėl ko jis greitai tapo vietos valdžios atstovų ypač nemėgstamu dvasininku.

LSSR NKGB šefas Aleksandras Guzevičius jau 1945 m. kovo 4 d. teiravosi Maskvoje, ar vysk. Matulionis, 1933 m. iškeičiant jį į Lietuvos komunistus, buvo amnestuotas ir ar negalima būtų jį sugražinti pabaigti bausmę, nes jis esą aktyvina savo veiklą¹⁷. Nemažiau susierzinęs buvo ir RKRT įgaliotinis, taip apibūdinęs vysk. Matulionį:

iš visų vyskupijų gauti įvairaus pobūdžio laišškai, kurie daugiausia buvo materialinio-ūkinio pobūdžio, tačiau gauti iš draugo [čia įgaliotinio klaidą pastebėjo laiško gavėjai, pažymėdami pastarąjį kreipinį dideliu klaustuku, – A. S.] Matulionio įvairūs pareiškimai iš esmės skiriasi nuo visų kitų. Juose matyti, kad nepripažįstamas Bažnyčios atskyrimas nuo valstybės [sovietinė šio prin-

¹⁵ Po vysk. Juozapo Kuktos mirties 1943 m. vysk. Matulionis buvo paskirtas Kaišiadorių vyskupijos ordinaru.

¹⁶ Bendraraštis dekanams, 1944-07-03, in: *Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 54–55.

¹⁷ LSSR NKGB komisaro Aleksandro Guzevičiaus telegrama SSRS NKGB 2-osios valdybos viršininkui Fedotovui, 1945-03-04, in: *LYA*, f. K-1, ap. 45, b. 97, l. 425.

cipo interpretacija, – A. S.], o taip pat aiškiai rodo antisovietines Matulionio nuotaikas.¹⁸

Iš tolesnio rašto turinio matyti, kad tokį vysk. Matulionio vertinimą lėmė 1945 m. balandžio 7 d. rašytame kreipimesi į LSSR švietimo liaudies komisarą jo išsakytas protestas prieš prievartinį mokinių įrašymą į ateistines pionierių ir komjaunimo organizacijas bei 1945 m. vasario 10 d. rašytame laiške RKRT įgaliotiniui išdėstyti šiurkščios prievartos prieš kunigus faktai. Šiame rašte paminėti vysk. Matulionio kreipimaisi į sovietines valdžios institucijas nebuvo vieninteliai jo kovos už Bažnyčios ir tikinčiųjų teises faktai. Reikalaudamas iš sovietinių pareigūnų gerbti Bažnyčios teises vyskupas laisvai operuodavo sovietiniais įstatymais, grindžiančiais jo pozicijos teisingumą net sovietinės sistemos rėmuose, o tai, žinoma, negalėjo nesitauti sovietų valdžios atstovų.

Protestuodamas prieš tikėjimo laisvės suvaržymus vysk. Matulionis nevengė galimybių ieškoti sąlyčio taškų su okupacine valdžia. Tai aiškiai liudija 1945 m. vasarą, po susitikimo su Lietuvos SSR Liaudies Komisarų Tarybos pirmininku, jo parašytas platus memorandumas. Jo pradžioje konstatavęs, kad „Katalikų Bažnyčia sugyvena su įvairiomis valdymo formomis, jei tik nėra trukdoma atlikti jai pavestą misiją žmonijoje“, vyskupas kaip galimo *modus vivendi* tarp sovietų valdžios ir Katalikų Bažnyčios Lietuvoje būtina sąlyga nurodė tai, kad valdžia turi pripažinti minimumą pagrindinių teisių Bažnyčiai ir neversti jos remti valdžios politiką¹⁹. Tačiau sovietų režimo tikslai buvo visiškai priešingi. Jis nesirengė Bažnyčiai palikti jokių teisių, kartu siekdamas paversti ją savo įrankiu, todėl į parodytą geros valios gestą neatsakė. Nepaisant to, Lietuvos vyskupai, tarp jų ir vysk. Matulionis, neatsisakė tęsti kompromiso paieškų. 1946 m. vasario 5 d. jie dalyvavo pasitarime su aukštais valdžios atstovais, kuriame buvo svarstomos tarpusavio santykių problemos. Deja, ir šiame susitikime abiejų pusių požiūriai buvo per daug skirtingi, kad būtų įmanoma pasiekti susitarimą.

Nėra jokių duomenų, kurie liudytų, kad vysk. Matulionis būtų atvirai rėmęs pasipriešinimą okupantams. Atvirkščiai, jis ne vieną kartą įspėjo kunigus vengti ryšių su antisovietinio pogrindžio struktūromis, gerai suprasdamas, kad tokie ryšiai leis sovietų režimui pateisinti Bažnyčios persekiojimą. Ypač aiškiai toks reikalavimas suformuluotas 1946 m. kovo 8 d. jo

¹⁸ RKRT įgaliotinio raštas LKP CK pirmajam sekretoriui Antanui Sniečkui, 1945-04-26, in: LYA, f. K-1, ap. 45, b. 31, l. 419.

¹⁹ *Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 120–127.

pasirašytame bendraraštyje Kaišiadorių vyskupijos dvasiškijai. Juo kunigai buvo įpareigoti pasirūpinti, kad bažnyčiose ir joms priklausiusiuose pastatuose nebūtų slepiama pogrindžio amunicija ar dokumentai, priminta, kad pamoksluose absoliučiai draudžiama kalbėti apie politiką ir su ja susijusius dalykus. Sužinojęs apie savo vyskupijos kunigų ryšius su partizanais, vyskupas patardavo jiems nutraukti tokius ryšius²⁰.

Kad vyskupams sovietų režimo sąlygomis gresia mirtinas pavojus buvo aišku dar iki vysk. Matulionio suėmimo. Tą patvirtino tragiškas vysk. Vincento Borisevičiaus, 1946 m. rugpjūtį nuteisto mirties bausme, likimas. Aiškus ženklas apie vyskupui iškilusį pavojų buvo ir vieno artimiausių jo bendradarbių, Kaišiadorių vyskupijos kurijos kanclerio Stanislovo Kiškio suėmimas 1945 m. birželį. Iš viso iki 1946 m. pabaigos mažoje, vos apie šimtą kunigų turėjusioje Kaišiadorių vyskupijoje buvo suimta net 17 kunigų. Tai irgi buvo netiesioginis įspėjimas, kad vyskupui gali tekti pasidalyti atsakomybe už jam pavaldiems dvasininkams inkriminuojamus nusikaltimus. Žinoma, vysk. Matulionis galėjo išvengti trečiojo suėmimo, jeigu būtų sutikęs bendradarbiauti su sovietų saugumu. Spaudimas dėl tokio bendradarbiavimo buvo daromas visiems Lietuvos vyskupams nuo pat okupacijos pradžios.

Vyskupo sekimas 1946 m. vasarą ir rudenį buvo nuosekliai stiprinamas, siekiant žūtbūt gauti duomenų, patvirtinančių jo paramą antisovietinio pasipriešinimo sąjūdžiui. LSSR MGB Kaišiadorių apskrities skyrius ne kartą ragintas pirmiausia rinkti įrodymus, kad vyskupas „ideologiškai ir praktiškai vadovauja nacionaliniam pogrindžiui ir banditų junginiams“, tiesiogiai arba per jam pavaldžius kunigus teikia materialinę paramą partizanams, padeda jiems slapstyti²¹. Nepaisant to, prieš pat suėmimą parengtoje išsamioje pažymoje²², kuri turėjo pagrįsti vysk. Matulionio suėmimo būtinybę, jokie konkretūs ryšių su antisovietiniu pogrindžiu atvejai neminimi. Tuo tarpu ypač daug vietos šioje pažymoje skirta vyskupo pastangoms izoliuoti besimokantį jaunimą nuo komunistinės įtakos aprašyti. Kaip vienas iš šio siekio įrodymų minimas ir vysk. Matulionio 1946 m. spalio 16 d. bendraraštis

²⁰ Vysk. Teofilias Matulionio tardymo protokolas, 1947-04-03, in: *Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme*, parengė Arūnas Streikus, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2000, p. 399–407.

²¹ LSSR MGB 2-ojo skyriaus viršininko Počkaj direktiva Kaišiadorių apskrities skyriui dėl vysk. Matulionio sekimo sustiprinimo, 1946-07-28, in: *LYA*, f. K-1, ap. 45, b. 97, l. 421.

²² LSSR MGB 2-ojo skyriaus pažyma apie vysk. Matulionį, 1946-12-[?], in: *LYA*, l. 272a (1–4).

kunigams dėl jaunimo religinio auklėjimo bažnyčiose, kuriame remiantis sovietiniais įstatymais ir aukštų valdžios pareigūnų pareiškimais, tvirtinama: „Iš viso to aišku, kad pagal Bažnyčios Kanonus mums įsakyta, o pagal sovietų Vyriausybės įstatymus mes turime visišką teisę ir laisvę savo bažnyčiose auklėti jaunimą Katalikų Bažnyčios dvasia“²³.

Vysk. Matulionis buvo suimtas 1946 m. gruodžio 18 d. Kaišiadorių vyskupijos kurijoje ir išvežtas tardyti į MGB tardymo izoliatorių Vilniuje. Kadangi įrodyti vysk. Matulionio ryšius su pasipriešinimo sąjūdžiu sekėsi sunkiai, pagrindinė kaltinimo medžiaga buvo vyskupo veikla nacių okupacijos metais ir jo nepriklausoma laikysena pirmaisiais pokario metais. Pavyzdžiui, kaip ir visi kiti represuoti vyskupai, vysk. Matulionis kaltintas aktyviu dalyvavimu rengiant antrąjį tautinį Eucharistinį kongresą ir sveikinimo laišką pop. Pijui XII 1943–1944 m. Šių akcijų tikslas, anot sovietų valdžios, esą buvęs sutelkti lietuvių tautą kovai su bolševizmu, nors iš tikrųjų kongresas turėjo būti grynai religinio pobūdžio renginys. Kitus kaltinimo punktus taip pat vargu ar galėtume laikyti politiniais veiksmais: neleidimas kunigams bažnyčiose skelbti sovietų valdžios atsišaukimų, klausimo kaip pasipriešinti jaunimo prievartinei ateizacijai svarstymas bei leidimas kunigams atvirai išdėstyti Bažnyčios negatyvų požiūrį į pionierių ir komjaunimo organizacijas, raginimas teikti represuotų kunigų šeimoms materialinę pagalbą. Kiti kaltinimai buvo visiškai nepagrįsti. Vienas iš tokių – tai kaltinimas, kad vyskupas palaikė aktyviai partizaninėje veikloje dalyvavusius kunigus, nors jokių svarių to įrodymų vyskupo byloje nėra.

Visi minėti kaltinimai tebuvo vyskupo suėmimo formalus pateisinimas, o pirminė arešto priežastis buvo aiškiai parodytas pasiryžimas ginti Bažnyčios teises ir neleisti paversti jos sovietų valdžios politiniu įrankiu. 1947 m. rugsėjo 27 d. Ypatingasis pasitarimas prie SSRS Valstybės saugumo ministro nutarė vyskupą įkalinti septyneriems metams²⁴. Bausmę vysk. Matulionis atliko Ypatingajame Vladimiro kalėjime, kur buvo kalinami pavojingiausi sovietų režimui asmenys. Deja, duomenų apie šį vysk. Matulionio gyvenimo ir kentėjimų etapą turima labai nedaug, nes jo kalinio byla tyrinėtojams kol kas nėra prieinama.

Pasibaigus kalinimo laikui, LSSR KGB iniciatyva vysk. Matulioniui buvo trukdoma grįžti į Lietuvą. Vis dėlto, nepaisant daromų kliūčių, 1956 m. ge-

²³ *Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 62.

²⁴ Plačiau apie vysk. Matulionio teismą žr. Arūnas Streikus, „Represijos prieš vyskupas – sudėtinė sovietų valdžios antireliginės politikos Lietuvoje dalis“, in: *Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme*, p. 8–20.

gužės mėnesį vysk. Matulionis sugebėjo grįžti į Lietuvą. Čia jo santykiai su sovietų valdžia ir toliau buvo įtempti. Tai lėmė tiek jo siekis atgauti galimybę valdyti Kaišiadorių vyskupiją, tiek raginimai kunigams aktyviau kovoti už Bažnyčios ir tikėjimo teises suliberalėjusiomis režimo sąlygomis. Be to, vysk. Matulionis sugebėjo nelegaliai susisiekti su Šv. Sostu ir gauti jo pritarimą vyskupo, kuris turėjo tapti jo įpėdiniu Kaišiadorių vyskupijoje, pašventinimui. Vykdydamas Šv. Sosto valią, kuri buvo priešinga sovietų valdžios planams, vysk. Matulionis 1957 m. gruodžio 25 d. slapta pašventino į vyskupus Vincentą Sladkevičių. Tokie veiksmai vertė sovietų valdžią vėl apsvarstyti jo ištrėmimo už LSSR ribų klausimą²⁵, tačiau tai, kad Lietuvos tikinčiųjų vysk. Matulionis jau tuomet buvo laikomas tikėjimo kankiniu ir ketvirtas jo įkalinimas galėjo smarkiai kompromituoti sovietų valdžią, privertė atsakyti tokios minties. Buvo pasirinktas mažiau skausmingas variantas: 1958 m. spalio mėnesį vyskupas buvo prievarta iškeldintas į mažą Šiaurės Lietuvos miestelį Šeduvą, kur budriai KGB prižiūrimas praleido savo paskutiniuosius gyvenimo metus.

Ar vysk. Matulionis galėjo būti nužudytas? Politiniais ir ideologiniais priešais laikomų asmenų likvidavimas neteisėnėmis priemonėmis buvo įprasta sovietų režimo praktika. Dažniausiai toks susidorojimo su režimo priešininkais būdas buvo naudojamas prieš užsienyje gyvenusius subjektus. Istorinėje literatūroje plačiai aprašyti geriausiai žinomi sovietų slaptųjų tarnybų organizuotų pasikėsinimų atvejai. Tačiau toks būdas pašalinti režimui ypač neparankius asmenis buvo naudojamas ir prieš SSRS viduje gyvenusius asmenis. Slapti nužudymai pasidarė netgi dažnesni po Stalino mirties, nes savo viešu įvaizdžiu labiau pradėjęs rūpintis režimas ne visuomet galėjo griebtis kitų poveikio priemonių: įkalinimo, viešo kompromitavimo ar priverstinio psichiatrinio gydymo. Dažnai tokio susidorojimo taikiniu tapdavo ir dvasininkai, kurie, viena vertus, turėjo didelį autoritetą visuomenėje, kita vertus, jų atžvilgiu buvo ypač sudėtinga rasti įtikinamą „nusikalstamos“ veiklos įrodymų ar kompromituojančių faktų. Galima nurodyti keletą žymesnių dvasininkų žūties atvejų, kai esama pagrįstų įtarimų, kad prie jų galėjo būti prisidėjusius režimo slaptosios tarnybos. Žinoma, absoliuti įtarimų dauguma lieka iki galo nepatvirtinta, nes savo dalyvavimo tokiose akcijose pėdsakus jų užsakovai ir organizatoriai

²⁵ LSSR KGB pirmininko Kazimiero Liaudžio raštas Antanui Sniečkui, 1958-03-26, in: LYA, f. K-1, ap. 45, b. 98, l. 9.

stengėsi itin kruopščiai pašalinti. Todėl dažniausiai istorikai turi remtis tik netiesioginiais argumentais.

Lietuvos teritorijoje pirmas galimo tyčinio nužudymo atvejis susijęs su prel. Jokūbauskio mirtimi. Po to, kai 1944 m. vasarą, artėjant frontui, Kauno arkivyskupijos ordinaras arkivysk. Juozapas Skvireckas ir jo pagalbininkas vysk. Vincentas Brizgys pasitraukė į Vakarus, arkivyskupijos valdymą perėmė ordinaro įgaliotas prel. Jokūbauskis. Nors jis ir sutiko vykdyti kai kuriuos politinio pobūdžio sovietų režimo reikalavimus, tačiau tvirtai priešinosi valdžios atstovų pretenzijoms kištis į vidinį Bažnyčios gyvenimą. Kadangi Kaunas buvo Lietuvos bažnytinės provincijos centras, režimas negalėjo ilgai toleruoti nepasiduodančio jo spaudimui vyskupijos valdytojo. Jau 1946 m. pabaigoje LSSR MGB buvo užverbavusi kan. Juozapą Stankevičių ir puoselėjo planus, kaip padaryti jį arkivyskupijos valdytoju²⁶. Pagrįstai galima manyti, kad sudėtinė šio plano dalis buvo prel. Jokūbauskio nužudymas. Paprasčiausiai suimti ir nuteisti prel. Jokūbauskį buvo labai nepatogu, nes nacių okupacijos metais šis dvasininkas daug prisidėjo gelbėjant žydus, o sovietų okupacijos pradžioje paskelbė kreipimąsi, kuriuo ragino ginkluotos antisovietinės rezistencijos dalyvius nutraukti pasipriešinimą. Įtarimus dėl nenatūralios prelado mirties sustiprina ir tai, kad vienas MGB ataskaitos, kurioje aprašomas kan. Stankevičiaus kelias į valdytojo pareigas, lapas yra išplėštas iš archyvinės bylos. Esama duomenų, kad mirties išvakarėse, t. y. 1947 m. vasario 2 d. vakare, prel. Jokūbauskiui buvo padaryta vaistų injekcija, kurios poveikis ir buvo mirties priežastis²⁷.

Chronologiniu požiūriu vysk. Matulionio mirtis glaudžiai susijusi su netikėtu iškilus Rusijos Stačiatikių Bažnyčios (toliau – RSB) hierarcho, Kruticko ir Kolomnos metropolito Nikolajaus (Jaruševičiaus) nušalinimu nuo pareigų ir mirtimi. Šis dvasininkas nuo 1943 m. vadovavo Maskvos patriarchato užsienio ryšių skyriui ir turėjo bene didžiausią įtaką priimant sprendimus dėl RSB santykių su sovietų valdžia ir jos tarptautinių ryšių strategijos. Vysk. Nikolajaus palaikoma pragmatinio bendradarbiavimo su valdžia ir konfrontacijos su Vakarų krikščionių konfesijomis politika Stalino valdymo metais visiškai atitiko režimo interesus ir užtikrino pakankamai saugią RSB egzistenciją. Šešto dešimtmečio pabaigoje tokia laikysena

²⁶ Daugiau apie tai žr. Arūnas Streikus, „Lietuvos dvasininkai raudonajame voratinklyje“, in: *Naujasis Židiny-Aidai*, 2001, Nr. 4, p. 155–161.

²⁷ Kun. Krizantas Juknevičius, „Mirusio valdytojo... nesuėmė“, in: *XXI amžius*, 1997, Nr. 36, p. 9.

jau nebesutapo su pasikeitusiais režimo planais. Viena vertus, Chruščiovo komanda atsisakė ankstesnės pragmatinio bendradarbiavimo su RSB politikos ir grįžo prie ideologiškai angažuotų religinio gyvenimo varžymo priemonių. Kita vertus, tarptautinėje arenoje režimas pradėjo intensyviai ieškoti naujų partnerių. Sudedamąja naujo kurso dalimi tapo ir glaudesnių ryšių su Vakarų religiniais lyderiais paieška. Nauji Kremliaus vadovai ypač daug vilčių siejo su pop. Jonu XXIII ir jo iniciatyva sukviestu visuotiniu Bažnyčios susirinkimu.

Dauguma Rusijos istorikų laikosi nuomonės, kad metropolito Nikolajaus mėginimai protestuoti prieš atsinaujinusį religijos persekiojimą ir jo atsisakymas keisti RSB santykių su kitomis krikščionių bažnyčiomis strategiją buvo pagrindinės priežastys, lėmusios tai, kad 1960 m. rugsėjį Nikolajus valdžios reikalavimu buvo atleistas iš RSB užsienio ryšių skyriaus vadovo ir metropolito pareigų²⁸. Be jau minėtų motyvų nušalinimą galėjo paspartinti ir tai, kad patriarcho Aleksijaus sveikata tuo metu jau buvo silpna, o jo įpėdiniu visi matė tik Nikolajų. Stebina tai, kad vyskupo nušalinimą inicijavęs KGB Nikolajaus poziciją apibūdino beveik identiška kaip ir vysk. Matulionį – „ji išreiškia reakcingiausiai nusiteikusių dvasininkijos sluoksnių nuotaikas“. Nepraėjus nė trimis mėnesiams po nušalinimo, 1960 m. gruodžio 13 d. vyskupas mirė ligoninėje įtartinomis aplinkybėmis. Amžininkai buvo įsitikinę, kad tai buvo žmogžudystė, beveik visi istorikai irgi abejoja, ar Nikolajus mirė savo mirtimi.

Sutapimu turbūt negalima paaiškinti ir virtinės pasikėsinimų nužudyti ar į nužudymą panašių dvasininkų mirties atvejų devinto dešimtmečio pirmoje pusėje. Šios serijos pradžia galima laikyti nepavykusį pasikėsinimą į paties pop. Jono Pauliaus II gyvybę 1981 m. gegužės 13 d. Nepaisant kontroversiškų vertinimų, pastaraisiais metais pateikiama vis daugiau įrodymų, kad pasikėsinimas buvo gerai organizuota kelių komunistinio bloko šalių slaptųjų tarnybų operacija su ilgalaike jos maskavimo priemonių programa²⁹. 1981 m. lapkričio 24 d. po sunkvežimio ratais Vilniuje žuvo aktyvus tikinčiųjų teisių gynėjas, Lietuvos Helsinkio grupės narys kun. Bronius Laurinavičius. Sovietmečiu atliktas oficialus įvykio aplinkybių tyrimas, žinoma, stengėsi paneigti pagrindžio spaudoje ir visuomenėje iš karto

²⁸ Михаил Шкаровский, *Русская православная церковь при Сталине и Хрущеве*, Москва: Крутицкое Патриаршее подворье, 1999, p. 373–375; Ольга Васильева, *Русская Православная Церковь и Второй Ватиканский собор*, Москва: Лепта-Пресс, 2004.

²⁹ Naujausia informacija šia tema knygoje: Ferdinando Imposimato, Sandro Provisionato, *Attentato al Papa*, Milano: Chiarelettere, 2011.

pasklidusias kalbas, kad kunigas buvo tyčia pastumtas po automobilio ratais. Tokios versijos nepatvirtino ir po nepriklausomybės atkūrimo atliktas pakartotinis tyrimas. Neabejotina, kad jeigu avarija buvo surežisuota KGB, visi įkalčiai buvo kruopščiai paslėpti, tačiau akivaizdu ir tai, kad režimas turėjo svarių motyvų šį dvasininką pašalinti be teismo³⁰.

Panaši paslapties skraistė gaubia ir kito žymaus Lietuvos katalikiško pogrindžio veikėjo kun. Juozo Zdebskio žūtį autoavarijoje 1986 m. vasario 5 d. Vis dėlto vien tai, kad dviejų garsių tikinčiųjų teisių sąjūdžio dalyvių tragišką mirtį neaiškiais aplinkybėmis skiria vos keturi metai, sukelia pagristą abejonę, kad tai tebuvo nelaimingi atsitikimai. Juo labiau kad kun. Zdebskio atveju tai nebuvo pirmas autoįvykis, grėsęs jo gyvybei. Be to, 1980 m. prieš jį buvo įvykdyta netgi išlikusiuose KGB archyvuose dokumentuose užfiksuota speciali priemonė, sužalojusi jo sveikatą. Kun. Zdebskis buvo specialiai nudegintas cheminėmis medžiagomis ir paskleistas gandas, kad jis neva sergąs venerine liga³¹. Tai labai retas atvejis, kai turime tiesioginių įrodymų, kad KGB naudojo priemones, kuriomis kėsintasi į persekiotų asmenų sveikatą ir gyvybę.

Daug sunkiau nuslėpti savo dalyvavimą panašaus pobūdžio akcijose sekėsi kitų komunistinio bloko šalių specialiosioms tarnyboms. Šiuo metu jau niekas neabejoja, kad kun. Jerzy Popiełuszko nužudymas 1984 m. spalio 19 d. buvo organizuotas komunistinės Lenkijos saugumo tarnybos. Svarbu pažymėti, kad ir šiuo atveju iš pradžių buvo inscenizuotas autoįvykis, kurio kunigui pavyko išvengti. Nors iki šiol tebevyksta tyrimas, Čekoslovakijos komunistinio režimo nusikaltimų tyrinėtojai sukaupe daug duomenų, patvirtinančių, kad 1981 m. vasario 25 d. savo bute Bratislavoje rastas negyvas pogrindžio kunigas Přemyslas Coufalas irgi tapo šio režimo slaptosios tarnybos auka. Šantažuojamas išduoti jam žinomas Slovakijos pogrindžio bažnyčios struktūras ir jų ryšius su Vakarais, kun. Coufalas nusižudė arba buvo nužudytas³².

Trumpai apžvelgę svarbiausius galimo nesankcionuotos prievartos prieš dvasininkus panaudojimo atvejus Lietuvoje ir kitose komunistinio bloko šalyse, galime padaryti keletą preliminarių apibendrinimų. Visų pir-

³⁰ Daugiau apie tai žr. Vidas Spengla, *Objektas „Intrigantas“: Kunigo Broniaus Laurinavičiaus gyvenimas ir veikla*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002.

³¹ Daugiau apie tai žr. Vidas Spengla, *„Akiplėša“: KGB kova prieš bažnyčią: pagal kunigo Juozo Zdebskio sekimo bylą*, Vilnius: Lumen, 1996.

³² Miroslav Lehky, „The case of Father Premysl Coufal“, in: *Frontier*, Oxford, 2005, Nr. 8, p. 33–36.

ma pažymėtina tai, kad šie atvejai yra būdingi ne kuriam nors apibrėžtam laikotarpiui, o visai komunistinių režimų egzistavimo epochai. Antra, galima išskirti du pagrindinius galimo pasikėsinimo į gyvybę būdus. Vyresnio amžiaus dvasininkai, nuolat vartoję vaistus, paprastai mirdavo po injekcijos (prel. Jokūbauskis, vyskupai Nikolajus ir Matulionis). Tuo tarpu jaunesni, chroniškomis ligomis nesirgę kunigai dažniausiai pakliūdavo į galimai inscenizuotus autoįvykius (kunigai Laurinavičius, Popiešusko, Zdebskis). Trečia, visi minėti dvasininkai buvo aktyvūs Bažnyčios veikimo laisvės gynėjai, turėjo didelį autoritetą visuomenėje ir dėl vienos ar kitos priežasties buvo itin įsipykę režimui.

Paspartinti vysk. Matulionio mirtį sovietų režimas taip pat turėjo svarių motyvų. KGB ne be pagrindo nuogaštavo, kad vyskupas per slaptus ryšius su Roma kanalus gali sugriauti sovietų valdžios planus, susijusius su Lietuvos dvasininkų dalyvavimu Vatikano II Susirinkime. Kvietimus dalyvauti Susirinkime gavo visi Lietuvos vyskupai, tačiau dauguma jų valdžios valia buvo nušalinti nuo vyskupijų administravimo ir negalėjo tikėtis gauti leidimo išvykti. Vietoj jų režimas rengėsi į Romą siųsti tuos vyskupijų valdytojus, kurie buvo jam visiškai lojalūs ir kontroliuojami jo slaptųjų tarnybų. Kad numatyta vyskupijų valdytojų išvyka būtų kuo sklandesnė, sovietų saugumas atliko atitinkamus parengiamuosius darbus. Visų pirma, jo pastangomis 1962 m. liepą Kaišiadorių vyskupijos valdytoju vietoj nepatikimo kan. Juozapo Meidaus buvo išrinktas visiškai kontroliuojamas kan. Povilas Bakšys. Sužinojęs apie galimą kan. Meidaus nušalinimą, vysk. Matulionis visai rimtai svarstė galimybę susigrąžinti vyskupijos valdymą į savo rankas ir tik po didelio spaudimo sutiko suteikti kanoninę įgaliojimą valdyti vyskupiją valdžios primestam kandidatui. Tačiau KGB žinojo, kad neoficiali ordinaro nuomonė apie naują vyskupijos valdytoją yra labai prasta³³, todėl manyti, kad vysk. Matulionis pritartų galimam kan. Bakšio skyrimui apaštaliniais administratoriumi, nebuvo jokio pagrindo.

Maža to, baimintasi, kad vysk. Matulionis gali sukliudyti ir kito išvykai į Susirinkimą besirengusio dvasininko – Vilniaus arkivyskupijos valdytojo kan. Česlovo Krivaičio – statuso kanoninę įteisinimą. Vysk. Matulionis dar 1961 m. sužlugdė šio dvasininko paskyrimą Vilniaus arkivyskupijos apaštaliniais administratoriumi, atimdamas iš jo Kaišiadorių vyskupijos garbės

³³ Daugiau apie tai žr. Arūnas Streikus, „Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio santykiai su sovietine valdžia 1956–1962 m.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1998, t. 12, p. 136.

kanauninko titulą, taip pat laiške Šv. Kazimiero lietuvių kolegijos Romoje rektoriui prel. Ladui Tulabai pareiškęs neigiamą nuomonę šiuo klausimu. KGB sudarytoje vysk. Matulionio operatyvinio sekimo byloje yra išlikęs nepasirašytas spausdintas raštelis, kuriuo dėl paaiškėjusių naujų aplinkybių atšaukiamas ankstesnis vyskupo raštas dėl kanauninko titulo atėmimo Krivaičiui. Galima daryti prielaidą, kad vyskupas buvo verčiamas šį raštą pasirašyti, tačiau neaišku, ar sutiko. Kad ir kaip buvo, sovietų režimas buvo suinteresuotas, jog vysk. Matulionis daugiau nebesikištų į Bažnyčios valdymo Lietuvoje reikalus, kurių sutvarkymui režimo pageidaujamu būdu Vatikano II Susirinkimas, atrodo, atveria naujas perspektyvas.

BISHOP TEOFILIUS MATULIONIS – WARRIOR AND MARTYR OF THE CHURCH

Arūnas Streikus

Summary

Tried four times by the Soviet regime, a convict in all the most famous Soviet prisons (Butyrka, Solovki, Vladimir) Servant of God Bishop Teofilus Matulionis along with other bishops who suffered from Soviet repressions has become one of the symbols of the persecutions that the Church suffered during the Soviet period. This article aims to summarize the data of the historical research about the activities carried out by Bishop Matulionis after the restoration of independence. The three most important episodes, which gradually revealed the major incisions where the confrontation of Bishop Matulionis with the Soviet system was inevitable, are distinguished. In 1918–1933 because of his active apostolic activities in St. Petersburg, and later for his persistent efforts to return to his flock, for the regime he was one of the tools of the anti-communist conspiracy allegedly organized by the Vatican. In 1945–1946, when reoccupied Lithuania was being intensely sovietized Bishop Matulionis was one of the most daring defenders of the Church and religious freedom. Returning after his last incarceration, Bishop Matulionis in 1956–1962 continued to give headaches to the representatives of the Soviet regime, consistently destroying their plans to make the Church its political tool. The article also discusses the circumstantial evidence supporting the possibility of the bishop's unnatural death.

STASIO YLOS IR ANTANO MACEINOS KRIKŠČIONIŠKOJO GYVENIMO ATNAUJINIMO ANALITIKA

GEDIMINAS MIKELAITIS

Kun. Stasio Ylos ir Antano Maceinos darbai apie krikščioniškojo gyvenimo atnaujinimą apima teologijos, filosofijos, religijos psichologijos, iš dalies literatūros problemas. Jos, kaip ir apskritai šių lietuvių krikščioniškosios kultūros kūrėjų rašytinis palikimas, beveik nenagrinėtos. Šių mąstytojų idėjos glaudžiai susijusios su ateitininkų judėjimu, kuriam jie vadovavo ir kurio pasaulėžiūrą bei ideologiją jie aktyviai skleidė. Yla ypač iškelia popiežiaus Pijaus X paskelbtą ir Prano Dovydaičio pabrėžtą revoliucinį credo: *Omnia instaurare in Christo!* Viską atnaujinti Kristuje! Šio šūkio inspiruotos mintys dažnai sutinkamos Ylos ir Maceinos raštuose. Straipsnio tikslas – parodyti, kaip ateitininkų iškeltą atnaujinimo šūkį supranta, kaip jį pagrindžia ir motyvuoja šie ateitininkų vadovai? Kaip jie pratęsia Dovydaičio *credo* ir koks krikščioniškojo atnaujinimo santykis su šiuolaikinio pasaulio iššūkiais ir kultūra?

Gyvenimo atnaujinimo sampratos apibrėžtys. Kun. Stasys Yla ateitininkų sąjūdį vadina trečiuoju revoliuciniu sąjūdžiu mūsų tautoje po Mikalojaus Daukšos ir Juozapo Arnulfo Giedraičio tautinės-kultūrinės revoliucijos XVI–XVII a., po Motiejaus Valančiaus švietimo-blaivinimo revoliucijos XIX a. Savo pobūdžiu ateitininkų sąjūdis tęsia pastarąsias revoliucijas ir yra panašus į Europoje *renouveau catholique* pradėtą kultūrinį-dvasinį sąjūdį. Ateitininkų veikla pasireiškė rezistenciniu ir restauraciniu pobūdžiu: atsispirti rusiškam nihilizmui ir politiniam-pasaulėžiūriniam radikalizmui Lietuvoje, taigi restauruoti, kas buvo sugriauta ir paralyžiuota.

Nuo ateitininkų sąjūdžio pradžios krikščioniškojo gyvenimo atnaujinimas suprantamas kaip misijos šerdis: Stasys Šalkauskis tautinį atgimimą papildė dvasiniu, Dovydaitis – visą gyvenimą siekė atnaujinti Kristaus dvasia. Ketvirtuo dešimtmečio pabaigoje po studijų Vakarų Europoje Yla parsivežė naujų pastoracijos metodų bei idėjų ir tapo Šalkauskio pradėto gyvosios dvasios sąjūdžio vienu artimiausių bendražygių; jis ėmė svarstyti, kaip teologiją susieti su gyvenimu – kaip krikščioniškąją tiesą žmogui at-

skleisti, kad tikrai jį pasiektų. Kartu su ateitininkų organizacija ir ideologiją kūrusiu Šalkauskiu Yla ir Maceina suvokė, kad krikščionybės dinamizmą stabdo katalikiškas tradicionalizmas, katalikybės tiesos tampa abstrakto-kos, sausos, nuobodžios schemos. Jie kartu su Šalkauskiu kartojo: „Mažas religinis supratimas, praktinis nenuoseklumas religiniuose dalykuose, beveik visiškai neatsparumas religiją ardantiems veiksniams, nesugebėjimas parodyti bent kiek gyvesnės iniciatyvos praktiniuose religinio gyvenimo klausimuose yra beveik visuotinės lietuvių katalikų žymės“¹. Šalkauskis iš pradžių manė, kad racionalių tikėjimo motyvų gilinimas ir plėtimas savaime suformuoja dorines veiklos nuostatas. Vėliau žymusis filosofas juto, kad pro tradicinius religinius papročius, parapijos rutiną, sentimentalų religinį moralizavimą neprasimuša gyvoji dvasia – tas vidaus degimas, „pastovi dvasinė vidaus įtampa, nukreipta į idealo siekimą“. Dar prieš Antrąjį pasaulinį karą Yla, Maceina, Vytautas Bagdanavičius, Vytautas Balčiūnas ir kt. teigė, kad neužtenka spekuliatyvaus filosofinių bei teologinių prielaidų narstymo, jog kaip tik gyvoji dvasia gali sukelti psichologinę revoliuciją. Yla ir Maceina stengėsi papildyti ir praplėsti katalikiškąją akciją, katalikų veiklai įkvėpti įdvasintą „krikščionišką entuziazmą“, „parodyti realiai, kas yra krikščionybė žmogui ir gyvenimui“². Ylos žodžiais, atnaujinimas reiškia dvasios sukūrį, dvasinę dinamiką, apaštalinį nerimą, nuolatinę vidinę reformą. Pats Yla atsinaujinimą išskiria kaip vieną ryškiausių krikščionybės bruožų – kaip egzistencinę būtinybę ir giliausią nerimą. Sekdamas šv. Pauliaus mintį apie naują gyvenimą Kristuje (*privalu atsinaujinti savo proto dvasinėje gelmėje, apsilvilti nauju žmogumi, sutvertu pagal Dievą teisume ir tiesos šventume; Ef 4, 23–24*), Yla tai vadina revoliuciniu aktu – radikaliu savęs pakeitimu, persilaužimu; pažinimo, supratimo, mentaliteto permaina, perkeitimu³. Taip gali iškilti žmoguje naujasis Aš – iš tikrųjų ne naujas iš esmės, bet tas originalusis aš, kuris buvo sukurtas pagal Dievo paveikslą.

Ir Yla, ir Maceina stengiasi ne tiek skelbti apreiškimo faktus, ne tiek įrodyti Dievo buvimą, kiek pažadinti gyvą ir gilų tikėjimą. Kaip, Ylos žo-

¹ Stasys Šalkauskis, „Gyvosios dvasios reikalu“, in: Stasys Šalkauskis, *Raštai*, t. 5: *[Ideologija ir politinė mintis]*, sudarė Arūnas Sverdiolas, (ser. *Iš Lietuvos filosofijos palikimo*), Vilnius: Mintis, 1996, p. 336.

² Antanas Maceina, „Ut accendatur!“, in: Antanas Maceina, *Raštai*, t. 13: *Religinė ir politinė publicistika. Papildymai*, sudarė Antanas Rybelis, (ser. *Iš Lietuvos filosofijos palikimo*), Vilnius: Margi raštai, 2007, p. 18.

³ Stasys Yla, „Žodis atsinaujinimo kapitulai Putname“, 1969, in: *Amerikos lietuvių kultūros archyvas* (ALKA), Putnam.

džiais, „įveiksminti“ krikščionišką entuziazmą, kaip „įkristinti“ katalikišką veikimą? Siekdamas krikščioniškojo atnaujinimo Yla renkasi dvi linkmes: 1) moksliniu tikslumu atskleisti tikėjimo brendimo kliuvinius (nukrikščionėjimo, laisvamanybės, komunistinio radikalumo priežastis ir apraiškas asmens, visuomenės, tautos gyvenime) ir 2) istorijos faktais, žymių asmenybių pavyzdžiais, psichologine analize, estetinėmis priemonėmis (vaizdumu, gyvumu, autentišku išgyvenimu) rodyti kelią Dievop. Katalikų siaurumą jis vertina kaip ereziją, kaip nuklydimą nuo krikščioniško mokyimo ir laiko didžiausia kliūtimi kelyje į religinę vienybę. Katalikų vienpusiškumo apraiškos – formalizmas ir beformiškumas, dirbtinumai ir naivumas, vienpusiška akcija ir kontempliacija, nelankstumas ir pataikavimas, sureikšmintą kovą ir kovos baimę, dangaus karalystės pragmatizmo skelbimas – stingdo ir siaurina religinį gyvenimą. Nekatalikų ar nutolusių nuo katalikybės žmonių Yla ragina nesiūsti į pragarą ir neskirti jiems vien pasmerkimo žodžių. Jis primena, kad yra katalikų, kurie dėl šeimos, profesijos ir kt. žemiškų darbų užmiršta esantys pašaukti aukštesniam gyvenimui. Moraliniu atžvilgiu tokiems žmonėms nedaug ką galėtume pabrėžti, bet jų dorovingumas tėra tik natūralus, prigimtinis. Pasitaiko tarp katalikų ir kitas kraštutinis – katalikišku jie laiko tik tai, kas antgamtiška, pavyzdžiui, nekatalikiškas jiems atrodo spektaklis, jei jame nėra vaizduojamas Kristus ar šventųjų gyvenimas.

Yla ir Maceina neaplenkia tikėjimo argumentacijos (paminėtina krikščioniškos pasaulėžiūros gilinimui Ylos kurta pažiūrologija), bet didesnę dėmesį jie skiria asmeninio religinio patyrimo istorinei ir kultūrinei raiškai. Jie randa daugiau įvairesnių, įtaigesnių, nuolatinį gyvosios dvasios atsinaujinimą žadinančių ar tiesiog provokuojančių psichologinių ir meninių priemonių. Štai religingumo brendimui pavaizduoti (knyga *Moderni mergaitė*) Yla parenka saviavoklos metodą, o Dievo ir žmogaus santykį grindžia dialogu. Siekiama, kad įsižiebęš meilės jausmas sugyventų žmogaus kūrybines jėgas, užmegztų socialumą, sukeltų troškimą ieškoti, jungtų proto racionalumą ir gebėjimą pasiaukoti. Tada žmogus peržengtų savo individualizmą, save atrastų kitame, o kitą savyje – taip būtų atnaujinamos žmogaus dvasinės jėgos ir jis pats perkeičiamas. Yla prabyla ne pamokslautojo ar moralisto, o lankstaus ir subtilaus psichologo, išvalgaus ir pakantaus pedagogo balsu. Misijų lauku jam tampa visa kultūra, jis priima ir panaudoja sielovadai visus pozityvius kultūros reiškinius. Jis įtraukia skaitytoją į vaizduojamas egzistencines būsenas, pavyzdžiui, kančios, skausmo, meilės („meilė yra dvasios išbudimas ir atsivėrimas naujai begalybei“). Meilė vertinga ne

tik dėl socialinio vaidmens, nes padeda save atrasti kitame: žmogus gali atsiverti ir būti suprastas. Ji pažadina ir sugyvena vidines galias – asmuo užsideda nerimu bei ieškojimu, atsiskleidžia socialiniai jausmai, atsiranda veiklumas. Taip meilė skatina naują asmenybės sklaidą.

Kaip geležis, ugnies veikiamą, žėruoja tik laikinai, tačiau tuo metu įspaustos joje formos lieka kaip pastovūs ženklai, taip ir meilė palieka savo neišdildomus įspaudus. Tad meilės tikslas – individualus: perkeisti žmogų, atnaujinti jo dvasines galias, naujais bruožais praturtinti jo asmenybę.⁴

Kančia ir skausmas personifikuojami ir prabyla ne kaip sausos teologinės kategorijos, o kaip dvi draugės, konkrečios herojės. Maceinos *Jobo drama*, Aleksandro Bloko, Fiodoro Dostojevskio ir kitos literatūros kūrinių interpretacijos nuplėšia nuo žmogaus egzistencinį melą. Įvairius kultūros faktus lygindami su didžiuoju krikščionybės faktu – Kristaus buvimu, Yla ir Maceina budina snūduriuojančio žmogaus dvasinį gyvenimą ir skatina jį ieškoti antgamtinės Tikrovės. Religinio gyvenimo atnaujinimą Yla susieja su įprastu naujovių ieškojimu: visi norintys pasaulį atnaujinti, tik nesutaria kaip tai padaryti, o kalbėti „pabažnom“ temom nuobodu, nes, kaip ironiškai pastebi Yla, Kristų mes „tik mokyklos vadovėliuose tepažinom. Jo vieta tik ant kryžiaus ir altoriuose, o jo tiesa tik dogmatikoje ir etikoje, kurių taip sunku buvo mokytis“⁵. Yla ir Maceina labiau atsigręžia į Dovydaičio pabrėžtą kristocentriškumo principą – žadinti ir formuoti krikščionišką savimone: pamatinę idėją – ateitininkų šūkį – visa atnaujinti Kristuje – paversti gyvenimu, parodyti, kad šiame atnaujinimo procese Kristus yra realistiškiausias už visas realybes – gyvas, veikiantis, kalbantis. Kad naujai pasirengtume susitikti Kristų, Ylos manymu, turėtume atnaujinti tris dalykus: 1) atnaujinti save asmeniškai: savo gyvenimu parodyti, kad Kristus yra tikriausias mūsų gyvenimo faktas ir parengti jam vietą savyje; 2) atnaujinti gyvenimo kovą: ugdyti drąsą į nieką neatsižvelgiant kovoti dėl Kristaus tiesos; parodyti, jog mūsų paklusnumas Kristui yra protingas, o mūsų tikėjimas – tiesa; 3) atnaujinti mokslo ir religijos santykį: tiesos ieškoti ne tik kaip gyvenimo fakto, bet ir teoriniais argumentais, t. y. formuoti savo pasaulėžiūrą.

Todėl atnaujinimas turėtų vykti tam tikromis psichologinėmis pakopomis. Pirmiausia *atrasti* žmogiškus dalykus – savo gilesnį interesą, meilę, tikėjimą. Atradus save, savo gyvenimo prasmę, atradus pilnatvę, *atsiverti* Dievui, o tada ir atsinaujinti – įgauti ramybę, atlaidumą, artimo meilę. At-

⁴ Stasys Yla, *Meilė*, Kirchheim-Teck, 1947, p. 21.

⁵ Stasys Yla, „Atnaujinimo šauksmas“, in: *Ateitis*, Schw. Gmünd, 1949, Nr. 3, p. 6.

sinaujinimas reikalauja prisiderinti prie Dievo valios, suderinti Evangelijos tiesą, natūralų pažinimą ir kultūros misiją, t. y. kaip Yla rašo, „sumegzti civilizacijos laidus“. Tam būtina daugiau 1) diskutuoti, mąstyti, žvelgti giliau; susitelkti į svarbiausius dalykus, ieškoti laidų derinio; 2) pagyvinti galvo-jimo procesą (apčiuopti idėjų visumą, jų ryšį); 3) remtis dialoginiu metodu (dalintis su kitais, imti ir duoti).

Antanas Maceina: filosofinis pagrindimas. Be minėtų Ylos ir Maceinos gyvenimo atnaujinimo analizės bendrumų, šių mąstytojų požiūrio kampas ir skiriasi: pirmasis labiau žvelgia psichologo ir pedagogo žvilgsniu, antrasis – labiau filosofo ir teologo. Siauresne prasme Maceina savo raštuose iki Antrojo pasaulinio karo atnaujinimą suprato pagal tradicinius asketinės teologijos reikalavimus: 1) nusigręžti nuo pasaulio, t. y. neleisti šiuolaikinei aplinkai pavergti savo minčių ir jausmų; 2) atsigręžti į save – save pažinti, tobulinti kiekvienu darbu ir save pertvarkyti pagal Kristaus mokymą; 3) at-sinaujinti Dievuje: laikytis Kristaus įsakymų, nesigėdyti Kristaus žodžių ir dėl jų kovoti; pasaulį palenkti Dievo karalystei.

Po karo Maceinos dėmesio centre – krikščionybės ir moderniojo pasaulio santykiai. Mąstytojas, neatsilikdamas nuo Vakarų teologų, vienas pirmųjų lietuvių krikščioniškoje raštijoje svarstė naujas religinio gyvenimo tendencijas po Vatikano II Susirinkimo. Viena iš jų – Bažnyčios bei religinio gyvenimo šiandienėjimas; krikščionybė nuolat kinta ir prisitaiko prie pasaulio: perima jo kalbą, raiškos lytis, apsivelka naujomis kultūros formomis. Apsivilkti vis naujomis iš pasaulio perimtomis kultūros lytimis yra nuolatinis krikščionybės uždavinys. Maceina pabrėžia, kad krikščionybės tiesos yra ne bendras idėjas reiškiančios „žodinės formulės“, bet tikrų įvykių skelbimas.

Skelbimo būdas visados yra ir turi būti šiandieninis. Skelbimo esmė betgi visados yra ir turi būti ta pati, vadinasi išreiškianti įvykį, tikrovę, veiksmą, o ne paverčianti visa tai kokia nors pamokančia idėja ar palyginimu.⁶

Jei krikščionybę kaip įvykį šiandienėjimas pakeičia idėja, jis kaip skelbimo būdas neigia patį skelbimo turinį. Taigi šiandienėjimas kaip pasikei-timas dar negarantuoja tikro atsinaujinimo, t. y. apsisvalymo, tobulėjimo, šventėjimo. Krikščioniškasis buvimas kaip Kristaus būseną, kurios nuolat

⁶ Antanas Maceina, „Bažnyčia ir pasaulis“, in: Antanas Maceina, *Raštai*, t. 5: *Religija dabarties pasaulyje*, sudarė Antanas Rybelis, (ser. *Iš Lietuvos filosofijos palikimo*), Vilnius: Mintis, 1993, p. 39.

siekama, reikalauja nuolat keisti, atnaujinti žmogaus santykius su Dievu taip pat modernių iššūkių akivaizdoje. Maceina net sekuliarizaciją kaip pasaulio nudievinimą paverčia krikščionio būklės diagnozės matu ir jo gyvenimo atnaujinimo veiksniu. Jis iškelia sekuliarizacijos dviprasmiškumą: „galima pasaulį nudievinėti, kad jis nebūtų Dievas, bet galima jį ir nudievinėti, kad jis nebūtų Dievo“⁷. Pasaulio nudievinimą pradedama laikyti „religinės sąmonės blaivėjimu“, kai dabarties dvasinė diagnozė virsta tikėjimo diagnoze. Dievą nustojama vadinti pažinimo plyšiu ir negalių kamšytoju. Ta prasme sekuliarizacija padeda krikščionybei nusikratyti stabmeldišku liekanų. Paradoksaliai skamba filosofo teigimas, kad „sakralinė kultūra visados yra kultūros siaurinimas ir net stingdymas“⁸: kultūra turėtų būti kuriama ne Dievo apsireiškimo plotmėje, bet pagal žmogaus kūrybos vidinius dėsningumus. Į sekuliarizacinį mąstymą panaši yra „Dievo mirties“ samprata. Supratus, kad Dievas gyvena tik pasaulio regimybėje, jis reiškia tik žmogaus pergyvenimą, bet ne tikrovę, ir miršta asmens sąmonėje. Taip suvokiama Dievo mirtis – kintantys Dievo įvaizdžiai bei sąvokos. Išstumti iš žmogaus būties jie padeda Dievą aiškiau suprasti ir giliau pajusti.

Kaip krikščioniškojo atnaujinimo veiksnį Maceina pabrėžia kovos ir protesto savimonę, mąstytojo manymu, itin būdingą ateitininkams. „Būti ateitininku visų pirma reiškia būti Dievo kariu. Būti ateitininku reiškia būti aktyviu dalyviu kovos už Dievo karalystę. [...] Kiekvienas ateitininkas yra savotiškas Dievo Mykoliukas.“⁹ Jis – Dievo karalystės kūrėjas ir gynėjas, Viešpaties garbės šauklis, nesvyruodamas einantis su Kristumi. Ypač išskiriamas protestas prieš demoralizuojančią rusifikaciją, komunistinę prievartą ir nukrikščioninimą, nutautinimą, suburžuazėjimą. Protestas ateitininkų raidoje vertinamas kaip stiprus veiklos akstinas. Protestas žadina kūrybą, o kūryba brandina protesto sąmonę. Vis dėlto Maceina pripažįsta, kad religinių grumtynių laikotarpiu Dievą reikėjo ginti, o nesidomėjimo metu jį būtina rodyti. Mąstytojas skelbia „statmeninę katalikybę“: Dievo nesidomėjimo, jo išstūmimo į visuomenės reikalų nuošalę, religijos ignoravimo laikais svarbu rodyti pačią religiją, kaip ji reiškiasi gyvenime, kaip gyvenimą keičia ir iš naujo pertvarko. Būtina išryškinti rūpestį dėl sielos išganymo ir vykdyti Dievo karalystę visuomenėje pagal meilės dėsni. Kad religija nebūtų laikoma nepavojingu, truputį naiviu ir juokingu užsiėmimu kaip filate-

⁷ *Ibid.*, p. 138.

⁸ *Ibid.*, p. 172.

⁹ Antanas Maceina, „Kas yra ateitininkas?“, in: Antanas Maceina, *Raštai*, t. 13, p. 156.

lija, esperanto, t. y. paviršutinišku ir žmogaus gelmių neliečiančiu dalyku¹⁰. Tik meilės darbais atsiskleidžia religijos grožis ir galia.

Atsižvelgdamas į bendrą Bažnyčios pulsą, Maceina atskleidė naują dvasininkų ir pasauliečių vaidmenį išganymo istorijoje. Jis peikia dvasininkų kaip „malonių luomo“¹¹ išskirtinumą, užsisklendimą savyje ir atsitraukimą nuo pasauliečių. Juk savo sielos pašventimo klausimu nėra skirtumo tarp dvasininko ir pasauliečio, nes abiem reikia kito pagalbos. Ne pasaulietis yra dvasininko papildytojas, o dvasininkas – pasauliečio pagalbininkas. Pasaulietis, labiausiai kurdamas kultūrą, palenkia pasaulį ne sau, o Dievui. Pasauliečio kuriamos kultūros funkcijos – žmogaus vaizdo perteikimas, pasaulio sužmoginimas – tai šiuolaikinis dieviškumo skleidimas ir Dievo paveikslo perteikimas.

Maceina paliečia taip pat gilesnę ontologinę atsinaujinimo plotmę. Nagrinėdamas žymiausius pasaulinės literatūros kūrinius parodo netikros būties apgaulingumą ir jos įveikimo kelius. Lygindamas Henriko Ibseno *Laukinę antį* ir Juozo Grušo *Tėvą* mąstytojas pabrėžia konfliktą tarp gyvenimo ir tiesos. Tiesa kaip proto dalykas atstovauja racionalumui, o gyvenimas apima taip pat iracionaliąją sferą. Maceinos teigimu, „gyvenimas, dalinamas iš proto, niekad nėra be liekanos“¹². Visada lieka protu neaprepiami dalykai. Tiesa reikalauja, kad gyvenimas tilptų į racionalumą. Tačiau sunormuotas ir išmatuotas gyvenimas – jau nebegyvas, bekraujis. Proto valdomas gyvenimas atrodo dėsningas ir tvarkingas, bet jis neapima tikrosios žmogiškosios egzistencijos – neapskaičiuojamos, laisvos, vingiuotos. Filosofo manymu, toje liekanoje glūdi gyvenimo gyvybingumas. Tiesa paradoksaliai gali būti ir netiesa. Realizuojama abstrakti tiesa susprogdina gyvenimą. Vien racionalus gyvenimo pakeitimo kelias negali būti sėkmingas. Žmogaus racionalumą ir iracionalumą suvienija ir pakelia tik pilnutinis krikščioniškas gyvenimas.

Platesne prasme krikščioniškas atsinaujinimas, Maceinos supratimu, – tai stambeldiškos krikščionių elgsenos keitimas gyvu krikščionišku gyvenimu ir gyva krikščioniška sąmone. Siūlomas pozityvus kelias – atskleisti

¹⁰ Žr. Antanas Maceina, „Krikščionybės ateitis“, in: Antanas Maceina, *Raštai*, t. 10: *Religijos filosofija*, sudarė Antanas Rybelis, (ser. *Iš Lietuvos filosofijos palikimo*), Vilnius: Margi raštai, 2005, p. 549.

¹¹ Antanas Maceina, „Trys klausimai dvasiškijai“, in: Antanas Maceina, *Raštai*, t. 10, p. 430.

¹² Antanas Maceina, „Tiesos ir gyvenimo priešginybė“, in: Antanas Maceina, *Raštai*, t. 9: *Filosofija ir kultūra. Kalbos filosofija. Literatūrinės interpretacijos*, sudarė Antanas Rybelis, (ser. *Iš Lietuvos filosofijos palikimo*), Vilnius: Margi raštai, 2004, p. 496.

vidinį krikščionybės grožį konkrečiais pavyzdžiais ir konkrečia krikščioniška kūryba. Kurti naują krikščionybę – tai suteikti jai naujas apraiškas ir formas: kad krikščionybė pajėgtų keisti žmogų ir jo gyvenimą pagal Kristaus matą. Atsinaujinti ragina Kristaus kaip žmogaus gyvenimo prasmės ieškojimas. Žmogus nori būti dieviškas, kad būtų tikrai žmogiškas. Kuo jis tampa panašesnis į Dievą, tuo tampa žmogiškesnis. Būti Kristuje tad reiškia eiti dievėjimo keliu. Susijungimas su Dievu ir jo valios vykdymas yra priemonės, padedančios tapti krikščioniu.

Yla: psichologinė analizė. Kodėl Yla vadinamas nauju kunigu, ką jis nauja atnešė, kokio naujo kunigo paveikslą jis pats piešė? Po studijų Vakarų Europoje, po korespondento darbo įvairiose šalyse, grįžęs į Lietuvą Yla svarsto mūsų tautos, miesto ir kaimo, pastoraciją. Kelia parapinės bendruomenės reikšmę, rašo apie naujuosius liturginius sąjūdžius, skatina puoselėti lietuviškuosius švenčių papročius. Lietuviai tikėjimo srityje yra pernelyg abejingi, pasyvūs, rodo mažai iniciatyvos, nesugeba atsispirti antireliginiams veiksniams. Lietuviams trūksta religinio entuziazmo, tvirto pasiryžimo tikėti, pasiaukojimo. Todėl ir krikščionybės tiesos tampa per daug sausos, nuobodžios, net sentimentalios (ašaringos). Jaunasis kunigas ragina nebūti siaurais katalikais: neužsidaryti savo konfesijoje, neužmiršti, kad katalikiškų bruožų daugiau ar mažiau gali būti ir kitose konfesijose. Yla pabrėžia, kad krikščionybė pirmiausia yra gyvenimas. Bet kas sudaro tą gyvenimą? Jei tikinčiajam svarbiausiu dalyku tampa religinis kultas – maldos, pamaldumas, religinės tradicijos – tai toks tikėjimas virsta vergišku tarnavimu. Organiškas, pilnutinis krikščioniškas gyvenimas yra atėjęs per Kristų ir Kristuje. Galėtume sakyti – Yla, kaip kunigas ir kaip kultūros tyrinėtojas, skelbė du dalykus. Pirma, atvirumą pasauliui, kurį vėliau teigė Vatikano II Susirinkimas. Yla yra kunigas, pasižymintis ne tik plačiais intelektualiniais interesais, kūrybingumu, bet ir atviras viskam, kas reikšminga žmogui, nuolat siekiantis tobulėti. Žmogaus tolimą nuo Dievo Yla sieja su dvasine jo krize. Susipainiojęs tarp idėjų, atitrūkęs nuo savo būties pagrindo žmogus darosi nepastovus ir nelogiškas: „jis žino, kad neteisinga būti neištikimam savo principams, bet jis bejėgis atsispirti prieš jausmų ir aistrų sūkurį“¹³. Yla jautė: žmogus trokšta būti pilnutinis, tačiau atgyvenusios ir naivios formos neįkvepia tikėjimo. Žmogus norėtų gyventi su Dievu, bet neranda kelio į jį. Kelio į Dievą Yla ieško narpliodamas deginančias problemas, krikščio-

¹³ Stasys Yla, *Dabarties žmogus*, Kaunas: „Šviesos“ spaustuvė, 1940, p. 6.

niškai nušviesdamas pačius opiausius klausimus. Rašo apie meilę, meilės intrigą, lyčių priešingybes ir dermę, vaikų seksualinį auklėjimą, ypač didelį dėmesį skiria mergaičių ugdymui. Lietuvių pedagogikos bestseleris iki šiol yra *Moderni mergaitė*. Tėvams ir auklėtojams ši knyga duoda įžvalgas auklėjimo gaires, o paaugliams (mergaitėms ir berniukams) – nepamainomas pagalbininkas į naują, prasiskleidžiantį svajonių, sapnų, problemų pasaulį. Pirmiausia Yla, kaip tikras sistemintojas, nustato spręstinus problemų mazgus, sunkumus, su kuriais susiduria paaugliai.

Kas tau, taip staiga subrendusiai, liko veikti iki 18 m.? Pamokos nuobodžios, namai nebeįdomūs, buvusios draugystės vaikiškos. Tu pasijunti tartum atsidūrusi dvasinėj tuštumoj. Antra problema – konfliktas su tėvais. Jie vis dar tave laiko per jauna. Trečia – tavo pačios tragiška savijauta: vaizduotė nebepajėgia aprėpti gausių išpūdžių. Ketvirta – vidaus prieštaravimai. Jausmai kertasi vienas su kitu. Yra viena išėitis, Miela! Imk save analizuoti.¹⁴

Taigi be pamokslavimo, be abstrakčių samprotavimų autorius kalbasi su 12–19 m. mergaite. Iš anketų, laiškų, pasisakymų čia tarsi kuriamas spalvotas intriguojantis Disney'aus filmas. Tai iš tikrųjų savauklos klausimai „veikliajai lietuvaitei“. Pavyzdžiui, kas yra draugystė ir kas yra meilė, kaip atrasti save, ką daryti, jeigu berniukas myli. Yla įtaigiai susieja meilės budimą ir tikėjimo brandimą: skyrelis „Pradėjau mylėti – nustojau tikėti“:

Ar meilė gali mažinti tikėjimą? Gal kas kitas, ne pati meilė. Sutampa tik laikas, bet ne priežastys. Apie tą laiką, kai tu pradedi bręsti, domėtis meile, kyla *religinių problemų*. Jos kyla ne dėl meilės, oi, ne! Tai bendras žmogaus dvasinio brandimo reiškiny. Abejonės iškelia naujų problemų. Kyla reikalas pagilinti tai, kas buvo priimta vaikiškai. Mūsų ryšys su Dievu bręstant nori būti brandesnis, gilesnis. Kodėl tu išsigąsti sudrumsto jausmo, dingusio nuoširdumo maldoj? Juk malda nėra tik jausmas. Ar dėl to meldžiamės, kad malonu, išpūdinga, gera širdyj? Tau reikia ramiai tęsti religinę praktiką ir daugiau skaityti, aiškintis.¹⁵

Formuodamas mergaičių savarankiškumą Yla pabrėžia atsakomybę, dorinį tapsmą – „Berniukų viltys tave įpareigoja“ arba meilės sunkumus ir kolizijas nupiešia kaip procesą:

Įsidėmėk! Pradėję mylėti, mes pradedame ir kentėti. Ir ne dėl to, kad nepajėgiame tobulai mylėti ar būti mylimi. Kenčiame dėl to, kad nepajėgiame taip tobulėti, kaip meilė mus skatina. Tik mylėdami mes pajuntame, kokie esame netobuli.¹⁶

¹⁴ Stasys Yla, *Moderni mergaitė*, Putnam: Immaculata Press, 1967, p. 8–9.

¹⁵ *Ibid.*, p. 251.

¹⁶ *Ibid.*, p. 276–277.

Yla visada rodo painias, gyvenimiškas situacijas, iš kurių vienintelis kelias – atnaujinti savo požiūrį, savo jausmų linkmę, savo elgsenos tikrumą pagal Kristaus matą.

Yla vienas pirmųjų tarpukario Lietuvoje prabyla apie naujo kunigo formavimąsi, nenutylėdamas taip pat jo kaip žmogaus tykančių klystkelių ir sunkumų. Kunigo kelias brėžiamas „tarp uolų ir seklumų: tarp džiaugsmo ir baimės, romantizmo ir realizmo, pedantizmo ir formalizmo, berniškumo ir bobiškumo, perdėto originalumo ir simplicizmo, tragizmo ir komizmo, perdėto nuoširdumo ir šalto atsargumo“¹⁷. Apreiškimo tiesas kunigas privalo perimti kaip objektyvius dalykus. Bet iškyla problema, kaip tas tiesas perteikti? Būti tik mechanizmu, automatiškai atliekančiu Bažnyčios funkcijas ar būti kunigu didžio gyvenimo, susieto su Dievo veikimu? Naujųjų laikų kunigas neišvengiamai išgyvena tam tikrą krizę: nusivylimą senuoju savo keliu, vienumos jausmą, blaškymąsi tarp seno ir naujo, ilgėjimąsi kažko naujo. Yla naują kunigą kaip pusiausvyros žmogų veda vidurio keliu: prigimtinio ir antprigimtinio, objektyvumo ir subjektyvumo, logiškumo ir psichologiškumo, meilės ir kančios sintezės kryptimi. Neužtenka luomo tradicijų bei būtinausių pamaldumo aktų. Objektyvus luomo gyvenimas yra pernelyg bendras, į jį kiekvienas turi įsijungti asmeniškai, atrasti savo kunigystės kelią. Kunigo veikloje, sakant pamokslus, katalikiškoje akcijoje svarbu taip pat nuojauta, įtaiga, asmeninė simpatija. Kunigo sėkmė priklauso ne nuo „protinių argumentų pajėgumo, bet nuo tavo jausmo, vidaus rimties, nuo tavo valios tendencijų, net nuo tavo širdingo atsinešimo žmonių atžvilgiu“¹⁸. Naujas kunigas pasižymi nestatišku malonės išgyvenimu, pastoraciniu lankstumu, kūrybine iniciatyva, „emociniu atsinaujinimu Kristuje“.

Išvados. Būdami atviri įvairiems kultūros reiškiniams bei šiuolaikinėms idėjoms, Stasys Yla ir Antanas Maceina tvirtai laikosi religinių ir dorinių principų (katalikiškumo, tautiškumo, šeimiškumo, visuomeniškumo, inteligentiškumo), ištikimybės Kristui, žmoniškesnio, artimesnio santykio su juo. Mąstytojai nubrėžė gaires ir parodė kelią, kaip krikščioniškas idealas turi būti vykdomas gyvenimo praktikoje, kokiais būdais ir kokiomis priemonėmis realizuojamas. Jie atskleidė, kad krikščioniškas idealas yra ne tik aukštas, bet ir realus, t. y. pritaikomas gyvenime. Pritaikomas ne iš karto, tačiau dalimis. Dėl to idealas yra nuolat siektinas, o jo siekimas

¹⁷ Stasys Yla, *Ateina naujas kunigas*, Kaunas: Šviesa, 1940.

¹⁸ *Ibid.*, p. 31.

veda žmogų pirmyn, į tobulesnį gyvenimą. Gyvenimas be idealo sustingtu, idealas be gyvenimo netektų prasmės. Ateitininkų idealizmas atgręžtas į tikrovę ir stengiasi ją atnaujinti, t. y. atnaujinti gyvenimą idealo šviesoje. Be abejo, gyvenimas niekada nėra tobulas, bet jei idealas žmogaus sąmonėje gyvas, jis veiktina ir skatina žmogų, jis gaivina visas jo pastangas, nepaisant vykusių ar nevykusių išvadų. Yla ir Maceina išplėtojo krikščioniškąją pasaulėžiūrą ir ateitininkų ideologiją, sukūrė sistemą, kaip motyvuoti asmens veiksmus.

Straipsnyje analizuojamas Ylos ir Maceinos pateiktas religinio gyvenimo atnaujinimas kaip krikščionybės tiesų aiškinimo ir skelbimo būdas. Ryškinami pagrindiniai jo bruožai: religinė savimonė, religinė dorinio gyvenimo motyvacija, krikščioniškas apaštalavimas, krikščioniškas entuziazmas; taip pat gyvosios dvasios principai: gyvumas, vaizdumas, sugestyvus veiklumas. Iškeliamos katalikybės siaurumo ir nukrikščionėjimo apraiškos: formalizmas ir beformiškumas, pragmatiška krikščionybės traktuotė, krikščionybės antgamtiškumo neigimas. Pabrėžiami šiuolaikiniai krikščioniškojo atsinaujinimo iššūkiai: šiandienėjimas, sekuliarizacija, protesto sąmonė, egzistencinis būties melas. Parodomas religinio atsinaujinimo raidoje svarbus kristocentrinis principas, naujos pastoracijos formos (pavyzdžiui, „apaštalavimas individualiai“), evangelizacijos ir kasdienio gyvenimo dėmė. Analizuojamos vaizdingos, įtaigios religinių būsenų formos – meilė, kančia, skausmas; jų poveikis asmenybės sklaidai. Pateikiama Ylos labiau psichologinė ir pedagoginė, Maceinos – labiau filosofinė ir teologinė atnaujinimo analizė. Akcentuojami abiem mąstytojams bendri bruožai: atvirumo pasauliui, asmeniui ir ištikimybės Kristui principas, krikščionybės ir kultūros sampynos neišvengiamumas. Konstatuojama vaisinga kultūros įtaka krikščionybės atnaujinimui.

THE ANALYSIS OF THE REVITALIZATION THEORY OF CHRISTIAN LIFE BY STASYS YLA AND ANTANAS MACEINA

Gediminas Mikelaitis

Summary

The article explores the revitalization of Christian life as a method for the elucidation and promulgation of Christian truths in the works of Stasys Yla (1908–1983) and Antanas Maceina (1908–1987). Its basic features are: religious self-

consciousness, the religious motivation for a moral life, Christian apostolicism, Christian enthusiasm as well as the principles of a live soul: vitality, picturesqueness, and suggestive activity. The article also reveals some manifestations of the narrowness of Catholicism and its deviation from Christianity, namely formalism and formlessness, a pragmatic interpretation of Christianity together with the negation of the supernatural character of Christianity. A significant Christcentral principle in the evolution of religious revitalization, new forms of pastoral activities (e.g. individual apostleship) and the harmony between evangelization and everyday life are also addressed here. The article presents Yla's more psychological and pedagogical insights, along with Maceina's more philosophical and theological study of the revitalization theory, and the significance of secularization challenges for religious revitalization. Some characteristic features of both thinkers, such as the principle of the openness to the world, man and the faithfulness to Christ, the inevitability of the junction of Christianity and culture as well as the effective influence of culture on the revitalization of Christianity are also accentuated.

ARCHYVINIAI ŠALTINIAI XIX A. LIETUVOS KATALIKŲ DVASININKIJOS SOCIALINĖS RAIDOS TYRIMAMS: TARNYBOS LAPAI

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

Rusijos imperijos institucijų raštvedyboje nuo XVII a. antros pusės iki 1917 m. svarbią vietą turėjo tarnybos lapai, kuriuose be asmens biografinių duomenų nurodinėta tarnybos eiga. Istoriografijoje šie dokumentai yra vertinami kaip viena iš pagrindinių valdininkijos tarnybos eigos dokumentavimo formų, o jų atsiradimas pagrįstai siejamas su imperijos valdžios siekiais kontroliuoti ir reguliuoti biurokratijos formavimosi procesą¹. Istorikai yra senokai atkreipę dėmesį į tarnybos lapuose fiksuotų duomenų vertę to meto visuomenės tyrimams. Tad neatsitiktinai tarnybos lapų duomenys užima svarbią vietą visų pirma rusų tyrėjų, besigilinančių į visuomenės socialinės struktūros problemas ar istorinių veikėjų biografijas, tekstuose. Pastebėtina, kad visi be išimties į Rusijos imperijos biurokratijos istoriją XVIII–XIX a. besigilinantys tyrėjai tarnybos lapų duomenis vertina kaip svarbų informacijos šaltinį. XX a. septintame aštuntame dešimtmetyje produktyviai tarnybos lapų duomenis XIX a. pirmos pusės Rusijos imperijos valdininkijos analizei panaudojo amerikiečių istorikas Walteris M. Pintneris². Gubernatorių, vicegubernatorių, gubernijos prokurorų ir kitų aukštesniajam imperijos vietos valdžios sluoksniui priskirtinų valdininkų tarnybos lapų duomenimis remiasi Rusijos mokslininkas Piotras Zajončkovskis monografijoje apie imperijos valdymo struktūras XIX a. pirmoje pusėje³. Lietuvių istoriografijoje

¹ Любовь Писаркова, „От Петра до Николая II: политика правительства в области формирования бюрократии“, in: *Отечественная история*, Москва, 1996, № 4, p. 29–43.

² Walter M. Pintner, „The Social Characteristics of the Early Nineteenth-Century Russian Bureaucracy“, in: *Slavic Review*, 1970, t. 29, p. 429–443; Walter M. Pintner, „The Evolution of Civil Officialdom, 1755–1855“, in: *Russian Officialdom: The Bureaucratization of Russian Society from the Seventeenth to the Twentieth Century*, edited by Walter McKenzie Pintner and Don Karl Rowney, Chapel Hill, NC.: The University of North Carolina Press, 1980, p. 190–226.

³ Пётр Зайончковский, *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX веке*, Москва: Мысль, 1978.

imperijos pasaulietinių valdininkų tarnybos lapai tyrėjų pastaraisiais metais produktyviai naudojami biografiniams tyrimams⁴.

Tarnybos lapų kaip reikšmingo šaltinio Rusijos imperijos visuomenės tyrimams panaudojimas pastebimai suaktyvėjo XX a. septintame aštuntame dešimtmetyje⁵. Denisas Šilovas, fundamentalaus Rusijos imperijos valstybės veikėjų biobibliografinio žinyno, apimančio 1802–1917 m., autorius⁶, įvadiniam straipsnyje konstatuoja, kad tyrėjai, visų pirma biografinių studijų ir žinynų autoriai, šiuos dokumentus naudoja nuo XIX a. pabaigos – XX a. pradžios, ir čia pat pažymi, kad tarnybos lapų analizės galimybės toli gražu neišsemtos⁷. Šilovas akcentuoja išsamesnį šio dokumentų masyvo tyrimo būtinumą. Pasak tyrėjo, šaltiniotyris tyrimas turėtų padėti atskleisti tarnybos lapuose fiksuotų duomenų netolygumą ir argumentuotai vertinti jų patikimumą. Jo nuomone, tyrėjų dėmesio vertas šaltiniotyriu požiūriu novatoriškas Vitalijaus Ivanovo darbas⁸.

Rusijos imperijos valdininkijos tarnybos lapų duomenų bazė kiekybiiniu požiūriu yra gausiausia ir iki šiol intensyviausiai tyrėjų naudota. Tačiau valdininkai nėra vienintelis Rusijos imperijos visuomenės sluoksniu, apie kurį Rusijos imperijos valdžia siekė turėti išsamias žinias įstatymu nustatytos asmens tarnybos lapo forma. Pirmoji socialinė grupė, kurios apskaitai tarnybos lapas įvestas, buvo kariškiai – karinių žinybų kanceliarijoje ši forma taikyta nuo XVII a. antros pusės⁹. Valdininkijos apskaita susirūpinta

⁴ Žr., pvz., Algimantas Katilius, „Carlas von Schmithas – biografijos atradimas“, in: Carl von Schmith, *Necrolithuanica*, parengė Reda Griškaitė, Algimantas Katilius, Vytautas Kazakevičius, Arturas Mickevičius, Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 9–23.

⁵ З. Малкова, М. Плюхина, „Документы высших и центральных учреждений XIX – начала XX в. как источник биографических сведений“, in: *Некоторые вопросы изучения исторических документов XIX – начала XX века*, редакторы И. Фирсов, Г. Горфейн, Л. Шепелев, Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1967, p. 204–228.

⁶ Денис Шилов, *Государственные деятели Российской империи. Главы высших и центральных учреждений, 1802–1917: Биобиблиографический справочник*, СПб.: Издательство „Дмитрий Буланин“, 2001.

⁷ Денис Шилов, „Биографический справочник о государственных деятелях Российской империи XIX – начала XX века: источниковедческий аспект работы“, in: *Государственные деятели Российской империи*, p. 11.

⁸ Виталий Иванов, *Губернское чиновничество 50–60-х гг. XIX в. в России: Историко-источниковедческие очерки (по материалам Московской и Калужской губерний)*, Калуга, 1994.

⁹ С. Романова, И. Глуховская, „Указатель видов документов, содержащих генеалогическую информацию (XVII–1917 г.)“, in: *Вестник архивиста*, Москва, 1998–1999, Nr. 46–50.

XVIII a. septintame dešimtmetyje. 1764 m. pradžioje Rusijos imperijos Senatas išleido įsaką, kuriuo visoms imperijos institucijoms liepta pristatyti duomenis apie juose tarnaujancius ir rangą turincius valdininkus, užpildant tarnybos lapą (rango neturėjusiems institucijos tarnautojams – raštinkinams, kurjeriams – tarnybos lapų pildyti nereikėjo), nurodant ne tik užimamas pareigas, bet ir kokias anksčiau ėjo, kokį rangą turi, ar buvo baustas, ar atvirksčiai – turi apdovanojimų, t. y. reikalauta parengti tarnybos lapus (*послужные списки*), kokius pildė kariškiai. Įsako priede pridėta 12 grafų dokumento forma, reglamentuojanti „kaip tie lapai turi būti surašomi“¹⁰. 1764 m. įsake buvo nurodyta pildyti tarnybos lapus kas pusmetį, vėliau perėita prie metinių. Pirminė tarnybos lapo forma ne kartą tobulinta, pridedant naujas grafus. Imta reikalauti pateikti išsamius duomenis ne tik apie patį valdininką, bet ir jo šeimą. Antai XX a. pradžioje atsirado grafos su duomenimis apie valdininko žmonos ir vaikų gimimo datas, tikėjimą etc. Pastaroji aplinkybė, vertinant iš laiko perspektyvos, teikia galimybę, remiantis tarnybos, lapais geriau pažinti ne tik asmenį, bet ir jo artimiausią aplinką.

Dar vienas imperijos visuomenės sluoksnis, kuriam buvo įvesti tarnybos lapai, yra dvasininkai. Pažymėtina, kad ortodoksų dvasininkų tarnybos lapus imta pildyti maždaug tuo pačiu metu kaip ir valdininkams. Dvasininkų tarnybos lapų atitikmuo – vadinamieji „klero žiniaraščiai“ (*клировые ведомости*), žinomi nuo 1769 m.¹¹ XIX a. trečio dešimtmečio pabaigoje šie „žiniaraščiai“ pagal pateikiamų duomenų pobūdį iš esmės nesiskyrė nuo valdininkų tarnybos lapų, t. y. atitinkamose grafose buvo nurodomas šventiko amžius, socialinė kilmė, išsilavinimas, tarnybos eiga, šeiminė padėtis, materialinė situacija ir kt. Taigi reikalavimas pildyti tarnybos lapus lietė tris Rusijos imperijos socialinius sluoksnius – kariškius, valdininkus (t. y. rangą turincius valstybės tarnautojus) ir ortodoksų dvasininkiją. Po Lenkijos ir Lietuvos valstybės žlugimo Rusijos imperijos užimtose buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse buvo pradėta taikyti imperijoje galiojusi raštvedybos sistema ir dokumentų formos. Tarnybos lapai buvo įvesti ir katalikų dvasininkams.

Katalikų dvasininkų tarnybos lapai fragmentiškai yra naudoti į Bažnyčios istoriją besigilinusių mokslininkų, ypač tikslinant ar koreguojant asmens biografijos faktus ar aiškinantis bendresnius, visų pirma to meto religinio ugdymo, klausimus. Antai Vytautas Merkys tarnybos lapų duo-

¹⁰ Senato įsakas, Nr. 12030, 1764-01-31, in: *Полный свод законов Российской империи*, (toliau – ПСЗ), rink. 1649–1825 m., t. 16; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law.

¹¹ *Именные списки всем лицам духовнаго звания православнаго исповедания*.

menis naudojo ir fundamentalioje monografijoje apie vyskupą Motiejų Valančių¹², ir darbe apie tautinius santykius Vilniaus vyskupijoje¹³. Rašydamas apie Valančiaus laikų kunigą Kazimierą Aleksandravičių, aptardamas jo turėtą išsilavinimą iki studijų Žemaičių vyskupijos seminarijoje, Merkys rėmėsi tarnybos lapo duomenimis¹⁴. Kun. Jono Mačiulio-Maironio 1914 m. tarnybos lapo vertimą į lietuvių kalbą XX a. devinto dešimtmečio pabaigoje parengusi ir paskelbusi Sigita Gasparavičienė atkreipė tyrėjų dėmesį, kad šis dokumentas patikslina ir papildo kai kurias literatūros istorijoje jau nusistovėjusias datas¹⁵. Vilma Žaltauskaitė, spaudai parengusi kalbininko kunigo Povilo Januševičiaus (1866–1948) dienoraštį ir įvadiniame straipsnyje pateikusi žymiai išsamesnę šio kunigo biogramą nei iki tol žinomą, taip pat kaip vieną iš svarbesnių šaltinių tikslinant gyvenimo ir veiklos faktus bei datas panaudojo tarnybos lapo duomenis¹⁶. Dvasininkų tarnybos lapus kaip pagrindinį šaltinį pasitelkiau analizuodama XIX a. pirmos pusės Žemaičių vyskupijos kapitulos struktūrą ir personalinę sudėtį¹⁷. Tačiau kaip atskiras dokumentų masyvas katalikų dvasininkijos tarnybos lapai nėra analizuoti. Klausimas kada, kokiomis aplinkybėmis šie dokumentai atsirado ir įsitvirtino dvasinių institucijų raštvedyboje taip pat iki šiol nebuvo nagrinėtas. Naujausioje XIX a. Lietuvos istorijos sintezėje teigiama, kad katalikų dvasininkai įgijo valdininkams būdingų bruožų ir jiems tarnybos lapai pradėti pildyti XIX a. penkto dešimtmečio pradžioje, kai, sekuliarizavus bažnytines valdas, visiems katalikų dvasininkams pradėti mokėti atlyginimai iš valstybės išdo¹⁸. Dvasininkų tarnybos lapų atsiradimą vienareikšmiškai siejant su

¹² Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius: Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999.

¹³ Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.*, Vilnius: Versus aureus, 2006.

¹⁴ Vytautas Merkys, „Kazimieras Aleksandravičius – vyskupo Valančiaus laikų kunigas (1823–1884)“, in: *Jų testamentai vykdomi*, sudarė Aldona Gaigalaitė, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 11–24.

¹⁵ Sigita Gasparavičienė, „Jono Mačiulio-Maironio tarnybos formuliaras“, in: *Lietuvos archyvai: Staipsnių rinkinys*, vyr. redaktorius Bronislovas Vonsavičius, t. 1, Vilnius: Mokslo, Lietuvos TSR centriniai valstybiniai archyvai, Vyriausioji archyvų valdyba prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos, 1988, p. 23–26.

¹⁶ Povilas Januševičius, *Visokių atsitikimų sąrašas: 1895–1898*, parengė Vilma Žaltauskaitė, (ser. *Bibliotheca Archivi Lithuanici*, t. 5), Vilnius: LII leidykla, 2004.

¹⁷ Aldona Prašmantaitė, „Žemaičių vyskupijos katedros kapitula XIX a. pirmojoje pusėje“, in: *Istorijos akiračiai: Skiriama profesoriaus habilituoto daktaro Antano Tylos 75-mečiui*, Vilnius: LII leidykla, Lietuvos istorijos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2004, p. 323–340.

¹⁸ Tamara Bairašauskaitė, „Dvasininkai“, in: Tamara Bairašauskaitė, Zita Medišauskienė,

bažnytinių valdų sekuliarizacija, akivaizdu, kad iki XIX a. vidurio to meto Lietuvos katalikų dvasininkų tarnybos lapus (jų ligšiolinis, nors ir ganėtinai fragmentiškas naudojimas neleidžia abejoti tokius buvus) tektų priskirti kitai dokumentų kategorijai. Šio straipsnio tikslas – išsiaiškinti katalikų dvasininkijos tarnybos lapų genezę, aptarti šios dokumentų grupės raidą, remiantis archyvuose išlikusiais Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų tarnybos lapais išnagrinėti juose esančių duomenų pobūdį.

Genezė. Kunigaikštis Aleksandras Golicynas, tuometis 1810 m. įsteigtos Vyriausiosios kitatikų dvasinių reikalų valdybos viršininkas, 1813 m. pradžioje kreipėsi į Romos katalikų dvasinę kolegiją Peterburge prašydamas jam atsiųsti Kolegijos narių tarnybos lapus, pareikalauti tokių iš vyskupų apie jiems patikėtų valdyti vyskupijų aukštesniusius dvasininkus ir pristatyti Valdybai¹⁹. Pasak Golicyno, vyskupai turėtų pateikti duomenis apie save pačius ir aukštesnius jiems pavaldžių vyskupijų dvasininkus: sufraganus, titulinius vyskopus, infulatus, konsistorijų narius, kapitulų prelatus ir kanauninkus, diecezinių seminarijų rektorius, vienuolynų priorus, provincijolus etc., t. y. reikalauta pildyti tarnybos lapus pagal pridedamą formą visiems vadovaujančias pareigas turintiems diecezinės ir vienuolių dvasininkijos atstovams. Eilinių parapijose tarnaujančių diecezinių dvasininkų, kaip ir jokių pareigų neužimančių vienuolių, gyvenimas ir tarnystė imperijos valdžios tuo metu nedomino²⁰. Reikalavimas pateikti Valdybai tarnybos lapus nebuvo vienkartinis – nurodyta, kad Kolegijos narių ir aukštesniųjų vyskupijų dvasininkų tarnybos lapai turėtų būti ateityje pristatomi Valdybai kasmet²¹.

Už tarnybos lapų pateikimą Valdybai jos vadovo Golicyno paliepimu atsakinga tapusi Kolegija nedelsdama ėmėsi veikti ir 1813 m. kovo mėn. išsiuntinėjo įsaką dėl minėtų dokumentų parengimo ir pristatymo, pridėdama iš Valdybos gautų užpildyti reikalingų formų pavyzdžius vyskupijų vyskupams ir Mogiliavo arkivyskupui. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų ganytojai nedelsdami patvirtino įsaką gavę, Vilniaus vyskupas Jeronimas Stroinovskis patikino jau išsiuntinėjęs savo vyskupijos dvasininkams gautas

Rimantas Miknys, *Lietuvos istorija*, t. 8, d. 1: *Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*, Vilnius: Baltos lankos, Lietuvos istorijos institutas, 2011, p. 323.

¹⁹ Aleksandro Golicyno raštas Romos katalikų dvasinei kolegijai, 1813-03-08, in: Rusijos valstybės istorijos archyvas, (toliau – RVIA), f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 1–3.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

formas ir žadėjo neužtrukti jas gavęs pristatyti Kolegijai²². Tačiau paaiškėjo, kad nurodymą įvykdyti ir duotus pažadus tesėti nėra taip paprasta. Tik po metų, 1814 m. kovo mėn. Vilniaus vyskupas raportu Kolegijai pranešė parengtus dokumentus išsiuntęs, čia pat pasiteisindamas, kad trūksta Val-kavisko dekanato dekanato tarnybos lapo, nes pastarasis prieš trejetą savai-čių mirė, o naujo jis dar nespėjęs paskirti²³. Peršasi prielaida, kad Vilniaus vyskupas buvo vienas pirmųjų, Kolegijai pateikęs reikalaujamus dokumen-tus. Kolegija savo ruožtu gautuosius dokumentus privalėjo persiųsti Valdy-bai²⁴. Tačiau 1814 m. rugsėjo pabaigoje Golicynas priminė Kolegijai 1813 m. kovo mėnesio rašte išdėstyta prašymą pristatyti Valdybai aukštesniosios dvasininkijos tarnybos lapus ir teigė iki šiol jų negavęs²⁵. Apie tai, kad būtų gavęs Vilniaus vyskupijos dvasininkų tarnybos lapus, kuriuos Vilniaus vys-kupas rašė išsiuntęs Kolegijai kovo mėn., neužsimena, tad greičiausiai jie te-bebuvo Kolegijos tarnautojų stalčiuose. Kolegija savo posėdyje apsvarsčiusi 1814 m. rugsėjo mėn. rašytąjį Golicyno raštą, nutarė nedelsiant užpildyti Kolegijos narių tarnybos lapus, pareikalauti tokių iš dar jų neatsiuntusiųjų vyskupijų ir pakartoto prieš metus duotą įsipareigojimą persiųsti juos Val-dybai²⁶. Vilniaus vyskupas ir šiais metais buvo vienas iš pareigingiausių: 1814 m. spalio mėnesį rašė Kolegijai siunčiantis savo, keturių vyskupijos sufraganų ir pareigas turinčių vyskupijos dvasininkų tarnybos lapus už einamuosius, t. y. 1814, metus²⁷. Tačiau situacija pasikartoto – iš vyskupijų gauti dokumentai ir vėl nebuvo persiųsti Valdybai. Kolegija teisinosi, kad pradėjusi gautuosius tarnybos lapus tikrinti nustatė, jog ne visi pareng-ti kaip reikalauta, tad tekę grąžinti su nurodymu pataisyti. Be netinkamai užpildytųjų į Kolegiją buvo atsiųsti ir vyskupų nepatvirtintieji, o tokie irgi

²² Vilniaus vyskupo Jeronimo Stroinovskio raportas Romos katalikų dvasinei kolegijai, 1813-04-01, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 9; Žemaičių vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio raštas Kolegijai, 1813-04-01, in: *Ibid.*, l. 10.

²³ Vilniaus vyskupo Jeronimo Stroinovskio raportas Romos katalikų dvasinei kolegijai, 1814-03-12 [14?], in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 64.

²⁴ Romos katalikų dvasinės kolegijos kanceliarijos žyma apie gautųjų Vilniaus vysku-pijos dvasininkijos tarnybos lapų persiuntimą Aleksandrui Golicynui, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 64v.

²⁵ Aleksandro Golicyno raštas Romos katalikų dvasinei kolegijai, 1814-09-26, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 84.

²⁶ Išrašas iš Romos katalikų dvasinės kolegijos 1-ojo departamento posėdžio protokolo, 1814-09-28, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 85.

²⁷ Vilniaus vyskupo Jeronimo Stroinovskio raportas Romos katalikų dvasinei kolegijai, 1814-10-30, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 88.

buvo gražinami. Be to, vienuolijos tarnybos lapus siuntė nenoriai²⁸. Kolegija aiškinosi, kad tai ir buvusios pagrindinės priežastys, trukdžiusios nedelsiant, kaip Golicyno 1813 m. kovo mėn. rašte buvo nurodyta, juos išsiųsti Valdybai²⁹.

Pažymėtina, kad buvusios Abiejų Tautų Respublikos teritorijoje esančiose katalikų vyskupijose tarnybos lapai XIX a. antrame dešimtmetyje buvo įvesti tik Rusijos imperijai po Lietuvos ir Lenkijos valstybės žlugimo atitekusių vyskupijų dvasininkams. Lenkijos Karalystės vyskupijose, kaip galima spręsti iš Rusijos valstybės istorijos archyve saugomų, tarnybos lapai pradėti pildyti XIX a. septinto aštunto dešimtmečių sandūroje. Rusijos valstybės istorijos archyvo fonduose saugomi Seinų vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai yra nuo 1871 m.³⁰ Tiesa, tarnybos lapams analogiškos dvasininkų apskaitos formos, vadinamieji dvasininkijos „tabeliai“ – *wyказы tabelaryczne*, prie Rusijos imperijos prijungtose buvusios Lenkijos Karalystės žemių vyskupijose sutinkami jau nuo ketvirto dešimtmečio vidurio. Lenkijos istorikas Stanisławas Litakas studijoje apie Liublino vyskupijos dvasininkiją, pirmąkart istoriografijoje itin plačiai šiuos dokumentus panaudojęs, aptarė ir jų genezę. Tyrėjas daro prielaidą, kad ne tik jo analizuojamos Liublino vyskupijos, bet ir kitų Lenkijos Karalystės vyskupijų katalikų dvasininkijos „tabelių“ istorija prasideda 1835 m., kai tų metų sausio mėnesio pabaigoje Tikybu ir viešojo švietimo valdinės komisijos (*Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*) Tikybu ir švietimo skyriaus direktorius raštu kreipėsi į vyskupus (autorius cituoja raštą Liublino vyskupui) reikalaudamas pagal pridedamą pavyzdį per tris mėnesius parengti ir pristatyti Komisijai duomenis apie vyskupijos diecezinius dvasininkus ir vienuolius³¹. Klausimyną sudarė vienuolika išplėstų teminių klausimų, tarp kurių buvo ir klausimas apie dvasininko buvimo vietą ir veiklą per 1830–1831 m. sukilimą. Neatmestina, kad siekis identifikuoti sukilimui palankius katalikų dvasininkus ir nustatyti dvasininkijos dalyvavimo sukilime mas-

²⁸ Išrašas iš Romos katalikų dvasinės kolegijos 1-ojo departamento posėdžio protokolo, 1815-02-09, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 107–108.

²⁹ Išrašas iš Romos katalikų dvasinės kolegijos 1-ojo departamento posėdžio protokolo, 1815-02-15, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 110.

³⁰ Seinų vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai, in: *RVIA*, f. 822, ap. 11, b. 421 ir kt.

³¹ Stanisław Litak, „Duchowieństwo diecezji lubelskiej w okresie międzypowstaniowym (1835–1864)“, in: *Spoleczeństwo Królestwa Polskiego: Studia o uwarstwieniu i ruchliwości społecznej*, pod redakcją Witolda Kuli, t. 3, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968, p. 94.

tus galėjo būti ir vienas iš tabelio įvedimo katalikų dvasininkijai pretekstų. Peršasi prielaida, kad šiuos tabelius septintame aštuntame dešimtmetyje ir pakeitė tarnybos lapai.

Centrinėse Rusijos imperijos institucijose, kokioms tikslinga priskirti ir Kolegiją, kaupiti dokumentai rašyti rusų kalba. Tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų aukštesniųjų dvasininkų tarnybos lapai kalbos požiūriu nebuvo išimtis, t. y. duomenys buvo pateikiami rusų kalba. Tarp vyskupijų dokumentų išlikęs vienas kitas egzempliorius lenkų kalba yra iš pirmų XIX a. dešimtmečių. Neatmestina, kad tai galėjo būti vertimui parengtas tekstas. Originalo, t. y. rusų kalba, XIX a. prieš tai buvusį tokiems dokumentams apibūdinti vartotą terminą *послужные списки* pakeitė terminas *формулярные списки*. Kurį laiką abu terminai dar vartoti pakaitomis kaip sinonimai (antai cituotame Golicyno rašte vartojamas *послужные списки*), tačiau pamažu galutinai išsivirtino *формулярные списки*. Terminų įvairovė šaltiniuose, atrodo, bus turėjusi įtakos šiems dokumentams apibūdinti vartojamų sąvokų nevienodumui istoriografijoje. Antai lietuvių istoriografijoje pastaraisiais metais dominuoja terminas „tarnybos lapas“, tačiau lygiagrečiai vartojamas ir „formuliaras“ ar „formuliarinis sąrašas“. Lietuvių kalbininkai ir rusų–lietuvių žodyno autoriai pateikia vienintelį istorinio termino *формулярный список* vertimo variantą – „tarnybos lapas“³². Sunormintas prasmnio vertimo variantas šiuo konkrečiu atveju ganėtinai talpia apibūdina šią dokumentų rūšį, tad ieškoti lietuvių kalba sinoniminių atitikmenų sąvokai „tarnybos lapas“, įvedinėjant pažodinį vertimą „formuliaras“ ar „formuliarinis sąrašas“, kažin ar tikslinga. Juo labiau kad lietuvių kalba žodis „formuliaras“ įprastai vartojamas kalbant apie dokumento blanką, t. y. lapą su institucijos rekvizitais oficialiems raštams, arba dokumento formą, kurią reikia užpildyti.

Klausimynas ir struktūra. Tarnybos lapų ranka braižytų formų pavyzdžiai buvo pridėti prie cituoto Golicyno 1813 m. rašto Romos katalikų dvasinei kolegijai dėl jų parengimo, tad buvo visiškai aišku, kokius duomenis reikėtų pateikti. Klausimynas Kolegijos nariams ir vyskupijų vyskupams

³² *Rusų–lietuvių kalbų žodynas*, t. 4, sudarė Jadvyga Kardelytė, Chackelis Lemchenas, Jonas Macaitis, Alina Mankevičienė, Vilnius: Mokslas, 1985, p. 499; lenkų kalba šie Rusijos imperijos raštvedyboje 1764–1917 m. sutinkami dokumentai apibūdinami terminu *wykaz stanu służby* ir sinoniminiai vertimo variantai taip pat nesiūlomi; žr. *Polski słownik archiwalny*, pod redakcją Wandy Maciejewskiej, wydanie 2, reprint, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1993, p. 125.

buvo suskirstytas į septynias nenumeruotas grafas: 1) vardas, pavardė; 2) luomas ir tautybė; 3) amžius; 4) kur, kada ir ko mokėsi; 5) kada išventintas į dvasininkus („įrašytas į dvasininkų luomą“), kur, kada ir kokias pareigas ėjo ir buvo jose paaukštintas; 6) ar kuo nors savo tarnystėje pasižymėjo ir ar nebuvo kaip nors ypatingai, išskyrus pareigas, apdovanotas ir kada; 7) kokį atlyginimą gauna ar kokios yra metinės pajamos, iš kokių šaltinių ir kokiais nurodymais ar sprendimais remiantis³³. Vyskupijų aukštesniųjų dvasininkų tarnybos lapas nežymiai skyrėsi ir yra išsamesnis: po grafos, kurioje prašyta nurodyti apdovanojimus, įterpta grafa su klausimais apie bausmes – prašyta nurodyti, ar asmuo nebuvo baustas ar teistas, o jeigu taip, tai už ką, kada ir kuo byla baigėsi³⁴. Paskutinėje aukštesniųjų dvasininkų (išskyrus vyskupus ir Kolegijos narius) tarnybos lapų grafoje prašyta nurodyti, ar asmuo gali toliau eiti pareigas³⁵. Kolegijos nariai, kaip žinoma, buvo vyskupijų kapitulų deleguoti atstovai. Ir nors nėra duomenų, kad prieš šiuos delegatus siunčiant būtų buvęs atliekamas specialus tyrimas apie vieno ar kito asmens tinkamumą Kolegijos nario pareigybei, tačiau aki-vaizdu, kad dvasininkai į šias pareigas būdavo parenkami.

Išlikę archyviniai dokumentai leidžia teigti, kad tarnybos lapai, sumanyti kaip aukštesnių katalikų dvasininkų arba šalia dvasinės tarnystės turinčių pasaulietinių įpareigojimų, apskaitos forma, nuo XIX a. vidurio buvo pradėti taikyti visiems imperijos vyskupijų katalikų dvasininkams, nepriklausomai, ar jie, be dvasinės tarnystės, ėjo kokias nors pareigas. Klausimynas iš esmės nekito. Antai 1819 m. Žemaičių vyskupijos aukštesniųjų dvasininkų tarnybos lapuose nurodoma: 1) vardas, pavardė; 2) iš kokio luomo ir kokios tautybės; 3) amžius; 4) kur, kada ir ko mokėsi; 5) kada įrašytas į dvasininkų luomą, kada, kur ir kokias dvasininko pareigas ėjo, ar turi paaukštinimų; 6) ar šalia dvasininko tarnystės turi kitų pareigų ir ar buvo už jas apdovanotas ir kada; 7) ar nebuvo baustas ar teistas, o jeigu buvo, tai kada, už ką ir kuo byla baigėsi; 8) kokį atlyginimą gauna ar kokios metinės pajamos, kiek laiko ir iš kokių šaltinių; 9) ar gali toliau eiti pareigas³⁶.

³³ Vyskupų ir Kolegijos narių tarnybos lapų pavyzdys, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 3–4.

³⁴ Pareigas einančių dvasininkų (išskyrus vyskupus ir Kolegijos narius) tarnybos lapų pavyzdys, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 5–6.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Žemaičių vyskupijos bažnyčių sąrašas pagal dekanatus ir apskritis ir 1819 m. dvasininkų tarnybos lapai, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas, (toliau – *LVIA*), f. 696, ap. 2, b. 699.

XIX a. viduryje 5-a ir 6-a grafos sujungtos į vieną (neliko atskiro klausimo apie kitas pareigas), tad grafų skaičius sumažėjo iki 8, 2-oje grafoje neliko klausimo apie tautybę, o amžiaus pabaigoje grafa apie amžių suskaidyta į du poskyrius – viename iš jų rašyti gimimo metai, kitame – mėnuo ir diena. Maždaug tuo pačiu metu papildyti poskyriai, skirti datos – metų, mėnesio ir dienos tikslumu – rašymui, atsiranda prie 5-os grafos, t. y. pradėta nurodinėti ne tik metai, bet ir mėnuo bei diena, kada buvo iššventintas į kunigus, kada iš vienu dvasinės tarnystės pareigų perkeltas į kitas etc.

XIX a. devinto dešimtmečio tarnybos lapuose turėjo būti nurodoma: 1) vardas, pavardė; 2) iš kokio luomo; 3) kokio amžiaus; 4) kur, kada ir kokiu dalyku mokėsi; 5) kada įrašytas į dvasininkų luomą, kur, kada ir kokias pareigas ėjo ir buvo jose paaukštintas; 6) ar buvo baustas, teistas ir tardytas, o jeigu buvo, tai kada ir kokia bylos baigtis; 7) kokį atlygį ar metinį išlaikymą gauna ir kieno nurodymu; 8) ar ateityje gali eiti pareigas. Grafos nebuvo numeruojamos, tačiau eilės tvarka nuosekliai išlaikoma nuo pat pirmųjų rankraštinių tarnybos lapų blankų. Nuo ketvirto dešimtmečio pradžios pereita prie spausdintų. Lapo dydis taip pat nekito – tai dvigubas maždaug 23,5 x 36,5 cm dydžio lapas. XIX a. antroje pusėje Vilniaus vyskupijos dvasininkų tarnybos lapų blankai spausdinti Vilniuje, Didžiojoje gatvėje buvusioje A. I. Zako spaustuvėje.

Cituotame 1813 m. Golicyno rašte nebuvo apibrėžta, ar tarnybos lapas turi būti individualus, t. y. tik vienam asmeniui pildoma forma, ar gali būti į tą pačią formą įrašoma ir daugiau personalijų. Taigi nuo pat pradžių buvo pildyti tarnybos lapai vienam asmeniui ir pagal vienokį ar kitokį kriterijų sudarytai asmenų grupei (dekanato dvasininkai, seminarijos dėstytojai ir pan.). Tiek vienu, tiek kitu tarnybos lapų grafos ir klausimynas buvo identiški. Peršasi prielaida, kad pagal tam tikrą kriterijų, pavyzdžiui, priklausymą vienam vyskupijos dekanatui, suformuotos grupės dvasininkų tarnybos lapai viename dokumente galėjo atsirasti patogumo sumetimais. Tai nepanaikino personalinių tarnybos lapų, kurie ir toliau buvo pildomi. Tad tarp Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dokumentų galima rasti tiek atskirų dvasininkų, tiek jų grupių tarnybos lapus.

Saugojimo vieta. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų tarnybos lapų pagrindiniai ir gausiausi rinkiniai šiuo metu saugomi dviejuose archyvuose: Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) Vilniuje ir Rusijos valstybės istorijos archyve (RVIA) Sankt Peterburge. Rinkiniai nėra visiškai tapatūs, nors pasitaiko ir tarnybos lapų, užpildytų tiems patiems asme-

nims už tuos pačius metus, t. y. antrojo jų egzemplioriaus. Specifinis RVIA saugomų Lietuvos vyskupijų šios rūšies dokumentų masyvo bruožas – vyraujantys aukštųjų dvasininkų (vyskupų ir vyskupijų kapitulos prelatų bei kanauninkų) ir dvasininkų, be dvasinės tarnystės turėjusių dar ir pasaulietinių pareigų, tarnybos lapai. Pagrindinis dvasininkų tarnybos lapų, sukataloguotų pagal chronologiją kaip konkrečių metų ir konkrečios vyskupijos dokumentų grupė, kompleksas saugomas tarp šiame archyve esančio Vidaus reikalų ministerijos Romos katalikų dvasinės kolegijos fondo dokumentų (RVIA, f. 822, ap. 11). Apyraše tarnybos lapai suskirstyti saugojimo vienetais, taikant chronologinį kriterijų suformuotais pagal vyskupijas (vienuolių – pagal vienuolijas). Abėcėlinio sąrašo stoka apsunkina paieškas ir neleidžia atsakyti į klausimą, kiek šis rinkinys yra išsamus, t. y. neaišku, ar yra, pavyzdžiui, visų vyskupijos aukštųjų dvasininkų tarnybos lapai apyraše nurodytais metais, ar tik pavienių asmenų. Neaišku taip pat, kiek tarp jų yra tarnybos lapų, užpildytų eiliniams, pasaulietinių pareigų neturėjusiems dieceziniams kunigams. Saugojimo vienetų aprašai perdėm lakoniški, kad būtų galima argumentuotai apibūdinti, kiek yra išlikusių to meto Lietuvoje veikusių vienuolių vienuolių tarnybos lapų. Remiantis apyrašo duomenimis, šiame RVIA fonde saugomi Vilniaus vyskupijos dvasininkų 1816–1913 m. tarnybos lapai ir Žemaičių vyskupijos 1813–1887 m. Žymios spragos (pavyzdžiui, nėra Žemaičių vyskupijos dvasininkų 1830–1843 m. tarnybos lapų) perša prielaidą, kad šie dokumentai gali būti „išsklaidyti“ tarp kitų šio arba tarp Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų (RVIA, f. 821) fondo dokumentų³⁷.

Lietuvoje pagrindinis Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų tarnybos lapų kompleksas saugomas Lietuvos valstybės istorijos archyve. Specifinis šiame archyve esančių šios rūšies dokumentų bruožas – dominuojantys eilinių, t. y. pasaulietinių pareigų neturėjusių dvasininkų, tarnybos lapai. Komplektuoti pagal vyskupijas. Tad Vilniaus vyskupijos dvasininkų tarnybos lapų reikėtų ieškoti LVIA saugomame Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dvasinės konsistorijos fonde (LVIA, f. 604, ap. 2). Dokumentai aprašyti pagal metus. Tenka pripažinti, kad chronologinis kriterijus tvarkant šios rūšies dokumentus yra, ko gero, racionaliausias, tačiau šiuo konkrečiu atveju paieškas ir praktinį panaudojimą labai apsunkina ta aplinkybė, kad nėra nurodoma ne tik kokių asmenų tų ar kitų metų tarny-

³⁷ Rusijos valstybės istorijos archyve saugomų dokumentų elektroninis katalogas nuo 2012 m. pradžios yra prieinamas archyvo internetiniame puslapyje www.fgurgia.ru.

bos lapai yra saugomi, bet nėra aišku ir kiek jų yra – vienas ar visas pluoštas, apimantis dekanatą ar kelis dekanatus. Nuosekliai peržiūrėjus dvasininkų 1861–1865 m. tarnybos lapus paaiškėjo, kad jie yra anaip tol ne visiems tais metais vyskupijos parapijose tarnavusiems dvasininkams. Patikrinus vieną kitą šio apyrašo saugojimo vienetą iš XIX a. pirmų dešimtmečių, aiškėja analogiška situacija, be to, konkrečių metų tarnybos lapai neretai sukomplektuoti su kitais dokumentais, apyraše nurodomas saugojimo vieneto datavimas ne visada adekvatus.

Žemaičių vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai LVIA sutelkti kur kas kompaktiškiau, t. y. įrišti į knygas pagal abėcėlę ir saugomi 696 fondo 2-ame apyraše. Tarnybos lapų suskirstymas pagal abėcėlę įgalina sekti vieno ar kito dvasininko bažnytinę karjerą ir yra nemenka pagalba ieškantiems duomenų apie vieną ar kitą dvasininką. Tačiau ganėtinai akivaizdžios chronologinės spragos šias galimybes menkina. Kaip ir Vilniaus vyskupijos atveju, anaip tol ne visų Žemaičių vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai išlikę (o gal savo laiku nebuvo ir parengti). Abėcėlinė LVIA saugomų dvasininkų tarnybos lapų rodyklė nėra sudaryta, tad tyrėjas pasmerktas akloms paieškoms. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštynas, kuriame saugomas Vilniaus arkivyskupijos kurijos fondas (*LMAVB*, f. 318), yra dar viena dokumentų saugojimo vieta Lietuvoje, kur galima tikėtis rasti dvasininkų tarnybos lapų. Abėcėlinio jų katalogo taip pat nėra, tačiau paiešką labai palengvina kompiuterinis fondo dokumentų apyrašas. Pagal *LMAVB* saugomų Lietuvos dvasininkijos tarnybos lapų dokumentų masyvą fondai neprilygsta LVIA ar RVIA. Po įvairius archyvus išsklaidyti to meto Lietuvos dvasininkų tarnybos lapai, atitinkamų katalogų stoka praktiškai užkerta kelią sisteminei šios dokumentų grupės analizei.

Rengimo peripetijos. Už diecezinių dvasininkų tarnybos lapų pristatymą Kolegijai, kaip ir už jų deramą bei savalaikį parengimą buvo atsakingas vyskupijos vyskupas ar administratorius, už vienuolių – vienuolyno vyresnysis. Tad Kolegija dėl tarnybos lapų į juos ir kreipdavosi. Keletas tokių raštų, leidžiančių rekonstruoti šių dokumentų parengimo procedūrą Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose, yra išlikę. Antai 1842 m. pradžioje Kolegijos narys ir Vilniaus vyskupo pagalbininkas vyskupas Kazimieras Dmochovskis rašė tuomečiam Žemaičių vyskupijos administratoriui Simonui Mykolui Giedraičiui, kad Kolegijai iki kovo 10 d. būtina pristatyti pareigas einančių vyskupijos diecezinių dvasininkų ir vienuolių tarnybos

lapus³⁸. Turint omenyje, kad vyskupo kanceliarija, kaip matyti iš atitinkamos žymos, šį raštą gavo vasario 16 d., tarnybos lapų parengimui laiko skirta labai mažai. Juo labiau kad reikalauta einamųjų metų, t. y. 1842 m., kokias nors aukštesnes pareigas einančių diecezinių dvasininkų ir vienuolių tarnybos lapų. Kolegijai reikalauta pateikti du įrištus, rusų kalba tiksliai pagal formas užpildytus tarnybos lapų egzempliorius. Priminta, kad ateityje kiekvienais metais Kolegijai turi būtų pristatomi deramai parengti ir įrišti du tarnybos lapų egzemplioriai³⁹. Vyskupas savo ruožtu Kolegijos nurodymo vykdymą pavesdavo vyskupijos Konsistorijai, kuri ir buvo atsakinga už deramą tarnybos lapų parengimą ir savalaikį jų pateikimą. Peršasi prielaida, kad šie dokumentai rengti remiantis vyskupijos konsistorijoje esančiais duomenimis apie vyskupijos dvasininkus. Vienuolių vienuolių tarnybos lapus pildyti ir juos pateikti vyskupijos konsistorijai pareigą veikiausiai turėjo vienuolyno vyresnysis. Tarnybos lapai tvirtinti vyskupijos vyskupo, kartais dar dekaną ar vienuolyno vyresniojo (jei tai buvo vienuolystės įžadus turintis dvasininkas) parašu. Iš *de visu* peržiūrėtų Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų kunigų tarnybos lapų pasitaikė tik vienas kitas, pasirašytas paties asmens, kurio duomenys lape pateikti. Nors vyskupijos konsistorija reikalingus duomenis gaudavo, reikia manyti, iš pačių dvasininkų, tačiau asmens parašą savo tarnybos lape, matyt, reikėtų vertinti veikia kaip išimtį iš bendros taisyklės. Vyskupijos hierarcho parašu patvirtintas tarnybos lapas kartu buvo ir jame esančių duomenų patikimumo garantas.

Kaip minėta, tarnybos lapus gavusi Kolegija tikrindavo, ar yra visų vyskupijoje vienokias ar kitokias aukštesnes pareigas turinčių dvasininkų tarnybos lapai ir ar jie surašyti pagal nurodytą formą. Atvejai, kai į Kolegiją būdavo nusiunčiami ne visi tais metais vyskupijoje aukštesnes pareigas turinčių dvasininkų tarnybos lapai, o parengtieji užpildyti ne pagal reikalavimus, būdavo dažni: kone kasmet vyskupas gaudavo nurodymus atsiųsti trūkstantus tarnybos lapus ar papildyti jau pateiktą informaciją pagal formą reikalaujamais duomenimis. Paskutinėje reikalaujamos užpildyti formos grafoje reikėjo nurodyti, ar asmuo geba toliau eiti pareigas. Paprastai visuose tarnybos lapuose gebėjimai įvertinti vienu žodžiu „sugeba“. Tačiau Kolegiją pasiekdavo ir tokie tarnybos lapai, kuriuose ši grafa būdavo tuš-

³⁸ Romos katalikų dvasinės kolegijos 1842 m. raštas Žemaičių vyskupijos valdytojui kunigaikščiui Simonui Mykolui Giedraičiui, in: *LVI A*, f. 696, ap. 2, b. 113, l. 1–3.

³⁹ *Ibid.*

čia. Greičiausiai tai būdavo neapsižiūrėjimo pasekmė, tačiau nepaisant, kad visuose tarnybos lapuose, kaip taisyklė, būdavo patvirtinama, jog asmuo ir toliau sugebės eiti pareigas, Kolegija anaip tol nemanė, kad tai formalus dalykas ir, pastebėjusi atsiųstus tarnybos lapus su tuščia grafa, juos gražindavo, reikalaudama nedelsiant atsiųsti reikiamai užpildytus.

Pirmaisiais metais akivaizdžiai dėl vėlavimo (tiek iš vyskupijų, tiek iš Kolegijos pusės) nuolat stringantis tarnybos lapų pateikimas ilgainiui tapo ganėtinais sklandus. Kolegijai reguliariai, kaip reikalauta, buvo siunčiami aukštesnes pareigas turinčių diecezinių dvasininkų ir vienuolių tarnybos lapai. Kol kas nepavyko nustatyti, kada Kolegija pareikalavo pildyti tarnybos lapus visiems dvasininkams. Tačiau akivaizdu, kad tokio nurodymo būta (kitaip sunku būtų paaiškinti faktą, kad visose Rusijos imperatoriui pavaldžių teritorijų katalikų vyskupijose eilinių dvasininkų tarnybos lapai pradėti pildyti maždaug vienu laiku, XIX a. ketvirtame dešimtmetyje). Nėra duomenų, kurie leistų argumentuotai pagrįsti teiginį, kad reikalavimas pildyti dvasininkų tarnybos lapus sietinas su Katalikų Bažnyčios valdų sekuliarizacija ir dieceziniams dvasininkams nuo 1844 m. gegužės mėnesio pradėtu mokėti atlyginimu iš valstybės išdo⁴⁰. Prielaidą, kad tam ruošiasi iš anksto, siekiant sukaupti duomenis apie parapijų dvasininkus, taip pat būtų nelengva pagrįsti, nes imperijos valdžios rūpestis katalikų dvasininkų statistika ėmė reikštis jau pirmaisiais metais. Remdamasi imperatoriaus 1801 m. lapkričio 13 d. įsaku Romos katalikų dvasinė kolegija, įpareigota turėti absoliučiai visą informaciją apie imperijos teritorijoje esančių katalikų vyskupijų dvasininkus ir jų materialinę padėtį, pareikalavo iš vyskupijų hierarchų pateikti duomenis apie dvasininkų turimas valdas ir tai daryti reguliariai, t. y. pristatyti reikalaujamas žinias Kolegijai kiekvienų metų gruodžio mėnesį⁴¹. Imperijos valdžios nurodymu vyskupijų kalendoriuose pradėti spausdinti visų vyskupijos diecezinių dvasininkų abėcėliniai sąrašai. Vilniaus vyskupijos kalendoriuje keletą metų (berods nuo 1813 m.) publikuotus dvasininkų vardinius sąrašus⁴² netruko pakeisti išsamesni. 1819 m. antroje pusėje Vilniaus Romos katalikų dvasinė konsistorija remdamasi imperatoriaus įsaku pareikalavo iš dekanų iki metų pabaigos

⁴⁰ Įsakas Senatui, Nr. 17 403, 1843-12-15, in: *ИТСЗ*, rink. 1825–1881 m., t. 18, d. 1; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/content.html.

⁴¹ Romos katalikų dvasinės kolegijos įsakymas Vilniaus vyskupui, 1804-09-07, in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, (toliau – *LMAVB*), f. 43, b. 27002, l. 3–4.

⁴² *Directorium horarum canonicarum et missarum pro diecesi Vilnensi in AD MDCCCXIII*, Vilnae: Typografia Diecesana, [1882], [puslapiai nenumeruoti].

pateikti duomenis apie visus savo dekanato dvasininkus vyskupijos kalendoriui, nurodant kiekvieno asmens amžių, kunigystės metus, tarnystės vietą 1820 m. vyskupijos kalendoriui pagal praeitų, t. y. 1819 m., kalendoriui teiktų žinių formą⁴³. Ketvirto dešimtmečio pradžioje tuomečio vidaus reikalų ministro Dmitrijaus Bludovo nurodymu Romos katalikų dvasinė kolegija pareikalavo iš vyskupijų surašyti vyskupijų dvasininkus pagal imperatoriaus 1833 m. birželio 16 d. patvirtintas taisykles tam, kad jie būtų įtraukti 8-ąją reviziją⁴⁴.

Taigi akivaizdu, kad imperijos valdžia buvo suinteresuota katalikų dvasininkijos priežiūra ir kontrole. Įvedus dvasininkų tarnybos lapus, turimus statistinius duomenis buvo galima ženkliai papildyti, turėti tikslesnę apskaitą, kartu ir didesnės kontrolės galimybę. Imperijos valdžios siekiai kontroliuoti Katalikų Bažnyčią to meto Lietuvoje akivaizdžiai sustiprėjo po 1832 m. sukilimo numalšinimo. Dar 1832 m. pabaigoje vidaus reikalų ministras Šiaurės Vakarų krašto gubernatoriams įsakė reikalauti iš Katalikų ir Unitų Bažnyčių vyskupijų vadovų, kad kasmet būtų sudaromi ir vietos pasaulietinei valdžiai pristatomi vardiniai visų dvasininkų sąrašai⁴⁵. Reikalingi išsamesni tyrimai, norint argumentuotai atsakyti į klausimą, koks šių sąrašų santykis tarnybos lapų atžvilgiu, tačiau reikalavimas juose pateikti išsamius duomenis perša prielaidą, kad toks sąrašas galėjo būti tarnybos lapo atmaina. Archyvuose *de visu* peržiūrėti iki mūsų dienų išlikę eilinių dvasininkų tarnybos lapai iš trečio ketvirto dešimtmečio sandūros (neatmestina, kad galėjo būti pildomi ir ankstesniais metais) įgalina teigti, kad istoriografijoje išsakyta mintis apie tarnybos lapų atsiradimą XIX a. penktame dešimtmetyje po bažnytinių valdų sekuliarizacijos (net ir darant prielaidą, kad omenyje turėta eiliniai dvasininkai)⁴⁶ iš esmės koreguotina.

Šaltiniotyrinis aspektas. Akivaizdu, kad tarnybos lapuose užfiksuoti duomenys gali pasitarnauti sudarant XIX a. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų

⁴³ Vilniaus Romos katalikų dvasinės konsistorijos raštas, 1819-08-20, in: *LMAVB*, f. 43, b. 27002, l. 8.

⁴⁴ Vilniaus Romos katalikų dvasinės konsistorijos raštas Vilniaus vyskupijos kapitulai, 1834-03-28, in: *LMAVB*, f. 43, b. 27002, l. 11. Revizijos, t. y. valstiečių, miestiečių, pirklių surašymas, Rusijos imperijoje vyriausybės nurodymu vykdytos XVIII–XIX a. ir apėmė ne tik mokestinius luomus (dvasininkus, atsargos kariškius etc.). Pirmoji revizija vykdyta 1719 m., paskutinė dešimtoji – 1857 m.

⁴⁵ Vidaus reikalų ministro įsakas, Nr. 5773, 1832-11-26, in: *IPC3*, rink. 1825–1881 m., t. 7; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/content.html.

⁴⁶ Žr. Tamara Bairašauskaitė, *op. cit.*, p. 323.

dvasininkų vardinius sąrašus. Juose dažnai nurodoma ne tik kunigo pavardė ir vardas, bet ir tėvavardis, tad tarnybos lapai teikia galimybę sudaryti ganėtinai išsamų sąrašą, juo labiau kad dvasininkų sąrašuose, kurie 1809 m. Žemaičių vyskupijos *Directorium horarum canonicarum et missarum*, išspausdinti pirmąkart nurodant dvasininko pareigas ir parapiją⁴⁷, o nuo XIX a. antro dešimtmečio pabaigos spausdinti ir kaip Vilniaus vyskupijos rubricėlių priedas⁴⁸, tėvavardis paprastai nebuvo nurodinėjamas. Turint omenyje, kad *Directorium* spausdintame sąrašė rašyta lenkiška pavardės forma (ne visada naudojant diakritinius ženklus) ir dažniausiai lotyniška vardo, akivaizdu, kad tarnybos lapuose esantys duomenys rusų kalba teikia vardinio sąrašo tikslinimo ir korektūros riktų taisymo galimybę. Tas pats pasakytina ir apie dvasininkų amžių – tarnybos lapuose amžiaus grafa buvo nuo pat pradžių. *Directorium* publikuotuose vyskupijos dvasininkų sąrašuose amžius nuosekliai pradėtas nurodinti tik nuo XIX a. antros pusės.

Socialiniams dvasininkijos tyrimams svarbūs yra grafos apie kilmę duomenys. Juo labiau kad kituose dokumentuose dvasininkų kilmė paprastai nebuvo nurodoma. Iki amžiaus vidurio tarnybos lapuose, kaip minėta, reikalauta nurodyti ir asmens tautinę priklausomybę. Antai Žemaičių vyskupijos katedros prelato kustošo pareigas 1819 m. ėjusio Bonaventūro Gailevičiaus (1752–1834) tarnybos lape rašoma jį esant lenką iš lietuvių bajorų⁴⁹. Duomenys apie kilmę dažniausiai itin lakoniški, t. y. nurodoma tik iš kokio socialinio sluoksnio vienas ar kitas dvasininkas yra kilęs, kartais teritorija pagal to meto pasaulietinį administracinį suskirstymą, tačiau informacija apie teritorinę kilmę itin fragmentiška ir todėl kompleksinei analizei menkai gali būti naudinga. Šiuo požiūriu kur kas informatyvesni yra grafos apie mokyklas duomenys, kuriais remiantis galima lokalizuoti vietovę, iš kurios asmuo yra kilęs. Antai minėtas Žemaičių vyskupijos katedros prelatas Gailevičius pradžios mokslus buvo baigęs Raseinių apskrities mokykloje, tad neabejotinai yra kilęs iš Žemaitijos ir veikiausiai iš Raseinių apylinkių.

⁴⁷ *Directorium horarum canonicarum et missarum in Annum D[omi]ni MDCCCIX*, Vilnae, [1808], [puslapiai nenumeruoti]; plačiau apie Žemaičių vyskupijos *Directorium* duomenis žr. Aldona Prašmantaitė, „Žemaičių vyskupijos liturginiai kalendoriai-žinynai“, in: *Lietuvos istorijos metraštis 2000*, Vilnius: LII leidykla, 2001, p. 164–179.

⁴⁸ Pirmąkart abėcėlinis Vilniaus vyskupijos dvasininkų sąrašas išspausdintas 1818 m. *Directorium*. Vilniaus vyskupijos žinytus išsamiai analizavo Lenkijos Bažnyčios istorikas kunigas Tadeuzas Krahelis; žr. Ks. Tadeusz Krahel, „Schematyzmy diecezji wileńskie“, in: *Archiwa, biblioteki i muzea kościelne*, Lublin, 1979, t. 38, p. 113–235.

⁴⁹ ... *iz litovskich dvorian rodom Polak* (1819 m. Žemaičių vyskupijos katedros prelato Bonaventūros Gailevičiaus tarnybos lapas, in: *LVIA*, f. 696, ap. 2, b. 699, l. 119–120).

Grafoje apie kunigo išsilavinimą pateikiama informacija ne tik apie teologijos mokslus, bet ir apie pasaulietinį išsilavinimą nuo pradžios mokyklų iki universiteto (jeigu dvasininkas aukštuosius pasaulietinius mokslus buvo baigęs). Antai iš Raseinių apskrities bajorų kilęs pijorų vienuolis Jokimas Dembinskis, per 1863 m. sukilimą klebonavęs Dūkštose, buvusioje 1842 m. panaikinto pijorų vienuolyno bažnyčioje, kuri po vienuolyno uždarymo buvo palikta parapijos reikmėms, Raseinių pijorų apskrities mokykloje mokėsi pora metų, nuo 1815 iki 1817 m., metus buvo Liubešivo pijorų seminarijos novicijus, po to dar metus mokėsi tuo metu mokymo lygiu garsėjusioje pijorų išlaikomoje mokykloje Dubrovycioje Voluinės gubernijoje⁵⁰. Šis pijorų vienuolijos auklėtinis mokslus tęsė Vilniaus universitete: cituojamo 1860 m. jo tarnybos lapo duomenimis 1819–1823 m. studijavo tiksluosius mokslus ir studijas baigė filosofijos magistro laipsniu⁵¹. Pateikti pavyzdžiai yra pakankamas argumentas teigti, kad kunigų tarnybos lapuose esanti informacija apie dvasininkijos išsimokslinimą reikšmingai papildoma kitų šaltinių duomenis, o turint omenyje, kad analogiški vienu ar kitu metų duomenys fiksuoti ir kitų vyskupijos dvasininkų tarnybos lapuose, yra galimybė juos panaudoti kompleksiniams tyrimams.

Kitaiip negu asmens amžius, kuris metais nurodinėtas praktiškai iki XX a. pradžios ir leidžia nustatyti tik apytiksliai gimimo datą, kiekvieno kunigo dvasinės karjeros pradžia žymėta kur kas konkrečiau – metų, o vėliau ir mėnesio bei dienos tikslumu. Metų tikslumu nurodinėtos ir kunigų dvasinės tarnystės vietovės ir pareigos. Antai Žemaičių vyskupijos katedros prelatas Gailevičius, į lietuvių literatūros istoriją įėjęs kaip religinių tekstų lietuvių kalba autorius, vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio lituanistinių sumanymų rėmėjas, talkinęs rengiant katalikams skirtą Naujojo Testamento vertimą į lietuvių kalbą⁵². Nuo 1784 m. jis buvo Varnių parapi-

⁵⁰ Vilniaus vyskupijos Vilniaus miesto vicedekanato diecezinių dvasininkų 1860 m. tarnybos lapai. Jokimas Dembinskis, in: *LMAVB*, f. 318, b. 2509, l. 3v–4.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius*, sudarytojas ir vyr. redaktorius Juozapas Girdzijauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001; ganėtinai išsami biograma spausdinta tarpukariu leistoje enciklopedijoje („Gailevičius Bonaventūra“, in: *Lietuviškoji enciklopedija*, vyr. redaktorius Vaclovas Biržiška, t. 8, Kaunas: Spaudos fondas, 1940, p. 799–800), kurią vėliau perspausdino Bostone leista enciklopedija („Gailevičius Bonaventūra“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 6, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1955, p. 463); Vaclovas Biržiška įtraukė Gailevičių į savo parengtą žinyną ir šalia biografijos pateikė darbų ir nespausdintų tekstų sąrašą; žr. Vaclovas Biržiška, „Bonaventūra Gailevičius“, in: *Aleksandrynas: Senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos*,

jos klebonas. Parapijos atsisakė 1800 m., iš katedros kanauninkų pakeltas prelatu kustošu. Tuomet ir gavo valdyti Varnių katedros altariją, kurią tebeturėjo ir 1819 m., cituojamo tarnybos lapo surašymo metais⁵³. Tarnybos lapo duomenimis Gailevičius Žemaičių vyskupijos seminarijoje mokėsi 1779–1781 m., įstojo jau po studijų Vilniaus universitete, turėdamas filosofijos mokslų daktaro laipsnį. Enciklopedinėse biogramose nurodoma ta pati Gailevičiaus studijų seka, tačiau datos skiriasi. Biogramų autoriai teigia Gailevičių į seminariją įstojus 1781 m., kunigystės šventimus gavus 1783 m. Tuo tarpu tarnybos lape rašoma, kad Gailevičius 1781–1784 m. Varšuvoje prie nunciatūros gilinosi į kanonų teisę. Remiantis tarnybos lapo duomenimis, kunigo šventimus gavo tik įstojęs į seminariją 1779 m. Ar tai reikštų, kad tarnybos lapo duomenys klaidingi? Veikiau atvirkščiai – didesnė tikimybė, kad klaida bus įsivėlusį publikuotose biogramose. Atkreiptinas dėmesys, kad Gailevičiaus tarnybos lapo informacija kur kas išsamesnė nei iki šiol istoriografijoje funkcionuojantys duomenys iš šio įtakingo XIX a. pirmų dešimtmečių Žemaičių vyskupijos dvasininko biografijos. Pateiktos informacijos pobūdis leidžia ją panaudoti ne tik rašant asmens, šiuo atveju Gailevičiaus, biografiją, bet ir nagrinėjant to meto vyskupijos valdymo peripetijas. Pavyzdžiui, Gailevičiaus tarnybos lape pateiktas faktas, kad 1814 m., kai kovo pabaigoje vyskupas Giedraitis išvyko į Rygą teikti Sutvirtinimo sakramento ten gyvenantiems katalikams, jis keletą mėnesių vyskupo nurodymu administravo vyskupiją, verčia kelti klausimą, ar Žemaičių vyskupai turėjo pareigą rūpintis Rygos katalikais, ar ši tuomečio vyskupo kelionė veikiau buvo nulemta kokių nors kitų aplinkybių.

Visų be išimties dvasininkų tarnybos lapuose skrupulingai fiksuotos jų gaunamos pajamos. Dažniausiai buvo nurodoma ne tik konkreti suma, bet ir gautų pajamų šaltinis. Pažymėtina, kad pajamos buvo tiesiogiai susijusios

bibliografijos ir biobibliografijos, t. 2: XVIII–XIX amžiai, Čikaga: JAV LB Kultūros fondas, Litanistikos institutas, 1963, p. 182–184; Gailevičiaus biograma yra naujausioje Lietuvos enciklopedijoje („Gailevičius Bonaventūra“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 6, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, p. 326); apie Naujojo Testamento vertimą ir Gailevičiaus indėlį plačiau žr. Aldona Prašmantaitė, „Žemaičių vyskupas J. A. Giedraitis – Naujojo Testamento vertėjas“, in: *Devynioliktan amžiun įžengus*, redakcinė komisija Juozas Girdzijauskas, Algis Samulionis (ats. redaktorius), Vytautas Vanagas, (ser. *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 3), Vilnius: Pradai, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1994, p. 172–340; Aldona Prašmantaitė, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000, p. 258–261 ir kt.

⁵³ 1819 m. Žemaičių vyskupijos kunigų tarnybos lapai. Žemaičių vyskupijos katedros prelatas Bonaventūra Gailevičius, in: *LVIA*, f. 696, ap. 2, b. 699, l. 119v–120.

su užimamomis pareigomis. Iki penkto dešimtmečio pradžios atlygi Žemaičių vyskupijos dvasininkai gaudavo iš vienai ar kitai pareigybei priskirtų žemės valdų. Cituotame Žemaičių vyskupijos katedros prelado Gailevičiaus 1819 m. tarnybos lape rašoma jį gaunant 210 rublių sidabru iš prelatūrai priklausančių valdų. Dar 136 rublius 50 kapeikų sidabru gaudavo iš savo valdomos altarijos – taigi per metus susidarydavo 246,5 sidabro rublių suma⁵⁴. Dieceziniams dvasininkams atlygimus pradėjus mokėti iš įždo, metinės pajamos tapo priklausomos nuo parapijos, kurioje kunigas turėjo dvasinės tarnystės pareigas, klasės⁵⁵. Jeigu kunigas turėdavo kitų įsipareigojimų (pavyzdžiui, dėstydamas seminarijoje ar mokykloje), už kuriuos mokėtas atlyginimas, jis būdavo išmokamas. Tačiau parapijos vikarams atlygi ir toliau mokėjo klebonas. Vikarai taip pat turėjo galimybę gauti daugiau pajamų, jeigu dirbdavo darbus, už kuriuos mokėtas atlyginimas. Neretai pastarosios būdavo didesnės nei gaunamos iš parapijos klebono. Antai 1888 m. tarnybos lapo duomenimis buvusios Vilniaus vienuolių bernardinų bažnyčios vikaras Jurgis Močiulskis iš savo klebono gaudavo 60, o už mokytojavimą Vilniaus Užupio ir Katedros mokyklose jam dar buvo išmokama 120, tad per metus iš viso susidarydavo 180 sidabro rublių⁵⁶.

Informatyvi tarnybos lapų grafa apie gaunamas pajamas ir jų šaltinius teikia galimybę duomenis panaudoti ne tik analizuojant dvasininkijos kaip socialinės grupės materialinę padėtį, bet ir gilinantis į Rusijos imperijos vykdytos politikos katalikų Bažnyčios atžvilgiu peripetijas. Nors nuo XIX a. penkto dešimtmečio vidurio atlyginimus visiems dvasininkams mokėjo imperijos valdžia, tačiau ir toliau, kaip matyti iš tarnybos lapuose esančių duomenų, vienas kitas kunigas buvo išlaikomas privačių asmenų. Pavyzdžiui, septinto dešimtmečio pradžioje, t. y. praėjus daugiau nei ketvirčiui amžiaus nuo įsigaliojusio valstybinio katalikų dvasininkų išlaikymo, 1860 m. kunigui Jurgiui Savickiui, Plikiškių koplyčios kapelionui, 60 sidabro rublių metinį atlyginimą mokėjo Plikiškių dvarininkas Valentinavičius⁵⁷. Argumentuotam atsakymui, kiek tokių dvasininkų Vilniaus ir

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Parapijas suskirsčius į 5 klases, atitinkamai buvo įvestos 5 atlyginimų kategorijos, t. y. 1-os klasės parapijos klebonas gaudavo 600, 2-os – 500, 3-os – 400, 4-os – 275, 5-os – 230 sidabro rublių per metus; žr. Įsakas Nr. 17403, 1843-12-15, in: *ITC3*, rink. 1825–1881 m., t. 18, d. 1; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/content.html.

⁵⁶ Buvusios Vilniaus bernardinų bažnyčios vikaro Jurgio Močiulskio 1888 m. tarnybos lapas, in: *LVIA*, f. 694, ap. 2, b. 2086, l. 1–2.

⁵⁷ Vilniaus miesto vicedekanato kunigų 1860 m. tarnybos lapai. Kunigo Jurgio Savickio tarnybos lapas, in: *LMAVB*, f. 318, b. 2509, l. 8v–9.

Žemaičių vyskupijose XIX a. antroje pusėje buvo, reikėtų išsamesnių tyrimų. Istoriografijoje yra užsimenama apie parapijiečių pareigą išlaikyti ne-etatinėse bažnyčiose tarnaujantčius dvasininkus⁵⁸, tačiau kiek tokių XIX a. antroje pusėje būta, nėra žinoma. Juo labiau kad 1863 m. sukilimo metais namų koplyčios sulaukė ypatingo vietos pasaulietinės valdžios dėmesio – Vilniaus generalgubernatorius specialiu aplinkraščiu įpareigojo gubernatorius kruopščiai patikrinti, ar namų koplyčiose tarnaujantys kunigai teisėtai yra išlaikomi šias koplyčias įsteigusią asmenų, o savininko mirties atveju nurodė pasirūpinti, kad namų šventovė būtų nedelsiant uždaryta⁵⁹. Tačiau nepaisant pasaulietinės valdžios nuostatos namų koplyčias išnaukinti, tarnybos lapų duomenys apie privačių asmenų išlaikomus dvasininkus XIX a. pabaigoje leidžia teigti, kad šis valdžios nurodymas nebuvo nuosekliai vykdomas.

Nors vyrauja tarnybos lapai, kuriose grafa apie nuobaudas palikta nepildyta, tačiau tai anaiptol nereiškia, kad XIX a. dvasininkai nenusižengdavo ar nebuvo už tai baudžiami. Peržiūrėti *de visu* analizei pasirinktų vyskupijų dvasininkų tarnybos lapai leidžia teigti, kad prasižengimai ir nuobaudos būdavo įrašomos. Reikėtų išsamesnių tyrimų, norint argumentuotai atsakyti į klausimą, ar nusižengusiam dvasininkui įrašas apie nusižengimą ir atliktą bausmę likdavo visam gyvenimui, t. y. ar buvo „perkeliamas“ į kitų metų tarnybos lapus, ar taikytas senaties terminas. Cituotame kunigo Savickio tarnybos lape nurodoma, kad Vilniaus vyskupijos Romos katalikų dvasinės konsistorijos įsaku jis už akiplėšišką laišką buvo baustas 8 dienu epitimija⁶⁰. Koks buvo laiško, įvardyto kaip akiplėšiškas, turinys, nedetaliizuota, nenurodyta ir kada nei kam jis buvo adresuotas. Bausmės vieta taip pat nenurodyta, tad galima tik spėti, kad jos atlikti kunigas buvo išsiųstas į kurį nors vienuolyną. Gali būti, kad nederamas laiško turinys nelaikytas dideliu nusižengimu ir buvo apsiribota bendro pobūdžio konstatavimu.

⁵⁸ Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie: Od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa Djecezji Wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912, p. 182.

⁵⁹ Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo aplinkraštis gubernatoriams, 1864-08-29, in: *Распоряжения и переписка гр. М. Н. Муравьева относительно римско-католического духовенства в Северо-западном крае*, сообщил А. Миловидовъ, Вильна: Русский Починъ, 1910, p. 20–21.

⁶⁰ Vilniaus miesto vicedekanato kunigų 1860 m. tarnybos lapai. Kunigo Jurgio Savickio tarnybos lapas, l. 8v–9.

Tokia prielaida peršasi palyginus įrašą kunigo Savickio tarnybos lape su 1849 m. Obelių dekanato Jūžintų vikaro kunigo Juozapo Kasperavičiaus 1849 m. tarnybos lapo įrašu – šio kunigo nusizengimams išdėstyti prireikė atskiros įklijos, nes tekstas netilpo į tam skirtą grafą⁶¹. Šis 54-ių metų kunigas, buvęs senosios regulos karmelitų vienuolis, iš konfratūrų išsiskyrė ganėtinai audringu charakteriu ir gyvenimo būdu, kurį apibūdinti kaip sektiną vargiai būtų imanoma turint omenyje ir jokiais įžadais ar sakramentais nesusaistytą pasaulietį. Kasperavičius garsėjo girtuoklystėmis, priešgyniavimu savo klebonui, kortavimu ir kitais su kunigo statusu niekaip nederančiais dalykais, jau kone dešimtmetį reguliariai buvo baudžiamas. Bausmės atlikti ilgesniam ar trumpesniam laikui būdavo uždaromas į vienuolyną, bet užuot atgailavęs, neretai įstengdavo pasprukti ir vėl grįždavo prie jam įprastu tapusio gyvenimo būdo. Cituojamas įrašas Kasperavičiaus tarnybos lape įspūdingas tiek dėl vieno dvasininko įvykdytų nusizengimų nuoseklaus išdėstymo, tiek dėl taikytų bausmių gausos. Nuo 1834 m., kai pirmąkart buvo nubaustas trijų mėnesių epitimija Vilniaus senosios regulos karmelitų vienuolyne, audringą gyvenimą pamėgęs dvasininkas spėjo pabuvoti Vilniaus pranciškonų vienuolyne, net pora kartų buvo uždarytas Paparčių dominikonų vienuolyne, vėl nubaustas atgailą atlikti turėjo pas Palėvenės dominikonus. Nenorimo ir pradėjęs vikarauti Jūžintuose. Kol vyskupo sudaryta komisija tyrė Jūžintų klebono skundą ir aiškinosi, ką ir kiek yra prikrėtęs savo paskutinėje dvasinės tarnystės vietoje, kunigas sprendimo dėl tolesnio likimo laukė uždarytas Troškūnų bernardinų vienuolyne⁶². Gali būti, kad šiuo konkrečiu atveju nusizengimus ir bausmes skrupulingai surašyti bus paakinusi ir ta aplinkybė, jog minėtasis kunigas priklausė parapijai, kuri 1849 m. dėl administracinės teritorinės vyskupijų pertvarkos iš Vilniaus vyskupijos buvo perduota Žemaičių vyskupijai. Remiantis Kasperavičiaus tarnybos lapo duomenimis akivaizdu, kad šalinti iš dvasininkų nusikaltusio kunigo neskubėta. Reikėtų išsamesnių tyrimų, norint atsakyti į klausimą, ar tokia vyskupo nuostata buvo išskirtinė, ar vyskupijos ganytojai apskritai nebuvo linkę šalinti iš dvasininkų prasikaltusių kunigų⁶³, tačiau akivaizdu, kad tarnybos lapai teikia duomenų tirti dvasi-

⁶¹ Obelių dekanato diecezinių dvasininkų tarnybos 1849 m. tarnybos lapai. Kunigo Juozapo Kasperavičiaus tarnybos lapas (su įkliją apie jo elgesį), in: *LVIA*, f. 696, ap. 2, b. 703, l. 6–17.

⁶² *Ibid.*

⁶³ Masiškai iš dvasininkų buvo šalinami 1863 m. sukilime dalyvavę ar tik dalyvavimu įtariamai kunigai, tačiau tai buvo ne dvasinės vyresnybės, o pasaulietinės valdžios inicijuota

ninkų prasižengimus kanonų teisei ir analizuoti vyskupijos hierarchų laikyseną prasižengusiųjų atžvilgiu.

Apibendrinant. Tarnybos lapai – Rusijos imperijoje nuo XVII a. antros pusės iki 1917 m. galiojusi kariškių, valdininkų ir dvasininkų apskaitos forma. Po Lenkijos ir Lietuvos valstybės žlugimo Rusijos imperijai atitekusiame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje buvusių katalikų vyskupijų dvasininkijai taip pat pradėti pildyti tarnybos lapai, t. y. imtas taikyti imperijoje jau nuo XVIII a. septinto dešimtmečio galiojęs ortodoksų dvasininkijos apskaitos modelis. Katalikų dvasininkų tarnybos lapų genezė sietina su Vyriausiosios kitatikių dvasinių reikalų valdybos viršininko kunigaikščio Aleksandro Golicyno 1813 m. kovo mėn. nurodymu Romos katalikų dvasinei kolegijai Sankt Peterburge pasirūpinti, kad būtų pradėti pildyti tarnybos lapai aukštesniajai katalikų dvasininkijai. Vilniaus vyskupija buvo tarp pirmųjų, kuri reikalaujamus tarnybos lapus parengė. Žemaičių vyskupija, kaip, beje, ir kitos imperijos teritorijoje atsidūrusios ir naujai įkurtai Mogiliavo arkivyskupijai priskirtosios, nurodymą dėl tarnybos lapų taip pat vykdė. Naujausioje Lietuvos istorijos sintezėje išsakyta mintis apie katalikų dvasininkų tarnybos lapų genezės sąsajas su bažnytinių valdų sekuliarizacija XIX a. viduryje koreguotina: Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų katalikų dvasininkų tarnybos lapai pradėti pildyti XIX a. antro dešimtmečio pirmaisiais metais.

Tarnybos lapų parengimą inicijavo pasaulietinė valdžia, tačiau koordinavo vyskupijų hierarchai, t. y. dekanai tvirtindavo sau pavaldaus dekanato dvasininkų tarnybos lapuose pateiktų duomenų tikrumą ir tik tada siųsdavo juos konsistorijai. Vyskupijos Konsistorija per vyskupo kanceliariją savo ruožtu siųsdavo tarnybos lapus katalikų dvasinei kolegijai Sankt Peterburge. Turint omenyje šių dokumentų rengimo procedūrą, juos tikslinga vertinti kaip bažnytinės proveniencijos dokumentaciją. Tačiau kartu katalikų dvasininkų tarnybos lapai yra ir Rusijos imperijos biurokratinės sistemos raidos elementas, imperijos vykdytos politikos Katalikų Bažnyčios atžvilgiu atspindys.

Pagrindinis Vilniaus ir Žemaičių dvasininkijos tarnybos lapų dokumentų masyvas saugomas Rusijos valstybės istorijos archyvo (*RVIA*) ir Lietuvos valstybės istorijos archyvo (*LVIA*) fonduose. Pavienių šios rūšies dokumentų yra ir kitose Lietuvos dokumentų saugyklose (tiek bibliotekų rankraštynuose, tiek žinybiniuose archyvuose). Sistemine viso laikotarpio

ir plačiai taikyta baudmės forma – vyskupijų hierarchai dvasininko pašalinimo apeigas atlikdavo vykdydami imperinės valdžios nurodymą.

šios dokumentų grupės analizė šiuo metu vargiai galima dėl deramai ne-sutvarkytos archyvų duomenų bazės. Tačiau atskirų periodų tyrimas nea-bejotinai galėtų būti perspektyvus.

Tarnybos lapuose fiksuoti duomenys apie kunigų amžių, išsilavinimą, kilmę, pareigybes, tarnystės metus, gaunamas pajamas yra svarbūs dvasi-ninkijos kaip socialinio sluoksnio tyrimams. Atskirų tarnybos lapo grafų duomenys pagal informatyvumą nėra lygiaverčiai. Antai grafos apie kil-mę duomenys itin lakoniški, tuo tarpu grafa apie studijas ir išsimokslinimą nuosekliai pildyta visuose be išimties tarnybos lapuose, tad besigilinan-tiems į dvasininkijos pasaulietinio išsilavinimo ir teologinio pasirengimo klausimus tai yra vertingas duomenų masyvas. Grafoje apie prasižengimus ir bausmes esanti informacija teikia galimybę tirti bausmių sistemą, gilinti į moralines to meto dvasininkijos nuostatas. Duomenys apie dvasininkų socialinę ir teritorinę kilmę yra svarbūs visapusiškesnei katalikų dvasinin-kijos charakteristikai. Jie gali būti pravartūs ir svarstant bendresnio pobū-džio problemas, pavyzdžiui, dvasininko socialinės integracijos į tikinčiųjų bendruomenę klausimus to meto visuomenėje.

Pagal pateiktos informacijos apimtį ir pobūdį akivaizdu, kad dvasinin-kų tarnybos lapai yra dėkingas šaltinis XIX a. Lietuvos katalikų dvasinin-kijos informacinės duomenų bazės sudarymui. Dvasininkų tarnybos lapų duomenys leidžia atskleisti personalinę šios visuomenės grupės sudėtį ir todėl pravartūs tikslinant ir koreguojant XIX a. dvasininkų vardinius sąra-šus, teikia galimybę aiškintis konkretaus dvasininko biografijos peripetijas. Turint omenyje, kad nemenka dalis XIX a. Lietuvos dvasininkų buvo akty-vūs kultūrinio ir literatūrinio gyvenimo dalyviai, tarnybos lapai yra svarbus šaltinis ne tik Bažnyčios istorijos tyrėjams, bet ir į XIX a. Lietuvos kultūros problemas besigilinantiesiems mokslininkams.

ARCHIVAL SOURCES FOR RESEARCH ON THE SOCIAL DEVELOPMENT OF LITHUANIA'S CATHOLIC CLERGY IN 19TH CENTURY: SERVICE SHEETS

Aldona Prašmantaitė

Summary

In the document filing of the institutions of the Russian empire from the second half of the 17th c. until 1917 service sheets – a document in which next to

personal biographical data the service history was presented – had an important place. For scholars today they are an informative resource for both biographical research and the analysis of the development of society's social groups.

The requirement to complete service sheets involved three social strata of the Russian Empire – the military, the officials (i.e. civil servants having a rank) and the Orthodox clergy. After the collapse of the Polish-Lithuanian state at the end of the 18th c. in the former lands of the Grand Duchy of Lithuania occupied by the Russian Empire the empire's clerical system and document forms were gradually implemented. Staff sheets were also introduced for the Catholic clergy in 1813. For the Catholic clergy of the Vilnius and Samogitian dioceses staff sheets began to be filled in 1811.

The secular government initiated the preparation of service sheets for the Catholic clergy, but the diocesan hierarchy coordinated it. The documents were regularly sent to the Roman Catholic Spiritual College in St. Petersburg. Currently the bulk of the service sheets documents of the Vilnius and Samogitian clergy are stored in the funds of the Russian State Historical Archive (RSHA) and the Lithuanian State Archives (LSA). There are individual documents of this type in other Lithuanian document depositories (both manuscript sections of libraries and departmental archives).

In the staff sheets the data about the ages, education, background, positions, years of service of the priests, the revenue generated are recorded. Due to the extent and nature of the information provided, the service sheets are a useful source for the creation of information data bases for the 19th c. Lithuanian Catholic clergy, and are important for research on the clergy as a social layer. The data of the clergy's service sheets provide the opportunity to reveal the personal composition of this group, to clarify the biography peripeteia of a particular priest. Keeping in mind that the Lithuanian Catholic clergy of the 19th c. were active participants in the cultural and literary life, the service sheets of the clergy are an important source not only for researchers of Church history, but also for scholars investigating the problems of Lithuania's culture in the 19th c.

KATALIKŲ DVASININKŲ LUOMO TAPATYBĖS FORMAVIMO ŽENKLAI XIX A. REGULOSE: ROMOSKATALIKŲ DVASINĖS AKADEMIJOS ATVEJIS

VILMA ŽALTAUSKAITĖ

„Kas gyvena pagal regulą, gyvena Dievui“, – šie Grigaliaus Nysiečio žodžiai buvo įrašyti 54-ajame Imperatoriškosios¹ Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge² regulos punkte. Jais prasidėjo šeštasis regulos skyrius „Apie dienos tvarką, kurios turi laikytis alumnai“³. Tačiau regula – studijuojančiųjų gyvenimo akademijoje pareigos⁴ – reglamentavo ne tik „dienos tvarką“, bet ir visą buvimo šioje aukštojoje teologinėje mokymo įstaigoje laiką. Ir netgi tą laiką, kuris nebuvo praleidžiamas akademijoje⁵. Taigi be rūpini-

Straipsnis parengtas dalyvaujant LMT 2011–2012 m. finansuojamame projekte „Lietuvos tradicinio elito tapatybės XIX a. pab. – XX a. pr.“ (Nr. MIP-027/2011).

¹ Imperatoriškosios vardas akademijai suteiktas 1844 m.

² Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija 1842 m. buvo perkelta į Sankt Peterburgą, tačiau ir ten išliko reikšminga dvasininkų ugdymo Rusijos imperijos katalikų vyskupijoms institucija. Joje aukštojo teologinio išsilavinimo siekė visų Rusijos imperijos ribose veikusių katalikiškų vyskupijų (o nuo 1867 m. ir Lenkijos Karalystės) atstovai. Tai – vienintelė aukštoji teologinė mokykla imperijoje ir Lenkijos Karalystėje (po 1867 m.) iki 1918 m.; žr. Vytautas Jogėla, *Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija 1833–1842 metais: Organizacija ir veikla*, (ser. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 14), Vilnius: Eugrimas, 1997; Irena Wodzianowska, *Rzymsskokatolicka akademija w Petersburgu*, Lublin: Towarzystwo naukowe KUL, 2007; Adolf Pleszczyński, *Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej*, Warszawa: Druk Piotra Laskauera i S-ki, 1907.

³ Akademijos regula patvirtinta Visų Rusijos imperijos Romos Katalikų Bažnyčių metropolito Mogiliavo arkivyskupo Aleksandro Kazimiero Gintauto 1886 m.; žr. *Academia Caesarea Romano-Catholica Ecclesiastica Petropolitana anno academico 1891–1892*, Petropoli: Officina typographica p. M. Nikolaev, 1891, p. 18. Regulos teksto perrašas ir komentuotas vertimas skelbiami straipsnio prieduose; žr. p. 103–129.

⁴ Šio tyrimo metu identifikuoti su akademija susiję panašaus pobūdžio XIX a. šaltiniai lenkų ir rusų kalbomis buvo vadinti „Akademijos alumnų pareigomis“ (*Obowiazki Alumnów Akademii*), „Instrukcijomis“ (*Instrukcja dla uczniów Akademii*). Tik 1886 m. Mogiliavo arkivyskupo metropolito patvirtintas dokumentas – regula.

⁵ Netgi sugrįžęs po vasaros atostogų akademijos studentas turėjo pristatyti į akademiją savotišką ataskaitą, patvirtintą savo parapijos klebono: „[...] be to, grįžtantieji iš vasaros

Imperatoriškoji Romos katalikų dvasinė akademija Sankt Peterburge. XX a. penktas dešimtmetis. Fotografija (*Valstybinio paminklų apsaugos ir kontrolės komiteto archyvas Sankt Peterburge, ИИМКII 3117*)

Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge pastatas (Vasilijaus saloje, I-ojoje linijoje, Nr. 52) – buvę Rusijos Akademijos rūmai (pastatas statytas 1802–1804 m.). 1841 m. Rusijos akademija ir Mokslų akademija sujungtos, o pastatas atiduotas Romos katalikų dvasinei akademijai, atkeltai iš Vilniaus. 1842–1844 m. vyko jo rekonstrukcija. Be kita ko, prie konferencijų salės prijungta naujai pastatyta akademijos bažnyčia (taip pat vadinta ir koplyčia).

Akademijos pastatas, bažnyčia rekonstruoti, remontuoti ir vėliau (XIX a. ir XX a. pradžioje).

Iš XIX a. vidurio išlikę centrinio pastato paradiniai laiptai su dorėninėmis kolonomis, koklinės krosnys, buvusios konferencijų salės sienų ir lubų lipdiniai bei du riešutmedžiu dekoruoti veidrodžiai (3,6 x 1,3 m). Fotografijoje matyti trys buvusios konferencijų salės langai – antrame aukšte su balkonu.

Šiuo metu pastate veikia Rusijos valstybinis pedagoginis A. Gerceno universitetas (akademijos konferencijų salė ir bažnyčia buvo pedagoginio universiteto aktų salė, nors šiuo metu minėtos patalpos nebenaudojamos). Pastatas saugomas valstybės. Žr. Описание внутреннего архитектурного убранства по зданию бывшей РКДА, in: *Valstybinio paminklų apsaugos ir kontrolės komiteto archyvas Sankt Peterburge, Н-403/2*; Valstybės saugomo pastato daiktų, įrangos, inventoriaus aprašas, [1971], in: *Ibid.*, Н-1587; Restauracijos darbų ataskaita, [1976], in: *Ibid.*, Н-1712; Т. И. Николаева, „Здание Российской академии“, in: *Василеостровский район, под редакцией Бориса Кирикова, Санкт-Петербург: Издательский дом Коло, ММV, p. 163–166.*

mosi mokymo proceso sklandumu, su regulos paisymu buvo siejamas deramas Katalikų Bažnyčios dvasininko išugdymas, jo pašaukimo realizavimas.

Regulos sąvoka dažniausiai sutinkama analizuojant Katalikų Bažnyčios vienuolijų organizavimąsi ir veiklą⁶. Tačiau ir dvasininkų rengimo įstaigos – seminarijos⁷, akademijos⁸ – taip pat turėjo nustatytą vidaus gyvenimo tvarką, vadinamąsias taisykles. Istoriografijoje, kurioje nagrinėta katalikų dvasininkų rengimo problema, vidaus gyvenimo taisyklės arba visiškai neanalizuotos, arba tepaminėtos mokymo įstaigos kasdienybės kontekste. Socialinis regulos(-ų) analizės aspektas likdavo už tyrimų dėmesio ribų.

Šiame tyrime laikomasi nuostatos, kad regula – vidaus gyvenimo akademijoje taisyklių rinkinys – ypatingas šaltinis, leidžiantis ne tik rekonstruoti

atostogų teatsiveža vietas klebono liudijimą apie savo garbingą elgesį visų atostogų metu ir apie sakramentų priėmimą“ (minėtos 1886 m. regulos § 48, iš lotynų kalbos vertė Mintautas Čiurinskas). Beje, toks reikalavimas fiksuojamas ir ankstyvesnėse XIX a. alumnų gyvenimo akademijoje taisyklėse.

⁶ *Regulų Societatis Iesu*, Vilnae Typis Acad: Soc: I., 1682; Viktoras Gidžiūnas, *Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849)*, Roma–Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1994; *Šventojo Benedikto Regula*, iš lotynų kalbos vertė Kęstutis Gražys, Vilnius: Aidai, 1997; Martynas Jakulis, „Rokitai: Santvarka ir veikla XVIII–XIX a. I pusėje“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštinis*, Vilnius, 2010, t. 33, p. 59–95; Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010; *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, sudarytoja Neringa Markauskaitė, mokslinis redaktorius Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012; Regina Laukaitytė, „Lietuvos vienuolijos XX amžiuje“, in: http://www.gevask.dtiltas.lt/Vienuolijos/Lietuvos_vienuolijos_XX_amziuje, (2013-02-01); *Zachodnie Regulų Monastyczne*, pod redakcją ks. Marka Starowieyskiego, (ser. *Źródła Monastyczne*, 50), Tyniec: Wydawnictwo Benedyktynów, 2013.

⁷ Varnių seminarijos regula: Zita Genienė, Jonas Genys, *Varnių kunigų seminarija*, Vilnius: Žemaičių kultūros draugijos redakcija, 1999, p. 153–174 (publikacija iš LNMMB RS, f. 90–35); Žemaičių (Telšių) Romos katalikų dvasinės seminarijos regula patvirtinta vyskupo Mečislovo Leonardo Paliulionio, in: *Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas*, (toliau – KAKA), b. 363, (lapai nenumeruoti); Aldona Prašmantaitė, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000, p. 50. Vilniaus vyskupijos seminarijos regulos minimos: Jan Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912, p. 331–333, 343, 529–534; Ludwik Piechnik, *Seminaria diecezjalne w Polsce prowadzone przez jezuitów od XVI do XVIII wieku*, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2001, p. 53–68, 89, 116; taip pat: Nuostatai kunigų seminarijoms XIX a. pr.[?], in: *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius*, (toliau – LMAVB RS), f. 43–3624, l. 1–4.

⁸ Vilniaus Vyriausiosios seminarijos dienotvarkė (Porządek Dzienny We Seminarium Głównem), in: *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, (toliau – VUB RS), f. 2-KC 17, l. 37–39; Varšuvos Vyriausiosios seminarijos specialieji nuostatai (Urządzenia Szcze-gołowe), [1825], in: *VUB RS*, f. 2-KC 17, l. 1–21; Adolf Pleszczyński, *op. cit.*, p. 28–55; Priedai: II–XII; Irena Kodulska, *Akademia Połocka: Ośrodek kultury na Kresach 1812–1820*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2004.

kasdienybę, bet ir analizuoti, kaip buvo formuojama kolektyvinė katalikų dvasininkų luomo tapatybė institucinėje konfesinėje aplinkoje. Tapatybės – priklausymo tam tikrai prasmei, komunikacinei erdvei savivokos formavimas⁹ – daugiaaspektis procesas, kuriam įtaką daro daugybė faktorių. Taip pat ir dvasininkų rengimo įstaigos sociokultūrinė aplinka. Ji nėra vienintelis, tačiau neabejotinai reikšmingas faktorius tapatybės(-ių) kūrime.

Straipsnio tikslas – vertinant regulas kaip dvasininkų luomo tapatybės formavimo tekstą, fiksuoti ir analizuoti vidaus gyvenimo akademijoje taisyklių kaitą ir jos kontekste analizuoti, kaip ir kodėl reglamentuojant įvairias gyvenimo akademijoje sferas formuota, įtvirtinta besimokančiojo (buvusio dvasinės seminarijos auklėtinio ar jau dvasininko¹⁰) tapatybė.

Istoriografija. Iki šiol istoriografijoje dėmesys šiam šaltiniui – fragmentiškas, nors kai kurie autoriai, rašę apie Katalikų Bažnyčios dvasininkų rengimo įstaigas, jį minėjo besimokančiųjų gyvenimo sąlygų¹¹, kasdienybės¹², studijuojančiųjų elgesio mokymo įstaigoje kontekste¹³. Pastebėtina, kad kai kurie tyrėjai regulą vertino kaip nesikeičiančią vidaus gyvenimą reglamentavusią normą¹⁴. Kiek plačiau pakomentuosime bene naujausią, būtent Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge istorijai skirtą tyrimą, kuriame šios mokymo įstaigos regulos problema paliesta, tačiau taip ir liko paini: Irena Wodzianowska teigė, kad ta pati, nepakeista regula akademijoje galiojo iki 1918 m.¹⁵ Konstatavo, kad valstybiniuose archyvuose išliko identiški du regulų tekstai (1862 ir 1882 m.). Tai esą naujajam akademijos inspektoriui vis perduodama ta pati 1839 m.

⁹ Detaliau tapatybės samprata atskleista straipsnyje: Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkas: luomo apibrėžtis ir tapatybės konstravimas imperinės valdžios retorikoje ir praktikoje: (Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos XIX a. paskutiniaisiais deš. – XX a. pradžioje)“, in: *Lietuvos istorijos metraštis 2011/2*, Vilnius, 2012, p. 69–80; taip pat žr. Tamara Bairašauskaitė, „Tapatybė ir identifikacija XIX amžiaus istorijos tyrimuose: teorinis aspektas“, in: *Lietuvos istorijos metraštis 2011/2*, Vilnius, 2012, p. 51–68.

¹⁰ Kartais aukštosios teologinės studijoms į akademiją buvo priimami jau kunigo šventimus turintys asmenys.

¹¹ Vytautas Jogėla, *op. cit.*, p. 84–91; Ieva Šenavičienė, *Žemaičių lituanistai Vilniaus vyriausiojoje seminarijoje. Motiejus Valančius*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras, 1998, p. 44–51.

¹² Irena Wodzianowska, *op. cit.*, p. 237–253.

¹³ Wiktor Worotyński, *Seminarjum Głównie w Wilnie, t. 2: Drugi okres dziejów i zniesienie (1816–1833)*, Wilno: z zasiłku funduszu kultury narodowej, 1938, p. 80.

¹⁴ Ieva Šenavičienė, *op. cit.*, p. 46; Irena Wodzianowska, *op. cit.*, p. 237.

¹⁵ Irena Wodzianowska, *op. cit.*, p. 237.

gegužės 30 d. dar Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos valdybos patvirtinta instrukcija¹⁶. Autorė nepalygino jai iš Vytauto Jogėlos tyrimo turėjusios būti žinomos minėtos 1839 m. gegužės 30 d. instrukcijos¹⁷ teksto ir vėlesniųjų. O šioje instrukcijoje išvardytos akademijos studentų pareigos nėra identiškos Wodzianowskos cituojamai ir jos tyrime naudojamai regulai. Tačiau, kaip pavyko nustatyti, ir minėtos regulos nebuvo vienintelės. Be to, būta naujos 1886 m. Mogiliavo arkivyskupo metropolito patvirtintos regulos, kuri po keleto metų publikuota akademijos leidinyje¹⁸. Wodzianowska 1886 m. regulą vadina akademijos statutu ir ja nesinaudoja kasdienybei tirti. Nors... minėtos 1886 m. regulos kai kurie punktai buvo išversti iš lotynų į lenkų kalbą ir publikuoti knygoje, kurią Wodzianowska savo tyrime naudojo¹⁹. Reaguodami į Wodzianowskos tyrimą pastebėtume, kad ir Lietuvos, ir Rusijos valstybės archyvuose išlikę tikrai ne du akademijos regulų tekstai, būta ir ne vienos regulos redakcijos. Regulos turinys, akademijos „alumnų pareigų“ samprata dėl įvairių priežasčių kito.

Atskiru istoriografiniu kompleksu išskirtume biografistiką²⁰, akademijoje studijavusių, dirbusių dvasininkų atliktus tyrimus²¹, jų egodokumentinio paveldo publikacijas²², kuriose galima fiksuoti šios mokymo

¹⁶ *Ibid.*, p. 237.

¹⁷ Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos valdybos posėdžio protokolas, 1839-05-30, in: *Sankt Peterburgo centrinis valstybinis istorijos archyvas*, (toliau – SPB CVIA), f. 46, ap. 1, b. 410, l. 58–74; (alumnų pareigos išvardintos 54 punktuose); taip pat žr. Vytautas Jogėla, *op. cit.*, p. 85.

¹⁸ *Academia Caesarea Romano-Catholica Ecclesiastica Petropolitana anno academico 1891–1892*, Petropoli: Officina typographica p. M. Nikolaev 1891, p. 11–22.

¹⁹ Tadeusz Górski, *Błogosławiony Jerzy Matulewicz*, Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów, 2005, p. 28–29.

²⁰ Stasys Yla, *Jurgis Matulaitis: Asmenybės apybraiža*, Putnam, Connecticut: Išleido ir spaudė Nek. M. Pr. Seserys, 1977; Regina Mikšytė, *Antanas Baranauskas*, Vilnius: Vaga, 1993; Vanda Zaborskaitė, *Maironis*, Vilnius: Vaga, 1987; Bronisław Żongołłowicz, „Arcybiskup Jan Cieplak“, odbitka z *Kwartalnika Teologicznego Wileńskiego* za rok 1925, Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1926, p. III–VIII.

²¹ Bronisław Żongołłowicz, *op. cit.*, p. III–VIII; Michał Godlewski, „Z dziejów Rzymsko-Katolickiej Akademii Petersburskiej“, odbitka z *Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego*, Warszawa, 1938, p. 3–17.

²² Petras Pranciškus Būčys, *Atsiminimai*, t. 1, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1966, p. 123–214; Pranciškus Karevičius, *Mano gyvenimo ir atsiminimų bruožai*, Vilnius: Katalikų akademija, 2006; Povilas Januševičius, *Visokių atsitikimų sąrašas: 1895–1898*, parengė Vilma Žaltauskaitė, (ser. *Bibliotheca Archivi Lithuanici*, 5), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2004; Teofil Skalski, *Teror i cierpienie. Kościół katolicki na Ukrainie 1900–1932: Wspomnienia*, Kraków: Wydawnictwo naukowe papieskiej akademii teologicznej, 2008.

įstaigos kasdienybės detales, faktinį regulos funkcionavimą ir kaitą.

Istoriografinėje analizėje vertos paminėjimo Egidijaus Aleksandravičiaus išvalgos apie Jono Zenkevičiaus studijas Kražių gimnazijoje, kaip reikšmingą pasaulėžiūros, taigi ir tapatybės raidai veiksnį. Panašių teiginių rastume daugumoje biografistinių tyrimų. Tuo tarpu Aleksandravičius pastebėjo, nors neanalizavo, ir gimnazijos vidaus taisykles. Atkreipė dėmesį į jas kaip kritiško vertinimo objektą: „juk vargiai galima patikėti, kad J. Zenkevičiaus ir jo bendramokslų gyvenimas slinko taip, kaip to norėjo mokyklos vadovybė. Galima neabejoti tik vienu: mokinių gyvenimo taisyklėse negali būti straipsnių, kurie kovotų su nesamomis ydomis, t. y. taisyklės visada informuoja apie du priešingus dalykus, kuriuose slypi kasdienio gyvenimo paslaptys“²³. Regulų analizės kontekste yra vertas dėmesio taisyklių kaip siekiamybės ir taisyklių kaip informacijos apie socialinę realybę įvardijimas.

Regulų kaita: nuo XIX a. pirmos pusės „pareigų“ ir „instrukcijų“ link 1886 m. regulos. Analizuojant akademijos vidaus gyvenimo taisyklių kaitą, negalima neįvertinti XVIII a. paskutiniais dešimtmečiais – XIX a. pradžioje dėl politinių aplinkybių įvykusių pokyčių Vilniaus akademijos / LDK vyriausiosios mokyklos / Vilniaus vyriausiosios mokyklos ir Imperatoriškojo Vilniaus universiteto (prie kurio veikė ir Vilniaus vyriausioji seminarija (VVS), kurios pagrindu 1832 m. universitetą uždarius įkurta Romos katalikų dvasinė akademija) gyvenime²⁴. Vilniaus vyriausioji seminarija – dvasininkus rengusi mokymo įstaiga – jau nebuvo pavaldi vyskupui, o dėl dvasininkų rengimo turėjo vykdyti valstybės – Rusijos imperijos – užsakymą. Istoriografijoje netgi yra vertinimų, kad tai buvo sėkmingas pasaulietinės valdžios projektas, jog jos išugdyti dvasininkai atliepė valdžios lūkesčius²⁵, o Bažnyčios mokymo buvo nepaisoma²⁶. Romos katalikų dvasinė akademija

²³ Egidijus Aleksandravičius, *Prieš aušrą: Jaunieji Daukanto bičiuliai*, Vilnius: Žaltvykslė, 1990, p. 36.

²⁴ Aukštosios mokyklos pavadinimų kaita sąlygota būtent politinės situacijos kaitos; plačiau žr. *Vilniaus universiteto istorija 1579–1994*, įvado ir baigiamojo straipsnio autorius Rolandas Pavilionis, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1994, p. 107, 115, 159, 163, 176–178; Janina Kamińska, *Uniwersitas Vilnensis 1793–1803: Od Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego do Imperatorskiego Uniwersytetu Wileńskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, p. 7–117.

²⁵ Елена Вишленкова, *Заботясь о душах подданных: Религиозная политика России первой четверти XIX века*, Саратов: Издательство Саратовского университета, 2002, p. 347, 358.

²⁶ Jan Kurczewski, *op. cit.*, p. 342; Daniel Beauvois, *Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich, 1803–1832*, t. 1: *Uniwersytet Wileński*, Lublin: Redakcja wydawnictw KUL, 1991, p. 294–295.

Vilniuje (vėliau Sankt Peterburge), taip pat akademija Varšuvoje buvo ypatingos Katalikų Bažnyčios situacijos Rusijos imperijoje, Lenkijos Karalystėje padarinys ir valdžios politikos dvasininkijos rengimo atžvilgiu rezultatas²⁷. Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija taip pat nebuvo pavaldi vyskupui, o pavaldi Romos katalikų dvasinei kolegijai Sankt Peterburge ir Vidaus reikalų ministerijai²⁸. Taigi pasaulietinės valdžios projektas dėl dvasininkų ugdymo buvo tęsiamas. Pasaulietinės valdžios politikos poveikis katalikų dvasininkų rengimui, jų laikysenos formavimui buvo, tačiau ar ta įtaka nėra pervertinama ir ar pagrįsti nuogaštavimai dėl dvasininkų supasaulietėjimo? Regulų analizė leidžia pamatyti ir tai, kaip pasaulietinės valdžios projektai buvo realizuojami, koks buvo inovacijos arba pasaulietinės valdžios iniciatyvų ir tradicijos santykis dvasininkus rengusioje mokymo įstaigoje bei kaip tai galėjo veikti dvasininkų tapatybes.

Ir akademijoje Vilniuje, ir į Sankt Peterburgą perkeltaje akademijoje tebegaliojo 1833 m. liepos 1 d. Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos statutas²⁹. Pagal jį mokykloje buvo rengiami dvasininkai, kurie turėjo užimti pagrindines katalikų hierarchijos Rusijos imperijoje pareigybes³⁰. Taip pat mokyklos gyvenimą reglamentavo atskiri Vidaus reikalų ministerijos nurodymai. Taigi organizuodama savo veiklą – rengdama dvasininkus – akademija negalėjo vadovautis tik potridentinėmis Katalikų Bažnyčios nuostatomis dėl dvasininkų rengimo³¹, o turėjo paisyti ir pasaulietinės valdžios jai keliamų reikalavimų. Pasaulietinė valdžia reglamentavo mokymo procesą, dėstytojų skyrimą. Tikėtina, kad akademijos vidaus gyvenimas galėjo būti organizuojamas labiau savarankiškai. Vidaus gyvenimo taisyklės nebuvo padiktotos pasaulietinės valdžios, o priklausė nuo akademijos vadovybės nuostatų. Tačiau ir akademijos vidaus gyvenimą reglamentuojančiose taisyklėse galima fiksuoti nuostatas, kurios perimamos iš oficialiųjų, pasaulietinės valdžios inicijuotų akademijos veikimą reglamentuojančių dokumentų. Pavyzdžiui, minėtame 1833 m. statute, kaip, beje, ir 1836 m.

²⁷ Apie pasaulietinės valdžios nuostatas dėl katalikų dvasininkų rengimo ir priemones tikslams realizuoti žr. Елена Вишленкова, *op. cit.*

²⁸ Įstatų § 7; žr. *Уставъ Виленской римско-католической духовной академіи*, [be leidimo vietos ir puslapių numeracijos], 1833.

²⁹ *Уставъ Виленской римско-католической духовной академіи*; taip pat žr. Vytautas Jogėla, *op. cit.*, p. 42.

³⁰ *Уставъ Виленской римско-католической духовной академіи*.

³¹ 1563 m. liepos 15 d. Tridento Susirinkimo 23-iojoje sesijoje suformuluotos nuostatos; žr. Ludwik Piechnik, *op. cit.*, p. 7.

Varšuvos Romos katalikų dvasinės akademijos statute³², buvo nurodyta, kas tiesiogiai atsakingas už besimokančiųjų moralinį ugdymą ir priežiūrą, o tai ir galėtume įvardyti kaip tapatybės formavimo veiksmą. Taigi šeštame statuto skyriuje fiksuota, kad už tai atsakingas inspektorius. Detalesnę instrukciją inspektoriumi turėjo sudaryti akademijos valdyba (statuto § 66), tačiau jau ir statute fiksuota, kad inspektorius priežiūra studentams reiškiasi per jų elgesio kontrolę, krikščioniškosios moralės mokslo pagrindų diegimą, polinkių nusižengimams išgyvendinimą (§ 55)³³. Taigi jau akademijos statute fiksuota nauja – inspektorius – pareigybė ir tai, *dėl ko* ir *kaip* jis rūpinasi studentų elgesiu, mąstymu ir prasižengimų prevencija. Inspektorius pareigybė – imperijos švietimo sistemos realija, pasaulietinės valdžios įvesta inovacija³⁴ teologinės mokyklos struktūroje. Dvasininkų rengimo įstaigose – seminaruose – studentų priežiūra, religiniu auklėjimu ir sklandžiu mokymo proceso organizavimu užsiėmė rektorius padėjėjas prefektas. Tokia buvo jėzuitiškų seminarijų tradicija, išlaikyta iki XVIII a. pabaigos³⁵. Ji išlaikyta ir Vilniaus vyriausiojoje seminarijoje XIX a. pradžioje³⁶.

Detali instrukcija, kurią akademijos tarnautojams ir studentams parengė jos valdyba 1839 m.³⁷, įtvirtino minėtą statuto nuostatą dėl akademijos inspektorius pareigybės. Tačiau atskira inspektorius pareigybinė instrukcija³⁸ rodo, kad jis atliko būtent buvusias prefekto pareigas. Be to, buvo parengta

³² Adolf Pleszczyński, *op. cit.*, priedai IX.

³³ Statuto § 56 penkiomis punktais buvo išvardyta kuo rūpinasi inspektorius: 1) kad būtų laikomasi Valdybos sudaryto pamokų tvarkaraščio; 2) kad klierikai nepraleistų maldų ir kitų dvasinių pratybų; 3) kad klierikų elgesyje ir aprangoje būtų paisoma padarumo; 4) kad kompanijose nebūtų nederamų užsiėmimų ir kalbų, ypač jų amžiui, pašaukimui ir apskritai žalingų kūrinių skaitymo; 5) kad klierikai be leidimo nepalikėtų akademijos ir be ypatingo poreikio be leidimo nepriimtų pas save pašalinių žmonių.

³⁴ 1825 m. minima universiteto policija su inspektorius pareigybe, o Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijoje (1832–1842) jau buvo inspektorius ir keturi jo padėjėjai, nuolat sekę studentų elgesį (*Vilniaus universiteto istorija 1579–1994*, p. 159, 171–172).

³⁵ Ludwik Piechnik, *op. cit.*, p. 25, 37, 40, 53 ir kt.; Zita Genienė, Jonas Genys, *op. cit.*, p. 153–174; prefekto pareigybė minima p. 161, 166 ir kt.; Przepis moy dla Generalnego Seminarium Naszey Diecezji Wileńskiey, in: *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, (toliau – LVIA), f. 694, ap. 1, b. 4281, l. 5.

³⁶ Ieva Šenavičienė, *op. cit.*, p. 46, 48.

³⁷ Akademijos valdybos posėdžio protokolas, 1839-05-30, in: *SPB CVIA*, f. 46, ap. 1, b. 410, l. 57–73. Instrukcija inspektoriumi turėjo 31 punktą, kapelionui – 13, inspektorius padėjėjui – 14, bibliotekininkui – 13, ekonomui – 35, profesoriams, adjunktams – 13, klierikams – 54 punktus. Iš viso: 173 punktai.

³⁸ *Ibid.*, l. 58–60.

instrukcija prižiūrėtojams (*nadzirateliām*) – nuolat studentus stebintiems, lydintiems inspektoriaus padėjėjams³⁹. Vėlesnėje akademijos tradicijoje būtent tokias funkcijas atliekantis asmuo jau vadintas prefektu (1862 m., 1886 m. regulos). Taigi ir šis pareigybinis pavadinimas (nors kompetencija ir pasikeitė) į mokymo įstaigą grįžo. Vertinant XIX a. ketvirto dešimtmečio naujoves pasakytina, kad keitėsi pareigybiniai pavadinimai ir su pareigybėmis siejamos kompetencijos, tačiau kompetencijų turinys iš esmės išlaikytas.

Svarbu paminėti, kad 1839 m. instrukcijos dalies „Apie klierikų pareigas ir discipliną“ pirmame punkte buvo išvardyti reikalavimai stojantiejiems. Tarp jų yra ir reikalavimas turėti savo vyskupijos hierarchų rekomendaciją/liudijimą dėl nepriekaištingos moralės. Kiek vėliau, 3 punkte šis reikalavimas pakartojamas atskirai, akcentuojant, kad stojantieji nebus priimami be vyskupo rekomendacijos⁴⁰. Taigi jeigu statutas nenumatė vyskupijos hierarchams galimybės dalyvauti akademijos valdyme ir paliko tik „artimesnę priežiūrą“ dėl gerovės (statuto sk. 1, § 7–8), tai instrukcijoje buvo aiškiai nurodyta vyskupo kontrolė, siunčiant ir priimant į akademiją studentus. Vadinas, katalikų dvasininkų luomo formavimas ir akademijoje turėjo vykti paisant potridentinių reikalavimų dėl dvasininkų rengimo. Kita vertus, instrukcijoje dar būta reikalavimo (1 punkte), kad stojantysis pateiktų pasaulietinės vietos valdžios liudijimą dėl nedalyvavimo 1831 m. „neramumuose“. Beje, kitame šių instrukcijos punktų nuoraše⁴¹ toks reikalavimas skambėjo neutraliau – tik kaip vietos valdžios liudijimas (*świadectwo od miejcowey Zwierzchności*) be neramumų paminėjimo⁴². Vis dėlto tokia formulotė tampa suprantamesnė žinant, kad Rusijos imperijos įstatymuose buvo fiksuota, jog vietos pasaulietinė valdžia (gubernatoriai) dalyvavo atrenkant į dvasininkų luomą stojančius asmenis⁴³.

Taigi statuto § 66 minėta detalesnė instrukcija inspektoriui buvo parengta

³⁹ *Ibid.*, l. 61–62.

⁴⁰ Taip pat nurodant, kad kandidatas turi būti ne mažiau kaip dvejus metus mokėjęs seminarijoje, pasižymėjęs moksluose ir geru elgesiu; žr. *Ibid.*, l. 69.

⁴¹ Nuorašas lenkų kalba su priedu viršuje „Czytać“ („Skaityti“) (žr. Instrukcja dla Kleryków o obowiazkach i ich karności, in: *SPB CVIA*, f. 46, ap. 3, b. 251, l. 63. Beje, šio dokumento antraštėje žodis *Kleryków* kita rašysena taisytas į *uczniów Akademii*). Taigi tikėtina, kad naudotas kas mėnesį perskaitant studentams garsiai, kaip to ir reikalavo 1839 m. instrukcija (žr. Akademijos valdybos posėdžio protokolas, 1839-05-30, l. 73).

⁴² Instrukcja dla Kleryków o obowiazkach i ich karności, l. 63.

⁴³ Plačiau apie tai žr. Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkas: luomo apibrėžtis ir tapatybės konstravimas imperinės valdžios retorikoje ir praktikoje: (Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos XIX a. paskutiniaisiais deš. – XX a. pradžioje)“, (tęsinys), in: *Lietuvos istorijos metraštis 2012/1*, Vilnius, 2013, p. 84–85.

tik 1839 m. Tačiau ir be valdybos patvirtintų instrukcijų mokymo ir auklėjimo procesas – dvasininkų luomo tapatybės formavimas – Vilniaus Romos katalikų dvasinėje akademijoje XIX a. ketvirtame dešimtmetyje vyko. Tikėtina, kad reglamentuojant klierikų gyvenimą, buvo galima vadovautis buvusios VVS seminarijos tvarka⁴⁴, galbūt ir Vilniaus vyskupijos seminarijoje susiklosčiusia tradicija. Taigi reglamentuojant studentų auklėjimą, jų gyvenimo tvarką, buvo tęsiama susiklosčiusi teologinio lavinimo mokyklų tradicija. Būtent ją galima matyti Romos katalikų dvasinės akademijos rektoriaus Aloyzo Osinskio (Alojzy Osinśki) 1838 m. spalio 24 d. patvirtintose studentų pareigose⁴⁵. Nes ne vienas šių studentų pareigų punktą atliepia tuos priekaištus seminaristams, kuriuos dar 1811 m. birželį įvardijo tuometinis VVS kapelionas Andrius Benediktas Klungevičius⁴⁶.

1838 m. akademijos studentų pareigos. Jos nestruktūruotos ir pradedamos reikalavimu dalyvauti rytinėse ir vakarinėse maldose apsirengus ne chalatais ir trumpaauliais batais, o savo luomui derančiais drabužiais ir apavu⁴⁷. Toliau vardijami nurodymai dėl aprangos ir išvaizdos (punktai 1, 19, 27, 28, 29, 30, 33, 34), dėl nuoširdžios maldos ir jos vietos (punktai 2, 3, 4, 5, 6), reikalavimai dalyvauti paskaitose, egzaminuose (punktai 4, 8, 21), bendruomeniško elgesio reikalavimai (punktai 7: šv. Ambraziejaus himno giedojimas *bendrai* [čia ir toliau kursyvas mano, – V. Ž.], 10: *bendrai* einama į Bažnyčią ir paskaitas, 31: *bendrai* valgoma), elgesio reikalavimai (punktas 9: „koridoriais nebėgioti ir nešaukti“), taip pat neleidžiama skaityti „religijai ir valdžiai prieštaraujančių knygų, taip pat romanų per lekcijas ir kambariuose“ (punktas 12), vaišintis ir žaisti kortomis (punktas 17), slapta prasimanyti stipriųjų gėrimų (punktas 23), rūkyti pypkės (punktas 24).

Nestruktūruotuose nurodymuose ir reikalavimuose yra sava dėstyimo logika, panaši į jėzuitų seminarijos Braunsberge (Braniewo) konstituci-

⁴⁴ Ieva Šenavičienė, *op. cit.*, p. 44–51.

⁴⁵ Vytautas Jogėla, *op. cit.*, p. 84–85; Według postanowienia Rządu Akademii [...] Obowiązkowi Uczniów, in: *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, (toliau – VUB RS), f. 13, b. 161, l. 1–2.

⁴⁶ Franciscus-Albinus Symon, „De catholica Facultate theologica in universitate litterarum olim Vilnensi“, in: *Academia Caesarea Romano-Catholica Ecclesiastica Petropolitana anno academico 1888–1889*, Petropoli: Officina typographica Frejman, 1888, p. 34–35; Ieva Šenavičienė, *op. cit.*, p. 49–50.

⁴⁷ „1° Bywanie na pacierzach porannych i wieczornych, nie w szlawrokach i cizmach, ale w sukniach właściwych Stanowi swojemu i bótach“ (Według postanowienia Rządu Akademii [...] Obowiązkowi Uczniów, l. 1).

ją⁴⁸ (1566), kurią, beje, perėmė ir jėzuitų seminarijos Lietuvoje⁴⁹. Svarbu pastebėti, kad Romos katalikų dvasinės akademijos Vilniuje rektorius ir inspektorius mokėsi būtent jėzuitų mokyklose⁵⁰, taigi jų tvarką buvo patyrę. Bendruomeniškumo ugdymas, kurį matome akcentuojamą nurodymuose akademijos studentams (bendras visų besimokančiųjų dalyvavimas religinėse praktikose ir kitoje veikloje) buvo ryškus jėzuitiško auklėjimo bruožas⁵¹. Tai Bažnyčios kaip bendruomenės sampratos išraiška. Dvasininkų luomo asmeniui, t. y. pašaukimą, Dievo malonę patiriančiam asmeniui, tai reiškė nuolatinį ryšio su Dievu stiprinimą, kadangi bendruomenė buvo suvokiama kaip ne žmonių, o Viešpaties vardu sudaryta bendrija⁵². Todėl nėra stebėtina, kad teologinės mokyklos studentams skirtose 1838 m. pareigose reikalavimai dėl dalyvavimo religinėse praktikose dėstomi pirmiau už reikalavimus apie mokymąsi, nors pastarieji – pirmiau už reikalavimus dėl deramo (klusnaus, nuolankaus) elgesio, o šie – persipynę su detaliais aprangos, visos išvaizdos reikalavimais.

Minėtose pareigose ryškus disciplinavimas dėl išvaizdos leidžia daryti prielaidą, kad tai buvusi ir itin dažnai pažeidinėjama sfera⁵³. Paminėtina, kad į luomui deramą dvasininkų išvaizdą jau XVIII a. pabaigoje atkreipė dėmesį Vilniaus vyskupijos administracija, o vyskupas Klungevičius 1833 m. išleido ir ganytojišką laišką⁵⁴. Kita vertus, dėmesys aprangai, išvaizdai rodo, kad tai buvo suvokiama kaip socialinio statuso dalis, instrumentas jam kurti⁵⁵.

⁴⁸ Braunsbergo (Braniewo) konstitucijoje vienoda klierikų apranga, tonzūros kirpimas minimi nurodymų klierikams pradžioje; žr. Ludwik Piechnik, *op. cit.*, p. 56.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 89, 109.

⁵⁰ Vytautas Jogėla, *op. cit.*, p. 63, 77.

⁵¹ Ludwik Piechnik, *op. cit.*, p. 36.

⁵² [http://www.vitaconsecrata.lt/broliskas-gyvenimas-bendruomeneje-1994,\(2013-01-31\)](http://www.vitaconsecrata.lt/broliskas-gyvenimas-bendruomeneje-1994,(2013-01-31)).

⁵³ Liudas Jovaiša, be kita ko, pateikė dvasininkų luomo skiriamųjų ženklų reglamentavimo potridentiniu laikotarpiu (XVII a.) analizę: Liudas Jovaiša, „*Castus, Doctus, Diligens, Devotus*: tridentinio sielovadininko foravimas(is) Žemaičių vyskupijoje“, in: *Tridento Visuotinio Bažnyčios Susirinkimo (1545–1563) įtaka Lietuvos kultūrai*, sudarytoja Aleksandra Aleksandravičiūtė, (ser. *Religinės kultūros paveldo studijos*), Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009, p. 206–220. Vis dėlto naujasis dvasininko įvaizdis nebuvo iki galo išspręsta problema.

⁵⁴ Jan Kurczewski, *op. cit.*, p. 147, 150.

⁵⁵ Кристи́н Руан, „Одежда и идентичность в имперской России“, in: *Гражданская идентичность и сфера гражданской деятельности в Российской империи: Вторая половина XIX – начало XX века*, ответственные редакторы Бианке Пиетров-Эннкер, Галина Ульянова, Москва: РОССПЭН, 2007, p. 219–238.

Beje, uniformos pasauliečiams studentams universitete Vilniuje buvo įvestos XIX a. trečiame dešimtmetyje⁵⁶ ir, tikėtina, jos turėjo drausminimo, reglamentavimo paskirtį. Teologinės mokyklos studentus jų išvaizda išskirdavo ir anksčiau: pavyzdžiui, XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje (?) skirtinga besimokančiųjų apranga informavo apie studijavimo seminarijoje trukmę⁵⁷. Akademijos taisyklėse 1838 m. jau neminima skirtinga skirtingų kursų studentų apranga. Taigi šiuo aspektu taisyklės buvo labiau unifikuojančios. Galima manyti, kad išvaizda, apranga buvo svarbi ir kaip šią socialinę grupę disciplinuojantis faktorius, taip pat ir kaip ypatingo bendruomeniškumo išraiška. Ji reikšminga identifikuojant save su kitais tos bendruomenės nariais. Bendruomenės jausmas formuojamas mokant atsakyti individualumo, priimant tai, kas yra duodama, bendra ir vienoda visiems mokyklos studentams.

Taip pat pastebėtina, kad 1838 m. pareigose yra aiškūs su Vilniaus miestu ir akademijos tradicija susiję studentų veiklos ženklai (pavyzdžiui, 3 punktas: dalyvavimas šv. Mišiose Katedroje, Šv. Jonų bažnyčioje; Vilniaus realijų poveikiui priskirtume ir 13 punktą, kuris draudė skelbtis spaudoje (*Nie zaymowanie się podawaniem Pism do Dzienników*)).

Į minėtas pareigas nebuvo įtraukta tikslios dienotvarkės punktų (kada keltis, eiti į paskaitas, mokyti, atlikti religines praktikas, ilsėtis ir pan.), nors dienos ritmą galima matyti pagal studentams nurodomus užsiėmimus. Juose aiškus liturginis dienos tvarkos ritmas⁵⁸. Ir Vilniaus, ir Varšuvos vyriausiųjų seminarijų tyrimai rodo buvus aiškią dienotvarkę⁵⁹, tad tikėtina, kad ir akademijoje tokia ji turėjo būti. Turėjo būti *bendrai* gyvenama pagal varpo dūžius. Kada jie turėjo suskambėti – priklausė nuo vyresnybės nurodymų. Jėzuitų reguloje nurodymus varpu skambinančiam asmeniui duodavo vyresnybė⁶⁰, ji konkretizavo ir liturginio laiko ritmą.

1838 m. pareigose daugiau nurodoma ko ir kur akademijos studentui

⁵⁶ *Vilniaus universiteto istorija 1579–1994*, p. 159, 171.

⁵⁷ Przepis moy dla Generalnego Seminarium Naszey Diecezzyi Wileńskiey, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 4281, l. 2.

⁵⁸ Wolfgang Reinhard, *Życie po europejsku: Od czasów najdawniejszych do współczesności*, Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2009, p. 507–522.

⁵⁹ Ieva Šenavičienė, *op. cit.*, p. 47; Vilniaus vyriausiosios seminarijos dienotvarkė (Porządek Dzienny We Seminarium Głównem), in: *VUB RS*, f. 2-KC 17, l. 37–39; *LVIA*, f. 721, ap. 2, b. 58, l. 54; Varšuvos vyriausiosios seminarijos specialieji nuostatai (Urządzenia Szczegółowe), [1825], in: *VUB RS*, f. 2-KC 17, l. 15–17.

⁶⁰ *Reguły Societatis Iesu*, Vilnae: Typis Acad: Soc: I., 1682, p. 168–170.

nedaryti, negu ką privaloma daryti. Tai daug dėmesio elgesiui, gyvenimo būdui skiriančios taisyklės, šalinančios iš esamos tapatybės pasaulietškumo ženklus, o ne dvasinių praktikų, mąstymo reguliacija. Kita vertus, discipliną, drausmingą laikyseną, kurių buvo reikalaujama, galima suvokti kaip būtinas dvasinio tobulėjimo sąlygas.

Inspektorius ir dvasios tėvas (kapelionas) buvo atsakingi už studentų religinių praktikų įgūdžius ir jų atlikimą, dvasinį tobulėjimą, vadinas, jų kaip dvasininkų luomo asmenų tapatybės formavimą. Tokia tendencija išlaikyta ir jau minėtose 1839 m. gegužės 30 d. instrukcijose akademijos tarnautojams ir auklėtiniams. Instrukcijos parengimą numatė 1833 m. akademijos statutas. Inspektorius, be kita ko, ir pagal 1839 m. instrukciją rūpinosi akademijos studentų parengimu šventimams, skiriamų religinių skaitymų turiniu, prižiūrėjo studentų religines praktikas, mokė dvasinių patarnavimų⁶¹. Dvasios tėvas turėjo padėti inspektoriui rengiant dvasines auklėtinių praktikas, rengė rekolekcijas⁶². Tinkamas dvasininko parengimas priskiriamas kitų asmenų kompetencijai.

Akademijoje Sankt Peterburge studentams galiojusi instrukcija.

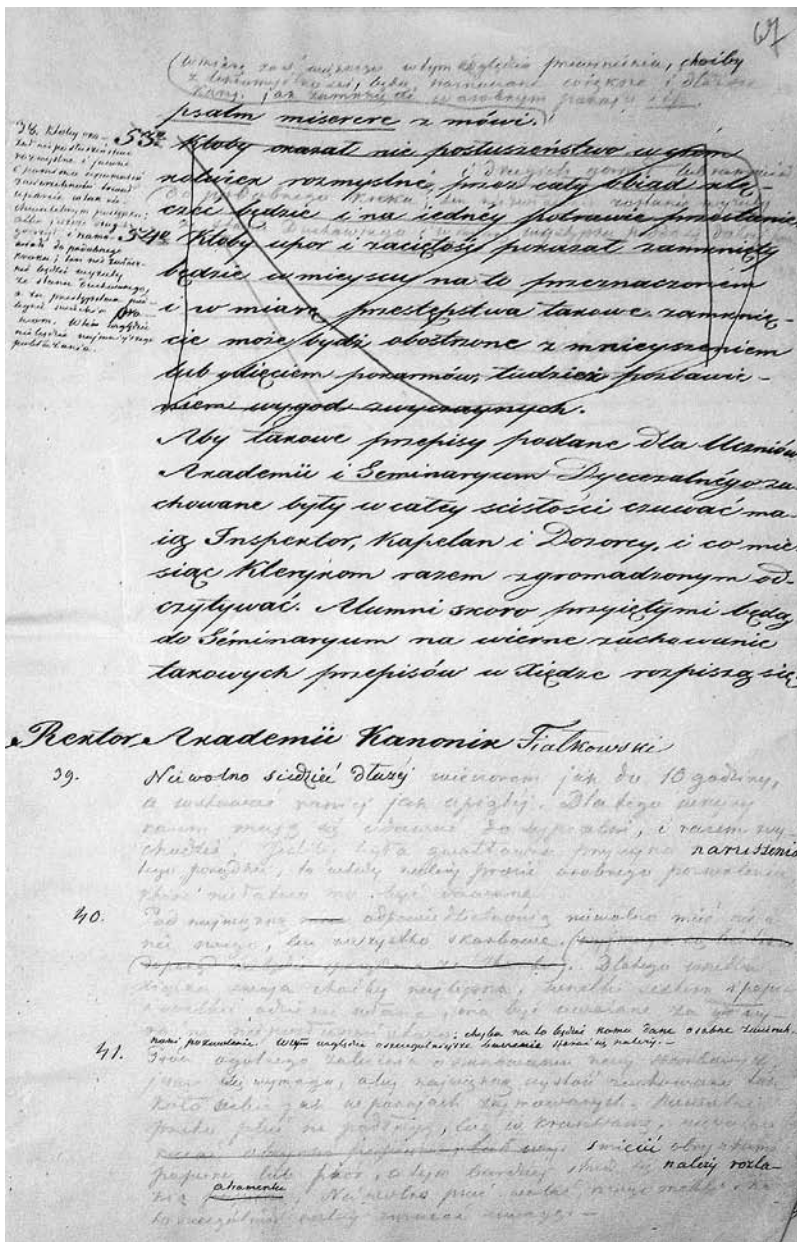
1839 m. instrukcija turėjo būti vadovaujama ir akademiją iš Vilniaus perkėlus į Sankt Peterburgą. Tačiau instrukcija buvo koreguojama. Nustatėme bent du redagavimo sluoksnius (nors jų autorystė dar nėra aiški). Identifikuoti skyrius „Klierikų pareigos ir disciplina“ pakeitimai daryti pritaikant reikalavimus būtent jau į Sankt Peterburgą perkeltai akademijai⁶³. Vadinas, jau XIX a. penktame dešimtmetyje akademijoje funkcionavo ne identiškas 1839 m. vilnietiška instrukcijai, o Sankt Peterburgo realybei pritaikytas studentų pareigų variantas⁶⁴. 1839 m. instrukcijose buvęs 54 punktų skyrius „Klierikų pareigos ir disciplina“ sutrumpėjo iki 47 punktų. Atsirado naujų punktų, išbraukta tai, kas neatitiko Sankt Peterburgo realybės. Išbrauktas 1839 m. instrukcijos 1–11 punktas (apie priėmimo tvarką, stojančiųjų amžių (kad priimami ne jaunesni nei 20 ir ne vyresni nei 30 metų amžiaus)). Galima teigti, kad išbraukti bendresni, administracinio pobūdžio reikalavimai, kurie nepriklausė klierikų kompetencijai. Tačiau tarp 1–11 punktų būta ir

⁶¹ Akademijos valdybos posėdžio protokolas, 1839-05-30, in: *SPB CVIA*, f. 46, ap. 1, b. 410, l. 58–60.

⁶² *Ibid.*, l. 60–62.

⁶³ Instrukcyja dla Kleryków o obowiązkach i ich karności, l. 63–67.

⁶⁴ Instrukcyja dla uczniów Akademii o obowiązkach i ich karności, in: *Rusijos valstybinis istorijos archyvas Sankt Peterburge*, (toliau – *RVIA*), f. 821, ap. 125, b. 383, l. 5–8.

Romos katalikų dvasinės akademijos studentų 1839 m. regulos lapo fragmentas su taisymais. Regula redaguota akademiją iš Vilniaus perkėlus į Sankt Peterburgą. Po redagavimo regula sutrumpėjo nuo 54 iki 47 punktų. Tikėtina, kad galiojo iki 1862 m., kol buvo patvirtinta nauja akademijos studentų regula (Instrukcja dla Kleryków o obowiązkach i ich karności, in: Sankt Peterburgo centrinis valstybinis istorijos archyvas, f. 46, ap. 3, b. 251, l. 67)

tokių, kurie tiesiogiai lietė pasirengimą dvasininko pareigoms (pavyzdžiui, 10–11 punktai, nurodantys, kad studentai turi rengti ir sakyti pamokslus, ir tik gerai pasirengę gali skelbti Dievo Žodį iš sakyklos). Neliko punktų apie atostogas (5 ir 47). 5 punkte rašyta, kad sugrįžus iš atostogų reikia pateikti parapijos klebono atsiliepinimą ir paties rašytą atostogų aprašymą. Ties šiuo punktu redaguojant pažymėta, kad „dabar nereikalingas“ (*dziś nie potrzebnie*⁶⁵). Tačiau šiek tiek pakeistas toks punktas vėl atsirado akademijos reguloje (1862, 1886). Laikinas jo išnykimas iš regulos tik patvirtina Michalo Godlewskio pastebėjimą apie į Sankt Peterburgą perkeltos akademijos uždarumą (net atostogas jos studentai leido kartu) iki akademijos rektoriaus ir Mogiliavo arkivyskupo metropolito Ignaco Holovinskio (Ignacy Hołowiński) mirties 1855 m.⁶⁶ Tik vėliau (nuo septinto dešimtmečio, kaip matyti iš 1862 m. regulos) buvo leista atostogų grįžti į savo vyskupijas, o XX a. antro dešimtmečio pradžioje namo parvažiuodavo ir trumpesnėms atostogoms, pavyzdžiui, per šv. Kalėdas⁶⁷.

Pašalinti visi su Vilniaus miestu susiję punktai (8, 9, 43). Išbrauktas 8 punktas apie Vilniuje akademijos studentų šventas šventes – šv. Jono Kantiečio (mokyklos globėjo, šventą spalio 20 d.) ir šv. Januarijaus (šventą rugsėjo 19 d.) dienas, kurių metu studentai patys dalyvavo ceremonijose ir patarnavo per šv. Mišias. Vis dėlto šv. Jono Kantiečio šventė akademijoje Sankt Peterburge buvo minima. Wodzianowska nurodo, kad ji buvo pakeista tik 1866 m.⁶⁸ Nors 1886 m. regulos 45 punktas mini mokyklos globėjo šv. Jono Kantiečio šventę. Taigi ji turėjo būti minima ir XIX a. pabaigoje. Tradicija buvo išlaikyta. 9 punkte buvo minima Vilniaus Šv. Jonų bažnyčia, kurioje lankydavosi akademijos klierikai ir patarnaudavo šv. Mišiose su kamžomis ir dalmatikomis. Taigi jei Vilniaus miesto gyvenime akademijos studentai buvo matomi ir miesto ženklai fiksuojami net reguloje, tai Sankt Peterburge miesto ženklų, netgi nuorodų į ten buvusias katalikų bažnyčias, lankytas akademijos studentų, neatsirado. Kontaktai su kultūriškai ir konfesiškai svetimu miestu buvo ribojami griežčiau negu Vilniuje. Perredaguotų instrukcijos taisyklių 45 punktas numatė galimybę išeiti už

⁶⁵ Instrukcja dla Kleryków o obowiązkach i ich karności, l. 63.

⁶⁶ Michał Godlewski, *op. cit.*, p. 8–9.

⁶⁷ Daugiau apie tai žr. Vilma Žaltauskaitė, „Luomo identiteto ženklai Romos katalikų dvasininkų dienoraščiuose (XIX a. antroji pusė – XX a. pirmieji dešimtmečiai)“, in: *Egodo-kumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, sudarytojas Arvydas Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 403–423.

⁶⁸ Irena Wodzianowska, *op. cit.*, p. 253.

akademijos sienų tik einant į bažnyčią ar einant pasivaikščioti, t. y. tik kolektyviai ir tik lydint inspektoriaus padėjėjui, o esant ypatingai būtinybei tik su inspektoriumi. Uždrausta iš miesto atsinešti knygų ir bet kokių daiktų (46 punktas).

Neliko punkto, nurodančio akademikams išskilmėse dalyvauti su togo mis ir juostomis (1839 m. instrukcija, 45 punktas). Galėtume teigti, kad taip nyko senoji teatrališka jėzuitiškos akademijos tradicija. Tačiau XIX a. pa baigos akademijos studentų fotografijos rodo, kad juosta buvo jų aprangos dalis⁶⁹. O XIX a. devintame dešimtmetyje buvo patvirtina nauja mokslo laipsnių teikimo tvarka, kurioje numatyta ir togų dėvėseną mokslo laipsnius įgijusiems akademijos dėstytojams⁷⁰. Įdomu, kad 1910 m. tokia tvarka aiškinta būtent viduramžiškų mokyklų bei Varšuvos ir Vilniaus Romos katalikų dvasinių akademijų tradicija⁷¹.

Neliko ir 27 instrukcijos punkto: „nesudaryti sąjungų žodžiu ar raštu su akademijos ar pašaliniais žmonėmis“. Sankt Peterburge turbūt nesitikėta kartoti Vilniaus studentišką slaptų organizacijų tradicijos. Vis dėlto panašus punktas vėl atsirado 1862 m. akademijos studentų pareigose ir išliko 1886 m. reguloje. Galbūt savitos studentų veiklos – teatrališkos „Baublio Karalystės/Respublikos“ – nuo XIX a. penkto dešimtmečio egzistavimas akademijoje (jos šventės ir pasaulietinės valdžios reakcija⁷²) sugražino šį punktą į 1862 ir 1886 m. regulas. „Baublio Karalystę/Respubliką“ akademijos rektorius Aleksandras Beresnevičius uždraudė būtent 1862 m. Tokia nuostata dėl draugijų (ir studentų draugysčių) dvasininkų rengimo įstaigose nebuvo reta, nes XX a. pradžioje tokį punktą, egzistavusį ir Mogiliavo arkivyskupinės seminarijos Sankt Peterburge reguloje, kritikavo tuometinis akademijos inspektorius Pranciškus Petras Būčys⁷³. Toks reikalavimas disonavo su

⁶⁹ Fotografija: Julijonas Šimaitis su kitu Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos studentu, in: *Šiaulių Aušros muziejus*, ŠAM, SEK 68572/F-SP2580; *Prelato Povilo Januševičiaus fotografijų kolekcija: albumas nr. 7*, parengė Vilma Žaltauskaitė, Vilnius: Mintis, 2010, p. 210.

⁷⁰ *Ordo in solemnibus ad lauream doctoralem in p. Theologia vel jure canonico promotione in Caesarea Romano-Catholica Ecclesiastica Academia Petropolitana servandus*, in: LVIA, f. 1135, ap. 17, b. 194.

⁷¹ Byla apie iškilmingą mokslo laipsnių teikimą, [1885] in: *SPB CVIA*, f. 46, ap. 1, b. 953, l. 2–4.

⁷² Egidijus Aleksandravičius, *Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863 metais: Organizaciniai kultūros ugdymo aspektai*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 78; Irena Wodzianowska, *op. cit.*, p. 249–251.

⁷³ [Pranciškus Petras Būčys], *Uwagi o Regulach Seminaryum Archidiecezalnego Duchownego Mohylowskiego w Petersburgu, 1909-02-06*, in: *Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius*, (toliau – LNMMB RS), f. 160-17, l. 5.

pop. Leono XIII socialiniu mokymu, kuriame draugijos buvo pripažintos reikšminga katalikiškos visuomenės aktyvumo ir solidarumo forma.

Buvo perredaguoti ir pakeisti punktai apie bausmes už prasižengimus, atsisakyta konkrečių nusižengimų vardijimo. Galbūt ir dėl to, kad buvo pašalinti precedentai kai kuriems nusižengimams: pavyzdžiui, suredaguotose taisyklėse galimybės vienam išeiti į miestą nebuvo, nebeliko ir 51 punkto, skelbusio, kad jei kuris alumnas užėitų mieste į įtartinus namus ar turėtų įtartinų ryšių, nepaisytų stipriųjų gėrimų draudimo ir būtų girtas – tai tuojau pat būtų išmestas. Jeigu negalima išeiti iš akademijos, tai ir užėiti į svetimus namus nėra galimybės... Iš akademijos Sankt Peterburge (ir dvasininkų luomo) šalinama už sąmoningą nepaklusnumą ir jo kurstymą (38 punktas)⁷⁴. Taigi nusižengimai nuolankumo dorybei įvertinti griežčiausiai.

Bendruomeniškumo ugdymas liko charakteringas ir akademijos Sankt Peterburge taisyklių bruožas, tradicinė klierikų auklėjimo praktika. Jau pats pirmasis suredaguotos Sankt Peterburgo instrukcijos studentams punktas nurodė, kad visur – į paskaitas, pamaldas, pasivaikščioti – einama kartu ir poilsio metu būnama kartu⁷⁵. Ši nuostata atkartota ne viename ir kitą alumnų veiklą reglamentuojančiame punkte (pavyzdžiui, 39 punktas: vakare ilgiau 10 valandos nesėdėti, o ryte anksčiau 5 valandos nesikelti. Visi kartu turi eiti miegoti ir keltis). Beje, tai vienintelė nuoroda į paros valandas, nes detalios klierikų dienotvarkės ir šiame taisyklių variante nepateikiama. Panašiai skambantis punktas 1839 m. instrukcijoje buvo prie inspektoriaus pareigybės aprašymo (9 punktas). Už studentų laiką buvo atsakingas, jį „skaičiavo“ inspektorius.

Tradicine konfesinio auklėjimo praktika laikytinas ir tam tikrų pareigų atlikimas, atsižvelgiant į įstojimo į akademiją laiką (8 Sankt Peterburgo, 19–20 1839 m. instrukcijos punktai), taip pat paklusnumo ir matomos pagarbos rodymas aukštesnių pareigų ar vyresniems asmenims (13 Sankt Peterburgo, 25 1839 m. instrukcijos punktas).

Dėmesio skirta išvaizdos reglamentavimui, nors charakteristikos trumpesnės, tad galime daryti prielaidą, kad nyko precedentai: vis mažiau buvo turinčiųjų pasaulietinės mados drabužius, išsikvėpinusių ir ilgaplaukių (ko taip baimintasi 1838, 1839 m. taisyklėse). Nors 49 1839 m. punktas – kad studentai nelaikys akademijoje šunų bei paukščių ir gitara niekas negros – paliktas ir Sankt Peterburgui...

⁷⁴ Instrukcja dla uczniów Akademii o obowiązkach i ich karności, l. 7.

⁷⁵ *Ibid.*, l. 5.

Pirmojo akademijos kiemo ir pusapvalio korpuso vaizdas. Vilmos Žaltauskaitės nuotr. 2008

Pusapvaliame korpuse buvo studentų kabinetai, antrame aukšte – miegamasis. XX a. pradžioje po rekonstrukcijos miegamieji iškelti. Antrasis kiemas – už šio pastato. Abiejuose kiemuose buvo veja, gėlynai ir sodas, skirtas studentų poilsio laikui leisti. 1891 m. birželio 1 d. valdybos posėdyje ekonomas prašė apmokėti 50 rublių sąskaitą sodininkui „už motiejukų pasėjimą akademijos sode“ (Valdybos posėdžio protokolas, 1891-06-01, in: *Sankt Peterburgo centrinis valstybinis istorijos archyvas*, f. 46, ap. 1, b. 971, l. 16).

Būtent antrojo kiemo sodo vaizdas matomas fotografijose, kurios publikuotos leidinyje apie arkivyskupą Romualdą Jalbżykovskį, straipsnyje apie Kazimierą Šaulį (beje, pastarajame klaidingai nurodant, kad tai Žemaičių kunigų seminarijos kiemas ir datuojant 1911 m. (<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-02-05-irena-petraitiene-vasario-16-osios-akto-signataras-prel-kazimieras-steponas-saulys/95533/>); *Arcybiskup Romuald Jalbżykowski, metropolita wileński (1876–1955)*, Wystawa pod Honorowym Patronatem Jego Ekscelencji Księdza Arcybiskupa dr. Wojciecha Ziemby Metropolity Białostockiego, Białystok: Instytut Pamięci Narodowej, 2005, p. 15).

Išliko jėzuitų seminarijas siekianti tradicinė nuostata⁷⁶, fiksuota ir 1838 m. akademijos studentų pareigose⁷⁷, kad regula skaitoma garsiai kiekvieną mėnesį, o studentai turi pasirašyti jos laikysiąsi. Sąlyginai naujais pavadin-

⁷⁶ Ludwik Piechnik, „Jezuickie seminaria diecezjalne w Polsce 1564–1773“, in: *Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce*, wybór i opracowanie Jerzy Paszenda SJ, Kraków: Wydawnictwo WAM-Księga Jezuici, 1994, p. 85.

⁷⁷ Według postanowienia Rządu Akademii [...] Obowiązki Uczniów, l. 2.

Buvusios konferencijų salės vaizdas iš akademijos bažnyčios. Vilmos Žaltauskaitės nuotr. 2008

Matomas vienas iš dviejų riešutmedžiu dekoruotų veidrodžių, sienų lubų lipdyba. Konferencijų salėje prie langų stovėjo imperatoriaus Nikolajaus I dovanotas pop. Grigaliaus XVI biustas (Michał Godlewski, „Z dziejów Rzymsko-Katolickiej Akademii Petersburskiej“, odbitka z *Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego*, Warszawa, 1938, p. 7)

tume 39–47 punktus. Jie nėra nauji iš esmės, bet dar kartą akcentuoja, pabrėžia jau minėtus dalykus: negalima nieko turėti savo, o tik tai, kas išdo duota (40 punktas); privaloma saugoti turtą (drabužius, knygas, baldus), palaikyti tvarką (kiekvienas daiktas turi būti savo vietoje, ant grindų nespjaudyti, popierių nemėtyti, rašalo nelaistyti, po pagalvėmis ir čiužiniais nieko neslėpti). Naujausi turinio požiūriu yra 44 ir 47 punktai. 44 punkte aprašyta tvarka parlatoriume, t. y. susitikimų kambaryje: pasimatyti su lankytojais galima tik sekmadienį 2–4 valandas, dalyvaujant inspektoriaus padėjėjui, užrašant į registracijos knygą. 47 punkte aprašyta tvarka infirmariume, t. y. ligoninėje. Šiose studentų pareigose išskirta ir reglamentuota daugiau buvimo akademijoje sferų, nors jos nebuvo aiškiai struktūruotos. Būtent Sankt Peterburgo realybė tas sferas ir aktualizavo. Akademiją iškelus į imperijos centrą, joje buvo galima tikėtis ir lankytojų pasauliečių, taigi šis aspektas buvo reglamentuotas. Dėl šiaurės miesto klimato ligonių, ypač pirmuosiuose kursuose, būta dešimtimis⁷⁸, tad atsirado taisyklių ir apie juos. Akademijos vidaus gyvenimo taisyklėse reaguota į socialinės realybės pokyčius. Perredaguotos ir papildytos, akademijos Sankt Peterburge studentams pritaikytos taisyklės išliko įvairias studentų gyvenimo akademijoje sferas reglamentuojančių nurodymų rinkiniu, kuriame didesnę dalį užėmė ne religingumo praktikų komentavimas ir reglamentavimas, o elgesio normų, atitinkamos išvaizdos formavimas. Tiesa, taisyklių sekoje religinėms praktikoms komentuoti skirta pirmesnė vieta, tuo pabrėžiamas jų reikšmingumas, toliau – vardijamas deramas klieriko elgesys, o išvaizdos reglamentavimui, nuobaudoms, kontaktams su pasauliečiais, ligoniais skirti tolesni taisyklių punktai. Panaši buvo ir 1838 m. pareigų ar 1839 m. instrukcijų studentams logika. Taigi akademijoje Sankt Peterburge gyventa uždara, nors gana tradiciniu, pažįstamu ritmu, kuriame pynėsi ir jėzuitiškų seminarijų, ir VVS ar akademijos Vilniuje studentų gyvenimo taisyklės. Ir ypatingo pasaulietiško juose sunku užfiksuoti. Mokykla netgi tapo uždaresne įstaiga, o buvę auklėjimo principai išlaikyti. Akademijos statusas patvirtintas pasaulietinės valdžios, tačiau vidaus gyvenimo taisyklėse, kuriomis betarpiškai formuota dvasininkų luomo asmenų laikysena, ryškus būtent konfesinės tapatybės dominavimas.

⁷⁸ Tiesa, turimi duomenys apie klierikų sveikatą iš vėlesnio laikotarpio. Tačiau, tikėtina, kad tendenciją jie rodo; žr. *Liber in quo inscribuntur ea, quae in Academia contingunt*, 1883-[06-11] [-1895-02-25], in: *SPB CVIA*, f. 46, ap. 1, b. 945.

1862 m. akademijos studentų pareigos ir XIX a. šešto septinto dešimtmečių regulų redagavimo pinkelės. 1862 m. lapkričio 12 d. akademijos valdyba svarstė naujas akademijos studentų pareigas⁷⁹, o lapkričio 29 d. Mogiliavo arkivyskupas metropolitas Vaclovas Žylinskis (Wacław Żyliński) jas patvirtino⁸⁰. Žinoma, kad šios jau 78 punktų pareigos naudotos ir 1882 m. (beje, ant dokumento yra nuoroda apie inspektoriui įteiktą 1839 m. gegužės 30 d. instrukcijos kopiją)⁸¹. Pastaroji informacija, tikėtina, ir suklaidino Wodzianowską, teigusią, kad tai identiški dokumentai ir netikrinsią regulų turinio. 1862 m. pareigose yra akivaizdus buvusių taisyklių tęstinumas, buvusiųjų punktų redagavimas, tačiau taip pat yra ir naujovių.

Galima pripažinti, kad 1862 m. regulos genezė toli gražu nėra aiški. Klausimas galbūt net nebūtų kilęs, jei ne skirtinguose archyvuose fiksuoti, ne vieną redagavimo sluoksnį turintys ir į 1862 m. regulą tik kai kuriais aspektais panašūs šaltiniai – vis tos pačios akademijos alumnų pareigos (*Obowiązki Alumnów Akademii*)⁸², kurias maniau esant vėlesniais – 1886 m. – regulos kūrimo variantais. Vis dėlto detali minėtų šaltinių analizė tokios prielaidos nepatvirtino. Galima konstatuoti, kad Rusijos valstybiniame istorijos archyve saugomų alumnų pareigų redaguotas variantas su nustatytais bent trimis redagavimo sluoksniais (vadinamasis „92-osios“ bylos studentų pareigų variantas)⁸³, jos punktų konkretūs taisyklės nerodo, kad būtent tokio turinio dokumentą redaguojant buvo sukurtas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas⁸⁴ alumnų pareigų variantas (vadinamasis LMAVB variantas). Tačiau „92-ojoje“ bylo-

⁷⁹ Akademijos valdybos posėdžio protokolas, 1862-12-01, in: *SPB CVIA*, f. 46, ap. 2, b. 5, l. 88; Mogiliavo arkivyskupo metropolito raštas akademijos valdybai gražinant minėtas studentų pareigas vykdymui, 1862-11-29, in: *RVIA*, f. 826, ap. 3, b. 88, l. 91.

⁸⁰ *Obowiązki Alumnów Akademii* [su akademijos rektoriaus Aleksandro Beresnevičiaus ir Mogiliavo arkivyskupo metropolito Vaclovo Žylinskio parašu], [1862-11-29], in: *RVIA*, f. 826, ap. 3, b. 86, l. 74–82; *Obowiązki Alumnów* [su rektoriaus Aleksandro Beresnevičiaus parašu], in: *RVIA*, f. 826, ap. 3, b. 88, l. 84–90. Beje, beveik identiškas šių taisyklių nuorašas saugomas *LNMMB RS*; žr. *Obowiązki Alumnów Akademii*, in: *LNMMB RS*, PR-338, l. 3–8. Dokumentas su Kauno Metropolijos kunigų seminarijos bibliotekos antspaudu, jame skiriasi keleto žodžių rašyba, regulos skyriai numeruojami arabiškais, o ne lotyniškais skaitmenimis.

⁸¹ *Obowiązki Alumnów Akademii*, [1862-11-29], in: *RVIA*, f. 826, ap. 3, b. 86, l. 74.

⁸² *Obowiązki Alumnów Akademii*, in: *LMAVB RS*, f. 342, b. 574, l. 1–7; *Obowiązki Alumnów Akademii*, in: *RVIA*, f. 826, ap. 3, b. 92, l. 468–476.

⁸³ *Obowiązki Alumnów Akademii*, in: *RVIA*, f. 826, ap. 3, b. 92, l. 468–476.

⁸⁴ *Obowiązki Alumnów Akademii*, in: *LMAVB RS*, f. 342, b. 574, l. 1–7.

je saugomas dokumentas rodo, kad būta dar vienos, galbūt ankstyvesnės regulos, kurią sudarė 74 punktai. Būtent pastarąją redaguojant ir papildant buvo kuriama LMAVB saugomo dokumento tipo regula, kurios datos dar nepavyko tiksliai nustatyti. O ir šis dokumentas buvo ne kartą redaguojamas (identifikuoti kelių sluoksnių įrašai juodu rašalu, penki – įvairių spalvų pieštukais).

Vis dėlto galima įvardyti prielaidų ir dėl „92-osios“ bylos taisymų ir pildymų datavimo bei autorystės. Taisymai „92-ojoje“ byloje daryti išskirtine rašysena (pavyzdžiui, 26 punkto taisymai l. 470v). Tokia rašysena identifikuota kitoje byloje, 1857 m. datuojamame dokumente. Šio dokumento pabaigoje būtent tokia rašysena buvo parašyta keletas sakinių⁸⁵. Rašysena, įrašai ir dokumentų kontekstas leidžia daryti tokią prielaidą: galbūt tai Vincento Lipskio (Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos inspektorius 1842–1855 m., 1857 m., rektorius 1855–1856 m.)⁸⁶ daryti pataisymai. Jau pagrįsčiau galima teigi, kad šie redagavimo sluoksniai „92-ojoje“ byloje atsirado dar iki 1862 m. regulos, o ne kuriant 1886 m. regulą.

Punktų pernumeravimai „92-osios“ bylos reguloje leidžia daryti prielaidą, kad naudojantis numanoma ankstyvesne regula (minėtoji 74 punktų), buvo kuriama ir 1862 m. regula, kurios keli nuorašai saugomi RVIA („86 byla“, „88 byla“⁸⁷), o dar vienas – LNMMB RS (vadinamasis „PR“ variantas)⁸⁸. Tokią galimą seką rodytų regulos punktų numeracijos kaita „92-osios“ bylos dokumente. Ji tris kartus keista – kai kur atitinka LMVAB RS⁸⁹, kai kur – LNMMB RS („PR“), kai kur – RVIA „86-osios bylos“⁹⁰ bylų dokumentų numeraciją. Taip pat joje aiškiai atkuriamas 74 punktų regulos variantas.

Klausimų kykla dėl išsamios dienotvarkės atsiradimo skyriuje „Apie drausmės pareigas“. Vis dėlto dienotvarkė turėjo būti *iš kažkur* paimta ir

⁸⁵ Metropolito Vaclovo Žylinskio raštas Tiraspolio vyskupui sufraganui Vincentui Lipskiui, 1857-01-29, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 78, l. 23–24.

⁸⁶ Irena Wodzianowska, *op. cit.*, p. 92, 94.

⁸⁷ Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 86, l. 74–82.

⁸⁸ Regula be datos, bet beveik identiška RVIA (f. 826, ap. 3) 86 byloje saugomai. Vis dėlto LNMMB RS saugomame dokumente skiriasi keleto žodžių rašyba, regulos skyriai numeruojami arabiškais, o ne lotyniškais, kaip kitose minimose regulose, skaitmenimis); žr. Obowiązki Alumnów Akademii, in: LNMMB RS, PR–338, l. 3–8.

⁸⁹ Žr. papildomą pieštuku ir tušu taisytą numeraciją nuo Nr. 1 iki 46, atsiradusią išbraukus 5-ąjį 74 punktų regulos punktą (Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 92, l. 468–470, 473–474).

⁹⁰ Žr. numeraciją l. 473, kuri prasideda 42 punktu (Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 92, l. 473–476).

įterpta. Ji neabejotinai egzistavo ir funkcionavo. (Atkuriamą senoji numeracija ir jos pratęsimas pernumeruojant, pavyzdžiui, kai atsiranda 47 punktas su dienotvarke.) Minėtoje numanomoje 74 punktų reguloje nebuvo atskirai išskirta ar pavalandžiui nurodyta alumnų dienotvarkė. Jos nebuvimas leidžia daryti prielaidą, kad ji buvo ankstyvesnė už kitas minėtas regulas. Išsamios dienotvarkės neišskyrimas į atskirus punktus yra būdingesnis ankstyvesnių akademijos regulų⁹¹ bruožas.

LMAVB RS regulos variante tokia konkreti dienotvarkė jau yra. Jos punktai yra priskirti prie ketvirto regulos skyriaus *Obowiązki karności*⁹². Tiksliau – būtent dienotvarke šis regulos skyrius ir prasideda. 1862 m. (ir „PR“ ir „86-osios“ bylos) dokumentų variantuose dienotvarkė iš ketvirtos dalies perkelta į penktą regulos dalį „Apie elgesį ir tvarką (*Obowiązki obyczajności i porządku*)⁹³. Taip ketvirta dalis *Obowiązki karności* sutrumpėja nuo 22 iki 11⁹⁴, o penktoji pailgėja nuo buvusių 22 iki 33 punktų⁹⁵. Kad regulos redagavimas vyko tokia seka, rodo LMAVB RS dokumento varianto redakciniai įrašai: l. 5v tarp 58 ir 59 punkto mėlynu pieštuku krašte nurodyta įterpti „32–42“⁹⁶. Taigi nurodoma įterpti šiuos detalios dienotvarkės punktus. Būtent taip perdėliojus punktus reguloje, gauname „PR“, RVIA „86-osios“ bylos dokumento variantą (nors ne identiška, o tik jiems artima). Be to, faktiškai įterpti ne 32–42, o 32–41 punktai. Paskutinė, šeštoji dalis, kurioje apibrėžiamas elgesys su sergančiais (*Porządek względem chorych*), skiriasi labiausiai. LMAVB RS dokumente šioje dalyje yra 7, o LNMMB RS („PR“) ir „86-osios“ bylos dokumentuose 5 punktai.

Buvo svarstyta prielaida, kad galbūt nebuvo jokios ankstesnės 74 punktų regulos. Galbūt tie 74 punktai buvo naujai sugalvoti kuriant 1862 m. regulą ir paskui redaguojami pasidėjus prieš akis kitas jau buvusias regulas,

⁹¹ Instrukcja dla Kleryków o obowiązkach ich karności, l. 63–67. Instrukcija (pirmasis teksto sluoksniu) pasirašyta Akademijos rektoriaus kanauninko Antano Fijalkovskio (Antoni Fialkowski). Fijalkovskis buvo Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos rektoriumi 1838 m. gruodį – 1842 m. birželį, t. y. iki iškeliant akademiją į Sankt Peterburgą. Sankt Peterburge rektoriumi jau buvo Ignatas Holovinskis. Galbūt jis arba inspektorius redagavo, taikė instrukciją Sankt Peterburgui. Iškalbinga, kad ši instrukcija saugoma tarp vyskupijų ribų keitimo dokumentų – XIX a. penkto dešimtmečio pabaigos, būtent Holovinskio valdymo laikotarpio dokumentų.

⁹² 32–40 punktai (*Obowiązki Alumnow Akademii*, in: LMAVB RS, f. 342, b. 574, l. 3–4).

⁹³ 47–56 ar 55 punktai (*Ibid.*, l. 6–7).

⁹⁴ 31–41 punktai (*Ibid.*, l. 5–6).

⁹⁵ 42–73 punktai (*Ibid.*, l. 6–8).

⁹⁶ *Ibid.*, l. 5.

taisant klaidas, iš jų kažką nurašant, įterpian? Tačiau vargu ar taip buvo. Pavyzdžiui, beveik viskas, kas taisyta „92-osios“ bylos (pirminio numeravimo dokumente arba vadinamajame originale) 41 punkte⁹⁷, atsispindi LMAVB RS dokumento 50⁹⁸ ir „PR“ bei RVIA „86-osios“ bylos regulos 38 punkte⁹⁹. O „92-osios“ bylos 40 punktas¹⁰⁰ yra identiškas LMAVB RS 49¹⁰¹ punktui; originalo papildymai atsispindi „PR“ ir RVIA „86-osios“ bylos regulos 37 punkte¹⁰². Panašiai ir su originalo 45 punktu¹⁰³. Visas tekstas identiškas LMAVB RS dokumento 54 punktu¹⁰⁴. Originale ir LMAVB RS dokumente taisymai mėlynu pieštuku tie patys. Tiesa, paskutinio redaguojant įterpto žodžio *tylko* LMAVB RS dokumente nėra, o originale yra. Po taisymų tekstas yra identiškas „PR“ ir RVIA „86-osios“ bylos dokumento 42 punktu¹⁰⁵.

Visose regulose identiškai skamba „92-osios“ bylos pirminio numeravimo arba vadinamojo originalo 46 punktas¹⁰⁶ (LMAVB RS dokumento tai – 55 punktas¹⁰⁷, „PR“ ir „86-osios“ bylos – 43 punktas¹⁰⁸): *Plotek, obmów, posądzań ani słuchać, ani rozsiewać nie będą*; [šioje vietoje originale ir „PR“ dokumente – kabliataškis, kitur – kablelis] *przeciw zwierzchności* [z mažoji – originale, kitose regulose – Z didžioji] *też nie szemrać i drugich do szemrania nie pobudzać, ale własne postępowanie pilnie rozbiierać mają najpierwiej*. Beje, panašus, nors ilgesnis, toks punktas yra ankstesnėse taisyklėse alumnams¹⁰⁹. Yra ir daugiau identiškų punktų¹¹⁰. Taigi ir perimamumą, ir kaitą redagavimo

⁹⁷ Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 92, l. 473.

⁹⁸ Obowiązki Alumnów Akademii, in: LMAVB RS, f. 342, b. 574, l. 5.

⁹⁹ Obowiązki Alumnów Akademii, in: LNMMB RS, PR–338, l. 6; Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 86, l. 78.

¹⁰⁰ Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 92, l. 473.

¹⁰¹ Obowiązki Alumnów Akademii, in: LMAVB RS, f. 342, b. 574, l. 5.

¹⁰² Obowiązki Alumnów Akademii, in: LNMMB RS, PR–338, l. 5–6; Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 86, l. 78.

¹⁰³ Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 92, l. 474.

¹⁰⁴ Obowiązki Alumnów Akademii, in: LMAVB RS, f. 342, b. 574, l. 5.

¹⁰⁵ Obowiązki Alumnów Akademii, in: LNMMB RS, PR–338, l. 6; Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 86, l. 78.

¹⁰⁶ Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 92, l. 474.

¹⁰⁷ Obowiązki Alumnów Akademii, in: LMAVB RS, f. 342, b. 574, l. 5.

¹⁰⁸ Obowiązki Alumnów Akademii, in: LNMMB RS, PR–338, l. 6; Obowiązki Alumnów Akademii, in: RVIA, f. 826, ap. 3, b. 86, l. 79.

¹⁰⁹ [30 punktas], Instrukcja dla Kleryków Akademii o obowiązkach ich karności, l. 65.

¹¹⁰ Pavyzdžiui, „92-osios“ bylos 22 punktas, LMAVB RS dokumento 22 punktas, „PR“ 21 punktas ir „86-osios“ bylos 21 punktas; „92-osios“ bylos 52 punktas, LMAVB RS

sluoksniuose nustatyti galima. Manytina, kad redagavimų sluoksniai rodo būtent 1862 m. regulos kūrimą arba minėtos regulos yra tam laikotarpiui artimi dokumentai.

1862 m. akademijos studentų pareigos. 1862 m. studentų pareigose matyti akivaizdus pokytis – struktūruotas teminis skirstymas: 1¹¹¹ skyrius – priėmimas į akademiją (*Przyjęcie do Akademii*), 2 – religinės pareigos (*Obowiązki religijne*), 3 – studijų pareigos (*Obowiązki naukowe*), 4 – drausmės pareigos (*Obowiązki karności*), 5 – elgesio ir tvarkos pareigos (*Obowiązki obyczajności i porządku*), 6 – tvarka sergantiesiems (*Porządek względem chorych*)¹¹². Tokios struktūros nebuvo ankstesniuose studentų pareigų variantuose. Sistemingo disciplinavimo pastanga akivaizdi. Ryški naujovė – detalios dienotvarkės įtraukimas į regulą (5 skyrius). Įvyksta varpu tebeskaičiuojamo laiko „perdavimas“ studentams. Ir jis nėra priskiriamas prie „drausmės pareigų“. Dienotvarkės paisymas, tinkamas disponavimas laiku – dvasininkų luomui deramo elgesio ir tvarkos sąlyga.

Detaliau žvelgiant į 1862 m. regulą, įvertinant joje pasirodžiusias naujoves, pasakytina, kad bendra loginė punktų dėstymo seka, reikšmingumo akcentai panašūs į ankstesniųjų akademijos studentų pareigų variantus. Pirmame skyriuje (1–6 punktai) vėl atsirado punktas, kad į akademiją niekas nebus priimtas be vyskupo žinios (1 punktas). Toliau rašoma apie egzaminus, savų daiktų atsisakymą mokantis akademijoje, kad kabinetuose, miegamajame, valgykloje vietos užimamos pagal atvykimo į akademiją laiką. Visa tai jau vienaip ar kitaip buvo paminėta ankstesnėse taisyklėse, tačiau pastebėtina, kad pasaulietinės valdžios dalyvavimas priimant į akademiją visiškai neminimas. Iš imperijos įstatymų toks reikalavimas nedingo, tačiau vidaus tvarkos dokumente jis nepaminėtas. Antras regulos skyrius „Religinės pareigos“ turėjo 17 punktų, kuriais reglamentuotos religinės praktikos, jų reguliarumas, formuoti bažnytinės liturgijos atlikimo

dokumento 61 punktas, „PR“ 59 punktas ir „86-osios“ bylos 59 punktas; „92-osios“ bylos 56 punktas, LMAVB RS dokumento 65 punktas, „PR“ 63 punktas ir „86-osios“ bylos 63 punktas; „92-osios“ bylos 60 punktas, LMAVB RS dokumento 69 punktas, „PR“ 67 punktas ir „86-osios“ bylos 67 punktas; „92-osios“ bylos 64 punktas, LMAVB RS dokumento 73 punktas, „PR“ 71 punktas ir „86-osios“ bylos 71 punktas; „92-osios“ bylos 66 punktas, LMAVB RS dokumento 74 punktas, „PR“ 72 punktas ir „86-osios“ bylos 72 punktas.

¹¹¹ Numeracija būtent arabiškais skaitmenimis (Obowiązki Alumnów Akademii, [su akademijos rektoriaus Aleksandro Beresnevičiaus ir Mogiliavo arkivyskupo metropolito Václovo Žylinskio parašu], [1862-11-29], in: *RVIA*, f. 826, ap. 3, b. 86, l. 74–82).

¹¹² Obowiązki Alumnów Akademii, in: *RVIA*, f. 826, ap. 3, b. 86, l. 74–82.

įgūdžiai, laikysena jos metu. Dominuoja *bendros* religinės praktikos, o asmeninės maldos – arba visiškai draudžiamos (11 punktas), arba galimos jei netrukdoma kitiems (22 punktas). Bendrosios meditacijos turėjo vykti kasdien ryte 5.30 val. (sekmadienį 6.30 val.) prieš šv. Mišias. Buvo numatytos bendros 3 dienų rekolekcijos – pradedant mokslo metus ir prieš šv. Velykas bei asmeninės – 3 dienų prieš aukštuosius ir 1 dienos prieš žemuosius šventimus. Svarbu, kad jos komponuojamos į studentų religines pareigas, nors iki tol jos buvo dvasios tėvo (kapeliono) pareigų dalimi¹¹³. Vis dėlto pastebėtina, kad tokios rekolekcijos akademijoje buvo trumpesnės už iki tol buvusias penkių dienų rekolekcijas¹¹⁴. Detaliai aptarta meditacijų eiga, laikysena jų metu (skaitymo būdas ir klausymasis): ne paviršinis klausymasis, o įsigilinimas į tai, kas išgirsta, realizavimas (*Wszak Pan IEZUS mówi: bądźcie czynicielami słowa a nie słuchoczymi tylko*¹¹⁵). Reglamentuotas išpažinties dažnumas, Švč. Sakramento priėmimas (privaloma dėvėti kamžą; 22 punktas), papunkčiui išdėstytos akademijos koplyčios (taip pat vadintos ir bažnyčia) kuratoriaus pareigos. Šiame skyriuje akcentuotas studentų dvasinių praktikų įgūdžių formavimas, bendruomeniškumo jausmo ugdyimas. Trečias skyrius – „Studijų pareigos“ – trumpesnis, tik 7 punktų. Nenuostabu, kad kaip ir ankstesnėse regulose, čia reikalauta dalyvavimo paskaitose, uolumo mokantis ir ruošiantis egzaminams, tačiau aiškiai reglamentuotas skaitymas – tik nuo privalomų pareigų atliekamu laiku, tik dvasiniam lavinimui reikalingos knygos (25–26 punktai), atskirai minimas praktinis prancūzų ir vokiečių kalbų mokymasis (beje, pastarasis dar minimas ir penkto skyriaus 51, 53 punktuose). Vėlgi pasakytina, kad teologinės aukštosios mokyklos studentams mokymosi pareigos reglamentuotos ne taip konkrečiai kaip religinės. Skyriuje „Drausmės pareigos“ (31–41 punktai) dėstomi nurodymai apie pagarbią laikyseną akademijos vyresnybės ir jų sprendimų atžvilgiu, aiškinami santykiai su inspektoriumi, prefektu (inspektorius padėjėju), cenzoriumi arba senjoru (padėjėjas skiriamas iš studentų tarpo) bei detalizuojamos pastarojo kompetencijos (kitų studentų priežiūra dėl dalyvavimo paskaitose, religinėse praktikose, laisvalaikio ir pan.).

Penktas skyrius „Elgesio ir tvarkos pareigos“ (42–73 punktai) – ilgiausias ir jame tarsi pratęšiamos ankstesnių skyrių (religinių, drausmės pa-

¹¹³ Akademijos valdybos posėdžio protokolas, 1839-05-30, in: *SPB CVIA*, f. 46, ap. 1, b. 410, l. 60–61.

¹¹⁴ 9-as instrukcijos kapelionui punktas; *Ibid.*, l. 61.

¹¹⁵ Obowiązki Alumnów Akademii, in: *RVIA*, f. 826, ap. 3, b. 86, l. 76; Obowiązki Alumnów Akademii, in: *LNMMB RS*, PR–338, l. 4.

reigų) nuostatos. Diegiamas paklusnumas vyresnybei ir jos nurodymams. Akcentuojama, kad elgesys turi būti deramas luomui (42 punktas). Ne kartą pabrėžiamos visų bendros praktikos (mokantis, religinės ar poilsio metu), asmeninės valios suvaržymas dėl pareigų pripažįstamas kaip vidinio tobulumo išraiška (45 punktas). Perspėjama ir dėl draugysčių ar visokių sąjungų (*wszelkich związków*), kurios, be kitų atnešamų blogybių, esą išstumia Dievo meilę (44 punktas). Taigi sugrįžo 1839 m. instrukcijų nuostata dėl „visokių sąjungų“ draudimo, nors komentuota ji kitame kontekste. 1839 m. ši nuostata talpinta šalia apsimitinėjimo, barnių (elgesio normų pažeidimo), o 1862 m. kaip priešinga vieningumo/bendrumo ir susitaikymo dorybei. Taip pat vėl sugrįžo 1839 m. instrukcijoje buvę reikalavimai: vykstant atostogų ar iš jų grįžtant mieste nebūti, o tik akademijoje (62 punktas), o iš atostogų grįžus pateikti klebono ir savo aprašymą apie jas (63 punktas). Šie punktai rodo ne tik buvusią studentų elgesio kontrolę, bet ir studentų mobilumą. Vėlgi buvo vardijami detalūs gyvenimo akademijoje ir elgesio joje reikalavimai – nurodymai to, kas, kur ir kaip leidžiama (viskas vyksta tik su vyresnybės žinia ir sutikimu) ir to, kas draudžiama (kontaktai su ekonomu, pagalbiniu personalu) – draudžiama rūkyti, kortų žaidimai ir kitos pramogos be vyresnybės žinios (68 punktas). Ankstesnėse taisyklėse buvęs ne vienas nurodymas dėl išvaizdos 1862 m. sutrauktas į vieną 73 punktą: turintiems šventimus, reikalaujama kirpti tonzūrą, o šiaip – plaukus kirpti trumpai, negalima iš kitų išsiskirti apranga ar apavu, nenaudoti jokios parfumerijos. Iš to, kad išvaizdai reglamentuoti pakako vieno regulos punkto, galima daryti prielaidą, jog ši gyvenimo akademijoje sfera dažnai pažeidinėjama nebuvo. „Tvarka ligonių atžvilgiu“ (74–78 punktuose) detalizuota plačiau (informuoti apie sergantįjį studentą inspektorių ir kapelioną, lankyti negalima, dėvimi specialūs ligoninės drabužiai, nurodoma speciali dieta).

Detaliau peržvelgus 1862 m. regulą, įvertinant joje pasirodžiusias naujoves, pasakytina, kad bendra loginė punktų dėstymo seka, reikšmingumo akcentai panašūs į ankstesnių studentų pareigų variantus. Konkretios dienotvarkės „atsiradimas“ tarp studentų pareigų – inovacija, kurią dvasininkų rengimo įstaigos kontekste sietume su daug veiklų turinčio atlikti asmens tinkamu laiko organizavimu, deramu luomo pareigų atlikimo įgūdžių formavimu.

1886 m. regula: pirmiausia – maldingumas. Naujas akademijos vidaus gyvenimo taisyklės svarstė jos valdyba, tvirtino Mogiliavo arkivyskupas metropolitas. Asmenybių faktorių regulų kaitoje tarsi praleidome, nors juo neabejojame. 1884 m. buvo paskirtas naujas akademijos rektorius, pasikei-

tė ir inspektorius. Reikšminga, kad naujasis rektorius Albinas Franciszekas Symonas buvo paskirtas po Rusijos ir Apaštalu Sosto derybų, pasibaigusių 1882 m. pabaigoje. Rektorius ėmėsi ne tik akademijos statuto (1884 m. buvo parengtas naujo statuto projektas), bet ir vidaus gyvenimo reformos. Taigi ir naujos regulos, patvirtintos 1886 m., parengimas sietinas su jo matomu dvasininkų rengimu ir laikysenos modeliu, o domėje turėtinas visas su pop. Leono XIII pontifikatu siejamų Bažnyčios reformų kontekstas.

1886 m. akademijos regula, lyginant ją su ankstesnėmis, ne vienu punktu kitaip organizavo studentų gyvenimą. Nuo ankstesniųjų taisyklių skyrėsi ne tik kai kurių punktų turinys, bet ir dėstymo struktūra, akcentai. Akivaizdžiau atpažįstamas dvasininko idealas išreikštas ne tik išorės ženklais, bet ir dvasiniu gyvenimu. Jame ryškesnis dorybių siekimas (pamaldumas, kuklumas), didesnis dėmesys skirtas studijuojančiųjų dvasinėms praktikoms ir pratyboms, įvestos aštuonių dienų rekolekcijos.

1886 m. regulos 1 punkte beveik atkartojamas 1833 m. akademijos įstatų paragrafas apie akademijos paskirtį, tačiau toliau aiškiai akcentuojama po-tridentinė nuostata dėl vyskupo/arkivyskupo atsakomybės už dvasininkų rengimą, pabrėžiamas Bažnyčios kanoninis mokymas rengiant dvasininkus. Pirmiausia – maldingumas, o tik paskui mokslas, pirmiausia – regulos paisymas, „savo paties“ nuomonės atsisakymas, bendras visiems alumnams gyvenimo būdas – tokie reikalavimai išdėstyti regulos skyriuje apie priėmimą į akademiją (3 punktas). Šiame skyriuje nebeliko administracinio pobūdžio nurodymų, kas ir kaip priimami į akademiją. Jame dar kartą pakartojama, kad vyskupas siunčia į akademiją ir kad sava valia būtų padarytas apsisprendimas joje „atsidėti maldingumui ir mokslams“. Pirmiausia – maldingumas. Tačiau reikšminga ir kita – savo valios reikalavimas. Tolesniuose regulos punktuose *sava* valia, nuomonė, individualumas – kritikuojami ir disciplinuojami, eliminuojami.

Trečias skyrius pavadintas „Apie pamaldumą“ (4–22 punktai). Visų pirma pabrėžti pamaldumo ir bažnytinio gyvenimo pagrindai, ypač pabrėžiamas klierikų gyvenimo šventumas, turintis juos išskirti iš kitų tikinčiųjų (4 punktas). Atskirai aiškintos pamaldumo praktikos. Išpažinties, Švč. Sakramento priėmimo dažnumas liko toks pat kaip nurodyta ir ankstesnėse taisyklėse („bent kartą kiekvieną mėnesį“), o rekolekcijos pailgėjo – nurodomos aštuonių dienų rekolekcijos¹¹⁶. Yra prielaidų manyti, kad

¹¹⁶ Šaltiniai rodo, kad tokio ilgumo rekolekcijos pradėdamos 1890–1891 mokslo metais; žr. *Liber in quo inscribuntur ea, quae in Academia contingunt*, 1883-[06-11] [-1895-02-25], in: *SP CVIA*, f. 46, ap. 1, b. 945, l. 136, 153.

akademijoje praktikuotas šv. Ignaco Lojolos šių dvasinių pratybų metodas. Wodzianowska, nors ir nenurodydama šaltinio, mini, kad dvasios tėvu 1891–1894 m. buvęs Justinas Dovydaitis vedė rekolekcijas akademijoje pagal šv. Ignacą Lojolą¹¹⁷. Žinome, kad būtent juo rėmėsi Jonas Mačiulis (Maironis) (1898 m. lapkritį – 1900 m. spalį buvęs akademijos alumnų dvasios tėvu) dvasinėse konferencijose aiškindamas meditacijos praktikas¹¹⁸. Svarbu pastebėti, kad tai buvo būdinga ne tik akademijai. Šv. Ignaco Lojolos rekolekcijų metodas minimas seminarijoje Vilniuje¹¹⁹. Pastarosios bibliotekoje XIX a. buvo ir Jėzuitų vienuolijos regula¹²⁰. Šv. Ignaco Lojolos rekolekcijos minimos ir Žemaičių (Telšių) seminarijos reguloje¹²¹. Šios seminarijos studentas nuo 1894 m. Kazimieras Paltarokas prisimena, kad būtent pagal šv. Ignaco vadovėlį vyko pirmosios rekolekcijos ir jo knygą visiems reikėjo turėti¹²². Galima daryti prielaidą, kad nors pasaulietinė valdžia uždraudė Jėzuitų ordino veiklą Rusijos imperijoje 1820 m., dvasininkų rengimo įstai-gose išliko šio ordino dvasingumo ugdymo praktikos. Jų kontroliuoti pasaulietinė valdžia neturėjo būdų.

Teologinių tekstų skaitymo balsu valgomajame tradicija fiksuota ir 1886 m. (10–11 punktai), konkrečiai nurodoma kuo pradedamas skaitymas – Šv. Raštu, Katalikų Bažnyčios martirologu. Beje, kaip ir 1839 m. inspektoriaus instrukcijos 30 punkte. Taip pat svarbu pažymėti, kad Rožinio kalbėjimas kaip maldingumo praktika išskiriamas atskirame regulos punkte (18 punktas). Tikėtina, kad toks dėmesys susijęs su pop. Leono XIII dėmesiu šiai maldai. 1883, 1884 m. jis išleido enciklikas ir spalio mėnesį paskyrė šv. Rožinio kalbėjimui¹²³. Ne kartą buvo akcentuota, kad pamaldumo praktikoms vadovauja dvasios tėvas, į jį turi kreiptis klierikai

¹¹⁷ Irena Wodzianowska, *op. cit.*, p. 242.

¹¹⁸ Jan Maculewicz, Konferencje do Alumnów R. K. Akademii, in: *Maironio lietuvių literatūros muziejus*, R 19943, l. 3, 12, 49, 90, 94, 120, 123, 124.

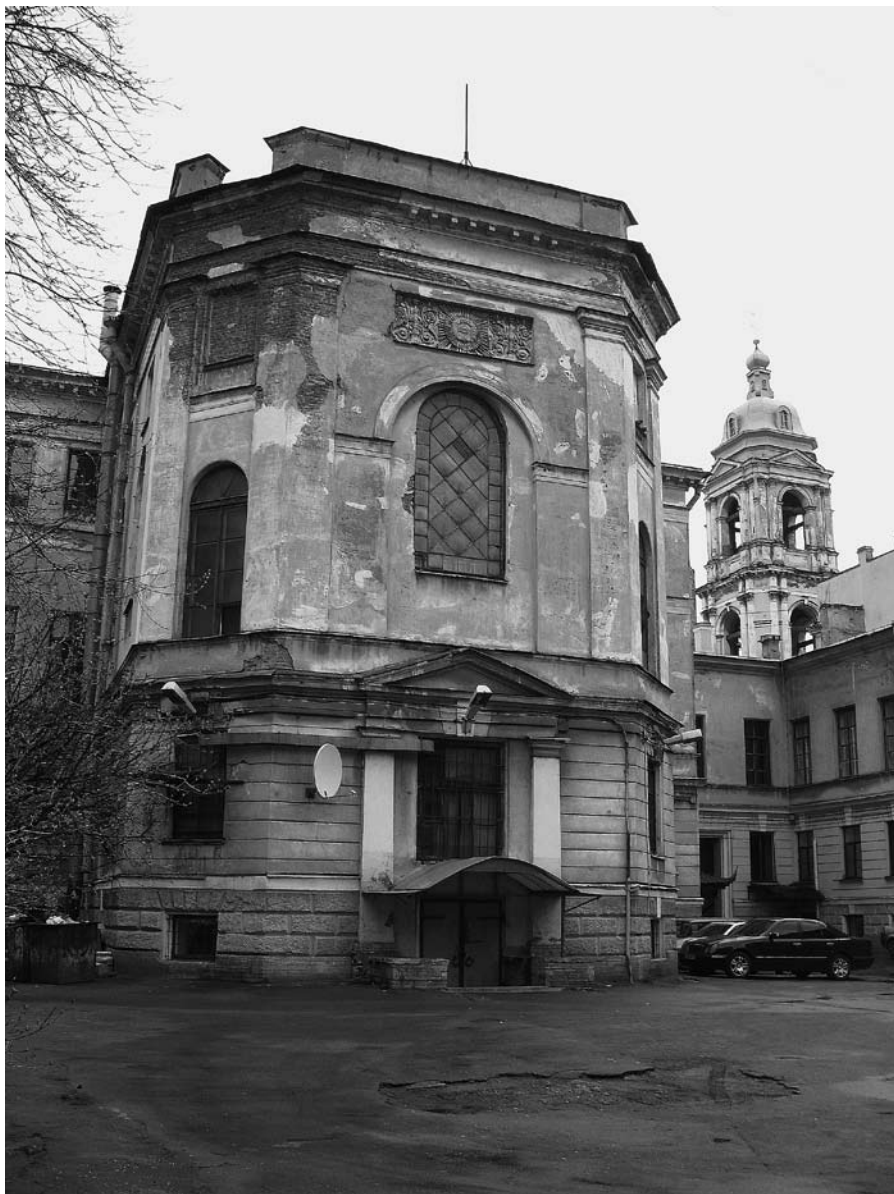
¹¹⁹ Dionisas Sobolevskis, Ketveri buvimo Vilniaus seminarijoje metai, 1888–1892, [1897], in: *LVIA*, f. 419, ap. 4, b. 7, l. 121.

¹²⁰ *Reguły Societatis Iesu*, Vilnae: Typis Acad: Soc: I., 1682. Ši knyga su Vilniaus vyskupijos seminarijos antspaudu (antspaudas – rusų kalba). (Žiūrėtas leidinys, kurio šifras *Nacionaliniame publikuotų dokumentų archyve* – KC133648/1682; in: <http://www.epaveldas.lt>.)

¹²¹ *Regulae Seminarii dioeceseani Samogitiensis*, in: *KAKA*, b. 363, Caput III, (lapai nesunumeruoti).

¹²² Vysk. Kazimieras Paltarokas, *Gyvenimo bruožai: Atsiminimai*, parengė Bronius Antanaitis, Elena Neniškytė, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2005, p. 48.

¹²³ http://www.encyclopedia.jrank.org/ROM_SAC/ROSART_Lar_rosarium; <http://www.miraclerosarymission.org/leo.htm>, (2013-01-21).

Akademijos bažnyčia, vaizdas iš pirmojo akademijos kiemo. Vilmos Žaltauskaitės nuotr. 2008

Nežinomas fotografas. Akademijos bažnyčios vaizdas. XIX a. pabaiga – XX a. pradžia. 99 x 136 mm (KAKA, albumas Nr. 32, fotografija 15 (albumo lapai nenumuoti). Tokia fotografija iš Lenkijos marijonų provincijos archyvo Varšuvoje publikuota knygoje: Tadeusz Górski MIC, *Błogosławiony Jerzy Matulewicz*, Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów, 2005, įklija tarp p. 112–113.

Dalis bažnyčios nenustatyto autoriaus sieninės tapybos (XIX a. pabaiga – XX a. pradžia) yra išlikusi. 1950 m. ji buvo uždažyta, o 1973–1976 m. dalis jos restauruota (Restauracijos darbų ataskaita, [1976], in: *Valstybinio paminklų apsaugos ir kontrolės komiteto archyvas Sankt Peterburge*, H–1712).

Bažnyčios interjere išlikusios mozaikinės grindys, marmurinis šventinto vandens indas kambaryje prie įėjimo į bažnyčią (Опись внутреннего архитектурного убранства по зданию бывшей РКДА, in: *Valstybinio paminklų apsaugos ir kontrolės komiteto archyvas Sankt Peterburge*, H–403/2; Valstybės saugomo pastato daiktų, įrangos, inventoriaus aprašas, [1971], in: *Ibid.*, H–1587).

Šventinto vandens indas prie įėjimo į akademijos bažnyčią. XIX a. penktas dešimtmetis. Vilmos Žaltauskaitės nuotr. 2008

Akademijos bažnyčios sienų tapybos fragmentas. XIX a. pabaiga – XX a. pradžia (atidengtas XX a. aštuntame dešimtmetyje). Vilmos Žaltauskaitės nuotr. 2008

Akademijos bažnyčios mozaikinių grindų fragmentas. Vilmos Žaltauskaitės nuotr. 2008

(18, 20 punktas). Ne inspektorius, o dvasios tėvas. Šioje reguloje ženklėsnis inspektorius ir dvasios tėvo kompetencijų atskyrimas. Nors pamaldumo ugdymas buvo akcentuojamas ir 1886 m. reguloje, tačiau ketvirtas skyrius – „Apie studijas“ – taip pat trumpas nebuvo. Jame 14 punktų su labai konkrečiais nurodymais alumnams (pašalinti kliūtis mokymuisi – per dažnus svečių priėmimus, pokalbius, susirašinėjimus laiškais ir pan.; 23 punktas). *Silentium* praktika nurodoma ne tik dvasinių pratybų metu, bet ir mokantis. Iš 1862 m. regulos beveik nepakeisti pakartoti 27, 29 punktai apie uolumą mokantis, rengiant pamokslus, homilijas. Skaitymas buvo labiau reglamentuotas. Jeigu 1862 m. regulos 27 punkte buvo nurodyta be vyresnybės žinios neturėti ir neskaityti knygų, nepriskiriamų dvasininkų ugdymui, tai 1886 m. reguloje bent keletas punktų minėjo skaitymą, knygas ir pan. Pavyzdžiui, 29 punktas – neskaityti daugiau nei dvi valandas, 30 – susilaikyti nuo smalsaus ir tuščio daugybės knygų skaitymo, 32 – be vyresnybės leidimo neskaityti Bažnyčios uždraustų knygų (tokia galimybė buvo numatyta), 33 – be vyresnybės leidimo neįsinešti knygų ar laikraščių ir kitiems neduoti skaityti. Taip pat turėtume paminėti, kad ir kituose regulos skyriuose buvo skirta dėmesio alumnų lektūrai. Nurodoma ne tik ko neskaityti, bet ir kas turi būti skaitoma: Šv. Raštas, Romos martirologas (9 punktas), *Kristaus sekimas*¹²⁴, Tridento katekizmas (19 punktas). Atskirai paminėtinas 31 punktas, raginantis užsiimti teologija, bažnytiniu mokslu, „o grynai pasaulietinėmis disciplinomis ir laisvaisiais menais, tokiais kaip muzika, tapyba ir pan., tegul neužsiiminėja, nebent gavę vyresniųjų leidimą ir laisvu nuo akademinų užsiimimų laiku“. Visiškas veiklos orientavimas į dvasingumo praktikas, o „dykinėjimo, visų blogybių ir žalos amžinajam gyvenimui priežasties, uoliai tevengia“ (29 punktas.) Ir mokantis ugdomas paklusnumas vyresnybei, eliminuojama individuali laikysena: „34. Apskritai studijų reikaluose ir literatūrinėse pratybose niekas tegul nesielgia pagal savo supratimą ir valią, bet verčiau tegul sutinka vadovautis vyresniųjų sprendimais ir nuomone“.

1886 m. regulos penktame skyriuje „Apie drausmę“ (37–53 punktai) ryškus krikščioniškosios nuolankumo dorybės ugdymo kontekstas. Tik jame paaiškinamas ir suprantamas paklusnumo vyresnybei reikalavimas, savo valios ir supratimo atsisakymas: „nes savęs paties išsižadėjimas yra ypač maloni Dievui auka, mielesnė už atnašas ir deginamąsias aukas“

¹²⁴ Tomo Kempiečio veikalas *Kristaus sekimas*. Dvasinių pratybų praktikose dažnai minimas kūriny.

(40 punktas). Šis regulos skyrius, nors ir išlaikė kai kuriuos buvusius ankstesnių pareigų variantų reikalavimus (pavyzdžiui, 41 punkto turinys – dėl pagarbos išraiškos – artimas ankstesnių regulų turiniui¹²⁵ arba deklaruojamas bendras ir broliškas sugyvenimas), yra pasikeitęs būtent dėl paklusnumo, nuolankumo dorybių eksplikavimo.

Šeštame skyriuje „Apie dienos tvarką, kurios turi laikytis alumnai“ (54–62 punktai) buvo išdėstyta dienotvarkė. Esą nuo jos ir kitų punktų laikymosi priklauso kiekvieno „dorybių ir mokymosi“ pažanga (54 punktas). Dienotvarkėje, lyginant su ankstesnėmis regulomis, esminių pasikeitimų nebuvo: diena prasidėdavo varpo dūžiu 5 val. (per šventes 6 val.), baigdavosi 10 val. vakaro. Mokymas, poilsis persipynę su dvasinėmis praktikomis – rytinės maldos, apmąstymai, dalyvavimas šv. Mišiose, Švč. Sakramento lankymas po pietų, vakarinės maldos akademijos koplyčioje. Reikalaujama paisyti tylos (išskyrus poilsio metą), dalyvauti bendrose praktikose, maldose, paskaitose ar poilsyje (62 punktas).

Septintas skyrius „Apie kuklumą“ (63–74 punktai) – ypatingas iki tol buvusių regulų kontekste. Be abejo, ir ankstesnėse regulose ši krikščioniška dorybė buvo minima, tačiau atskirai išskirta nebuvo. Tuo tarpu naujosios regulos 65 punktas skelbė, kad „Kuklumą, kuris yra ypatinga jaunuolių, o juo labiau klierikų, puošmena ir papuošalas, tegul uoliai išlaiko tiek namuose, tiek už jų ribų“. 1886 m. reguloje aiškiai reikalaujama prisiminti savo pašaukimą, ugdyti tinkamą dvasininkui (*Clerici, Clerikos*)¹²⁶ laikyseną (63, 64 punktas). 63 punkte, be kita ko, rašoma, „kad visi klierikai, pašaukti tarnauti Dievui, taip formuotų savo gyvenimą ir visus papročius, kad apranga, laikysena, eisena, kalba ir visais kitais dalykais atrodytų ne kitaip kaip rimti, santūrūs ir pilni tikėjimo“. Galima teigti, kad vėlesniuose punktuose šis reikalavimas tikslintas ir detalizuotas: vėl nurodymai dėl eisenos (66), kalbėjimo manieros (67), vėl sugrįžtama prie deramos aprangos (72–73 punktuose): „tenesirodo apsirengę kitaip, o tik vilkėdamas klieriko sutaną“ (73 punktas). Beje, 72 punktas, kuriame rašoma apie deramą klieriko išvaizdą, beveik identiškas anksčiau komentuotam 1862 m. regulos 73 punktui (dėl tonzūros kirpimo).

Taigi naująją regulą rengiant būta ir tiesioginio buvusių punktų perėmimo, tačiau taip pat būta akivaizdžių naujovių, kurios sietinos su nauja

¹²⁵ Žr. 15 punktą (Instrukcja dla uczniów Akademii o obowiązkach i ich karności, l. 5).

¹²⁶ Algirdas Jurevičius, „Pasaulietinių ir hierarchinių tarnysčių sankirta Lietuvos pavyzdžiu“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2009, t. 32, p. 14.

Nežinomas fotografas. Akademijos poilsio salėje. XIX a. pabaiga. 120 x 173 mm
(Kazimiero Šaulio fotografijų albumas, in: *KAKA*, albumas Nr. 2, l. 15r)

Fotografijoje galima identifikuoti Kazimierą Šaulį – stovi trečioje eilėje penktas iš kairės, kuris akademijoje studijavo 1895–1899 m. Iliuminuotas pop. Leono XIII portretas leidžia teigti, kad tuo metu minima su jo pontifikatu susijusi šventė (daugiau apie popiežiaus švenčių paminėjimus akademijoje žr. Vilma Žaltauskaitė, „Lietuvių kalba ir jos vartotojai imperatoriškojoje Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinėje akademijoje XIX amžiaus pabaigoje“, in: *Archivum Lithuanicum*, Vilnius, 2009, t. 11, p. 283–297).

Bažnyčios laikysena pop. Leono XIII pontifikato metais. Rusijos imperijoje veikusiose dvasininkų rengimo institucijose į ją buvo atsižvelgiama formuojant būsimų dvasininkų tapatybę. 1886 m. regula išsiskiria iš kitų ir tuo, kad joje yra skyrius „Apie poilsį“ (75–85 punktai). Poilsio išskyrimas reguloje – modernybės ženklas, nors poilsis nepaliekamas individualiam apsisprendimui, jis nėra suprantamas kaip laisvalaikis – „laikas sau“. Poilsis taip pat reglamentuojamas nurodant, kad jis turi būti deramas dvasininkui: „visur teislaiko tą rimtumą ir santūrumą, kuris dera klierikams“ (83 punktas). Taip pat ir šioje veiklos dalyje ryškus bendruomeniškumo ugdymas. Būtent tokį turinį turėjo ir savitos akademijos viešosios šventės bei asmeninės alumnų šventės, kurios taip pat buvo minimos akademijoje¹²⁷. Poilsis turėjo

¹²⁷ Plačiau apie tai žr. Vilma Žaltauskaitė, „Lietuvių kalba ir jos vartotojai imperatoriškojoje Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinėje akademijoje XIX amžiaus pabaigoje“, in: *Archivum Lithuanicum*, Vilnius, 2009, t. 11, p. 279–306.

būti bendras ir bendrose erdvėse (poilsio auloje, sode). Individualiam atsisakymui buvo reikalingas inspektoriaus leidimas (76 punktas). XIX a. pabaigos alumnų egodokumentai¹²⁸ rodo, kad ir tokio laiko turėta. Jis skirtas saviugdai, dvasinėms praktikoms, socialinei veiklai. Iškalbingas moderniųjų nacionalizmą raiškos akademijoje kontekste yra paskutinis regulos punktas: „85. Visi tesisaugo to nusiteikimo, dėl kurio vieni apie kitus, kilusius iš kito krašto yra pratę blogai atsiliepti, o verčiau ir tebūna palankiai nusiteikę, ir abipusiškai terodo ypatingai šiltus jausmus“. Rektorius Aleksandras Kakovskis (Aleksander Kakowski, rekt. 1910–1913) savo nuopelnu laikė tai, kad sugebėjo suvaldyti moderniųjų nacionalizmą proveržius akademijoje. Įdomu, kad pažymėjo ypatingą inspektorių lietuvių (Jurgio Matulaičio ir Pranciškaus Būčio) nuopelną¹²⁹. Regula sudarė tam prielaidas.

XIX a. pabaigoje Imperatoriškojoje Romos katalikų dvasinėje akademijoje funkcionavusi regula kitų XIX a. akademijos studentų pareigų ar taisyklių kontekste išsiskyrė struktūra ir turinio visapusiškumu. Ja reglamentuota bendra gyvenimo tvarka ir ritmas, didžiulis dėmesys skirtas studentų dvasinėms pratyboms, praktikoms, kurios komentuotos Bažnyčios mokymo principais. Regulos punktų argumentavimas Bažnyčios mokymu šioje reguloje aiškesnis nei ankstesnėse. Dvasininkų luomo tapatybę siekiama formuoti, įtvirtinti ne tik išoriniais luomui būdingais ženklais – elgesio, išvaizdos reglamentavimu, bet ir dvasinio gyvenimo organizavimu.

Reguloje fiksuotas bendruomeniškumo ugdymas, pabrėžta pagarba vyresnybei, aukštesniam socialiniam statusui. Tai buvo būdingas katalikų dvasininkų tapatybės bruožas.

Išvados. Romos katalikų dvasinėje akademijoje XIX a. funkcionavusios regulos – tai akademijos vidaus gyvenimą reglamentuojantys dokumentai, kuriais formuota dvasininkų luomo tapatybė. Pasaulietinės valdžios pastangos reglamentuoti Katalikų Bažnyčios veikimą imperijoje neabejotinai turėjo įtakos, tačiau būta ir pasaulietinės valdžios sunkiai kontroliuojamų akademijos gyvenimo, ugdymo sferų, kurios leido formuoti katalikų dvasininkų luomo tapatybę, nenutolstant nuo Bažnyčios mokymo. Romos katalikų dvasinė akademija, rengusi dvasininkus Rusijos imperijai, nors ir turėjo pai-

¹²⁸ Povilas Januševičius, *op. cit.*

¹²⁹ Aleksander Kakowski, „Łagodził spory narodowościowe“, in: *Wspomnienia o Błogosławionym Jerzym Matulewiczu*, zebrał i opracował Jan Bukowicz MIC, Tadeusz Górski MIC, (ser. *Fontes Historiae Marianorum*, 3), Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów, 1996, p. 175–176.

syti valstybės lūkesčių šio luomo atžvilgiu, bet dvasininkų ugdyme, jų tapatybės formavime siekė vadovautis potridentinėmis Bažnyčios nuostatomis.

Pasaulietinio gyvenimo ženklai, pasaulietinei tapatybei būdingi bruožai dar yra matomi XIX a. ketvirto penkto dešimtmečio akademijos vidaus gyvenimo taisyklėse (regulose), tačiau vėlesniais dešimtmečiais jie nyksta, vis labiau koncentruojamasi į konfesinės tapatybės reglamentavimą, deramą pašaukimo realizavimą, dvasingumo ugdymą, sielovados praktikų įgūdžių formavimą.

Akademijos regulų turinio pokyčiai nuo XIX a. ketvirto dešimtmečio iki 1886 m. regulos gali reikšti, kad akademija vis labiau tolo nuo oficialios „valstybinės“ jos sampratos ir darėsi vis labiau teologine katalikų dvasininkų rengimo įstaiga. Tokiomis nuostatomis ugdomas dvasininkas – pirmiausia ištikimas Bažnyčios tarnas – buvo opozicija pasaulietinės valdžios jau nuo XIX a. pradžios modeliuojamam pasaulietinei valdžiai lojalaus dvasininko tipui. Kita vertus, valdžios pozicija dvasininkų rengimo instituciją veikė kaip represuojantis, stagnuojantis faktorius.

Akademija, reglamentuodama alumnų vidaus gyvenimą, siekė atlaikyti ir pasaulietinės valdžios spaudimą, ir ugdyti ištikimus Bažnyčios tarnus. Tokiam tikslui pasiekti turėjo tarnauti visas buvimo akademijoje laikas.

Akademijos regulų tekstų ir jų nuorašų identifikavimas, tekstų redagavimas, jų funkcionavimas rodo jas buvus ne statišku, o į sociokultūrinio gyvenimo pokyčius reaguojančiu tekstu, turėjusiu tikslą formuoti socialinę elgseną, vertybines nuostatas, luomo tapatybę.

Katalikų dvasininkų luomo formavimas pagal valdžios modelį dvasininkų rengimo įstaigose vyko, tačiau vyko ir kitas procesas, netapatų pirmajam. Vyko dvasininkų luomo – kaip asmenų, kurie rankų uždėjimu paskiriami liturginei tarnybai¹³⁰ – tapatybės formavimas, kuriame pirmiausia buvo paisoma Bažnyčios mokymo.

¹³⁰ Herbert Vorgrimler, *Naujasis teologijos žodynas*, iš vokiečių kalbos vertė Gediminas Žukas, Kaunas: Katalikų interneto tarnyba, 2003, p. 160.

SIGNS OF IDENTITY FORMATION OF THE CLERGY ESTATE IN THE
RULES OF THE 19TH CENTURY: THE CASE OF THE ACADEMY OF
ROMAN CATHOLIC THEOLOGY

Vilma Žaltauskaitė

Summary

In historiography, the notion of rules (Latin: *Regulae*) is mainly found in analysing the organisation and activities of the Catholic Church friaries. The priest training institutions – the seminaries and academies – however, had their own internal life rules, the so called duties or orders.

This survey covers the analysis of the rules in the 19th c. of the Academy of Roman Catholic Theology, which was active in Vilnius (1833–1842) and later in St Petersburg (1842–1918). We hold the opinion that the rules, which consist of the set of orders to be followed in the internal life of the Academy, is a specific source which allows both restoring the everyday life of that time and analysing the ways the collective identity of the Catholic clergy estate was formed in the institutional confessional environment. The identity is defined as the formation of the perception of belonging to a certain conceptual and communication sphere.

The aim of the article is to record and analyse the change of the internal life rules in the Academy considering the rules as the main reference in the formation of the identity of the clergy estate and in this context analyse the ways the identity of studying individuals (students of the spiritual seminaries or already priests) was formed and strengthened by regulating the whole spectrum of the academy life.

The conclusions are that despite being encouraged to take into consideration the government's expectations with regards to the clergy estate the Academy of Roman Catholic Theology, which trained the clergymen in the Russian Empire, however, sought to follow the canons and decrees of the Council of Trent.

Signs of secular life and elements characteristic to the secular world still existed in the Academy's internal life rules in the 1830s–1840s; such elements, however, fade away in the rules of later decades with the increasing concentration of the rules on the regulation of confessional identity, proper realization of spiritual mission, spiritual education and the formation of practical skills for pastoral care.

These substantial changes might imply that the Academy was gradually moving away from its official political conception and was transforming into an increasingly stronger pro-theological establishment, which educated the clergy estate of the Catholic Church. Such attitude for educating priests – first and foremost devoted servants of the Church – was oppositional to the vision of the political government.

Identification of the texts and duplicates of the Academy's rules, the amending and functioning of the rules' texts demonstrate that the rules were taking into consideration the changes in socio-cultural life and did not remain a static set of orders, but were aimed at shaping social behaviour and values.

Publikacija

IMPERATORIŠKOSIOS ROMOS
KATALIKŲ DVASINĖS AKADEMIJOS
SANKT PETERBURGE
1886 M. REGULA

Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge regulos perrašas atliktas iš šios akademijos leidinio *Academia Caesarea Romano-Catholica Ecclesiastica Petropolitana anno academico 1891–1892*, Petropli: Officina typographica S. M. Nikolaev, 1891, p. 11–22. Originale įterpti žodžiai perraše pateikiami laužtiniuose skliaustuose [...]; taip pat daroma ir vertime į lietuvių kalbą. Išnašos komentarams perraše ir vertime žymimos skaičiais, originale esančios išnašos perraše ir vertime žymimos žvaigždute.

Romos katalikų dvasininkų rengimo įstaigų regulos įdėmaus tyrėjų žvilgsnio sulaukia nedažnai, nors kai kuriuose tyrimuose minimos¹. Keletas publikuojamos 1886 m. regulos punktų (5, 6, 19, 38, 51, 52, 54, 85) buvo išversta į lenkų ir lietuvių kalbas². Čia pirmą kartą publikuojamas visos regulos vertimas į lietuvių kalbą.

Perrašą parengė ir iš lotynų kalbos vertė Mintautas Čiurinskas, komentarus parašė Vilma Žaltauskaitė.

¹ Plačiau apie regulų tyrimus žr. šio tomo p. 67–70.

² Tadeusz Górski, *Błogosławiony Jerzy Matulewicz*, Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów, 2005, p. 28–29; Tadeusz Górski MIC, *Palaimintasis Jurgis Matulaitis*, iš lenkų kalbos vertė Teresė Danguolė Šniūrevičiūtė, Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla, 2009, p. 32–33.

REGULAE

pro Alumnis Academiae a Magnifico Rectore Fr. A. Symon digestae atque
a p. m. Alexandro-Casimiro Gintowt Archiepiscopo Metropolitanano
Mohiloviensi an. 1886 approbatae.

CAPUT I.

De fine Academiae.

1. Academia Ecclesiastica Romano-Catholica Petropolitana eum in finem instituta est, ut in ea Clerici clarioris indolis ex dioecesibus Imperii Russiaci et Regni Poloniae a suis Locorum Ordinariis electi, in virtute, pietate ac disciplinis ecclesiasticis ad praescriptum ss. Canonum sub auctoritate Archiepiscopi Mohiloviensis pro tempore existentis plenius et perfectius instituantur, quatenus legis divionae peritiores et virtute maturiores, nec non, quantum fieri potest, gradu aliquo in Theologia aut Jure Canonico insigniti, ministeria ecclesiastica, praesertim graviora, sibi aliquando iniungenda, cum fructu exercere possint.

CAPUT II.

De Alumnorum in Academiam admissione.

2. In Academiam non alii admittuntur Alumni, nisi qui a suis Locorum Ordinariis missi, eorumque testimonio de bona sua indole, de progressu in scientiis theologicis, nec non de vitae suae probitate muniti sint.

3. Quisquis in numerum Scholasticorum Academiae cooptatus secum firmiter statuere debet, se regulas Academiae juxta Superiorum interpretationem sancte observaturum, a communi omnium Alumnorum vivendi ratione nunquam arbitrio suo discessurum et pietatis literarumque studio sua sponte vacaturum; neque enim ii quibus stimulandis coërcendisve severitate poenarum opus est, digni sunt hujus vitae instituto.

CAPUT III.

De pietate.

4. Quum pietas Christiana et Dei timor verae sapientiae initium constituent, vitaeque sanctitas multo major debeat esse in Clericis quam in ceteris

Vertimas

REGULA

Akademijos auklėtiniams sudaryta garbingojo rektoriaus br. A. Symono¹,
1886 m. patvirtinta didžiai gerbiamo Mogiliavo arkivyskupo metropolito
Aleksandro Kazimiero Gintauto²

I SKYRIUS

Apie Akademijos tikslą

1. Romos katalikų Sankt Peterburgo dvasinė akademija yra įsteigta tam, kad joje gabesnieji Rusijos imperijos ir Lenkijos Karalystės klierikai, parinkti vietos ordinarų, visapusiškiau ir išsamiau būtų mokomi dorybių, maldingumo ir bažnytinių disciplinų, kaip nurodoma šv. kanonuose, vadovaujant tuometiniam Mogiliavo arkivyskupui, kad jie geriau pažintų Dievo įstatymą ir subrandintų dorybes, taip pat kiek bus pajėgūs, pasiekę kurį nors teologijos ar kanonų teisės mokslų laipsnį³, galėtų vaisingai vykdyti bažnytines pareigas, ypač svarbesnias⁴, kurios jiems bus paskirtos.

II SKYRIUS

Apie alumnų priėmimą į Akademiją

2. Į Akademiją siunčiami tik tie alumnai, kurie yra pasiūsti savųjų vietų ordinarų ir yra gavę jų liudijimą apie gerus savo gebėjimus ir pažangą teologijos moksluose, taip pat apie nepriekaištingą savo gyvenimą⁵.

3. Kiekvienas priimtas į Akademijos mokinių tarpą turi tvirtai apsispręsti šventai laikytis Akademijos regulos pagal vyresniųjų išaiškinimą ir niekada remdamasis savo paties nuomone nenukrypti nuo bendro visiems alumnams gyvenimo būdo ir savo valia atsidėti maldingumui ir mokslams; nes niekas, kuriems skatinti ar tramdyti reikia pasitelkti bausmių griežtumą, nėra verti šios gyvenimo nuostatos.

III SKYRIUS

Apie pamaldumą

4. Kadangi krikščioniškas pamaldumas ir Dievo baimė yra tikrosios išminties pradžia, tai ir klierikų gyvenimo šventumas turi būti daug didesnis

Fidelibus, ideo Alumni Academiae in primis pietati vitaeque ecclesiasticae acquirendae, fovendae ac perficiendae summo studio adlaborabunt, vocationemque, quam Deus illis impertire dignatus est, etiam atque etiam considerabunt.

5. Intra Quadragesimam³ cujusvis anni academici omnes Alumni per octo dies praeside Directore spirituali, vel alio idoneo sacerdote, spiritualibus vacabunt exercitiis, intra quae altissimum servabunt silentium.

6. Singulis porro mensibus semel saltem, nec non in quibusvis majoribus solemnitatibus ad Confessionem et s. Synaxim omnes accedent; memores de caetero moniti sacrosanctae Synodi Tridentinae, quae hortatur et obsecrat per viscera misericordiae Dei, ut omnes et singuli, qui Christiano nomine censentur, s. Communionem frequenter suscipiant, ut ipsa vere eis sit animae vita et perpetua sanitas mentis. Singuli porro Alumni suum habeant Confessarium, eumque non sine justa causa mutant.

7. Singulis diebus mane et vespere omnes precibus communibus in Ecclesia academica intererunt, mane meditationem et vespere examen conscientiae facient, Missae sacrum devote audient, et post prandium Sanctissimum Sacramentum visitabunt. Praeterea singulis diebus Dominicis piis exhortationibus, quae per Directorem spirituales in Ecclesia academica haberi solent, intererunt.

8. Diebus Dominicis et Festivis omnes in Ecclesia academica hora statuta Missae solemniter aliisque sacris officiis intererunt.

9. Intra preces matutinas et vespertinas, nec non intra meditationem nemo privatas suas preces aliave pietatis officia peraget, sed omnes ad ea, quae a lectore praeleguntur, diligenter attendent, ad versiculos et orationes clara voce respondebunt, et quotiescumque Missam, Vesperas, aliave officia divina cantare contigerit, omnes cantabunt.

10. In triclinio praeter orationes ante et post refectionem praescriptas, intra mensem fiet lectio ex libro a Praeposito indicato. Lectionem hanc praecedet semper lectio ex Scriptura s. excipiet vero lectio Martyrologii Romani.

11. Ad praelegendas in Ecclesia preces et meditationem, nec non ad legendum in triclinio intra mensam, singuli, juxta ordinem adventus sui in Academiam, per unam hebdomadam officio lectoris fungetur: legent vero voce gravi, clara et distincta, ut ab omnibus audiri et intelligi possint.

12. Ministrabunt porro Alumni ad omnes Missas, quae in Ecclesia academica intra horam 6–7 ½ a Superioribus et Professoribus leguntur, et quidem bini et bini ex cursu secundo ad Missam, primariam dictam, et singuli

nei kitų tikinčiųjų; todėl Akademijos alumnai tededu visas pastangas įgyti visų pirma pamaldumo ir bažnytinio gyvenimo pagrindus, juos puoselėti ir tobulinti, nuolat permąstydami pašaukimą, kurį jiems malonėje suteikė Dievas.

5. Kiekvienų akademinų metų gavėnios metu visi alumnai aštuonias dienas, vadovaujant dvasios vadovui ar kitam tinkamam kunigui, turės atsidėti dvasinėms pratyboms, kurių metu bus laikomasi visiškos tylos.

6. Bent kartą kiekvieną mėnesį, taip pat per kiekvienas didesnes šventes visi teatlieka išpažintį ir priima Švč. Sakramentą, atmindami švenčiausio Tridento Susirinkimo⁷ nurodymą, kuris ragina ir įpareigoja dėl didžio Dievo gailėstingumo, kad visi ir kiekvienas, kuris nešioja krikščionio vardą, dažnai priimtų Šv. Komuniją, kad ji išties būtų jų sielos gyvybė ir dvasios sveikata. Be to, kiekvienas alumnas teturi savo nuodėmklausį ir jo tenekeičia be reikšmingos priežasties.

7. Kiekvieną dieną rytą ir vakarą visi tedalyvauja bendrose maldose Akademijos bažnyčioje⁸, rytą teatlieka apmąstymą, o vakare – sąžinės tyrimą, šventų Mišių teklauso pamaldžiai ir po pusryčių teaplanko Švenčiausiąjį Sakramentą. Be to, kiekvieną sekmadienį tedalyvauja maldinguose pamokymuose, kuriuos paprastai Akademijos bažnyčioje praveda dvasios vadovas.

8. Sekmadieniais ir švenčių dienomis visi Akademijos bažnyčioje nustatytą valandą tedalyvauja Mišių iškilmėje ir kitose pamaldų apeigose.

9. Rytinių ir vakarinių maldų metu, taip pat apmąstymo metu niekas tenekalba savo asmeninių maldų ar neatlikinėja kitų maldingumo pareigų, bet visi atidžiai teklauso to, ką skaito skaitantysis, į eilutes ir maldas aiškiu balsu teatsakinėja, o kada tik tektų giedoti Mišias, Vakarinę ar kitas liturgines valandas, visi tegieda.

10. Valgomajame be nustatytų maldų prieš ir po valgio mėnesį tebūnie skaitoma iš vyresnybės nurodytos knygos. Prieš šiuos skaitinius visuomet tebūna skaitinys iš Šv. Rašto ir tebūnie pradedama nuo skaitinių iš Romos martyrologo.

11. Skaitant maldas bažnyčioje ir meditaciją, taip pat skaitant valgomajame valgymo metu, kiekvienas tegul vykdo skaitovo pareigas vieną savaitę pagal savo atvykimo į Akademiją seką; teskaito rimtai, aiškiai ir supranta, kad visi galėtų girdėti ir suprasti.

12. Taip pat visi alumnai tepatarnauja visoms skaitytinėms Mišioms, kurios Akademijos bažnyčioje tarp 6 ir 7½ val. yra laikomos vyresniųjų ir profesorų, ir būtent po du; ir po du iš antrojo kurso – mišioms, vadinamoms

ex cursu tertio et quarto ad Missam Magnifici Rectoris atque Inspectoris, ex cursu vero primo ad reliquas Missas, juxta ordinem adventus sui in Academia, per unam hebdomadam.

13. Ad quasvis etiam functiones sacras et solemnes tam in Ecclesia academica quam in aliis Ecclesiis civitatis, quoties opus fuerit, ministrabunt, juxta ordinem auctoritate Inspectoris designandum: qua in re nemo alterius officium occupabit, munera autem, quae sibi obvenerint, unusquisque diligenter adimplebit.

14. Singuli ab Missas servituri Missale tempore opportuno praeparabunt, signaque debito ordine ibi disponent; ad functiones vero sacras ministraturi, in primis Coeremoniarius, partes suas ex Rubricis diligenter addiscent, omnesque sacrarum ceremoniarum regulas ab Ecclesia praescriptas aut probatas stricte servabunt.

15. Quoties in Ecclesiam procedunt, et loci sanctitatem et conveniendi causam attente cogitabunt, debitamque pietatem, modestiam ac silentium servabunt.

16. In domo Dei a quibusvis colloquiis, risu aut strepitu, a clamorosa precum recitatione vel Missae celebratione, ab oculorum et mentis divagatione sedulo sibi cavebunt. Quoties eos in aliqua Ecclesia civitatis adesse contigerit, in sacristia, nisi functio alicujus id requirat, non morabuntur, sed omnes mox ad chorum, finito vero officio divino, statim domum procedent.

17. Publica ministeria sacra privatis suis devotionibus semper anteponent, sed non ideo has negligent; justam tamen in eis pro statu suo mensuram servabunt, nec decurtantes eas aut minuentes, nec nimis cum studiorum ordinisque domestici detrimento protrahentes aut multiplicantes.

18. Rosarii recitatio omnibus valde commendatur, ut sin minus quotidie partem ejus tertiam juxta piorum consuetudinem, totum semel saltem per hebdomadam recitent; ceteris vero in devotionibus piisque exercitiis Patris spiritualis iudicium sequentur.

19. Habebunt omnes pios libellos ab Ecclesia vel a catholicis antistitibus probatos aut commendatos, ex quibus quotidie aliquid, non studii sed propriae aedificationis gratia, legent. Praeter scripturam s. familiaris sit eis libellus De imitatione Christi et aureum plane ac utilissimum opus Catechismus concilii Tridentini.

20. In rebus conscientiae Patrem spiritualement consulere non negligent, ejusque consiliis ac monitis humiliter acquiescent.

21. Scholas publicas semper a brevi oratione incipiant, et cum simili oratione finiant.

pirmosiomis. Ir po vieną iš trečiojo ir ketvirtojo kursų – garbingojo rektoriaus ir inspektoriaus laikomoms mišioms, o iš pirmojo kurso – likusioms mišioms, laikantis jų atvykimo į Akademią sekos, po vieną savaitę.

13. Taip pat kai tik prireiks tegul patarnauja per šventas apeigas ir iškilmes tiek Akademijos bažnyčioje, tiek kitose miesto bažnyčiose⁹ pagal tvarką, kurią savo valdžia nustatys inspektorius; tai darydami niekas tenesiima kito užduoties, o kiekvienas stropiai tevykdo jam tekusią pareigą.

14. Kiekvienas ruošdamasis patarnauti Mišioms laiku teparuošia mišiolą, jame derama tvarka sudėlioja žymenis, o ruošdamiesi patarnauti šventoms apeigoms, visų pirma ceremonmeisteris, iš Rubrikų atidžiai teišmoksta savo veiksmus ir griežtai tesilaiko visų Bažnyčios nustatytų ir patvirtintų šventųjų apeigų taisyklių.

15. Kai įžengia į bažnyčią, visuomet teatsižvelgia į vietos šventumą bei susirinkimo priežastį ir tesilaiko deramo pamaldumo, kuklumo ir tylos.

16. Dievo namuose tegul stropiai vengia bet kokių pokalbių, juoko ar triukšmo, rėksmingo maldų kalbėjimo ar Mišių aukojimo, klaidžiojimo akimis ar mintyse. Kai jiems teks būti kurioje nors miesto bažnyčioje, jei tik to nereikalauja jų atliekamos pareigos, tegul neužsibūna zakristijoje, bet visi iš karto tegul eina į chorą, o pasibaigus liturginėms valandoms – tiesiai į namus.

17. Visuomet tegul teikia pirmenybę šventam patarnavimui viešumoje prieš asmenines maldingumo praktikas, bet dėl to jų neapleidžia, bet teskiria joms deramą vietą pagal savo užimamą padėtį, jų netrumpindami ir nemažindami, bet ir pernelyg neištesdami bei nepadaugindami, kad nekenktų mokslams ir vidinei tvarkai.

18. Visiems labai rekomenduojama kalbėti rožinį, kad pagal maldingųjų paprotį sukalbėtų mažiausiai bent trečdalį jo kasdien, ir bent kartą per savaitę – visą vienu kartu. O dėl kitų maldingumo praktikų ir pratybų tegul vadovaujasi dvasios tėvo nuomone.

19. Visi teturi maldingo turinio knygų, aprobuotų arba rekomenduotų Bažnyčios ar katalikų vyskupų, iš kurių kasdien ką nors tepaskaito ne mokslų, o saviugdos labui. Be Šv. Rašto tebūnie jiems gerai žinoma knygelė apie Kristaus sekimą¹⁰ ir tikrai puikus bei didžiai naudingas veikalas – Tridento Susirinkimo katekizmas.

20. Sąžinės reikaluose tegul nevengia tartis su dvasios tėvu ir nuolankiai teklauso jo patarimų ir paraginimų.

21. Viešas paskaitas visuomet tepradededa nuo trumpos maldos ir panašia malda teužbaigia.

22. Saepius per diem mentem ad Deum convertere eique se commendare consuescant.

CAPUT IV. De Studiis.

23. Quamvis omnes Alumni id praecipue statutum habere debent, ut pietate ac moribus ecclesiasticis animum imbuant, altero loco tamen hoc sibi agendum putent, ut omni cura ac diligentia studiis praescriptis incumbant. Quare necesse est ut in primis quaevis studiorum impedimenta removeant, uti frequentem externorum receptionem, mutua inter se colloquia, nimium epistolarum commercium, negotiorum quorumcumque tractationem et s. p.

24. Per domum, praesertim studiorum tempore, ne vagentur, nullus a cubiculo, ac a suo quidem loco discedat, aut cum alio usquam colloquatur, nisi quid breve necessitas aut humanitas postulet.

25. Nemo a scholis, repetitionibus et examinibus aberit, vel tarde veniet, nec inde, priusquam ea absoluta fuerint, discedet.

26. Repetitiones statutis per annum diebus viva voce vel in scripto perficiendas diligenter parabunt; sed et intra praelectiones quisque a Professore interrogatus, pro ingenii viribus et quomodo rem perceperit respondebit.

27. Intra praelectiones nec libros legent nec aliud quidquam agent, sed potius praeceptorum dicta attento animo, aut etiam calamo, excipient.

28. Dissertationes, homilias, conciones, aliaque litteraria exercitia a Superioribus sibi injuncta diligenter et intra tempus statutum praeparabunt.

29. Ultra duas horas nemo aut legendo aut scribendo in laborem incumbet, quin studia aliquantulo temporis intervallo intermittat; otium tamen, omnium malorum originem et aeternitatis detrimentum, sedulo fugient.

30. Antiquae memores sententiae: timeo unius libri lectorem, abstineant multorum librorum curiosa et vana lectione, quae scientiam solidam magis impedire solet, quam promovere.

31. Ante omnia in scientias theologiae et ecclesiasticas viriliter incumbant, tumque etiam in alias, quas ordo studiorum academicus praescribit; disciplinas autem mere profanas artesque liberales, uti musicam, picturam, et s. p. non tractabunt, nisi cum venia Superiorum et tempore ab academicis occupationibus⁴ libero.

32. Libros ab Ecclesia prohibitos non legent, nisi obtenta per Superiores facultate ab Archiepiscopo.

22. Teįpranta dažnai per dieną nukreipti mintis į Dievą ir save Jam pavesti.

IV SKYRIUS Apie studijas

23. Nors visi alumnai turi būti visų pirma nusiteikę pripildyti širdis maldingumo ir bažnytinių papročių, tačiau tesupranta, kad antras dalykas, kurį jie turi vykdyti, tai rūpestingai ir iš visų jėgų studijuoti numatytus mokslus. Todėl yra būtina, kad visų pirma pašalintų bet kokias kliūtis mokymuisi, tokias kaip dažnus svečių priėmimus, tarpusavio pokalbius, per dažną susirašinėjimą laiškais¹¹, užsiiminėjimą bet kokiais kitais reikalais ir panašius dalykus.

24. Kad nebūtų vaikštinėjama po namus, ypač mokymosi metu, niekas tegul neišeina iš kambario ar kitos savo vietos ir su kitais niekada tenesisneka, nebent trumpai verčiami reikalo ar mandagumo.

25. Visi tedalyvauja paskaitose, kartojimuose (pratybose, repeticijose per atsiskaitymus) ir egzaminuose ir niekas tegul nevēluoja ir iš jų neišeina anksčiau nei pasibaigs.

26. Nustatytomis metų dienomis atliekamiems kartojimams žodžiu ar raštu stropiai tepasirengia; taip pat ir paskaitų metu kiekvienas profesoriaus paklaustas pagal įgimtus sugebėjimus ir pagal tai, kaip yra supratęs dalyką, teatsako.

27. Paskaitų metu tegul neskaito nei knygų, nei ką nors kita veikia, bet verčiau susikaupę atidžiai teklauso arba užsirašinėja, ką sako dėstytojas.

28. Stropiai ir nustatytu laiku teparuošia pranešimus, homilijas, pamokslus¹² ir kitas literatūrinių pratybų užduotis, kurias jiems paveda vyresnieji.

29. Daugiau negu dvi valandas niekas tegul nebūna įsitraukęs nei į skaitymą, nei į rašto darbą, kad į studijas įsiterptų nedidelės pertraukėlės; tačiau dykinėjimo, visų blogybių ir žalos amžinajam gyvenimui priežasties, uoliai tevengia.

30. Atmindami seną posakį „Bijau vieną knygą teperskaičiusio žmogaus“ tesusilaiko ir nuo smalsaus bei tuščio daugybės knygų skaitymo, kuris paprastai trukdo, o ne padeda įgyti tvirtų žinių.

31. Visų pirma vyriškai tesiima teologijos ir bažnytinių mokslų, taip pat ir kitų, kuriuos numato akademinė studijų tvarka¹³, o grynai pasaulietinėmis disciplinomis ir laisvaisiais menais, tokiais kaip muzika, tapyba ir pan.

33. Nemo absque licentia Superiorum libros aut folia publica in domum introducet vel aliis legenda tradet; sed neque ex Bibliotheca academica⁵ libros inscio Bibliothecario sument; quos vero sumpserint, curam eorum habebunt et postquam perlegerint, vel quum ad ferias proficiscuntur, restituent.

34. In universa studiorum ratione et litterariis exercitationibus nemo suum sensum et voluntatem sequetur, sed permittet se potius Superiorum iudicio et arbitrio gubernari.

35. Caveant, ne in prospero studiorum successu animo extollantur, aliosque minus proficientes contemnant; aut dum res non ita feliciter flunt, deprimantur.

36. Non excusantur Alumni sub praetextu studiorum, quibus vacare debent, a servitio Ecclesiae, a lectionibus, repetitionibus, litterariis exercitiis, a scribendis dissertationibus, nec non ab examinibus tam annuis quam ad obtinendos gradus theologicos subeundis.

CAPUT V.

De Disciplina.

37. Quum universa disciplinae academicae ratio Christiana et ecclesiastica contineatur obedientia, ideo Alumni Academiae excolendae huic virtuti potissimam dabunt operam.

38. Primum itaque, ut catholicos et in sortem Domini vocatos decet iuvenes, plenissimum praebebunt obedientiae obsequium Ecclesiae Catholicae legibus et praescriptis, quas magna alacritate addiscere, et sincero amore exaequi curabunt.

39⁶. Debitum porro sacrum sibi esse iudicabunt, Metropolitanum Archiepiscopum, auctoritati cuius subsunt, maxime revereri, et in omnibus in quibus ab eo dependent obtemperare, et ad Deum pro eo orare.

40. Praepositis etiam Academiae qui in ecclesiastica eorum educatione et institutione ejusdem Metropolitanus Archiepiscopus supplent vices, obedientiam praestabunt hilarem, promptam, alacrem et integram: omnia eorum mandata, in rebus etiam minimis, ex bona conscientia exaequentes, monitis et consiliis ex animo obtemperantes, correptiones poenasque, quas forte meruerint, patienter subeuntes. Quod si quis eorum aliquid eis opponen-

tegul neužsiiminėja, nebent gavę vyresniųjų leidimą ir laisvu nuo akademinį užsiėmimų laiku.

32. Tegul neskaito Bažnyčios uždraustų knygų, nebent gavę per vyresnius arkivyskupo leidimą¹⁴.

33. Niekas be vyresniųjų leidimo į namus tegul neįsineša knygų ar laikraščių ir kitiems tegul neduoda skaityti; o ir iš Akademijos bibliotekos tegul neima knygų be bibliotekininko žinios. O paimtosiomis tegul rūpinasi ir po to, kai perskaito ar išvykdami atostogų, tesugrąžina.

34. Apskritai studijų reikaluose ir literatūrinėse pratybose niekas tegul nesielgia pagal savo supratimą ir valią, bet verčiau tegul sutinka vadovautis vyresniųjų sprendimais ir nuomone.

35. Tevengia didžiuotis studijų pasiekimais, kai sekasi labai gerai, ir tegul neniekina kitų, kuriems einasi sunkiau; ir tegul nebūna menkinami, jei kurie nors dalykai ne taip sklandžiai pavyksta.

36. Prisidengdami dingstimi, kad turi atsidėti studijoms, alumnai tenebūna atleidžiami nuo patarnavimo bažnyčioje, nuo skaitymo, kartojimų, literatūrinių pratybų, nuo baigiamųjų darbų rašymo, taip pat nuo egzaminų – tiek metinių, tiek laikomų teologijos laipsniui gauti.

V SKYRIUS

Apie drausmę

37. Kadangi visą akademinės disciplinos esmę sudaro krikščioniškas ir bažnytinis paklusnumas, todėl Akademijos alumnai tegul skiria ypač daug pastangų ugdyti šią dorybę.

38. Taigi visų pirma, kaip tinka katalikų jaunuoliams, pašauktiems į Dievo tarnybą, tegul rodo visišką paklusnumą Katalikų Bažnyčios įstatymams ir nurodymams, ir tesirūpina juos su užsidegimu išmokti ir su nuoširdžia meile vykdyti.

39. Tegul laiko savo šventa pareiga rodyti kuo didžiausią pagarbą arkivyskupui metropolitui, kurio valdžioje jie yra, ir paklusti visame, kame yra nuo jo priklausomi, ir melstis už jį Dievui.

40. Taip pat akademijos vyresnybei, kuri bažnytiniame jų ugdyme ir mokyje vykdo pareigas pavaduodami tą patį arkivyskupą metropolitą džiugiai, veikliai, paslaugiai ir visiškai tebūnie paklusnūs: visus jų nurodymus, net ir dėl smulkmenų, sąžiningai vykdydami, noriai klausydami jų raginimų ir patarimų, suvaržymus ir bausmes, kurių gal būt nusipelnys, kantriai priimdami. O jeigu kuris nors iš jų dėl ko nors sugalvos jiems prieštarauti,

dum esse duxerit, re coram Deo serio perpensa, rationes, quas in partem contrariam habet, reverenter eis exponet, quae si rejectae fuerint, nihilo minus alacriter voluntati eorum se subiiciet et imposita sibi exaequetur: quum abnegatio sui ipsius hostia sit Deo acceptissima atque sacrificiis et holocaustis suavior.

41. Debito pariter honore tam interno quam externo eosdem Superiores suos et Praeceptores prosequentur. Ideo dicta eorum et facta curiose non investigabunt, nihil sinistrum de iis sentient aut loquentur, suumque eis honorem per inclinationem, capitis detectionem aut osculum manus exhibebunt, coram eis cubicula visitantibus, aulas scholasve intransibunt vel inde exeuntibus assurgent, et ad propositas sibi ab eis quaestiones⁷ stando respondebunt.

42. In rebus ad disciplinam academicam spectantibus proximum moderatorem Inspectorem Academiae habebunt et reverebuntur, in quibusvis negotiis et difficultatibus eum consulent, dictisque ejus ac monitis parebunt. Cum vero Inspectorem in ordine domestico servando juvet vicesque ejus saepe suppleat Praefectus, ideo par huic reverentia et obedientia ab Alumnis praestanda est.

43. Ex ipsis praeterea Alumnis Inspector cum scitu Rectoris singulis annis Alumnum Seniore, Curatorem Ecclesiae academicae, nec non Curatorem infirmorum nominabit, certasque eis ordinis domestici partes tractandas committet; quicumque ad munia haec nominati fuerint, libenter ea suscipient et diligenter exercebunt, caeterorum autem nemo in eorum officia su[se?] ingeret, sed contra in rebus, quae ad functiones eorum spectant, omnes eis parebunt.

44. Officia Alumni Senioris sunt: 1) jussa Superiorum Alumnis et Alumnorum postulationes justas atque honestas ad Superiores deferre; 2) indicare Inspectori Alumnos, qui ex ordine sacris caeremoniis inservire, aut alia officia publica sive domi sive in Ecclesia exercere debent; 3) Alumnos, quoties hi domo exeunt, postremus sequi atqui[e?] videre, ne quis eorum in plateis moretur, a sociisve discedat; 4) indicare Inspectori Alumnos factos aegrotos; denique 5) eidem Inspectori omnes graviores in Academia diei eventus significare.

45. Curatoris Ecclesiae academicae est: 1) curam habere sacristiae, vasorum, paramentorum, totiusque suppellectilis sacrae, nec non nitoris et decoris ipsius Ecclesiae; 2) praeparare et disponere omnia quae ad Missas aliaque sacra officia in Ecclesia academica celebranda requiruntur*; 3) curare ut in Tabernaculo Sanctissimum continuo asservetur lampasque coram

gerai apsvarstę dalyką prieš Dievą, pagarbiai jiems teiškėdavo turimus priešingus argumentus, o jeigu jie bus atmesti, vis dėlto žvaliai tepaklūsta jų valiai ir vykdo tai, kas jiems paskirta; nes savęs paties išsižadėjimas yra ypač maloni Dievui auka, mielesnė už atnašas ir deginamąsias aukas.

41. Tą pačią deramą pagarbą tiek savo viduje, tiek išoriškai terodo tiems patiems savo vyresniesiems ir dėstytojams. Todėl tegul smalsaudami ne tyrinėja jų posakių ir poelgių, nieko netinkamo jų atžvilgiu tenejaučia ir nekalba, ir tegul jiems teikia pagarbą nusilenkdami, nusiimdami galvos apdangalą ar bučiuodami ranką¹⁵; prieš juos, vizituojančius kambarius ar įeinančius į sales ar auditorijas ar iš jų išeinančius teatsistoja ir stovėdami teatsakinėja į jiems užduodamus jų klausimus

42. Dalykuose, susijusiuose su akademinė drausme, kaip artimiausią vadovą teturi Akademijos inspektorių ir jį tegerbia, su juo tesitaria bet kuriuose rūpesčiuose ir sunkumuose, tepaklūsta jo įsakymams ir perspėjimams. O kadangi inspektoriui namų tvarką prižiūrėti padeda ir dažnai jį pareigose pakeičia prefektas, tai alumnai turi jam rodyti tokią pačią pagarbą ir paklusnumą.

43. Be to, iš pačių alumnų inspektorius su rektoriaus žinia kiekvienais metais tepaskiria vyresnįjį alumną¹⁶, Akademijos bažnyčios kuratorių, taip pat ligonių kuratorių, tepaveda jiems tam tikras užduotis žiūrint namų tvarkos; kas tik bus paskirti į šias pareigas, mielai jas tepriima ir stropiai teatlėkia, o iš kitų niekas į jų pareigas tenesikiša, bet priešingai – visi jiems tepaklūsta reikaluose, susijusiuose su jų pareigų vykdymu.

44. Alumnų senjoro pareigos yra: 1) pranešti alumnams vyresniųjų nurodymus ir teisingus bei garbingus alumnų reikalavimus – vyresnybei; 2) nurodyti inspektoriui alumnus, kurie iš eilės turi patarnauti šventosiose apeigose arba vykdyti kitas pareigas – arba viešas, arba namuose, arba bažnyčioje; 3) paskutinis eiti paskui alumnus, kai tik jie išeina iš namų, ir žiūrėti, kad kas nors iš jų nepasiliktų gatvėse ar neatsiskirtų nuo beždrių; 4) nurodyti inspektoriui pasiligojusius alumnus; pagaliau, 5) tam pačiam inspektoriui pranešti apie visus svarbesnius dienos įvykius Akademijoje.

45. Akademijos bažnyčios kuratoriui reikia: 1) rūpintis zakristija, indais, rūbais, visais šventais reikmenimis, taip pat pačios Bažnyčios švara ir grožiu; 2) paruošti ir išdėlioti visa, kas reikalinga Mišioms ir kitoms šventoms apeigoms, vykstančioms Akademijos bažnyčioje^{*, 17}; 3) rūpintis, kad tabernakulyje nuolat būtų laikomas Švenčiausiasis ir prieš jį nuolat degtų lempelė; 4) priminti dvasios vadovui, kad alumnams reikia atlikti išpažintį; 5) įspėti tuos, kuriems ateina eilė laikyti iškilmingas ar Vakarines mišias

eo jugiter ardeat; 4) praemonere Directorem spiritualem de Alumnorum confessione peragenda; 5) premonere eos, quibus Missa sollemnis aut Vesperae in Ecclesia academica ex ordine celebrandae obveniunt; 6) cum sacerdotibus Alumnis de ordine Missarum in Ecclesia ab eis dicendarum convenire; denique 7) de necessitatibus Ecclesiae Superiores monere.

46. Ad Curatorem infirmorum spectat: 1) quoties quis Alumnorum male se habere praeter solitum senserit, statim id Inspectori et, si opus est, etiam Directori spirituali significare, ut ipsi pro ratione aegritudinis infirmo consulere valeant; 2) aegrotos in valetudinario locare, ablatis vestibibus eorum clericalibus, alias, infirmorum proprias, eis suppeditare, nomina eorum in libro ad hoc destinato describere, tempusque ingressus et egressus ibidem notare; 3) curam habere ordinis et munditiei in valetudinario, nec permittere, ut quis Alumnorum solum commodi, quietis, otiique causa ibi moretur; 4) invigilare, ne aegrotantes, antequam a Medico cibus eis conveniens praescribatur, aliquid praeter jusculum avenaceum panemque triticum comedant; 5) praescripta a Medico medicamenta perInspectorem procurare et gravius decumbentes in iis sumendis vel applicandis juvare; denique 6) quaevis infirmorum necessitates Inspectori significare.

47. Omnes in Academia iisdem legibus vivant, communem cum ceteris vitae rationem sequantur, seque ad Academiae institutum accomodent, nec quidquam peculiare in moribus, victu, vestitu et id genus aliis usurpent.

48. Cum primum aliquis eorum Petropolim pervenerit vel ex feriis redierit, mox Academiam et Superiores ejus adibit; praeterea redeuntes ex feriis aestivis testimonium afferent Parochi loci de honesta sua toto feriarum tempore conversatione et Sacramentorum frequentatione.

49. Res omnes atque pecunias, quas vel ipsi secum attulerint, vel amici aut cognati ad eos miserint, apud Procuratorem Academiae ad ipsorum peculiares sed necessarios usus servandas deponent, earumque indicem in scriptis Inspectori offerent, absque cujus licentia nemo neque libros neque ullamaliam rem emere vel apud se retinere audebit.

50. Nemo ad ostiarios domus academicae accedet, aut per culinam, triclinium, cancellariam, aulas et per cubicula officialium vel famulorum Academiae negotii alicujus causa discurrat, sed si quid opus habet,Inspectorem adibit.

51. Nemo absque Rectoris licentia et sine comite illi adjuncto ex Academia egredietur, nec quis cognatos aliosve exteros in Academia excipiet, nisi obtenta hujus rei facultate, nec non tempore et loco ad id destinatis.

52. Litteras aliasque res ad se missas non recipient, nisi perInspectorem.

Akademijos bažnyčioje; 6) susitarti su alumnais kunigais dėl Akademijos bažnyčioje jų skaitytinų mišių tvarkos; pagaliau, 7) vyresniusius įspėti apie bažnyčios reikmes.

46. Ligonių kuratorius privalo: 1) kai tik kas nors iš alumnų pasijus blogiau nei įprasta, apie tai iš karto pranešti inspektoriui ir net, jei bus reikalas, dvasios vadovui, kad jie ligoniui galėtų padėti atsižvelgdami į ligos pobūdį; 2) ligonius apgyvendinti sergančiųjų kambaryje, iš jų paėmus klierikų aprangą, parūpinti jiems kitą, tinkamą ligoniams, įrašyti jų vardus tam skirtoje knygoje, ten pat pažymėti paguldymo ir išleidimo laiką; 3) rūpintis sergančiųjų kambario tvarka ir švara, neleisti, kad kas nors iš alumnų ten pasilikinėtų vien dėl patogumo, ramybės ir poilsio; 4) stebėti, kad iki tol, kol gydytojas jiems paskirs tinkamą maistą, pasiligoję nevalgytų nieko, išskyrus avižų nuovirą ir kvietinę duoną; 5) per inspektorių parūpinti gydytojo paskirtų vaistų ir sunkesniems ligoniams padėti juos vartoti ir taikyti; pagaliau, 6) apie bet kokias sergančiųjų reikmes pranešti inspektoriui.

47. Visi Akademijoje tegul gyvena pagal tuos pačius įstatymus, tegul laikosi bendro su kitais gyvenimo būdo, tegul prisitaiko prie Akademijos instituto ir nesisavina kokių nors ypatingų papročių, valgių, aprangos ar panašių dalykų iš kitų.

48. Kai tik kuris nors iš jų atvyks į Sankt Peterburgą ar grįš iš atostogų¹⁸, tuojau tepreisistato į Akademiją ir savo vyresniesiems; be to, grįžtantieji iš vasaros atostogų teatsiveža vietos klebono liudijimą apie savo garbingą elgesį visų atostogų metu ir apie sakramentų priėmimą.

49. Visus daiktus ir pinigų, kuriuos ar patys su savim atsivežė, ar draugai, ar giminės jiems atsiuntė, tepadeda saugoti pas Akademijos prokuratorių [ekonomą] tenkinti savo ypatingoms, bet būtinoms reikmėms, o jų sąrašą raštu tepateikia inspektoriui, be kurio leidimo niekas tenedrįsta pirktis ar pas save laikyti nei knygų, nei kokio kito daikto.

50. Niekas tegu nesikreipia į Akademijos namų vartininkus (pirmų šventimų klierikus, zakristijonus) ir jokių reikalų tenebėgioja nei po virtuvę, nei po valgomąjį, nei po raštinę (kanceliariją), auditorijas, nei po pareigūnų ar Akademijos tarnų kambarius, bet jei turi kokį reikalą, tesikreipia į inspektorių.

51. Niekas be rektoriaus leidimo ir be jam priskirto palydovo teneišei-
na iš Akademijos ir niekas tenepriiminėja giminių ar kitų pašaliečių Akade-
mijoje kitaip, kaip tik gavę tam dalykui leidimą ir tik tam paskirtu laiku
ir vietoje¹⁹.

52. Laiškų ir kitų jiems atsiųstų daiktų tenepriima kitaip, nei per ins-
pektorių.

53. Omnes fraterna charitate vivent, alter alterius dicta vel facta non investigabit, quum id animum a pietate et a studiis avocet et multas in Seminariis plerumque perturbationes excitet; discordias, contentiones, inimicitias sedulo vitabunt; quas in aliis virtutes cernent, eas in se ipsis exprimere certatim contendunt; quod si quid minus laudabile in quopiam forte perspexerint, aut aliquem correptione vel poena dignum animadverterint, emendationi ejus consulere non negligent, ne malorum fautores existant; levioribus tamen defectibus compatiens, nihil in deteriore, sed omnia, quantum fieri potest, in bonam partem accipient.

CAPUT VI.

De ordine diurno ab Alumnis servando.

54. Omnia debito ordine, modo, loco et tempore facient, nam „qui regulae vivit, Deo vivit“ (Greg. Nyss). Ideo unusquisque sibi persuadebit profectum suum tam in virtute quam in scientia maxime pendere ab exacta harum constitutionum totiusque ordinis domestici et diurni observatione.

55. Sequentem ordinem diurnum omnes servabunt:

Mane h. 5^a ad signum campanae cubitu surgent;

Hora 5 ½ preces matutinas in Ecclesia recitabunt, meditationem facient, Missamque audient.

Post Missam refectionem matutinam in triclinio sument, et tum usque ad lectiones in cubiculis studiis vacabunt.

A h. 8 usque ad meridiem et a h. 2^a post meridiem usque ad 6 ½ juxta ordinem statutum alii praelectionibus academicis intererunt, alii horis liberis in cubiculis studiis vacabunt.

Meridie prandium in triclinio sument et post prandium Sanctissimum Sacramentum visitabunt.

Hora post meridiem 6 ½ refectio vespertinae in triclinio intererunt.

Post prandium ad h. 2^{am} et post refectio vespertinae ad h. 7 ½ in Aula majore aut in horto honestae recreationi concedent.

H. 7 ½ vespere preces vespertinas in Ecclesia persolvent, tumque ad h. 9^{am} aut 10^{am} in cubiculis litterarum studiis vacabunt.

Hora 9^a aut ad summum 10^a cubitum concedent, nisi forte quis a Superioribus licentiam studia sua diutius protrahendi obtinuerit.

Intra ferias: Natalis Domini, ante Cineres, Paschatis atque ae[s]tivas surgent h 6, et media septima preces matutinas etc. peragent.

56. Diebus Dominicis et Festivis in Ecclesia academica Missae solemniter

53. Visi tegyvena remdamiesi broliška meile, tegul netyrinėja vienas kito pasakymų ar poelgių, nes tai atitraukia dvasią nuo maldingumo ir studijų ir dažniausiai sukelia seminarijose daug sąmyšių; uoliai tevengia nesutariimų, ginčų, priešiško. Tas dorybes, kurias mato kituose, vienas per kitą tegul stengiasi imituodami išsiugdyti savyje, o jei kartais išvelgs kame nors ką nors anaipol negirtina, ar pastebės ką nors vertą subarimo ar bausmės, tegul nevengia pasirūpinti jo pasitaisymu, kad netaptų blogybių globėjais; tačiau dėl menkesnių trūkumų tebūnie supratingi ir nieko į bloga, bet tepriima viską, kiek įmanoma, į gera.

VI SKYRIUS

Apie dienos tvarką, kurios turi laikytis alumnai

54. Viską tedaro derama tvarka, būdu, vietoje ir laiku, nes „Kas gyvena pagal regulą, gyvena Dievui“ (Grigalius Nysietis²⁰). Todėl kiekvienas tegul sau įteigia, kad jo dorybių ir mokymosi pažanga daugiausia priklauso nuo tikslaus šių nuostatų ir visos namų tvarkos bei dienotvarkės laikymosi.

55. Visi tesilaiko tolesnės dienotvarkės:

Ryte 5 val. varpui davus ženklą tesikelia iš lovų;

5 ½ val. Bažnyčioje tekalba rytines maldas, atlieka apmąstymą, išklauso Mišias;

Po mišių valgomajame tepusryčiauja ir tuomet iki paskaitų kambariuose teatsideda mokymuisi;

Nuo 8 val. iki vidurdienio ir nuo 2 val. po vidurdienio iki 6 ½ pagal nustatytą tvarką vieni tedalyvauja akademinėse paskaitose, kiti laisvomis valandomis teskiria laiką mokymuisi kambariuose;

Vidurdienį valgomajame tepietauja ir po pietų teaplanko Švenčiausiąjį Sakramentą;

6 ½ val. po pietų tedalyvauja vakarienėje valgomajame;

Po pietų iki 2 val. ir po vakarienės iki 7 ½ val. Didžiojoje auloje ar sode teskiria laiko deramam poilsiui;

7 ½ val. vakaro tesukalba vakarines maldas bažnyčioje ir tuomet iki 9 ar 10 val kambariuose teatsideda mokslo dalykų studijoms;

9 ar, vėliausiai, 10 val. tesigula į lovas, nebent kas nors būtų gavęs vyresniųjų leidimą ilgiau pratęsti mokymąsi.

Per šventes: Kalėdas, prieš Pelenų dieną, Velykas ir vasaros [šventes] tesikelia 6 val. ir pusę septynių tegul kalba ryto maldas ir kt.

56. Sekmadieniais ir švenčių dienomis Akademijos bažnyčioje teda-

aliisque pro necessitate, officiis sacris intererunt; per reliquum vero tempus, sicuti etiam diebus quacumque de causa a schola liberis, litterarum studiis, praesertim vero piae lectioni, divinis officiis, sacrisque coeremoniis perdiscendis et exercendis, ut Superioribus videbitur, dabunt operam.

57. Quum in Academia hac cuius occupationi suus destinatus sit locus, et quidem: orationi piisque exercitiis Ecclesia, lectionibus auditoria, studiis privatis cubicula, refectionibus triclinium, recreationibus hortus et aula recreationis, nocturno quieti dormitorium, aegrotantibus valetudinarium, ideo Alumni angulos occultos non quaerent, sed omnia debito peragent loco. Si quis vero justa de causa solitudine indiguerit, Superiorum licentiam exquiret.

58. In Ecclesia, in scholis, in triclinio et in cubiculis singuli suas sedes, in dormitorio vero suos quique lectos, juxta ordinem adventus sui in Academiam, vel pro Superiorum arbitrio habebunt.

59. Mundities, quae ad valetudinem et aedificationem confert, omnibus curae erit tam circa se ipsos quam circa alia omnia; ideo vestes, libros, suppellectilem aliasque res in usum sibi concessas nitidas integrasque servabunt, in cubiculis suis nec comedent, neque aliquid praeter ea quae ad studia spectant tenebunt.

60. Cum omnes cubiculo egrediuntur, candelas accensas non relinquent, nisi forte post aliquot momenta redituri sint. In dormitorio vero lumen per totam noctem ardebit.

61. Silentium omnes ita servabunt, ut extra tempora recreationis non loquantur nisi de rebus necessariis, atque in hoc casu obiter et perpauca, praesertim in cubiculis, in triclinio, in scholis, in deambulacris, in dormitorio et in valetudinario, denique ante pia exercitia matutina et post preces verspertinas; altissimum autem silentium tempore recollectionum servabunt.

62. Ad signum campanae, tamquam ad vocem Praepositorum, missis aliis quibuscumque, etiam gravissimis, occupationibus, omnes statim conferent quo vocantur, nemoque a communibus officiis, precibus, lectionibus refactionibus aut recreationibus absque Superiorum facultate aberit.

CAPUT VII.

De Modestia.

63. Quum nihil sit, quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dedicaverunt, quapropter sic decet omnino Clericos in sortem Domini vocatos vitam

lyvauja iškilmingose mišiose ir kitose pagal poreikį atliekamos šventose apeigose; o likusiu laiku, kai dėl kokios nors priežasties yra laisvi nuo mokyklinių užsiėmimų, tegul skiria laiko maldingiems skaitiniams, liturginėms valandoms, šventoms apeigoms mokytis ir atlikti kaip atrodys tinkama vyresniesiems.

57. Kadangi šioje Akademijoje kiekvienam užsiėmimui yra skirta sava vieta, o būtent: maldai ir maldingumo pratyboms, paskaitoms – auditorijos, asmeniniam mokymuisi – kambariai, valgymui – valgomasis, poilsio užsiėmimams – sodas ir poilsio aula, naktiniam poilsiui – miegamasis, ligoniams – sergančiųjų kambarys, todėl alumnai teneieško slaptų užkampių, bet viską tevykdo priderančioje vietoje. O jei kam nors dėl tinkamų priežasčių reikia vienatvės, teprašo vyresniųjų leidimo.

58. Bažnyčioje, klasėse, valgomajame ir kambariuose teturi kiekvienas savo vietą, o miegamajame – kiekvienas savo lovą pagal savo atvykimo į Akademiją tvarką arba vyresniųjų nuožiūra.

59. Tegul visi rūpinasi švara, kuri yra susijusi su sveikata ir išsiauklėjimu, tiek savo pačių, tiek ir visur kitur; todėl rūbus, knygas, rakandus ir kitus jiems patikėtus dalykus teišlaiko švarius ir nesugadintus, savo kambariuose tegul nei valgo, nei laiko ką nors išskyrus tai, kas susiję su studijomis.

60. Kai visi iš kambario išeina, tegul nepalieka uždegtų žvakių, nebent kartais ketina po kelių akimirku grįžti. O miegamajame šviesa tedega visą naktį.

61. Visi tesilaiko tylos taip, kad ne poilsio metu nekalbėtų, nebent apie būtinus dalykus, net ir tokiu atveju – prabėgomis ir trumpai, ypač kambariuose, valgomajame, klasėse, koridoriuose, miegamajame ir sergančiųjų kambaryje. Galiausiai prieš maldingus ryto užsiėmimus ir po vakarinių maldų; tačiau didžiausios tylos tesilaiko rekolekcijų laiku.

62. Suskambėjus varpui, tarsi prepozitams liepus, metę bet kokius kitus, net rimčiausius užsiėmimus, visi tuojau pat tesusirenka ten, kur yra kviečiami; niekas tegul be vyresniųjų leidimo nevengia dalyvavimo bendrose pareigose, maldose, paskaitose ar poilsyje.

VII SKYRIUS

Apie kuklumą

63. Kadangi nėra nieko, kas kitus daugiau nuolatos skatintų maldingumui ir Dievo garbinimui, nei gyvenimas ir pavyzdys tų, kurie pasišventė Dievo tarnystei, todėl dera, kad visi klierikai, pašaukti tarnauti Dievui, taip

moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone aliisque omnibus rebus nil nisi grave, moderatum ac religione plenum prae se ferant, levia etiam delicta, quae in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem.

64. Memor igitur sit unusquisque vocationis suae, eoque fine saepe Deo gratias agat, coneturque maxime vitam ut Clericum decet, instituere.

65. Modestiam, quae adolescentium, eo vero magnis Clericorum, peculiare decus est et ornamentum, domi et extra domum diligenter servent.

66. In incessu sive domi sive foris gravitatem et modestiam prae se ferant, ne cursitent, et si quando accidit⁹ ut properare debeant, id modeste et modorate faciant.

67. Brachia ne indecore jactent, oculos ne curiose huc illuc circumferant, in via alicujus rei inspiciendas causa non subsistant, et altiori voce ne curiose colloquantur.

68. Cum domo egrediuntur, omnes simul procedant et revertantur.

69. Ianuas quascunque, quantum fieri potest, absque strepitu claudant.

70. Sicut ubique et in omnibus, ita maxima in triclinio decentiae, modestiae et charitatis ratio habenda est. Ne itaque cochlearibus aliisque rebus strepitum excitent, ut lector commode audiri possit, et si lector errorem commiserit, charitatis memores a risu abstineant, et, si quid in mensa desit, famulos ministrantes modeste moneant.

71. Ad ea quae intra mensam leguntur diligenter attendant, atque ex iis aliquem fructum percipere studeant.

72. Veste clericali omnes utentur, in habitu nihil peculiare, nulla ornamenta aurea, argentea, aliave id genus gerant, comam ne nutriant nec unguenta aut odores adhibeant. Qui vero Clerici jam sunt juxta Canonum praescriptum, tonsuram deferant.

73. Nemo in aulis, deambulacris, cubiculis aliisque publicis in locis, valedudinario excepto, compareat nisi veste clericali indutus⁹.

74. Denique alter alteri honorem exhibeat, praecipue in superiori ordine constituto, maxime vero si sit sacris initiatus. Externis etiam omnem honorem, ut par est, deferant, seque coram illis ubicumque fuerint modeste gerant.

formuotų savo gyvenimą ir visus papročius, kad apranga, laikysena, eisena, kalba ir visais kitais dalykais atrodytų ne kitaip kaip rimti, santūrūs ir pilni tikėjimo, vengtų net lengvų nusižengimų, kurie jiems galėtų būti didžiuliai, kad jų veiksmai visiems žadintų pagarbą.

64. Tegul kiekvienas pamena savo pašaukimą ir dėl to dažnai dėkoja Dievui ir kuo labiausiai tesistengia gyvenimą sutvarkyti taip, kaip dera klierikui.

65. Kuklumą, kuris yra ypatinga jaunuolių, juo labiau klierikų, puošmena ir papuošalas, tegul uoliai išlaiko tiek namuose, tiek už jų ribų.

66. Eisena ir namuose, ir už namų sienų terodo rimtumą ir kuklumą, tegul nebėgioja, ir jei kada nors pasitaikys reikalas paskubėti, tai tedaro ramiai ir nuosaikiai.

67. Tegul negražiai nemojuoja rankomis, šen ten smalsiai nebėgioja akimis, tegul nesustoja kelyje žiūrėti į kokį nors dalyką, ir susidomėję teniskalba pakeltu balsu.

68. Kai eina iš namų, visi vienu metu tegul išeina ir sugrįžta.

69. Tegul bet kokias duris uždarinėja kiek įmanoma tyliai.

70. Kaip visur ir visuomet, taip kuo labiausiai valgomajame reikia laikytis padorumo, kuklumo ir artimo meilės reikalavimų. Todėl šaukštais ir kitais daiktais tegul nekelia triukšmo, kad būtų galima nesunkiai girdėti skaitovą, ir jei skaitovas padaro klaidą, atmindami apie artimo meilę, tesusilaiko nuo juoko; ir jei ko nors trūksta ant stalo, ramiai teprimena aptarnaujantiems.

71. Tegul atidžiai klauso to, kas skaitoma valgio metu²¹, ir iš tų dalykų tesistengia gauti kokios nors naudos.

72. Visi tegul vilki klierikų drabužį, aprangoje tegul nenešioja nieko ypatinga, jokių auksinių ar sidabrinių papuošalų ar kitų panašių dalykų, tegul neaugina plaukų ir nenaudoja tepalų ar kvepalų. O kurie jau yra tapę dvasininkais (jau yra davę įžadus klierikai), tenešioja tonzūrą pagal Kano-nų nuostatus.

73. Niekas auditorijose, pasivaikščiojimo vietose, kambariuose ar kitose viešose vietose, išskyrus sergančiųjų kambarį, tenesirodo apsirengę kitaip, kaip tik vilkėdamas klieriko sutaną.

74. Galiausiai tegerbia vienas kitą, ypač pasiekusius aukštesnę padėtį, o labiausiai – jau gavusius šventimus. Svetimiesiems taip pat terodo visą prideramą pagarbą ir jų atžvilgiu, kad ir kur būtų, tesielgia išlaikydami kuklumą.

CAPUT VIII.
De Recreationibus.

75. Tempore recreationis omnes Alumni in aula recreationis, vel si cui placet, in horto adsint.

76. In cubiculis recreationes ne fiant nisi obtenta facultate Inspectoris.

77. In recreationibus non sint solitarii aut ludis plus aequo intenti; lusus autem chartarum omnino prohibetur.

78. Nihil etiam in recreationibus comedent aut bibent absque facultate Inspectoris.

79. Materia colloquiorum in recreatione sit honesta, ingenuoque homine digna et ad animum relaxandum accomodata. De rebus ad scientias pertinentibus loqui vel disputare utiliter possunt, non tamen ita de litteris agant, ut recreatio in studium conversa videatur.

80. Nemo proin cum alio contendat: sed si qua in re diversae sint sententiae, eaque videtur manifestanda, rationes modeste et cum charitate afferant, eo consilio ut suus veritati sit locus, non vero ut in ea re videantur superiores.

81. Nemo alium carpat, irrideat aut quovis modo laedat, et nemo de absentibus sinistre loquatur.

82. In motu corporis inque omnibus actionibus et verbis elationem et superbiam fugiant, cum ea homines Deo inimicos et caeteris odiosos reddat.

83. A privatis amicitiiis, quas S. Bernardus inimicissimas vocat, nec non a nimia inter se familiaritate, ex qua multa damna in Alumnatibus provenire solent, abstineant, eamque ubivis, quae Clericos decet, gravitatem et modestiam servent.

84. Conventiuncula ne agant, sed sine ullo discrimine cum omnibus versentur.

85. Caveant sibi omnes ab illo affectu, quo alii de aliis diversa regione oriundis sinistre et loqui solent, quin potius et bene sentiant et peculiari affectu se invicem prosequantur.

VIII SKYRIUS

Apie poilsį

75. Poilsio laiku visi alumnai tebūna poilsio auloje ar, jei kam norisi, sode.

76. Kambariuose tenebūna ilsimasi, nebent gavus inspektoriaus leidimą.

77. Per poilsį tenebūna atsiskyre ar daugiau nei tinka įsitraukę į žaidimus; o žaidimas kortomis visiškai draudžiamas.

78. Per poilsį taip pat nieko tenevalgo ir negeria inspektoriui nesuteikus tokios galimybės.

79. Pokalbių temos poilsio metu tebūna padorios, deramos kilniam žmogui ir tinkamos dvasiniam atsipalaidavimui. Naudingai kalbėti ar diskutuoti apie dalykus, susijusius su mokslais gali, tačiau tiek apie mokslą tesikalba, kad poilsis neatrodytų virtęs studijomis.

80. Todėl niekas su kitu nesiginčia iš visų jėgų, bet jei dėl kokio nors dalyko yra skirtingos nuomonės ir atrodys, kad jas reikia parodyti, argumentus tepateikia santūriai ir su artimo meile, ir taip įžvalgiai, kad derama vieta būtų skirta tiesai, o ne kad tame dalyke atrodytų viršesni.

81. Niekas vienas kito tegul neužsipuldinėja, nepašiepia ar koku nors būdu neįžeidžia ir niekas blogai tenekalba apie nedalyvaujančius [pokalbyje].

82. Kūno judesiais, visais veiksmais ir žodžiais tevengia pasipūtimo ir išdidumo, kadangi tai žmones padaro Dievo priešais ir nekenčiamais kitų.

83. Nuo privačių draugysčių, kurias šv. Bernardas²² vadina didžiausiais priešais²³, taip pat nuo pernelyg didelio tarpusavio artimumo, dėl kurio alumnatuose paprastai kyla daug žalos, tesusilaiko; visur teišlaiko tą rimtumą ir santūrumą, kuris dera klierikams.

84. Tenerengia sambūrių, bet nedarydami jokio skirtumo tebendraudžia su visais.

85. Visi tesisaugo to nusiteikimo, dėl kurio vieni apie kitus, kilusius iš kito krašto, yra pratę blogai atsiliepti, o verčiau ir tebūna palankiai nusiteikę, ir abipusiškai terodo ypatingai šiltus jausmus²⁴.

KOMENTARAI

PERRAŠO KOMENTARAI

¹ Plačiau apie regulų tyrimus žr. šio tomo p. 67–70.

² Tadeusz Górski, *Błogosławiony Jerzy Matulewicz*, Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów, 2005, p. 28–29; Tadeusz Górski MIC, *Palaimintasis Jurgis Matulaitis*, iš lenkų kalbos vertė Teresė Danguolė Šniūrevičiūtė, Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla, 2009, p. 32–33.

³ err. *Quadragesimam*

⁴ err. *ocnptionibus*

⁵ err. *academca*

⁶ err. 38

⁷ err. *quaesiones*

* *Ecclesia academica gaudet indultis Sedis Apostolicae*: a) asservandi Sanctissimum Sacramentum; b) exponendi Ssmum in Missa solemni et utrisque Vesperis Festorum Circumcisionis Domini, Corporis Christi et s. Ioannis Cant[jii] Patroni sui: in Missis solemnibus initio et in fine anni academici; nec non intra Devotiones Marjanam mense Majio et ss. Rosarii mense Octobri; c) celebrandi officia sacra Hebdomadae Sanctae juxta Rubricarum praescripta et usum Provinciae; denique d) celebrandi, si regulae generales Rubricarum non obstant, solemnes Missas votivas initio anni academici de Spiritu Sancto, in fine vero pro Gratiarum actione.

⁸ err. *accidtt*

⁹ *sic*.

VERTIMO KOMENTARAI

¹ Albinas Franciszekas Symonas (1842–1918), nuo 1884 iki 1897 m. Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos rektorius.

² Aleksandras Kazimieras Gintautas (Aleksander Kazimierz Gintowt, 1821–1889), Mogiliavo arkivyskupas metropolitas 1883–1889 m.

³ 1885 m. buvo pakeista mokslo laipsnių teikimo tvarka. Įvestas kanonų teisės daktaro laipsnis; žr. *Ordo in solemni ad lauream doctoralem in S. Theologia vel jure canonico promotione in Caesarea Romano-Catholica Ecclesiastica Academia Petropolitana servandus*, in: *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, (toliau – LVIA), f. 1135, ap. 17, b. 194; Mogiliavo arkivyskupo metropolito raštas akademijos rektoriui, 1885-06-14, in: *Sankt Peterburgo centrinis valstybinis istorijos archyvas*, (toliau – SPB CVIA), f. 46, ap. 1, b. 953, l. 3.

⁴ 1833 m. liepos 1 d. (s.s.) Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos statutas tebegaliojo ir Sankt Peterburgo akademijoje. Pirmasis statuto paragrafas numatė, kad tik akademiją baigusieji galės užimti vietas Katalikų Bažnyčios hierarchijoje Rusijos imperijoje-

je: *Akademia Rzymско-Katolicka duchowna w Wilnie zakłada się dla wyższego ukształcenia osób Duchownych, sposobiących się do zajęcia wyższych obowiązków Rzymско-Katolickiej Hierarchii w Rossyi* (žr. *Уставъ Виленской римско-католической духовной академіи*, [be leidimo vietos], 1833.) Beje, šis punktas yra beveik tapatus 1837 m. Varšuvos Romos katalikų dvasinės akademijos statuto pirmam paragrafui (*Akademia Duchowna Rzymско-Katolicka w Warszawie, zakłada się dla ukształcenia osób Duchownych do obowiązków Rzymско-Katolickiej Hierarchii w Królestwie Polskiem, wymagających wyższego udoskonalenia naukowego* (žr. Adolf Pleszczyński, *Dzieje Akademii Ducownej Rzymско-Katolickiej Warszawskiej*, Warszawa: Druk Piotra Laskauera i S-ki, 1907, p. II).

⁵ Kiekviena Mogiliavo arkivyskupijos vyskupija siuntė nustatytą skaičių seminarijas baigusių klierikų. Nuo 1867 m., uždarius Romos katalikų dvasinę akademiją Varšuvoje, ir Varšuvos arkivyskupijoms priklausančios vyskupijos siuntė į Sankt Peterburgą savo kandidatus. 1842 m. buvo numatytas finansavimas 40 studentų. 1859 m. skirtos 2 vietos Tiraspolio vyskupijos kandidatams. Kiekvienai vyskupijai numatomų vietų skaičius kito: Mogiliavo – 8–9, Vilniaus – 7 ar 9, Lucko-Žytomyro – 4–6, Žemaičių (Telšių) – 6, Tiraspolio – 2 vietos. Varšuvos arkivyskupijos vyskupijoms buvo skirtos 20, o nuo 1890 metų – 26 vietos (Varšuvos – 6, Liublino – 1, Kelcų – 4, Plocko – 4, Kujavijos-Kališo – 5, Sandomiero – 3, Seinų – 3) (Irena Wodzianowska, *Rzymkokatolicka akademія w Petersburgu*, Lublin: Towarzystwo naukowe KUL, 2007, p. 221–226). Tokios buvo valstybės išlaikomų studentų kvotos. Taip pat buvo galimybė studijuoti už mokslą susimokant pačiam. Su šiais studentais kasmet akademijoje mokydavosi iki 60 alumnų.

⁶ Šioje reguloje fiksuojamos aštuonių dienų rekolekcijos iki tol nebuvo būdingos akademijai. Dažniausiai nurodomos penkių dienų rekolekcijos Gavėnios metu ar trumpesnė – nuo vienos iki penkių dienų – prieš mokslo metų pradžią. Atskiros rekolekcijos organizuotos prieš priimant kunigo šventimus. Beje, būtent ilgosios aštuonių–dvylikos dienų rekolekcijos būdingos praktikuojantiems šv. Ignaco Lojolos dvasines pratybas; žr. Св. Игнатий Лойола, *Духовные упражнения. Духовный дневник*, председатель научного совета издания о. Михаил Арранц (S.J.), Москва: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2006, p. 21.

⁷ Apie Tridento Visuotinio Bažnyčios Susirinkimo (1545–1563) reformas: Ludwik Piechnik, *Seminaria diecezjalne w Polsce prowadzone przez jezuitów od XVI do XVIII wieku*, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2001, p. 7; *Tridento Visuotinio Bažnyčios Susirinkimo (1545–1563) įtaka Lietuvos kultūrai*, sudarytoja Aleksandra Aleksandravičiūtė, (ser. *Religinės kultūros paveldo studijos*), Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009.

⁸ Akademijos bažnyčia kituose dokumentuose vadinta ir vien tik koplyčia.

⁹ Akademijos studentai lankydavo Sankt Peterburge veikusias katalikų bažnyčias: Katedrą (I-ja Rota gatvėje), pradėta statyti 1870 m., 1873 m. pašventinta. Pastatas jungėsi su Romos katalikų dvasine konsistorija, kolegija ir arkivyskupine Romos katalikų dvasine seminarija (būtent šiame pastate seminarija veikė tik nuo XX a. pradžios); žr. *Historia Kościoła rzymkokatolickiego w Rosji i Polsce w dokumentach archiwów, bibliotek i muzeów Sankt Petersburga*, redaktor Krzysztof Pożarski, Sankt Petersburg–Warszawa: Стройиздат СПб, 2000, p. 186.

Šv. Kotrynos bažnyčią (Nevskio prospekte) – seniausia katalikų bažnyčia Sankt Peterburge. Pastatyta 1763–1782 m. Joje, be kitų garsių ano meto asmenų, buvo palaidotas Stanislovas Augustas Poniatovskis (1732–1798) – paskutinis Lenkijos karalius ir LDK

kunigaikštis (1764–1795). Palaikiją Lenkiją perkelti XX a. trečiame dešimtmetyje. Šioje bažnyčioje tradiciškai vykdavo vyskupų konsekracijos; žr. Romualda Hankowska, *Kościół Świątej Katarzyny w Sankt-Petersburgu*, Warszawa: Retro-Art, 1997.

Šv. Stanislovo bažnyčia (Masterskaja g. 9) pastatyta 1823–1825 m. metropolito Stanislovo Bohušo Siestšencevičiaus (Stanisław Bohusz-Siestrzencewicz) sklype. Metropolisas joje ir buvo palaidotas; žr. *Historia Kościoła rzymskokatolickiego w Rosji i Polsce*, p. 189.

Jono Krikštytojo, taip pat vadinta Maltos ordino bažnyčia (kitur vadinta kopyčia) (Sadovaja g. 26), buvo Pažų korpuso rūmų patalpose, tenkino ten besimokančių katalikų sielovados poreikius, buvo ir diplomatinio korpuso bažnyčia; žr. *Historia Kościoła rzymskokatolickiego w Rosji i Polsce*, p. 205.

¹⁰ Minimas Tomo Kempiečio veikalas *Kristaus sekimas*.

¹¹ Taip pat žr. 52 punktą. Laiškų rašymas buvo pastovi ryšių palaikymo ir keitimosi informacija forma. Pavyzdžiui, bent 10 gautų laiškų yra minėti Povilo Januševičiaus dienoraštyje (žr. Povilas Januševičius, *Visokių atsitikimų sąrašas: 1895–1898*, parengė Vilma Žaltauskaitė, (ser. *Bibliotheca Archivi Lithuanici*, 5), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2004). Pats Januševičius per pusmetį, iki 1896 m. vasaros atostogų, gavo 137 laiškus (žr. *Kauno arkivyskupijos Kurijos archyve*, (toliau – KAKA) saugomoje Povilui Januševičiui priklausiusioje *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi telsensi in annum domini bissextilem MDCCCXCVI* (Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1895) įrašytą informaciją).

¹² Rengiantis tenkinti įvairių vyskupijų tikinčiųjų sielovados poreikius, sekmadienio pamokslai akademijos kopyčioje vykdavo lotynų, lenkų, prancūzų ir vokiečių kalbomis; žr. Irena Wodzianowska, *op. cit.*, p. 252.

¹³ Mokslas akademijoje truko ketverius metus. Akademinei studijų tvarka numatė teologinių ir bendrojo lavinimo (rusų kalbos ir literatūros, „tėvynės“ istorijos, lotynų, graikų, hebrajų, vokiečių, prancūzų kalbų) dalykų dėstymą.

¹⁴ Leidimai buvo išduodami parsišęsti knygas arba naudotis jomis akademijos arba viešosiose miesto bibliotekose.

¹⁵ Tokia pagarbos išraiška minėta ir penkto dešimtmečio akademijos taisyklėse (13 punktas); žr. Instrukcja dla uczniów Akademii o obowiązkach i ich karności, in: *Rusijos valstybinis istorijos archyvas Sankt Peterburge*, (toliau – RVIA), f. 821, ap. 125, b. 383, l. 5.

¹⁶ Senjoras – vyriausiojo kurso studentas. Atrodo, kad ir jam galiojo pirmojo mokslo metų pradžioje įžengusiojo į akademiją taisyklė. Povilo Januševičiaus dienoraščio įrašai rodo, kiti šaltiniai taip pat patvirtina (žr. Petras Pranciškus Būčys, *Atsiminimai*, t. 1, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1966, p. 126), kad senjorais paprastai būdavo ketvirto kurso studentai, pamečiui keisdavosi – tai iš Lietuvos, tai iš Lenkijos Karalystės. Tiesa, 1897 m. rugpjūčio 30 d. Januševičius dienoraštyje pažymi, kad senjoru tapo studentas iš Lenkijos Karalystės, o turėjo būti iš Lietuvos. Vadinas, išimčių būdavo; žr. Povilas Januševičius, *op. cit.*, p. 243–244.

* Akademijos bažnyčia naudojosi tokiais Šv. Sosto suteiktais indultais: a) laikyti Švč. Sakramentą; b) išstatyti Švč. Sakramentą per iškilmingas Mišias ir abiejų Mišparų (vakarinių maldų) metu per Viešpaties paaukojimo, Kristaus Kūno ir savo globėjo šv. Jono Kantiečio šventes; per iškilmingas Mišias akademinų metų pradžioje ir pabaigoje, taip pat per Marijos (Gegužines) pamaldas gegužės mėnesį ir Šv. Rožinio – spalio mėnesį; c) celebruoti šventas Didžiosios savaitės pamaldas pagal Rubrikų nuostatus ir provincijos paprotį; d)

celebruoti, jei tam neprieštarauja bendrosios rubrikų taisyklės, iškilmingas votyvines Mišias Šv. Dvasiai akademinių metų pradžioje, o pabaigoje – padėkos Mišias.

¹⁷ Akademijos globėjo šv. Jono Kantiečio (1390–1473) šventės tradicija ateina iš Vilniaus akademijos laikų.

¹⁸ Atostogų laikas keitėsi. 1833 m. liepos 1 d. statute jos numatytos nuo liepos 1 d. iki rugpjūčio 15 d. (V, § 52), vėliau – iki rugpjūčio 25 d.; žr. Akademijos valdybos laiškas metropolitui, 1879-04-14, in: *SPB CVIA*, f. 46, ap. 1, b. 929, l. 1; Irena Wodzianowska, *op. cit.*, p. 38.

¹⁹ Pasauliečiai, net giminaičiai, galėjo aplankyti studentą tik nustatytą dieną ir susitikti su juo dalyvaujant inspektoriui ar prefektui. Tokie vizitai, matyt, nebuvo dažni. Januševičius dienoraštyje nemini nė vieno (žr. Povilas Januševičius, *op. cit.*), o studentą Stanislovą Povilanį (akademijoje studijavo 1911–1913 m.) jau lankė ir sesuo, ir kiti giminaičiai, pavyzdžiui, 1913 m. kovo 25 d., balandžio 7 d.; žr. Kun. Stanislovas Povilanis, Aštuonios knygutės dienoraščių nuo 1912 ligi 1923 metų, in: *KAKA*, b. 695, (lapai nenumeruoti).

²⁰ Šv. Grigalius Nysietis (apie 331 – po 394) – Bažnyčios Tėvas, teologas mistikas.

²¹ Taip pat žr. 9 punktą.

²² Šv. Bernardas Sienietis (1380–1444) arba šv. Bernardas Klervietis (1090–1153).

²³ Nuorodos patikslinti nepavyko, tačiau šv. Bernardo Klerviečio veikale, skirtame nuolankumo ir pasipūtimo lygių aiškinimui (*Nauka o stopniach pokory i pychu*) panašių nuostatų galima rasti; žr. *Pisma Świętego Bernarda, przekład z łacińskiego*, Wilno: Nakład i druk T. Glücksberga Księgarza i Typografa Białoruskiego Naukowego Okręgu, 1849, p. 31–97.

²⁴ Komentuojant regulos 84 ir 85 punktus, svarbu pastebėti, kad tarp alumnų buvo fiksuojamas aiškus grupavimasis vyskupijomis. Tai tam tikra kultūrinės tapatybės forma. Pavyzdžiui, ir Januševičiaus, ir Povilanio (1913-02-03) dienoraštyje fiksuojami ypatingi bendravimo tarp savosios vyskupijos studentų ir dvasininkų faktai; žr. Kun. Stanislovas Povilanis, Aštuonios knygutės dienoraščių nuo 1912 ligi 1923 metų, in: *KAKA*, b. 695, (lapai nenumeruoti); Vilma Žaltauskaitė, „Lietuvių kalba ir jos vartotojai imperatoriškojoje Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinėje akademijoje XIX amžiaus pabaigoje“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2009, t. 11, p. 279–306.

VILNIAUS VIENUOLYNAI XVIII A. PABAIGOJE – XX A. PRADŽIOJE

ALGIMANTAS KATILIUS

XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje Vilniuje veikusių vienuolijų sudėtis ir vienuolynų skaičius buvo paveldėti iš ankstesnių amžių. Per visą XIX a. Vilniuje neįsikūrė nė viena nauja vienuolija. Įsikūrė tik du nauji vienuolynai. Tai gailėstingųjų seserų (šaričių) vienuolynai prie Šv. Jokūbo ligoninės ir prie Vilniaus labdarybės draugijos.

Istoriografijoje darbų, kuriuose būtų rašoma apie visus XIX–XX a. pradžioje Vilniuje veikusius vienuolynus, nėra. Vilniuje veikę vienuolynai paliečiami bendresnio pobūdžio darbuose¹ ir atskiriems vienuolynams skirtuose tyrimuose².

¹ [Eustachy Tyszkiewicz] E. T., „Wiadomość historyczna o zgromadzeniach i fundacjach męskich i żeńskich rzymsko-katolickich klasztorów w diecezji wileńskiej“, in: *Teka Wileńska*, 1857, t. 2, p. 231–276; 1858, t. 3, p. 223–273; t. 4, p. 125–178; Sadok Barącz, *Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce*, t. 2, Lwów: Nakładem V. Manieckiego, 1861, p. 352, 382–384, 388–394; Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno: J. Zawadzki, 1912, p. 253–267; [Jan Marek Giżycki] Wołyniak, *Z przeszłości karmelitów na Litwie i Rusi*, d. 1, Kraków: Nakładem oo. Karmelitów na Plasku, 1918, p. 446–491; *Księga pamiątkowa trzechsetlecia zgromadzenia księży misjonarzy (1625-17/IV-1925)*, Kraków: Nakład i wydawnictwo księży misjonarzy, 1925, p. 111–122; Stefan Rosiak, *Prowincja Litewska sióstr miłosierdzia: Szkic z dziejów martyrologii Kościoła Katolickiego pod zaborem Rosyjskim*, Wilno, 1933; Józef Mandziuk, „Zakony w (archi)diecezji wileńskiej“, in: *Studia teologiczne*, Białystok–Drohiczyń–Łomża, 1987–1988, t. 5–6, p. 161–200; Martynas Jakulis, „Rokitai: santvarka ir veikla XVIII–XIX a. I pusėje“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2010, t. 33, p. 71–80.

² [Jan Marek Giżycki] Wołyniak, „O misjonarzach w Wilnie“, in: *Przewodnik Naukowy i Literacki*, Lwów, 1905, p. 743–755, 839–849, 936–946, 1029–1038, 1125–1132; Stefan Rosiak, *Bonifratrzy w Wilnie (1635–1843–1924): Szkic z dziejów opieki społecznej w Wilnie*, Wilno, 1928, p. 103+XXII; Małgorzata Maria Wójcik, *Dzieje wizytok jasielskich: Wilno, Wersal, Jasło, Jasło*, 2002; Galina Oborska, „Kasata klasztorów sióstr bernardynek w Wilnie po powstaniu stycznowym“, in: *Studia Franciszkańskie*, Poznań, 2007, t. 17, p. 353–450; Vytautas Jogėla, „Vilniaus vizitacijų vienuolyno uždarymas“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2009, t. 32, p. 113–133; Elena Keidošiūtė, „*Maria vitae* kongregacijos misionieriška veikla“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, Vilnius, 2009, t. 24, p. 38–49.

Šiame straipsnyje, remdamiesi archyviniais dokumentais, pateiksime statistinius duomenis apie Vilniuje veikusius vienuolynus, iš kurių matysis ne tik atskirų vienuolynų vienuolių skaičiaus dinamika, bet ir vienuolynų veiklos pobūdis.

XIX a. vienuolynų veiklos sąlygos priklausė nuo Rusijos imperijos valdžios vykdytos politikos vienuolynų atžvilgiu. Rusijos vadžia su savo įvairiomis instrukcijomis kišosi į vienuolynų vidaus gyvenimą. Antai pagal 1829 m. kovo 29 d. taisyklės leidimo įstoti į vienuolyną reikėjo prašyti administracinės valdžios, galutinį sprendimą priimdavo Peterburge. Iškilmingus įžadus vyrų vienuolijose leista daryti tik sulaukus 22 metų amžiaus. Nuo 1842 m. tokia tvarka įvesta ir moterų vienuolynuose³. Po 1831 m. sukilimo, vienuolius apkaltinus dalyvavimu sukilime, buvo pradėti uždarinėti vienuolynai. 1832–1852 m. laikotarpiu Vilniuje uždaryta 10 vyrų vienuolynų. Masiškai vienuolynai uždarinėti po 1863–1864 m. sukilimo numalšinimo. 1841 m. gruodžio 25 d. įsaku vyriausybė nusavino vyrų ir moterų vienuolynų žemes ir pradėjo mokėti algas grynais pinigais. Vienuolynai buvo padalinti į tris klases, o nuo klasės priklausė mokamų pinigų suma. Klasei priskirti vienuolynai buvo vadinami etatiniais vienuolynais, o nepriskirti – neetatiniais. Pirmos klasės vyrų vienuolyne turėjo būti ne mažiau negu 22 vienuoliai, antros klasės – 16, trečios – 13. Pirmos klasės moterų – 19, antros klasės – 16, trečios – 11. Iš Vilniaus vyrų vienuolynų 1849 m. pirmai klasei priklausė Antakalnio trinitorių ir pranciškonų vienuolynai, antrai klasei – Laterano kanauninkų ir senosios observancijos karmelitų vienuolynai, trečiai klasei – augustinų eremitų ir bernardinų vienuolynai. Prie neetatinųjų vienuolynų priskirtas Verkių dominikonų vienuolynas. Iš moterų vienuolynų antrai klasei priskirti vizitiečių ir basųjų karmeličių vienuolynai, o likę moterų vienuolynai buvo neetatiniai. Neetatiniai vienuolynai, likus mažiau negu 8 vienuoliams, buvo uždaromi. Apie valdžios padarytus pakeitimus vienuolynų gyvenime Regina Laukaitytė rašė: „Palikti vienuolynai buvo naikinami, visų pirma ardant jų kanonišką struktūrą ir izoliuojant nuo visuomenės. Vienuolijos neteko savivaldos likučių, nes buvo panaikinta provincijolo pareigybė. Vienuolynų vidaus reikalus pradėjo tvarkyti iš pasauliečių kunigų vyskupo paskirtas vizitatorius. Iš esmės vizitatorius turėjo valstybės valdininko statusą, nes buvo skiriamas su generalgubernatoriaus sutikimu, jo kelionių į vienuolynus išlaidas padengdavo gubernijos valdy-

³ Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997, p. 17–18.

ba. Vidaus reikalų ministerija netrukus uždarė visas moterų ir vyrų vienuolijų mokyklas ir labdaros įstaigas, religines brolijas, spaustuves⁴.

Vilniaus vienuolynuose rezidavo provincijolai ar vizitatoriai, pavyzdžiui, augustjonų, basųjų karmelitų, bernardinų, dominikonų, misionierių, pranciškonų konventualų, trinitorių. Vėliau buvo panaikinti provincijolai ir paskirtas vyskupijos vyresnybės vienuolynų vizitatorius.

Vienuolynuose gyvendami vienuoliai pildė visas pareigas, numatytas vienuolijų regulose ir fundacijose. Laikė viešas mišias ir sakė pamokslus, tikintiesiems patarnavo klausydami išpažinčių, mokydami krikščioniškų tiesų, lankydami ligonius. Kai kurie vienuolynai ir be fundacijų išlaikė našlaičius ir neturtingus asmenis. Prie vienuolynų veikė pradžios mokyklos, mergaičių pensionai.

Vienuolynai turėjo nemažas žemės valdas. Pavyzdžiui, misionieriai turėjo 539 vyriškos lyties valstiečius, Laterano kanauninkai – 480, pijorai – 370, Šv. Dvasios vienuolyno dominikonai – 273, senosios observancijos karmelitai – 271, pranciškonai konventualai – 117. Tačiau buvo ir tokių vienuolynų, kurie visai neturėjo žemės ir valstiečių. Tai bernardinai, trinitoriai, basieji karmelitai⁵. Taip pat vienuolynai turėjo užrašytas nemažas pinigines fundacijas.

1842 m. vienuolynai buvo suskirstyti į etatinius ir neetatinius, o etatiniai į tris klases. Po žemės turtų nusavinimo svarbiausiu vienuolynų pajamų šaltiniu tapo iš valstybės gaunamos lėšos. Pavyzdžiui, 1844 m. antros klasės etatinis Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolynas iš valstybės išdavo 2220 sidabro rublių⁶, trečios klasės etatinis Vilniaus bernardinų vienuolynas – 1540 sidabro rublių 20 kapeikų⁷, moterų vizitiečių antros klasės etatinis vienuolynas – 2155 sidabro rublių⁸, benediktinių neetatinių vienuolynas – 720 sidabro rublių⁹.

⁴ *Ibid.*, p. 19.

⁵ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynus, 1827, in: *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, (toliau – LVIA), f. 694, ap. 1, b. 817, l. 17.

⁶ Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolyno vizitacijos aktas, 1844, in: *Rusijos valstybinis istorijos archyvas Sankt Peterburge*, (toliau – RVIA), f. 822, ap. 12, b. 3015; mikrofilmas: *Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rankraštynas*, (toliau – LIIR), f. 50–P26, l. 22.

⁷ Vilniaus bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1844, in: RVIA, f. 822, ap. 12, b. 3015; mikrofilmas: LIIR, f. 50–P26, l. 31.

⁸ Vilniaus vizitiečių vienuolyno vizitacijos aktas, 1844, in: RVIA, f. 822, ap. 12, b. 3019; mikrofilmas: LIIR, f. 50–P27, l. 14.

⁹ Vilniaus benediktinių vienuolyno vizitacijos aktas, 1844, in: RVIA, f. 822, ap. 12, b. 3019; mikrofilmas: LIIR, f. 50–P27, l. 25v.

Vienuolynų skaičiaus dinamika XIX–XX a. pradžioje rodo, kad Vilniuje vienuolynų skaičius mažėjo, kol liko veikti vienintelis benediktinių vienuolynas. Nelikus oficialiai veikiančių vienuolynų, XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje imta kurti slaptus vienuolynus. Vilniaus mieste XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje iš viso buvo įkurta 9 kongregacijų 12 moterų ir 3 vyrų slapti vienuolynai¹⁰. Iš moterų slaptų vienuolių, įkūrusių Vilniuje slaptus vienuolynus, galima paminėti Švč. Jėzaus Širdies tarnaičių, Mergelės Marijos Skaisčiausiosios Širdies dukterų, Nekaltosios Marijos Širdies mažųjų seserų, Kenčiančiųjų seserų pranciškonių, Jėzaus Vardo seserų, Nekaltai Pradėtosios Marijos dukterų, Jėzaus tarnaičių (zitiečių), Jėzaus vestiarių seserų, Seserų pagalbininkių sieloms skaistytkloje, Gailestingosios Dievo motinos seserų (magdaliečių) kongregacijas. Iš vyrų kongregacijų veikė vos viena vienuolija – Sopulingosios Dievo Motinos sūnų (doloristų), kuri Vilniuje 1908 m. turėjo 3 vienuolynus su 16 vienuolių. Iš moterų kongregacijų daugiausia vienuolių turėjo Mergelės Skaisčiausiosios Širdies dukterų kongregacija – 1908 m. apie 17 vienuolių¹¹. Slaptos vienuolijos veikė prisidengusios įvairių įstaigų iškabomis – akių ligoninės, nepagydomų ligonių prieglaudos, siuvyklos, liturginių rūbų, peltakiavimo, trikotažo, korsetų, bažnytinių žvakių dirbtuvių, našlaičių, senelių prieglaudų, skalbyklos, rankdarbių mokymo, slapto mokymo, knygrišyklos, ligonių slaugymo namuose, pagalbos ir rūpinimosi vargšais. Vyrų buvo įkūrę amatų dirbtuvę su internatu berniukams, pradinę mokyklą su internatu.

Toliau apžvelgsime Vilniuje ir jo priemiesčiuose veikusius vyrų ir moterų vienuolynus. Vyrų vienuolynus aptarsime pagal ordinų rūšis: kontempliatyviuosius, elgetaujančiuosius, regulinių kunigų, kitų vienuolių kongregacijų¹². Moterų vienuolijos išdėstytos abėcėlės tvarka.

¹⁰ Maria Mazurek, Maria Wójcik, „Honorackie zgromodzenia bezhabitowe w latach 1874–1914 w Królestwie Polskim i Cesarstwie Rosyjskim: Materiały do geografii historycznej ruchu zakonnego“, in: *Materiały do historii zgromadzeń zakonnych na ziemiach polskich w XIX i początku XX wieku*, opracowały Hanna Dylągowa, Ewa Jabłońska-Deptuła, Janina Gawrysiakowa, Maria Mazurek, Maria Wójcik, Lublin: Towarzystwo naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1976, p. 321–378. Regina Laukaitytė nurodo 10 kongregacijų ir 13 vienuolynų; žr. Regina Laukaitytė, *op. cit.*, p. 184–187.

¹¹ Regina Laukaitytė, *op. cit.*, p. 184–187.

¹² Ordinų suskirstymas pagal: *Lietuvos vienuolynai: Vadovas*, sudarė Rūta Janonienė, Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 38–48.

VYRŲ VIENUOLYNAI

I. Kontempliatyvūs ordinai

Atgailos kanauninkų („baltųjų augustinų“) vienuolynas (Šv. apaštalo Baltramiejaus bažnyčia). Vilniuje Užupyje atgailos kanauninkų vienuolynas įsteigtas 1644 m.¹³

1801 m. Vilniaus atgailos kanauninkų vienuolyne buvo 5 vienuoliai ir 6 besimokantys¹⁴. Visi bajorų kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 41 metai, jauniausiam 24 metai. Iš užsienio kalbų mokėjo tik lotynų¹⁵.

1802 m. vienuolyne buvo 4 vienuoliai. Palivarkų neturėjo, bet Užupyje turėjo septynis sklypus, iš kurių gavo pajamų 417 auksinų. Iš viso vienuolyno pajamos sudarė 7142 auksinus, o išlaidos 8132 auksinus ir 13 grašių¹⁶.

1816 m. vienuolyne buvo 1 vienuolis¹⁷.

1818 m. vienuolyne buvo tik vienuolyno vyresnysis¹⁸.

1825 m. vienuolyne buvo 2 kunigai. Vienuolyne nebuvo nei mokyklos, nei labdaros įstaigos¹⁹.

Vienuolynas uždarytas 1835 m.²⁰

Laterano kanauninkų vienuolynas (Šv. Petro ir Povilo bažnyčia). Vilniuje vienuolynas įkurtas 1638–1668 m.²¹

1801 m. Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolyną sudarė 8 vienuoliai

¹³ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Roma, 1970, t. 5, p. 267.

¹⁴ Vilniaus atgailos kanauninkų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 12v–13, 14v–15.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Pranešimas apie Vilniaus atgailos kanauninkų vienuolyną, 1802, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 3757; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P6, l. 44–45.

¹⁷ Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 161.

¹⁸ Vilniaus atgailos kanauninkų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P65, l. 106v.

¹⁹ Duomenys apie Vilniaus atgailos kanauninkų vienuolyną, 1825, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 200v–201.

²⁰ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, [XIX a. pabaiga], in: *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius*, (toliau – *LMAVBR*), f. 43–3676, l. 2.

²¹ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 274.

ir 5 besimokantys asmenys²². 5 vienuoliai buvo bajorų kilmės, 2 miestiečių kilmės ir 1 užsienietis. Vyriausiam vienuoliui buvo 57 metai, jauniausiam 21 metai. Iš užsienio kalbų mokėjo tik lotynų²³.

1816 m. vienuolyne buvo 12 vienuolių, iš kurių vyriausiam buvo 67 metai, jauniausiam 17 metų²⁴.

1818 m. vienuolyne rezidavo 20 vienuolių: 8 kunigai, 11 klierikų, 1 naujokas. Turėjo du palivarkus: Jakentonių (Jakientany) Ašmenos apskrityje, Albrechto Vydžius (Widze Albrychtowski). Biblioteką sudarė 2001 knyga: Šv. Rašto 21, Bažnyčios Tėvų darbų 18, Šv. Rašto vertimų 9, kanonistų 47, dogminės teologijos 159, moralinės teologijos 140, asketų 352, lotyniškų pamokslų 163, lenkiškų pamokslų 243, istorijos 252, šventųjų gyvenimų 37, filosofijos ir matematikos 103, civilinės teisės 13, oratorių (*mówcow*) 133, poetų 60, politinių ir pasaulietinio turinio 126, įvairaus turinio 61, maldaknygės 53, senų brevijorių 11²⁵.

1825 m. vienuolyne buvo 8 vienuoliai kunigai ir 3 atliko bandomąjį laikotarpį. Mokyklos Vilniaus vienuolynas neturėjo. Prie vienuolyno buvo špitolė su keturiais vargšais, išlaikomais iš bažnyčios fundacijos²⁶.

1830 m. vienuolyne rezidavo 10 vienuolių: 7 kunigai, 1 klierikas, 2 naujokai. Prieglaudoje buvo 4 asmenys. Bažnyčios tarnai 2, vienuolyno 14²⁷.

1832 m. vienuolyne gyveno 7 kunigai vienuoliai. Visi bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 5, iš Gardino gubernijos 1, iš Balstogės apygardos 1²⁸.

1844 m. Vilniaus Laterano kanauninkų etatiniame antros klasės vienuolyne buvo 15 vienuolių²⁹. Tų pačių metų kitame sąrašė nurodyta 16 vienuolių. Visi bajorų kilmės³⁰.

²² Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 9v–10.

²³ *Ibid.*

²⁴ Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 160v.

²⁵ Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P65, l. 81v–82v, 88v–89.

²⁶ Duomenys apie Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolyną, [1825], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 204v–205.

²⁷ Duomenys apie Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolyną, 1830-12-09, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 652, l. 30–30v.

²⁸ Vilniaus vyskupijos Laterano kanauninkų vienuolynų vienuolių formuliarinis sąrašas, 1832, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 676, l. 1v–3.

²⁹ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1719, l. 17–18.

³⁰ Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1844-11-05, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1739, l. 15–16.

1858 m. vienuolyne buvo 16 vienuolių³¹.

1862 m. vienuolyne buvo 13 vienuolių³².

Vienuolynas uždarytas 1864 m.³³

II. Elgetaujantys ordinai

Augustinų eremitų vienuolynas (Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčia). Augustinų vienuolynas Vilniuje įkurtas 1675 m.³⁴

1798 m. vienuolyne buvo 34 vienuoliai: 27 kunigai, 6 studijuojantys teologiją ir filosofiją ir 1 brolis. Vieni kunigai gyveno vienuolyne, kiti dirbo parapijose. Vienuolynas palivarkų ir kaimų neturėjo. Turėjo vieną mūrinį namą prie vienuolyno ir pinigines fundacijas. Vienuolyno pajamos iš mūrinio namo ir procentų nuo užrašytų sumų sudarė 9010 auksinų. Vienuolyno išlaidos sudarė 10 840 auksinų ir 11 grašių. Pajamų ir išlaidų deficitas padengtas iš geradarių aukų³⁵.

1801 m. vienuolyne buvo 37 vienuoliai³⁶. Visi bajorų kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 76 metai, jauniausiam 19 metų. Iš užsienio kalbų mokėjo tik lotynų kalbą³⁷.

1807–1808 m. Vilniaus augustinų vienuolyno patalpų perdavimo Vilniaus vyriausiajai seminarijai peripetijas plačiai savo studijoje aprašė Viktoras Worotyński³⁸. 1808 m. kovo 21 d. su augustiniais buvo sudaryta sutartis, kurią caras Aleksandras I patvirtino 1808 m. gegužės 9 d.³⁹ Sutarties pirmajame punkte nurodyta, kad augustinų pageidavimu prie vienuolyno bažnyčios paliekami du maži pastatai tolesniam jų gyvenimui. Antrajame punkte nurodyta, kad vienuoliams bažnyčia paliekama su sąlyga, jog ją išlaikys iš savo lėšų ir leis klierikams atlikti visokias pamaldas, kurias numatys semi-

³¹ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2112, l. 15–17.

³² Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2164, l. 13–14.

³³ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 2.

³⁴ Viktoras Gidžiūnas, „Augustijonai Lietuvoje“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Roma, 1968, t. 4, p. 310.

³⁵ Pranešimas apie Vilniaus augustijonų vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, 2945; mikrofilmas: *LIIIR*, f. 50–P61, l. 264–265.

³⁶ Vilniaus augustinų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 31v–33.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Wiktor Worotyński, *Seminarjum Głównie w Wilnie: Powstanie i pierwszy okres dziejów (1803–1816)*, Dysertacja doktorska, Wilno: Z zasiłku funduszu kultury narodowej, Skład główny w księgarni Św. Wojciecha, 1935, p. 57–69.

³⁹ *Ibid.*, p. 68–69, 73.

narijos taryba. Ketvirtajame punkte nurodoma, kad vienuolyno būstinei ir noviciato patalpoms Vilniaus universitetas atiduoda Kauno kleboniją su jai priklausančiais namais ir pajamomis, per metus sudarančiomis 10 149 aukšinių ir 6 grašius. Vilniaus vyskupas augustinų vienuolyno vyresnįjį paskyrė parapijos klebonu, pavesdamas jam rūpintis sielomis Kaune⁴⁰.

1816 m. vienuolyne buvo 33 vienuoliai. Vyriausiam vienuoliui buvo 67 metai, jauniausiam 23 metai⁴¹.

1818 m. vienuolyne buvo 32 vienuoliai: 20 kunigų, 6 klierikai, 6 naujokai. Biblioteka po patalpų perdavimo Vyriausiajai seminarijai buvo perduota Kauno vienuolynui. Iš likusių knygų ir naujai įgytų susidarė 247 knygų biblioteka⁴².

1830 m. vienuolyne buvo 34 vienuoliai: 24 kunigai, 4 diakonai, 3 subdiakonai, 1 klierikas, 1 brolis, 1 naujokas⁴³.

1832 m. vienuolyne buvo 23 vienuoliai⁴⁴. Visi bajorų kilmės: 2 iš Lenkijos bajorų, 1 Vilniaus miestietis, 20 iš Vilniaus gubernijos⁴⁵. Vyriausiam vienuoliui buvo 68 metai, jauniausiam 23 metai. Mokslus ėjo įvairiose mokyklose. Provincijolas Leopoldas Korickis buvo baigęs Vilniaus universitetą ir turėjo teologijos daktaro laipsnį. Kiti vienuoliai mokėsi Kražių, Kretingos, Troškūnų, Vilniaus, Ščiutino, Žemaičių Kalvarijos, Dotnuvos, Raseinių mokyklose, vienas mokėsi namuose. Daugiausia (8) buvo iš Kretingos mokyklos⁴⁶.

1840 m. vienuolyne buvo 10 vienuolių kunigų, 15 kunigų dirbo įvairiose parapijose⁴⁷.

1844 m. Vilniaus augustinų eremitų etatiniame trečios klasės vienuolyne buvo 12 vienuolių⁴⁸. Tų pačių metų kitame sąrašė išvardyta 10 vienuolių. Visi bajorų kilmės⁴⁹.

⁴⁰ *Ibid.*, l. 69.

⁴¹ Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 160v.

⁴² Vilniaus augustinų eremitų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 508v–509v.

⁴³ Duomenys apie Vilniaus augustinų eremitų vienuolyną, 1830-12-10, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 652, l. 19–19v.

⁴⁴ Vilniaus augustinų eremitų vienuolyno vienuolių sąrašas, [1832], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 686, l. 1–5.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Vilniaus augustinų eremitų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1840, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1463, l. 10.

⁴⁸ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 29–30.

⁴⁹ Vilniaus augustinų eremitų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1844-11-04, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1739, l. 23–24.

Vienuolynas uždarytas 1852 m.⁵⁰

Basųjų karmelitų vienuolynas prie Aušros Vartų (Šv. Teresės bažnyčia). Šv. Teresės bažnyčios prie Aušros Vartų basųjų karmelitų vienuolynas įkurtas 1626 m.⁵¹

1798 m. vienuolyne buvo 23 vienuoliai: 8 kunigai, 7 studijuojantys teologiją, 4 filosofiją ir matematiką, 4 broliai. Jokio palivarko neturėjo, tik mūrinį namą, iš kurio gaudavo 2250 auksinų pajamų. Turėjo pinigines fundacijas, nuo kurių gaudavo 4235 auksinus pajamų. Iš viso pajamų per metus gavo 6485 auksinus. Vienuolyno išlaidos sudarė 22 030 auksinų ir 24 grašius⁵².

1801 m. vienuolyne buvo 20 vienuolių⁵³. 15 buvo bajorų kilmės, 3 miestiečių kilmės ir 2 užsieniečiai. Vyriausiam vienuoliui buvo 77 metai, jauniausiam 22 metai. Visi vienuoliai mokėjo lotyniškai ir 1 vokiškai bei 2 prancūziškai⁵⁴.

1816 m. vienuolyne buvo 24 vienuoliai. Vyriausiam vienuoliui buvo 68 metai, jauniausiam 20 metų⁵⁵.

1818 m. vienuolyne buvo 23 vienuoliai: 10 kunigų, 8 klierikai, 5 broliai. Vilniaus universitete studijavo 3 asmenys: 2 kunigai ir 1 diakonas. Bibliotekoje buvo 2353 knygos: Šv. Rašto 26, komentarų 268, Bažnyčios Tėvų veikalų 76, kanonų teisės 162, civilinės teisės 187, dvasinės knygos 320, pamokslininkų 173, dogminės teologijos 173, moralinės teologijos 114, filosofijos 202, scholastikos 81, istorijos 179, geografijos 15, retorikos 27, poezijos 25 ir įvairių 325⁵⁶.

1820 m. vienuolyne buvo 25 vienuoliai: 10 kunigų ir 15 klierikų. Visi bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: 20 lietuvių (*litwin*), 3 iš Polesės⁵⁷.

1825 m. vienuolyne buvo 21 vienuolis: 12 vienuolių kunigų, 6 klierikai, 3 broliai. Vienuolyne buvo dėstoma dogminė ir moralinė teologija; buvo 8

⁵⁰ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 1.

⁵¹ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 273–274.

⁵² Pranešimas apie Vilniaus Šv. Teresės bažnyčios prie Aušros Vartų basųjų karmelitų vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P61, l. 321–324.

⁵³ Vilniaus Šv. Teresės bažnyčios prie Aušros Vartų basųjų karmelitų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 39v–40.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 162.

⁵⁶ Vilniaus Šv. Teresės bažnyčios prie Aušros Vartų basųjų karmelitų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 311–311v.

⁵⁷ Vilniaus Šv. Teresės bažnyčios prie Aušros Vartų basųjų karmelitų vienuolyno vizitacijos aktas, 1820, in: *LMAVBRS*, f. 17–187, l. 17v–19.

mokiniai. Labdaringos įstaigos vienuolynas neturėjo. Tačiau pagal išgales buvo remiami vargšai⁵⁸.

1830 m. vienuolyne buvo 23 vienuoliai: 12 kunigų, 2 diakonai, 2 subdiakonai, 4 klierikai, 3 broliai. Parapijinės mokyklos nebuvo, bet mišioms patarnaujantys 5 vaikai mokyti skaityti, rašyti ir religinių mokslų. Prieglaudos nebuvo, bet maitino 4 neturtingus vyrus⁵⁹.

1833 m. vienuolyne buvo 23 vienuoliai: 14 kunigų, 1 diakonas, 5 subdiakonai, 1 klierikas, 2 broliai. Visi bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš lietuvių bajorų 20, iš žemaičių 1 ir iš baltarusių 2⁶⁰.

1840 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių: 13 kunigų, 1 klierikas, 1 brolis⁶¹.

1844 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių⁶².

Vienuolynas uždarytas 1844 m.⁶³

Basųjų karmelitų vienuolynas už Neries (Šv. Teresės bažnyčia). Vienuolynas įkurtas 1690 m.⁶⁴

1798 m. vienuolyne buvo 3 vienuoliai. Palivarko vienuolynas neturėjo, tik žemės sklypą, 20 000 auksinų pinigine fundaciją, iš kurios procentų gavo 1200 auksinų. Per metus išleido 3037 auksinus⁶⁵.

1818 m. vienuolyne buvo 1 vienuolis. Bibliotekoje buvo 170 knygų⁶⁶.

1827 m. vienuolyne buvo 2 vienuoliai⁶⁷.

Bernardinų (pranciškonų observantų) vienuolynas (Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčia). Vilniaus bernardinų vienuolynas įkurtas 1469 m.⁶⁸

⁵⁸ Duomenys apie Vilniaus Šv. Teresės bažnyčios prie Aušros Vartų basųjų karmelitų vienuolyną, [1825], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 188v–189.

⁵⁹ Duomenys apie Šv. Teresės bažnyčios prie Aušros Vartų basųjų karmelitų vienuolyną, 1830-12-27, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 652, l. 16.

⁶⁰ Vilniaus basųjų karmelitų vienuolyno vienuolių formuliarinis sąrašas, [1833], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 669, l. 1v–5; plg. *LVIA*, f. 604, ap. 1, b. 2916, l. 2–6.

⁶¹ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos basųjų karmelitų vienuolyno vienuolius, 1840-11-12, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1463, l. 3v–4.

⁶² Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 93–94.

⁶³ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 2v.

⁶⁴ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 274.

⁶⁵ Pranešimas apie Vilniaus basųjų karmelitų vienuolyną už Neries, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P61, l. 329–330.

⁶⁶ Vilniaus basųjų karmelitų už Neries vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P65, l. 540v.

⁶⁷ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynus, 1827, l. 2.

⁶⁸ *Podręczna encyklopedia kościelna*, t. 3–4, Warszawa: Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1904, p. 259.

1798 m. vienuolyne buvo 55 vienuoliai: 25 kunigai, 12 studijuojantys teologiją, 1 klierikas, 14 brolių, 3 naujokai. Visi vienuoliai gyveno vienuolyne. Vienuolynas be fundacijos išlaikė 7 našlaičius. Neturėjo fundacijos ir špitolėi, bet išlaikė 8 neturtingus asmenis ir maitino 8 ateinančias moteris⁶⁹.

1801 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių kunigų, 25 studijuojantys teologiją, 17 brolių, 1 infirmeristas (93 metų amžiaus)⁷⁰. Dauguma vienuolių buvo bajorų kilmės, išskyrus 7 miestiečius ir 2 vokiečius. Vyriausiam vienuoliui, be minėto infirmeristo, buvo 61 metai, jauniausiam 24 metai. Skiltyje apie užsienio kalbas nurodoma, kad vienuoliai mokėsi prancūzų, vokiečių, rusų kalbų⁷¹.

1816 m. vienuolyne buvo 68 vienuoliai. Vyriausiam vienuoliui buvo 78 metai, jauniausiam 16 metų⁷².

1818 m. vienuolyne buvo 65 vienuoliai: 14 kunigų su pareigomis, 16 dogminės teologijos mokinių su kunigo šventimais, 4 klierikai dogminės teologijos mokiniai, 18 brolių profesų, 6 klierikai naujokai, 7 broliai tretininkai⁷³.

1825 m. vienuolyne buvo 62 vienuoliai: 27 kunigai, 5 klierikai profesai, 8 klierikai naujokai, 18 brolių profesų, 4 broliai naujokai. Vienuolyne buvo dogminės teologijos studijos, kur studijavo 20 vienuolių. Labdaros įstaigos nebuvo⁷⁴.

1830 m. vienuolyne buvo 59 vienuoliai: 37 kunigai, 3 klierikai, 19 brolių. 58 buvo bajorų kilmės, 1 gimęs Prancūzijoje. Pagal kilimo vietą: iš Žemaitijos 30, iš Lietuvos 7, iš Ukmergės apskrities 3, iš Telšių apskrities 2, iš Raseinių apskrities 2, iš Uplytės apskrities 1, iš Slanimo apskrities 1, iš Vilniaus gubernijos 1, iš Vilniaus 2, iš Augustavo vaivadijos 2, iš Minsko gubernijos 1, iš Vitebsko gubernijos 3, iš Podolės gubernijos 1, iš Mogiliavo gubernijos 1 ir iš Volynės 1⁷⁵.

⁶⁹ Pranešimas apie Vilniaus bernardinų vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P61, l. 445–448.

⁷⁰ Vilniaus bernardinų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 51v–53.

⁷¹ *Ibid.*

⁷² Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 159–159v.

⁷³ Vilniaus bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P65, l. 294–300.

⁷⁴ Duomenys apie Vilniaus bernardinų vienuolyną, 1825, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 212v–213.

⁷⁵ Vilniaus vyskupijos bernardinų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1830, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 664, l. 1v–5.

1840 m. vienuolyne buvo 28 kunigai vienuoliai, iš kurių 7 kapelionai įvairiose parapijose⁷⁶.

1844 m. Vilniaus bernardinų etatiniame trečios klasės vienuolyne buvo 71 vienuolis⁷⁷.

1858 m. vienuolyne buvo 54 vienuoliai⁷⁸.

1862 m. vienuolyne buvo 47 vienuoliai⁷⁹.

Vienuolynas uždarytas 1864 m.⁸⁰

Bonifratrų vienuolynas (Šv. Kryžiaus bažnyčia). Vilniuje bonifratrų vienuolynas įkurtas 1635 m.⁸¹

1816 m. vienuolyne buvo 6 vienuoliai. Vyriausiam vienuoliui buvo 64 metai, jauniausiam 36 metai⁸².

1818 m. vienuolyne buvo 11 vienuolių. Špitolėje buvo 16 ligonių. Turėjo Šukštulių arba Kryžiuokų palivarką Vilniaus apskrityje⁸³.

1830 m. vienuolyne buvo 9 vienuoliai. Špitolėje buvo 4 ligoniai ir 22 vargšai. 7 bažnyčios, vienuolyno ir špitolės tarnai⁸⁴.

1832 m. vienuolyne buvo 4 vienuoliai⁸⁵. Visi bajorų kilmės: 1 iš Lenkijos bajorų, 2 iš Vilniaus gubernijos bajorų ir 1 iš Gardino gubernijos bajorų⁸⁶. Vienuolyno ligoninėje chirurgu dirbo Eustachijus Slivinskis, chirurgijos mokslus baigęs Berlyne⁸⁷.

Vienuolynas uždarytas 1843 m.⁸⁸

⁷⁶ Vilniaus bernardinų vienuolyno vienuolių kunigų sąrašas, 1840-12-15, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1463, l. 13.

⁷⁷ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 31–35.

⁷⁸ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 29–34.

⁷⁹ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 23–26.

⁸⁰ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 1.

⁸¹ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 274.

⁸² Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 161.

⁸³ Vilniaus bonifratrų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P65, l. 589v–590.

⁸⁴ Duomenys apie Vilniaus bonifratrų vienuolyną, 1830-12-13, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 654, l. 22.

⁸⁵ Vilniaus bonifratrų vienuolyno vienuolių sąrašas, [1832], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 690, l. 1–2.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ Stefan Rosiak, *op. cit.*, p. 88.

Dominikonų vienuolynas (Šv. Dvasios bažnyčia). Vilniuje dominikonų vienuolynas įkurtas 1501 m.⁸⁹

1798 m. vienuolyne buvo 52 vienuoliai: 15 kunigų, 10 studijuojančių dogminę ir moralinę teologiją, 7 besimokantys fizikos ir moralinės teologijos, 6 besimokantys metafizikos ir moralinės teologijos, 14 brolių. Vienuolynas turėjo 5 palivarkus: Baltupius Vilniaus apskrityje (65 vyriškos sielos), Paliepę su Dukelių kaimu Vilniaus apskrityje (17 vyriškų sielų), Pociūnus Vilniaus apskrityje, Milašiūnus Ukmergės apskrityje (97 vyriškos sielos), Žukovščyzną Sienos apskrityje (62 vyriškos sielos)⁹⁰.

1801 m. vienuolyne buvo 18 vienuolių⁹¹. Visi bajorų kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 65 metai, jauniausiam 24 metai. Iš užsienio kalbų be lotynų kalbos 3 vienuoliai mokėjo vokiškai, 1 prancūziškai⁹².

1818 m. vienuolyne buvo 38 vienuoliai: 22 kunigai, 12 klierikų, 4 broliai. Biblioteką sudarė 3480 knygų: Šv. Rašto 40, Bažnyčios Tėvų darbų 121, Šv. Rašto komentarų 94, teologinių knygų 343, lotyniškų pamokslų 265, lenkiškų pamokslų 173, moralinio turinio knygų 137, kanonų teisės 153, lotyniškų teisinių knygų 52, lenkiškų teisinių knygų 20, konstitucijos 100, asketikos 263, istorijos 199, filosofijos ir matematikos 200, įvairaus turinio 500, teologijos traktatų 820⁹³.

1825 m. vienuolyne buvo 63 vienuoliai: 40 kunigų, 17 klierikų, 6 broliai. Mokyklos vienuolyne nebuvo, vienuolyno jaunuomenei lavinti buvo teologijos ir filosofijos mokykla. Šioje mokykloje dėstytas Šv. Raštas su istorija, Bažnyčios istorija, dogminė ir moralinė teologija. Filosofijos kursą sudarė logika, metafizika, etika, aritmetika. Be to, dėstyta literatūra, vokiečių ir prancūzų kalbos. Keletas vienuolių lankė Vilniaus universitetą, kur klausė literatūros, moralės, matematikos ir fizikos paskaitų. Labdaros įstaigos neturėjo⁹⁴.

1833 m. vienuolyne buvo 58 vienuoliai: 43 kunigai, 9 klierikai, 6 broliai. Visi bajorų kilmės, išskyrus 1. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 25,

⁸⁹ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 265.

⁹⁰ Pranešimas apie Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P61, l. 222–224.

⁹¹ Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 15v–16.

⁹² *Ibid.*

⁹³ Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P65, l. 184–185.

⁹⁴ Duomenys apie Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų vienuolyną, [1825], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 210v–211.

iš Gardino gubernijos 8, iš Balstogės 7, iš Lenkijos 8, iš Vilniaus 1, iš Minsko gubernijos 3, iš Kuršo 1, iš Vitebsko 2, iš Livonijos 1 ir iš Varšuvos 1⁹⁵. Prie 1 nurodyta, kad gimęs Gardino gubernijoje.

1844 m. Vilniaus dominikonų neetatiniame vienuolyne buvo 50 vienuolių⁹⁶.

Vienuolynas uždarytas 1844 m.⁹⁷

Dominikonų vienuolynas Verkiuose (Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia). Verkiuose vienuolynas įkurtas 1701 m.⁹⁸

1801 m. vienuolyne buvo 8 vienuoliai⁹⁹. Visi bajorų kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 78 metai, jauniausiam 31 metai. Iš užsienio kalbų mokėjo tik lotynų kalbą¹⁰⁰.

1816 m. vienuolyne buvo 6 vienuoliai kunigai¹⁰¹.

1818 m. vienuolyne buvo 5 vienuoliai kunigai. Prieš 1812 m. biblioteka buvo gausi, bet karo metu sunaikinta¹⁰².

1844 m. Verkių dominikonų neetatiniame vienuolyne buvo 9 vienuoliai¹⁰³.

1849 m. vienuolyne buvo 14 vienuolių¹⁰⁴.

Vienuolynas uždarytas 1850 m.¹⁰⁵

Dominikonų vienuolynas Lukiškėse (Apaštalų šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia). Vienuolynas įkurtas 1642 m.¹⁰⁶

⁹⁵ Vilniaus vyskupijos dominikonų vienuolynų vienuolių formuliarinis sąrašas, [1833], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 668, l. 2v–10; plg. *LVIA*, f. 604, ap. 1, b. 2893, l. 1–12.

⁹⁶ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 51–54.

⁹⁷ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 3.

⁹⁸ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 277.

⁹⁹ Verkių dominikonų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 19v–20.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 163.

¹⁰² Verkių dominikonų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947, mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P65, l. 193.

¹⁰³ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 57–58.

¹⁰⁴ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1849, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1850, l. 57–58.

¹⁰⁵ [Eustachy Tyszkiewicz] E. T., „Wiadomość historyczna o zgromadzeniach i fundacjach męskich i żeńskich rzymo-katolickich klasztorów w diecezji wileńskiej“, in: *Teka Wileńska*, Wilno, 1858, t. 3, p. 265.

¹⁰⁶ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 269.

1798 m. vienuolyne buvo 8 vienuoliai. Neturėjo dvarų, bet turėjo užrašytas pinigines fundacijas. Lukiškėse turėjo daržą¹⁰⁷.

1801 m. vienuolyne buvo 4 vienuoliai¹⁰⁸. Visi bajorų kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 45 metai, jauniausiam 37 metai. Iš užsienio kalbų mokėjo tik lotynų kalbą¹⁰⁹.

1818 m. vienuolyne buvo 3 vienuoliai kunigai¹¹⁰.

1825 m. vienuolyne buvo 6 kunigai. Mokyklos vienuolyne nebuvo, nes vienuolyno patalpose veikė ligoninė. Labdaros įstaigos taip pat neturėjo, nors anksčiau vienuolyno lėšomis buvo išlaikoma keletas vargšų, bet, vienuolyno patalpas paėmus ligoninei, nebebuvo vietos vargšams išlaikyti¹¹¹.

1833 m. vienuolyne buvo 4 vienuoliai kunigai. Visi bajorų kilmės. 2 buvo kilę iš Lenkijos karalystės Seinų ir Marijampolės apskričių ir po 1 iš Vilniaus gubernijos bei Balstogės apygardos¹¹².

1844 m. Lukiškių dominikonų neetatiniame vienuolyne buvo 4 vienuoliai¹¹³.

Vienuolynas uždarytas 1844 m.¹¹⁴

Pranciškonų konventualų vienuolynas (Švč. Mergelės Marijos dangun ėmimo bažnyčia). Pranciškonai Vilniuje įsikūrė XIV a.

1801 m. vienuolyne buvo 31 vienuolis¹¹⁵. 25 buvo bajorų, 6 miestiečių kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 77 metai, jauniausiam 22 metai. Iš visų vienuolių, kurie mokėjo lotyniškai, 1 kalbėjo itališkai¹¹⁶.

¹⁰⁷ Pranešimas apie Lukiškių dominikonų vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P61, l. 186–187.

¹⁰⁸ Lukiškių dominikonų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 19v–20.

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ Lukiškių dominikonų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P65, l. 188v.

¹¹¹ Duomenys apie Lukiškių dominikonų vienuolyną, [1825], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 208v–209.

¹¹² Vilniaus vyskupijos dominikonų vienuolynų vienuolių formuliarinis sąrašas, [1833], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 668, l. 10v–11; plg. *LVIA*, f. 604, ap. 1, b. 2896, l. 1–2.

¹¹³ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 55.

¹¹⁴ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 3.

¹¹⁵ Vilniaus pranciškonų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 33v–35.

¹¹⁶ *Ibid.*

1816 m. vienuolyne buvo 29 vienuoliai. Vyriausiam vienuoliui buvo 61 metai, jauniausiam 17 metų¹¹⁷.

1818 m. vienuolyne buvo 43 vienuoliai: 16 kunigų, 3 broliai, 6 klierikai, 18 naujokų. Bibliotekoje buvo 2579 knygos: teologinių 415, dvasinių 431, pamokslų 285, užsienio kalbomis 349, bažnytinių 451, klasikinių 260, pasaulietinių 388¹¹⁸.

1833 m. vienuolyne buvo 24 vienuoliai: 17 kunigų, 2 diakonai, 2 klierikai, 3 broliai. Visi bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 10, iš Vilniaus 1, iš Minsko gubernijos 1, iš Gardino gubernijos 3, iš Balstogės 4, iš Varšuvos 1 ir iš Lenkijos (Augustavo vaivadijos) 4. Vyriausiam vienuoliui buvo 74 metai, jauniausiam 22 metai¹¹⁹.

1844 m. Vilniaus pranciškonų etatiniame pirmos klasės vienuolyne buvo 30 vienuolių¹²⁰. Tų pačių metų kitame sąrašė išvardyti 22 vienuoliai. Visi bajorų kilmės¹²¹.

1858 m. vienuolyne buvo 22 vienuoliai¹²².

1862 m. vienuolyne buvo 22 vienuoliai¹²³.

Vienuolynas uždarytas 1864 m.¹²⁴

Senosios observancijos karmelitų vienuolynas (Šv. Jurgio bažnyčia). Šv. Jurgio senosios observancijos vienuolynas įkurtas apie 1509 m.¹²⁵

1798 m. vienuolyne buvo 10 vienuolių: 7 kunigai, 3 broliai. Vienuolynas turėjo Papiškių palivarką netoli Vilniaus, 9 sklypus ir pinigines fundacijas. Iš piniginių užrašymų vienuolynas už procentus per metus gaudavo 4252 auksinus pajamų. Metinės išlaidos sudarė 7199 auksinus ir 18 grašių. Pajamų ir išlaidų deficitą dengė aukos už šv. Mišias ir kitas maldas bei vienuolyno paimtas 2000 auksinų kreditas¹²⁶. Tais pačiais metais vienuolynas ir bažnyčia perduota Vilniaus vyskupijos kunigų seminarijai.

¹¹⁷ Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 163v–164.

¹¹⁸ Vilniaus pranciškonų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 558v.

¹¹⁹ Vilniaus pranciškonų vienuolyno vienuolių formuliarinis sąrašas, [1833], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 667, l. 1v–5; plg. *LVIA*, f. 604, ap. 1, b. 2917, l. 2–8.

¹²⁰ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 4–5.

¹²¹ Vilniaus pranciškonų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1844-11-08, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1739, l. 11–12.

¹²² Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 9–12.

¹²³ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 7–10.

¹²⁴ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 4.

¹²⁵ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 265.

¹²⁶ Pranešimas apie Vilniaus Šv. Jurgio senosios observancijos karmelitų vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P61, l. 271–274.

Senosios observancijos karmelitų vienuolynas (Visų Šventųjų bažnyčia). Visų Šventųjų bažnyčios senosios observancijos karmelitų vienuolynas įkurtas 1624 m.¹²⁷

1798 m. vienuolyne buvo 44 vienuoliai: 18 kunigų, 8 broliai, 11 klierikų profesų, studijavusių teologiją ir filosofiją, 7 naujokai. Be kelių kunigų ir 2 brolių, gyvenusių įvairiose vietose, visi kiti gyveno vienuolyne. Vienuolynas turėjo Želadzės (Želadz) palivarką Užnerio apskrityje. Prie palivarko bažnyčios buvo maža prieglauda, kurioje gyveno 3 vyrai ir 5 moterys. Piniginių fondacijų neturėjo, bet turėjo užrašymų testamentu, nuo kurių procentais gavo 3220 auksinų. Vienuolyno metinės pajamos sudarė 7522 auksinus ir 27 grašius. Išlaidos 24 981 auksiną ir 25 grašius. Skirtumas tarp pajamų ir išlaidų padengiamas ūkininkavimo ekonomikos ir geradarių aukų už maldas ir šv. Mišias¹²⁸.

1801 m. vienuolyne buvo 37 vienuoliai¹²⁹. 24 buvo bajorų kilmės ir 13 miestiečių kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 66 metai, jauniausiam 17 metų. Be lotynų kalbos, kurią mokėjo visi vienuoliai, 6 kalbėjo prancūziškai ir po 1 vokiškai bei rusiškai¹³⁰.

1816 m. vienuolyne buvo 36 vienuoliai¹³¹.

1818 m. vienuolyne buvo 29 vienuoliai: 11 kunigų, 11 klierikų profesų, 4 broliai profesai, 3 klierikai naujokai¹³².

1825 m. vienuolyne buvo 36 vienuoliai: 15 kunigų, 18 klierikų, 3 naujokai. Vienuolyno jaunuomenei buvo mokykla su 16 mokinių. Joje dėstyta filosofija ir teologija. Prie vienuolyno buvo parapijos mokykla su 46 mokiniais¹³³.

1830 m. vienuolyne buvo 12 kunigų: 2 lankė Vilniaus universitetą, 1 diakonas, 4 subdiakonai, 3 klierikai, 3 broliai, 5 naujokai. 5 bažnyčios tarnai ir 13 vienuolyno tarnų. Veikė parapijos mokykla, kurioje mokėsi 31 mokinys¹³⁴.

¹²⁷ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 270.

¹²⁸ Pranešimas apie Vilniaus Visų Šventųjų senosios observancijos karmelitų vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P61, l. 315–318.

¹²⁹ Vilniaus senosios observancijos karmelitų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 42v–44.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 163–163v.

¹³² Vilniaus senosios observancijos vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P65, l. 433v–434.

¹³³ Duomenys apie Vilniaus senosios observancijos karmelitų vienuolyną, 1825, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 206v–207.

¹³⁴ Duomenys apie Vilniaus senosios observancijos vienuolyno vienuolius, [1830], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 654, l. 2–2v.

1833 m. vienuolyne buvo 36 vienuoliai: 19 kunigų, 3 diakonai, 4 subdiakonai, 4 klierikai, 4 naujokai, 2 broliai. 35 buvo bajorų kilmės, prie vieno nurodyta, kad gimęs Vilniaus gubernijoje. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 32, iš Vilniaus 2, iš Gardino gubernijos 1 ir iš Lenkijos 1. Vyriausiam vienuoliui buvo 78 metai, jauniausiam 20 metų¹³⁵.

1844 m. Vilniaus senosios observancijos karmelitų etatiniame antros klasės vienuolyne buvo 16 vienuolių¹³⁶. Tų pačių metų kitame sąraše išvardyti 26 vienuoliai. Visi bajorų kilmės¹³⁷.

1858 m. vienuolyne buvo 20 vienuolių¹³⁸.

1862 m. vienuolyne buvo 14 vienuolių ir 8 naujai priimti klierikai¹³⁹.

1867 m. vienuolyne buvo 29 vienuoliai ir 1 diecezinis kunigas. Vienuolyne gyveno 4 vienuolijų vienuoliai. 17 karmelitų: 7 bajorų kilmės (2 iš Vilniaus gubernijos, 4 iš Kauno gubernijos ir 1 iš Austrijos), 5 valstiečių kilmės (visi iš Kauno gubernijos), 2 iš Augustavo gubernijos (1 iš Marijampolės ir 1 iš Marijampolės apskrities), 3 nenurodyta nei kilmė, nei kilimo vieta. 8 trinitoriai: 7 bajorai (2 iš Vilniaus gubernijos, 2 iš Podolės gubernijos, 1 iš Gardino gubernijos ir 1 iš Volynės gubernijos), 1 duomenys nenurodyti. 2 bajorų kilmės dominikonai iš Gardino gubernijos ir Augustavo gubernijos Kalvarijos apskrities. 2 bajorų kilmės bernardinai iš Kauno ir Vitebsko gubernijų¹⁴⁰.

1885 m. vienuolyne buvo likę tik 5 vienuoliai: 2 karmelitai, 3 dominikonai¹⁴¹. Dar 1884 m. civilinė valdžia ėmėsi iniciatyvos, kad vienuolynas būtų uždarytas, nes jame gyveno mažiau nei 8 vienuoliai. Vienuolynas caro paliepimu uždarytas 1886 m. sausio 23 d. Vienuoliai turėjo persikelti į Gardino pranciškonų vienuolyną. Nenorintys vykti į naują vietą, galėjo negrižtamai išvykti į užsienį¹⁴².

¹³⁵ Vilniaus senosios observancijos karmelitų vienuolyno vienuolių formuliarinis sąrašas, [1833], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 672, l. 1v–6.

¹³⁶ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 21–25.

¹³⁷ Vilniaus senosios observancijos karmelitų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1844-11-03, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1739, l. 19–20.

¹³⁸ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 19–21.

¹³⁹ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 15–16.

¹⁴⁰ Duomenys apie Vilniaus senosios observancijos karmelitų vienuolyno vienuolius, 1867-01-20, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2248, l. 1–16.

¹⁴¹ Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos raštas Vilniaus vyskupijos dvasinei konsistorijai Nr. 1449, 1885-03-20, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2472, l. 3.

¹⁴² Vilniaus vyskupijos valdybos raštas Vilniaus vyskupijos vienuolynų vizitatoriui Nr. 171, 1886-02-11, in: *Ibid.*, l. 6.

Trinitorių vienuolynas Antakalnyje (Viešpaties Jėzaus bažnyčia). Antakalnio trinitorių vienuolynas įkurtas 1694 m.¹⁴³

1801 m. vienuolyne buvo 23 vienuoliai¹⁴⁴. Visi bajorų kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 74 metai, jauniausiam 21 metai. Iš užsienio kalbų mokėjo tik lotynų kalbą¹⁴⁵.

1802 m. vienuolyne buvo 22 vienuoliai: 9 kunigai, 11 klierikų, 2 broliai. Vienuolynui dar buvo priskirti 3 kunigai vienuoliai; 2 dirbo Šv. Jonų parapijoje, 1 Zyberkų Kosakovskių dvare. Prie vienuolyno veikė mokykla. Savo lėšomis vienuolynas išlaikė 6 bajorų kilmės vargšus našlaičius. Vienuolynas neturėjo palivarkų, tik daržą prie vienuolyno ir du mažus sklypus. Turėjo mūrinį namą Vilniuje, iš kurio per metus gavo 5000 auksinų pajamų. Nuo užrašytų piniginių sumų gavo 16 411 auksinų ir 10 grašių pajamų¹⁴⁶.

1816 m. vienuolyne buvo 10 vienuolių. Vyriausiam vienuoliui buvo 71 metai, jauniausiam 28 metai¹⁴⁷.

1818 m. vienuolyne buvo 11 vienuolių: 6 kunigai, 5 broliai, 2 pasauliečiai be įžadų. Vienuolyno viduje studijavo penki asmenys. Buvo mokomi dogminės ir moralinės teologijos bei Bažnyčios istorijos. Vienuolyne veikė mokykla, kurioje mokėsi 21 mokinys: 12 pradedančiųjų ir 9 pažengę. Pradedantieji mokyti skaityti, rašyti lenkų ir rusų kalbomis bei krikščioniškų mokslų. Pažengusieji, be krikščioniškų mokslų, mokyti lenkų kalbos gramatikos, moralės mokslų, pradinių skaičių, skaičiavimo (sudėties, atimties ir dalybos). Bibliotekoje buvo 1647 knygos: Biblijos 5, Šv. Rašto aiškinimų 37, teologinių 254, Bažnyčios teisės 53, istorinių 149, pamokslų lotynų kalba 114, pamokslų lenkų kalba 245, knygų graikų, prancūzų, italų ir vokiečių kalbomis 179, filosofinių 153, gramatikų 96, asketinių 362¹⁴⁸.

1825 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių. Vienuolyne mokyta to, ko reikia pasirengti vienuolio ir kunigo luomui. Iš viso mokėsi 9 asmenys. 3 studijavo Vilniaus universitete, kur klausė paskaitų iš moralinių ir fizikinių mokslų bei laisvųjų menų. 6 mokėsi vienuolyne krikščioniškų mokslų, bažnytinės

¹⁴³ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 275.

¹⁴⁴ Antakalnio trinitorių vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 46v–48.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ Pranešimas apie Antakalnio trinitorių vienuolyną, 1802, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 3757; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P6, l. 30–33.

¹⁴⁷ Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 160v.

¹⁴⁸ Antakalnio trinitorių vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 472–474.

iškalbos ir matematikos. Fundacijų labdarai vienuolynas neturėjo, bet išlaikė 6 bajorų kilmės vaikus, mokė skaityti, rašyti ir skaičiuoti. Be fundacijos prie vienuolyno veikė parapijinė mokykla, kurioje tais metais mokėsi 12 vaikų¹⁴⁹.

1830 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių: 6 kunigai, 6 klierikai, 3 naujokai. Parapijinėje mokykloje mokėsi 14 ateinančių mokinių. Vienuolyno tarnų 12¹⁵⁰.

1833 m. Vilniaus Antakalnio trinitorių vienuolyne buvo 27 vienuoliai: 26 kunigai, 1 brolis. Dalis vienuolynui priskirtų kunigų dirbo įvairiose parapijose. Visi bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 8, iš Gardino gubernijos 4, iš Minsko gubernijos 1, iš Podolės 6, iš Volynės 6, iš Lenkijos 1, iš Žemaitijos 1¹⁵¹.

1840 m. vienuolyne buvo 27 vienuoliai: 23 kunigai, 3 klierikai, 1 brolis. Nuolat gyveno 16 vienuolių, 11 laikinai¹⁵².

1844 m. Vilniaus Antakalnio trinitorių etatiniame pirmos klasės vienuolyne buvo 22 vienuoliai¹⁵³. Tų pačių metų kitame sąrašė išvardintas 21 vienuolis. Visi bajorų kilmės¹⁵⁴.

1858 m. vienuolyne buvo 22 vienuoliai: 15 kunigų, 7 klierikai bei naujokai¹⁵⁵.

1862 m. vienuolyne buvo 22 vienuoliai¹⁵⁶.

Vienuolynas uždarytas 1864 m.¹⁵⁷

Trinitorių vienuolynas Trinapolyje (Švč. Trejybės bažnyčia). Trinitorių vienuolynas Trinapolyje įkurtas 1700 m.¹⁵⁸

¹⁴⁹ Duomenys apie Antakalnio trinitorių vienuolyną, 1825, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 194v–195.

¹⁵⁰ Duomenys apie Antakalnio trinitorių vienuolyną, [1830], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 652, l. 13.

¹⁵¹ Vilniaus vyskupijos trinitorių vienuolynų vienuolių formuliarinis sąrašas, [1833], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 671, l. 1v–6; plg. *LVIA*, f. 604, ap. 1, b. 2892, l. 1–8.

¹⁵² Vilniaus Antakalnio trinitorių vienuolyno vienuolių sąrašas, 1840, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1463, l. 4v–5.

¹⁵³ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 11–16.

¹⁵⁴ Vilniaus Antakalnio trinitorių vienuolyno vienuolių sąrašas, 1844-11-03, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1739, l. 13–14.

¹⁵⁵ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 1–8.

¹⁵⁶ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 1–6.

¹⁵⁷ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 6.

¹⁵⁸ *Podręczna encyklopedia kościelna*, t. 39–40, Warszawa–Lublin–Łódź: Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1914, p. 285.

1798 m. vienuolyne buvo 14 vienuolių: 6 kunigai, 4 klierikai, 4 broliai. Vienuolynas turėjo Krasnidvuro (Krasnydwór) palivarką Ašmenos apskrityje. Aplink vienuolyną turėjo apie 3 valakus žemės. Pajamas procentais gaudavo iš obligacijų. Iš viso pajamos sudarė 2642 auksinus, išlaidos – 5232 auksinus¹⁵⁹.

1801 m. vienuolyne buvo 14 vienuolių¹⁶⁰. Visi bajorų kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 71 metai, jauniausiam 18 metų. Iš užsienio kalbų, be lotynų, 1 vienuolis mokėjo prancūziškai¹⁶¹.

1816 m. vienuolyne buvo 12 vienuolių. Vyriausiam vienuoliui buvo 67 metai, jauniausiam 15 metų¹⁶².

1818 m. vienuolyne buvo 13 vienuolių: 7 kunigai, 1 brolis, 5 naujokai. Vienuolyno biblioteką sudarė 914 knygų¹⁶³.

1830 m. vienuolyne buvo 6 vienuoliai kunigai. Nei parapijinės mokyklos, nei špitalės nebuvo. Vienuolyne buvo 4 tarnai¹⁶⁴.

Vienuolynas uždarytas 1832 m.¹⁶⁵

III. Regulinių kunigų ordinai

Pijorų vienuolynas Dominikonų gatvėje. Bažnyčios neturėjo, tik koplyčią. Vilniuje pijorų vienuolynas įkurtas 1722 m.¹⁶⁶

1801 m. vienuolyne buvo 11 vienuolių¹⁶⁷. Visi bajorų kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 59 metai, jauniausiam 17 metų. Visi mokėjo lotynų kalbą; 2 vienuoliai kalbėjo prancūzų, vokiečių ir italų kalbomis. Tai Vilniaus universiteto profesoriai Ferdinandas Serafinovičius ir Bonifacas Jundzilas. Dar 5 mokėjo prancūzų kalbą¹⁶⁸.

¹⁵⁹ Pranešimas apie Trinapolio trinitorių vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LLIR*, f. 50–P61, l. 365–366.

¹⁶⁰ Trinitorių vienuolyno Verkiuose vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 47v–48.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 160v–161.

¹⁶³ Trinapolio trinitorių vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 479.

¹⁶⁴ Duomenys apie Trinapolio trinitorių vienuolyną, [1830], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 652, l. 14.

¹⁶⁵ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 6.

¹⁶⁶ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 279.

¹⁶⁷ Vilniaus pijorų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 6v–7.

¹⁶⁸ *Ibid.*

1816 m. vienuolyne buvo 13 vienuolių. Vyriausiam vienuoliui buvo 57 metai, jauniausiam 20 metų¹⁶⁹.

1818 m. vienuolyne buvo 11 vienuolių: 10 kunigų, 1 klierikas universiteto studentas. Bibliotekoje buvo 2522 knygos¹⁷⁰.

1827 m. vienuolyne buvo 12 vienuolių: 9 kunigai, 3 klierikai. Vyriausiam vienuoliui buvo 67 metai, jauniausiam 21 metai. 5 vienuoliai studijavo Vilniaus universitete: 2 kunigai ir 3 klierikai. Iš vienuolyno išvyko 5 vienuoliai ir atvyko taip pat 5. Špitolėje gyveno 7 vargšai. Vienuolynui priklaususiose žemėse buvo 330 vyriškos giminės baudžiauninkų¹⁷¹.

1828 m. vienuolyne buvo 14 vienuolių: 9 kunigai, 5 klierikai. Visi klierikai buvo universiteto studentai. Po 2 klausė literatūros ir matematikos paskaitų, 1 teologijos. Iš kunigų 1 buvo Vilniaus universiteto filosofijos profesorius – Angelas Daugirdas¹⁷².

1830 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių: 7 kunigai, 1 subdiakonas, 6 klierikai, 1 brolis. Prie Šv. Rapolo bažnyčios Šnipiškėse buvo parapijos mokykla, kurioje pijoras Kalasantas Narkevičius vykdė dvasines pareigas. Mokykloje mokėsi 20 mokinių¹⁷³.

1833 m. Vilniaus pijorų vienuolyne buvo 33 vienuoliai: 22 kunigai, 3 diakonai, 6 klierikai, 2 broliai. Dalis Vilniaus vienuolynui priskirtų kunigų dirbo įvairiose parapijose. Visi bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 20, iš Minsko gubernijos 6, iš Gardino gubernijos 2, iš Lenkijos 2, iš Lietuvos 1, iš Balstogės 1, iš Volynės 1¹⁷⁴.

1840 m. vienuolyne buvo 23 vienuoliai: 22 kunigai, 1 brolis. Prie vienuolyno priskirti ir parapijose bei koplyčiose dirbę kunigai¹⁷⁵.

1844 m. Vilniaus pijorų neetatiniame vienuolyne buvo 8 vienuoliai¹⁷⁶.

¹⁶⁹ Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 160.

¹⁷⁰ Pijorų vienuolyno Dominikonų gatvėje vizitacijos aktas, 1819, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 527–527v.

¹⁷¹ Duomenys apie Vilniaus pijorų vienuolyną, 1827, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 736, l. 2v–3.

¹⁷² Duomenys apie Vilniaus pijorų vienuolyną, 1828, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 841, l. 4v–5.

¹⁷³ Duomenys apie Vilniaus pijorų vienuolyną, 1830-12-12, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 654, l. 16–16v.

¹⁷⁴ Vilniaus vyskupijos pijorų vienuolynų vienuolių formuliarinis sąrašas, [1833], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 670, l. 1v–6.

¹⁷⁵ Vilniaus pijorų vienuolyno vienuolių sąrašas, 1840, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1463, l. 8.

¹⁷⁶ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 45–46.

Šnipiškių pijorų vienuolynas (Šv. Rapolo bažnyčia). Šnipiškių vienuolyną iš jėzuitų pijorai gavo 1774 m.

1799 m. pijorai Šnipiškių vienuolyną pardavė valdžiai¹⁷⁷.

IV. Kitos vienuolių kongregacijos

Misionierių vienuolynas (Viešpaties Jėzaus Žengimo į dangų bažnyčia). Vilniuje misionieriai įsikūrė 1685 m.¹⁷⁸

1801 m. Vilniaus misionierių vienuolyne buvo 15 vienuolių kunigų kartu su vizitatoriumi arba provincijolu Andriejumi Pohliu, 18 klierikų ir 6 broliai¹⁷⁹. 1 užsienietis, kiti bajorų kilmės. Vyriausiam vienuoliui buvo 70 metų, jauniausiam 18 metų. Visi vienuoliai mokėjo lotynų kalbą, superioras ir klebonas Timotiejus Račinskis mokėjo prancūzų, rusų ir vokiečių kalbas, dar 1 prancūzų kalbą¹⁸⁰.

1803 m. vienuolyne buvo 70 vienuolių: 19 kunigų, 14 klierikų eksternų, 17 klierikų internų, 13 vienuolijos seminaristų internų, 8 broliai. Vienuolynas turėjo 3 palivarkus: Burbiškių (Burbiszki), Jedzmieniškių (Jedzmieniszki) ir Baltadvario (Biały Dwor). Turėjo pinigines fundacijas, fundaciją alumnų išlaikymui, mūrinių namų, jurzdiką. Iš viso pajamos sudarė 27 509 auksinus¹⁸¹.

1810 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių kunigų, 1 profesorius, 1 diakonas, 6 klierikai, 17 studentų ir 16 seminarijos klierikų¹⁸².

1816 m. vienuolyne buvo 47 vienuoliai. Vyriausiam vienuoliui buvo 74 metai, jauniausiam 19 metų¹⁸³.

1818 m. vienuolyne buvo 52 vienuoliai: 17 kunigų, 33 klierikai, 2 broliai. Vienuolyno bibliotekoje buvo 6623 egzemplioriai knygų: Šv. Rašto ir jo vertimų 321, teologijos 586, kanonų teisės 197, filosofijos 613, dvasinių veikalų 834, pamokslų 619, Bažnyčios istorijos 448, pasaulietinės istorijos 1198, civilinės teisės 251, literatūros 849, defektuotų knygų 334, mokyklinių 235, rankraščių įvairiais pavidalais 138¹⁸⁴.

¹⁷⁷ [Eustachy Tyszkiewicz] E. T., *op. cit.*, 1857, t. 2, p. 261.

¹⁷⁸ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 275.

¹⁷⁹ Vilniaus misionierių vienuolyno vienuolių sąrašas, 1801, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 77, l. 1v–3.

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ Pranešimas apie Vilniaus misionierių vienuolyną, 1803, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 3757; mikrofimas: *LIIR*, f. 50–P6, l. 72–75.

¹⁸² Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašas, 1810, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 49–50.

¹⁸³ Vilniaus vyskupijos vyrų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 161–161v.

¹⁸⁴ Vilniaus misionierių vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 80v–83.

1830 m. vienuolyne buvo 18 kunigų. Klierikų, kurie praėjo išbandymą ir priėmė įžadus, buvo 15. Seminarijos klierikų arba buvusių išbandyme 21. Taip pat dar buvo 8 broliai. Veikė parapijos mokykla, kurioje buvo 48 mokiniai. Vargšų špitolėje buvo 9. Vienuolyno tarnų – 46¹⁸⁵.

1833 m. vienuolyne buvo 55 vienuoliai: 22 kunigai, 4 diakonai, 23 klierikai, 6 broliai. Visi bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Lietuvos 20, iš Žemaitijos 12, iš Lenkijos 14, iš Varšuvos 1, iš Prūsijos 1, iš Kuršo 4, iš Baltarusijos 1, iš Liepojos 2¹⁸⁶.

Vienuolynas uždarytas 1844 m.¹⁸⁷

Šv. Kazimiero bažnyčios misionierių namas. Misionierių valdymui Šv. Kazimiero bažnyčia atiduota 1814 m.¹⁸⁸

1818 m. Šv. Kazimiero bažnyčios misionierių name gyveno 4 vienuoliai kunigai¹⁸⁹.

Rokitų vienuolynas ir špitolė. Įkurta 1708 ar 1709 m.¹⁹⁰

1798 m. Vilniaus rokitų vienuolyne buvo 6 vienuoliai. Vienuolynas palivarko neturėjo. Pajamas gavo iš piniginių fondacijų procentų (3980 auksinų), iš namų nuomos špitolės ribose (800 auksinų), iš Špitolių komisijos išvaržyto dvarelio (460 auksinų). Iš viso pajamų buvo 5240 auksinų, o išlaidos sudarė 11 113 auksinų ir 23 grašius. Pajamų ir išlaidų skirtumas dengtas iš išmaldos, įvairių geradarių aukų, aukų rinkimo mieste ir kaime. Špitolėje buvo 70 ligonių¹⁹¹.

Vilniaus rokitų špitolė buvo uždaryta 1799 m. birželio 16 d., perkeltiant ją į generalinę špitolę prie Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios. Kur perkelti vienuoliai rokitai, neaišku¹⁹².

¹⁸⁵ Duomenys apie Vilniaus misionierių vienuolyno vienuolius, 1830-12-09, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 654, l. 13–14.

¹⁸⁶ Vilniaus misionierių vienuolyno vienuolių formuliarinis sąrašas, [1833], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 675, l. 1v–8.

¹⁸⁷ Duomenys apie Vilniaus gubernijoje uždarytus vienuolynus, bažnyčias, filijas ir koplyčias nuo 1831 iki 1870 m., 1870, in: *LMAVBRS*, f. 43–3671, l. 106v.

¹⁸⁸ Šv. Kazimiero misionierių namo vizitacijos aktas, 1818, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 94.

¹⁸⁹ *Ibid.*, l. 98–98v.

¹⁹⁰ Martynas Jakulis, *op. cit.*, p. 71.

¹⁹¹ Pranešimas apie Vilniaus rokitų vienuolyną ir špitolę, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P61, l. 493–495.

¹⁹² Martynas Jakulis, *op. cit.*, p. 90–91.

MOTERŲ VIENUOLYNAI

Basųjų karmeličių vienuolynas (Šv. Juozapo bažnyčia). Vilniaus basųjų karmeličių vienuolynas įkurtas 1638 m.¹⁹³

1798 m. vienuolyne buvo 20 vienuolių. Vienuolynas turėjo Pilviškės palivarką Vilniaus apskrityje (120 vyriškų sielų). Gaudavo pajamas iš piniginių fundacijų¹⁹⁴.

1811 m. vienuolyne buvo 16 vienuolių. Vyriausiai vienuolei buvo 60 metų, jauniausiai 26 metai¹⁹⁵.

1816 m. vienuolyne buvo 20 vienuolių. Vyriausiai vienuolei buvo 69 metai, jauniausiai 20 metų¹⁹⁶.

1818 m. vienuolyne buvo 19 vienuolių. Metinės pajamos sudarė 2801 rublį 10 kapeikų, išlaidos tiek pat. Vienuolynas turėjo 4304 rublius skolos: kreditą už medieną 1404 rub., vaistus ir gydytoją 1300 rub., vašką 200 rub., alų 300 rub., tarnų išlaikymą 400 rub., tinką ir vienuolyno baltinimą 200 rub., gelumbę ir drobę 500 rub.¹⁹⁷

1830 m. vienuolyne buvo 20 vienuolių. Mokyklos ir prieglaudos neturėjo; vienuolyno lėšomis maitino 5 asmenis. Buvo 13 vienuolyno tarnų: 9 vyrai ir 4 moterys¹⁹⁸.

1844 m. Vilniaus basųjų karmeličių etatiniame antros klasės vienuolyne buvo 16 vienuolių¹⁹⁹.

1858 m. vienuolyne buvo 16 vienuolių²⁰⁰.

1862 m. vienuolyne buvo 17 vienuolių²⁰¹.

Vienuolynas uždarytas 1865 m.²⁰²

¹⁹³ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 284.

¹⁹⁴ Pranešimas apie Vilniaus basųjų karmeličių vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIIR*, f. 50–P62, l. 552–554.

¹⁹⁵ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1811, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 66.

¹⁹⁶ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 150v.

¹⁹⁷ Vilniaus basųjų karmeličių vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIIR*, f. 50–P66, l. 741v–742, 743–743v.

¹⁹⁸ Duomenys apie Vilniaus basųjų karmeličių vienuolyną, 1830-12-27, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 652, l. 18–18v.

¹⁹⁹ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 115–116.

²⁰⁰ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 63–64.

²⁰¹ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 43–44.

²⁰² Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 7.

Benediktinių vienuolynas (Šv. Kotrynos bažnyčia). Vilniaus benediktinių vienuolynas įkurtas 1616–1622 m.²⁰³

1798 m. vienuolyne buvo 31 vienuolė. Vienuolynui priklausė 4 palivarkai: Dysnos Užnerio apskrityje (558 vyriškos sielos), Ostrovecio Užnerio apskrityje (372 vyriškos sielos), Dzeškovščyznos Užnerio apskrityje (350 vyriškų sielų), Halinos arba Parudaminio Vilniaus apskrityje (169 vyriškos sielos), ir 2 dvareliai Vilniaus priemiesčiuose. Vienuolynas turėjo ir piniginių fondacijų²⁰⁴.

1811 m. vienuolyne buvo 29 vienuolės ir 3 naujokės. Vyriausiai vienuolei buvo 85 metai, jauniausiai 18 metų²⁰⁵.

1816 m. vienuolyne buvo 27 vienuolės. Vyriausiai vienuolei buvo 90 metų, jauniausiai 18 metų²⁰⁶.

1818 m. vienuolyne buvo 31 vienuolė. Biblioteką sudarė 706 knygų. Vienuolyno lėšomis buvo mokomos 22 mergaitės. Suteikiamas išlaikymas: patalynė, apavas, maitinimas, šildymas, šviesa, patalynės skalbimas, popierius ir knygos mokslui. Mokoma tikėjimo tiesų, mandagaus elgesio, skaityti, rašyti, aritmetikos, geografijos, o gabesnes prancūzų kalbos ir muzikos bei mergaitėms tinkančių darbų. Pensione už mažą mokesį mokėsi 18 mergaičių ir 3 veteranės²⁰⁷.

1820 m. vienuolyne buvo 30 vienuolių. Vienuolyno lėšomis buvo išlaikoma ir mokoma 28 mergaitės. Pensione buvo mokoma 17 mergaičių. Biblioteka turėjo 706 egzempliorius knygų²⁰⁸.

1825 m. vienuolyne buvo 26 vienuolės. Vienuolės atskiros mokymo įstaigos neturėjo. Buvo mokomos vyskupijos vyresnybės nurodytų mokslų. Pensione buvo 25 merginos. Nors vienuolynas neturėjo labdaringos organizacijos, bet vienuolyne gyveno 30 našlaičių su pilnu išlaikymu ir lavinimu iš vienuolyno lėšų²⁰⁹.

²⁰³ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 286.

²⁰⁴ Pranešimas apie Vilniaus benediktinių vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P62, l. 512–519.

²⁰⁵ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1811, l. 65–65v.

²⁰⁶ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 149v.

²⁰⁷ Vilniaus benediktinių vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P65, l. 658–660.

²⁰⁸ Vilniaus benediktinių vienuolyno vizitacijos aktas, 1820, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3680, l. 111v–114.

²⁰⁹ Duomenys apie Vilniaus benediktinių vienuolyną, [1825], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 189v–190.

1830 m. vienuolyne buvo 25 vienuolės, iš kurių 1 postulantė. Veikė pasauliečių mergaičių mokykla, kurioje vienuolyno lėšomis mokėsi 30, o 5 mergaitės savo lėšomis. Vargšų ir našlaičių prieglaudos neturėjo. Per dieną buvo maitinama 40 ateinančių vargšų. Vienuolyne tarnavo 44 abiejų lyčių asmenys²¹⁰.

1844 m. Vilniaus benediktinių neetatiniame vienuolyne buvo 20 vienuolių²¹¹.

1858 m. vienuolyne buvo 18 vienuolių²¹².

1862 m. vienuolyne buvo 18 vienuolių²¹³.

1867 m. vienuolyne buvo 74 vienuolės. Jos buvo keturių vienuolijų atstovės. 19 benediktinių; visos bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Kauno gubernijos 8, iš Vilniaus gubernijos 6, iš Vilniaus miesto 1, iš Gardino gubernijos 3, iš Paryžiaus 1. 12 basųjų karmeličių; visos bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 10, iš Kauno gubernijos 2. 12 marijavičių; visos bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 2, iš Kauno gubernijos 8, iš Minsko gubernijos 2. 31 gailestingoji sesuo; visos bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 16, iš Vilniaus miesto 4, iš Kauno gubernijos 7, iš Gardino gubernijos 2, iš Kuršo gubernijos 1, iš Livonijos gubernijos 1²¹⁴.

1884 m. vienuolyne buvo 33 vienuolės: 17 benediktinių, 2 basosios karmelitės, 1 bernardinė, 6 marijavitės, 5 gailestingosios seserys ir 2 Vilniaus labdarybės draugijos²¹⁵.

1890 m. vienuolyne buvo 27 vienuolės: 16 benediktinių, 1 karmelitė, 4 bernardinės, 3 marijavitės, 3 gailestingosios seserys. Vienuolyne tarnavo 25 tarnaitės (14 benediktinėms, 4 marijavitėms, 4 bernardinėms, 3 gailestingosioms seserims) ir 3 patarnavo bažnyčioje²¹⁶.

²¹⁰ Duomenys apie Vilniaus benediktinių vienuolyną, 1830-12-08, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 656, l. 11.

²¹¹ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 127–128.

²¹² Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 65–67.

²¹³ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 45–46.

²¹⁴ Duomenys apie Vilniaus benediktinių vienuolyno vienuoles, 1867, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2249, l. 1–22.

²¹⁵ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolius, 1884, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2413, l. 54^c.

²¹⁶ Vilniaus benediktinių vienuolyno vienuolių sąrašas, 1890, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2498, l. 3–4v.

1909 m. vienuolyne buvo 6 benediktinių vienuolės²¹⁷. Vienuolynui numatyta iš viso 11 etatinių vietų.

1911 m. vienuolyne buvo 5 vienuolės, iš kurių viena gydoma apygardos psichiatrijos ligoninėje²¹⁸.

1909 m. Šv. Kotrynos benediktinių vienuolyno vyresnioji Albina Grekovič kreipėsi į Vilniaus vyskupijos valdytoją prelatą Kazimierą Mikalojų Michalkevičių, kad būtų leista vienuolyne atidaryti noviciatą²¹⁹. Iš civilinės valdžios buvo gautas leidimas priimti naujas vienuoles ir 1913 m. liepos 11 d. 3 naujokės davė įžadus²²⁰.

Bernardinių Šv. Mykolo vienuolynas (Šv. Mykolo bažnyčia). Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios bernardinių vienuolynas įkurtas 1594 m.²²¹

1798 m. vienuolyne buvo 30 vienuolių. Vienuolynas turėjo 5 palivarkus: Kenos Vilniaus apskrityje (142 vyriškos sielos), Zabalotės (Zabołocie) Sienos apskrityje Vitebsko gubernijoje (1164 vyriškos sielos), Izabelino (Izabelin) Sienos apskrityje Vitebsko gubernijoje (420 vyriškos sielos), Rabunės (Rabun) Užnerio apskrityje Minsko gubernijoje (711 vyriškų sielų), Nivkų (Niwki) Užnerio apskrityje Minsko gubernijoje (240 vyriškų sielų). Vilniaus mieste vienuolyno aikštėje turėjo jurzdiką, iš kurios gavo 279 rublius 60 kapeikų pajamų. Taip pat gavo procentus nuo užrašytų piniginių sumų. Iš viso pajamų gavo 7205 auksinus, išleido 8529 auksinus²²².

1804 m. vienuolyne buvo 30 vienuolių²²³. Našlaičių mokymui fundacijos neturėjo. Vienuolyno lėšomis išlaikomos gyveno 22 bajorų kilmės našlaitės. Neturtingiems fundacijos neturėjo, tačiau savo lėšomis išlaikė 6 senutes ir 3 senukus. Be našlaičių mokė 6 mergaites pasaulietes. Buvo 3 bažnyčios

²¹⁷ Vilniaus benediktinių vyresniosios pranešimas Vilniaus vyskupijos valdytojui Nr. 184, 1909-07-22, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2719, l. 25.

²¹⁸ Vilniaus vyskupijos valdytojo raštas Vilniaus gubernatoriui Nr. 2223, 1911-04-01, in: *Ibid.*, l. 111.

²¹⁹ Vilniaus Šv. Kotrynos benediktinių vienuolyno vyresniosios Albinos Grekovič raštas Vilniaus vyskupijos valdytojui prelatui Kazimierui Mikaloju Michalkevičiui Nr. 187, 1909-10-22, in: *Ibid.*, l. 26–26v.

²²⁰ Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus vyskupijos valdytojui Nr. 18082, 1913-07-08, in: *Ibid.*, l. 139–139v.

²²¹ Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 284.

²²² Pranešimas apie Vilniaus Šv. Mykolo bernardinių vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P62, l. 560–562.

²²³ Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios bernardinių vienuolyno vyresniosios pranešimas, 1804, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 27–29.

tarnai. Vienuolynas buvo turtingas, nes jo pajamos siekė 11 280 rublių ir 5 kapeikas²²⁴.

1811 m. vienuolyne buvo 32 vienuolės. Vyriausiai vienuolei buvo 69 metai, jauniausiai 21 metai²²⁵.

1816 m. vienuolyne buvo 30 vienuolių. Vyriausiai vienuolei buvo 76 metai, jauniausiai 23 metai²²⁶.

1818 m. vienuolyne buvo 28 vienuolės. Vienuolyno metinės pajamos siekė 13 064 rublius 55 su puse kapeikos. Išlaidos sudarė 17 846 rublius 54 su puse kapeikos²²⁷.

1829 m. vienuolyne buvo 29 vienuolės, iš kurių 1 naujokė. Vienuolyno lėšomis mokėsi 47 mergaitės²²⁸.

1844 m. Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų neetatiniame vienuolyne buvo 19 vienuolių²²⁹.

1858 m. vienuolyne buvo 26 vienuolės²³⁰.

1862 m. vienuolyne buvo 27 vienuolės²³¹.

1866 m. vienuolyne buvo 36 vienuolės. Čia buvo sukeltos dviejų vienuolynų vienuolės. 26 Šv. Mykolo bernardinės; visos bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 6, iš Vilniaus miesto 4, iš Kauno gubernijos 8, iš Minsko gubernijos 3, iš Minsko miesto 2, iš Gardino gubernijos 2, iš Gardino miesto 1. 10 Užupio vienuolyno bernardinų; visos bajorų kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Vilniaus gubernijos 8, iš Minsko gubernijos 1, iš Gardino miesto 1²³².

1875 m. vienuolyne buvo 22 vienuolės²³³.

Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolyne vienuolių skaičius buvo

²²⁴ *Ibid.*, l. 27v–28.

²²⁵ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1811, l. 67v–68.

²²⁶ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 149v–150.

²²⁷ Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P66, l. 695v–700.

²²⁸ Duomenys apie Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolyną, 1829-10-26, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 635, l. 21–21v.

²²⁹ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 119–120.

²³⁰ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 71–73.

²³¹ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 49–51.

²³² Duomenys apie Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolyno vienuoles, 1866, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2232, l. 1–14.

²³³ Duomenys apie Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolyną, 1875-06-09, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2269, l. 190–191.

mažinamas vienuoles perkeliant į kitus vienuolynus. 1880 m. 7 vienuolės buvo perkeltos į Slonimo bernardinų vienuolyną²³⁴. Perkeliams buvo paskirta kiekvienai po 60 rub. persikėlimo išlaidoms padengti²³⁵. 1880 m. gegužės 21 d. į Slonimą atvyko 5 vienuolės²³⁶. Izabelė Rinkievič ir Izabelė Stachovskaja dėl ligos pasiliko Vilniuje²³⁷. Vienuolė Rinkievič sunkiai sirgo ir vietoj jos norą išvykti pareiškė Vincentina Stankevičiuvna. 1880 m. rugsėjo 23 d. Stachovskaja ir Stankevičiuvna iš Vilniaus išvyko į Slonimą²³⁸.

1884 m. vienuolyne buvo 3 vienuolės²³⁹.

Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolynas caro paliepimu uždarytas 1886 m. sausio 23 d. Vienuolės turėjo persikelti į Vilniaus benediktinių vienuolyną arba negrižtamai išvykti į užsienį²⁴⁰. Gavusi vizitatoriaus pranešimą apie vienuolyno uždarymą, vienuolyno vyresnioji kreipėsi į tą patį vienuolynų vizitatorių, kad jos ir dviejų vienuolių persikėlimas į benediktinių vienuolyną būtų atidėtas iki gegužės pabaigos. Prašymą motyvavo dviem priežastimis: 1) viena vienuolė sunkiai serga ir guli lovoje. Ją perkelti galima tik su lova, o šaltą žiemą tai padaryti sunku. Taip pat ir vyresnioji labai silpna; 2) benediktinių vienuolyne bernardinėms skirta patalpa visą žiemą nešildoma, pilna drėgmės ir ją reikia išvalyti²⁴¹. Vidaus reikalų ministro nurodymu bernardinėms leista pasilikti savo vienuolyne iki 1886 m. gegužės 1 d.²⁴²

²³⁴ Slonimo bernardinų vienuolyno vyresniosios pranešimas Vilniaus vyskupijos vienuolynų vizitatoriui Nr. 4, 1880-01-28, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2413, l. 33–33v.

²³⁵ Vilniaus vyskupijos valdybos raštas Vilniaus vyskupijos vienuolynų vizitatoriui Nr. 66, 1880-01-22, in: *Ibid.*, l. 32.

²³⁶ Slonimo bernardinų vienuolyno vyresniosios pranešimas Vilniaus vyskupijos vienuolynų vizitatoriui Nr. 15, 1880-05-22, in: *Ibid.*, l. 46.

²³⁷ Vilniaus vyskupijos valdybos raštas Vilniaus vyskupijos vienuolynų vizitatoriui Nr. 641, 1880-06-17, in: *Ibid.*, l. 47.

²³⁸ Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolyno vyresniosios pranešimas Vilniaus vyskupijos vienuolynų vizitatoriui Nr. 15, 1880-09-23, in: *Ibid.*, l. 54.

²³⁹ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolius, 1884, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2413, l. 54^d.

²⁴⁰ Vilniaus vyskupijos valdybos raštas Vilniaus vyskupijos vienuolynų vizitatoriui Nr. 171, 1886-02-11, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2472, l. 6.

²⁴¹ Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolyno vyresniosios prašymas Vilniaus vyskupijos vienuolynų vizitatoriui Nr. 3, 1886-02-19, in: *Ibid.*, l. 22.

²⁴² Vilniaus vyskupijos valdybos raštas Vilniaus vyskupijos vienuolynų vizitatoriui Nr. 238, 1886-02-20, in: *Ibid.*, l. 7.

Užupio bernardinių vienuolynas (savo bažnyčios neturėjo, naudojosi Šv. Mykolo bažnyčia).

1798 m. vienuolyne buvo 14 vienuolių ir 4 tretininkės. Vienuolyne mokėsi 15 mergaičių. Fundacijos našlaičių išlaikymui neturėjo, tačiau išlaikė 10 įvairių luomų našlaičių²⁴³.

1804 m. vienuolyne buvo 13 vienuolių²⁴⁴. Vyriausiai vienuolei buvo 75 metai, jauniausiai 26 metai. Visos vienuolyne turėjo gyvenamąją vietą. Išlaikymu rūpinosi asmeniškai, kai kurios išsilaikė iš savo kraičio ir šeimos rūpesčiu, kai kurios gyveno iš testamentais užrašytų sumų procentų. Našlaičių mokymui neturėjo fundacijos. Tačiau seserims patarnavo neturtingų tėvų mergaitės, o vienuolyne gyveno 6 našlaitės. Funduotų sumų ir žemės vienuolynas neturėjo²⁴⁵.

1811 m. vienuolyne buvo 13 vienuolių. Vyriausiai vienuolei buvo 67 metai, jauniausiai 19 metų²⁴⁶.

1816 m. vienuolyne buvo 13 vienuolių. Vyriausiai vienuolei buvo 70 metų, jauniausiai 20 metų²⁴⁷.

1830 m. vienuolyne gyveno 18 vienuolių. Buvo išlaikomos 9 našlaitės²⁴⁸.

1818 m. vienuolyne buvo 17 vienuolių. Metinės pajamos buvo 544 rubliai 72 kapeikos. Išlaidos buvo 541 rublis 61 su puse kapeikos²⁴⁹.

1844 m. Užupio bernardinių neetatiniame vienuolyne buvo 16 vienuolių²⁵⁰.

1858 m. vienuolyne buvo 16 vienuolių²⁵¹.

1862 m. vienuolyne buvo 16 vienuolių²⁵².

Vienuolynas uždarytas 1864 m.²⁵³

²⁴³ Pranešimas apie Užupio bernardinių vienuolyną, 1798, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2945; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P62, l. 567–569.

²⁴⁴ Užupio bernardinių vienuolyno vyresniosios pranešimas, 1804-11-09, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 20–21.

²⁴⁵ *Ibid.*

²⁴⁶ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1811, l. 68.

²⁴⁷ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 150.

²⁴⁸ Duomenys apie Užupio bernardinių vienuolyną, 1830-12-11, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 656, l. 15.

²⁴⁹ Užupio bernardinių vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P66, l. 701v–702.

²⁵⁰ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 121–122.

²⁵¹ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 75–76.

²⁵² Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 53–54.

²⁵³ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 6v.

Gailestingųjų seserų (šaričių) vienuolynas prie Savičiaus gatvės ligoninės. Vienuolynas įkurtas 1745 m.²⁵⁴

1811 m. vienuolyne buvo 12 vienuolių. Vyriausiai vienuolei buvo 53 metai, jauniausiai 24 metai²⁵⁵.

1816 m. vienuolyne buvo 14 vienuolių. Vyriausiai vienuolei buvo 59 metai, jauniausiai 17 metų²⁵⁶.

1825 m. vienuolyne buvo 10 vienuolių²⁵⁷.

1818 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių. Vienuolynas turėjo Jačiūnų ir Beliūnų palivarkus Vilniaus apskrityje, Tarpupio (Międzyrzecz) seniūniją su Jarašiškių palivarku Trakų apskrityje, du žemės sklypus Vilniaus priemiestyje ir gabalą žemės, besiribojantį su Jačiūnų palivarku. Iš palivarkų ir seniūnijos gaudavo pajamų 2601 rublį 58 kapeikas. Taip pat turėjo piniginių fundacijų²⁵⁸.

1830 m. vienuolyne buvo 21 vienuolė: 10 davusių įžadus, 6 nedavusios, 5 postulantės. Ligoninėje buvo 170 abiejų lyčių asmenų. Ligoniams patarnavo 2 vyrai ir 5 moterys. 3 chirurgijos besimokantys jaunuoliai ir 1 besimokantis farmacijos. Dar paslaugas teikė 33 asmenys: 4 virėjos, 6 merginos, 6 skalbėjos, 3 batsiuviai, 1 siuvėjas, 1 stalius, 1 kalvis ir kiti²⁵⁹.

1844 m. gailestingųjų seserų neetatiniame vienuolyne prie Savičiaus gatvės ligoninės buvo 17 vienuolių²⁶⁰.

1858 m. vienuolyne buvo 12 vienuolių²⁶¹.

1862 m. vienuolyne buvo 11 vienuolių²⁶².

Vienuolynas uždarytas 1867 m.²⁶³

Gailestingųjų seserų (šaričių) vienuolynas prie Kūdikėlio Jėzaus vaikų prieglaudos. Vienuolynas įkurtas 1786 m.²⁶⁴

²⁵⁴ Stefan Rosiak, *op. cit.*, p. 202.

²⁵⁵ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1811, l. 69.

²⁵⁶ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 150v–151.

²⁵⁷ Duomenys apie Vilniaus Savičiaus gatvės gailestingųjų seserų vienuolyną, [1825], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 202v–203.

²⁵⁸ Vilniaus Savičiaus gatvės gailestingųjų seserų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P66, l. 748v–749v.

²⁵⁹ Duomenys apie Savičiaus gatvės ligoninę, vadovaujamą gailestingųjų seserų, 1830-12-10, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 656, l. 5.

²⁶⁰ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 135–138.

²⁶¹ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 81–83.

²⁶² Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 59–62.

²⁶³ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 7v.

²⁶⁴ Stefan Rosiak, *op. cit.*, p. 227.

1811 m. vienuolyne buvo 11 vienuolių. Vyriausiai vienuolei buvo 81 metai, jauniausiai 18 metų²⁶⁵.

1816 m. vienuolyne buvo 12 vienuolių. Vyriausiai vienuolei buvo 64 metai, jauniausiai 17 metų²⁶⁶.

1818 m. vienuolyne buvo 12 vienuolių. Vienuolynui priklausė Žaslių seniūnija Trakų apskrityje ir Šatornikų (Szatorniki) seniūnija. Turėjo pini-ginių fundacijų²⁶⁷.

1829 m. vienuolyne buvo 10 vienuolių, iš kurių 3 naujokės. Vienuolyno lėšomis mokėsi 98 mergaitės ir 41 berniukas. Kūdikėlio Jėzaus vaikų prieglaudoje buvo išlaikomi ir kūdikiai: 56 berniukai ir 30 mergaičių. Vienuolyne buvo 61 tarnas: 24 žindyvės, 12 auklėtojų, 12 samdinių ir amatininkų, 10 skalbėjų, 3 virėjos²⁶⁸.

1830 m. vienuolyne buvo 10 vienuolių, iš kurių 3 buvo naujokės. Prieglaudoje buvo 33 kūdikiai (12 berniukų ir 21 mergaitė), 38 paaugliai (17 berniukų ir 21 mergaitė). Mokykloje mokėsi 76 vaikai (35 berniukai ir 41 mergaitė). Prieglaudoje tarnavo 61 asmuo (16 vyrų ir 45 moterys)²⁶⁹.

1831 m. gruodžio 1 d. mokėsi 37 berniukai ir 90 mergaičių. Per metus atvyko 13 berniukų ir 14 mergaičių; išvyko 6 berniukai ir 15 mergaičių; mirė 1 mergaitė. 1832 m. gruodžio 1 d. mokykloje mokėsi 44 berniukai ir 88 mergaitės. 1831 m. gruodžio 1 d. nesimokančių vaikų (nuo 1 iki 6 metų) buvo 59 berniukai ir 74 mergaitės. Per metus nesimokančių vaikų į prieglaudą atvyko 83 berniukai ir 74 mergaitės; išvyko 35 berniukai ir 31 mergaitė; mirė 76 berniukai ir 89 mergaitės. 1832 m. gruodžio 1 d. nesimokančių vaikų buvo 31 berniukas ir 28 mergaitės. Iš viso prieglaudoje 1832 m. gruodžio 1 d. buvo 191 vaikas, iš kurių 75 berniukai ir 116 mergaičių²⁷⁰.

1844 m. gailestingųjų seserų neetatiniame vienuolyne prie Kūdikėlio Jėzaus vaikų prieglaudos buvo 10 vienuolių²⁷¹.

²⁶⁵ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1811, l. 69–69v.

²⁶⁶ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 151.

²⁶⁷ Vilniaus Kūdikėlio Jėzaus gailestingųjų seserų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P66, l. 754v–755v.

²⁶⁸ Duomenys apie Kūdikėlio Jėzaus prieglaudą, 1829-10-05, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 635, l. 19.

²⁶⁹ Duomenys apie Kūdikėlio Jėzaus prieglaudą, vadovaujamą gailestingųjų seserų, 1830-12-09, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 656, l. 8.

²⁷⁰ Duomenys apie Kūdikėlio Jėzaus prieglaudos našlaičius nuo 1831 m. gruodžio 1 d. iki 1832 m. gruodžio 1 d., in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 1030, l. 2.

²⁷¹ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 137v–139.

1858 m. vienuolyne buvo 9 vienuolės²⁷².

1862 m. vienuolyne buvo 5 vienuolės²⁷³.

Vienuolynas uždarytas 1864 m.²⁷⁴

Gailestingųjų seserų (šaričių) vienuolynas prie Šv. Jokūbo ligoninės.

Vienuolynas įkurtas 1809 m.²⁷⁵

1811 m. vienuolyne buvo 7 vienuolės. Vyriausiai vienuolei buvo 58 metai, jauniausiai 24 metai²⁷⁶.

1816 m. vienuolyne buvo 9 vienuolės. Vyriausiai vienuolei buvo 59 metai, jauniausiai 17 metų²⁷⁷.

1818 m. vienuolyne buvo 8 vienuolės. Vienuolyno pajamas sudarė 10 290 rublių 93 kapeikos, tokios pačios ir išlaidos. 1818 m. ligoninėje gydėsi: 557 invalidai (276 vyrai ir 281 moteris), 444 venerikai (169 vyrai ir 275 moterys), 63 gimdyvės, 19 pamišėlių, 54 abiejų lyčių nepilnamečiai. Pasveiko 370 invalidų (205 vyrai ir 165 moterys), 359 venerikai (143 vyrai ir 216 moterų), 55 gimdyvės, 14 pamišėlių, 50 abiejų lyčių nepilnamečių. Mirė 35 invalidai (11 vyrų ir 24 moterys), 11 venerikų (4 vyrai ir 7 moterys), 2 gimdyvės, 2 pamišėliai, 4 abiejų lyčių nepilnamečiai²⁷⁸.

1830 m. vienuolyne buvo 9 vienuolės. Ligoninėje gulėjo 128 vyrai ir 214 moterų. Buvo 59 ligoninės tarnai: 35 vyrai ir 24 moterys²⁷⁹.

1844 m. gailestingųjų seserų neetatiniame vienuolyne prie Šv. Jokūbo ligoninės buvo 11 vienuolių²⁸⁰.

1858 m. vienuolyne buvo 10 vienuolių²⁸¹.

1862 m. vienuolyne buvo 9 vienuolės²⁸².

Vienuolynas uždarytas 1864 m.²⁸³

²⁷² Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 83v–85.

²⁷³ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 59–62.

²⁷⁴ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 7v.

²⁷⁵ Stefan Rosiak, *op. cit.*, p. 250.

²⁷⁶ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1811, l. 69v.

²⁷⁷ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 151.

²⁷⁸ Gailestingųjų seserų prie Šv. Jokūbo ligoninės vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P66, l. 758–759v.

²⁷⁹ Duomenys apie Šv. Jokūbo ligoninę, vadovaujamą gailestingųjų seserų, 1830, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 656, l. 7.

²⁸⁰ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 138v–140.

²⁸¹ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 82v–84.

²⁸² Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 59–62.

²⁸³ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 8.

Gailestingosios seserys (šaritės) prie Vilniaus labdarybės draugijos.

Pakviestos dirbti prie draugijos 1840 m.²⁸⁴

1844 m. prie draugijos buvo 6 vienuolės²⁸⁵.

1858 m. prie draugijos buvo 4 vienuolės²⁸⁶.

1862 m. prie draugijos buvo 4 vienuolės²⁸⁷.

Vienuolynas uždarytas 1864 m.²⁸⁸

Marijavičių vienuolynas (Šv. Stepono bažnyčia²⁸⁹). Vilniaus marijavičių vienuolynas įkurtas 1737 m.²⁹⁰

1811 m. vienuolyne buvo 9 vienuolės²⁹¹.

1816 m. vienuolyne buvo 8 vienuolės. Vyriausiai vienuolei buvo 73 metai, jauniausiai 21 metai²⁹². 1816 m. našlaičių prieglaudoje buvo auklėjama 16 bajoraičių ir 9 krikštytos žydaitės²⁹³.

1818 m. vienuolyne buvo 10 vienuolių²⁹⁴.

1825 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių. Vienuolyne mokėsi 47 asmenys: 22 bajorų kilmės, 23 apsikrikštiję žydai, 2 besirengiantys krikštui²⁹⁵.

1830 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių, iš kurių 2 postulantės. Vienuolyno lėšomis buvo išlaikomos 54 besimokančios našlaitės²⁹⁶.

1844 m. Vilniaus marijavičių neetatiniame vienuolyne buvo 15 vienuolių²⁹⁷.

²⁸⁴ Stefan Rosiak, *op. cit.*, p. 59.

²⁸⁵ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 139v–141.

²⁸⁶ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 84v–86.

²⁸⁷ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 59–62.

²⁸⁸ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 7v.

²⁸⁹ 1821 m. Šv. Stepono bažnyčia vyskupijos vyresnybės atiduota senosios observacijos karmelitams; žr. [Jan Marek Giżycki] Wołyniak, *op. cit.*, p. 491.

²⁹⁰ „Marijavitės“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 14, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 291.

²⁹¹ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1811, l. 67.

²⁹² Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 150–150v.

²⁹³ Vilniaus marijavičių vienuolyno prieglaudos auklėtinių sąrašas, 1816, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 318, l. 40.

²⁹⁴ Vilniaus marijavičių vienuolyno vizitacijos aktas, 1818, in: *RVIA*, f. 822, ap. 12, b. 2947; mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P66, l. 728.

²⁹⁵ Duomenys apie Vilniaus marijavičių vienuolyną, 1825, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 191v–192.

²⁹⁶ Duomenys apie Vilniaus marijavičių vienuolyną, 1830, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 656, l. 23.

²⁹⁷ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 131–132.

1858 m. vienuolyne buvo 16 vienuolių²⁹⁸.

1862 m. vienuolyne buvo 15 vienuolių²⁹⁹.

Vienuolynas uždarytas 1864 m.³⁰⁰

Po 1864 m. vienuolynų uždarymo pablogėjo vienuolių materialinis ap-
rūpinimas. Tai matyti iš marijavičių, gyvenusių benediktinių vienuolyne,
rašto Vilniaus vyskupijos valdytojui prelatui Petruui Žilinskiui. Iki vienuo-
lyno uždarymo marijavitės pajamų gaudavo iš joms priklausiusių namų,
daržų, sklypų ir išmokų iš išdo. Dėl to vienuolės turėjo dvasiniam luomui
tinkamą aprangą, maitinimą ir kt. Po 1864 m. liko vienintelis pajamų šalti-
nis – 40 rub. metinės išmokos kiekvienai vienuolei. Šios sumos vien maistui
nepakako, jau nekalbant apie kitus poreikius³⁰¹.

Vizitiečių vienuolynas (Švč. Jėzaus Širdies, šv. Pranciškaus Salezo ir
Švč. Mergelės Marijos Aplankymo arba Vizitiečių bažnyčia). Vilniaus vizi-
tiečių vienuolynas įkurtas tarp 1694 ir 1729 m.³⁰²

1798 m. vienuolyne buvo 27 vienuolės. Vienuolyno mokykloje mokė-
si 18 pasauliečių mergaičių. Mokykloje mokė tikėjimo tiesų, katekizmo,
skaitymo, rašymo, aritmetikos, prancūzų ir vokiečių kalbų, istorijos, geo-
grafijos, piešimo, siuvimo darbų, gražaus elgesio. Be to, išlaikė ir lavino 3
neturtingas našlaites bajoraites. Bažnyčioje buvo 2 kunigai. Sklypuose prie
vienuolyno buvo 2 namai su daržais. Vienuolynas turėjo 2 palivarkus: Rie-
šę Gulbinus Vilniaus apskrityje (98 vyriškos sielos), Vileiką Minsko vaiva-
dijoje (303 vyriškos sielos). Turėjo piniginių fundacijų. Iš viso vienuolynas
turėjo 12 957 auksinus pajamų, 11 893 auksinus išlaidų³⁰³.

1811 m. vienuolyne buvo 19 vienuolių. Vyriausiai vienuolei buvo 66 me-
tai, jauniausiai 24 metai³⁰⁴.

1816 m. vienuolyne buvo 32 vienuolės. Vyriausiai vienuolei buvo 73 me-
tai, jauniausiai 21 metai³⁰⁵.

²⁹⁸ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 77–79.

²⁹⁹ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 55–57.

³⁰⁰ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 7v.

³⁰¹ Marijavičių vyresniosios raštas Vilniaus vyskupijos valdytojui Nr. 4, 1871-07-24,
in: *LVI*A, f. 694, ap. 1, b. 2269, l. 44. Panašų raštą vyskupijos valdytojui pateikė ir basosios
karmelitės; žr. *Ibid.*, l. 45–46.

³⁰² Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, p. 285.

³⁰³ Pranešimas apie Vilniaus vizitiečių vienuolyną, 1798, in: *RVI*A, f. 822, ap. 12, b. 2945;
mikrofilmas: *LIIR*, f. 50–P61, l. 503–505v.

³⁰⁴ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1811, l. 65.

³⁰⁵ Vilniaus vyskupijos moterų vienuolynų vienuolių sąrašas, 1816, l. 149.

1820 m. vienuolyne buvo 34 vienuolės. Visos bajoriškos kilmės. Pagal kilimo vietą: iš Lietuvos 19, iš Lenkijos 5, iš Prancūzijos 6, iš Bavarijos 3, iš Italijos 1. Bibliotekoje buvo 1120 egzempliorių knygų: 656 lenkų kalba, 383 prancūzų kalba, 14 vokiečių kalba ir 67 skirtos pasauliečių mokymui³⁰⁶.

1825 m. vienuolyne buvo 29 vienuolės. Vienuolynas turėjo pasaulietėms mergaitėms skirtą mokyklą. Mokykloje buvo mokoma religijos ir moralės mokslų, geografijos, aritmetikos, istorijos, prancūzų ir vokiečių kalbų, piešimo, muzikos ir rankdarbių. Iš viso mokėsi 41 mokinė. Rusijos imperatorius Povilas I skyrė vienuolynui fondaciją išlaikyti 12 neturtingų bajorų kilmės mergaičių. Jos turėjo būti mokomos ir pilnai išlaikomos. Buvo dar viena privati I. Slepco fundacija 7 neturtingoms bajoraitėms su išmokslinimu ir išlaikymu³⁰⁷.

1829 m. vienuolyne buvo 32 vienuolės, iš kurių 2 naujokės. Mokykloje mokėsi 41 mergaitė: 15 savo lėšomis, 12 monarcho fundacija, 2 I. Slepco fundacija, 12 vienuolyno lėšomis³⁰⁸.

1830 m. vienuolyne buvo 32 vienuolės, iš kurių 2 postulantės. Mokykloje mokėsi 44 pasaulietės mergaitės. Vargšų prieglaudos neturėjo, bet dieną iš miesto ateidavo 10 vargšų ir juos pamaitindavo³⁰⁹.

1844 m. Vilniaus vizitiečių etatiniame antros klasės vienuolyne buvo 34 vienuolės³¹⁰.

1858 m. vienuolyne buvo 31 vienuolė³¹¹.

1862 m. vienuolyne buvo 29 vienuolės³¹².

Vienuolynas uždarytas 1865 m.³¹³

Išvados. XIX a. Vilniuje veikė 20 vienuolijų: 14 vyrų ir 6 moterų. Vilniaus vyrų ir moterų vienuolynų skaičiaus dinamika svyravo nuo 27 vienuolynų

³⁰⁶ Vilniaus vizitiečių vienuolyno vizitacijos aktas, 1820, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3680, l. 27–34.

³⁰⁷ Duomenys apie Vilniaus vizitiečių vienuolyną, 1825, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 74, l. 196v–197.

³⁰⁸ Duomenys apie Vilniaus vizitiečių vienuolyną, 1829-10-09, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 635, l. 29.

³⁰⁹ Duomenys apie Vilniaus vizitiečių vienuolyną, 1830-12-10, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 656, l. 9.

³¹⁰ Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vienuolynų vienuolius, 1844, l. 111–114.

³¹¹ Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1858, l. 59–62.

³¹² Vilniaus vyskupijos vienuolių sąrašai, 1862, l. 37–41.

³¹³ Vilniaus vyskupijoje nuo 1829 m. uždarytų vienuolynų sąrašas, l. 7v.

XVIII a. pabaigoje iki belikusio 1 veikiančio benediktinių vienuolyno XX a. pradžioje. XIX a. įsikūrė 2 nauji moterų vienuolynai. Iš viso Vilniuje XVIII a. pabaigoje – XX a. pradžioje buvo 29 vienuolynai ir misionierių namas prie Šv. Kazimiero bažnyčios. 1798 m. veikė 19 vyrų ir 8 moterų vienuolynai. 1818 m. veikė 16 vyrų ir 9 moterų vienuolynai. 1862 m. veikė 5 vyrų ir 10 moterų vienuolynų. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Vilniuje buvo įkurta slapti vienuolynai: 3 vyrų ir 13 moterų.

Daugiausia vienuolių buvo bernardinų vienuolyne: 1798 m. – 55 vienuoliai, 1818 m. – 65 vienuoliai, 1844 m. – 71 vienuolis, 1862 m. – 47 vienuoliai. Prie mažiausių priskirtini atgailos kanauninkų vienuolynas, basųjų karmelitų vienuolynas prie Neries, dominikonų vienuolynas Lukiškėse. 1798, 1801 ir 1816 m. Vilniaus vyrų vienuolynuose iš viso buvo 380 vienuolių, 1818 m. – 358 vienuoliai, 1844 m. – 252 vienuoliai, 1862 m. – 126 vienuoliai. 1811 m. Vilniaus moterų vienuolynuose buvo 151 vienuolė, 1818–1820 m. – 174 vienuolės, 1844 m. – 164 vienuolės, 1862 m. – 151 vienuolė.

Pirmieji vienuolynai buvo uždaryti 1798 ir 1799 m. Tai Šv. Jurgio bažnyčios senosios observancijos karmelitų vienuolynas ir rokitų vienuolynas. Masiškai vienuolynai pradėti uždarinėti po 1831 m. sukilimo. 1832–1852 m. laikotarpiu Vilniuje uždaryta 10 vyrų vienuolynų. Dauguma vienuolynų prieš juos uždarant turėjo pakankamą skaičių vienuolių ir pagal Rusijos civilinės valdžios nustatytas normas. Po 1863–1864 m. sukilimo numalšinimo uždaryti 4 vyrų vienuolynai. Neuždarytas liko Visų šventųjų bažnyčios senosios observancijos karmelitų vienuolynas, kuris uždarytas praėjus dviem dešimtmečiams, t. y. 1886 m. Taip Vilniuje neliko nė vieno veikiančio vyrų vienuolyno.

Iš duomenų apie vienuolių skaičių po 1863–1864 m. sukilimo matyti, kaip likusiuose veikti vienuolynuose mažėjo vienuolių skaičius, kol visai nelikdavo gyvų vienuolių, nes naujų vienuolių civilinė valdžia neleisdavo priimti.

Iki 1863–1864 m. sukilimo nebuvo uždarytas nė vienas moterų vienuolynas. Po 1863–1864 m. sukilimo numalšinimo buvo palikti veikti benediktinių ir Šv. Mykolo bernardinų vienuolynai. Bernardinių vienuolynas uždarytas 1886 m. Benediktinių vienuolynas nebuvo uždarytas ir tai buvo vienintelis veikiantis vienuolynas Vilniuje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje.

Turimais duomenimis, pagal socialinę kilmę tiek vyrų, tiek moterų vienuolynuose daugiausia buvo bajorų kilmės asmenys. Buvo vienas kitas vienuolis ar vienuolė ir miestiečių kilmės ar iš užsienio. Pagal kilimo vietą tikslesnių duomenų nėra, tik nurodoma gubernija ar miestas. Vyravo iš Vilniaus gubernijos ir Žemaitijos kilę vienuoliai.

1842 m. vienuolynai buvo suskirstyti į etatinius ir neetatinius, o etatiniai į tris klases. Pirmai klasei priklausė Antakalnio trinitorių ir pranciškonų vienuolynai, antrai klasei – Laterano kanauninkų ir senosios observancijos karmelitų vienuolynai, trečiai klasei – augustinų eremitų ir bernardinų vienuolynai. Neetatinis buvo Verkių dominikonų vienuolynas. Iš moterų vienuolynų antrai klasei priskirti vizitiečių ir basųjų karmeličių vienuolynai, o likę moterų vienuolynai buvo neetatiniai. Nuo priskyrimo klasei priklausė iš valstybės gaunamų lėšų dydis.

Vienuolių pragyvenimo lėšas sudarė gaunamos pajamos iš turimų žemės valdų, namų, žemės sklypų ir procentai nuo piniginių fundacijų bei iš kitų šaltinių gaunami pinigai. Po 1841 m. vienuolynų turtų nusavinimo pagrindinis pragyvenimo šaltinis tapo iš valstybės išdo gaunamos lėšos.

Vienuolynų vidaus gyvenimas buvo tvarkomas pagal vienuolynų regulas ir fundacijose numatytas sąlygas. Prie kai kurių moterų vienuolynų veikė mergaičių pensionai. Buvo išlaikomi ir mokomi našlaičiai bei neturtingų tėvų vaikai. Veikė parapijos mokyklos, buvo globojami ir maitinami vargšai.

MONASTERIES OF THE VILNIUS CITY AT THE END OF 18TH CENTURY – BEGINNING OF 20TH CENTURY

Algimantas Katilius

Summary

At the end of 18th c. – beginning of 20th c. the composition of the active monasterial orders in the Vilnius city and the number of monasteries were inherited from the previous century. Throughout the whole 19th c. in Vilnius there were 20 monasteries: 14 for men and 6 for women. The dynamics of the number of men's and women's monasteries in Vilnius ranged from 27 monasteries in the 18th c. to the sole remaining Benedictine monastery at the beginning of the 20th c. The Bernardine Monastery had the greatest number of monks: in 1798 – 55 monks, in 1818 – 65 monks, in 1844 – 71 monks and in 1862 – 47 monks. Among the smallest one were the repentance Canons Monastery, the barefoot Carmelite Monastery by the Neris River and the Dominican Monastery in Lukiškės. At the end of the 18th c. – beginning of the 19th c. in the Vilnius men's monasteries there resided a total of 380 monks, in the women's – 151 nuns. The monasteries began to be closed on a massive scale after the 1831 uprising. In the period 1832–1852 10 men's monasteries in Vilnius were closed. After the suppression of the 1863–1864

uprising 4 men's monasteries were closed. The only one not closed was the old observance Carmelite monastery of the All Saints Church, which was closed two decades later, i.e. in 1886. Up to the 1863–1864 uprising no women's monastery was closed. After the suppression of the 1863–1864 uprising the Benedictine and St. Michael Bernadine nunneries remained active. The Bernardine nunnery was closed in 1886, while the Benedictine nunnery was not closed and remained active. According to the available data based on the social background of both men's and women's monasteries the majority of the persons were of boyar descent. There were one or another monk or nun of townspeople origin and foreigners. More precise data about the place of origin are not available, only the province or city are specified. Monks from the province of Vilnius and Samogitia dominated.

AUŠROS VARTŲ DIEVO MOTINOS PAVEIKSLO RESTAURAVIMO DARBAI 1927 M.

JUOZAPAS BLAŽIŪNAS

Straipsnyje nagrinėjami XVI a. sukurto Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo paruošimo karūnavimo išskilmėms ir 1927 m. restauravimo darbai. Paruošiamiesiems paveikslo karūnavimo darbams analizuoti vertingi yra Kultūros paveldo centro Dokumentų fonduose saugomi Vilniaus vaivadijos valdybos Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo karūnavimo ir restauravimo būklės protokolai¹. Juose atsiskleidžia išaugęs kultūros apsaugos specialistų ir restauratorių vaidmuo svarbiais stebuklingojo statusą turinčio paveikslo restauravimo ir karūnavimo klausimais. Būtent tada, bendradarbiaujant ir prižiūrint Katalikų Bažnyčios aukšto rango dvasininkams kartu su pasauliečiais mokslininkais, pirmą kartą Vilniaus krašte atlikti mokslo tyrimaisiais metodais pagrįsti restauravimo darbai, kuriuos atliko specialiai iš Varšuvos atvykęs prof. Janas Rutkowskis (1881–1940). Nagrinėjant restauravimo darbus, taip pat pasinaudota Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno restauravimo centro archyve saugoma 1993 m. atliktų Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo restauravimo darbų ir gamtamokslinių tyrimų dokumentacija².

Straipsnyje „Kultūros paminklų apsaugos organizacijos ir paveikslų tvarkyba Vilniaus krašte nuo XX a. pradžios iki 1939 m.“ jau buvo trumpai pristatyta kultūros paminklų apsaugos organizacijų veikla ir paveikslų restauravimo istorija Vilniaus krašte XX a. pirmoje pusėje³. Tačiau Aušros

¹ Vilniaus vaivadijos valdybos dokumentai dėl Vilniaus Aušros Vartų paveikslo karūnavimo ir paveikslo restauravimo būklės protokolai, in: *Kultūros paveldo centro Dokumentų fondai*, f. 22, ap. 1, b. 60.

² *Aušros Vartų Marija*, kultūros paminklo (kilnojamojo) restauravimo pasas, rest. Nr. 70/6430, restauratorė Janina Bilotienė, in: *Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno restauravimo centro archyvas*, 1993.

³ Juozapas Blažiūnas, „Kultūros paminklų apsaugos organizacijos ir paveikslų tvarkyba Vilniaus krašte nuo XX a. pradžios iki 1939 m.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2012, t. 36, p. 115–128.

Vartų Dievo Motinos paveikslu restauravimo darbai ir 1927 m. karūnavimo iškilmės buvo išskirtinis religinis, kultūrinis ir istorinis įvykis, reikalaujantis atskiro tyrimo. Nors apie tai daug rašyta tarpukario spaudoje ir atskiruose leidiniuose, taip pat šiuolaikinėse lietuvių ir lenkų mokslininkų monografiuose bei straipsniuose, tačiau, remiantis naujais faktais, verta dar kartą grįžti prie šio neeilinio įvykio tyrimų.

XX a. pradžioje aktyvi kultūros paminklų apsaugos organizacijų veikla lėmė daugelio architektūros paminklų išsaugojimą Vilniaus krašte⁴. Vilniaus vaivadijos valdybai parėmus lėšomis, bendradarbiaujant su vietinių bažnyčių kunigais, buvo restauruojami įvairūs kultūros paveldo objektai ne tik Vilniuje, bet ir atokiuose Vilniaus vyskupijos regionuose. Prižiūrint Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų kultūros paminklų vyriausiojo konservatoriaus tarnybai, bažnyčių vidaus atnaujinimo ir paveikslų restauravimo darbus įgyvendindavo Vilniaus Stepono Batoro universiteto Dailės fakulteto studentai ir dėstytojai bei Vilniaus dailės ir amatų mokyklos (*Szkoła Rzemiosł Artystycznych w Wilnie*) mokiniai.

Nors Vilniaus vyskupijos kurija skatino ir rėmė Vilniaus vaivadijos valdybos vykdomus kultūros paveldo objektų restauravimo darbus, tačiau bažnyčias administruojantys dvasininkai, norėdami išvengti ilgo susirašinėjimo su Vilniaus vaivadijos vyriausiojo konservatoriaus tarnyba ir nepageidaudami didelių papildomų išlaidų, be jokių leidimų ar derinimų už surinktas aukas ar asmenines lėšas savavališkai „atnaujindavo“ bažnyčių išorę ir vidų bei įvairius meno kūrinis. Kadangi tokia situacija buvo ir XIX a. pabaigoje, ir dar XX a. pradžioje, tai tokių atliktų darbų padariniai kultūros paveldo objektams dažnai būdavo tragiški. Pavyzdžiui, yra žinoma, kad 1904 m. Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios kunigas Leonas Čudovskis, nusprendęs atnaujinti visos bažnyčios vidaus sieninę tapybą, darbus įgyvendinti patikėjo ne menininkams žinovams, o paprastiesiems amatininkams, kurie viską, neturėdami supratimo nei apie piešinį, nei apie perspektyvą ir spalvas, pertapė iš naujo⁵. Kadangi buvo pertapyta aliejiniais dažais, o prieš tokius darbus dėl geresnio dažų sluoksnių sukibimo sieninė tapyba dažnai būdavo prigirdoma aliejaus⁶, galima teigti, kad buvo padaryta nepataisoma žala: po kelerių metų aliejiniai dažai smarkiai patamsėja, o vė-

⁴ *Ibid.*, p. 115–118.

⁵ Dokumentų byla apie Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčią, in: *Kultūros paveldo centro Dokumentų fondai*, f. 3, ap 1, b. 428, p. 3.

⁶ *Opieka nad zabytkami i ich konserwacja*, Warszawa: Drukarnia Narodowa, 1920, p. 39.

liau restauruojant sudėtinga ir nuo sieninės tapybos beveik neįmanoma pašalinti aliejinių dažų, jos nepažeidžiant. Galima daryti prielaidą, kad, atnaujinant sieninę tapybą, panašiais kenksmingais metodais ir medžiagomis būdavo atnaujinami ir ant sienų buvę tapybos kūriniai. XX a. pradžioje tokių neprofesionalių tapybos atnaujinimo pavyzdžių Vilniaus bažnyčiose būta ir daugiau.

Vilniaus vyskupijos kurija, siekdama išvengti nemalonių konfliktų tarp kunigų ir paminklų apsaugos įstaigų bei užkirsti kelią klebonų savivaliavimui diletantiškai naikinant ar žalojant meno ir istorines vertybes, dar 1924 m. įsteigė Meno tarybą bažnyčioms statyti ir puošti (*Consilium Artisticum pro Reparandis, Aedificandis Ornandisque Ecclesiis*), kuri savo veiklą baigė 1938 m. Meno tarybą sudarė Šv. Teresės bažnyčios klebonas prelatas Pranciškus Volodžka (Franciszek Wołodźko, 1867–1948), Gardino kunigų seminarijos dėstytojas Leonas Žebrauskas (Leon Żebrowski, 1876–1954), Vilniaus Šv. Jono bažnyčios kanauninkas kunigas Jonas Elertas (Jan Ellert, 1893–1962), teologijos profesorius, Vilniaus Šv. Onos bažnyčios klebonas Leonas Puciata (Leon Puciata, 1884–1943), architektas ir dailininkas grafas Tadas Rostworovskis (Tadeusz Rostworowski, 1860–1928), dailės istorikas dr. Vladislovas Zahorskis (Władysław Zahorski, 1858–1927) ir Vilniaus Stepono Batoro universiteto profesorius, dailininkas Ferdinandas Ruščicas (Ferdynand Ruszczyk, 1870–1936)⁷.

1929 m. Vilniaus vyskupijos kurija įsteigė naują mišrią Senovės paminklų konservavimo komisiją (*Comissio mixta pro conservatione antiquitatum*), kuri veikė iki 1938 m. Komisijoje dirbo vyskupas sufraganas Kazimieras Michalkevičius (Kazimierz Mikołaj Michalkiewicz, 1865–1940), Vilniaus Stepono Batoro universiteto profesorius Julius Klosas (Juliusz Kłos, 1881–1933), Leonas Puciata, Vilniaus vaivadijos vyriausiasis konservatorius Stanislovas Lorencas (Stanisław Lorentz, 1899–1991) (vėliau vietoj jo – dr. Ksaveras Pivockis (Ksawery Piwocki, 1901–1974)) ir Ferdinandas Ruščicas⁸. 1927 m. Vilniaus vyskupijos kurijos nurodymu Vilniaus kunigų seminarijoje pradėtas skaityti krikščioniškosios dailės ir architektūros kursas, kurio lektorius buvo ilgametis Vilniaus Šv. Onos bažnyčios klebonas Puciata⁹.

Kultūros paminklų (ypač sieninės tapybos ir paveikslų) aukštos kvalifikacijos restauravimo specialistų trūkumas buvo akivaizdus, nes didėjant ap-

⁷ Vladas Drėma, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, Vilnius: R. Paknio leidykla, 1997, p. 237.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*, p. 237–238.

imtims, susidurta su vis sudėtingesniais atvejais. Todėl 1925 m. spalio 16 d. Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų vyriausiasis konservatorius Jurgis Remeris (Jerzy Remer, 1888–1979) raštu kreipėsi į Lenkijos Religinų konfesijų ir visuomenės švietimo ministerijos Menų skyrių (*Wydział Sztuki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*), kviesdamas atvykti tuo metu garsiausią Lenkijos paveikslų restauravimo specialistą Rutkowskį¹⁰ apžiūrėti ir nuspręsti dėl Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčioje, Bernardinų vienuolyne ir Stepono Batoro universiteto bibliotekoje atidengtos sieninės tapybos būklės ir restauravimo¹¹. Rutkowskis 1925 m. lapkričio 25 d. raštu informavo Lenkijos Religinų konfesijų ir visuomenės švietimo ministerijos Menų skyrių apie Vilniuje susirinkusios komisijos sprendimą dėl sieninės tapybos Šv. Kazimiero bažnyčioje, kad atidengus būtų palikti tik geriausiai išlikę fragmentai, kurie reprezentuotų įvairius laikotarpių sluoksnius, nes likusi tapyba yra itin prastos būklės ir smarkiai nukentėjusi caro valdymo metais¹².

Tačiau tikras iššūkis Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų vyriausiojo konservatoriaus tarnybai buvo 1927 m. vasario 9 d. Vatikane priimtas sprendimas dėl Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo karūnavimo. Tą pačią dieną buvo išleistas Šventosios apeigų kongregacijos prefekto kardinolo Antonio Vico (1847–1929) pasirašytas dekretas, kuriame, atsižvelgiant į vyskupo ordinaro ir sufragano bei Vilniaus arkidiecezijos tikinčiųjų prašymą, pranešama Vilniaus arkivyskupui metropolitui Romualdai Jalbżykovskui (Romuald Jałbrzykowski, 1876–1955) apie pop. Pijaus XI teigiamą atsakymą dėl Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo karūnavimo. Dekrete taip pat pabrėžta, kad popiežius, kuris prieš tai buvo nuncijus Lenkijoje, iki šiol šiltai prisimena 1920 m. aukotas mišias prie šio stebuklingo paveikslo¹³.

¹⁰ Grįžęs iš Rusijos, nuo 1922 m. dirbo vyriausioju konservatoriumi paveikslų tapybos dirbtuvėse Varšuvos karalių rūmuose. Kadangi buvo itin vertinamas Religinų konfesijų ir visuomenės švietimo ministerijoje bei bažnytinės valdžios, jam buvo patikėta tvarkyti stebuklingais laikomus ir vertingus meno kūrinius. Yra žinoma, kad 1922 m. tvarkė Bydgoščio Mielaišdingosios Dievo Motinos, 1925 m. Čenstachavos Dievo Motinos, 1926 m. Kodenio Dievo Motinos paveikslus, 1932–1933 m. – Vito Stvošo altorių Krokovoje ir daugelį kitų garsių meno kūrinių.

¹¹ Vilniaus vaivadijos valdybos susirašinėjimo dokumentai dėl statybos darbų Vilniuje Didžiojoje g-vėje 58 ir dėl Šv. Kazimiero bažnyčios restauravimo, 1924–1937, in: *Kultūros paveldo centro Dokumentų fondai*, f. 22, ap. 1, b. 51, p. 6.

¹² *Ibid.*, p. 7.

¹³ Jarosław Wąsowicz SDB, „Rycerz Niepokalanej” o koronacji Matki Boskiej Ostrobramskiej. Wspomnienie na zakończeniu Roku Kolbiańskiego“, in: <http://braciawasowicz.blogspot.com/2011/09/rycerz-niepokalanej-o-koronacji-matki.html>, (2012-10-11).

Ruošiantis numatytam Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo karūnavimui 1927 m. liepos 2 d., Remerio iniciatyva tų pačių metų balandžio 8 d. buvo sukviesta jungtinė komisija, turėjusi aptarti numatomus darbus (apžiūrėti, įvertinti būklę ir paruošti paveikslą karūnavimui). Komisijoje dalyvavo Vilniaus arkivyskupas metropolitas Jalbžykovskis, Vilniaus vyskupas sufraganas Michalkevičius, Šv. Teresės bažnyčios klebonas prelatas Volodžka, Lenkijos Religinių konfesijų ir visuomenės švietimo ministerijos Menų skyriaus įgaliotinis tapybos restauratorius Rutkowskis, Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų vyriausiasis kultūros paminklų konservatorius Remeris, meno istorikas kunigas Petras Sledzievskis (Piotr Śledziwski), Vilniaus Stepono Batoro universiteto dėstytojai – profesorius Ruščicas, inžinierius architektas profesorius Otonas Krasnopolskis (Otton Krasnopolski), inžinierius architektas asistentas Jonas Borovskis (Jan Borowski) ir Menų fakulteto meninės fotografijos skyriaus darbuotojas fotografas Jonas Bulhakas (Jan Brunon Bułhak, 1876–1950)¹⁴. Komisija koplyčioje apie valandą apžiūrinėjo paveikslą ir jo įtvirtinimą altoriuje, vėliau susirinko Šv. Teresės bažnyčios patalpoje, kurioje diskutavo apie paveikslo būklę ir numatomus darbus. Vilniaus vyskupo Michalkevičiaus paklaustas, ar po tokios apžiūros galima spręsti apie paveikslo būklę, Rutkowskis atsakė, kad neįmanoma aptarti šio klausimo neišėmus paveikslo iš altoriaus, ir, remdamasis panašaus pobūdžio darbais Lenkijoje restauruojant Čenstachavos Dievo Motinos paveikslą, pateikė šio meno kūrinio būklės fotografijas, patikino, kad galutinės išvados galimos tik apžiūrėjus nevaizdinę paveikslo pusę, nes dabar matyti tik anksčiau atnaujinant užtapytos rankos. Architektai Krasnopolskis ir Borovskis patvirtino, kad paveikslą galima saugiai išimti iš altoriaus su nedideliais laikančiosios rėmų konstrukcijos pažeidimais. Remeris pabrėžė, kad laikančioji konstrukcija nėra vertingas istorinis objektas, ir pritarė architektų išsakytiems teiginiams¹⁵. Kunigas Volodžka paprieštaravo paveikslo išėmimui, nes gegužės mėnesį artėjančios piligrimų lankymo paimaldos be garbinamo objekto būtų bevertės.

Vyskupo Michalkevičiaus paklaustas apie restauravimo darbų trukmę, Rutkowskis atsakė, kad tiksliai galima pasakyti tik apžiūrėjus paveikslą iš nevaizdinės pusės ir, priklausomai nuo medinio pagrindo būklės, paveikslo restauravimo darbai gali užtrukti iki kelių mėnesių. Ruščicas pa-

¹⁴ Vilniaus vaivadijos valdybos dokumentai dėl Vilniaus Aušros Vartų paveikslo karūnavimo ir paveikslo restauravimo būklės protokolai, p. 4.

¹⁵ *Ibid.*, p. 5.

brėžė, kad reikėtų greičiau apsispręsti dėl paveikslo išėmimo iš altoriaus ir būklės įvertinimo bei nepamiršti galimybės karūnacijos procesą atlikti ne koplyčios teritorijoje. Bulhakas užtikrino, kad paveikslas dėl savo gabaritų tikrai gali būti karūnuotas kitoje vietoje, bet tai turinti spręsti tik Bažnyčia ir jos atstovai.

Aušros Vartų Dievo Motina. XVI a. Krokuvos Jogailos universiteto Meno istorijos instituto fototekos nuotrauka (OTPK40 Wilno V.1.3. 061), 1910

Vyskupas Michalkevičius pabrėžė, kad kilus techninėms problemoms, karūnuoti galima ir pačioje koplyčioje, paveikslo neišimant iš altoriaus ir neatliekant restauravimo darbų. Tačiau kai komisijos nariai užtikrino, kad didelių techninių nesklaidumų nėra, galutinį sprendimą dėl paveikslo išėmimo, restauravimo ir karūnavimo iškilmių vietos parinkimo Michalkevičius patikėjo Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų vyriausiajam kultūros paminklų konservatoriui Remeriui. Remeris pranešė susirinkusiesiems, kad dar 1925 m. lapkričio 12 d. komisija svarstė apie neatidėliotiną Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo restauravimą, nes sutrūkinėjęs ir nuo grunto dažų atšokęs sluoksnis ant Madonos

veido gali labai pakenkti meno kūriniai. Remeris pabrėžė, kad tokius pažeidimus lemia skersvėjis ir sezoninis temperatūrų skirtumas, kuris galėjo sunaikinti šią vertingą „relikviją“. Kartu apžiūroje dalyvavęs Rutkowskis rekomendavo paveikslą kuo skubiau restauruoti¹⁶.

Komisija suformulavo tokius tyrime aiškintinus klausimus: 1) ar medžio skilimas, matomas pro atviras aptaisų vietas, eina per visą pagrindą? 2) ar gruntas tvirtai sukibęs su mediniu pagrindu? 3) ar grunto ir dažų sluoksnis atšoko nuo skersvėjo ir sezonų temperatūros skirtumo? 4) ar Madonos veido dažų sluoksnis atšokęs kartu su grunto sluoksniu? 5) ar dažų sluoksnis pakankamai apsaugotas nuo atmosferos poveikio? 6) ar nereikėtų sustiprinti medinio pagrindo?¹⁷

¹⁶ *Ibid.*, p. 6.

¹⁷ *Ibid.*, p. 6–7.

Remeris pabrėžė, kad reikėtų nepraleisti progos ir esant galimybei paveikslą prieš karūnaciją apžiūrėti ir iširti. Pagrindinis argumentas neatidėliotinai restauruoti paveikslą buvo bloga jo tuometinė būklė. Todėl reikėtų paveikslą išimti iš altoriaus, o vėliau, prieš gražinant į seną vietą, paruošti apsauginius izoliacinius sluoksnius, kurie apsaugotų meno kūrinį nuo atmosferos poveikio. Tačiau nuspręsti apie paveikslo būklę, restauravimo trukmę ir karūnavimo iškilmių vietos parinkimo galimybę atviroje aplinkoje galima tik išėmus paveikslą iš altoriaus ir atidžiai apžiūrėjus. Atsižvelgiant į kritinę paveikslo būklę, tai padaryti būtina¹⁸.

Po tokio Remerio pasisakymo, nors Šv. Teresės bažnyčios klebonas Volodžka ir prieštaravo, vyskupas Michalkevičius patvirtino sutinkąs su visais argumentais ir neprieštaraująs paveikslo išėmimui iš altoriaus. Remeris pranešė, kad paveikslo restauravimo darbus atliks Rutkowskis su pagalbinkais, turintis darbo su stebuklingais laikomais paveikslais patirties, o visas išlaidas padengs Vilniaus vaivadijos valdyba. Aptarus Rutkowskio galimybes pradėti darbus balandžio 12 d., nuspręsta, kad susirinkę asmenys bus įtraukti į komisiją, kuri prižiūrės paruošiamuosius ir restauravimo darbus. Visa tai buvo surašyta apžiūros protokole, kurį pasirašė visi dalyvavę asmenys, išskyrus kleboną Volodžką¹⁹.

Galima daryti prielaidą, kad Remerio pasisakymuose pabrėžiama Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo kritinė būklė – tai mėginimas pasinaudoti 1918 m. lapkričio 8 d. Lenkijos Respublikos Ministrų tarybos patvirtintu kultūros ir meno vertybių apsaugos įstatymu, kuris, esant reikalui, numatė valstybės lėšomis neatidėliotinai konservuoti arba restauruoti reikšmingą istorinę ir kultūrinę meno vertybę²⁰. Remerio pastangos nenuėjo veltui, nes buvo gautos lėšos stebuklingu laikomo paveikslo restauravimui.

1927 m. balandžio 12 d., atvykus Rutkowskiui, buvo pradėti Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo restauravimo darbai. Rutkowskiui talkino vienuolė bernardinė tapytoja Pranciška Viežbicka (Franciszka Wierzbicka).

Išėmus paveikslą iš altoriaus, Rutkowskis nuėmė aptaisus, sutvirtino dažų ir grunto sluoksnį. Vilniuje dirbęs stalius Mykolas Ošurko (Michał Oszurko) suklijavo medinio pagrindo įskilimus, užtaisė vinių prikalimo vietas

¹⁸ *Ibid.*, p. 7.

¹⁹ *Ibid.*, p. 8.

²⁰ „Dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury“, Warszawa, 1918-11-08, in: *Dziennik Ustaw*, 1918, Nr. 16, poz. 36, in: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19180160036>, (2013-03-04).

Vieta koplyčioje po paveikslo išėmimo.
Jono Bulhako nuotrauka, 1927

ir apsauginiu sluoksniu impregnavo medieną²¹. Vėliau Rutkowski nuvalė per daugelį metų susiformavusį storą nešvarumų sluoksnį ir suplonino patamsėjusį laką, gruntavo dažų sluoksnio išbyrėjimų vietas ir retušavo aliejiniais dažais. Kaip minėta, visus tvarkybos darbus labai atidžiai prižiūrėjo specialiai suformuotas paveikslo restauravimo priežiūros komitetas, vadovaujamas Remerio. Paveikslą prieš darbus ir jų metu kruopščiai tyrė ir aprašė Remeris, fotografavo Bulhakas. Visa sukaupta medžiaga buvo publikuota atskiru leidiniu 1927 m.²²

Tai buvo pirmas tokio pobūdžio ir tokio mokslinio lygio darbas Vilniuje, kuris susilaukė labai didelio atgarsio

to meto spaudoje, o išsamūs tyrimai liko aktualūs ir dabartiniais laikais, tiriant molbertinės tapybos restauravimo istoriją:

Tyrimais buvo nustatyta, kad paveikslas tapytas ant 8 tarpusavyje sujungtų ąžuolinių lentų, kurių storis 2 cm. Medinis tapybos pagrindas smarkiai pažeistas: suskaičiuota apie 2683 skylių nuo vinių prikallimo, tvirtinančias karūnas, aptaisus ir daugybę votų. Pats paveikslo dydis yra 200 x 163 cm, tačiau pasitvirtino tai, kad apatinė dalis kažkada buvo sumažinta apie 20 cm. Aptariant autorinę tapybą, nuvalius storą nešvarumų ir užtapytųjų sluoksnį paaiškėjo, kad:

1. Iš pat pradžių paveikslas tapytas tempera ant kreidinio grunto;
2. Paveikslas buvo užtapytas du, kai kuriose vietose tris kartus aliejiniais dažais;
3. XVIII a. pradžioje, greičiausiai 1702 m., paveikslas buvo peršautas susirėmimų su švedais prie Aušros Vartų metu ir tada atnaujintas;
4. Atnaujinant paskutinį kartą, aliejiniais dažais buvo užtapyti Madonos drabužiai ir rankos, o veidas tik šiek tiek retušuotas;
5. Paveikslo atnaujinimo darbai 1834 m., kuriuos atliko Kanutas Ruseckas, susiję su labai nesėkmingai užtaptomis rankomis.²³

²¹ Vilniaus vaivadijos valdybos dokumentai dėl Vilniaus Aušros Vartų paveikslo karūnavimo ir paveikslo restauravimo būklės protokolai, p. 37.

²² Jerzy Remer, *Madonna warowni wileńskiej (rzecz o obrazie Matki Boskiej Ostrobramskiej)*, Kraków: Drukarnia Narodowa, 1927.

²³ *Ibid.*, p. 325–341.

Tarpukario ir šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje ilgą laiką buvo teigiama, kad 1834 m. dailininkas Kanutas Ruseckas (Kanuty Rusiecki, 1800–1860) atnaujino Vilniaus Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslą²⁴. Taip pat ir Remeris, 1927 m. aprašydamas paveikslą ir aptardamas ankstesnius restauravimus, pabrėžė, kad 1834 m. Ruseckas atnaujindamas labai nesėkmingai pertapė rankas²⁵. Tačiau Rusecko atliktiems darbams ir tokiai Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo atnaujinimo datai prieštarauja garsi lenkų menotyrininkė Maria Kałamajska-Saeed. Monografijoje *Aušros vartai Vilniuje (Ostra brama w Wilnie)* ji teigia, kad 1834 m. data siejama tik su Rusecko atliktu Vilniaus Šv. Teresės bažnyčios freskų atnaujinimu. Yra žinoma, kad Aušros Vartų koplyčia buvo remontuota 1828 m., o vėliau, 1857 m. atnaujinant koplyčią, Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslą kopijavo Vilniaus dailininkas Karolis Rafalavičius (Karol Rafałowicz, 1830–1861). Gali būti, kad kaip tik tada, kopijuojant ir atnaujinant paveikslą, buvo pertapytos rankos²⁶. Iškyla natūralus klausimas: ar atnaujinant buvo nuimti paveikslą dengiantys aptaisai? Analizuojant iki 1927 m. restauravimo atliktus paveikslo aprašymus, galima teigti, kad tuo metu buvo pertapytos tik rankos, o kita vaizdinė dalis neliesta. Vadinas, aptaisai nebuvo nuimti. Taip pat, žinant Rusecko kopijų ir tapybos darbų atlikimo preciziškumą, galima rimtai suabejoti, kad būtent Ruseckas pertapė Aušros Vartų koplyčios paveikslą. Tačiau tokiai versijai pagrįsti trūksta istorinių duomenų.

Remiantis 1993 m. Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo restauravimo darbų ir gamtamokslinių tyrimų dokumentacija, galima aptarti Rutkowskio atliktą vaizdinėje paveikslo pusėje buvusių paviršiaus nešvarumų ir patamsėjusio lako sluoksnio ploninimą, gruntavimą ir retušą. Dokumentacijoje teigiama, kad paveikslo vaizdinė pusė buvo užtapyta kelis kartus ir tai suformavo storą nelygų dažų sluoksnį. Dokumentacijoje taip pat pažymėta, kad Dievo Motinos veido ir rankų užtapyimai buvo Rutkowskio „intensyvaus“ restauravimo pasekmė²⁷. Tačiau UV spinduliuotės nuotraukos analizė tai paneigia, nes akivaizdžiai matoma, kad Rutkowskis paveikslo vaizdinėje pusėje retušavo tik labai nedidelius plaštakų, skraistės ir fono fragmentus. Tad galima daryti prielaidą, kad dėl laiko trūkumo

²⁴ Vladas Drėma, *Vilniaus bažnyčios*, Vilnius: Versus aureus, 2008, p. 46.

²⁵ *Ibid.*, p. 46.

²⁶ Maria Kałamajska-Saeed, *Ostra brama w Wilnie*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990, p. 88.

²⁷ *Aušros Vartų Marija*, p. 2.

1927 m. buvo nuvalyti tik paviršiaus nešvarumai, suplonintas patamsėjęs lako sluoksnis, gruntuoti ištrupėjimai ir atlikti smulkūs retušavimo darbai. Greičiausiai paveiklo vaizdinė pusė, pabaigus restauravimo darbus, buvo padengta lako sluoksniu.

Artėjant Aušros Vartų Dievo Motinos paveiklo karūnavimo iškilmių dienai, taip pat buvo susirūpinta ir tuo, kas pagamins naujas auksines karūnas. Nors karūnuojant stebuklingus paveiklus įprasta praktika buvo, kad naujas karūnas dovanoja Katalikų Bažnyčios popiežius, tačiau dėl nežinomų priežasčių buvo nuspręsta šias relikvijas gaminti Vilniuje. Manoma, kad tai buvo susiję su paveiksliui suteikto oficialaus titulo nepaisymu, nes vietoj *Gailestingosios Dievo Motinos* buvo pasirinktas *Lenkijos Karūnos Karalienės (Królowa Korony Polskiej)* titulas. O tai buvo politinių ambicijų demonstravimas, žeidžiantis patriotinius lietuvių jausmus²⁸.

Aušros Vartų Dievo Motina. Arūno Bėkštos nuotrauka ultravioleto spinduliuotėje, 1993

1927 m. balandžio 26 d. dėl naujų karūnų gamybos susitiko vyskupas Michalkevičius, prelatas Volodžka, Remeris, Krasnopolskis, Ruščicas, Vilniaus auksakalys Ksaveras Gožuchovskis (Ksawery Gorzuchowski) ir kunigas Chaleckis. Vyskupas Michalkevičius susirinkusiesiems perskaitė balandžio 19 d. raštą, kuriame rašoma, kad auksakalys Gožuchovskis nori nemokamai pagaminti karūnas iš jam pateiktų brangiųjų metalų. Visi susitikime dalyvavę asmenys vienbalsiai pritarė tokiam pasiūlymui ir nusprendė naujas karūnas gaminti iš senųjų. Dalyvaujant visiems susirinkusiesiems, buvo pasvertos senosios auksinės karūnos: didžioji karūna su brangakmeniais svėrė 1 kg ir 175 gr, o mažesnioji 160 gr. Nuspręsta, kad naujos karūnos privalo būti pagamintos tik iš aukso ir didžioji turi sverti apie 1 kg, mažesnioji iki 300 gr, o brangakmeniai turi likti tie patys. Sidabrinių aptaisų restauravimo darbai patikėti tam pačiam auksakaliui Gožuchovskiui, kuris pažadėjo aptaisus sutvarkyti per porą savaičių. Prakalbus

²⁸ Maria Kałamajska-Saeed, *op. cit.*, p. 209.

apie karūnų gamybos terminus, Gożuchovskis patikino, kad visi darbai bus atlikti laiku²⁹.

Yra žinoma, kad paveikslo sidabro aptaisai buvo nuvalyti ir, siekiant išvengti autorinio medinio pagrindo pažeidimų, pritvirtinti ant atskiro medinio skydo. Vėliau, karūnavimo iškilnių metu, naujos karūnos taip pat buvo tvirtinamos ant medinio skydo.

Artėjant Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo karūnavimui, buvo ieškoma išskilmėms tinkama vieta ir svarstomi apipavidalinimo projektai. Vienas iš konstruktyviausių, tačiau prieštarigai vertintų pasiūlymų buvo Varšuvos Romualdo Szymańskio fabriko projektas, pagal kurį įvairiomis apšviestomis konstrukcijomis laikinai būtų uždengta visa Aušros Vartų koplyčia. Tačiau Remeris griežtai pasisakė prieš, teigdamas, kad būtų smarkiai pažeistas išorinis mūras, o atliekami darbai gali turėti neigiamos įtakos koplyčios skliautams, altoriui, taip pat senoms konstrukcijoms. Komisija, atsižvelgdama į Remerio išsakytus argumentus, taip pat į tokio projekto įgyvendinimui reikalingas dideles lėšas, pasiūlymą atmetė. Buvo nuspręsta, kad norint išvengti bet kokių papildomų darbų, kurie galėtų pažeisti architektūros paminklą, karūnavimo iškilmės bus vykdomos ne Aušros Vartų koplyčios teritorijoje³⁰.

Pagal Ruščico projekcinę eskizą buvo pagamintas karaliaus sostą primenantis procesijų altorius (feretronas), kuriame per karūnavimo iškilmes ir vėliau įvykusią eiseną buvo patalpintas Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslas³¹.

Baigus paveikslo restauravimo darbus, 1927 m. liepos 1 d. 38 priėmimo komisijos nariai pasirašė apžiūros lapą³².

Vilniaus Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslas buvo karūnuotas 1927 m. liepos 2 d. priešais Vilniaus arkikatedrą, o po iškilmingų mišių paveikslas patalpintas ankstesnėje, bet jau specialiai paruoštoje vietoje.

Karūnavimui atminti pagal Józefo Aumillerio (1892–1963) projektą jo dirbtuvėse Varšuvoje buvo nukaltas atminimo medalis (egzempliorių skaičius nežinomas), kurio averse pavaizduotas pop. Pijus XI ir užrašas „Stebuklingo Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo karūnavimo atminimui“

²⁹ Vilniaus vaivadijos valdybos dokumentai dėl Vilniaus Aušros Vartų paveikslo karūnavimo ir paveikslo restauravimo būklės protokolai, p. 24.

³⁰ *Ibid.*, p. 22.

³¹ Maria Kałamajska-Saeed, *op. cit.*, p. 204.

³² Vilniaus vaivadijos valdybos dokumentai dėl Vilniaus Aušros Vartų paveikslo karūnavimo ir paveikslo restauravimo būklės protokolai, p. 30.

bei karūnavimo data, reverse – Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo atvaizdas ir užrašas „Mielaširdingoji Motina, tavo globos prašome“.

1931 m. pagal Ruščico parengtą projektą Aušros Vartų koplyčioje netoli paveikslo ant kolonų buvo pritvirtinti votai, atrinkti pagal senumą, es-

Koplyčioje paruošta vieta paveikslo įtvirtinimui. Jono Bulhako nuotrauka, 1927

tetinę vertę bei būklę ir perkelti ant aksomu dengtų medinių skydų, kurie vėliau buvo patalpinti šalia Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo. Dalis likusių votų 1932 m. pagal Helenos Šramuvnos (Helena Schramówna) parengtą projektą pritvirtinti prie 2 m ilgio ir 40 cm pločio Vilniaus auksakalio Kazimiero Malinovskio (Kazimierz Malinowski) pagaminto fryzo³³.

Vilniaus Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo restauravimo darbai ir atlikti moksliniai tyrimai paskatino domėjimąsi ir ginčus to meto akademinėje visuomenėje. Viena po kitos pasirodė knygos ir straipsniai, kuriose, be atliktų darbų, buvo nagrinėjama galima paveikslo kilmė, datavimas ir autorystė. Vienas iš reikšmingiausių lyginamosios autorystės veikalų buvo

dr. Mečislovo Skrudliko (Mieczysław Skrudlik, 1887–1941) 1927 m. išleista *Aušros Vartų Švenčiausiosios Mergelės Marijos paveikslo istorija ir kultas (Historja obrazu i kultu Najświętszej Maryi Panny Ostrobramskiej)*³⁴, kur, remiantis tyrimų rezultatais, paneigiamas restauruojant pateiktas galimas Vilniaus Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo datavimas ir kritikuojamas Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų vyriausiojo kultūros paminklų konservatoriaus Remerio neišprusimas: „Iš tiesų Remeris nėra tapybos technikos žinovas, o jo pareikšti teiginiai nesuderinami su paprasčiausia meno istorijos abėcėle“³⁵.

³³ Maria Kałamajska-Saeed, *op. cit.*, p. 58.

³⁴ Mieczysław Skrudlik, *Historja obrazu i kultu Najświętszej Maryi Panny Ostrobramskiej*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1927.

³⁵ *Ibid.*, p. 49–50.

Vėliau ir Vilniaus spaudoje pasirodė Remerį kritikuojančių straipsnių:

Prieš trejus metus Vizičių bažnyčioje atidengta sieninė XVIII a. tapyba, kurioje vaizduojamos scenos iš Švč. Mergelės Marijos gyvenimo: Apreiškimas, Kristaus gimimas ir Įvesdinimas į šventyklą. [...] Sieninė tapyba buvo vertinga kaip vėlyvojo baroko meno kūrinys. [...] Pačios freskos atliktos labai gero meistro rankomis ir buvo ypatingai didelės meninės vertės, palyginus su kitais Vilniuje žinomais paminklais. Ponas konservatorius Remeris „susi-rūpino“ šiuo meno kūriniu ir įsakė jį užkonservuoti. Atlik-ti darbus patikėta kažkokiam

neišmanėliui, neturinčiam jokio supratimo apie piešinį, juo labiau apie kūrinio vertę, kurį nusprendė panaudoti savo tapybai.

Nuostabus meno kūrinys sugadintas barbariškai ir nepataisomai. Vietoje klasikinio meno kūrinio dabar turime II klasės mokinio bandymus tapyti ant sienos, kuris negalėjo net „žmogaus nupaišyti“.

Ar p. Konservatorius žinojo, kam patikėjo tokį atsakingą darbą? Ar padarytos šių freskų nuotraukos prieš restauruojant?

Ar p. Konservatorius atsirenka dailininkus, kuriems patiki tokius atsakingus darbus. Ar šie dailininkai prieš tai pasireiškė kaip išmanantys savo darbą. Ar buvo atkreiptas dėmesys, kaip tokie dailininkai paišo žmogaus galvas ir kūnus, kiek išmano anatomiją, perspektyvą ir spalvas. Tai yra pagrindai, kriterijai ir tradicijos, kurie žinomi nuo seno [...] ir būdingi mums itin brangiems pamink-lams bei meno kūriniams klasikiniame senajame Vilniuje.

Pasirašo Ludomiras Slendzinskis, Jurgis Hopenas, Stanislovas Vožnickis ir Bronislovas Jamontas.³⁶

Tačiau, nepaisant kritikos dėl Remerio meno istorijos išmanymo ir blo-gų organizacinių gabumų, paveikslų restauravimo darbai Vilniaus krašte buvo sparčiai tęsimi, o pagrindinis tokių darbų kviestinis specialistas Rutkowskis su pagalbininkais restauravo vieną paveikslą po kito. Pavyzdžiui, 1927–1929 m. Rutkowskis restauravo Dūkštų pijorių bažnyčios Švč. Mergelės Marijos (arba vadinamąjį *Poeto Adomo Mickevičiaus Dievo Motinos*) pa-veikslą, kuris, 1863 m. uždarius pijorių vienuolyną ir bažnyčią, perkeltas į Maišiagalos bažnyčią, o iš ten 1920 m. grįžo atgal į savo vietą. Gali būti,

Pagal Juzefo Aumillerio projektą jo dirbtuvėse Varšuvoje 1927 m. nukaltas atminimo medalis. Juozapo Blažiūno nuotrauka, 2009

³⁶ Vladas Drėma, *op. cit.*, p. 949–950.

kad atlikti restauravimo darbai buvo susiję su hipotetiniais teiginiais, kuriuos išsakė Skrudlikas, nes Dūkštų pijorių bažnyčios Švč. Mergelės Marijos paveikslas buvo įvardytas kaip vienas iš stilistiškai artimiausių Vilniaus Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslui³⁷. 1934 m. Rutkowskis restauravo Vilniaus Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčios *Sapiegų Dievo Motinos* paveikslą³⁸, o vėliau, kapitalinio Vilniaus katedros Šv. Kazimiero koplyčios remonto metu 1935 m., restauravo du Pranciškaus Smuglevičiaus tapytus alegorinius paveikslus, kabėjusius prie įėjimo į koplyčią. Kiek žinoma, sunykę paveikslai dubliuoti ant naujos drobės ir nuo jų buvo nuvalyti nešvarumai³⁹.

Pirmojo Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų vyriausiojo kultūros paminklų konservatoriaus Jurgio Remerio iniciatyva, jo darbo metais nuo 1922 iki 1928 m., moksliniai konservavimo ir restauravimo pagrindai buvo plačiai pritaikyti Vilniaus krašte. Katalikų Bažnyčios aukšto rango dvasininkų ir pasauliečių mokslininkų bendradarbiavimas buvo abipusiai naudingas, o pasiekti rezultatai stebina ir dabar. Toks bendradarbiavimas akivaizdžiai atsiskleidė 1927 m. liepos 2 d. Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo karūnavimo bei prieš tai atliktų paruošiamųjų ir restauravimo darbų metu. Nors Remerio kvalifikacija tokiam darbui buvo pakankama, tačiau po 1927 m. Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo restauravimo prasidėjusi kritika privertė jį pasitraukti iš užimamų pareigų. Jano Rutkowskio atvykimas į Vilnių ir jo atlikti Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo profesionalūs restauravimo darbai, kad ir plačiai aprašyti spaudoje, taip pat atskleidė organizacines Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų vyriausiojo kultūros paminklų konservatoriaus tarnybos problemas. Būtent po 1927 m. buvo sumažintas Vilniaus krašto kultūros paminklų konservavimui skirtas finansavimas, o nuo 1928 m. Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų vyriausiuoju konservatoriumi vietoje Remerio buvo paskirtas Stanislovas Lorencas.

³⁷ *Ibid.*, p. 21–22.

³⁸ „Restauracja obrazu Matki Boskiej w kościele św. Michała“, in: *Dziennik Wileński*, 1935-07-14, Nr. 191, p. 8.

³⁹ „Niec o pracach konserwacyjnych w kaplicy św. Kazimierza“, in: *Dziennik Wileński*, 1935-07-19, Nr. 196, p. 3.

THE RESTORATION OF THE PAINTING
OUR LADY OF THE GATE OF DAWN IN 1927

Juozapas Blažiūnas

Summary

The restoration of the painting *Our Lady of the Gate of Dawn* and its coronation in 1927 was an exceptional religious, cultural and historic event that requires further examination. Even though this event was described in the press of the interwar period and in individual publications, as well as in modern monographs and articles by Lithuanian and Polish scholars, it is still worth re-examining this extraordinary event in the light of new facts that have emerged.

Based on various sources and data, the article recounts and analyses the restoration works of the 16th century painting *Our Lady of the Gate of Dawn* in 1927. When describing the preparation for the coronation of the painting, the main sources include the journals of the Vilnius voivodeship administration, narrating the coronation of the painting *Our Lady of the Gate of Dawn* and its state of restoration, that are stored in the funds of the Center for Lithuanian Cultural Heritage, and the documentation of 1993 describing the restoration works of *Our Lady of the Gate of Dawn* and research of natural sciences, that is stored in the archive of the P. Gudynas restoration center at the Lithuanian Art Museum.

At the initiative of senior cultural heritage conservation specialist of the Vilnius and Naugardukas voivodeships prof. Jurgis Remeris, scientific conservation and restoration principles were widely implemented in the Vilnius region from 1922 to 1928. The cooperation between high-level Catholic priests and layman scientists was mutually beneficial, and the achieved results that are rather impressive even day. Such cooperation was clearly manifested in the works of restoration and the preparation for the coronation of the painting *Our Lady of the Gate of Dawn* on July 2, 1927. This was the first time in the Vilnius region that the restoration works was carried out with scientific research methods, performed by prof. Jan Rutkowski, who travelled from Warsaw for this particular purpose.

AUŠROS VARTŲ DIEVO MOTINOS PAVEIKSLO VAINIKAVIMO IŠKILMĖS 1927 M.: TRADICINĖS APEIGOS IR MODERNI MENINĖ RAIŠKA

ALGĖ ANDRIULYTĖ

Nuo seniausių laikų karūna buvo valdžios ir pagarbos ženklas. Kadangi ji taip pat buvo naudojama pagonių religiniuose kultuose, tai krikščionys pirmaisiais amžiais susilaikydavo ir nedėdavo karūnų ant religinių atvaizdų. Kartu su Bažnyčios laisve, žlugus pagonybės įtakai, pasikeitė ankstesnis neigiamas požiūris ir nuo IV a. karūnos imtos naudoti krikščioniškoje ikonografijoje...¹

Tokiais žodžiais Jonas Konradas Obstas (Jan Konrad Obst), žinomas Vilniaus publicistas ir istorikas, 1927 m. kreipėsi į skaitytojus norėdamas juos supažindinti su Aušros Vartų paveikslo istorija, kartu ir su šventųjų paveikslų karūnacijos tradicija. Knygelė buvo išleista ne be svarios priežasties – ruošiasi iškilmingai Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos paveikslo oficialiai karūnacijai. Švento paveikslo vainikavimo apeigos (o tokių paveikslų ir skulptūrų vainikavimo taisyklės ir iškilnių ceremonias buvo oficialiai patvirtintas Vatikano kapitulos dar XVII a.) modernioje XX a. pirmos pusės visuomenėje galėjo kelti (ir kėlė) nemažai klausimų. Obsto knygelė buvo viena iš gana gausių šiai progai skirtų publikacijų, paaiškinančių situaciją, ir išsiskyrė iš jų gal tik detalesniu istorijos atpasakojimu. Šventojo paveikslo karūnacija XX a. Vilniuje nebuvo įprastas reiškinys, ir tai nutiko ne tik dėl didėjančios visuomenės sekuliarizacijos, bet ir dėl šios tradicijos pertrūkio, vykusio daugiau nei 150 metų². Todėl pasklidusi įvairaus pobūdžio informacija (vadovai, straipsniai spaudoje, pavieniai leidiniai), skirta piligrimams, vietiniams tikintiesiems, ar tiesiog Vilniaus krašto piliečiams, buvo svarbus ir, regis, karūnacijos organizatorių gerai apgalvotas žingsnis, skleidžiant ir įtvirtinant šimtmečius siekiančią tradiciją. Kita vertus, karūnacija vyko pakitusioje, modernizmo

¹ Jan Obst, *Historia cudownego obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej*, Wilno: Drukarnia „Ruch“, 1927.

² Vilniuje 1750 m. buvo karūnuotas Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Šv. Mykolo bažnyčios. Plačiau apie tai žr. *Z dawną Polski Tyś Królową: Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717–1996*, Szymanów: Siostry Niepokalanki, 1996.

paliestoje visuomenėje ir neišvengiamai buvo jos veikiamai, tad įgavo naujų, šiai epochai būdingų bruožų. Karūnacijos modernumas ypač atsiskleidė per meninius, vizualinius sprendimus. Straipsnyje analizuojant oficialiąją lenkų spaudą, archyvinius dokumentus, amžininkų pasisakymus bei aprašant iki šių dienų neišlikusius ir tik iš šaltinių žinomus meninius iškilmių akcentus, siekiama rekonstruoti paveikslo karūnavimo iškilmes ir išryškinti tradicinių apeigų bei modernios estetinės raiškos sankirtos taškus.

Verta trumpai prisiminti, kad Dievo Motinos paveikslų karūnacijos tradicija katalikiškuose kraštuose ypač išpopuliarėjo XVIII a., tuo metu pirmą kartą oficialiai buvo pagerbtas ir Dievo Motinos atvaizdas LDK teritorijoje, t. y. 1718 m. iškilmingai karūnuotas Trakų Dievo Motinos paveikslas. XVII a. pabaigoje – XVIII a. Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslas taip pat buvo papuoštas karūnomis, tačiau, kaip tuo metu buvo gana įprasta, karūnacija buvo atlikta be oficialaus popiežiaus patvirtinimo. Žlugus valstybei ir apribojus religines iškilmes, XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje paveikslų karūnavimo tradiciją modernėjančioje visuomenėje palaikė gyvas žodis ir pamaldumas, taip pat dvasininkų parengti ir spausdinti veikalai³. Nenusilpo ir Aušros Vartų paveikslo kultas, o XIX a. jis išgyveno stebėtinai ryškų pakilimą⁴. Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslas yra sulaukęs daugybės tyrimų, tačiau apie jo karūnavimą 1927 m. rašyta nedaug. Be tarpukario periodikoje ir proginiuose leidiniuose pasirodžiusių publikacijų, šis išskirtinis įvykis buvo aprašytas Marios Kałamajskos-Saeed monografijoje, skirtoje Aušros Vartų koplyčios tyrimams⁵. Mokslininkė vertino 1927 m. paveikslo karūnaciją kaip nepriklausomybę atgavusių lenkų patriotinį gestą ir daugiausia dėmesio skyrė tuo metu atliktiems paveikslo atnaujinimo ir fiksavimo klausimams. Nemenka dalis šia proga Jono Bulhako (Jan

³ XIX–XX a. pradžioje pasirodė keletas reikšmingų publikacijų: Jan Kurczewski, „Koronacja cudownego obrazu N.P. Marii Trockiej“, in: *Księga Pamiątkowa Mariańska ku czci pięćdziesięciolecia ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*, t. 2, d. 2, Lwów: Księgarnia Polska, Warszawa: Gebethner i Wolff, 1905, p. 378–392; Sadok Barącz, *Dzieje klasztoru OO Dominikanów w Podkamieniu*, Tarnopol, 1870; ks. Konstanty Żukiewicz, *Dzieje cudownego obrazu Maryi w kościele oo dominikanów w Podkamieniu*, Kraków: W drukarni „Czasu“, 1907; M. J. Rolewicz, *Wiadomość o cudownych obrazach pana naszego Jezusa Chrystusa, i najświętszej Panny Maryi w mieście Wilnie, i O koronacji obrazów uroczystym obrzędem w Kościele Bożym*, Wilno: I. Krasnosielski, 1863.

⁴ Apie Aušros Vartų paveikslo kultą ir jo atspindžius dailėje žr. Maria Kałamajska-Saeed, *Ostra Brama w Wilnie*, Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1990, p. 134–250.

⁵ Maria Kałamajska-Saeed, *op. cit.*

Buľhak) sukurtų fotografijų buvo publikuotos Jūratės Gudaitytės sudarytoje knygoje⁶. Nederėtų pamiršti ir tai, kad Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos paveikslo karūnacija vyko įtemptu Lietuvos ir Lenkijos istoriniu laiku. Šventės organizavimas tapo iššūkiu abiem valstybėms – vienai karūnacijos metu tinkamai reprezentuoti save, kitai susitaikyti (arba ne) su šiuo įvykiu. Lietuvai, po nepriklausomybės kovų praradus Vilnių, bet kokia lenkų veikla Vilniaus krašte kėlė neigiamą reakciją. Dėsninga, kad nepalankiai buvo sutikta ir intencija karūnuoti Lietuvoje nuo seno gerbiamą paveikslą – toks gestas buvo vertinamas kaip politinė lenkų akcija. Šiame straipsnyje politinis iškilnių aspektas nėra nagrinėjamas ar plačiau komentuojamas, vis dėlto skaitytojui siūloma jo visiškai nepaleisti iš savo akiračio ir matyti aptariamus įvykius konkrečios geopolitinės situacijos kontekste.

Karūnacijos organizavimo aplinkybės ir iškilnių eiga. Aušros Vartų paveikslo karūnacija 1927 m. inspiravo eilę kultūrinių įvykių. Greta religinio aspekto iškilo paveikslo ir pačios koplyčios restauravimo problema⁷, iškeltos naujos atvaizdo autorystės versijos, tikslintas jo nutapymo laikas. Visuomenei per spaudą priminta Aušros Vartų istorija, aiškintas skirtumas tarp ankstesnio privataus paveikslo vainikavimo ir karūnacijos, leidus Vatikano kapitulai, nes, kaip minėta, Madonos atvaizdas jau XVIII a. buvo papuoštas dviem karūnomis⁸ ir paprasti tikintieji jį pripažino kaip karūnuotą *de facto*. Greta šių religinės ir istorinės plotnių labai svarbus tapo iškilnių suvalstybinimo momentas – iškilmes rėmė ir jose dalyvavo ne tik katalikiškos bendruomenės bei organizacijos, bet ir aukščiausio lygio Lenkijos Respublikos pareigūnai. Apie 1927 m. šventės dvigubą – religinę ir valstybinę – reikšmę nuolat primindavo spauda. Antai Vilniaus krašte pagarsėjęs kraštotyrininkas ir poetas Česlovas Jankovskis (Czesław Jankowski) rašė kad, tai

didelio pamaldumo, nemenkos religinės egzaltacijos aktas, garbingai liudijantis apie katalikiškoje Lenkijoje neužgesusį Tyriausios Išganytojo Motinos kultą...

⁶ Jan Buľhak, *Vilnius*, kn. III: *Įvykiai ir žmonės. Apylinkės*, sudarytoja Jūratė Gudaitytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, p. 19–21, pav. 160–177.

⁷ Rengiantis paveikslo vainikavimui, 1927 m. buvo atlikti koplyčios atnaujinimo darbai, kuriems vadovavo architektas Julius Klosas (Juliusz Klos), paveikslą restauravo iš Varšuvos atvykęs prof. Janas Rutkowskis, aptaisus konservavo ir apsauginį skydą tarp paveikslo ir aptaisų padarė Ksaveras Goźuchovskis (Ksawery Gorzuchowski). Visus atnaujinimo darbus lydėjo išsami Bulhako fotofiksacija. Koplyčios atnaujinimo darbų ir iškilnių dekoracijų parengimo dokumentai bei fotofiksacija saugoma: *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, (toliau – LVIA), f. 1135, ap. 12, b. 75; f. 1135, ap. 3, b. 334a, 335a.

⁸ Kałamajskos-Saeed teigimu, barokinė apatinė mažesnioji karūna buvo sukurta pačioje XVII a. pabaigoje, viršutinė rokokinė – XVIII a. viduryje, galbūt 1754 m.

Procesija su Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslu Vilniaus gatvėse. Paveikslas patalpintas Ferdinando Ruščico sukurtame feretrone. 1927

Tačiau vilnietiškos išskilmės tuo pat metu bus didis valstybinis reprezentacijos aktas. Šis aktas turi kuo tinkamiausiu ir bemaž demonstratyviu būdu išreikšti, kad katalikiškoji Lenkija yra nepalaužiama net prie savo Karalienės Globėjos kojų vilnietiškuose Aušros Vartuose.⁹

Reikia paminėti, kad tuo metu vysk. Jurgis Matulaitis, siekęs palaikyti draugiškus tarpetninius, politinius ir kultūrinius santykius Vilniuje, jau buvo savo noru pasitraukęs iš Vilniaus arkivyskupo pareigų. Tad karūnacijos reikalais užsiėmė 1926 m. Vilniaus arkivyskupu paskirtas Romualdas Jalbżykovskis (Romuald Jałbrzykowski), kuris, kitaip negu Matulaitis, nuosekliai laikėsi antilietuviškos pozicijos. Būdamas Romoje Jalbżykovskis kapitulos, arkivyskupijos dvasininkų ir tikinčiųjų vardu „Šv. Tėvui sausio 22 dieną pateikė prašymą dėl švento Aušros Vartų paveikslo karūnavimo. Šv. Tėvas išreiškė širdingą pagarbą Vilniaus pamaldumo tradicijai ir troškimą karūnuoti paveikslą, taip gerbiamą visoje Lenkijoje, karštai patvirtino“¹⁰.

⁹ Czesław Jankowski, „Jak ja to widzę...“, in: *Słowo*, Wilno, 1927-05-25, Nr. 118, p. 2.

¹⁰ „Koronacja obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej. Przygotowania“, in: *Słowo*, Wilno, 1927-03-31, Nr. 74, p. 1.

Kareivių paradas. Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo vainikavimo iškilmės. 1927 (Archywum Dokumentacji Mechanycznej, Varšuva)

Siekiant karūnacijai suteikti politinį atspalvį, norėta paveikslą, be kitų titulu, karūnuoti ir Lenkijos Karalystės Karalienės vardu. Tačiau pop. Pijus XI, gerai išmanydamas Vilniaus krašto politines problemas, diplomatiškai leido atvaizdą tituluoti tik Švč. Marijos Gailestingumo Motinos vardu, ir tai įtvirtino 1927 m. vasario 9 d. Apeigų kongregacijos dekretu.

Švč. Mergelės Marijos atvaizdas buvo vainikuotas 1927 m. liepos 2 d. dvejomis karūnomis. Tai buvo tikslios senųjų karūnų kopijos, kurias sukūrė vilnietis juvelyras Ksaveras Gožuchovskis. Naujos karūnos buvo padirbtos iš aukso, puoštos brangakmeniais, kuriuos per itin trumpą laiką paaukojo tikintieji¹¹. Karūnacijos iškilmių pasirengimui vadovavo vyskupas Kazimieras Michalkevičius. Keletą mėnesių prieš šventę buvo įsteigtas Karūnacijos komitetas, apie jo veiklą ir projektus nuolat informuodavo miesto laikraščiai *Stowo* ir *Dziennik Wileński*. Komitetą sudarė keletas padalinių: sanitariinė, finansų, eisenos ir kitos sekcijos, viena iš jų – apipavidalinimo, kuriai vadovavo Stepono Batoro universiteto profesorius tapytojas Ferdinandas Ruščicas (Ferdynand Ruszczyk), organizavęs ir prieš keletą metų vykusio šv. Kazimiero kanonizacijos 400 metų jubiliejaus vaizdinį apipavidalinimą¹².

¹¹ Senosios karūnos po karūnacijos iškilmių buvo saugomos Aušros Vartų kopyčios lobyne, tačiau vėliau naujos auksinės 1927 m. karūnos buvo prarastos, jų likimas nėra aiškus. Šiuo metu paveikslą puošia senosios karūnos.

¹² Šv. Kazimiero kanonizacijos 400 metų jubiliejus buvo švenčiamas 1922 m. Vilniaus vyskupas Jurgis Matulaitis, pritariant Apaštalų Sostui, inicijavo iškilmes remdamasis hipo-

Sudaryta karūnacijos eiga buvo suderinta su Lenkijos prezidento vizito programa, o rengėjų dėmesys pastarajai pusei įtakojo tiek šventės akcentus, tiek bendrą nuotaiką. Pavyzdžiui, keletą dienų prieš karūnaciją buvo paskelbti iškilmių tvarką reglamentuojantys nurodymai, kur buvo teigiama:

Gatvėse, vedančiose į Aušros Vartus *publikos visai nebus* [išskirta *Slowo*]. Taip pat draudžiami galimi susibūrimai balkonuose ir langų atvėrimai. [...] Kadangi visi momentai bus filmuojami, turės būti laikomasi visų smulkesnių bendro estetiško vaizdo detalių. Negali įvykti jokie nenumatyti ekscesai, kurie sugadintų nuotraukas. Dėl to meninė sekcija rūpestingai rengia visokias detales, susijusias su eisenos išvaizda.¹³

Vilniuje nuo seno katalikiškas procesijas žmonės stebėdavo susibūrę balkonuose, prie išpuoščių langų, nors tokia stebėtojo (smalsautojo), bet ne dalyvio pozicija buvo viešai kritikuojama: „apipulti langus ir susigrūsti balkonuose yra labai neetiška ir neestetiška, nes religinė procesija negali būti reginys tinginiams ar abejingiesiems“, – rašė *Kurjer Litewski* korespondentas 1908 m. birželio 17 (30) d.¹⁴ Tačiau šį kartą oficialų draudimą atverti langus, matyt, lėmė ne kuo nuoširdesnio pamaldumo siekis, o ypatingas saugumo reikalavimas ar noras išgauti „gražesnę estetinę vaizdą“ filmuojant ir fotografuojant.

Dieną prieš karūnaciją, t. y. liepos 1 d., paveikslas buvo iškilmingai perneštas į Šv. Teresės bažnyčia, vėliau palydėtas į Vilniaus arkikatedrą.

Jau pusiaudienį Aušros Vartų, Didžioji, Pilies gatvės prisipildė tikinčiųjų minia [...]. Dvylika kunigų su dalmatikomis išnešė iš bažnyčios feretroną su Dievo Motinos paveikslu, apsuptą garbės sargyba. [...] Procesiją pradėjo moterų ir vyrų vienuolijos (vizitietės, uršulietės, dominikonai...), toliau – ilgos eilės dvasininkų, po jų – įvairių kapitulų kanauninkai ir prelatai, už jų Vilniaus kapitula

tetiniu pop. Leono X 1521 m. leidimu gerbti karalaitį kaip šventąjį, o ne 1602 m. pop. Klemenso VIII bule *Quae ad sanctorum*, kuri yra laikoma galutine kanonizavimo bylos ištarme. Dokumentai rodo, kad šventojo kanonizavimo datos klausimas tuo metu nebuvo aiškus, tačiau apsisota ties 1521 m. Dėl karo įvykių 1921 m. minėjimas nebuvo surengtas. Tik sutarus su katedros kapitula ir miesto bei krašto valdžios atstovais, 1922 m. pastoraciniame laiške buvo viešai paskelbtos trys iškilmių dienos (gegužės 28–30 d.). Plačiau apie tai žr. Algė Andriulytė, „Šv. Kazimiero relikvijų pagerbimas Vilniuje 1922 metais“, in: *Šventasis Kazimieras istorijos vyksme: Įvaizdis ir refleksija: Mokslinių straipsnių ir šaltinių publikacijų rinkinys, sudarytojas Paulius Subačius, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, Vilniaus arkivyskupijos kurija, 2006, p. 66–74.*

¹³ „Przygotowania do koronacji obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej“, in: *Slowo*, Wilno, 1927-04-21, Nr. 138, p. 1.

¹⁴ Liepa Gričiūtė, „Vilniaus Dievo kūno procesijos XX a. pradžioje“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2006, t. 28, p. 328.

Lenkijos Respublikos prezidentas Ignacy Mościckis ir maršalas Józefas Piłsudskis
Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo karūnacijos iškilmėse. 1927
(Archywum Dokumentacji Mechanycznej, Varšuva)

in corpore, pagaliau prieš patį feretroną dešimt aukščiausių Bažnyčios vadovų [...]. Eiseną užbaigė reprezentaciniai karių būriai [...]. Visą procesiją juosė policijos kordonas. [...] Eisena su pamaldžiomis giesmėmis ir orkestru atėjo į Baziliką, kur paveikslas buvo patalpintas priešais Didįjį altorių. Po trumpos liturgijos ir sustačius garbės sargybą, pradėjo eiti tikintieji, iš eilės per visą vakarą ir naktį.¹⁵

Iki vėlyvos nakties buvo atliekami arkikatedros vidaus ir aikštės dekoravimo darbai, už kuriuos darbininkams buvo mokama po 35 zlotus¹⁶. Iškilmių išvakarių dieną, kaip rašė Ruščicas, viskas vyko sklandžiai ir pagal planą, tačiau karūnacijos dieną, liepos 2-ąją, nuo pat ryto pradėjo lyti ir vėliau pylė be perstojo. Tai buvo

nenumatytų įspūdžių diena. Pasiruošimai, kurie vyko du mėnesius, kurie šitiek žmonių kainavo šitiek energijos, kur kiekvienas stengėsi viską numatyti ir

¹⁵ „Koronacija obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej. Przeniesienie Obrazu do Katedry“, in: *Dziennik Wileński*, Wilno, 1927-07-02, Nr. 147, p. 1.

¹⁶ LVIA, f. 1135, ap. 12, b. 75, l. 1.

duoti visa ką geriausio, pavoro išties į nieką. [...] Galų gale viskas baigėsi apie pirmą valandą, bet efektas buvo prarastas.¹⁷

Dėl liūtės norėta paveikslą vainikavimą perkelti į arkikatedros vidų, tačiau Lenkijos prezidentui nesutikus, iškilmingos apeigos buvo atliktos arkikatedros prieigose, kaip ir buvo numatyta iš anksto. Dievo Motinos paveikslas buvo iškilmingai išneštas ir išstatytas po portiku ant šia proga sukurto nedidelio altoriaus, kurį sudarė pakyla iš šešių laiptelių ir mensa. Laiptelius dengė kilimas, o ant viršutiniojo buvo patiesta ištaiginga Slucko juosta. Kairėje paveikslą pusėje stovėjo naujai sukonstruota nedidelė sakykla. Pagal architekto Juliaus Kloso projektą buvo atlikti ir kiti aikštės puošybos bei įrengimo darbai: prie arkikatedros kolonų sumontuoti du išpūdingo dydžio (19 m aukščio ir 2,50/2,50 m pločio prie pagrindo) obeliskai, pastatyta 15 reprezentacinę erdvę apjuosiančių medinių dekoratyvių kolonų, tarp jų 26 mažesni žalumos girliandomis ir gėlėmis puošti stulpeliai. Prieš arkikatedrą, paveikslą dešinėje, buvo sumontuota pakyla su baldakimu dviem kardinolų sostams ir ovalu išdėstytos vieno laiptelio aukščio pakylas (1,80 m pločio, apie 55 m bendro ilgio), skirtos vyskupų ir valdžios atstovų krėslams. Kiek atokiau, tačiau pačiame centre prieš šventąjį paveikslą, buvo paskirta vieta Lenkijos prezidentui¹⁸. Ruščicas komentuodamas architekto darbą rašė, kad Klosui pavyko gražiai suplanuoti aikštę „ir iš ažuolinių stulpų sukurti didelę areną“¹⁹. Iš aukšto žiūros taško įvykį fiksavusiose nuotraukose matyti, kad „arena“ su obeliskais, kolonomis ir kėdžių eilėmis įsiterpė tarp arkikatedros ir varpinės, atribodama nuo paprastų tikinčiųjų nemenką aikštės plotą. Joje po tamsiais skėčiais besislepiantys dvasininkai ir pasaulietinės valdžios atstovai sudarė pagrindinę karūnacijos dalyvių dalį, nes kitų tikinčiųjų, piligrimų už užbrėžtą „arenos“ ribų matyti tik pavienės, ne itin gausios grupelės.

Iškilmų ceremonija prasidėjo 10 val. ryte Šv. Tėvo laiško skaitymu. Karūnacijos apeigas atliko kard. Aleksandras Kakovskis. Jam iškilmingai prie paveikslą pritvirtinus karūnas, nugriaudėjo 12 pabūklų salvių, po kurių visi

¹⁷ Ferdynand Ruszczyk, *Dziennik*, d. 2: *W Wilnie 1919–1932*, Warszawa: AOW Secesja, 1996, p. 403.

¹⁸ Aikštės įrengimu rūpinosi inžinieriaus Jono Gumovskio (Jan Gumowski) statybos biuras, išrašęs 5000 zlotų sąskaitą už pateiktas medžiagas (kurias organizatoriai po šventės turėjo gražinti) ir 6300 zlotų sąskaitą už montavimo ir išmontavimo darbus. Suma nurodyta neįtraukiant sąnaudų už kolonų dekoravimą žalumynų girliandomis, gėlių krepšeliais, nepaskaičiuojant elektrinio apšvietimo instaliacijos įrengimo, taip pat neįskaičiuojant „publikai skirtų suoliukų atnešimo ir pastatymo bei viso ploto padengimo žvyru“ (*LVI A*, f. 1135, ap. 12, b. 75, l. 8, 12).

¹⁹ Ferdynand Ruszczyk, *op. cit.*, p. 403.

Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo karūnacijos iškilmės Vilniaus arkikatedros aikštėje. 1927. Jano Bułhako nuotr. (Lietuvos valstybės istorijos archyvas)

priklauptė ir išbuvo visiškoje tyloje dvi minutes. Iškilmingų mišių metu pamokslą sakė vyskupas Michalkevičius²⁰, ir po nuskambėjusios giesmės *Te Deum* šventinė procesija patraukė link Aušros Vartų. Karūnuotą paveikslą nešė dvasininkai, už jo procesijoje žengė Lenkijos prezidentas ir maršalas Józefas Piłsudskis, valdžios atstovai, tikintieji. Giedant chorui ir grojant orkestrui paveikslas buvo sugražintas į savo senąją vietą Aušros Vartų koplyčioje. Pagal spaudoje skelbtą programą, kuri vadinosi „Karūnacijos iškilmės ir Pono Lenkijos Prezidento vizito Vilniuje programa“, taip pat buvo numatyta kultūrinė iškilmių dalis: „14 ½ val. pusryčiai-banketas, surengti Vilniaus Metropolito arkivyskupo, 16 ½ val. „Čenstakavos gynyba“ Lenkų teatre, 17.45 val. Prezidentas atidaro Aušros Vartų parodą Vilniaus universitete, 20 val. „Čenstakavos gynyba“ Lenkų teatre, 21 val. Calderono-Slovackio spektaklis „Ištvermingas princas“ Universiteto aikštėje“²¹. Lietus,

²⁰ Vėliau visas pamokslo tekstas buvo išleistas atskira knygele: [Kazimierz Michalkewicz], *Przemówienie w dniu Koronacji Cudownego Obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej w Wilnie Kazimierza-Mikołaja Michalkiewicza Sufragana Wielkiego d. 2 lipiec 1927 r.*, Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego w Wilnie, 1928.

²¹ „Program uroczystości koronacyjnej i pobytu Pana Prezydenta Rzeczypospolitej w Wilnie“, in: *Słowo*, Wilno, 1927-07-02, Nr. 147, p. 1.

Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo vainikavimas arkikatedros aikštėje. 1927
(Archywm Dokumentacji Mechanycznej, Varšuva)

kiaurai permerkęs šventės dalyvius ir pridaręs tiek rūpesčių organizatoriams, kiek pakoregavo ir iškilmių eigą, kaip rašyta spaudoje:

Pagal programą šalia apeigų arkikatedros aikštėje turėjo būti dvi tikinčiųjų iškilmės: vienos Lukiškių aikštėje, kur prie išpuošto altoriaus turėjo būti aukojamos šv. Mišios, o kita – šv. Mišios lietuviams Ožėškienės aikštėje. Deja, lietus sukludė laikyti pamaldas lauke. Tačiau, kad iškilmių programoje nepasidarytų „tarpas“, pamaldos iš Lukiškių aikštės perkeltos į Šv. Jokūbo bažnyčią, iš Ožėškienės aikštės – į Šv. Jurgio bažnyčią.²²

Kita diena buvo skirta Lenkijos prezidento Ignaco Mościckio vizito programai.

Iškilmėse be tuometinio Lenkijos prezidento, šia proga pirmą kartą atvykusio į Vilniaus kraštą, dalyvavo Varšuvos ir Poznanės kardinolai, 29 vyskupai, daugiau kaip tūkstantis kunigų, maršalas Piłsudskis, keletas ministrų. Nutilus šventiniam šurmuliui, vienas *Słowo* korespondentas taikliai pastebėjo, kad karūnacijos metu

sargybos buvo per tiršta, policijos per daug. Tai neturėjo reikšmės saugumo požiūriu, kurio, be abejo, privalo būti paisoma. Tačiau organizatoriai per daug stengėsi joms [iškilmėms] suteikti tinkamą charakterį. Religinis jausmas išgyvenamas subjektyviai. Čenstakavoje yra šimtas, du šimtai tūkstančių piligrimų, jūra liaudies, okeanas žmonių, sargybos jokios, policijos nematyti, o reikšmingumo įspūdis nesumažėja. Žinoma, Vilniuje viskas kitaip, siauros gatvės, judėjimo priežiūra turi būti intensyvi. Tačiau iš visur atsklisdavo nusiskundimų šūksniai dėl pernelyg dažnų nurodinėjimų ir muštro gatvėse. Nusiskundimai buvo teisingi, ir būtų gerai, jeigu iš jų ko nors pasimokytų vakarykščiai iškilmių organizatoriai.²³

Iš aprašymų matyti, kad opus buvo ir lietuvių dalyvavimo iškilmėse klausimas. Spauda visus piligrimus iš Vilniaus krašto vadino lietuviais ir nurodė, kad „daugiausia lietuvių maldininkų atvyko iš Švenčionių pavieto. [...] Iš viso lietuvių buvo apie 1200 asmenų, iš Lietuvos, ryšium su sunkumais kertant sieną, atvyko vos 60 asmenų“²⁴. Kaltinta Lietuvos vyriausybė, uždraudusi kirsti Lietuvos-Lenkijos sieną²⁵, bei teisintasi, kad dėl nuolatinio lietaus ir blogo oro lietuvių piligrimų būta negausiai²⁶.

²² „W kościołach św. Jakóba i św. Jerzego“, in: *Dziennik Wileński*, Wilno, 1927-07-03, Nr. 148, p. 1.

²³ Cat., „Po uroczystości“, in: *Słowo*, Wilno, 1927-07-03, Nr. 148, p. 1.

²⁴ *Ibid.*, p. 1.

²⁵ *Dziennik Wileński*, Wilno, 1927-06-30, Nr. 145, p. 1; 1927-07-01, Nr. 146, p. 1.

²⁶ „W kościołach św. Jakóba i św. Jerzego“, p. 1.

Meniniai iškilnių akcentai. Ruščicas, įsitraukęs į iškilnių apipavidalinimo reikalus, regis, nematė minėtų nusiskundimų, todėl tik apgailestavo, kad dėl liūties nukentėjo renginio estetiškas vaizdas: „Kaip būtų atrodžiusi visuma prie saulės! Kaip spalvingai būtų atrodę [Katedros] prieigos. O čia pridygę lietsargių! Paprasčiausiai norėjosi verkti. Ėjosi taip nesėkmingai, iš tiesų gaivališkai“²⁷. Ruščicas karūnacijai pasiūlė keletą projektų, tarp jų ir šviesos reginį virš Neries. Menininkas šią savo viziją pristatė viename pirmųjų iškilnių organizavimo komiteto posėdžių, o Jankowskis trumpai aprašė spaudoje:

„Reduta“ turi išstoti su „Ištvermingu princu“ po atviru dangumi Vaivadijos rūmų aikštėje. Labai gražu ir pagirtina, bet, kaip taikliai pastebėjo prof. Ruszczyca, tokia minia, kuri plūstels į Vilnių, neužtenka tik regimo ir girdimo vaidinimo. Žmonėms skirtas reginys turi būti paveikus forma ir spalva. Ir pasiūlė: prasidedant sutemoms, paleisti Vilija [Nerimi] nuo Antakalnio iki Žaliojo tilto laivus kiek galima gausiau ir efektingiau papuoštus ir iliuminuotus. Kiekvienas iš jų pristatytų vieną Litanijos kreipinį į Dievo Motiną – „Dramblio kaulo bokštą“, „Aukso namus“, „Sandoros skrynią“ ir kt. Palei Vilijos krantus, nusėtus publikos, miniomis plauktų tik laivai.²⁸

Šio Ruščico projekto anonsų galima rasti ir vėlesniuose iškilmes pristatančiuose straipsniuose, tačiau sumanymas liko nerealizuotas – pritrūko lėšų, nepavyko gauti agregatų septyniems pontonams²⁹. Projektas savo užmoju priminė teatralizuotas barokines religines iškilmes, kurios XX a. pirmoje pusėje tokio pobūdžio renginiams jau buvo nebūdingos. Kita vertus, Ruščico pasiūlymas paveikti žiūrovus „forma ir spalva“ atspindėjo klasiškinę modernisto savimonę: tik kartu su modernizmu pradėtos vertinti formaliosios kūrinio išraiškos priemonės pačios savaime, akcentuotas jų poveikis nepriklausomai nuo turinio. Žinoma, Ruščico projektas turėjo aiškia literatūrinę „liniją“ – laivų simboliai turėjo būti gerai suvokiami katalikiškame kontekste, tačiau formos ir spalvos akcentavimas liudijo modernias menininko nuostatas. Laivo motyvas Ruščico kūryboje taip pat turėjo savo išskirtinę istoriją. Įspūdingas kūrinys *Nec Mergitur*³⁰, nutapytas politinių neramumų metais (1904–1905) ir menininko padovanotas Vilniaus mokslo bičiulių draugijai, taigi ir turėjęs nuolatinę eksponavimo vietą, amžininkams buvo tapęs kone patriotiškumo simboliu. Jurgis Remeris (Jerzy Remer) tais

²⁷ Ferdynand Ruszczyca, *op. cit.*, p. 403.

²⁸ Czesław Jankowski, *op. cit.*, p. 2.

²⁹ Ferdynand Ruszczyca, *op. cit.*, p. 401.

³⁰ Ferdynand Ruszczyca. *Nec mergitur*. 1904–1905. Drobė, aliejus. 204x221. LDM.

pačiais karūnacijos metais, rašydamas apie Ruščico kūrybą net ragino skaitytojus laikinai pamiršti kūrinio patriotinę potekstę, norėdamas pabrėžti darbo estetinį aspektą³¹. Šis kvietimas liudijo kaip tvirtai buvo įsišaknijusi *Nec Mergitur* interpretacija: tapybos darbe pavaizduotas naktį jūroje blaškomas šviečiantis laivas amžininkams simbolizavo valstybingumą praradusią Tėvynę, kuri nepasiduoda istorinės lemties vingiams ir neskęsta. XVIII a. laivas priminė šlovingus laikus, kai Abiejų Tautų Respublika dar nebuvo padalinta tarp Rusijos, Austrijos ir Prūsijos. Karūnacijos vakarą Neryje turėję pasirodyti šviečiantys laivai, matyt, žiūrovų būtų buvę susieti ne tik su religiniu kontekstu, bet ir su paties menininko atgijusiu kūriniu, kuris, atsižvelgiant į susiklosčiusią politinę situaciją, galėjo vaizdingai reprezentuoti prisikėlusį kraštą.

Ručico vadovaujamae iškilmių apipavidalinimo skyriuje buvo parengtas pastatų ir gatvių, kuriomis turėjo eiti procesija, dekoravimo planas. Spauldoje išsakyti pageidavimai, kad miestiečių „ant namų pakabintos vėliavos būtų kiek įmanoma ilgesnės, kadangi tai labai įtakos iškilmių nuotaiką ir miesto estetinę išvaizdą“³². Taip pat akcentuota, kokios turi būti valstybinės vėliavos spalvos: balta ir raudona („ne raudonai violetinė, ne burokinė ar alyvinė“), o „namų, pro kuriuos eis procesija, kiekviename lange turi degti dvi žvakės; vakare, padedant prožektoriams, bus iliuminuota Bazilika, Aušros Vartai, traukinių stotis ir Geležinkelio direkcijos pastatas“³³.

Iškilmių rengėjai pasitelkė senas tradicijas – anksčiau religinių iškilmių metu miestiečiai savo namus puošdavo gėlių girliandomis, turtingesni pro atvirus langus ir balkonuose kabindavo gražiausius kilimus, taip laikydamiesi Bažnyčios nustatyto reikalavimo procesijos kelią išpuošti „audeklais ir puošniais užtiesalais bei šventųjų paveikslais“³⁴. Ši vilniečių puošybos kilimais, žalumynais tradicija buvo išlikusi ir XX a. pradžioje, tai liudija to meto fotografijose užfiksuoti įvairių religinių procesijų vaizdai. Taip pat ir 1927 m. Komiteto dekoravimo skyrius ragino „kaip įmanoma gausiau ir kuo išraiškingiau dekoruoti ir iliuminuoti savo buveines Švč. Mergelės

³¹ Jan Remer, „W służbie sztuki: U źródeł twórczości Ferdynanda Ruszczyca“, in: *Alma Mater Wilnensis*, Wilno, 1927, sąs. 5, p. 8.

³² „Uroczystości koronacyjne“, in: *Dziennik Wileński*, Wilno, 1927-04-19, Nr. 137, p. 1.

³³ *Ibid.*

³⁴ Liepa Gričiūtė, „XX a. pr. Vilniaus fotografija – XVII–XVIII a. tekstų apie bažnytines procesijas iliustracija“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 31: *Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai*, sudarytoja Dalia Klajumienė, Vilnius, 2003, p. 152.

garbei“³⁵, tačiau pagrindinis akcentas liko valstybinių vėliavų eksponavimas, pabrėžiantis dvigubą iškilmių reikšmę – religinę ir valstybinę. Hierarchiškai išplanuota karūnacijai skirta erdvė taip pat nedviprasmiškai pabrėžė iškilmių svarbiausius herojus – vienoje ašyje atsidūrė Švč. Mergelės Marijos paveikslas ir Lenkijos Respublikos prezidentas, juos supo pasaulietinės ir bažnytinės valdžios atstovai.

Ručicas taip pat suprojektavo laikiną altorėlį-feretroną, kuriame iškilmių metu buvo patalpintas šventasis paveikslas. Įrenginį menininkas sukomponavo imituodamas karališkąjį sostą, kanoniškai paveikslas buvo pridengtas baldakimu, virš jo buvo patalpinta karūna. Feretronas buvo apmuštas purpurinės spalvos gelumbe, jo nugarinėje pusėje ant damasto apsiausto sidabriniais ir baltais siūlais buvo išsiuvinėtas karališkasis Lenkijos erelis. Erelį pagal Ruščico projektą moterys siuvinėjo net 22 valandas be pertraukos³⁶. Menininkas taip pat pristatė karūnacijos iškilmių antspaudo ir medalio projektą. Projektas buvo vienbalsiai priimtas, nutarta pagal jį padirbinti antspaudus, skirtus vykdomajam komitetui, taip pat ir atskiroms jo sekcijoms³⁷. Vėliau Ruščico sukurta monograma papuošė vyskupo Michalkevičiaus publikuoto pamokslo viršelį³⁸. Žydrame fone Dievo Motinos monograma buvo atspausdinta derinant baltą ir aukso spalvas, tai leidiniui suteikė ypatingą puošnumą, prabangos įspūdį. Vainikavimui skirtą medalį buvo patikėta sukurti Valstybinės monetų kalyklos Varšuvoje vadovui, skulptoriui Józefui Aumilleriui. Ten pat buvo nukaltos ir Stefano Rufino Koźbielewskio sukurtos atminimo plaketės³⁹. Bulhakas šia proga išleido *Aušros Vartų fotografijų albumą*, kuriame buvo raginama – kiekvienas, kas myli Dievo Motiną, privalo namuose turėti šį albumą (jo viršelį piešė prof. Stanislovas Matusiakas (Stanisław Matusiak). Albumėlis buvo perleistas jau kitais metais, o specialus leidimas su 32 nuotraukomis buvo padovanotas pop. Pijui XI.

Iškilmės paskatino ir Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo tikrųjų kopijų plitimą. Tai buvo paveikslo konservacijos metu betarpiškai nuo originalo nutapyti darbai, vaizduojantys Mariją be įprastinių prabangių aptaisų. Bent dvi tokias atvaizdo kopijas sukūrė Vilniaus bernardinų vienuolė

³⁵ „Uroczystości koronacyjnej“, p. 1.

³⁶ Jan Obst, „Dzieje Cudownego Obrazu Najświętszej Panny Ostrobramskiej“, in: *Dziennik Wileński*, Wilno, 1927-07-02, Nr. 147, p. 1; Ferdynand Ruszczyk, *op. cit.*, p. 402.

³⁷ „Uroczystości koronacyjnej“, p. 1.

³⁸ [Kazimierz Michalkewicz], *op. cit.*

³⁹ *Katalog Wyrobów Mennicy Państwowej*, Warszawa, 1935, lent. 14.

Vilniaus bernardinų vienuolė Pranciška Viežbicka tapo Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslo kopiją. 1927. Jano Bulhako nuotr. (Lietuvos valstybės istorijos archyvas)

Pranciška Viežbicka (Franciszka Wierzbicka); vėliau jos darbus kopijavo kiti menininkai. Taip pat buvo tapomi jau prastesnės kokybės atvaizdai iš nuotraukų. Vieną sėkmingiausių 1927 m. sukurtų tikrųjų paveikslo kopijų nutapė menininkė Liucija Balzukievičiuvna (Łucja Bałzukiewiczówna). Kopija buvo skirta Balstogės Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčiai, kurioje saugoma iki šiol⁴⁰.

Ručicas laiške savo žmonai išskyrė svarbiausius iškilnių įvykius:

Inscenizacija „Ištvermingas princas“, iliuminacija (pirmą kartą mano surengta Vilniuje), gausus ir tinkamas miesto dekoras, pagaliau visa vakar dienos programa (procesija etc.) [būtų buvusi įsimintina], jei būtų vykusį palankesniu oru. Šis plataus užmojo vaizdas išliks kaip precedentas ir kaip įrodymas, kad Vilniui galima suteikti pilną sostinės puošnumą. Kai kurie momentai, kaip antai prieš Baziliką Kloso įrengta aikštė, mano iliuminacija – jau buvo įvertinti.⁴¹

Pastatų iliuminavimas žvakėmis, alyvos lempomis Vilniuje buvo plačiai naudojamas XVIII–XIX a. rengtose iškilmėse. Ruščicas tradicinę iliuminaci-

⁴⁰ Maria Kałamajska-Saeed, *Ostra Brama w Wilnie*, p. 209–210.

⁴¹ Ferdynand Ruszczyk, *op. cit.*, p. 404.

Vilniaus arkikatedros iliuminacija. 1927
(Archywm Dokumentacji Mechanycznej,
Varšuva)

Aušros Vartų koplyčios iliuminacija. 1927
(Archywm Dokumentacji Mechanycznej,
Varšuva)

jos idėją pritaikė pasitelkdamas elektros instaliaciją. Arkikatedros priegios, priekinė ir šoninės sienos buvo apšviestos paslėptais reflektoriais taip, kad visiškai skendėtų šviesoje. Arkikatedros skulptūros tapo iškilios, o karaliai, Ruščico žodžiais tariant, „paprastai kaip skulptūros gan menkai vertinamos, atrode vaiduokliškai... Efektinga taip pat gavosi varpinė, visa šviesi su lempučių kaip perlai žiedeliais“⁴². Elektros iliuminacija reprezentaciniam dekorui suteikė teatrališkumo ir visą miestą tarsi pavertė Švč. Mergelės Marijos paveikslo karūnacijos scena. Be dėmesio neliko ir iškilmių proga sukurtas propagandinis filmas *Vilniaus Aušros Vartų Dievo Motinos stebuklingo paveikslo vaikinavimo metu*, rodytas ne tik Vilniuje, bet ir Varšuvoje, kituose Lenkijos miestuose. Apie jį Ruščicas rašė:

Tai labai gerai pagauta Vilniaus iliustracija. Visų pirma daug žalumos ir vandens – Karoliniškės, kalvos virš Vilnelės, Vilija, Žalieji ežerai, Vilniaus panorama iš skirtingų taškų, galiausiai bažnyčios, rūmai ir mūsų gatvelės. Tai pirmas vilnietiškas filmas, kuris yra išjaustas, šiltas, kartu gyvas: smėliu nuo Stalo kalno besileidžiantys ulonai ir šuoliais persikeliantys per Vilnelę, visai įspūdingai

⁴² *Ibid.*

pasirodantys irkluotojai su valtimis [baidarėmis]. Iš Šv. Jono bažnyčios tarp brolių su vėliavomis eilių išeinantis Senatas ir kt.⁴³

Filme taip pat pasakota apie Vilniaus paminklus, vėliau rodytas Lenkijos prezidento ir maršalo atvykimas, karūnacijos fragmentai. Specialus „filmavimo komitetas“ rūpinosi, kad visi reikiami momentai būtų tinkamai įamžinti ir atskleisti Vilniaus kultūrinį kontekstą, jį susietų tiek su Lenkijos istorija, tiek ir su jos dabartimi. Taip kolektyvinėje sąmonėje buvo formuojamas norimas tiek miesto, tiek paties įvykio vaizdinys.

Apibendrinant galima teigti, kad Aušros Vartų paveikslo karūnacijos iškilmės buvo susijusios su tuometine sudėtinga Vilniaus politine situacija, tai lėmė, kad religinė šventė buvo prilyginama valstybinės reikšmės įvykiui. Karūnacijoje demonstruotas pasaulietinės ir bažnytinės valdžios susilieėjimas moderniose valstybėse jau buvo retenybė. „Ar galėtum įsivaizduoti kokį Prancūzijos prezidentą, šitaip klūpantį priešais paveikslą, kaip mūsų?“⁴⁴ – džiaugėsi iškilmes aprašęs korespondentas. Tokia Lenkijos valdžios pozicija priminė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Lenkijos Karalystėje rengtas karūnacijas, kai iškilmės tapdavo ir mecenatų, valdovų didybės demonstravimu. Aušros Vartų paveikslo vainikavimas liudijo XVIII a. susiformavusių religinių švenčių tradicijų tęstinumą XX a. pirmos pusės kultūroje. Reikia pripažinti, kad itin reikšmingu renginio akcentu tapo iškilmių fiksavimas fotografijose ir kino juostoje. Organizatorių siekiamybė kuo geriau įamžinti įvykį šiomis moderniomis priemonėmis iš dalies neleido sukurti dinamiško, adekvataus santykio su tikinčiais. Karūnacijos fiksavimas tapo pretekstu parodyti pasauliui ne tiek religines iškilmes, kiek reprezentuoti Vilnių, kuris po prijungimo prie Lenkijos tapo dažnų politinių diskusijų objektu. Vis dėlto nepaisant visų, atrodytų, menkai su religinėmis iškilmėmis susijusių organizatorių pastangų, o gal būtent jų dėka, Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos kultas po paveikslo karūnacijos dar labiau sutvirtėjo ir išplito. Pakitęs paveikslo statusas ir išaugęs visuomenės dėmesys skatino galvoti ir apie tinkamesnį šventojo paveikslo eksponavimą, tad netrukus po kelerių metų buvo pradėta Aušros Vartų koplyčios rekonstrukcija.

⁴³ *Ibid.*, p. 405.

⁴⁴ *Cat., op. cit.*, p. 1.

THE CORONATION CEREMONIES OF THE PAINTING
OUR LADY OF THE GATE OF DAWN IN 1927:
TRADITIONAL RITES AND MODERN ART EXPRESSION

Algė Andriulytė

Summary

The Gate of Dawn painting renowned from the 17th century for its graces and considered miraculous was officially crowned relatively late – only on January 22, 1927 did Vilnius Archbishop Romuald Jałbrzykowski appeal to Pope Pius XI with the request to crown the painting *Our Lady of the Gate of Dawn*. The intention was to give the coronation a political shade and to entitle the painting the Queen of the Kingdom of Poland. However, seeking to resolve the conflict of Lithuania and Poland over the Vilnius region diplomatically, Pius XI allowed the image only to be entitled with the name of the Mother of Mercy. The painting *Our Lady of the Gate of Dawn* was crowned on July 2. At the ceremony in addition to the then President of Poland Ignacy Mościcki, arriving on this occasion for the first time to the Vilnius region, the Warsaw and Poznan cardinals, 29 bishops, more than a thousand priests and Marshal Józef Piłsudski participated. This article analyzes and describes the artistic accents of the coronation ceremonies of the painting *Our Lady of the Gate of Dawn* that have not been preserved to this day, and are known only from a variety of sources. The aim of the article is to reconstruct the coronation ceremonies of the painting and to highlight the intersection points of traditional rituals and modern aesthetic expression, to discuss the importance of the event in a broader cultural context.

KATALIKIŠKI ŽENKLELIAI TARPUKARIO LIETUVOJE: JŲ PRIKLAUSOMYBĖ, DATAVIMAS, PLATINIMAS IR TIRAŽAI

EDUARDAS REMECAS

Įvadas. Straipsnyje paliečiama iki šiol mažai Lietuvoje tyrinėta tema – lietuviški tarpukario ženkleliai. Šie faleristikos objektai geriausiai yra atspindėti Algimanto Astiko sudarytame kataloge *Lietuvos ordinai, medaliai ir ženkleliai 1918–1940*¹, tačiau jame labai retai randame ženklelių išleidimo datas, autorius, tiražus, o daliai jų trūksta ir tikslesnio identifikavimo. Šiame straipsnyje bus aptariami tik tie ženkleliai, kuriuos išleido arba platino katalikiškos organizacijos Lietuvoje 1918–1940 m. Remiantis tarpukario Lietuvos periodika, nustatytos ženklelių išleidimo datos, jų paskirtis, simboliška, galimi tiražai ir platinimas. Taip pat atrasti ir iki šiol buvę užmiršti ir į katalogus neįtraukti ženkleliai. Dėl vietos stokos nebus aptariami daugiausia ženklelių išleidusios Pavasario sąjungos ženkleliai.

Apie tarpukario Lietuvoje išleistus ženklelius daugiausia žinių galima rasti Astiko sudarytame Lietuvos ordinų, medalių ir ženklelių kataloge. Šiame kataloge yra išskirtas religinių ženklelių skyrius, kuriame aprašyti 37 ženkleliai². Dalis šių ženklelių dar yra suskirstyti į variantus – skiriasi dydis, emalis, priesagas. Tad iš viso galima suskaičiuoti bent 50 ženklelių. Į katalogą yra įtraukti ir dar keli katalikiški ženkleliai, tačiau jų katalogo autorius neidentifikavo. 1999 m. pasirodė Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus parengta knyga *Mažieji Lietuvos istorijos paminklai*, kurioje buvo aprašytas nedidelis kiekis ženklelių, iš jų du katalikiški³. Šios knygos pasirodymas sąlygojo pirmojo, ženkleliams skirto, tiriamojo straipsnio at-

¹ Algimantas Astikas, *Lietuvos ordinai, medaliai ir ženkleliai 1918–1940*, Vilnius: Mintis, 1993.

² *Ibid.*, p. 202–223.

³ Rūta Verkeliėnė, „Retesni mažosios faleristikos eksponatai“, in: *Mažieji Lietuvos istorijos paminklai Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Numizmatikos skyriaus rinkiniuose*, autoriai ir sudarytojai Janina Abdulskytė, Stanislovas Sajauskas, Rūta Verkeliėnė, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 1999, p. 119–131.

siradimą. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė savo straipsnyje atskleidė dalies ženklelius kūrusių autorių pavardes, patikslino ženklelių datavimą ir simboliką⁴. Didelį dėmesį autorė skyrė katalikiškos organizacijos – Pavasario sąjungos ženkleliams. Po šio straipsnio ženklelių tematikai skirtų publikacijų per pastarąjį dešimtmetį atsirado vos kelios, tačiau juose katalikiški ženkleliai nebuvo minimi.

Sudarydamas katalogą Astikas daugiausia rėmėsi pačiais ženkleliais, muziejų ir kolekcininkų informacija. Taip pat naudojosi ir tarpukario periodine spauda, tačiau, kaip ir pats nurodė, joje apie faleristiką buvo rašoma labai retai⁵. Vis dėlto tarpukario Lietuvos spaudoje ženkleliams buvo skiriamas gana nemažas dėmesys, ypač tai pasakytina apie įvairių draugijų leidžiamus leidinius. Spaudoje buvo skelbiami ženkleliams sukurti konkursai, išleidimo laikas, jų kainos ir priklausomybės. Tiesa, dažnai trūksta pačių ženklelių aprašymo ir jų vaizdų, todėl čia labai padeda Astiko sudarytas katalogas. Šiame straipsnyje ir bus remiamasi vien tik tarpukario Lietuvos katalikiška spauda – dienraščiais *Rytas* ir *XX amžius* bei įvairių draugijų ir organizacijų leidiniais.

Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m. veikė keli šimtai draugijų ir organizacijų. Dauguma jų turėjo savo įstatus ir skiriamuosius ženklus – vėliavą ir antspaudą. Dalis draugijų, siekdamos save išskirti iš kitų, kaip skiriamąjį ženklą susikūrė uniformas ar jų dalį, pavyzdžiui, kepures. Kaip draugijos skiriamasis ženklas atsirado ir ženklelis. Dalis organizacijų savo įstatuose iš anksto pažymėdavo, kad draugija gali turėti savo ženklelį, tačiau dėl lėšų stygiaus šie sumanymai ne visada būdavo įgyvendinami. Tad ženklelius dažniausiai gamindavosi turtingos organizacijos, ypač tai pasakytina apie tas, kurios ženklelius pasigamina XX a. trečiame dešimtmetyje. Iki 1930 m. ženkleliai dažniausiai būdavo gaminami užsienyje, nes Lietuvos gamintojai negalėdavo pagaminti norimos kokybės ženklelių. Situacija kardinaliai pasikeitė po 1929–1933 m. pasaulį supurčiusios didžiosios ekonominės krizės, nuo kurios labai nukentėjo ir Lietuva. Tuo laiku nemaža dalis Lietuvoje veikusių organizacijų buvo priverstos atsisakyti nuo minčių apie savo organizacijų ženklelius. Dalis jų užsienyje jau buvo užsakiusios ir net gavusios bandomuosius ženklelių pavyzdžius, tačiau dėl lėšų stokos taip jų ir neišsigijo. Vis dėlto organizacijų noras turėti savo skiriamąjį ženklą

⁴ Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Šiek tiek apie mažiausius Lietuvos istorijos paminklus“, in: *Menotyra*, Vilnius, 2000, Nr. 2, p. 39–41.

⁵ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 7.

lėmė tai, kad ženkleliai buvo kuriami bei gaminami ir toliau. Nuo 1933 m. ženklelių gamyboje prasidėjo naujas etapas, išsiskyręs itin didele ženklelių gausa. Ženklelius ėmė gamintis ne tik organizacijos, bet ir įvairūs kongresai, stovyklos, sporto varžybos, šventės, mokyklos. Ženkleliai buvo leidžiami ir kaip rinkliavos, loterijos bilietai priedai ar tiesiog suvenyrai. Tokią ženklelių gausą lėmė tai, kad didžioji jų dalis imta gaminti Lietuvoje. Vietos gamintojai ženklelius gamino pigiau nei užsienyje, o kokybė beveik ėmė prilygti užsakomiems svetur. Ženklelių leidimas įvairioms organizacijoms buvo labai svarbus ir tuo, kad jie leisdavo gerokai papildyti organizacijų išdą. Ženklelių kaina dažniausiai būdavo 1 Lt, tačiau paprasčiausių ženklelių savikaina, užsakant Lietuvos gamintojams, siekė apie 10–15 ct. Katalikiškos organizacijos Lietuvoje turėjo gana nemažai narių, tad surinkti didesnę pinigų kiekį ženkleliams nebūdavo labai sunku, tačiau jų platinimas ne visada buvo lengvas. Nors daugumos ženklelių kaina ir buvo tik 1 Lt, tačiau ir ši suma didelei gyventojų daliai buvo didelė. Paprasti Lietuvos kaimo ir mažų miestelių gyventojai, o būtent tokie dažniausiai sudarė katalikiškas organizacijas, per dieną uždirbdavo 4–5 Lt. Tačiau dauguma darbų būdavo sezoniniai. Tuo tarpu maisto kainos, lyginant jas su uždarbiais, buvo gana didelės: 1927 m. 10 kiaušinių kainavo 1,20–1,50 Lt, kilogramas kiaulienos – 2,50–5 Lt, cukraus – 1,5 Lt, sviesto – 5–6 Lt, centneris (100 kg) bulvių – 6–7 Lt⁶. Įvairių organizacijų narys taip pat privalėdavo kasmet susimokėti ir nario mokestį. Organizacijos kartais primygtinai reikalavdavo įsigyti narių ženklelius. Narių ženklelių įsigijimus dažniausiai skatindavo vykstantys įvairūs narių susibūrimai, būtent tokių susibūrimų metu buvo siekiama pabrėžti savo išskirtinumą.

Ateitininkų federacijos ženkleliai. Lietuvių katalikų moksleivių ateitininkų sąjunga buvo įkurta 1911 m. 1927 m. liepos mėnesį sąjunga pertvarkyta į federaciją, kurią sudarė trys sąjungos: moksleiviai, studentai ir mokslus baigusiu organizacijų nariai (sendraugiai). 1930 m. rugpjūčio 30 d. Švietimo ministerija uždraudė moksleivių ateitininkų sąjungos veiklą, tad viešai veikta tik aukštosiose mokyklose. 1932 m. turėjo apie 1000 narių, apie 300 sendraugių, o mokyklose iki uždraudimo buvo apie 3550 narių. Organizacija siekė atnaujinti, stiprinti ir kurti Lietuvos pilietinę visuomenę bei Bažnyčią, leido žurnalą *Ateitis*.

Kaip rašo Astikas, ženklelis (il. Nr. 1) buvo patvirtintas 1928 m. Jį ne-

⁶ Šaltinis, Marijampolė, 1927-05-31, Nr. 19, p. 295.

šiojo sendraugiai – su geltonu emaliu, studentai – su žaliu, moksleiviai – su raudonu⁷. Taip pat autorius aprašo ženklelį ir be emalio, kurio priklausomybės nenustatė. Astikas nurodo ir ženklelių variantus pagal priesagus – su veržlele (tik su žaliu emaliu), žiogeliu (su žaliu arba raudonu emaliu) ir adatėle (be emalio). Pažymėtina, kad tai vienas iš nedaugelio kataloge aprašytų ženklelių, kuris yra datuotas.

1. Antanas Tamošaitis. Ateitininkų federacijos moksleivių ženklelis. 1929. 1,9 x 1,4 cm (LNM, M 5286)

Tarpukario spaudoje apie ateitininkų ženklelių kūrimą galima rasti gerokai daugiau nei šiandien yra žinoma. Ateitininkai savo ženklelį nutarė įsigyti dar 1920 m. rugpjūčio 1–8 d. vykusio ateitininkų kongreso metu⁸. Vėliau, pakartotinai, 1921 m. rugpjūčio 6–8 d. metinėje konferencijoje⁹. Ženklelio projektas buvo parengtas 1922 m. pradžioje ir net buvo užsakytas pagaminti¹⁰. Tikėtina, kad ženklelio projekto autorius buvo grafikas Paulius Galaunė

(1890–1988), nes būtent jo 1919 m. apipavidalinto žurnalo *Ateitis* viršelyje matome ovalą ir jame esančius sukryžiuotus kryžių ir fakelą. Šį ženklą žurnale matome nuo 1920 iki 1923 m. antro numerio. Tačiau šis projektas nepatiko studentų sąjungai, tad buvo nutarta surengti konkursą¹¹. Konkursas ateitininkų ženkleliui sukurti buvo paskelbtas 1923 m. lapkričio mėnesį¹². Visi norintieji savo pagamintus projektus turėjo atsiųsti iki gruodžio 20 d. Nugalėtojui buvo numatyta skirti 100 Lt premiją. Konkursui buvo pateikti 5 projektai, tačiau penkių asmenų komisija nerado nė vieno tinkamo¹³. Neilgai trukus, 1924 m. kovo mėnesio pabaigoje, buvo paskelbtas naujas konkursas¹⁴.

⁷ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 204, Nr. 3.

⁸ „Ateitininkų kongresas“, in: *Laisvė*, Kaunas, 1920-08-11, Nr. 159, p. 1.

⁹ „Ateitininkams įsidėmėti“, in: *Lietuvos balsas*, Kaunas, 1921-07-26, Nr. 40, p. 4.

¹⁰ *Ateitis*, Kaunas, 1922, Nr. 1–3, p. 78.

¹¹ Antanas K., „L. K. M. Ateitininkų konferencija. Rugpjūčio 3-5 d. Kaune“, in: *Ibid.*, 1922, Nr. 7, p. 156.

¹² „Konkursas“, in: *Ibid.*, 1923, Nr. 11, p. 575.

¹³ „Ateitininkų ženklelis“, in: *Ibid.*, 1924, Nr. 1, p. 64.

¹⁴ „Ateitininkų emblemos – ženklelio piešiniui pagaminti konkursas“, in: *Ibid.*, 1924, Nr. 3, p. 191–192; *Lietuva*, Kaunas, 1924-03-31, Nr. 75, p. 7; *Rytas*, Kaunas, 1924-04-04, Nr. 79, p. 3.

Konkurso sąlygos buvo išdėstytos dvylikoje punktų. Jos buvo skirtos Lietuvos dailininkams ir dailės mėgėjams. Geriausiems darbams buvo skirtos dvi premijos – pirmai – 150 Lt, antrai – 50 Lt. Konkursantų atsiunčiami projektai turėjo būti pateikiami įslaptintais vardais, o tikrieji vardai ir adresai buvo kartu pateikiami užklijuotame voke. Projektai turėjo būti pristatyti iki gegužės 1 d., o konkurso rezultatai paskelbti iki gegužės 15 d. Smilingytė-Žeimienė paminėjo, kad ateitininkų ženklelio projektų konkurso taisyklės buvo surašęs dailininkas, rašytojas ir visuomenės veikėjas Vytautas Bičiūnas (1893–1943), pats suprojektavęs ne vieną ženklelį¹⁵. Galima tik pridurti, kad jis pirmu numeriu buvo įrašytas ir į konkursui pateiktų projektų vertinimo komisiją. Vis dėlto ir šis, antrasis, konkursas buvo paskelbtas neįvykusiu¹⁶. Nepaisant to, netrukus ateitininkai išleido savo ženklelį, bet ne sąjungos, o jubiliejinio kongreso.

1925 m. rugpjūčio 11–15 d. Kaune įvyko antrasis ateitininkų jubiliejinis kongresas, skirtas organizacijos 15 metų sukakčiai. Prieš šį kongresą, birželio 14 d., buvo sušauktas kongresui rengti susirinkimas. Jo metu, be kitų klausimų, buvo svarstomas ir kongreso ženklelio priėmimas¹⁷. Kongreso ženkleliai buvo pavadinti įėjimo ženkleliais, rugpjūčio 10–11 d. jie buvo dalijami visiems atvykusiems ateitininkams¹⁸. Koks tai buvo ženklelis, metalinis ar popierinis, spaudoje nedetalizuojama. Toks ženklelis neminimas ir Astiko kataloge, tačiau jame yra įdėti du ženkleliai, kurių simbolika buvo artima ateitininkams. Šiuos ženklelius Astikas su klaustuku priskyrė „Savišvietos“ mokymo įstaigai¹⁹. Skiriamasis jų bruožas – degantys fakelai. Viename ženklelyje matome rombe pavaizduotą atverstą knygą ir ant jos uždėtą fakelą, aplinkui – aštuonios dviejų dydžių lelijos. Kitame ženklelyje pavaizduota plaštaka, laikanti tris, skirtingu liepsnos intensyvumu degančius fakelus (il. Nr. 2). Kodėl būtent šie ženkleliai turėtų būti siejami su ateitininkais?

Kaip jau buvo minėta, pirminiame ateitininkų sąjungos ženklelių projekte buvo pavaizduoti sukryžiuoti kryžius ir fakelas. 1925 m. kovo mėnesį pasirodė naujas žurnalo *Ateitis* viršelis, kurį piešė dailininkas Juozas Kaminskas (1898–1957). Jame matome sudėtingą kompoziciją, kurios vie-

¹⁵ Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, *op. cit.*, p. 39.

¹⁶ „Dėl ateitininkų ženklelių-emblemos konkurso“, in: *Ateitis*, Kaunas, 1924, Nr. 5–6, p. 336a; *Lietuva*, Kaunas, 1924-06-05, Nr. 126, p. 7.

¹⁷ „Ateitininkų kongresui rengti visų komisijų...“, in: *Lietuva*, Kaunas, 1925-06-13, Nr. 129, p. 6.

¹⁸ „Ateitininkų kongreso įėjimo ženkleliai...“, in: *Ibid.*, 1925-08-10, Nr. 176, p. 6.

¹⁹ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 184–185, Nr. 56–57.

nas pagrindinių akcentų yra trys degančios liepsnos. 1931–1933 m. žurnalo *Ateitis* viršelyje matome ranką, laikančią degantį fakelą. 1925 m. rugpjūčio 12 d. ateitininkų konferencijos metu buvo surengta degančių žibintų eiseną. Žibintai simbolizavo širdyje įžiebtą tėvynės meilę²⁰. Eisenoje dalyvavo

2. Ateitininkų kongreso (?) ženklelis. 1925. 2,8 x 2,4 cm (LNM, M 5241)

tuometu jau trys savarankiškos ateitininkų organizacijos – moksleiviai, studentai ir sendraugiai. Šios trys organizacijos ir galėjo būti atspindėtos ženklelyje su trimis fakelais. Jubiliejinėje ateitininkų konferencijoje dalyvavo virš 1000 dalyvių. Panašiai toks kiekis turėjo būti pagamintas ir konferencijos ženklelių. Kam turėtų būti priskirtas kitas ženklelis su fakelu, nustatyti nepavyko.

1926 m., dar prieš įkuriant ateitininkų federaciją, buvo numatytos gairės, kaip turėtų atrodyti sąjungos ženklai. Sąjunga dar neturėjo savo naujos vėliavos, uniformos, ceremonialo ir tradicijų, tačiau pirmiausia jai rūpėjo ženklų sukūrimas. Buvo nuspręsta, kad ženklas bus bendras visoms organizacijoms, tačiau skirtingos ornamentikos, spalvos ar formos²¹. Netrukus, gegužės 4 d. buvo paskelbtas naujas ženkleliui sukurti konkursas²². Jame išdėstytos penkios sąlygos. Buvo pažymėta, kad ženkleliai turi turėti bendrą sąjungos emblemą, tačiau skirtis sendraugių, studentų ir moksleivių sąjungų. Projektai pateikiami slapyvardžiu iki birželio 10 d. Premijai buvo skirta 300 Lt. Tačiau ir šis konkursas baigėsi be rezultatų.

1927 m. kovo mėnesį buvo paskelbtas naujas, ketvirtasis ženkleliui pagaminti konkursas²³. Jame buvo išdėstytos šešios sąlygos. Projektai pateikiami slapyvardžiu iki gegužės 15 d. Premijos buvo skirtos dvi – pirmoji 500 Lt ir antroji 250 Lt. Šios už ženklelių sukūrimą pasiūlytos premijos buvo vienos iš didžiausių tarpukario Lietuvoje. Tačiau ir vėl susidurta su sunkumais. Konkurso terminas buvo pailgintas iki liepos 1 d.²⁴ Kaip baigė-

²⁰ „Eisena per miestą“, in: *Ateitis*, Kaunas, 1925, Nr. 12, p. 143.

²¹ „Ateities sąjungos reorganizacija“, in: *Ibid.*, 1926, Nr. 3, p. 183.

²² „Konkursas. „Ateities“ sąjunga“, in: *Rytas*, Kaunas, 1926-05-04, Nr. 98, p. 4; „Pranešimai. Ateities sąjunga“, in: *Lietuva*, Kaunas, 1926-05-06, Nr. 100, p. 6.

²³ *Židinys*, 1927, Nr. 3, p. 25; „Pranešimai“, in: *Lietuva*, Kaunas, 1927-04-01, Nr. 74, p. 7; „Konkursas“, in: *Rytas*, Kaunas, 1927-04-02, Nr. 75, p. 7.

²⁴ „Konkursas pratęsiamas“, in: *Rytas*, Kaunas, 1927-05-20, Nr. 113, p. 3.

si šis konkursas, žinių aptikti nepavyko, bet, matyt, taip pat nesėkmingai. Taip manyti leistų faktas, kad tik 1928 m. balandžio 28 d. spaudoje pasirodė žinutė, jog ateitininkų ženklelis jau pagamintas ir vyriausios valdybos priimtas²⁵. Ženklio atvaizdas buvo atspausdintas *Ateityje* birželio 30 d.²⁶ Ši ženklė pristatė jo dailininkas Antanas Tamošaitis (1906–2005), 1927–1932 m. dėstęs Moterų dailės darbų mokykloje. Ženklio išorinė forma yra stilizuotos tulpės, kurią sudaro stilizuotos lelijos, savo kotais apgaubiančios žemės rutulį, kuriame yra Gedimino stulpai. Vidinė emblemos dalis yra apversto skydo formos, kuriame spindi saulė, savo spinduliais vaizduojanti kryžių. Ženklių spalvos – geltona, žalia ir raudona. Medžiaga – metalas ir spalvotas emalis. Moksleivių ženklelis buvo sidabrinis su žalios spalvos emaliu, studentų – auksinis su raudonos spalvos emaliu, sendraugių – auksinis su geltonu emaliu. Šis ženklelis Ateitininkų federacijos vyriausiosios valdybos buvo priimtas 1928 m. balandžio 18 d. Kitame *Ateities* numeryje ženklelio autorius planavo plačiau paaiškinti jų istoriją ir reikšmę, tačiau tokio straipsnio aptikti nepavyko. Reikia pažymėti tai, kad 1928 m. buvo patvirtintas tik ženklelio piešinys. Patys ženkleliai buvo pagaminti tik po metų²⁷.

Pagal statutą ateitininkų ženklė buvo galima nešioti visada, o iškil-mėse jis buvo privalomas. Ženkliai prisegami kairėje krūtinės pusėje, vyrai nešioja atlape. Ant palto jo nešioti nebuvo galima²⁸. Vyrams buvo skirti ženkleliai su veržlele, merginoms – su žiogeliu. Po moksleivių sąjungos uždraudimo, 1930 m. rugsėjo 31 d. nutarimu visi studentai ateitininkai turėjo nešioti ženklelius su perrišta juoda gedulo juoste, kol moksleiviams bus gražinta veikimo laisvė²⁹.

Kas buvo šių ženklelių gamintojas, kokiomis kainomis jie buvo platinti ir koks jų tiražas, duomenų nepavyko rasti. Vis dėlto apie galimus tiražus galima spręsti iš sąjungose buvusių narių skaičiaus, o žinant, kad jau po metų moksleivių ateitininkų sąjunga buvo uždrausta, tai moksleivių ženklelių galėjo būti išplatinta gerokai mažiau, nei buvo priskaičiuojama narių.

Dar vienas aktualus klausimas – tai žinomi neemaliuoti ženkleliai. Labiausiai tikėtina, kad šie ženkleliai buvo gaminti moksleiviams jau po jų

²⁵ „Ateitininkų ženklelis“, in: *Ibid.*, 1928-04-28, Nr. 97, p. 2.

²⁶ Antanas Tamošaitis, „Ateitininkų emblema-ženklelis“, in: *Ateitis*, Kaunas, 1928, Nr. 4, p. 216.

²⁷ „Ženklio reikalai“, in: *Ibid.*, 1929, Nr. 2–3, p. 134.

²⁸ „Ateitininkų ceremonialo statutai“, in: *Ibid.*, 1928, Nr. 4, p. 204.

²⁹ *Ibid.*, 1930, Nr. 12, p. 586.

sajungos uždraudimo. Ženklių gamybos būdas (plona vario, žalvario ar balto metalo skardelė, priesagas adatėlė) rodo, kad jie gaminti skirtingu laiku arba skirtingose vietose. Yra žinoma, kad moksleiviai ir po uždraudimo dar kartais nešiodavo šiuos ženklelius³⁰.

Ateitininkų ženklų simbolika aiškinama taip – stilizuota tulpė simbolizuoja dvasinę jaunystę, penki lelijų žiedlapiai primena penkis ateitininkų principus. Ženklio centre iš trijų linijų, kurios simbolizuoja tris dieviškas dorybes – tikėjimą, viltį ir meilę, sudarytas kryžius. Kryžius simbolizuoja krikščionybę ir Kristų. Jo centre yra saulė, kuri simbolizuoja tikėjimo šviesą – Dievą. Ženklo apačioje yra pasaulį reiškiantis puslankis, jo viduryje – Lietuvą simbolizuojantys Gediminaičių stulpai.

Lietuvių katalikų blaivybės draugijos ženklelis. Draugija įkurta 1908 m. Kaune. Didžiausias draugijos dėmesys buvo kreipiamas į tautos blaivimo reikalus. 1919 m. draugija buvo atgaivinta prie Katalikų veikimo centro. 1931 m. draugija turėjo apie 16 000 narių, leido žurnalą *Sargyba*.

3. Lietuvių katalikų blaivybės draugijos ženklelis. 1922. 1,4 x 1,1 cm (LNM, M 5294)

Ši draugija buvo išleidusi vos vieną ženklėlį (il. Nr. 3). Astiko kataloge jis aprašytas labai trumpai, apsiribojant vien tik jo išvaizda³¹. Tuo tarpu tarpukario spaudoje apie šį ženklėlį galima rasti gana nemažai informacijos. 1922 m. kovo 30 d. spaudoje pasirodė pranešimas, kad iš užsienio jau gauta keletas tūkstančių gražių ženklėlių blaivininkams-abstinentams, jų kaina – 10 auksinų³².

Iš draugijos finansinės apyskaitos sužinome, kad ženkleliai buvo užsakyti ir pagaminti 1922 m. pirmą pusmetį³³. Už juos buvo sumokėta 6628 markės, o pajamų gauta – 21 025 markės ir 28,5 Lt. Toks didelis pelnas neturėtų stebinti, nes nuo 1922 m. sausio iki gruodžio

³⁰ „Reikėtų pagaliau sutvarkyti“, in: *Suvalkietis*, Marijampolė, 1932-06-06, Nr. 23, p. 3.

³¹ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 210–211, Nr. 13.

³² „Visiems „Blaivybės“ skyriams“, in: *Laisvė*, Kaunas, 1922-03-30, p. 4; *Žvaigždė*, Kaunas, 1922, Nr. 4, p. 128.

³³ „Liet. Kat. Dr-jos „Blaivybė“ finansinė apyskaita“, in: *Sargyba*, Kaunas, 1923-07-15, Nr. 8, p. 93.

mėnesio Vokietijos markės vertė krito 40 kartų³⁴. Tiesa, ženklelių pagaminimo vertė buvo gana kukli – tik apie 27–33 JAV dolerius arba apie 270–330 Lt. 1923 m. buvo užsakytas papildomas kiekis ženklelių, kurie 1924 m. sausio mėnesį jau buvo gauti³⁵. Ženkleliai buvo pardavinėjami po 1 Lt. Tačiau labai greitai ženkleliai buvo išpirkti ir 1925 m. gegužės mėnesį gamintojui buvo pateiktas naujas užsakymas. Vokietijoje turėjo būti pagaminta 10 000 ženklelių, tiek pat, kiek ir anksčiau³⁶. Tų pačių metų birželį ženkleliai buvo gauti³⁷.

Per tokį trumpą laiko tarpą tokia didelė ženklelių paklausa kiek stebina, nes draugijoje narių, 1931 m. duomenimis, buvo apie 16 000. Tačiau pasirodo, kad ženkleliai iš pradžių buvo platinami ne vien draugijos nariams. Pavyzdžiui, Mosėdžio (Skuodo r.) parapijoje „Blaivybės“ skyriaus pirmininkas iš centro atsivežė 1000 ženklelių ir pardavinėjo juos maldininkams, keliaujantiems į didžiuosius Žemaičių Kalvarijos atlaidus³⁸. Šiuos „maldininkų“ ženklelius privalėjo pirkti kiekvienas, kuris norėjo keliauti su procesija. Ženklelius, matyt, galėjo pirkti ir Angelo Sargo bei Pavasario sąjungų nariai, kurie taip pat turėjo savo blaivybės sekcijas. Tik kiek vėliau, 1928 m., pasirodė žinutė, kad ženklelius gali nešioti tik blaivininkai ir abstinentai³⁹.

Tikslios Lietuvių katalikų blaivybės draugijos ženklelio simbolikos paaiškinimo spaudoje nepavyko rasti, bet apie tai buvo užsiminta keliuose straipsniuose. Ženklelyje esantis kryžius simbolizavo žvalgą (t. y. Jėzų Kristų), einantį į pagalbą kiekvienam, kuris siekia išsilaisvinti nuo „vergėjo“ (alkoholio, ištvirkavimo, netikėjimo, apsileidimo)⁴⁰. Virš kryžiaus esanti saulė simbolizavo saulėto gyvenimo ryto pradžią. Ženklelio forma – skydas, simbolizavęs skydą kovoje prieš svaigiuosius gėrimus⁴¹.

Angelo Sargo vaikų sąjungos ženkleliai. 1922 m. vaikams buvo įsteigta Angelo Sargo sąjunga. Angelaičius pradžioje globojo Lietuvos katalikų

³⁴ Jonas K. Karys, *Nepriklausomos Lietuvos pinigai*, New York: Aukselis, 1953, p. 130, 155.

³⁵ *Sargyba*, Kaunas, 1924-01-10, Nr. 1, p. 12a.

³⁶ „Abstinentų ženklelių reikalas“, in: *Sargyba*, Kaunas, 1925-05-1–15, Nr. 9, p. 16.

³⁷ „Abstinentų ženkleliai“, in: *Ibid.*, 1925-06-15–30, Nr. 12, p. 16.

³⁸ „Abstinentija ir abstinentų ženklelis“, in: *Ibid.*, 1925-11-1–15, Nr. 18, p. 4.

³⁹ „Abstinentų ženkleliuką...“, in: *Ibid.*, 1928-12-15, Nr. 50, p. 506.

⁴⁰ „1924 m. „Sargybos“ žvalgas“, in: *Ibid.*, 1923-12-25, Nr. 15, p. 1.

⁴¹ „Abstinentija ir abstinentų ženklelis“, p. 5.

blaivybės draugija, o nuo 1935 m. tai darė Katalikų veikimo centras. Sąjungos tikslas buvo 7–15 m. amžiaus vaikams įdiegti tvirtą tikėjimą, tėvynės meilę, dorus papročius, blaivybės jausmą. Sąjunga turėjo padalinius visose parapijose, joms vadovavo kunigai. 1935 m. jai priklausė 37 000 narių. Sąjunga leido savo žurnalą *Žvaigždutė*.

Norint tapti angelaičiu, reikėjo gauti tėvų sutikimą. Sušaukus pulko susirinkimą, narys būdavo priimamas į kandidatus, gaudavo nario bilietą ir galėdavo nešioti uniformą. Per tris mėnesius kandidatas turėdavo iš-

4. Angelo Sargo vaikų sąjungos ženklelis. 1928. 1,8 x 1,9 cm (LNM, M 5295)

5. Angelo Sargo vaikų sąjungos ženklelis. 1931. 1,8 x 1,3 cm (LNM, M 5296)

mokti visas angelaičių elgsenos taisykles, mokėti paaiškinti ženklus, mokėti Lietuvos ir angelaičių himnus. Tik po to, per iškilmes, kandidatams pasižadėjus žodžiais „Aš noriu būti angelaičiu, garbinti Dievą, mylėti tėvelius, artimą, klausyti vadų ir būti blaivus“, pulko vadas kairėje pusėje prisegdavo ženklelius ir kandidatas tapdavo angelaičiu⁴².

Astiko kataloge yra aprašyti du Angelo Sargo sąjungos ženkleliai (il. Nr. 4, 5), tačiau jie nedaotuoti. Katalogo autorius pastabose pažymėjo, kad nustatyti, kodėl angelaičiai turėjo du ženklelius, jam nepavyko⁴³. Jo nuomone, arba tai ankstyvesnis ir vėlesnis, arba ženkleliai buvo dviejų pakopų – angelaičių ir vyresniųjų angelaičių. Atsakymus į šiuos klausimus pateikia Lietuvos katalikų blaivybės draugijos žurnalas *Sargyba*.

1927 m. spalio 15 d. žurnale rašoma, kad paskutiniame valdybos posėdyje priimtas Angelo Sargo vaikų sąjungos ženklelio projektas – angeliuko galva su sparneliais⁴⁴. Sąjungos statute rašoma, kad sąjungos ženklas – reljefinė auksinės spalvos angeliuko galva⁴⁵. 1928 m. vasario 11 d. pranešama, kad iki konferencijos (vasario 19–20 d.) bus pagaminti Angelo Sargo vaikų sąjungos ženkleliai. Jie kainuos

⁴² R. St., „Kaip tapti angelaičiu“, in: *Žvaigždutė*, Kaunas, 1933-01-01, Nr. 1, p. 12–13.

⁴³ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 203–204, Nr. 1–2.

⁴⁴ *Sargyba*, Kaunas, 1927-10-15, Nr. 41, p. 346.

⁴⁵ L. Kat. *Blaivybės Dr-jos „Angelo sargo“ vaikų sąjungos statutas*, Kaunas: „Vilniaus“ spaustuvė, 1928, p. 1, §3.

50 ct⁴⁶. 1930 m. lapkričio mėnesį centro komitetas nutarė pagaminti naują sąjungos ženklelį ir pavedė dailininkams paruošti projektą⁴⁷. 1931 m. gegužės mėnesį pranešta, kad sąjungos nario ženklelis bus po 2–3 savaičių, jis bus su tvirtesne užsegama sagute ir gal kiek pigesnis⁴⁸. Tų pačių metų birželio mėnesį pranešta, kad jau pagamintas sąjungos narių ženklelis, jis gražesnis, daug stipresnis ir kainuoja tik 30 ct⁴⁹. Iš šių žinučių tampa aišku, kad pirmieji sąjungos ženkleliai buvo pagaminti 1928 m., o antrieji – 1931 m. Naujų ženklelių sukūrimą, matyt, kad labiausiai sąlygojo netvirtas jų priesagas – žiogelis. Nauji ženkleliai buvo jau su prisukama veržlele. Gaila, bet spaudoje nepaminėti nei ženklelius kūrę dailininkai, nei gamintojas. Sprendžiant pagal prisukamą veržlelę, tikėtina, kad antrieji ženkleliai buvo gaminti Lietuvos karo invalidams šelpti komiteto dirbtuvėse Kaune. Neatsakytas lieka klausimas, kodėl pirmajame ženklelyje vietoj numatyto angeliuko su galva ir sparneliais liko tik sparneliai.

1923 m. birželio 15 d. *Sargyboje* rašoma, kad „Blaivybės“ draugijos centrinė valdyba yra parūpinusi Angelo Sargo vaikams ženklelių – vienoje pusėje angelas apgobęs du mažus vaikus, o antroje – jaunimo globėjo šv. Aloyzo atvaizdas⁵⁰. Ženklelių kaina 1 Lt. Iš aprašo aišku, kad tai buvo ne tradiciniai ženkleliai, o medaliukai. Ar jie buvo nešiojami ant kaklo, ar prisegami, nėra aišku.

1935 m. angelaičių valdymą perėmus Katalikų veikimo centrui, buvo pakeistos vėliavos, sukurtas naujas himnas, uniformos, tačiau ženkleliai palikti tie patys. Juos dabar buvo galima gauti ne Blaivybės draugijoje, o Centriniam arkivyskupijos centre Kaune, Vilijampolėje⁵¹, o vėliau ir kitų vyskupijų centruose – Telšiuose, Panevėžyje ir Vilkaviškyje. 1936 m. vasario mėnesį žurnalas *Žvaigždutė* pranešė, kad angelaičių ženklelių jau galima gauti, jų kaina 40 ct⁵². Užsakant bent 100 vienetų, siuntimas nemokamas. Taip pat nurodyta, kad užsakant reikia pažymėti kiek berniukų ir kiek mergaičių ženklelių atsiųsti. Ši žinutė rodo, kad 1936 m. pagaminti ženkleliai buvo skirtingi berniukams ir mergaitėms. Tačiau 1936 m. vasario 22 d.

⁴⁶ „Blaivybės dr-jos kronika“, in: *Sargyba*, Kaunas, 1928-02-11, Nr. 6, p. 67.

⁴⁷ „Angelo Sargo Vaikų S-goj“, in: *Ibid.*, 1930, Nr. 11, p. 376.

⁴⁸ „Angelo Sargo Vaikų S-goj“, in: *Ibid.*, 1931, Nr. 5, p. 160.

⁴⁹ „Angelo Sargo Vaikų S-goj“, in: *Ibid.*, 1931, Nr. 6, p. 192.

⁵⁰ „Vaikučių žiniai“, in: *Ibid.*, 1923-06-15, Nr. 7, p. 78.

⁵¹ Pranešimai visiems Kauno arkivyskupijos Angelaičių dvasios ir pulkų vadams, in: *Mūsų laikraštis*, Kaunas, 1935-07-13, Nr. 28, p. 7.

⁵² *Žvaigždutė*, Kaunas, 1936-02-08, Nr. 3, p. 46.

Žvaigždutėje aprašant angelaičių uniformas, buvo įdėtas vienintelis 1931 m. pavyzdžio ženklelio piešinys, o tekste minimos tik skirtingos uniformos⁵³. Tad aiškėja, kad vizualiai ženkleliai buvo vienodi, o skirtumus turėjo sąlygoti jų priesagai. Mergaitėms skirti ženkleliai, matyt, buvo pagaminti su žiogeliu. Kaip analogiškus atvejus galima paminėti Pavasario ir Ateitininkų federacijų mergaičių ir vyrų ženklelius. Pirmieji buvo su žiogeliais, o antrieji su veržlele. Astiko kataloge yra aprašytas vienintelis ženklelis su veržlele, tačiau dabar yra žinoma, kad 1936 m. buvo pagaminti mergaitėms skirti ženkleliai su žiogelio priesagu.

Tretininkų ordino ženkleliai. Trečiojo Šv. Pranciškaus pasauliečių tretininkų kongregacijos nariai Lietuvoje XX a. pirmoje pusėje buvo viena gausiausių religinių organizacijų (turėjo apie 40–50 000 narių, 90% sudarė moterys). 1923–1935 m. organizacija Kretingoje leido žurnalą *Šv. Pranciškaus varpelis*, vėliau ėjusį *Pranciškonų pasaulio pavadinimu*. Ordino vienuoliai per tretininkus diegė pamaldumą, krikščionišką gailingumą, – jie savo aukomis rėmė bažnyčias, vienuolynus ir jų mokyklas, platino katalikišką spaudą, lankė vaikų ir senelių prieglaudą, ligonius, kalinius ir pan.

6. Tretininkų ordino didysis ir mažasis ženkleliai. 1926. 2,1 x 2,3 cm, 1,25 x 2,4 cm (LNM, M 5289, 5291)

7. Jaunųjų tretininkų ordino ženklelis. 1935. 1,6 x 2,4 cm (LNM, M 421)

Astiko kataloge yra aprašyti trys šio ordino ženkleliai (il. Nr. 6, 7), iš kurių vienas turi tris variantus – skirtingi dydžiai, vienas be emalio⁵⁴. Katalogo autorius be pačių ženklelių aprašymo pažymėjo tik tai, kad ženkleliai kainavo po 1 Lt, tačiau kokią reikšmę turėjo jų dydis, jam liko nežinoma. Beveik visi žinomi ženkleliai kitoje pusėje turi gamintojo užrašą – Insbrukas (Austrija), Rudolfas Giertleris.

Organizacija savo ženkleliu susirūpino 1924 m., kai rugsėjo 15–17 d. Kaune vykusiame kongrese buvo nutarta įsigyti savo ženklą

⁵³ „Angelaičiai kilkim. Angelo sargo vaikų sąjungos uniforma“, in: *Žvaigždutė*, Kaunas, 1936-02-22, Nr. 4, p. 61.

⁵⁴ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 208–210, Nr. 10–12.

ir antspaudą. Tam buvo sudaryta penkių narių komisija⁵⁵. Ši komisija nustatė antspaudo išvaizdą⁵⁶, o ženkleliui buvo parinktas bendras tretininkų ordino ženklas, kuris dar 1921 m. buvo uždėtas ant 1922 m. Tretininkų kalendoriaus viršelio. Ženkleliai buvo gauti 1926 m. pavasarį⁵⁷. Jie buvo dviejų rūšių – mažesni, labiau tinkantys vyrams, kaina 1 Lt, ir didesni – moterims, kaina 2 Lt. Ženklelius platino *Šv. Pranciškaus varpelio* redakcija. Tačiau jau spalio mėnesį pranešta, kad ženkleliai baigėsi ir jų užsakyta dar kartą⁵⁸. 1932 m. pasirodė naujas skelbimas, kad tretininkų ženklelių galima gauti ir jų kaina 1,5 Lt⁵⁹. Matyt, tai buvo nauja ženklelių siunta, nes apie tai buvo pranešama beveik kiekviename žurnalo numeryje iki liepos mėnesio. Tų pačių metų gruodžio mėnesį pranešta, kad ženklelių yra dviejų rūšių – mažesnių ir didesnių, o jų kaina po 1 Lt⁶⁰. Ta pati žinutė dar kartą išspausdinta 1935 m. spalio mėnesį, tačiau svarbu ir tai, kad šį kartą galima gauti ir gražios spalvos jaunųjų tretininkų ženklelių, kaina 1 Lt⁶¹. Astikas savo kataloge prie vieno iš ženklelių pateikė pastabą, kad ženklelį kai kas vadina jaunųjų tretininkų⁶². Tad dabar tampa aišku, kad toks ženklelis tikrai buvo. Papildant Astiką, galima pažymėti, kad ženklelyje yra pavaizduotas į saulę skrendantis balandis ir šv. Pranciškaus delnas.

Astikas taip pat yra paminėjęs, kad prie vieno iš ženklelių buvo aptikti du tretininkų spalvų kaspinėliai, tačiau jų reikšmė nebuvo nustatyta. Tretininkai be metalinių ženklelių taip pat nešiojo ir trijų spalvų – baltos, raudonos ir mėlynos spalvos medžiaginius kaspinėlius. Tai simbolizavo tris rožančiaus dalis⁶³.

Maldos apaštalavimo – Jėzaus širdies sąjungos ženkleliai. Maldos apaštalavimo sąjungą XIX a. viduryje Prancūzijoje įkūrė jėzuitai. Ši sąjunga daugiausia vienijo moteris. Vėliau sąjungai taip pat priklausė vaikų sekcija Eucharistijos karžygiai (įkurta 1932 m.) ir Vyrų apaštalavimo sąjunga

⁵⁵ „Trečiojo Šv. Pranciškaus Pasaulinių Tretininkų Kongregacijos Kongreso rezoliucijos“, in: *Šv. Pranciškaus varpelis*, Kretinga, 1925, Nr. 1, p. 20.

⁵⁶ *Ibid.*, 1925, Nr. 1, p. 27.

⁵⁷ *Ibid.*, 1926, Nr. 4, p. 1.

⁵⁸ *Ibid.*, 1926, Nr. 10, p. 1.

⁵⁹ *Ibid.*, 1932, Nr. 2, p. 1.

⁶⁰ *Ibid.*, 1932, Nr. 12, p. 1.

⁶¹ *Ibid.*, 1935, Nr. 10, p. 1.

⁶² Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 210, Nr. 11.

⁶³ *Šv. Pranciškaus varpelis*, Kretinga, 1926, Nr. 2, p. 59.

8. Juozas Jankus.
Vyrų apaštalavimo narių
ženklelis. 1933.
1,95 x 0,95 cm
(LNM, M 5310)

9. Maldos apaštalavimo
ženklelis. 1934. 2 x 1,2 cm
(LNM, M 5309)

(įkurta 1931 m.). 1934 m. sąjunga skelbėsi turinti apie 200 000 narių⁶⁴, 1935 m. Vyrų apaštalavimo sąjungai priklausė 15 000 narių. Pagrindinis sąjungos tikslas buvo skleisti katalikišką tikėjimą. Tai pat jie platino spaudą, šelpė beturčius, lankė kalinius ir ligonius, rengė įvairias pramogas. Sąjunga leido savo žurnalą *Žvaigždė* (1920–1940).

Astiko kataloge šios sąjungos ženkleliai (il. Nr. 8, 9, 10, 11) aprašyti gana plačiai – minimos juos sukūrusių asmenų pavardės, konkursų datos, gamintojas ir kainos⁶⁵. Tačiau informacijos, iš kur visa tai paimta, beveik nėra, vos tik kelios nuorodos į žurnalą *Žvaigždė*. Peržvelgus šį žurnalą paaiškėjo, kad visa Astiko paskelbta informacija, ir dar daugiau, buvo publikuota. Šiame straipsnyje daugiau dėmesio skirsime tik tam, kas į Astiko katalogą nepateko.

1932 m. pavasarį Meno mokyklos profesoriui Vladimirui Dubeneckiui (1888–1932) vadovaujant, šios mokyklos mokiniai surengė Maldos ir Vyrų apaštalavimo narių ženkleliams pagaminti konkursą⁶⁶. Priimtas buvo tik vyrų ženklelis. 1933 m. sausio mėnesį Vyrų apaštalavimo ženkleliai jau buvo užsakyti pagaminti, o jų galutinį projektą įgyvendinimą ir spalvų suderinimą prižiūrėjo Valkenburgo (Olandija) Jėzuitų kolegijos bažnytinio meno prof. Engelbertas Kirschbaumas (1902–1970)⁶⁷. Ženkleliai gauti vasario mėnesį.

Ženklelis aprašomas taip: „Tai yra gražus skydo pavidalo trikampis, panašus į liepsnojančią širdį. Vidury paausintam dugne matyti mūsų tautinių spalvų linijomis atvaizduotas kryžius. Vingiuojančios kryžiaus linijos irgi panašios į mažas liepsneles. Apatinėje ženklelio dalyje yra gražiai

⁶⁴ *Žvaigždė*, Kaunas, 1934, Nr. 4, p. 127.

⁶⁵ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 215–217, Nr. 22–25.

⁶⁶ *Žvaigždė*, Kaunas, 1932, Nr. 7, p. 223.

⁶⁷ *Ibid.*, 1933, Nr. 1, p. 31.

suderintos raidės T–T–K. Jos pasako didžiausiąjį mūsų religinio atgimimo srovės tikslą, kuri mes išreiškiame maldos žodžiais „Teateina Tavo Karalystė!“ Jų kaina 80 centų⁶⁸. Ženklio autorius – Juozas Jankus (1912–1999)⁶⁹.

1933 m. pradžioje buvo susirūpinta ir Maldos apaštalavimo, ir Eucharistijos karžygių ženklelių įsigijimu. Tam buvo atsisiūsti pavyzdžiai iš Anglijos, JAV, Italijos ir kt., bei kreiptasi į vietos menininkus⁷⁰.

Eucharistijos karžygių ženkleliui sukurti konkursas buvo paskelbtas 1933 m. spalio mėnesį. Nugalėtojui buvo numatyta skirti 50 Lt⁷¹. Šiam konkursui Meno mokyklos mokiniai pagamino 120 projektų, dar tiek pavyzdžių buvo atsisiūsta iš užsienio⁷². 1934 m. vasario mėnesį buvo pradėti gaminti Eucharistijos karžygių narių ir pirmininkų ženkleliai, taip pat užsakyti ir Maldos apaštalavimo narių ir pirmininkų ženkleliai⁷³. Narių ženkleliai gauti balandžio mėnesį, kaina 30 ir 80 ct⁷⁴, Maldos apaštalavimo pirmininkų – birželį⁷⁵.

Eucharistijos karžygių ženklelius Astikas savo kataloge aprašė labai plačiai – kad jie buvo sukurti Meno mokyklos mokinio J. Tuomo⁷⁶, gaminti Čekoslovakijoje ir kainavo 30 ct. Visa ši informacija, nors ir nenurodyta, buvo paimta iš *Žvaigždės* 1934 m. kovo mėnesio numerio⁷⁷. Tačiau labai svarbi yra

10. Juozas Jankus. Maldos apaštalavimo pirmininkų ženklelis. 1934. 2,5 x 2,5 cm (LNM, M 5308)

11. Mykolas Tuomas. Eucharistijos karžygių ženklelis. 1934. 1,8 x 1,3 cm (LNM, M 5307)

⁶⁸ *Ibid.*, 1933, Nr. 2, p. 63.

⁶⁹ „Kokie bus mūsų ženkleliai?“, in: *Ibid.*, 1934, Nr. 3, p. 93.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*, 1933, Nr. 10, p. 319.

⁷² *Ibid.*, 1933, Nr. 11, p. 351.

⁷³ *Ibid.*, 1934, Nr. 2, p. 63.

⁷⁴ *Ibid.*, 1934, Nr. 4, p. 127.

⁷⁵ *Ibid.*, 1934, Nr. 5, p. 159.

⁷⁶ Tai – Mykolas Tuomas, 1933-06-14 – 1934-03-10 buvęs Kauno meno mokyklos mokiniu (žr. Dalia Ramonienė, *Kauno meno mokyklos mokinių sąvadas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 197).

⁷⁷ „Ir Eucharistijos Karžygiai turės savo ženklelius!“, in: *Ibid.*, 1934, Nr. 3, p. 91.

ir kita ten pat paskelbta informacija, apie kurią Astikas neužsiminė. Be Eucharistijos karžygių narių ženklelių buvo suprojektuoti ir pirmininkų(-ių) ženkleliai. Jo autorė – menininkė Eleonora Lukšaitė (dailininkė keramikė Eleonora Marčiulionienė, 1912–2001). Ženklelio aprašas toks: „kryželio pavidalo. Jo centre matyti liepsnojanti širdis, kurioje įrašytos raidės E. K. Keturi mažesni spinduliai eina į visas šalis iš kryžiaus vidurio. Aplinkui, pro vidurį kryžiaus skersinių, eina spalvotas lankas su parašu: Teateina Tavo Karalystė“. Šie ženkleliai turėjo būti teikiami tik labiau pasižymėjusiems pirmininkams. Tačiau, atrodo, šie ženkleliai nebuvo pagaminti, nes žinių apie jais apdovanotuosius nepavyko aptikti.

Maldos apaštalavimo ženkleliams iš užsienio buvo atsisiųsta apie 200 įvairių religinių ženklelių pavyzdžių⁷⁸. Dar daugiau projektų buvo paprašyta pagaminti Kauno meno mokykloje. Iš visų jų Maldos apaštalavimo narių ženkleliui buvo pasirinktas JAV ir iš dalies Portugalijos Maldos apaštalavimo narių nešiojamo ženklelio pavyzdys. Pirmininkų ženklelį sukūrė Meno mokyklos mokinys Juozas Jankus, taip pat sukūręs ir Vyrų apaštalavimo sąjungos ženklelį. Šį ženklelį galėjo išigyti tik tos pirmininkės, kurios 3–6 mėnesius ištikimai eis kuopelės pirmininkės pareigas.

Spaudoje minėta, kad Maldos apaštalavimo narių ženklelių 1934 m. buvo išplatintas gana didelis kiekis – apie 4590, ir jų nebedaug likę, Eucharistijos karžygių – 540, Vyrų apaštalavimo – 170⁷⁹. Iš to galima daryti prielaidą, kad Maldos apaštalavimo narių ženklelių buvo pagaminta 5000 vienetų. 1937 m. pavasarį Čekoslovakijoje buvo pagaminta naujų Maldos apaštalavimo ir Eucharistijos karžygių narių ženklelių, taip pat vis dar buvo galima gauti Vyrų apaštalavimo ir Maldos apaštalavimo moterų pirmininkų ženklelių⁸⁰. Matyt, kad Eucharistijos karžygių ženklelių taip pat iš pradžių buvo pagaminta 5000 vienetų. Maldos apaštalavimo pirmininkų ženklelių buvo išplatinta keli šimtai. Labiausiai tikėtina, kad Čekoslovakijoje ženkleliai buvo gaminami žymiausioje tuo laiku *Karnet a Kyselý* firmoje Prahoje.

Lietuvos katalikių moterų draugijos ženklelis. Draugija buvo įkurta 1908 m., leido žurnalą *Moteris*. Apie 1940 m. joje buvo virš 40 000 narių. As-

⁷⁸ „Kokie bus mūsų ženkleliai?“, p. 93.

⁷⁹ *Žvaigždė*, Kaunas, 1934, Nr. 5, p. 159; Nr. 6, p. 192a; Nr. 7, p. 223.

⁸⁰ „Apaštalaukim su ženkleliais ant krūtinės!“, in: *Ibid.*, 1937, Nr. 3, p. 96a; „Ar jau turite ženklelius?“, in: *Ibid.*, 1937, Nr. 5, p. 160a.

tiko kataloge yra pateiktas tik trumpas šios draugijos ženklelio (il. Nr. 12) aprašas⁸¹.

Lietuvos katalikių moterų draugija savo ženkleliu susirūpino dar 1925 m. gruodį, kai buvo paskelbtas ženkleliui nupiešti konkursas⁸². Piešiniai turėjo būti pateikti iki 1926 m. kovo 1 d. Nugalėtojui buvo žadama 200 Lt. Konkurso nugalėtoju tapo Meno mokyklos aukštojo skyriaus klausytojas Antanas Tamošaitis⁸³ (grafikas, tapytojas Antanas Tamošaitis (1906–2005)). Tačiau dailininko sukurtas ženklas – auksinis kryžius, balta lelija ir žalios rūtos, pirmiausia buvo panaudotas logotipui ir vėliavai, o ne ženkleliui⁸⁴. Metalinis ženklelis buvo sukurtas gerokai vėliau – 1935 m., ir jo išvaizda nuo pirminio varianto gerokai pakito. Ar tai taip pat buvo Tamošaičio darbas – neaišku. 1935 m. spalio 25 d. pasirodė žinutė, kad Lietuvos katalikių moterų draugijos nario ženklelis jau pagamintas ir jo kaina 1 Lt⁸⁵. Ženklelių pagaminta, matyt, buvo daug, nes apie galimybę juos įsigyti buvo pranešama nuolat. Nuo 1940 m. jų kaina buvo sumažinta iki 75 ct⁸⁶.

Draugijos ženklelyje esantys simboliai buvo aiškinami taip: kryžius yra tikėjimo, laimėjimo, aukos, šviesos ir meilės ženklas; rūtos – tautybės, skaisrybės ir dorovingumo ženklas; lelija (ženklelio forma) – mūsų siela, mokslo ir tikėjimo šviesoje prasiskleidusi nedrąsiu, kukliu baltu žiedu. Mėlyna rugiagėlių ženklelio spalva simbolizavo jūros platybes, kuriose žmogui reikia kitų pagalbos. Visas ženklelis simbolizuoja draugijos nares, nešiojančias kryžių savo širdžių viduje⁸⁷.

⁸¹ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 213, Nr. 17.

⁸² „L. K. Moterų Draugija skelbia savo Dr-jos ženklui nupiešti konkursą“, in: *Moteris*, Kaunas, 1925, Nr. 12, p. 180; *Pavasaris*, Kaunas, 1925, gruodis, Nr. 18, p. 1.

⁸³ „Priimtas Draugijai ženklelis“, in: *Moteris*, Kaunas, 1926, Nr. 3, p. 30; „L. K. M. Draugijos...“, in: *Rytas*, Kaunas, 1926-03-14, Nr. 59, p. 3.

⁸⁴ „L. K. Moterų Draugijos vėliava“, in: *Moteris*, Kaunas, 1928, Nr. 4, p. 62.

⁸⁵ „L. K. Moterų Dr-jos ženklelis“, in: *Moteris*, Kaunas, 1935, Nr. 11, p. 1; *Rytas*, Kaunas, 1935-10-25, Nr. 245, p. 6.

⁸⁶ „Į Vilnių važiuodamos puoškimės draugijos ženkliukais“, in: *Moteris*, Kaunas, 1939-12-31, Nr. 24, p. 336a.

⁸⁷ Stefanija Ladygienė, „Mūsų vėliava“, in: *Moteris*, Kaunas, 1937, Nr. 1–2, p. 8, 20.

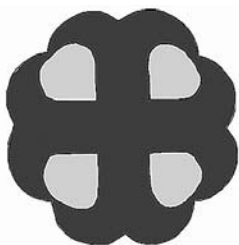
12. Antanas Tamošaitis (?). Lietuvos katalikių moterų draugijos ženklelis. 1935. 2 x 1 cm (LNM, M 5298)

13. Lietuvos krikščionių darbininkų sąjungos ženklelis. 1939. 2,1 x 1,15 cm (LNM, M 5365)

Lietuvos krikščionių darbininkų sąjungos ženklelis. Katalikiškiems ženkleliams reikėtų priskirti ir dar vieną pavyzdį, kurį Astikas įdėjo į skyrių „Organizacijų ženkleliai“. Tai Lietuvos krikščionių darbininkų sąjungos ženklelis (il. Nr. 13), dėl kurio priklausomybės katalogo autorius turėjo abejoniu⁸⁸. Ši sąjunga buvo įkurta 1934 m., turėjo virš 8000 narių ir leido savaitraštį *Darbininkas*.

Sąjungos ženklelio projektas buvo pateiktas tik 1938 m. spalio 8–9 d. Kaune įvykusio sąjungos skyrių atstovų suvažiavimo metu⁸⁹. Tų pačių metų gruodžio mėnesį ženklelis buvo pateiktas patvirtinti Vidaus reikalų ministrui⁹⁰. Tačiau tvirtinant ženklelius kilo kažin kokių kliūčių ir jie buvo patvirtinti tik 1939 m. gegužės mėnesį⁹¹. Sąjungos ženkleliai buvo pagaminti 1939 m. spalio mėnesį⁹². Paprastų ženklelių kaina buvo 1 Lt, o sidabrinių, paausuo-
tų – 2 Lt. Sąjungos ženklelio išvaizda spaudoje yra pilnai aprašyta, kartu pažymėta, kad tai kuklus, bet vienas iš gražiausių organizacijų ženklelių⁹³.

14. Telesforas Kulakauskas. Lietuvos katalikų vyrų sąjungos ženklelio piešinys. 1937

Lietuvos katalikų vyrų sąjungos ženklelis. Sąjunga savo įstatus įregistravo 1934 m. sausio 9 d. Draugijos tikslas buvo vyrų tarpe plėsti religingumą ir tautišką sąmonę. Draugija kartu su Pavasario federacijos Vyrų sąjunga leido savaitraštį *Vyrų žygiai*. Draugijai 1940 m. priklausė 14 000 narių.

Šios sąjungos ženklelio (il. Nr. 14) Astiko kataloge nėra. Tačiau spaudoje yra minima, kad 1937 m. gruodžio mėnesį sąjungos Centro valdyboje jau buvo galima gauti labai gražių ir praktiškų narių žen-

⁸⁸ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 254–255, Nr. 22.

⁸⁹ „Didžiosios krikščionių darbininkų dienos Kaune“, in: *Darbininkas*, Kaunas, 1938-10-14, Nr. 41, p. 1.

⁹⁰ „Centre“, in: *Ibid.*, 1938-12-09, Nr. 49, p. 2.

⁹¹ „Centre“, in: *Ibid.*, 1939-01-06, Nr. 1, p. 2; „Centre“, in: *Ibid.*, 1939-05-11, Nr. 19, p. 2.

⁹² *Ibid.*, 1939-10-12, Nr. 41, p. 3.

⁹³ „Krikščionys darbininkai turės nario ženklelį“, in: *XX amžius*, Kaunas, 1939-08-03, Nr. 174, p. 2.

lelių⁹⁴. Jų kaina 1 Lt, o perkant 10 ar 20, taikoma 10 arba 20% nuolaida. Sąjungos ženkleliai turėjo būti pagaminti dar gegužės mėnesį⁹⁵, bet dėl kažin kokių priežasčių tai nusikėlė į metų galą. Ženklelio nešiojimas buvo privalomas kiekvienam sąjungos nariui⁹⁶. Centro valdyba buvo paruošusi du ženklelių projektus, iš kurių pirmasis buvo pailgas, auksinės spalvos, su pavaizduotu dvigubu raudonu kryžiumi⁹⁷. Tačiau šis ženklelis Vidaus reikalų ministro nebuvo patvirtintas. Išleisto ženklelio aprašo spaudoje rasti nepavyko, tačiau savitiraštyje *Ūkininkas – Vyrų žygiai* sąjungos naujienų puslapyje „Vyrų fronte“ nuolat buvo dedamas šios sąjungos ženklas – inkarinis kryžius. Iš sąjungos vėliavos aprašymo – kryžiaus emblema su geltonos spalvos stilizacijomis tamsiai raudoname fone⁹⁸ – aišku, kad sąjungos ženklelis buvo tamsiai raudonos spalvos inkarinis kryžius geltoname fone. Sąjungos vėliavos projektą sukūrė dailininkas Telesforas Kulakauskas (1907–1977)⁹⁹, tad tikėtina, kad šiam dailininkui priklauso ir ženklelio projektas.

Kitų katalikiškų draugijų ženkleliai. Be jau aprašytų organizacijų, savo ženklelius taip pat turėjo ir dar kelios katalikiškos draugijos bei organizacijos. Viena tokių buvo Šv. Cecilijos draugija, propagavusi bažnytinę ir tautinę muziką. Apie 1926 m. dailininko Vytauto Bičiūno suprojektuotą šios draugijos ženklelį¹⁰⁰ jokių papildomų duomenų aptikti nepavyko. Kol kas taip pat trūksta žinių ir apie du Šv. Zitos moterų draugijos išleistus ženklelius¹⁰¹. Ši draugija buvo įkurta Kaune 1907 m. Ji rūpinosi į Kauną atvykusiomis tarnaitėmis, jas globojo ir šelpė. 1932 m. draugijoje buvo 800 narių. Draugija savo leidinio neturėjo, o visas žinias publikuodavo įvairiuose katalikiškuose leidiniuose, tačiau apie ženklelius buvo aptikta vos trys trumpos žinutės. 1922 m. draugijos nuveiktų darbų apžvalgoje paminėta, kad įsteigti draugijos nariams ženklai – žetonai¹⁰². Šis ženklelis buvo vienas meniškiau-

⁹⁴ „Nauji ženkleliai“, in: *Ūkininkas – Vyrų žygiai*, Kaunas, 1937-12-17, Nr. 51, p. 9.

⁹⁵ „L. K. Vyrų s-gos skyriams“, in: *Mūsų laikraštis*, Kaunas, 1935-05-15, Nr. 19, p. 2.

⁹⁶ „Nario ženklelį...“, in: *Ūkininkas – Vyrų žygiai*, Kaunas, 1938-01-21, Nr. 4, p. 9.

⁹⁷ J. Kašielionis, „Žvilgsnis į L. K. Vyrų S-gos praeitį“, in: *Ibid.*, 1938-02-05, Nr. 6, p. 4.

⁹⁸ „Kuo turi rūpintis šios sąjungos narys?“, in: *Žvaigždė*, Kaunas, 1936, Nr. 9, p. 285.

⁹⁹ „L. K. Vyrų S-gos vėliava“, in: *Mūsų laikraštis*, Kaunas, 1935-06-22, Nr. 26, p. 3.

¹⁰⁰ „Šv. Cecil. Dr-jos ženklas“, in: *Muzikos aidai*, Kaunas, 1926, Nr. 3–6, p. 54–55; Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 211.

¹⁰¹ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 212–213, Nr. 15–16.

¹⁰² „Kauniškės šv. Zitos Draugijos visuotinis susirinkimas“, in: *Laisvė*, Kaunas, 1923-02-13, Nr. 36, p. 2; „Šv. Zitos Draugija“, in: *Moteris*, Kaunas, 1923, Nr. 3, p. 45.

sių ir gražiausių lietuviškų katalikiškų ženklelių (il. Nr. 15). Gaila, tačiau jo autoriaus kol kas nustatyti nepavyko. Labiausiai tikėtina, kad ženkleliai buvo gaminti Vokietijoje. 1931 m. vasario 22 d. metiniame draugijos susirinkime buvo nutarta kitais metais – 25 metų draugijos jubiliejui – išleisti naujus ženklelius, kurie 1932 m. ir buvo pagaminti¹⁰³.

15. Šv. Zitos moterų draugijos ženklelis. 1922. 2,3 x 3,4 cm (LNM, M 5301)

16. Kauno jėzuitų gimnazijos Marijos sodalicijos ženklelis. 1928–1929. 2,2 x 2,1 cm. Algimanto Astiko piešinys

Dar viena organizacija, kuri turėjo savo ženklelius ir apie kuriuos taip pat yra labai mažai žinių – tai Marijos sodalicija (oficialiai vadinama *Congregatio Mariana*) (il. Nr. 16). Tai religinė apaštalavimo draugija, įsteigta ir vadovaujama Jėzaus draugijos. Ji gyvavo daugiausia Kauno jėzuitų ir vienuolių mokyklose, taip pat buvo populiarūs ir lenkų valdomo Vilniaus mokyklose (nuo 1923 m.). Pirmą tokia draugija buvo įsteigta 1924 m. gruodžio mėnesį Kauno širdiečių gimnazijoje. Ji vadinosi Marijos sambūris¹⁰⁴. Vienas iš Marijos sodalicijos simbolių buvo žydra spalva.

Astiko kataloge yra įdėti trys Marijos sodalicijai priskirti ženkleliai, iš kurių vienas su lietuvišku įrašu – „Šv. P. M. N. P. Sodalicija“¹⁰⁵. Du iš šių ženklelių yra padengti mėlynu emaliu ir turi Marijos monogramas, o vienas ženklelis yra su juodu emaliu ir Jėzaus Kristaus monograma. Pastarojo ženklelio priskyrimas Marijos sodalicijai yra negalimas.

Spaudoje apie Marijos sodalicijos draugijos ženklelius nepavyko aptikti jokių žinių. Tačiau yra žinoma, kad Kauno „Saulės“ mergaičių mokytojų gimnazijoje 1927 m. spalio mėnesį įkurta Marijos dukterų vardu pasivadavusi sodalicija¹⁰⁶. Šios sodalietės iš Romos gavo ir ženklelius su mėlynais,

¹⁰³ „Iš Kauno Šv. Zitos draugijos gyvenimo“, in: *Rytas*, Kaunas, 1931-02-28, Nr. 48, p. 6; „Kaip veikia šv. Zitos draugija“, in: *Ibid.*, 1933-03-09, Nr. 55, p. 2.

¹⁰⁴ Bronius Krištanavičius SJ, „Jėzuitai nepriklausomoje Lietuvoje (XXII)“, in: *Laiškai lietuviams*, Chicago, 1974, Nr. 12, p. 372.

¹⁰⁵ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 214–215, Nr. 19–21.

¹⁰⁶ „Marijos dukterų sodalicija“, in: *Lelijų žiedai*, Kaunas, 1927–1937, p. 2, 4.

žaliais ir raudonais kaspinėliais. Ženkleliai, tiksliau medaliukai, buvo kabina ant kaklo. Vienoje jų pusėje buvo pavaizduotas Šv. Marijos paveikslas, kitoje – Sodalicijos ženklai¹⁰⁷. Tų pačių metų gruodžio mėnesį Marijos sodalicija – Šv. P. Marijos Nekalto Prasidėjimo – buvo įkurta ir Kauno jėzuitų gimnazijoje¹⁰⁸. Žinoma, kad 1935 m. Marijos sodalicija buvo įsteigta ir Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijoje¹⁰⁹. Labai tikėtina, kad pagal ženklelyje esantį draugijos pavadinimą, jis buvo Kauno jėzuitų gimnazijos, o pagal išvaizdą jo pagaminimo data – 1928–1929 m. Kam priklausė antrasis Marijos sodalicijos ženklelis, neaišku.

Be paminėtų Marijos sodalicijų draugijų, gimnazijose taip pat labai populiarūs buvo ir eucharistininkų būreliai. Nuo 1921 m. jie dažniausiai buvo steigiami ateitininkų kuopose, tačiau buvo ir išimčių. Pavyzdžiui, 1930 m. vienas tokių būrelių buvo įsteigtas Kauno Šv. Kazimiero seserų kongregacijos mergaičių gimnazijoje (buvusioje „Saulės“). Šios gimnazijos eucharistininkų būrelis 1931–1932 m. įsigijo ženklelius – kryžių tarp rožių (šv. Teresėlės meilės simbolį)¹¹⁰. Daugiau apie šį ženklelį jokių duomenų rasti nepavyko.

Astikas į savo katalogą taip pat įtraukė ir vieną ženklelį, kurio lietuviškumas labai abejotinas. Ženklelis su raidėmis KMS buvo priskirtas Lietuvos katalikų mokytojų sąjungai, tačiau ir pats Astikas tuo abejojo¹¹¹. Pažymėtina, kad ženklelyje nėra raidės L, kai mokytojų sąjungos santrumpa buvo LKMS. Tad ženklelis tikrai negali būti priskirtas Lietuvos katalikų mokytojų sąjungai.

Negalima nepaminėti ir dar vieno Lietuvai svarbaus katalikiško ženklelio – Vilniaus krašte 1925–1936 m. veikusios Lietuvių šv. Kazimiero draugijos (il. Nr. 17). Ši draugija siekė katalikiškai šviesti, auklėti ir šelpti lietuvių jaunimą, palaikyti tautiškumą. Draugija steigė mokyklas, darželius, knygynus ir skaityklas. Apie draugijos turėtą ženklelį ži-

17. Lietuvių šv. Kazimiero draugijos ženklelis. 1932. 4 x 2,1 cm. Algimanto Astiko piešinys

¹⁰⁷ „Marijos dukterų draugija“, in: *Saulės takais*, Kaunas, 1928, Nr. 1, p. 9.

¹⁰⁸ Bronius Krištanavičius SJ, *op. cit.*, p. 367.

¹⁰⁹ *Žvaigždė*, Kaunas, 1935, Nr. 11, p. 336.

¹¹⁰ „Iš Eucharistijos istorijos“, in: *Kauno Šv. Kazimiero seserų kongregacijos mergaičių gimnazija*, Kaunas: Žaibas, 1938, p. 72.

¹¹¹ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 213, Nr. 18.

nių yra labai mažai. Spaudoje plačiai nuskambėjo vienintelė žinutė, susijusi su šiuo ženkleliu. 1936 m. gegužės 7 d. Padysnio kazimierietis Antanas Čioglys už tai, kad ant krūtinės buvo prisisegęs kazimieriečių ženklelį, buvo nubaustas 25 zlotais arba 10 dienų areštu¹¹². Čioglys pasirinko areštą. Gruodžio mėnesį Vilniaus vaivada ženklelių nešiojimą uždraudė ir Vilniuje¹¹³.

Lietuvių šv. Kazimiero draugijos ženklelis Astiko knygoje nėra išskirtas, tačiau jo aprašas ir vaizdas įdėtas prie neišaiškintų ženklelių¹¹⁴. Ženklelis yra rombo formos su jame pavaizduotu Aukštutinės pilies bokštu, kryželiu, raiteliu, lelįja ir raidėmis LSKD. Kad tai tikrai yra Lietuvių šv. Kazimiero draugijos ženklelis, patvirtina Vilniaus krašto katalikiškos orientacijos jaunimo mėnesiniame žurnale *Jaunimo draugas* 1933 m. sausio mėnesį išspausdinta Lietuvių šv. Kazimiero draugijos narių nuotrauka¹¹⁵. Joje aiškiai yra matyti dideli rombo formos draugijos ženkleliai. Vėlesniuose šio žurnalo numeriuose yra ir įvairių draugijos skyrių atstovų nuotraukos su prisegtais ženkleliais. Iš to galima spręsti, kad ženkleliai buvo pagaminti 1932 m. pabaigoje.

Eucharistinių kongresų ženkleliai. Be draugijų išleistų ženklelių, tarpukario Lietuvoje labai populiariu buvo išleisti ir kongresams skirtus ženklelius. Šie ženkleliai buvo skirti atminimui, kartu ir registracijos mokesčių surinkimui. Pirmuosius kongresus Lietuvoje surengė Pavasario sąjunga, o 1928 m. birželio 17–18 d. Panevėžyje buvo surengtas ir pirmasis Lietuvos jaunimo Eucharistinis kongresas. 1930 m. Katalikų veikimo centro konferencijoje nutarta eucharistinius kongresus surengti kasmet ir vis kitoje vyskupijoje. 1931 m. eucharistiniai kongresai vyko Kaišiadoryse, Šiauliuose, Telšiuose ir Vilkaviškyje. 1933 m. surengti Panevėžio ir Telšių (Švėkšnoje) vyskupijų eucharistiniai kongresai. 1934 m. birželio 28 – liepos 1 d. Kaune buvo surengtas visos Lietuvos Eucharistinis kongresas. Vėliau Lietuvoje buvo rengiami labai daug įvairių kongresų.

Astiko kataloge yra įdėti 9 religiniams kongresams skirti ženkleliai. Jų aprašymai yra gana menki, dalis neidentifikuoti arba identifikuoti klaidingai. Pirmą kartą ženkleliais eucharistiniame kongrese buvo pasipušta

¹¹² Ūkininkas, „Padysnis, Tverečiaus valsč.“, in: *Vilniaus rytojus*, Vilnius, 1936-10-30, Nr. 86, p. 3.

¹¹³ „Uždrausta ženkleliai ir kepurės“, in: *Ibid.*, 1936-12-18, Nr. 100, p. 4.

¹¹⁴ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 367–368, Nr. 6.

¹¹⁵ *Jaunimo draugas*, Vilnius, 1933, Nr. 1, p. 2.

1931 m. birželio 5–7 d. Vilkaviškyje. Tačiau tai dar nebuvo visiems skirtas metalinis ženklelis, o jį buvo įsisegę tik vadai¹¹⁶. 1933 m. liepos 1–2 d. Panevėžyje vykusiame kongrese visi dalyviai už sumokėtą 50 ct registracijos mokesťį gavo kongreso vadovą ir ženklelį¹¹⁷. Tačiau ir šie ženkleliai nebuvo metaliniai; jie aprašomi taip: geltona-balta stūgelė¹¹⁸ (20x8 cm) su gėlių pluošteliu prisegami prie krūtinės kairėje pusėje¹¹⁹. Tad aišku, kad pirmieji kongresų ženkleliai buvo juostelės su gėlėmis. Tokiomis juostelėmis, nors vadinamomis ženkleliais, puošdavosi ir maldininkai¹²⁰. Pirmieji metaliniai ženkleliai buvo pagaminti 1934 m. visos Lietuvos Eucharistiniam kongresui Kaune. Asmuo, užsirašęs ir įmokėjęs 50 ct, gavo kongreso vadovą ir metalinį ženklelį, kuris turėjo būti prisegtas prie kairiojo šono, kad galima būtų žinoti, jog asmuo gali naudotis visomis lengvatomis¹²¹. Kongresui atminti taip pat buvo galima įsigyti ir sidabrinius (4 Lt) bei auksinius (10 Lt) ženklelius su monogramomis. Vaikai ženklelių negavo, o segėjo kaspinėlius. Spaudoje minima, kad kongrese dalyvavo apie 100 000 tikinčiųjų. Kiek buvo pagaminta ženklelių, duomenų nepateikiama, tačiau pranešama, kad kongreso vadovų buvo atspausdinta 63 900 egzempliorių¹²². Vis dėlto galima konstatuoti, kad eucharistinių kongresų dalyvių skaičiai būdavo gerokai padidunami ir jie gerokai skirdavosi nuo užsiregistravusiųjų skaičiaus. Tą patvirtina ir nekatalikiškas dienraštis, priskaičiavęs, kad į Kauną yra atvykę apie 30 000 dalyvių¹²³. Astiko kataloge yra aprašytas tik vienas šiam kongresui skirtas ženklelis su pop. Pijaus XI (pop. 1922–1939) nuotrauka ir įrašu „Kauno Euch. Kongreso Atminimui“. Šis ženklelis yra labai retas. Jo savo kolekcijoje neturėjo nei Astikas, nėra jo ir Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkiniuose. Tad aišku, kad didžiausio Lietuvoje vykusio kongreso

¹¹⁶ „Vilkaviškio Eucharistinio Kongreso procesijų tvarka“, in: *Mūsų laikraštis*, Kaunas, 1931-05-23, Nr. 21, p. 6.

¹¹⁷ „Vyrams, moterims ir mergaitėms vykstančioms į Panevėžio Vyskupijos Eucharistinį Kongresą žinotina“, in: *Panevėžio balsas*, Panevėžys, 1933-06-11, Nr. 24, p. 3–4.

¹¹⁸ Stūgelė – juostelė, raištis; iš sen. rus. žodžio *cmьra*.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ „Panevėžio maldininkų vykstančių į Krekenavą žiniai“, in: *Ibid.*, 1933-08-13, Nr. 33, p. 1.

¹²¹ „Pirmasis Lietuvos Eucharistinis Kongresas“, in: *Rytas*, Kaunas, 1934-04-13, Nr. 83, p. 6.

¹²² „Klausykite, ką skaičiai kalba!“, in: *Žvaigždė*, Kaunas, 1934, Nr. 8–9, p. 282.

¹²³ „Atvykusiems į Eucharistinį kongresą“, in: *Lietuvos žinios*, Kaunas, 1934-06-30, Nr. 146, p. 8.

visiems skirtas ženklelis turėtų būti kitoks. Jau minėta, kad sidabriniai ir auksiniai ženkleliai buvo su monogramomis, tad ir visiems skirtame ženklelyje taip pat reikėtų ieškoti monogramos. Astiko kataloge su monogramomis IHS yra tik du ženkleliai. Vienas jų su tikslia data – „1939 VI 16–18“,

18. Lietuvos Eucharistinio kongreso Kaune ženklelis. 1934. 2,3 x 1,7 cm (LNM, M 5318)

kitas be datų ir užrašų. Anot katalogo autoriaus, antrasis ženklelis greičiausiai buvo vaikų eucharistinio kongreso, įvykusio 1939 m. liepos 1–2 d. Žemaičių Kalvarijoje¹²⁴. Tačiau jokių žinių apie šiam kongresui išleistą ženklelį nepavyko rasti. Pažymėtina, kad šio kongreso ženklelių Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomi net trys vienetai. Iš viso to galima daryti išvadą, kad būtent šis kongreso ženklelis ir buvo skirtas 1934 m. Lietuvos Eucharistinio kongreso dalyviams (il. Nr. 18). Prie viso to galima pridurti, kad kongresui atminti buvo dar išleisti ir tam tikri medalikėliai, platinti po 15 ct¹²⁵.

1935 m. birželio 28–30 d. Marijampolėje vykusiam II Vilkaviškio vyskupystės Eucharistiniam kongresui taip pat buvo pagamintas ženklelis¹²⁶, kurį kartu su vadovu gavo kiekvienas kongreso dalyvis¹²⁷. Kongreso dalyviai taip pat segėjo ir kitą ženklelį – bronziniu vainikėliu apsupatą apvalų arkivyskupo Jurgio Matulaičio (1871–1927) atvaizdą¹²⁸. Apie šį ženklelį Astiko kataloge duomenų nėra. Kongrese dalyvavo apie 20 000 dalyvių, tačiau tik pusė jų buvo organizuoti¹²⁹, tad ir ženklelių galėjo būti pagaminta apie 10 000 vienetų.

Dar vienas ženklelis buvo pagamintas 1936 m. birželio 12–14 d. Kretingoje vykusiam Telšių vyskupijos III Eucharistiniam kongresui¹³⁰. Daly-

¹²⁴ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 220, Nr. 32.

¹²⁵ „Gerb. Eucharistinio kongreso dalyviams“, in: *Rytas*, Kaunas, 1934-06-19, Nr. 137, p. 2.

¹²⁶ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 219, Nr. 31.

¹²⁷ „Eucharist. Kongreso dalyviams privalomi nurodymai“, in: *Rytas*, Kaunas, 1935-06-17, Nr. 136, p. 5.

¹²⁸ „Arkivyskupas J. Matulevičius kongrese“, in: *Šaltinis*, Marijampolė, 1935-07-06, Nr. 27, p. 278.

¹²⁹ „Didingas Eucharist. Kongresas Marijampolėje“, in: *Rytas*, Kaunas, 1935-07-01, Nr. 146, p. 2.

¹³⁰ „Visiems lietuviams katalikams svarbiu reikalu“, in: *Ibid.*, 1936-05-02, Nr. 100, p. 7.

vis, sumokėjęs 50 ct registracijos mokestį, gavo metalinį ženklelį, vadovą ir nakvynę. Spaudos duomenimis šiame kongrese buvo įsiregistravę 25 000 dalyvių¹³¹. Astiko kataloge aprašyti du šio kongreso ženkleliai¹³². Jie skiriasi savo išvaizda.

1937 m. birželio 26–29 d. Kėdainiuose įvykusiam II Kauno vyskupijos Eucharistiniam kongresui taip pat buvo išleisti ženkleliai. Ženkleliai pavadinti meniškais, jų kaina buvo 30 ct¹³³. Apie šiam kongresui skirtus ženklelius Astiko kataloge duomenų nėra. Galbūt šiam kongresui reikėtų priskirti Astiko kataloge esantį ženklelį, kurio priklausomybė nenustatyta¹³⁴ (il. Nr. 19).

Be bendrų eucharistinių kongresų buvo organizuojami ir atskiri moterų, vyrų bei vaikų kongresai. Kai kuriuose šių kongresų dalyvių registracijai taip pat buvo išleisti ženkleliai.

1935 m. rugsėjo 13–14 d. Šiluvoje buvo organizuotas pirmasis Kauno vyskupijos katalikių moterų ir pavasarininkių religinis kongresas. Atvykusiosios registruojantis turėjo įmokėti 50 ct, už kurias gavo kongreso ženklelį ir papuoštas žvakes¹³⁵. Kongrese buvo įsiregistravusių 3500 dalyvių¹³⁶. Ten pat rugsėjo 11–12 d. įvyko ir katalikų vyrų kongresas, kuriame dalyvavo apie 600 dalyvių. Kongreso dalyviai prie krūtinių taip pat buvo prisisegę kongreso ženklelius – Šiluvos Dievo Motinos medalikėlius¹³⁷.

1936 m. rugsėjo 11–12 d. Lietuvos katalikų moterų draugijos Kauno regiono valdyba Šiluvoje surengė šeimos atnaujinimo religinį kongresą. Visi atvykusieji turėjo mokėti asmens registracijos mokestį – 40 ct, už tai buvo

19. Eucharistinio kongreso Kėdainiuose (?) ženklelis.
1937. 3,2 x 1,5 cm
(LNM, M 5316)

¹³¹ „Trečiasis Telšių vyskupijos euch. Kongresas“, in: *Šaltinis*, Marijampolė, 1936-06-27, Nr. 26, p. 314.

¹³² Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 219, Nr. 29–30.

¹³³ „Kėdainių eucharistinio kongreso programa“, in: *XX amžius*, Kaunas, 1937-04-26, Nr. 92, p. 6.

¹³⁴ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 220, Nr. 33.

¹³⁵ „Religinis kongresas Šiluvoj“, in: *Mūsų laikraštis*, Kaunas, 1935-08-17, Nr. 32, p. 7; „Šiluvos kongreso programa“, in: *Moteris*, Kaunas, 1935, Nr. 8, p. 127.

¹³⁶ „Moterų kongresas Šiluvoje“, in: *Rytas*, Kaunas, 1935-09-16, Nr. 211, p. 2.

¹³⁷ „Mūsų antrasis kongresas Šiluvoje“, in: *Žvaigždė*, Kaunas, 1935, Nr. 9, p. 261.

duodama papuošta žvakė ir specialus kongreso ženklelis¹³⁸. Kongrese dalyvavo apie 2000 moterų. Ten pat, Šiluvoje, rugsėjo 14–15 d. įvyko Visų Lietuvos organizuotų mergaičių pavasarininkių kongresas – religinis dvidienis. Registracijos mokestis buvo 40 ct, už kurių buvo duodama žvakė su gobtuvu, specialus naujas Šiluvos kongresams pagamintas ženklelis ir kongreso programa¹³⁹. Iš viso to aišku, kad abiem 1936 m. Šiluvoje vykusiems kongresams buvo išleistas vienas bendras ženklelis. Astiko kataloge galime rasti vos vieną neidentifikuotą Šiluvos ženklelį su įrašu „Šiluvos koplyčia“¹⁴⁰ (il. Nr. 20). Ar tai 1935 m., ar 1936 m. kongresui skirtas ženklelis – nustatyti problematiška.

20. Šiluvos religinio kongreso ženklelis. 1935 arba 1936. 2,35 x 1,25 cm (LNM, M 5320)

Dar du kongresai, kuriems taip pat buvo išleisti ženkleliai, yra nustatomi labai paprastai, nes ant šių ženklelių yra užrašytos tikslios kongresų datos. 1939 m. birželio 16–18 d. Telšiuose įvyko Pirmasis Žemaičių Eucharistinis kongresas, kitaip dar vadinamas Vyrų Eucharistiniu kongresu. Dalyviai turėjo sumokėti 1 Lt registracijos mokestį ir už tai gavo vadovą, ženklelį ir nakvynę¹⁴¹. Kongrese dalyvavo apie 13 000 dalyvių¹⁴². 1939 m. liepos 8–9 d. Žemaičių Kalvarijoje vyko Moterų kongresas kaip vienas iš Marijos kongreso sudėtinių dalių. Registracijos mokestis buvo 50 ct, už jį buvo duodamas kongreso ženklelis¹⁴³. Spaudoje nurodyta, kad kongrese dalyvavo apie 18 000 organizuotų dalyvių¹⁴⁴. Svarbu pažymėti tai, kad šio kongreso ženklelių galima buvo įsigyti dar ir po kongreso, o jų platinimo kaina buvo tik 5 centai¹⁴⁵. Ši ženklelių kaina atsklei-

138 „L. K. Moterų Dr-jos Kauno Regijono ruošiamo šeimos atnaujinimo religinio kongreso Šiluvoje, įvykstančio rugsėjo 11 ir 12 d. d.“, in: *Moteris*, Kaunas, 1936, Nr. 9, p. 136.

139 „Pas Šiluvos Mariją!“, in: *Pavasaris*, Kaunas, 1936-08-31, Nr. 16, p. 1.

140 Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 218, Nr. 28.

141 „Kas žinotina vykstantiems į pirmąjį žemaičių vyrų eucharistinį kongresą“, in: *Rytas*, Kaunas, 1939-06-12, Nr. 130, p. 8.

142 „Telšių kongrese dalyvavo 13.000 organizuotų vyrų“, in: *XX amžius*, Kaunas, 1939-06-19, Nr. 136, p. 4.

143 „Kongresas vyksta Žem. Kalvarijoj liepos 8 d. (šeštadienį)“, in: *Moteris*, Kaunas, 1939-07-01, Nr. 12, p. 178.

144 „18 000 katalikių moterų kongresas Ž. Kalvarijoj“, in: *Žemaičių prietelius*, Telšiai, 1939-07-14, Nr. 28, p. 1.

džia jų savikainą ir kongresų gaunamų pajamų dydį. Abu šie ženkleliai yra Astiko kataloge¹⁴⁶.

Išvados. Išnagrinėjus tarpukario Lietuvos katalikiškus ženklelius, galima konstatuoti, kad: 1) ženkleliai buvo skirti pažymėti organizacijos narių identitetą; 2) ženklelių simbolikoje dominavo krikščionybės ir Kristaus simboliai – kryžius ir saulė arba jos spinduliai. Taip pat ženkleliuose dažnai atsispindėdavo ir organizacijos simboliai arba pavadinimas. Moterų organizacijų ženkleliuose dažniausiai matome rūtų šakeles. Tautinių simbolių vaizdavimas ženkleliuose buvo retas. Eucharistinių kongresų ženkleliuose dažnai matome datas ir vietas, tačiau dalis jų – anoniminiai; 3) didžioji dalis ženklelių buvo pagaminti XX a. ketvirtame dešimtmetyje; 4) ženklelių kainos svyravo nuo 30 ct iki 2 Lt.

CATHOLIC BADGES OF THE INTERWAR
PERIOD IN LITHUANIA: THEIR SUBORDINATION,
DATING, DISTRIBUTION AND CIRCULATION

Eduardas Remecas

Summary

The article touches on a so far little explored theme in Lithuania – the Lithuanian badges of the interwar period. These phaleristics objects are best described in the work of Algimantas Astikas *Lietuvos ordinai, medaliai ir ženkleliai 1918–1940*, but in it only on rare occasions do we find the dates of the badges, their authors, circulations and for some of them well-defined identification is lacking. This article discusses only those badges that were issued or distributed by Catholic organizations in Lithuania in 1918–1940. On the basis of Lithuania interwar periodicals the release dates, purpose, symbolism, circulation and distribution of a large part of the badges were set. Some badges that were forgotten and not included in catalogues are also mentioned. In this article, for lack of space, the badges issued by the “Pavasaris” union, which had issued the most badges, are not discussed. The article describes a total of 15 badges of Catholic organizations or societies and also 10 badges of the Eucharistic Congress.

¹⁴⁵ „Ž. Kalvarijos kongreso buvusiom dalyvėm“, in: *Žemaičių prietelius*, Telšiai, 1939-08-24, Nr. 34, p. 3.

¹⁴⁶ Algimantas Astikas, *op. cit.*, p. 218, Nr. 26–27.

KRAŠTOTYROS MUZIEJAI IR KOLEKTYVINĖ ATMINTIS NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE 1918–1940 M.

DANGIRAS MAČIULIS

Sukūrus suverenią Lietuvos valstybę, pagaliau neliko kliūčių įgyvendinti seną lietuvių tautinio judėjimo sumanymą – įkurti Tautos (nacionalinį) muziejų, kurio ekspozicijoje būtų įkūnyta lietuviško nacionalizmo lūpomis papasakota Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos istorija ir kartu tarsi „sukalti“ oficialūs, Maurice'o Halbwachso žodžiais tariant, „kolektyvinės atminties rėmai“. Kolektyvinė atmintis reiškia grupės socialiai konstruojamą bendrą kolektyvinę atmintį, kuri įprastai skirstoma į komunikacinę ir kultūrinę – komunikacinė atmintis susijusi su betarpiškai išgyventa, tik kelių kartų trukmėje perduodama patirtimi, o kultūrinė atmintis yra atsieta nuo kasdienybės ir susieta su fiksuotais praeities vaizdiniais tolimoje praeityje¹. Lenkų sociologo Mariano Golkos pastebėjimu, muziejus – tai vieta, kur kolektyvinė atmintis institucionalizuojama – jai suteikiamas materialus pavaldas ekspozicijos pagalba². Tarpukario Kaune veikęs Karo muziejus su savo sodeliu buvo pagrindinė vieta, kur reprezentuoti oficialūs „kolektyvinės atminties rėmai“ – tiek muziejinės ekspozicijos, tiek greta muziejaus esančiame sodelyje kuriamo memorialo ir atitinkamų atminimo apeigų pagalba.

Ketvirto dešimtmečio viduryje Lietuvos provincijoje veikė 15 kraštotyros muziejų, kurių dauguma priklausė kraštotyros draugijoms. Šiame straipsnyje bandysime atsakyti į klausimus: koks buvo kraštotyros muziejų vaidmuo Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m. formuojant ir palaikant visuomenės, pirmiausia vietos bendruomenėje, kolektyvinę atmintį;

Straipsnis parengtas įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą tyrimo projektą „Atminties kultūrų formavimo strategijos miestų urbanistinėse erdvėse“ (Nr. VAT-01/2010).

¹ Pagal Jan Assmann, *Pamięć kulturowa: Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, przełożyła Anna Kryczyńska-Pham, wstęp i redakcja naukowa Robert Traba, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008.

² Marian Golka, *Pamięć społeczna i jej implanty*, Warszawa: SCHOLAR, 2009, p. 43.

ar kraštotyros muziejų erdvės įkūnijo „pavyzdinį“, lietuviško nacionalizmo lūkesčius atliepiančią nacionalinės istorijos pasakojimą apie Lietuvos valstybingumo ir lietuvių tautos istoriją; kokiais būdais ir praktikomis kraštotyros muziejai formavo bendruomenių kolektyvinę atmintį.

Bendrosios Lietuvos kraštotyros muziejų raidos tendencijos XX a. tarpukariu apžvelgtos Lietuvos muziejų ir muziejininkystės raidą Lietuvoje nuo XVI a. iki 1940 m. nagrinėjančioje Nastazijos Keršytės monografijoje³. Tačiau monografijoje mus dominantys klausimai liko neatsakyti – autorė tokio tikslo ir neturėjo. Tenka konstatuoti, kad istoriografijos mus dominančiu klausimu iš esmės nėra. Tiesa, galėtume išvardyti ne vieną dešimtį atskirų kraštotyros muziejų istorijai skirtų publikacijų, tačiau jose paprastai tik bendrais bruožais pristatoma vieno ar kito muziejaus istorija ir iš esmės nieko nėra mus dominančiu aspektu. Šią dėmesio stoką galima paaiškinti pirmiausia kuklia šaltinių baze – geriau išlikę tik dviejų tarpukaryje veikusių kraštotyros draugijų ir pastarųjų įkurtų muziejų dokumentai – Šiaulių „Aušros“ ir Žemaičių „Alkos“ muziejų, tad tyrinėtoji tenka skrupulingai rinkioti visas žinutes apie kraštotyros muziejų veiklą – pradedant nuo jau minėtų muziejų archyvų ir baigiant žinutėmis tarpukario spaudoje.

Kraštotyros misija. 1922 m. vienas iš ryškiausių kraštotyros entuziasčių tarpukario Lietuvoje Pelikšas Bugailiškis, ragindamas „greičiau daryti pradžia tai svarbiai vietos kultūros įstaigai – muziejams“, teigė, kad tinkamiausias šūkis kraštotyros muziejams bus „pažink savo kraštą“ ir ragino pirmiausia apsidairyti aplinkui. Esą „lengviau yra iširti, kas aplink mus dedasi, mūsų gamtoje, mūsų apygardoje“, o „supratus gi ir pažinus savo gimtinės sąlygas“, bus nesunku suprasti ir visas „gyvojo ir negyvojo pasaulio paslaptis ir stebuklus“. Kraštotyros muziejus jis laikė „geriausiu įrankiu liaudžiai dvasios turtą priartinti, jos sąmonę sužadinti“ ir juose (remdamasis kitų šalių patirtimi) jis regėjo būsiant šiuos skyrius: gamtos, geografijos ir etnografijos, darbo („įvairios rūšies technikos, amatų, ūkio, pramonės, prekybos pavyzdžiai“), istorijos ir visuomenės („atvaizdinę krašto istoriją ir visuomenės gyvenimą: pav. žemėlapiai, senovės graviūros, raštai, okupacinių valdžių dokumentai, įvairūs atsišaukimai, plakatai, senovės paminklų atvaizdai, archeologijos radiniai, savivaldybių, kooperatyvų darbuotės medžiaga, statistika, sutvarkytoji prieinamoje formoje“). Tuo pat metu jis manė, kad muziejus gali (ir turėtų) virsti „savotiška plačiosios liaudies mo-

³ Nastazija Keršytė, *Lietuvos muziejai iki 1940 metų: Lietuvos muziejų raida XVI–XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2003.

kykla“ bei puikiai pasitarnauti „ir šiaip praktikos reikalams“. Esą muziejai galėtų virsti net vieta „sistematingiems suaugusiųjų lavinimo kursams“ kur, pavyzdžiui, žemdirbiai galėtų būti supažindinami su ūkininkavimo naujovėmis⁴. Tačiau po to, kai pats įgijo betarpiškos kraštotyrininko patirties, jis jau nebesiekė muziejaus paversti „plačiosios liaudies mokykla“ ir teigė, kad kraštotyros muziejaus „vyriausias uždavinys – kuo daugiausia surinkti mūsų krašto materialinės kultūros paminklų“⁵. Vėliau, jau retrospektyviai gręždamasis į savo kraštotyrinę veiklą, Bugailiškis prisipažino, kad „didžiausias dėmesys buvo kreipiamas medžiagos rinkimui“⁶. Tai savo pagrindiniu tikslu laikė visos tarpukaryje veikusios kraštotyros draugijos. Pavyzdžiui, Šiaulių kraštotyros draugijos įstatai skelbė, kad pastarosios draugijos tikslas – „pažinti gimtojo krašto praeitį ir dabartį, jo gamtą ir kultūrą, taip pat apsaugoti jo senovinės liekanos ir istorinę medžiagą“, o siekdama šio tikslo draugija „tiria gimtojo krašto istoriją, gamtą, geografiją, etnografiją ir jo visuomenės būklę“, renka „senovės iškasenas ir šiaip archeologinę medžiagą, senovės raštus, dokumentus, memuarus, atvaizdus, pinigus, graviūras ir visa, kas gali būti ateity medžiaga gimtojo krašto istorijai“, sudaro „įvairius gyvosios ir negyvosios gamtos rinkinius“, be to, renka tautosaką, rengia parodas⁷. Tokius pat tikslus deklaravo ir kitos kraštotyros draugijos – Dzūkų kraštotyros draugijos įstatai tarsi aidu žodis žodinė atkartoję Šiaulių kraštotyros draugijos nuostatas⁸.

Trečio dešimtmečio pabaigoje žymiausias tarpukario Lietuvos muziejūninkystės profesionalas Paulius Galaunė teigė, kad muziejaus sąvoka „visose kultūringose šalyse suprantama ta prasme, kad *muziejus nėra niekam nereikalingų daiktų sandėlis, jų kapinynas, bet gyva, mokliškai laboratorinė, pedagogiškai auklėjamoji įstaiga*. Be tokios įstaigos joks kraštas, jokia tauta šandien negali apseiti. Ir tai ne be vienos tokios įstaigos, bei ištiso jų tinklo“. Jis įrodinėjo, kad tautos istorijos pažinimui geriau nei istorijos veikalai gali pasitarnauti „kultūros materialūs paminklai“, kurie kaip gyvi giliausios

⁴ Gk, „Užmirštoji kultūros pozicija“, in: *Sietynas*, Šiauliai, 1922, Nr. 2, p. 4.

⁵ Paulius Galaunė, „Muziejūninko biblioteka“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1934, Nr. 2, p. 71.

⁶ Pelikšas Bugailiškis, *Gyvenimo vieškeliais*, Vilnius: Kultūros ir švietimo ministerijos leidybos centras, 1994, p. 397.

⁷ Šiaulių kraštotyros draugijos įstatai, [1927]; Šiaulių kraštotyros draugijos įstatai, [1933]; Šiaulių kraštotyros draugijos įstatai, [1936], in: *Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas*, (toliau – ŠAMA).

⁸ Dzūkų kraštotyros draugijos įstatai, [1936], in: *Alytaus kraštotyros muziejaus archyvas*.

praeities liudytojai „ryškiausiai ir nušviečia mums tą praeitį“⁹. Dėl to niekas nesiginčijo – visi beveik sutartinai pabrėždavo muziejų svarbą saugant ir puoselėjant tautinę tapatybę, nes muziejus laikytas vieta, kur saugotas ir reprezentuotas vienas iš svarbiausių tautos kolektyvinės tapatybės dėmenų – liudijimas apie bendrą tautos praeitį. Todėl teiginys, kad „kraštotyra ir tautos praeities, jos plėtotės pažinimas yra vienas pagrindinių stulpų, kuriais remiasi tautos savitumas, jos išsilaikymo ir ateities garantijų“, dauge liui skambėjo kaip aksioma¹⁰.

Steigdami muziejų Telšiuose Žemaitijos kraštotyrininkai 1931 m. kalbėjo:

Nežinoti savo praeities mes negalime, nes be praeities tautos nesukuria ateities. Todėl mūsų kartos pareiga yra išsaugoti būsimums kartų kartoms tai, ką mes dar šiandien turime. Steigiamas Telšiuose žemaičių senovės mėgėjų draugijos muziejus suvaidins čia svarbų vaidmenį.¹¹

Praeities liekanų rinkimas nebuvo savaiminis kraštotyros muziejų steigimo tikslas – net tada, kai, amžininkų pastebėjimu, muziejų steigimas „buvo virtęs lyg ir mados dalyku“¹². Pavyzdžiui, steigdami muziejų Mažeikių kraštotyrininkai tikino, kad pastarųjų tikslas „nėra vien tik senovės liekanas dulkėtuose kambariuose patalpinti“, bet noras, „kad tauta atbustų, kad ji nors kartą suprastų senovės liekanų reikšmę, tiek mokslui, tiek tautos ateities gyvenimui. Rūpintis senolių palikimus išsaugoti šviesesnei ateičiai – jaunajai kartai, tai mūsų visų uždavinys“¹³. Į kraštotyros muziejų patys jo kūrėjai įprastai žvelgė kaip į savotišką tautinės tapatybės saugojimo ir net gaivinimo vietą.

Trečio dešimtmečio pradžioje provincijos muziejininkai ir kraštotyrininkai aktyviai svarstė, kokia turėtų būti provincijos muziejaus ir kraštotyrininkų misija. Tai buvo viena pagrindinių paskatų 1933 m. birželio 10–11 d. Šiauliuose surengti Lietuvos provincijos muziejininkų ir kraštotyrininkų suvažiavimą, kuriame aktyviai diskutuota, kokie pirmaeiliai provincijos mu-

⁹ Paulius Galaunė, „Muziejai kitur ir pas mus“, in: *Kultūra*, Kaunas, 1929, Nr. 3, p. 122–126.

¹⁰ Peliksas Bugailiškis, „Kraštotyros muziejai ir jų uždaviniai“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1935, Nr. 7–8, p. 383.

¹¹ Kazys Sideravičius, „Alka“, referatas, skaitytas Žemaičių senovės draugijos „Alka“ steigiamajame susirinkime, 1931-08-14, in: *Žemaičių muziejaus „Alka“ archyvas*, (toliau – ŽMAA).

¹² mr, „Mūsų provincijos muziejai“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1937-07-24, Nr. 330, p. 5.

¹³ „Į visuomenę“, in: *Senovė*, Kaunas, 1930, Nr. 3, p. 2.

ziejų uždaviniai, koks turėtų būtų santykis tarp centro ir periferijos – centrinio (nacionalinio) ir provincijos muziejaus, koks apskritai turėtų būti tipinis kraštotyros muziejus ir kokia pastarojo misija. Šiaulietis archeologas Balys Tarvydas tada siūlė: „Provincijos muziejus turi rinkti medžiagą, ją registruoti, kruopščiai rinkti žinias, gi Centro muziejams, kurie yra geresnėje materialinėje būklėje (patalpos, specialistai), lieka tik apibendrinti, padaryti galutinas išvadas“¹⁴. Taigi pirmaeiliu muziejaus uždaviniu laikytas fiksavimas, eksponatų kaupimas. Tokią nuostatą pagimdė nuogastavimas, kad sparčiai modernėjant kaimui (pirmiausia dėl žemės reformos), iškilo reali grėsmė greitai prarasti žymią dalį tautiniam identitetui svarbiu laikyto etnokultūrinio palikimo. Pritardamas šiai nuostatai Ignas Končius ragino: „Šiuo laiku, kai viskas pasiutusių tempu žūva, kinta, svarbu skubiai gelbėti, negali būti jokios kalbos apie jo tipą bei pobūdį. Jis sandėlis. Į jį apsaugojimui nuo nykimo reikia nešti, dėti, vilkti visa pasitaikanti po kojų medžiaga. Vėliau būsimosios kartos 99% išmes, kaip nereikšmingus eksponatus, palikdamos jame tik 1%“¹⁵.

Tuo tarpu Galaunės netenkino kraštotyros muziejų virsmas sandėliais, kur „visi eksponatai griūna viena ant kito“. Jis ragino kurti ekspozicijas ar eksponatus bent „sugrupuoti vaizdais“¹⁶. Tačiau tuo pat metu Galaunė į kraštotyros muziejaus paskirtį ir turinį, kitaip negu absoliuti daugumą kraštotyrininkų, žiūrėjo „siauriau“. Jis siūlė kraštotyros muziejams tenkintis „kultūrinės krašto buities vaizdavimu“¹⁷. Trumpai tariant, pastarasis norėjo, kad kraštotyros muziejai iš esmės apsiribotų etnokultūrinio palikimu – etnografinė buitimi ir liaudies menu. Kraštotyrininkai taip apsiriboti nenorėjo. Pastarieji savo misija laikė pagal išgales pristatyti lokalų istorijos naratyvą ir tapti kolektyvinės atminties puoselėtojais vietos bendruomenėje. Todėl, pavyzdžiui, Šiaulių „Aušros“ muziejaus vedėjas Česlovas Liutikas ir siūlė tokį „pavyzdinį“ kraštotyros muziejaus „turinį“: „1) Krašto gamta: flora, fauna, mineralogija, petrografija ir kt. 2) Etnografija, istorija, visuomenės bendravimas. 3) Darbai, amatai, prekyba, pramonė“¹⁸. Už tokį muziejų „universalumą“ kartu su kitais pasisakydamas Končius pabrėžė, kad kraštotyros muziejų tikslas – „ant greitųjų supažindinti su kraštu, pa-

¹⁴ Šiaulių kraštotyros draugijos protokolų knyga, 1933–1937 m., in: ŠAMA.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

rodyti jo charakteringas, specifines savybes. Lyg krašto miniatiūra¹⁹. Noras muziejus paversti „krašto miniatiūromis“ buvo sąlygotas nuostatos, kad kraštotyros muziejus ir pati kraštotyra apskritai (pastarajai priskiriant ir pažintinį turizmą gimtajame krašte) turėtų virsti reikšmingu tautinės savimonės ugdymo instrumentu, o muziejus būtų tiek kolektyvinę atmintį, tiek nacionalinės ir lokalinės istorijos naratyvą reprezentuojanti vieta. Bugailiškis pastebėjo: „Kraštotyros darbas, pagrįstas senovės ir dabarties pažinimu yra didelis akstinas tolimesniems darbams. Patriotizmas tik visapusiškai pažinus savąjį kraštą nebetampa tuščia, banališka fraze“²⁰. Toks požiūris ir buvo įtvirtintas Lietuvos provincijos muziejininkų ir kraštotyrininkų suvažiavimo rezoliucijoje, kuriose buvo pastebėta, kad kraštotyra yra iš vienos pusės „kaip tam tikras mokslinės veiklos reiškinys“, o iš kitos pusės – „tautos kultūrinės bei politinės potencijos veiksnys“. Pabrėžta kraštotyros svarba tautinės savimonės ugdyme ir siūlyta orientuotis pirmiausia į moksleivius ir mokytojus²¹.

Kraštotyrininkai siūlė muziejus aktyviai panaudoti mokant krašto pažinimo, ugdant tautinę tapatybę. Įrodinėta, kad pažįstant gimtąjį kraštą ir diegiant tautinę savimone, „didžiausios reikšmės turi geras kraštotyros muziejus“, kurį raginta paversti gyva gimtojo krašto, jo istorijos pažinimo mokykla²². Pedagogas ir kraštotyrininkas Jonas Murka ketvirtuo dešimtmecio viduryje taip įrodinėjo kraštotyros muziejaus vaidmenį ir pranašumą, stiprinant tautinę savimone ir skiepijant patriotizmą:

Patriotinių eilių ir vaizdų kalimas su mokytojo patosu bei tautos iškilmių ruošimu gamina labai didelį procentą būsimų žiaurių ir baisių šovinistų, kurie nepakelia didelio smūgio ir neiškenčia užsitiesusio vargo sunkioje kovoje. Gimtinės pažinimas iš senovės palaikų su poetizuotomis reminescencijomis, dabarties gyvenimo pažinimas iš daiktų, darbų bei projektų ateičiai, palydėti poezijos vaizdais ir atjautimu, [...] ruošia didelį procentą būsimų darbo, pareigos ir tautos didvyrių pranašautojų, kurių neapvaisins staigus, netikėtas smūgis, nepalauš ilgas vargas.²³

Ketvirtame dešimtmetyje daugelis kraštotyros muziejų savo misija laikė tapti vietos bendruomenės kultūros palikimo saugotojais ir praeities liu-

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

²¹ Lietuvos provincijos muziejininkų ir kraštotyrininkų suvažiavimo rezoliucijos, 1933-06-10–11, in: *ŠAMA*.

²² Jonas Murka, „Muziejus ir mokykla“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1934, Nr. 2, p. 70.

²³ Jonas Murka, „Tėvynės mokslas, apskrities muziejai ir kraštotyros spauda“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1936, Nr. 9, p. 2.

dytojais, pavyzdžiui, kaip Mažeikių kraštotyros muziejaus kūrėjai, kurie orientavosi pirmiausia į vietos bendruomenę, muziejų laikydami svarbiausia vietos kolektyvinės atminties vaizdinių saugykla:

Mes norime, kad muziejus, mūsų pačių sukurtas, būtų kiekvienam lengvai prieinamas. Dėl tos priežasties mes neesam linkę ir neleisim savo senovės liekanas išvežt svetur ar kur nors į tolimesnius miestus. Tautos kultūros pėdsakai turi likti tautoje. Jei tauta sugebėjo sukurti savotišką kultūrą, ji sugebės ir savo kultūros pėdsakus įvertinti ir atitinkamoje vietoje patalpinti.²⁴

Telšiuose veikiančios Žemaičių senovės mėgėjų draugijos „Alka“ įstatuose buvo raiškiai pabrėžtas regioninis principas – „pažinti Žemaičių krašto praeitį ir dabartį, jo gamtą ir kultūrą, apsaugoti senovės liekanas, istorines vietas, liaudies kūrybą ir kitas krašto istorines, etnografines ir kultūrinės vertybes“²⁵. Šios draugijos muziejus siekė tapti ne tik Žemaitijos tyrimo, bet ir savotišku regioninės savimonės ugdymo centru. Žemaičių senovės draugija „Alka“ kreipdamasi į „Žemaičių krašto savivaldybes“ prašė paramos statomam muziejui, apeliavo pirmiausia į regioninę savimonę – lėšos reikalingos „žemaičių tautinės sąmonės ir savigarbos jausmui žadinti ir ugdyti“ ir pridūrė: „pagaliau ir mes, žemaičiai, turime reprezentuotis ir prieš visą Lietuvą ir prieš kitas tautas“²⁶.

Kraštotyros muziejai savo misija laikė ne tik kaupti „praeities liekanas“, bet ir tapti lokaliai istorijos metraštininkais, gyvai fiksuojančiais „gyvenamąjį momentą“ ir jo kaitą, muziejų „visuomenės ir ūkio skyriuose“ kaupdami medžiagą apie savo miesto istoriją, visuomeninius sąjūdžius, savivaldą, kooperaciją, pramonę, amatus, „tipingąsias ir reikšmingąsias krašto šakas“²⁷. Pavyzdžiui, Rokiškio kraštotyros draugijos kreipimėsi į mokytojus, prašant talkinti renkant eksponatus, pageidauta, kad pastarieji ne tik savo apylinkėje rinktų kiekvieną „charakteringesnį, senesnį ar retesnį daiktą“, bet ir „nupieštų ar nufotografuotų savo mokyklas“, „padarytų bent po vieną diagramą rodančią Jūsų mokyklos augimą“. Tokį pageidavimą sąlygojo ne tik profesinis suinteresuotumas – kraštotyros draugijos pirmininku buvo mokyklų inspektorius, bet ir įsisąmoninta kraštotyrininko misija fiksuoti kintantį apylinkės gyvenimą –

²⁴ „Į visuomenę“, in: *Senovė*, Kaunas, 1930, Nr. 3, p. 2.

²⁵ Žemaičių senovės mėgėjų draugijos „Alkos“ įstatai, in: *ŽMAA*.

²⁶ Žemaičių senovės draugijos „Alka“ kreipimasis į savivaldybes, [1933–1934], in: *ŽMAA*.

²⁷ Pelikšas Bugailiškis, *op. cit.*, p. 387.

tapti gyvenimo metraštininku ir tautinės valstybės pažangos liudytoju²⁸.

Kraštotyros muziejus svajota paversti savotiškais atminties kultūros centrais provincijoje, kurie ne tik kauptų kultūrinį palikimą, bet taptų ir centrinėmis komemoracijos erdvėmis vietos bendruomenėms su savitais ritualais, atminties panteonais. Pastaroji mintis nebuvo pačių kraštotyrininkų išradimas – prieš akis buvo raiškus tokios praktikos pavyzdys Kaune – Karo muziejus su savo ritualais ir simboliniu atminties sodeliu. Sekdami Laikinojoje sostinėje esančiu pavyzdžiu kraštotyrininkai projektavo savo simbolinės atminties vietas. Pavyzdžiui, 1936 m. Žemaičių „Alką“ statantis Pranas Genys muziejaus rūmuose planavo

padaryti ir šio krašto panteoną: numatyta įrengti gražią salę su gražiais laiptais ir tą salę išpuošti vertingais paveikslais, freskomis iš žemaičių praeities, vaizduojančius kultūrinius, istorinius įvykius. Bus išnaudotas kiekvienas kampelis. Salėj bus žemaičių kunigaikščių, žemaičių veikėjų ir t. t., kad atsilankęs jaunimas matytų žemaičių istoriją.²⁹

Be to, planuota, kad

aplank muziejų būsiąs gražus parkas, kuriame, be ko kito, bus susodinti retesni ir charakteringesni Žemaitijos augalai. Tai būsiąs kaip koks botanikos sodas. Rūpestingai nužiūrima, kas galėtų tikti oro muziejui: parke bus ir viena senoviška žemaičių sodyba, su visais įrengimais ir tai sodybai charakteringa aplinkuma. Parke atsirasianti ir sena žemaičių koplytėlė, ir kryžių rinkinys ir daug ko, kas muziejaus ir parko lankytojui pavaizduotų senąją Žemaitiją.³⁰

Reikėtų pridurti, kad neretai patį kraštotyros muziejaus steigimą inspirovavo ar lydėjo siekis įamžinti konkretų istorinį įvykį ir muziejaus gimimas tapdavo iškalbingu kolektyvinės atminties aktyvavimo aktu. Pavyzdžiui, 1923 m. įkurto Šiaulių „Aušros“ muziejaus steigimo aktas skelbė:

1923 metais kovo mėn. 11 d., švenčiant garbingą 40 metų sukaktuvių pirmojo Lietuvos laikraščio „Aušros“ dieną, kuris garbingųjų Lietuvių Tautos veteranų: dr. Basanavičiaus Jono, dr. Šliūpo Jono, gerb p. Jankaus, p. Mikšio ir k. pastangomis 1883 metais kovo 15 dieną, sunkiausiais Lietuvių Tautai priespaudos laikais, Mažosios Lietuvos ribose, buvo atspausdintas. [...] Tą garbingą ir brangią valandą minint, Šiaulių Apskritis Valdyba [...] nutarė: nuo šio akto sudarymo dienos steigti prie Šiaulių Apskritis Valdybos „Aušros“ muziejų, kur bus tal-

²⁸ Rokiškio kraštotyros draugijos aplinkraštis mokytojams, 1933-01-27, in: *Rokiškio muziejaus archyvas*, (toliau – RMA).

²⁹ „Nuostabi „Alkos“ istorija“, in: *XX amžius*, Kaunas, 1936-12-17, Nr. 149, p. 5.

³⁰ Augustinas Gričius, „Alkos muziejus Telšiuose“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1935-03-30, Nr. 74, p. 6.

pinami brangūs mūsų Tautai, kaip iš gilios senovės, taip ir iš „Aušros“ laikų, dokumentai, atsiminimai, teipogi ir visi kiti istorijos bei kultūros reikšmės turintieji daiktai.³¹

Taigi „Aušros“ muziejaus kūrimą ženklino siekis įamžinti aušrininkų atminimą ir priminti nacionalinio judėjimo istoriją.

Panevėžio kraštotyros muziejus buvo iškilmingai atidarytas 1925 m. sausio 18 d. – kaip skelbė muziejaus atidarymo aktas, – „seniausiame Panevėžio miesto name, dienoje dviejų metų Klaipėdos krašto atvadavimo sukaktuvių apvaikščiojimo“, minint Klaipėdos sukilimo antrąsias metines³². Po dvejų metų Panevėžio gimtajam kraštui tirti draugijoje „gyvas diskusijas“ sukėlė idėja „statyti paminklą muziejaus namų pavidale“³³ Lietuvos nepriklausomybei paminėti, nes artėjo nepriklausomybės dešimtmečio jubiliejus.

Lietuvos valstybei 1928 m. švenčiant savo dešimtąjį gimtadienį, Galaunė rašė apie Lietuvoje kilusią „muziejomaniją“ – kraštotyros muziejų steigimo bumą. Esą

vienur jie steigiami dėl to, kad „kaip tai netikėtai“ susirinko tinkamos medžiagos, kitur – kad neatsiliktų nuo mūsų kultūrinio gyvenimo centro – Kauno, dar kitur – kad atsirado asmuo, karštai pamėgęs mūsų senovės paminklus ir tuo savo pamėgimu sugebėjęs patraukti kitus. Kartais muziejaus steigimo idėja išdygsta dėl savo gyvenamos Lietuvos srities kultūros iškėlimo: Dzūkija nenori pasirodyti atsilikusi nuo Aukštaitijos ir steigia „Dzūkų muziejų“ Lazdijuose. Šiauliuose steigiamas „Aušros“ muziejus, kuris nori apimti ir Žemaičių sritį; žemaičiai tuojau sukruoto „atsidalyti“ – steigia muziejų Telšiuose.³⁴

Kai Galaunė rašė šiuos žodžius, neseniai buvo įkurtas dar vienas muziejus – Biržų apskrities taryba 1928 m. vasario 16 d. „Lietuvos Nepriklausomybės 10-ties metų sukaktuvėms paminėti, tautos senovei nušviesti, praeičiai pažinti ir senovės liekanoms globoti“ iškilmingai atidarė Biržų muziejų³⁵.

Impulsas steigti naujus muziejus tapo ir Vytauto Didžiojo jubiliejinių metų kampanija 1930 m. Tada net tik centrinis Vytauto Didžiojo komite-

³¹ Šiaulių „Aušros“ muziejaus steigimo aktas, in: ŠAMA.

³² S. B., „Muziejaus atidarymas“, in: *Panevėžio balsas*, 1925-01-22, Nr. 4, p. 1.

³³ J. S-čius, „Panevėžio gimtajam kraštui tirti draugijos susirinkimas“, in: *Panevėžio balsas*, 1927-02-03, Nr. 5, p. 2.

³⁴ Paulius Galaunė, „Muziejų steigimo klausimu“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1928-05-11, Nr. 82, p. 3.

³⁵ Antanas Seibutis, „Biržų krašto muziejui „Sėla“ – 80 metų“, in: *Antano Seibučio asmeninis archyvas*.

tas nusprendė įamžinti Vytauto Didžiojo atminimą pastatydamas jo garbei muziejų Laikinojoje sostinėje. Inicijatyvų muziejaus kūrimo pagalba įamžinti Vytauto Didžiojo atminimą netrūko ir provincijoje. Pavyzdžiui, Vytauto Didžiojo komiteto Klaipėdos skyriuje gimė sumanymas uostamiestyje pastatyti Vytauto Didžiojo muziejų ir 1930 m. liepą Klaipėdos uosto direkcija šiam tikslui komitetui net perleido žemės sklypą tvirtovės aikštėje³⁶. Tais pačiais metais Mažeikių apskrities senovės pažinimo mėgėjų kuopa įsteigė muziejų, pavadintą „Mažeikių Vytauto Didžiojo Archeologiniu ir etnografiniu laisvės muziejumi“³⁷. Šiauliuose muziejus jau veikė, tad 1930 m. rugsėjo 8 d., minint Vytauto Didžiojo karūnacijos dieną, „Aušros“ muziejaus sodelyje buvo iškilmingai atidarytas Vytauto Didžiojo atminimui skirtas „baublys“³⁸. Šį „baublį“, sekdami Dionizo Poškos baublio pavyzdžiu, muziejaus talkininko, kraštotyrininko Vlodo Trinkos paragintas padarė Aukštelkės kaimo jaunimas iš Kurtuvėnų girioje augusio ažuolo³⁹. Tais pačiais metais ir Utenoje buvo įsteigtas kraštotyros muziejus⁴⁰. Taigi pats kraštotyros muziejaus kūrimas ar statyba neretai tapdavo simboliniu vienos ar kitos sukakties įamžinimo, kolektyvinės atminties konstravimo aktu.

Kolektyvinės atminties praktika. Kraštotyros muziejai pretendavo tapti tautos istorijos naratyvo liudijimo ir kolektyvinės atminties puoselėjimo vietomis. Kaip jiems sekėsi? Bandydami atsakyti į šį klausimą pradėsime nuo žvilgsnio į kraštotyros muziejų rinkinius. Kokias muzealijas pastarieji rinko? 1933 m. Rokiškio kraštotyros draugija, kreipdamasi į viršaičius ir seniūnus, pastaruosius pirmiausia ragino atkreipti dėmesį „į įvairias iškasenas, kurios dažnai pasitaiko bedirbant laukus, bekasant griovius, bevežant žvyrių. [...] Todėl kad žemėse guli užkasta mūsų praeitis, mūsų istorija, ji knygoje dar nesurašyta“. Kartu raginta surinkti Pirmojo pasaulinio karo „įvairias liekanas, te jos mūsų vaikams pasakys kiek mūsų kraštas iškentė, kiek matė įvairių okupantų“ ir, suprantama, kaupti tai, ką galėtume pavadinti etnokultūrinio palikimu – „senesnius mūsų žmonių įrankius, pa-

³⁶ „Klaipėdoj statomas Vytauto Didžiojo muziejus“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1930-07-19, Nr. 162, p. 1.

³⁷ „Į visuomenę“, in: *Senovė*, Kaunas, 1930, Nr. 3, p. 2.

³⁸ Alf. L-s, „Kaip šiauliečiai šventė rugsėjo 7 ir 8 d.d.“, in: *Mūsų momentas*, Šiauliai, 1930-09-14, Nr. 26, p. 1.

³⁹ Pelikšas Bugailiškis, *Gyvenimo vieškeliais*, p. 381.

⁴⁰ Utenos muziejaus direktoriaus Antano Namiko raštas Švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamentui, 1939-06-10, in: *Utenos muziejaus archyvas*, (toliau – UMA).

dargus išeinančius jau iš mados“, kurie gali priminti „mūsų vaikų vaikams kaip jų tėvų gyventa, kuo dirbta“, ir „tautiškų drabužių namie austų, namie gamintų ir įvairiais raštais išrašytų“⁴¹. Kraštotyrininkų, užsibrėžusių papasakoti tautos istoriją, dėmesys pirmiausia kryo į archeologinį ir etnokultūrinį palikimą bei tai, kas liudijo nacionalinio judėjimo istoriją. Kretingos kraštotyros muziejaus organizatorių visuomenei skirtame atsišaukime, raginančiame rinkti muziejui eksponatus, vardijant daiktus, kurie jais galėtų būti, buvo nubrėžta tarsi istorinio naratyvo linija: proistorė – viduramžiai (juos turėjo liudyti „senovės liekanos“), „svetimųjų viešpatavimo gadynė“ („nesena praeitis: rusų valdymas, vokiečių okupacija, bolševikų invazija, bermontininkų užplūdimas ir lenkų puolimas“) ir „savo valstybės kūrimas“ („partizanų kovos priemonės ir jų ginklai; kovų, priešų, partizanų atvaizdai, tipai, atsišaukimai, įsakymai, komitetai, antspaudai, įvairūs dokumentai, statistikos žinios, aktai, veikėjų atvaizdai“)⁴².

Kraštotyros muziejų ekspozicijos kūrėsi stichiškai. Kazys Sideravičius taip prisiminė „Alkos“ muziejaus pradžia:

Ekspوناتai primityviose lentynose buvo kraunami be jokios tvarkos, teisingiau – be sistemos. Ilgokai įrodinėjau Geniui, kad reikia juos sisteminti. Pagaliau pats atrinkau archeologinius bei istorinius daiktelius ir sudėliojau juos chronologine tvarka, suskirsčiau monetas, kurios tilpo viename staliukyje – vitrinoje. Taip muziejuje atsirado pirmas skyrius – istorija.⁴³

Minėtą ekspozicinį chaosą, kuris buvo daugelyje kraštotyros muziejų, sąlygojo tiek entuziastų profesionalumo stoka, tiek tinkamų sąlygų kraštotyros muziejaus veiklai stygius. Dažniausiai prisiglaudęs keliuose kambarėliuose kampininko teisėmis, muziejus siekė parodyti lankytojui visa, ką turėjo. 1930 m. Biržų kraštotyros muziejus glaudėsi dviejuose kambarėliuose, kuriuose eksponuoti archeologiniai radiniai iš Biržų apylinkių, numizmatikos (1930 m. išlietame muziejaus aprašyme rašyta: „Yra bent šešiolikos buvusių pavergtos Lietuvos valdovų pinigai. Aukšiniai, sidabriniai ir paprasti variniai; rūpestingai po stiklu ant minkštos gelumbės suguldyti, atgyvenę savo amžių, kaip ir jų valdovai ir vartotojai, ramiai sau guli ir ilsis“),

⁴¹ Rokiškio kraštotyros draugijos aplinkraštis viršaičiams ir seniūnams, 1933-01-27, in: RMA.

⁴² Rinkime Kretingos muziejui medžiaga, [Lietuvos archeologiniams ir etnografiniams senovės kultūros paminklams apsaugoti Kretingos apskrityje komiteto atsišaukimas], Kretinga, 1935, in: *Kretingos muziejaus archyvas*.

⁴³ Kazys Sideravičius, Apie „Alkos“ muziejų: [Atsiminimai], 1970, in: ŽMAA.

senovinių ginklų, liaudies meno ir filatelijos rinkiniai. „Istorijos skyriuje“ lankytojai galėjo išvysti „spaudos draudimo laikų knygų, vokiečių okupacijos laikų skelbimų, bylų, raštų, fotografijų iš pabėgėlių Jaltoje ir Voroneže gyvenimo; kompletus laikraščių: Biržų Žinių, Biržiečių Balso, Vienybės, Pavasario“. Greta kalvio darbo kryžių ant sienos kabojo Vytauto Didžiojo paveikslas reprodukcija, o gamtos skyriuje buvo 90 gyvūnų iškamšų – muziejus ypač didžiavosi 176 kilogramus svėrusio šerno iškamša, tvirtindamas, kad „su šerno pasirodymu muziejaus lankymas bent penkis kartus padaugėjo. Net ir pačiam šernui lankytojai sudarė pavojų: kiekvienas norėjo jį paglostyti ir išpešti atminimui vieną ar kitą šerno šerį“⁴⁴.

Panašiai atrodė ir kitų kraštotyros muziejų ekspozicijos. Ketvirto dešimtmečio viduryje Augustinas Gričius pastebėjo, kad esą

dažname mūsų apskrities mieste rasi senovės mėgėjų sukalėdotą didesnę ar mažesnę įvairių senienų rinkinį. Rasi senų dokumentų pluoštą, keletą senų paveikslų, liaudies meno pavyzdžių, iškasenų ir kt. daugiau ar mažiau vertingų muziejinių daiktų.⁴⁵

Panevėžio mokytojų seminarijos kraštotyros muziejus buvo įsikūręs keturiuose kambariuose, o eksponatai buvo išdėstyti keturiuose skyriuose: archeologiniame etnografiniame, lietuvių kalbos ir lietuvių bei visuotinės literatūros, metodikos, pedagogikos ir pedagoginės praktikos. Archeologiniame etnografiniame skyriuje –

dievuliukai, kryžių monstrancijos, margučiai, būgnai, puodai, puodynės ir kita ūkininkų ir šeimininkų padarynė, archeologijos ir geologijos rinkiniai, kiek numizmatikos, retų dokumentų rinkinys, senos knygos, [...] abrozai su abrozdeliais, kvietelių rinkinėlis, žiedų, karolių ir k[itos] kolekcijos, banguoto šonkaulis ir stuburkaulis (mano [muziejaus kūrėjo Petro Būtėno, – D. M.] 1932 m. nupirktas iš Klaipėdos muziejaus), senosios Kauno pilies degėsiai, Vezuvijaus lava, gintaro pavyzdžiai, kaladinis avilys.⁴⁶

Be to, Panevėžio kraštotyros muziejuje buvo

gausus draudžiamųjų laikų lietuviškos literatūros skyrius, anų laikų viršaičių, vaitų ir įstaigų antspaudų ir ženklų skyriai, muzikos instrumentų, jų tarpe unguorio oda aptemptas ragas. 1863 m. sukilėlių kepurė, labai panaši į vienos kor-

⁴⁴ Jokūbas Mikelėnas, *Biržų muziejus*, Biržai, 1930.

⁴⁵ Augustinas Gričius, „Alkos muziejus Telšiuose“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1935-03-30, Nr. 74, p. 6.

⁴⁶ Petras Būtėnas, „Tautotyros ir senienų rinkimo draugija Panevėžio mokytojų seminarijoje“, in: *Lietuvos mokykla*, Kaunas, 1938, Nr. 10, p. 623.

poracijos uniforminę kepurę, ir sukilėlių diržų sagtys. Gausus rūpintojėlių ir visokių šventųjų skyrius, panevėžiškių „dievų susirinkimu“ pramintas.⁴⁷

Muziejuje atsidūrė ir garsaus Panevėžio apylinkėse knygnešio Bataičio kiemo vartų tuščiaaviduris stulpas, „nuo rusų žandarų išsaugojęs šimtus tūkstančių lietuviškos dvasios peno egzempliorių“ – jame knygnešys slėpė lietuvišką spaudą. Šiame muziejuje buvo ir vyskupui Teofilui Matulioniui skirtas skyrelis, pasakojantis apie pastarojo pastoracinę veiklą Sovietų Sąjungoje, kalėjimą Solovkų lageryje⁴⁸. Būtų galima pridurti, kad vyskupui skirtas kraštotyros muziejaus skyrelis buvo išimtis kraštotyros muziejų fone, o krikščioniškos kultūros tematika šiuose muziejuose atsispindėjo tik sakralinės tematikos tautodailės dėka.

Kaip prisipažino Bugailiškis, Šiaulių „Aušros“ muziejaus ekspozicijos iš pradžių dėl vietos stokos taip pat „nepasižymėjo nei originalumu, nei reikiamu tikslingumu“. Tai esą suprato patys kraštotyrininkai, kurie stengėsi „pateikti lankytojams iš per daug margų rinkinių vaizdingesnius ir tipiškесnius objektus ar jų komplektus“, kuriems paaiškinti be įprastų užrašų buvo pridedama „dar sentencijų, posmų iš liaudies kūrybos“. Nuoseklesnis rinkinio pristatymas atsirado tik po kelių metų⁴⁹. Šiaulių „Aušros“ muziejuje surinkti eksponatai ekspozicijoje buvo išdėstyti sugrupuoti skyriais. Ketvirtą dešimtmečio pabaigoje šio muziejaus ekspozicijoje buvo: archeologijos skyrius (demonstruota apylinkių proistorė), etnografijos skyrius (lankytojai supažindinti su žemės ūkiu ir darbo įrankiais, namų apyvokos daiktais ir baldais, keramika, transportu, liaudies menais ir t. t.), gamtos skyrius, meno skyrius, vietos įmonių technikos ir produkcijos skyrius (pasakojantis apie vietos pramonę ir amatus) bei istorijos skyrius. Pastarajame, kaip prisimena muziejaus vadovas Bugailiškis, buvo demonstruojama:

1. Senovės ginklai, kardai, durklai, šarvai, šarviniai marškiniai, sviediniai ir kt.;

2. 1831 m. ir 1863 m. sukilimų paminklai – atskiras kambarys su sukilėlių ginklų ir aprangos, paveikslų, portretų, fotonuotraukų, sukilėlių gamintų kalėjimuose ir tremtyje dirbinių, suvenyrų paroda;

3. Feodalizmo laikotarpis – dvikovų pistoletas, fanatiko vienuolio dygliuotas diržas, „metelinga“ medinė lentelė, XIX a. kabinta ant kaklo mokiniui už lietuvių kalbos vartojimą mokykloje vietoje reikalaujamos lenkų;

⁴⁷ J. K. Beleckas, „Panevėžio muziejuje archeologiniai pinigai skaitomi centneriais“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1938-01-29, Nr. 45, p. 9.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Pelikšas Bugailiškis, *op. cit.*, p. 386.

4. Baudžiava – egzekucijos įrankiai, rekrūtų kaladė, jų plakimo lovys, baudžiauninkų pardavimo, vestuvėms leidimo ir kt. dokumentai;
5. Lietuvos – Lenkijos karalių portretai;
6. Lietuvos valstybės herbas (Vytis) įvairiais istorijos laikotarpiais (senovės dokumentų ir fotonuotraukų montažas);
7. Lietuvos numizmatika;
8. Vokiečių okupacija 1915–1917 m. (egzekucijos suolai su įtaisais, okupantų spaudiniai);
9. Šiaulių apygardos visuomeninių ir visuomeninio sąjūdžio galerija (fotonuotraukos).⁵⁰

Reiktų pažymėti, kad nuoseklaus istorinio naratyvo įkūnijimas ekspozicijos pagalba kraštotyros muziejuje buvo daugiau išimtis nei taisyklė, ir Šiaulių „Aušros“ muziejus buvo vienas iš nedaugelio, kur šį principą bandyta įkūnyti. Tai, kad nuoseklaus istorinio naratyvo įkūnijimas ekspozicijoje buvo retas, susiklostė dėl dviejų priežasčių. Viena, kaip jau minėta, patys kraštotyrininkai pirmaeilium savo uždaviniu laikė rinkinių gausinimą. Antra, pilnavertei kraštotyros muziejų veiklai dažnai trūko elementarių sąlygų. 1937 m. valdžios oficiozas taip įvardijo kraštotyros muziejų problemas:

Muziejus tvarko beveik visur tik vienas žmogus, kuris tuo pačiu laiku yra muziejaus vedėjas, inventorizatorius, prižiūrėtojas, aiškintojas, eksponatų rinkėjas ir t. t. [...] Savivaldybės muziejus paremia gana šykščiai, kai kur skirdamos tam tikslui per metus vos 300 litų. [...] tuo tarpu nemažai trukdo ir pakenčiamų patalpų nebuvimas. Savivaldybės muziejams yra paskyrusios dažniausiai tik du ar tris kambarėlius, kuriuose tenka sutalpinti viską. Tie du kambarėliai beveik visur yra ir pats muziejus, ir sandėliai. [...] Lankytojas randa eksponatus sukimštus maždaug kaip silkes statinėje.⁵¹

Taigi kraštotyros muziejams tiesiog trūko sąlygų lankytojams pateikti lietuviško nacionalizmo lūkesčius atliepiantį nacionalinės istorijos pasakojimą apie Lietuvos valstybingumo ir lietuvių tautos raidą, bet ne ambicijų tai padaryti. Kad tokio siekio būta, liudija kraštotyros muziejų rinkinių pobūdis.

Amžininkai pastebėjo, kad kraštotyros muziejuose dominavo etnografinio ir archeologinio pobūdžio eksponatai⁵². Tai sąlygojo tiek tai, kad skubėta rinkti nebūtin iškeliaujančio senojo kaimo palikimą, tiek tai, kad etnogra-

⁵⁰ *Ibid.*, p. 387–389.

⁵¹ mr. „Mūsų provincijos muziejai“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1937-07-24, Nr. 330, p. 5.

⁵² K. Dambrauskas, „Po žemaičių muziejus pasižvalgus“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1936, Nr. 10–12, p. 562–566.

finis palikimas ir archeologiniai radiniai buvo tai, kas iš gyvenamos aplinkos galėjo greičiausiai patekti į muziejaus rinkinius. Greta dominuojančio intereso etnografiniam ir archeologiniam palikimui, ketvirto dešimtmečio viduryje buvo ryškios kai kurių muziejų „specializacijos“ – Marijampolės „Sodžiaus muziejus“ garsėjo etnografinių audinių rinkiniu. Taip muziejaus organizatoriai siekė „išpropaguoti miesto ir sodžiaus gyventojų tarpe mūsų liaudies meno vertę“⁵³. 1935 m. Šiaulių „Aušros“ muziejų aplankiusiam Jurgiui Savickiui atrodė, kad „ypatingos reikšmės muziejaus vadovybės skiriama istorijai ir etnografijai, ypač šiai pastarajai“⁵⁴. Ne tik Šiaulių, bet ir Telšių muziejus pirmiausia pildė etnografinius rinkinius. Tuo tarpu Utenos kraštotyros muziejus pirmiausia turtėjo archeologiniais eksponatais⁵⁵. Vieną ar kitą preferenciją kaupiant muziejinius rinkinius dažnai sąlygojo asmeniniai muziejaus steigėjų interesai. Galaunės žodžiais tariant, „rinkimas didele dalimi parėjo nuo muziejaus vedėjo bei bendradarbių asmeniškų pamėgimų“⁵⁶. Todėl nenuostabu, kad „Sodžiaus muziejaus“ steigėjais buvę Suvalkijos ūkininkai pirmiausia gręžėsi į tautodaile, o diplomuotam archeologui, Utenos kraštotyros muziejaus steigėjui mokytojui Antanui Namikui arčiausiai širdies buvo archeologiniai eksponatai⁵⁷. Tačiau greta išvardytų utilitarių priežasčių, lėmusių dėmesingumą etnografijai ir archeologijai, buvo ir ideologinė priežastis – etnografiniai ir archeologiniai eksponatai buvo reikalingi siekiant muziejaus ekspozicijoje pasakoti lietuvių tautos istorijos naratyvą. Kraštotyrininkų orientaciją į tautos istorijos naratyvą liudijo ir pastarųjų dėmesingumas tiems eksponatams, kurie pasakojo tautos nacionalinio išsivadavimo istoriją – kovas su caro valdžia XIX a. (1831 ir 1863 m. sukilimai), baudžiavą, knygnešius, lietuvių tautinį atgimimą, nepriklausomybės kovas ir t. t. primenantys muziejiniai artefaktai.

Svarstant kraštotyros muziejų vaidmenį ir įtaką atminties kultūrai vietos bendruomenėse, reikėtų atsakyti ir į klausimą, ar pastarieji išties buvo veiksmingas kolektyvinės atminties konstravimo instrumentas. Trumpai

⁵³ P. Janonis, „Marijampolės „Sodžiaus muziejus“ pradėjo dešimtuosius metus“, in: *Suvalkų kraštas*, Marijampolė, 1939-05-06, Nr. 18, p. 4.

⁵⁴ Jurgis Savickis, „Šiaulių „Aušros“ muziejų aplankius“, in: *Naujoji Romuva*, Kaunas, 1935, Nr. 40, p. 722.

⁵⁵ Pelikšas Bugailiškis, „Kraštotyros muziejai ir jų uždaviniai“, p. 390.

⁵⁶ Paulius Galaunė, Įvairios mintys ir žinios apie Lietuvos kraštotyros muziejus, [~1946], in: *Adelės ir Pauliaus Galaunių namai*, R-790.

⁵⁷ Utenos muziejaus direktoriaus Antano Namiko raštas Švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamentui, 1939-06-10, in: *UMA*.

tariant, derėtų atsakyti į klausimą, ar kraštotyros muziejai provincijoje išties buvo lankomi, ar buvo tik „muziejai – sandėliai“. Statistika liudija kraštotyros muziejų naudai: per penkmetį (1926–1930) Laikinosios sostinės M. K. Čiurlionio galerija sulaukė 19 497 lankytojų, o Šiaulių „Aušros“ muziejų per pusšestų metų (1927–1932) aplankė 22 678 svečiai. Biržų muziejus vien 1933 m. sulaukė 11 786 lankytojų⁵⁸. 1934–1935 m. Biržų muziejų aplankė 28 000, Šiaulių muziejų – apie 17 000 lankytojų. Reikėtų pridurti, kad kraštotyros muziejai lankytojams paprastai būdavo atviri tik kelis kartus per savaitę⁵⁹. Per penkiolika M. K. Čiurlionio galerijos (vėliau tapusios Vytauto Didžiojo kultūros muziejumi) veiklos metų ją aplankė 45 000, o „Aušros“ muziejus per devynerius metus (iki 1937 m.) sulaukė 49 000 lankytojų⁶⁰. Tai gi lankytojų skaičiumi provincijos muziejai pranokdavo net centro muziejus.

Kebčiau atsakyti į klausimą, kokią refleksiją amžininkams sukeldavo apsilankymas kraštotyros muziejuje. 1935 m. Šiaulių „Aušros“ muziejuje apsilankęs Savickis taip aprašė savo įspūdžius:

Istoriniame skyriuje keletas kryžiuočių kardų ir šarvų iš XIV a., Vytauto ir kitų Lietuvos Didžiųjų kunigaikščių pinigai. Ypatingai įdomus paskutiniųjų Lietuvos sukilimų prieš rusus skyrius. 1831 ir ypač 1863 metai, surinktų originalių dokumentų ir tada vartotų ginklų šviesoje, prieš žiūrovo akis atsiveria kaip gyvi. Bangu darosi žiūrėti, su kokiais menkais ginklais tuokart lietuviai pasipriešino milžiniškai dvigalvio aro imperijai! Ant ilgų kotų užmauti kalvio nukalti iešmai ir atlenkti dalgiai – štai ginklai, kuriais ne kartą buvo išblaškyti iki dantų ginkluoti maskolių batalionai! Sukilėlių šaunamųjų ginklų tarpe matome dvaruose užsilikusią iš XVI a. arkebūzą ir tokio pat amžiaus titnagu įskeliamą pištalieta, kulkoms lieti įtaisus ir sukilimo organizatorių spausdintus lietuviškus atsišaukimus su liepsnojančiais ar pusiau perlaužtais kryžiais, tai vis ženklai, kad sukilėliai eina mirti ne tik už protėvių tėvynę, bet ir už tikybą. Graudingą vaizdą sudaro į Sibirą tremiamų ištisų šeimų ir nusmerktų mirti sukilėlių originalūs atvaizdai.⁶¹

Tai plataus kultūrinio akiračio lietuvių diplomato ir rašytojo refleksija, tačiau kokias refleksijas muziejaus apsilankymas sukeldavo plačiausio visuomenės sluoksnio – valstietijos atstovams? Kokius jų kolektyvinės atminties vaizdinius suaktyvindavo?

Šiaulių „Aušros“ muziejaus kronikos 1938 m. vasario 24 d. įrašas skel-

⁵⁸ „Muziejų lankytojai ir jų veidas“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1934, Nr. 1, p. 55.

⁵⁹ Peliksas Bugailiškis, *op. cit.*, p. 390.

⁶⁰ Peliksas Bugailiškis, *Gyvenimo vieškeliais*, p. 392.

⁶¹ Jurgis Savickis, *op. cit.*, p. 722.

bia, kad tądien muziejų aplankė Vaškonių kaimo jaunųjų ūkininkų ratelio ekskursija, kuri

apžiūrėjo Etnografijos, Istorijos skyrius, apžiūrėjo išstatytus paveikslus ir Pedagoginį skyrių. [...] Labai domėjosi etnografija ir paukščių bei žvėrelių iškamšomis. Domėtasi ir archeologija, ypač senovės ginklais ir šarvais. Iš etnografijos ypač domėtasi kaimiško kampelio įrengimu, įrankiais alui daryti ir margučiais. Prie jaunųjų ūkininkų ekskursijos buvo prisidėję keli senesni ūkininkai. Jie daugiau domėjosi įvairiais žemės dirbimo įrankiais, daugiau istorijos skyriumi ir ypač senoviškais ginklais iš 1863 metų sukilimo. Taip pat nemaža domėtasi egzekucijos loviu ir baudžiamuoju suolu.⁶²

Iš šio ir panašių iškalbingų laikmečio liudijimų apie visuomenės reakciją į muziejus ekspoziciją ir rinkinius matyti, kad lankytojus pirmiausia domino tai, kas siejosi su pastarųjų komunikacine atmintimi – sąlygota betarpiškos patirties ar perimtų iš vyresnės kartos istorinių vaizdinių. Vals tiečio atmintis buvo beveik išimtinai užpildyta komunikacinės atminties dimensijų apibrėžtų vaizdinių. Kraštotyros muziejuose tai reprezentavo, pavyzdžiui, baudžiamos ir 1863 m. sukilimo vaizdiniai. Reikėtų pridurti, kad baudžiamos laikų ir 1863 m. sukilimų vaizdiniai dar buvo labai ryškūs kolektyvinėje valstietiškos visuomenės atmintyje. Šie vaizdiniai buvo seniausi valstiečių komunikacinėje atmintyje. Net buvo galima rasti gyvų baudžiamos ar sukilimo meto liudytojų ir kraštotyrininkai tuo naudojosi skubėdami surinkti šią „gyvąją atmintį“. Šiaulių kraštotyros draugija „artimesniems ryšiams su vietos žmonėmis ir paruošiamajam mokslinio tyrimo darbui“ plačiai naudojosi anketomis. Absoliuti dauguma jų buvo etnografinio pobūdžio (pavyzdžiui, anketos „Kūlimas“, „Kaimo higiena“, „Vyžos ir naginės“, „Senovės linų ūkis ir jo papročiai“ ir t. t.) ir tik pora iš jų susijusios su kolektyvine atmintimi – anketos „Baudžiamos gadynė“ ir „Spaudos draudimo bei vėlesnių laikų buvusieji mokytojai (daraktoriai), to meto slaptosios lietuviškos mokyklos ir valdinės rusiškos“⁶³.

1863 m. sukilimo atmintis buvo ryškiai reprezentuojama Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Čia 1933 m. gruodžio 3 d. buvo iškilmingai atidaryta 1863 m. sukilimo 70-mečiui skirta paroda. Atidarymo kalboje Bugailiškis „nušvietė sukilimo priežastis ir reikšmę atgimstančiai Lietuvai“. Iškilnėse dalyvavo trys Šiauliuose gyvenantys buvę sukilėliai, o vienas jų, rašytojas, knygne-

⁶² Šiaulių „Aušros“ muziejaus kronika 1930–1939, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 1998, p. 89.

⁶³ Pelikšas Bugailiškis, *op. cit.*, p. 403–405.

šys, visuomenės veikėjas Juozas Miliauskas-Miglovara ir atidarė parodą nuimdamas durų juostelę. Apie 500 parodos eksponatų – sukilėlių portretų, ginklų, leistų atsišaukimų, asmeninių daiktų, liudijančių sukilėlių kalinimą katorgoje ar gyvenimą tremtyje, kraštotyrininkai surinko Šiaulių, Panevėžio, Kėdainių apskrityse, aplankę apie 90 šeimų. Tądien Šiaulių mergaičių gimnazijoje prof. Augustinas Janulaitis skaitė paskaitą „1863 m. revoliucija Lietuvoje“, kurioje sukilimas buvo įvardytas kaip kova prieš nekenčiamą caro režimą⁶⁴.

Atminties apie 1863 m. sukilimą puoselėjimui tarnavo ir kraštotyrininkų leidžiamame žurnale *Gimtasai kraštas* pasirodžiusios publikacijos⁶⁵. Šiauliečiai kraštotyrininkai suvaidino svarbų vaidmenį nepriklausomybės paminklo Sukilėlių kalnelyje Šiauliuose statybos istorijoje – vietoje, kur caro valdžia įvykdė mirties bausmę sukilėliams ir pastarieji buvo užkasti. Interesą XIX a. sukilimams nulėmė ir kolektyvinės atminties rėmai, pavyzdžiui, tautosakos pateikėjais dažnai tapdavo tie, kurie „atsimena lenkmečius“⁶⁶. Šiaulių kraštotyros draugijos rengtose ekspedicijose greta etnografinių duomenų, papročių užrašinėti ir žmonių atsiminimai apie istorijos įvykius – tarp jų būdavo ir apie 1831 ir 1863 m. sukilimus, baudžiavos metą⁶⁷. Šios draugijos istorijos sekcijos dėka 1863 m. sukilėlių mūšio vietoje Biliūniškės k., Papilės valsčiuje iškilo paminklas⁶⁸. Tokiomis iniciatyvomis kraštotyrininkai, peržengę savo muziejaus ribas, dalyvavo kolektyvinės atminties konstravime ir vietos bendruomenių palaikyme.

Vietos bendruomenės kolektyvinės atminties puoselėjimui kraštotyrininkai siūlė pasinaudoti iš Skandinavijos nusižiūrėta oro muziejaus (skansen) idėja. Kraštotyrininkai oro muziejais žavėjosi dėl jų „aiškumo“ eiliniam lankytojiui, nes ten „daiktai užlaikomi tokioje tvarkoje, kokioje jie buvo vartojami kasdieniniame žmonių gyvenime“, tad įžengus į taip sutvarky-

⁶⁴ Jm, „Įdomi sukilimo paroda Šiauliuose“, in: *Įdomus mūsų momentas*, Šiauliai, 1933-12-10, Nr. 48, p. 3; „Muziejų parodos ir visuomenė“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1934, Nr. 1, p. 56.

⁶⁵ Gabrielė Petkevičaitė, „1863 metai“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1934, Nr. 1, p. 39–42; V. B., „Kun. Mackevičiaus mirtis“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1934, Nr. 1, p. 42; Gabrielė Petkevičaitė, „1863 metų tremtinių vargai“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1934, Nr. 1, p. 43–44; Marijona Čilvinaitė, „Knygnešio V. Petraičio pasakojimai apie knygų nešimą ir 1863 m. sukilimą“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1934, Nr. 3–4, p. 179–180.

⁶⁶ Jurgis Dovydaitis, „Iš tautosakininko dienyno“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1935, Nr. 7–8, p. 380–382.

⁶⁷ Peliksas Bugailiškis, *op. cit.*, p. 400–401.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 402.

tą muziejų, „žiūrovui netenka padėti daug pastangų, kad įgytų supratimą apie senovės daiktų reikšmę, nes prieš akis atsistoja aiškus vartojamų daiktų vaizdas“⁶⁹. Oro muziejaus idėja kraštotyrininkus traukė ir kaip kolektyvinės atminties formavimo instrumentas, kuriuo galima aktyviai naudotis puoselėjant atminties kultūrą bent kiekviename bažnytkaimyje. Pavyzdžiui, Končius siūlė iš savininkų išpirkti „senoviškesnius [...] trobesius, o gal net ištisas sodybas, ar gaminti suneštines sodybas“, kurie su visuomenės pagalba netruktų virsti muziejeliais. O iš savininkų dar ir kokį hektarą žemės prie šių pastatų nupirkus, „susidarytų apylinkės jaunuomenės mėgiama lankymo vieta“, kur esą „seni pipkioriai apie išgyventus laikus, apie savo padangės praeitį pasišnekėtų, o senos verpėjos-audėjos apie skietus – nytis, bliūdus – šaukštus prisimintų“. Tikinta, kad ir priežiūra tokių sodybų būtų nesunki, nes šią prievolę netruktų prisiimti „garbingas, savų patikėtas seniūnas, kilnus pradžios mokyklos mokytojas, mylįs gimtąjį kraštą darbštus šaulys“, o eksponatų patys žmonės „prineštų [...] tiek, kad priseitų žinovus kviestis, norint atrinkti vertingiausias siūlomas dovanas“. Įtikinėta, kad

bet kuris šaulių būrys turi turėti savo saugomą jei ne sodybą, tai bent trobesį. Čia kaimo vaikų švietėjas atvestų mokyklų vaikučius senovės pasižiūrėti, praeitį pamilti. Čia prieglaudą gautų tolimas, norįs kraštą pažinti, pakeleivis. Krašto mokslinis tyrinėtojas greičiau apylinkę pažintų.⁷⁰

Taip kiekviena vietos bendruomenė įgytų savo kolektyvinės atminties puoselėjimo vietą, kur tiesiogiai, bendraujant skirtingoms kartoms vyktų komunikacinės atminties perdavimas. Tokios „komunikacinės atminties pirkios“ liko tik kraštotyrininkų svajonėse.

Minėta, kad kraštotyrininkų iniciatyvos ir įtaka formuojant kolektyvinę atmintį peržengdavo kraštotyros muziejų sienas. Visuomenės kolektyvinę atmintį veikė, pavyzdžiui, kraštotyrininkų iniciatyvos saugant kultūros paveldą⁷¹. Greičiausiai išpūdingiausia kraštotyrininkų iniciatyva, peržengusi kraštotyros muziejaus sienas, buvo Dzūkų kraštotyros draugijos iniciatyva Alytaus apskrityje nuo 1935 m. pradėtos rengti Senovės dienos⁷². Pirmoji

⁶⁹ „Į visuomenę“, in: *Senovė*, Kaunas, 1930, Nr. 3, p. 2.

⁷⁰ Ignas Končius, „Oro muziejaus reikalu“, in: *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1934, Nr. 3–4, p. 130.

⁷¹ Edvardas Bakonis, „Istorijos ir kultūros paminklų apsauga Lietuvoje 1918–1940 metais“, in: *Istorija*, Vilnius, 1994, t. 33, p. 18–33.

⁷² Sigita Bubėnaitė, „Alytaus kraštotyros muziejus“, in: *Mūsų kraštas*, Vilnius, 1998, Nr. 10, p. 14.

Senovės diena buvo surengta 1935 m. birželio 9–10 d. Merkinėje – pastarosios pasirinkimą lėmė jau spėjęs įsitvirtinti šio miestelio kaip „senosios Dzūkijos, vadinamojo Dainavos krašto, sostinės“ vaizdinys. Tuo pat metu Merkinėje vyko ir jaunalietuvių sąskrydis – sporto šventė. Šie renginiai su-
taptinti specialiai – „Senovės dienai“ rengti komiteto pirmininkas mokytojas Pranas Žilinskas tvirtino, kad taip buvo „norima sugretinti senovę su dabartimi“⁷³. Kaip šventės išvakarėse teigė Senovės dienos rengėjai, jau nuo kovo mėnesio visas Merkinės valsčius rengėsi šiai dienai:

Renkama senoviški drabužiai, papuošalai, įrankiai, padargai, juostos, audiniai ir kiti daiktai. Seniai repetuoja senovės vestuvių, pabaigtuvių, krikštynų, piemenų ir kit. scenas. Prisimenama senoviškas dainas, raudas, šokius ir visokias štukas. Dedama pastangų suorganizuoti viso valsčiaus kaimo muzikantų jungtinis orkestras, kuris pagros senoviškų šokių.⁷⁴

Buvo surengta organizuota eksponatų rinkimo kampanija – valsčius padalytas į 19 eksponatų rinkimo apylinkių, kurių kiekvienai vadovavo pradžios mokyklų mokytojai, o „darbą instruktavo“ Dzūkijos kraštotyros draugijos vadovai. Rinkti ne tik eksponatai, bet ir registruoti tautosakos teikėjai – teigta, kad visame valsčiuje suregistruotos „senutės, kurios moka raudų ir dainų“⁷⁵.

Šventės dienomis Merkinės miestelis pasipuošė – „languose pasirodė Valstybės Prezidento Antano Smetonos paveikslai, kai kur – dar Vytis, Vytauto Didžiojo, Vinco Kudirkos, Žemaitės, Daukanto paveikslai“⁷⁶. Tačiau pirmiausia į akis krito „senoviškai apsirėdę“ Merkinės ir apylinkių gyventojai, pasak spaudos, šventės dienomis „Merkinė atrodė lyg paskendusį į gilią senovę“⁷⁷. Šventėje dalyvavo ir Lietuvos prezidentas Antanas Smetona.

Svarbiausias Senovės dienų akcentas buvo „liaudies meno ir etnografijos dalykų paroda“, kurios ekspoziciją surengti padėjo išvakarėse atvykę muziejininkai ir kraštotyrininkai iš Kauno ir Šiaulių, kurių priešakyje buvo Galaunė. Merkinės valsčiaus savivaldybės namų antrame aukšte buvo surengta tautodailės paroda, kur, pasak spaudos, dviejuose erdviuose kambariuose „eksponatų [...] buvo tiek daug, kad tartum būtų buvus kokio didelio

⁷³ Pranas Žilinskas, „Merkinė. Bandytas iškelti mūsų senovę“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1935-06-06, Nr. 129, p. 8.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ A. Dėdelė, „Senovės atbalsiai Dzūkijoje“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1935-06-11, Nr. 132, p. 3.

⁷⁷ „Dzūkų senovės diena Merkinėje“, in: *Rytas*, Kaunas, 1935-06-11, Nr. 131, p. 2.

audimo fabriko paroda“: „įvairių juostų, senoviškų marškinių ir sijonų tiek daug, kiek buvo išstatyta šioje parodoje, dar neturi nė vienas mūsų muziejus“. Tuo pat metu žydų mokyklos pastate buvo surengta žemės ūkio ir namų apyvokos daiktų paroda, kur „būta labai retų eksponatų, net unikumų“: „iš vieno medžio išskaptuoti dubeniai, dubenėliai, lėkštės, gorčiai, geldos, kubilai, [...] medinių kastuvų, medinių šakių ir net mėšlo kablys, [...] mintuvių ir linams šukuoti šepėčių, visai medinis prietaisas alyvai spausti, [...] naktigonių piemenų maišas, atstojęs į jį išilindusiam kartu paklodę ir antklodę, bizūnas, kuriuo būdavo plakami baudžiauninkai“⁷⁸. Pasibaigus parodai, daug jos eksponatų buvo atsirinkta Alytuje steigiamam Dzūkų muziejui, nemažai jų įsigijo ir M. K. Čiurlionio galerija.

Ši šventė virto savotiška tautiškumo artefaktų demonstracija, kad Dzūkija gali virsti ta vieta, kur galima rasti autentišką tautiškumą. Atidarydamas „tėviškės tautodailės ir archeologijos dalykų parodą“ Galaunė pabrėžė, kad „šioje parodoje išstatytuose dalykuose nematyti svetimų įtakų, seni raštai, originalios lietuviškos spalvos ir gražus jų suderinimas, gražus senovės darbas“⁷⁹. Senovės dienų metu dzūkai rodė ne tik savo materialų palikimą, bet ir vaidino publikai etnografinius papročius – Merkinės kaimai parodė senovės vestuves „su visais verkavimais ir dainomis“, rugiapjūtės pabaigtuves, senoviškus šokius.

Senovės dieneose buvo ir gyvų istorijos liudytojų – tokių kaip 95 metų sulaukęs Valentinavičius iš Norulių kaimo, į šventę atėjęs „medinėje kaladėje parodai koją bevilkdamas. Mat, kai 1869 m. po penkerių metų slapstymosi rusai pačiupo jį į kariuomenę, jis rekrūtuose ilgai turėjęs tokią kaladę, kaip gyvulėlis branktą...“⁸⁰

Nors Galaunė teigė, kad Senovės dienų tikslas buvo „ištraukti iš įvairių palėpių mūsų kaimo kultūros seniausius paminklus, supažindinti su jais mūsų visuomenę ir bent dalį tų paminklų išsaugoti būsimoms kartoms“ patalpinus juos muziejuose, išties šių dienų prasmė buvo gerokai platesnė nei eksponatų rinkimas muziejų rinkiniams⁸¹. Organizuodami Senovės dienas Dzūkijos kraštotyrininkai įsitraukė į kolektyvinės atminties konstravimo kampaniją. Senovės dienų rengimas virto tradicija.

⁷⁸ A. Dėdelė, *op. cit.*, p. 3.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ Paulius Galaunė, „Senovės dienas“ prisiminus“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1937-07-14, Nr. 312, p. 4.

1937 m. birželio 20 d. Senovės diena buvo surengta Dauguose. Vieta taip pat pasirinkta neatsitiktinai – ši vietovė sieta su Vytauto Didžiojo atminimi. Taigi šventei pasirinkta vieta aktyvavo kolektyvinės atminties vaizdinius iš LDK epochos⁸².

Kraštotyrininkų iniciatyva surengtos Senovės dienos nebuvo skirtos tam, kad visuomenei pateiktų nuoseklų tautos istorijos naratyvą. Organizatorių tikslai buvo kiti – rinkdami ir visuomenei pristatydami etnografinį palikimą jie siekė ne tiek papasakoti tautos istoriją, kiek, vieno organizatoriaus žodžiais tariant, siekė „atgaivinti seną tautinę lietuvių dvasią“, slypėjusių etnografiniame palikime ir tautosakoje. Taigi į etnokultūrinį palikimą gręžtasi ieškant autentiškų, nemeluotų, svetimomis kultūrinėmis įtakomis nesuterštų tautiškumo dėmenų, teigiant, kad liaudies papročiai, tautosaka – tai „gyvas ryšys, kuris mus suriša su praeitimi, tai yra būtina sąlyga ir pagrindas, ant kurio vieno tegali augti mūsų lietuvybė“⁸³. Taigi etnokultūrinis paveldas buvo reikalingas pirmiausia kaip autentiško tautiškumo šaltinis lietuviškam nacionalizmui – todėl Senovės diena ir buvo įvardyta kaip „reikšmingas naujųjų laikų dvasios pabendravimas su praeitimi, kuri mums yra brangi ir mūsų kultūrinei ir tautinei kūrybai būtina“⁸⁴. Tuo pat metu Senovės dienos tarnavo kryptingai formuojant kolektyvinę atmintį. Pažvelgę į Senovės dienų metu tarsi nejučia išnyrančius istorinius vaizdinius, nors ir fragmentiškai, bet akcentuotus istorinius įvykius ar veikėjus, galime net nubrėžti lietuvių tautos istorijos naratyvo liniją, kuri prasideda Lietuvos didikų kunigaikščių laikais, kuriuos ryškiausiai ženklina Vytauto Didžiojo vaizdinys, vėliau naratyvo liniją tęsia tautos papročius ir kalbą sauganti „valstiečių tauta“ (primenant, kad dzūkai – jotvingių palikuonys), kuri XIX a. pabaigoje prisikelia tautiniam atgimimui. Šią tautos istorijos naratyvo liniją galime atsekti ir Senovės dienų proga Dauguose pasakytoje politinio režimo lyderio Antano Smetonos kalboje, kai pastarasis prisiminė, kad Dauguose lankydavosi Lietuvos didieji kunigaikščiai, tautinio atgimimo metu čia prieglobstį rasdavo nacionalinio judėjimo veikėjai, o vietiniai dzūkai laiko tėkmėje išsaugojo tautinei tapatybei būtiną etnokultūrinį pa-

⁸² A. N., „Senovės diena Dauguose“, in: *Vairas*, Kaunas, 1937, Nr. 7–8, p. 389; „Gražus dzūkų prisirišimo jausmų pareiškimas tautos vadui Antanui Smetonai. Dzūkų senovės kultūros išpūdinga demonstracija Dauguose“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1937-06-21, Nr. 274, p. 8.

⁸³ A. N., „Dzūkiškos vestuvės, šokiai ir dainos (Daugų Senovės dienos proga)“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1937-06-26, Nr. 284, p. 4.

⁸⁴ A. N., „Senovės diena Dauguose“, p. 390.

likimą ir kalbą⁸⁵. Šią naratyvo liniją palaikė reminiscencijos į baudžiatvies, spaudos draudimo metus.

Vietoje išvadų. Kraštotyros muziejai Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m. išties buvo vietos bendruomenės kolektyvinės atminties reprezentavimo erdvė. Tiesa, kraštotyros muziejų erdvės netapo vieta, kur ekspozicijų pagalba įsikūnijo „pavyzdinis“, lietuviško nacionalizmo lūkesčius atliepiančios nacionalinės istorijos naratyvas apie Lietuvos valstybingumo ir lietuvių tautos istoriją. Taip susiklostė todėl, kad kraštotyrininkai savo pirmutine misija laikė ne nuoseklų istorinio naratyvo pristatymą, o kultūrinio palikimo rinkimą ir saugojimą. Be to, įrengti pilnavertę ekspoziciją kraštotyros muziejams dažnai stigo elementarių sąlygų. Tačiau tai nereiškia, kad to nesiekiama. Kryptingas, su aiškiais prioritetais muziejinių rinkinių formavimas liudijo kraštotyrininkų užmojų ekspozicijoje įkūnyti lietuvių tautos istorijos naratyvą. Kraštotyros muziejai ir juos supanti aplinka netapo oficialiomis kolektyvinės atminties erdvėmis provincijoje, kuo, pavyzdžiui, buvo Laidkinojoje sostinėje veikę Karo muziejus su sodeliu. Tačiau tai nesumenkino kraštotyros muziejų vaidmens vietos bendruomenėse formuojant kolektyvinę atmintį. Dažnai patį kraštotyros muziejaus steigimą lydėjo siekis įamžinti konkretų istorinį įvykį ir jo gimimas tapdavo iškalbingu kolektyvinės atminties aktyvavimo aktu. Galiausiai tokios kraštotyrininkų iniciatyvos kaip „Senovės dienų“ organizavimas buvo ryški kolektyvinės atminties aktualizavimo praktika.

LOCAL LORE (REGIONAL STUDIES) MUSEUMS AND COLLECTIVE MEMORY IN INDEPENDENT LITHUANIA (1918–1940)

Dangiras Mačiulis

Summary

The article analyzes the role of local lore museums in shaping and supporting the collective memory of local communities in Independent Lithuania in 1918–1940. These museums considered their mission to be the preservation of the cultural heritage of a specific locality or region and the presentation of its past. Striving to

⁸⁵ Antanas Smetona, *Pasakyta parašyta: Kalbos ir pareiškimai*, t. 2: 1935–1940, Boston, New York: Lietuvių enciklopedijos leidykla, L.S.T. korp. Neo-Lithuania filisterių kolektyvas, 1974, p. 348–350.

become the chroniclers of the local communities, the museums collected materials on local political and social changes, public movements, self-governance, cooperation, industry, crafts, etc.

These museums were places where the collective memory of local communities was shaped. However, their expositions did not essentially present a consistent historical narration about Lithuanian statehood and the Lithuanian Nation. This happened because the local lore museums considered that their paramount mission was to collect and preserve cultural heritage, but not to present consistent historical narration.

Local lore researchers were afraid of the threat that came together with countryside modernization – to lose a substantial part of the ethnocultural heritage which was considered to be important for national identity. Ethnographic and archaeological exhibits dominated in the collections of the museums as they were needed to present the community's past. The orientation of local ethnographers towards Lithuania's history was also shown by the exhibits, which could tell the story of national liberation – 19th c. struggles against tsarist authorities, book smugglers, Lithuanian National Revival, fights for independence, etc.

Local lore researchers shaped the collective memory of the local community not just by presenting museum collections and organizing exhibitions, but also by organizing events that actualized the past of the Lithuanian Nation, for instance the so called "Ancient Days" in the Dzūkija ethnographic region.

EVANGELIJŲ KILMĖ IR SENOLIŲ TRADICIJA II–III A. KRIKŠČIONIŠKOJOJE RAŠTIJOJE

VYTAUTAS ALIŠAUSKAS

Kanoninių evangelijų genėzė, ypatingo dėmesio sulaukusi XIX–XX a., tebėra mokslo ginčų objektas. Nepaisant biblistų pastangų, toliau nesama tikro konsensuso, skelbiamos skirtingos, viena kitą sėkmingai neigiančios vizijos ar teorijos. Toks *status quaestionis* neapibrėžtumas palankus pastangai permąstyti tradicinius II–III a. krikščioniškojoje raštijoje išsaugotus duomenis. Apie dabartinio kanono evangelijų kilmę kalbama dviejose pagrindinėse gan skirtingose tradicijos linijose – Mažosios Azijos (Papijas ir Ireniejus) ir Aleksandrijos (Klemensas Aleksandrietis ir Origenas). Šalia jų galima išskirti Romos tradiciją, galbūt ne visada savarankišką, bet vertingą kaip tradicijos raidos pavyzdį.

MAŽOSIOS AZIJOS TRADICIJA

PAPIJAS HIERAPOLIETIS

Autorius ir jo veikalas. Ankstyviausias Mažosios Azijos tradicijos atstovas yra dar apaštalų laikais įkurtos (*Kol 4, 13*) Frigijos Hierapolio (dab. Pamukkale) krikščionių bendruomenės vyskupas Papijas. Maža to, jis yra apskritai pirmas išlikęs autorius, pateikęs žinių apie evangelijų kilmę¹. Sprendžiant pagal regionui būdingą vardą, jis veikiausiai gimė Hierapolyje

¹ Fragmentų leidimai ir vertimai: Bart D. Ehrman (ed.), *The Apostolic Fathers*, (ser. *The Loeb Classical Library*, t. 2), Cambridge Mass.: Harvard University Press, 2003, p. 86–119; Michael W. Holmes (ed.), *The Apostolic Fathers: Greek Texts and English Translations*, 3rd edition, Grand Rapids: Baker Academic, 2007, p. 722–767; Ulrich H. J. Körtner, Martin Leutzsch, *Papiasfragmente. Hirt des Hermas*, (ser. *Schriften des Urchristentums*, 3), Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998; Enrico Norelli (ed.), *Papia di Hierapolis, Esposizione degli oracoli del Signore. I frammenti*, (ser. *Lettture cristiane del primo millennio*, 36), Milano: Paoline, 2005. Svarbesni fragmentai skelbti lietuviškai: Darius Alekna, Vytautas Ališauskas (sud.), *Bažnyčios Tėvai: Nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo: Antologija*, Vilnius: Aidai, 2003, p. 82–85 (Dariaus Alekno vertimas).

ar apylinkėse. Apie Papijo gyvenimą žinome labai nedaug – tik nuotrupas, išsaugotas Ireniejaus ir Eusebijo. Anot Eusebijo *Kronikos* (II, *anno ab Abrah.*, 2114; plg. Hieron. *Chron.*, *anno Traj.*, III), apie 100 m. po Kr. Papijas turėjo būti sulaukęs maždaug 40-ies, tad jo gyvenimas paprastai datuojamas apie 60–130 m.² Iš Ireniejaus ir Eusebijo žinome, kad Papijas parašė penkių knygų veikalą λογίων κυριακῶν ἐξηγήσεως [πέντε βιβλία] – pavadinimą galima versti *Viešpaties išstarmių aiškinimo [penkios knygos]*. Dėl archajiškos teologijos ir, galbūt, dėl skeptiškos Eusebijo pažiūros, Papijo veikalas nebuvo perdėm populiarus. Šiomis knygomis, jų vardo neminėdamas, naudojosi pirmas lotyniškasis Šv. Rašto komentatorius Petavijos (dab. Ptuj, Slovėnija) vyskupas Viktorinas (miręs 303/304), savo komentarą Apokalipsei rašęs apie 260 m.³ Atrodo, kad *Aiškinimas* – vienintelis Papijo darbas. Nors nemaža tyrinėtojų mėgino datuoti Papijo veikalą net II a. viduriu, argumentai už daug ankstyvesnę jo datą suformavo vyraujančią šiuolaikinių mokslininkų konsensą:

- nuomonę, kad Papijo knyga parašyta apie 109–110 m., palaiko Eusebijo liudijimas (visoje *Bažnyčios istorijos* III knygoje, kurioje rašoma apie Papiją, neminimi įvykiai po imp. Trajano viešpatavimo, o IV knygos pasakojimas pradedamas 12 jo metais – apie 109 m.);
- pats Papijas sakosi pažinojęs ne tik „Viešpaties mokinius“, bet ir pirmąsias Bažnyčios „evangelisto“ Pilypo dukteris (šio asmens tikslė tapatybė mums čia nesvarbi) – jau I a. šeštame dešimtmetyje jos buvo suaugusios (*Apd* 21, 8–9; *HE*, III 39.9);
- Ireniejus *Adv. Haer.*, V 33.4 Papiją vadina „senybinis vyras“ – šis titulas nebūtų tikęs žmogui, dar gyvenusiam prieš porą dešimčių metų (Ireniejaus veikalas *Prieš erezijas* parašytas apie 180 m.);
- išlikusiuose veikalų fragmentuose nėra jokių žymių, kad Papijas būtų polemizavęs su Frigijoje apie II a. vidurį plitusiu montanizmu arba jau susiformavusiu gnosticizmu (Basilidas veikė maždaug 130–140 m., kiek vėliau – Valentinas). Taip pat nei Ireniejus, nei Eusebijas, nei vėlesni autoriai nemini Papijo kaip antiretinio rašytojo.

Tad visi duomenys rodo, kad Hierapolio vyskupo veikalas parašytas, tikėtinausia, apie 110 m.⁴

² Bart D. Ehrman, *op. cit.*, p. 86.

³ Plg.: „Marcus, interpres Petri, ea quae in munere docebat commemoratus conscripsit, sed non ordine, et incipit prophetiae verbo per Esaiam praenuntiato“ (*Comm. Apoc.* 4.4).

⁴ Ulrich H. J. Körtner, „Papiasfragmente“, in: *Die Apostolischen Vätern: Eine Einleitung*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2009, p. 188–189; plg. taip pat konservatyvesnį Robert W. Yarbrough, „The date of Papias: a reassessment“, in: *Journal of the Evangelical Theological Society*, 1983, t. 26, p. 181–191.

Svarbu turėti galvoje, kad nuo knygos parašymo laiko reikia skirti tą metą, kai Papijas rinko sakytinius padavimus – tai mus nukelia į daug senesnį laikotarpį – apie 90 m. (žr. žemiau).

Pereikime prie Papijo užrašytos informacijos. Pirmiausia pateikiame Eusebijo pasakojimo iš *Bažnyčios istorijos* III knygos ištraukas (originalo tekstą ir vertimą), kurioje cituojama Papijo veikalo įžanga ir apibūdinami pastarojo šaltiniai (3.39.1–4, 7, 11, 14 = Norelli, fr. 5)⁵, vėliau aptarsime šių fragmentų turinį:

Eusebii Pamphili *Historia Ecclesiastica* (toliau: Eus. HE)⁶

3.39.1. Τοῦ δὲ Παπίας συγγράμματα πέντε τὸν ἀριθμὸν φέρεται, ἃ καὶ ἐπιέγραπται Λογίων κυριακῶν ἐξηγήσεως. τούτων καὶ Εἰρηναῖος ὡς μόνον αὐτῶ γραφέντων μνημονεύει, ὡδέ πως λέγων· “ταῦτα δὲ καὶ Παπίας ὁ Ἰωάννου μὲν ἀκουστής, Πολυκάρπου δὲ ἐταῖρος γεγονώς, ἀρχαῖος ἀνὴρ, ἐγγράφως ἐπιμαρτυρεῖ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἑαυτοῦ βιβλίων. ἔστιν γὰρ αὐτῶ πέντε βιβλία συντεταγμένα”. 2. καὶ ὁ μὲν Εἰρηναῖος ταῦτα. αὐτὸς γε μὴν ὁ Παπίας κατὰ τὸ προοίμιον τῶν αὐτοῦ λόγων ἀκροατὴν μὲν καὶ αὐτόπτην οὐδαμῶς ἑαυτὸν γενέσθαι τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἐμφαίνει, παρειληφέναι δὲ τὰ τῆς πίστεως παρὰ τῶν ἐκείνοις γνωρίμων διδάσκει δι’ ὧν φησιν λέξεων· 3. “Οὐκ ὀκνήσω δέ σοι καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθον καὶ καλῶς ἐμνημόνευσα, συγκατατάξαι ταῖς ἐρμηνείαις, διαβεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀληθειαν. οὐ γὰρ τοῖς τὰ πολλὰ λέγουσιν ἔχαιρον ὥσπερ οἱ πολλοί, ἀλλὰ τοῖς τὰ ἀληθὴ διδάσκουσιν, οὐδὲ τοῖς τὰς ἀλλοτρίας ἐντολὰς μνημονεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰς παρὰ τοῦ κυρίου τῇ πίστει δεδομένας καὶ ἀπ’ αὐτῆς παραγινομένας τῆς ἀληθείας. 4. εἰ δὲ που καὶ παρηκολουθηκῶς τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους· τί Ἀνδρέας ἢ τί Πέτρος εἶπεν ἢ τί Φίλιππος ἢ τί Θωμᾶς ἢ Ἰάκωβος ἢ τί Ἰωάννης ἢ Ματθαῖος ἢ τις ἕτερος τῶν τοῦ κυρίου μαθητῶν, ἃ τε Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, τοῦ κυρίου μαθηταί, λέγουσιν. οὐ γὰρ τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτόν με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον, ὅσον τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης.” [...]

7. καὶ ὁ νῦν δὲ ἡμῖν δηλούμενος Παπίας τοὺς μὲν τῶν ἀποστόλων λόγους παρὰ τῶν αὐτοῖς παρηκολουθηκῶτων ὁμολογεῖ παρειληφέναι, Ἀριστίωνος δὲ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου αὐτήκοον ἑαυτὸν φησι γενέσθαι. ὀνομαστὶ γοῦν πολλάκις αὐτῶν μνημονεύσας, ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν τίθησιν αὐτῶν παραδόσεις. [...] 11. καὶ ἄλλα δὲ ὁ αὐτὸς ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου εἰς αὐτὸν ἦκοντα παρατίθεται, ξένας τέ τινας παραβολὰς τοῦ σωτῆρος καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τινα ἄλλα μυθικώτερα.

⁵ Jei nenurodyta kitaip, vertimas straipsnio autoriaus.

⁶ Eusebijo originalusis tekstas pateikiamas pagal: Eusebius von Caesarea, *Kirchengeschichte*, hrsg. von Eduard Schwartz, (ser. *Die Griechischen Christlichen Schriftsteller*, t. 9, 1–3), Leipzig: Hinrichs, 1914.

[...] 14. καὶ ἄλλας δὲ τῆ ἰδίᾳ γραφῆ παραδίδωσιν Ἀριστίωνος τοῦ πρὸσθεν δεδηλωμένου τῶν τοῦ κυρίου λόγων διηγήσεις καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου παραδόσεις, [...]

3.39.1. Papijas išleido penkių dalių veikalą, pavadintą *Viešpaties ištarimų aiškinimas*. Ireniejus ši mini kaip vienintelį jo parašytą, sakydamas: „Taip ir Papijas, Jono klausytojas bei buvęs Polikarpo beįdras, senybinis vyras, tai paliudijo raštu ketvirtoje savo knygoje, o yra jisai sudėjęs penkias knygas“ [Iren. *Adv. Haer.*, 5.33.4]. 2. Tai šitaip Ireniejus. O pats Papijas savo svarstymo įžangoje nesako buvęs kurio nors iš šventųjų apaštalų klausytojas, ar juos regėjęs, jis nurodo perėmęs tikėjimo dalykus iš juos pažinojusiųjų, sakydamas pažodžiui taip: 3. „Nedvejosiu, kita vertus, tau tvarkingai išguldyti drauge su aiškinimais to, ką iš senolių gerai išmokau ir ką gerai įsidėjau į atmintį, nes esu įsitikinęs viso to teisingumu. Mat ne daug kalbančiais mėgavausi, kaip kad dauguma, bet tik mokančiais tiesos, ir ne tais, kurie primindavo svetimus prisakymus, bet tik tais, kurie [primindavo] Viešpaties duotus tikėjimui ir ateinančius nuo pačios Tiesos. 4. Tad, kai atvykdavo kas nors artimas senoliams, teiraudavausi apie senolių žodžius: ką [anot senolių] yra sakęs Andriejus, ką Petras, o ką Pilypas, ką Tomas ar Jokūbas, ką gi Jonas ar Matas, ar kuris kitas iš Viešpaties mokinių, taip pat ką saką Aristionas arba senolis Jonas, Viešpaties mokiniai. Mat man atrodė, jog tai, kas gaunama iš knygų, neduos tiek naudos, kaip tai, kas ateina iš gyvo ir pasiliekančio balso“. [...]

7. Mūsų aptariamasis Papijas pripažįsta apaštalų žodžius perėmęs iš jų sekėjų ir nurodo patsai klausęs Aristiono ir senolio Jono. Mat šiuodu jis dažnai mini vardu ir savo veikale išdėsto jų padavimus. [...] 11. Taip pat jis pateikia iš nerašyto padavimo dar ir kitų jį pasiekusių nežinomų [keistų?] Viešpaties palyginimų, jo pamokymų ir keletą kitų labiau pasakiškų dalykų. [...] 14. Ir savo paties rašinyje perduoda anksčiau minėtojo Aristiono pasakojimus apie Viešpaties žodžius ir senolio Jono padavimus [...].

Veikalo pavadinimas. Apie patį Papijo veikalą (jo žanrą, turinį, hermeneutinę strategiją) informacija labai menka. Antraštė, kaip ir analogiškais antikinės literatūros atvejais, tampa svarbiu veikalo turinio šaltiniu. Tyrinėtojai nesutaria, ką tiksliai reiškia abu veikalo įvardijimo sandai.

Pirmasis pavadinimo dėmuo (τὰ λόγια κυριακά; originale gen. pl. λογίων κυριακῶν) gali būti suprantamas dvejopai. Klasikinėje ir vėlesnėje graikų kalboje λόγιον (paprastai pl. λόγια) pagrindinė reikšmė yra *oracle, esp. one preserved from antiquity* (LSJ), Filono Aleksandriečio raštijoje tai reiškia dieviškos kilmės pasakymą arba nurodymą; bendrinė reikšmė „pasakymas, posakis“ yra itin reta (LSJ s.v.⁷). Kitaip tariant, λόγιον – tai „trumpas pasa-

⁷ Plg. Franco Montanari, *Vocabolario della lingua greca*, seconda edizione, Torino: Loescher, 2004, s.v.: *oracolo, predizione; insegnamento divino, parola divina*.

kymas, ateinantis nuo dievybės; šia prasme jį perima graikiškoji Biblija⁸. Reikia pripažinti, kad naujausioje Septuagintos leksikografijoje⁹ esama subtilesnės semantinės diferenciacijos: λόγιον aiškinamas ne tik kaip *oracle*, bet ir kaip *that which is said by way of instruction* (su nuoroda *Ist* 33, 9; *Iz* 5, 24; *Ps* 147, 4). Vis dėlto ir šiais atvejais kalbama apie Dievo žodį. Neabejotinai bendrine „pasakymo“ reikšme Senajame Testamente λόγιον pavartojamas itin retai (plg. *Ps* 18, 15: καὶ ἔσονται εἰς εὐδοκίαν τὰ λόγια τοῦ στόματός μου). Klemensas Romietis λόγια sutaptina su Šventuoju Raštu (= Senuoju Testamentu) ir ragina „išžiūrėti į Dievo ištarmes“ (*Cor.*, I 53.1: ἐγκεκύφατε εἰς τὰ λόγια τοῦ θεοῦ). Verčiant Papiją kartais pasirenkamas neutralus, tačiau, kaip matome, leksikografiškai mažai pagrįstas λόγια vertimas „pasakymai“ (*sayings*)¹⁰. Papijo veikalo antraštėje sakralinę semantiką sustiprina λόγια pažyminsys κυριακά, tad neutralus vertimas čia tikrai nebūtų adekvatus. Nėra abejonių, kad antraštės vertimas *Viešpaties ištarmių aiškinimas* tiksliau atspindi ypatingą Jėzaus pasakymų, tiek perduotų žodžiu, tiek užrašytų, reikšmę II a. pradžioje. „Viešpaties ištarmės“ jau akivaizdžiai suvokiamos kaip turinčios statusą, tolygų Senajam Testamentui.

Sudėtingesnis klausimas, ar τὰ λόγια κυριακά apima tik Viešpaties „ištarmes / pasakymus“, ar ir pasakojimus apie Jėzaus gyvenimą ir darbus. Tai, kaip apibrėžiama λόγια prasmė, lemia ir kaip bus interpretuojamos žinutės apie Morkaus, o ypač Mato, veikalus.

Nuomonė, kad Papijo λόγια κυριακά aprėpia ne tik „ištarmės“, bet ir istorijas apie Jėzaus gyvenimo įvykius, grindžiama keliais argumentais. Paminėsime svarbiausius:

- Papijo vartojamas pažyminsys κυριακά parodąs, kad Jėzus logijoje esąs „ne subjektas, bet objektas“, t. y. sureikšminamas skirtumas tarp daiktavardinio logijų apibūdinimo τοῦ κυρίου (Polikarpas; žr. žemiau) ir būdvardinio κυριακά (Papijas) – esą pirmu atveju nurodomas pasakymo subjektas („Viešpaties pasakytos ištarmės“), antru – objektas („ištarmės, liečiančios Viešpatį“)¹¹;
- turimų negausių fragmentų ir liudijimų peržvalga rodo, kad Papijas pasakoja ir įvairias istorijas (pvz., pasakojimo apie moterį svetimautoją kitą versiją, negu *Jn* 8, 1–11 – Eus. *HE*, 3.39.17);

⁸ Enrico Norelli, *Papia di Hierapolis*, p. 60.

⁹ Takamitsu Muraoka, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Louvain–Paris–Walpole, MA: Peeters, 2009, p. 433.

¹⁰ Plg. Bart D. Ehrman, *The Apostolic Fathers*, p. 97; Michael W. Holmes, *The Apostolic Fathers*, p. 38, bet p. 311; kalbant apie Mato evangeliją, jau sakoma *oracles*.

¹¹ Ulrich H. J. Körtner, „Papiasfragmente“, p. 177.

– tolesnėje Eusebijo citatoje (3.39.15, žr. žemiau) rašydamas apie *Evangelijos pagal Morkų* kilmę, Papijas „tai, kas [Viešpaties] kalbėta ir kas daryta“ ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα vartojaš sinonimiškai su λόγια.

Versija, kad Papijo λόγια apima ir naracinę medžiagą, yra sulaukusi svarios kritikos. Štai pagrindinės jos mintys:

– radikalią perskyrą tarp λόγια apibūdinimų κυριακά ir τοῦ κυρίου tenka atmesti dėl spekuliatyvaus jos pobūdžio, nes nepateikiama jokių neabejotinų šią perskyrą pagrindžiančių tos pat epochos pavyzdžių ar rimtų gramatinių argumentų. Maža to, savo apžvalgoje apie Papiją Eusebijas teigia, kad Papijas pateikęs Aristiono žinias apie „Viešpaties žodžius“ (τῶν τοῦ κυρίου λόγων διηγήσεις – 3.39.14), beveik neabejotinai vartodamas tai kaip sinoniminį posakį frazei λόγια κυριακά. Nors negalime būti visai tikri, kad toks pasakymas pažodžiui cituojamas iš Papijo teksto, tačiau bent jau galime teigti, jog pats Eusebijas nematė skirtumo tarp abiejų pasakymų;

– Eusebijas ir kiti autoriai iš tiesų mini Papijo veikale panaudotą naracinę medžiagą, tačiau ji yra labai įvairi tiek turinio, tiek žanro atžvilgiu, liečia nebūtinai tik Jėzaus darbus, o kai kada galbūt peržengia evangelijų chronologinius rėmus. Panašiausia, kad tos istorijos, gautos iš sakytinės tradicijos, panaudojamos kaip papildoma „aiškinimų“ medžiaga („ką gerai įsidėjau į atmintį, tvarkingai išguldėti drauge su aiškinimais“ – Eus. HE, III 39.3);

– platesnio aiškinimo (kad *logia* apima ir pasakojimus apie Jėzaus veiklą) šalininkai dažnai nurodo, jog sąvokų ἢ λεχθέντα, ἢ πραχθέντα ir λόγια vartosena fragmente, skirtame Morkaus evangelijai, veikiausiai esanti sinoniminė. Tai yra konkrečia prielaida grindžiama interpretacija. Iš tiesų tenka rinktis tarp dviejų interpretacinių strategijų: 1) atiduoti pirmenybę artimuose šaltiniuose pakankamai paliudytai semantikai (*logia* apima pirmiausia pasakymus, mokymą) ir fragmento apie Morkų duomenis interpretuoti jos šviesoje, ar 2) atvirkščiai – mėginti perinterpretuoti leksikografinę medžiagą taip, kad ji palaikytų įvardijimų ἢ λεχθέντα, ἢ πραχθέντα ir λόγια sinonimiškumą. Mums pagrįstesnis regis (1) pasirinkimas. Šiuo atveju Papijo pasakojimo plėtotę galim matyti taip: išlikusiame Papijo tekste iš pradžių akcentuojamas konkrečios *Morkaus* surašytos evangelijos turinys (ką Jėzus yra kalbėjęs ir daręs), o paskui dėmesys nukrypsta į *Petrą*, kaip Viešpaties ištarnių – to, kas yra paties Papijo knygos objektas, perteikėją. Papijas čia nuosaikiai, pateisindamas Petrą, išsako kritiką, esą jo skelbime apie Viešpatį trūkę tam tikros „tvarkos“, bet, nebeminėdamas *πραχθέντα*, mąsto apie tai, kas jam labiausiai rūpi – kalbų seką (žr. žemiau). Kitaip tariant, visą Petro skelbimo turinį įvardydamas vien λόγια, Papijas čia tiesiog pasinaudoja *pars pro toto* figūra.

Vis dėlto šioje diskusijoje, mums regisi, svarbiausias argumentas tas, kad λόγια vienalaikės (tegu ir negausios) krikščioniškosios vartosenos pozicijai negali būti aiškinama kaip „pasakojimai [apie Jėzų]“. Antai Klemen-

sas Romietis *Laiške korintiečiams* (apie 95 m.) ragindamas savo adresatus būti romius ir nuolankius pateikia septynių Jėzaus pasakymų (vienas jų neturi analogų evangelijose), seką. Ji apibendrinama pranašo Izaijo citata:

Cl. Rom. 1 Cor.¹²

13.3. φησὶν γὰρ ὁ ἅγιος λόγος· 4. «Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν προῦν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τὰ λόγια;»
τὰ λόγια A : τοὺς λόγους H (=LXX)

13.3. „Sako gi šventasis žodis: 4. *Į ką pažvelgsiu, jei ne į švelnų ir romų, ir virpantį nuo mano ištarmių* [Iz 66, 2].“

Akivaizdu, kad Septuagintos citatoje originalo *mano žodžių* pakeisdamas į *mano ištarmių*, Klemensas Romietis τὰ λόγια įvardija aukščiau surašytus Viešpaties pasakymus, jokios nuorodos į galimą ἢ προαχθέντα čia nesama. Netrukus Smirnos vyskupas Polikarpas, Papijo „beñdras“, savo *Laiške filipiečiams* (tikėtina, kad parašytame netrukus po Ignoto Antiochiečio kankinystės¹³, apie 110 m. – maždaug tada, kaip ir Papijo veikalas) rašo:

Ignat. *Ad Phil.*¹⁴

7.1. [...] καὶ ὅς ἂν μεθοδεύῃ τὰ λόγια τοῦ κυρίου πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας καὶ λέγῃ μῆτε ἀνάστασιν μῆτε κρίσιν, οὗτος πρωτότοκός ἐστι τοῦ σατανᾶ.

7.1. „Kas perkreipia Viešpaties ištarmes pagal savo geismus ir sako nesant nei prisikėlimo, nei teismo, tas yra šėtono pirmgimis.“

Ši Polikarpo frazė irgi gali būti interpretuojama tik kaip tiesioginė nuoroda į Jėzaus žodžius (priešinga nuomonė čia kartais siūlo ne tiek argumentus, kiek savotišką užsikirtimą: „bet ir šiuo atveju negalima atmesti platesnės nuorodos į krikščioniškąjį mokymą“¹⁵). Beje, μεθοδεύω čia, matyt, reikia suprasti kaip nuorodą į oponentų aiškinimo strategijas, padedančias Viešpaties ištarmes interpretuoti kitaip, negu jos suprantamos pagrindinėje krikščioniškojo mokymo linijoje, kuriai atstovauja Polikarpas. Polikarpo oponentai daro iš esmės tą patį, ką ir Papijas. Ir pastarasis, ir pirmieji aiškina Viešpaties ištarmes, tik iš skirtingų pozicijų. Stiprėjančią „aiškinimo“ svarbą poapaštalinėje krikščionybėje liudija garsiosios nekanoninės *Tomo evangelijos* (II a. pr.), sudarytos iš prisikėlusio Jėzaus pasakymų, įžanginė dalis (*log.* 1):

¹² Graikiškas tekstas iš: Bart D. Ehrman, *The Apostolic Fathers*, t. 1.

¹³ Michael W. Holmes, *op. cit.*, p. 276.

¹⁴ Graikiškas tekstas iš: Bart D. Ehrman, *op. cit.*, t. 1.

¹⁵ Enrico Norelli, *op. cit.*, p. 61, išn. 11.

Papyrus Oxyrhynchus 654.1–5¹⁶

οἱ τοι οἱ {οι} λόγοι οἱ [ἀπόκριφοι οὗς ἐλά-]
 λησεν Ἰη(σοῦ)ς ὁ ζῶν κ[αὶ ἔγραψεν Ἰούδα ὁ]
 καὶ Θωμᾶ. Καὶ εἶπεν· [ὅς ἂν τὴν ἐρμηνεί-]
 αν τῶν λόγων τούτ[ων εὖρηθῃ θανάτου]
 οὐ μὴ γέυσηται.

Štai paslėptieji žodžiai, kuriuos kalbėjo gyvasis Jėzus ir kuriuos surašė Judas (kitaip Tomas). Ir [Jėzus] kalbėjo: „Kas atras šitų žodžių aiškinimą – neragaus mirties“.

Po antraštės einantis pasakymas priskirtinas „gyvajam [t. y. prisikėlusiam] Jėzui“, atspindi naują krikščioniškųjų bendruomenių situaciją. Ji ypač išryškėja palyginus su labai panašiu posakiu *Jn* 8, 52 (plg. 51). *Evangelijoje pagal Joną* skaitome: „Jei kas laikysis mano žodžio (τὸν λόγον μου τηρήσῃ), neragaus mirties per amžius“ (J). Veiksmažodis τηρέω šioje Jėzaus ištarmėje gali būti suprantamas iškart abiem prasmėm¹⁷: tiek kaip ‘vykdyti, praktikuoti’ („laikytis“), tiek kaip ‘sergėti, išlaikyti nepažeista’¹⁸. *Tomo evangelijoje* pateikiamo posakio redakcija atspindi poslinkį ankstyvojoje krikščionių bendruomenėje nuo Jėzaus žodžių ‘sergėjimo’ prie ‘aiškinimo’ (ἐρμηνεία, Papijas šį žodį pavartoja *HE*, III 39.3). Šį poslinkį paakino hermeneutinė krizė, bekylanti, kai į amžinybę iškeliaujant antrai krikščionių kartai pamažu nyko tiesiogine patirtimi paremta interpretacinė institucija („nuo pradžios savo akimis mačiusieji“, plg. *Lk* 1, 2), galinti tarti galutinį žodį diskusijoje dėl Jėzaus mokymo tikrosios prasmės. Panašu, kad Papijo veikalas buvo paremtas panašaus žanro, kaip *Tomo evangelija*, rinkiniu, kurio logijas autorius aiškino.

Abi pasakymo „Viešpaties ištarmės“ interpretacijos remiasi solidžiais argumentais. Mums regisi, kad antroji interpretacija (sąvoka „ištarmės“ apima tik Jėzaus pasakymus) yra patikimesnė. Antra vertus, labai tikėtina, kad kai kurie pasakymai galėjo būti pateikti su minimaliu naraciniu rėmu, nors jokiū būdu neprilygstančiu išplėtotoms evangelijų istorijoms¹⁹.

¹⁶ Graikiškas tekstas pagal: Bentley Laiton (ed.), *Nag Hammadi Codex II, 2–7 together with XIII, 2**, *Brit. Lib. Or.* 4926(1), and *P.OXY.* 1, 654, 655, t. 1: *Gospel according to Thomas, Gospel according to Philip, Hypostasis of the Archons*, Leiden: Brill, 1989, p. 113.

¹⁷ Rudolf Schnackenburg, *The Gospel according to St. John*, London: Burns & Oates, t. 1–3, 1968–1982; t. 2, p. 219.

¹⁸ Walter Bauer, Frederick W. Danker (ed.), *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, 3d ed., Chicago: University of Chicago Press, 2000, s.v.

¹⁹ Armin Daniel Baum, „Papias als Kommentator evangelischer Aussprüche Jesu. Erwägungen zur Art seines Werkes“, in: *Novum Testamentum*, Leiden, 1996, t. 38, p. 257–276.

Antras pavadinimo dėmuo ἐξηγήσεως Eusebijo pateiktas kilmininko linksniu. Taip yra dėl to, kad visame pavadinime buvo nurodytas knygų skaičius: *Viešpaties išstarmių aiškinimo penkios knygos* (πέντε βιβλία). Tyrinėtojų nuomonės išsiskiria dėl žodžio ἐξήγησις reikšmės. Šis daiktavardis gali reikšti arba ‘pasakojimą’ (*statement, narrative*), arba ‘aiškinimą’ (*explanation, interpretation*) (LSJ). Abiem reikšmėm jis pavartojamas ir knygų įvardijimuose: pirmu atveju [Herodoto] Homero biografija kai kuriuose rankraščiuose vadinama Ἐξήγησις περὶ τῆς τοῦ Ὀμήρου γενέσιος καὶ βιοτῆς (*Pasakojimas apie Homero kilmę ir gyvenimą*, 50–150 m. po Kr.). Antra reikšme ἐξήγησις pavartotas Zenonui Elėjiečiui (apie 490–430 pr. Kr.) priskirtos knygos Ἐξήγησις τῶν Ἐμπεδοκλέους (*Empedoklio aiškinimas*) (Soudas s.v.) ir Herakleidui Pontiečiui (390–310 pr. Kr.) priskirtų knygų Ἡρακλείτου ἐξηγήσεις δ (*Herakleito aiškinimų 4 knygos*) ir Πρὸς τὸν Δημόκριτον ἐξηγήσεις α (*Aiškinimų prieš Demokritą 1 knyga*) (Diog. L., 5.88) pavadinimuose. Gramatiko Dorotėjo Aškaloniečio rašinys pavadintas Ἐξήγησις τοῦ παρ’ Ὀμήρω κλισίου. Ši pavadinimą veikiausiai tiktų versti „Traktatas / svarstymas apie Homero žodį κλισίον“.

„Ištarmes“ laikant istorijomis apie Jėzų, ἐξήγησις būtų nuoseklu perteikti kaip „išdėstymą“, „pasakojimą“. Tačiau žvelgiant atsietai, argumentai už tokį vertimą gan menki. Sakoma, kad Eusebijas necituoja konkrečių Papijo „aiškinimų“, tačiau tai neįrodo nieko. Eusebijas apskritai pateikia tik kelis Hierapoliečio veikalo fragmentus – net negalime būti tikri, kad Bažnyčios istorikas turėjo po ranka visą *Viešpaties išstarmių aiškinimą*. Maža to, šaltiniuose yra išlikę tam tikrų aiškinimų nuotrupų (pvz., Norelli, fr. 13, 14, 16). Kiti argumentai iš viso vargu ar laikytini argumentais. Antai Ulrichas H. J. Körtneris autoritetingoje Eusebijo apžvalgoje stebinamai išvelgia diuigijis ir ἐξήγησις sinonimiškumą²⁰. Tačiau tai, kad Eusebijas šias sąvokas vartoja tikrai sinonimiškai, vargu ar įmanoma įrodyti. Priėmus prielaidą, kad ἐξήγησις Papijo veikalo pavadinime suprastinas kaip „pasakojimas“, nepaprastai sunku nusakyti, kokio žanro kūrinį Papijas turėtų būti parašęs; mat neabejotina, kad pastarasis, ne taip kaip Pseudo-Herodotas, nė neketino išdėstyti Jėzaus gyvenimo. Ne veltui vienam vokiečių mokslininkui, itin ginančiam ἐξήγησις ir diuigijis sinonimiškumą, Papijo veikalą teko įvardyti pasitelkus nepakartojamą vokišką įmantrumą: *Auslegende Darstellung von Jesusgeschichten*²¹.

²⁰ Ulrich H. J. Körtner, „Papiasfragmente“, p. 178.

²¹ *Ibid.*; plg. Ulrich H. J. Körtner, *Papias von Hierapolis*, (ser. *Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments*, 133), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983, p. 162–163.

Kad ir kokie skurdūs būtų duomenys apie aptariamojo kūrinio pobūdį, išlikusiame įžangos fragmente esama svarbios nuorodos. Nežinomam savo dedikatuvi Papijas rašo: „Nedvejosiu, kita vertus, tau tvarkingai išguldyti drauge su aiškinimais (συγκατατάξαι ταῖς ἐρμηνείαις) to, ką iš senolių gerai išmokau ir ką gerai įsidėjau į atmintį, nes esu įsitikinęs viso to teisingumu“ (HE, 3.39.3). Ši frazė atskleidžia net keletą esminių dalykų. Autorius savo žanrą čia vadina ἐρμηνεία. Šis žodis, tegu irgi ne vienprasmis, čia tikrai nereiškia ‘pasakojimo’ (*narrative*), esamame kontekste tiksliausiai jį perteikia ‘aiškinimai’. Frazės pabaigą galima versti „išguldyti drauge su aiškinimais“²² arba „įterpti į aiškinimus“²³, bet abiem atvejais kalbame apie du skirtingos prigimties dalykus – aiškinimus ir iš „senolių“ (apie juos žr. žemiau) „gyvojo žodžio“ perimtas žinias.

Apibendrinant galima pasakyti, kad ir po šiuolaikinių tyrimų iš esmės tebėra priimtinas Jeronimo (ir Rufino) pateiktas Papijo antraštės vertimas *Explanatio sermonum Domini* (Hier. *de viris ill.* 18 = Norelli, fr. 7)²⁴. Taip suprastas Papijo veikalo pavadinimas nuskamba tarsi Didžiosios Bažnyčios atsakas į Tomo evangelijoje užfiksuotą kvietimą „atrasti šitų žodžių aiškinimą“.

Kelios pastabos apie Papijo įžangą. Papijo citatos pirmame sakinyje esantis δέ rodo, kad įžanga cituojama ne nuo pradžios. Nors pradinės dalies jau nebeturime, šis supriešinimas dalelyte δέ („antra vertus“) leidžia daryti labai patikimą išvadą, kad pirmiau kalbėta apie patį aiškinimo objektą, be abejo, „Viešpaties ištarmės“. Jos skiriasi nuo senolių padavimo ypač tuo, kad padavimas buvo sakytinis, o „ištarmės“ turėjo būti gautos kitu būdu – remdamiesi kontekstu ir logika turime joms pripažinti *rašytinį* pavidalą. Veikiausiai tai Jėzaus pasakymai, paimti iš Morkaus ir kažkokios graikiškos Mato versijos.

Hierapolio vyskupas mini atvykstančius asmenis, kuriuos klausinėdavo apie apaštalų mokymą (ir jų gyvenimą). Pats jis galėjo būti ir nedaug keliavęs, tačiau Hierapolis buvo dviejų didžiųjų kelių sankryžoje – vieno iš rytų į vakarus (tarp Sirijos Antiochijos ir Efezo), kito – iš pietryčių į šiaurės vakarus (tarp Atalijos Pamfilijoje ir Smirnos). Per jį traukdavo daug žmo-

²² Armin Daniel Baum, *op. cit.*, p. 270–271; Richard Bauckham, „Papias and the Gospels“, 2012, p. 11, in: <http://austingrad.edu/images/SBL/Papias%20and%20the%20gospels.pdf>.

²³ Enrico Norelli, *op. cit.*, p. 251.

²⁴ Plg. Armin Daniel Baum, „Papias als Kommentator“, p. 276.

nių įvairiais reikalais, be abejonės, ir klajojančių krikščionių mokytojų (žr. žemiau).

„Aiškinimo“ įžangoje išvardijamos keturios asmenų grupės:

- atvykėliai, artimi senoliams;
- su Viešpaties mokiniais bendravę senoliai;
- Viešpaties mokiniai Andriejus, Petras, Pilypas, Tomas, Jokūbas, Jonas, Matas;
- Aristionas ir senolis Jonas, taip pat Viešpaties mokiniai.

Pamėginkime peržvelgti šias grupes ir su jomis susijusią problematiką kaip tik šia tvarka.

Senoliams artimi asmenys nėra griežtąja, chronologine, prasme kita krikščionių karta negu senoliai. Jie gali būti ir jaunesni, tačiau vienalaikiai senolių aplinkos žmonės. Svarbiausias jų skirtumas nuo pastarųjų – ne amžiaus / kartos, bet statuso. Tikėtinausia, kad jie yra klajojantys mokytojai, panašūs į tuos, kurie minimi *Didachėje* (11–13). Dar 1973 m. Gerdas Theissenas šaltiniuose įvairiai vadinamus per kaimus ir miestelius traukiančius Evangelijos skelbėjus identifikavo kaip logijų tradicijos perdavėjus²⁵. Nega lima atmesti, kad ši grupė apima ir keliaujančius bendratikius amatininkus; nuostatai kaip juos priimti taip pat pateikti *Didachėje*.

Senoliai, nepaisant jų išskirtinės įtakos I a. pabaigoje Mažosios Azijos bendruomenėse, o per jas ir visoje Didžiojoje Bažnyčioje, tebelieka gan mįslinga grupė. Pabirų užuominų apie juos galime rasti ypač Ireniejaus, Klemeno Aleksandriečio ir Hipolito raštuose. Atitinkamas graikiškas žodis *πρεσβύτερος* Naujajame Testamente vartojamas keliomis pagrindinėmis reikšmėmis²⁶:

1. Palestinoje: a) žydų pasaulietinės aukštuomenės narys, skiriant nuo aukštųjų kunigų grupės sinedrione, b) sinagogos vyresnysis, c) religinės tradicijos šaltinis (*Mt* 15, 2: *διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσιν τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων*; plg. *Mk* 7, 3.5) arba Senojo Testamento laikų tikėjimo protėvis / pirmtakas (*Hebr* 11, 2: *ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι*).
2. Ankstyvosiose krikščionių bendruomenėse – įvairaus statuso vadovai (lietuviškuose NT vertimuose – paprastai „vyresnieji“): a) pirmykštės Jeruzalės

²⁵ Gerd Theissen, „The wandering radicals: Lights shed by the sociology of literature on the early transmission of Jesus sayings“, in: *Social-Scientific Approaches to New Testament Interpretation*, ed. by David G. Horell, Edinburgh: T&T Clark, 1999, p. 93–120.

²⁶ Plg. J. Rohde, *πρεσβύτερος*, in: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, hrsg. von Horst Balz und Gerhard Schneider, t. 3, Stuttgart u.a.: Verlag W. Kohlhammer, 1983, p. 356–359.

bendruomenės vadovai šalia apaštalų (*Apd* 15, 2 ir t.), b) naujai įsteigtų bendruomenių vadovai, paskirti apaštalų (*Apd* 14, 23 ir kt.), arba jau susiformavusios presbiterių institucijos atstovai (*1 Pt* 5, 1 ir t.; *Tit* 1, 5).

3. „Apaštališkosios tradicijos nešėjo ir perteikėjo garbės vardas“, randamas 2/3 *Jn*.
4. Galiausiai – vyresnio amžiaus žmogus (*Apd* 2, 17b; *1 Tim* 5, 1).
5. Šalia šių figūrų regime dvidešimt keturis *Aprėškimo Jonui* „vyresnius“, dalyvaujančius dangaus liturgijoje prie Dievo sosto (*Apr* 4, 10; 5, 6–14; 7, 11–17; 11, 16–18; 14, 3; 19, 4).

Pradžiai reikia atriboti 2.b reikšmę. Papijo minimi „presbiteriai“ gyvuoja lygia greta su instituciniais presbiteriais. Papijo „senoliai“ – autoritetingi, jau pagyvenę asmenys – tikėjimo tradicijos šaltiniai ir sergėtojai, ankstesnės, antrosios, krikščionių kartos atstovai, suvokiami kaip apaštalų mokiniai. Kiek galima spręsti, tai specifinis Mažosios Azijos bažnyčių reiškinys. Tikėtina, kad didžioji jų dalis atsikėlė iš Palestinos į Mažosios Azijos miestus (minimi Efezas ir Smirna) per katastrofiškąją Judėjos karą (66–73 m.), ypač po Jeruzalės išgriovimo 70 m. Jau tuo metu dauguma jų buvo nebe jauni žmonės, o kai kurie galėjo būti buvę Jeruzalės bendruomenės vadovai ar jų įpėdiniai tremtyje (plg. reikšmę 2.a). Šiai atvykėlių grupei veikiausiai priklausė ir Papijo išvien minimi Jonas bei Aristionas²⁷. Senolių tikėjimo kraitis tapo proto-ortodoksijos kriterijumi. Antai Ireniejus į ereziją nuklydusį jaunystės bičiulį perspėja: „tokių teiginių tau neperdavė prieš mus buvusieji senoliai, kurie nuolat susieidavo su apaštalais“ (*ep. ad Flor. apud Eus. HE*, 5.20.4: ταῦτα τὰ δόγματα οἱ πρὸ ἡμῶν πρεσβύτεροι, οἱ καὶ τοῖς ἀποστόλοις συμφοιτήσαντες, οὐ παρέδωκάν σοι). Tarp jų ypatinga vieta teko Smirnos vyskupui Polikarpui (apie 70–155/156 m.) – jis minimas kaip „palaimintasis ir apaštališkasis senolis“ (*ep. ad Flor. apud Eus. HE*, 5.20.7: ὁ μακάριος καὶ ἀποστολικὸς πρεσβύτερος), „apaštališkasis mokytojas“ (*Mart. Pol.*, 16.2: διδάσκαλος ἀποστολικός). Regis, panašų prestižą ir titulą Mažajoje Azijoje kur ne kur dar išlaikė artimiausi senolių mokiniai, antai Hipolitas, rašydamas knygą, nukreiptą prieš eretiką Noetą, veikusį II a. pabaigoje Smirnoje, dar mini ten tikėjimo grynumą sergėjusią grupę, kurią sudarė „palaimintieji senoliai“ (*contra Noetum*, 1.4–7). Su Mažosios Azijos tradicija glaudžiai susijęs *Apokalipsės* autorius, vaizduodamas idealias dangiškųjų „senolių“ figūras galbūt norėjo išaukštinti sau artimų bendruomenių mokytojus ir tikėjimo tėvus.

Senoliai tiesiogiai prisidėjo prie besikuriančios Didžiosios Bažnyčios tapatybės palaikymo pereinamuoju laikotarpiu, po apaštalų ir kitų tiesioginių

²⁷ Ulrich H. J. Körtner, „Papiasfragmente“, p. 182.

Jėzaus mokinių mirties. Jų pasakojimais apie apaštalus bei šių mokymą rėmėsi ir Papijas, rašydamas savo veikalą. Dalį šių žinių jis gavo netiesiogiai, veikiausiai iš minėtų klajojančių mokytojų: „kai atvykdavo kas nors artimas senoliams, teiraudavausi apie senolių žodžius: ką [anot senolių] yra sakęs Andriejus“ (verčiame pagal interpretaciją, be kitų palaikomo Bauckhamo²⁸; pagal kitą galimą teksto interpretaciją senoliai ir apaštalai mažiau pagrįstai sutapatunami). Antra vertus, su senoliais Papijas yra bendravęs ir asmeniškai („ką iš senolių gerai išmokau“). Tarp pastarųjų, Ireniejaus liudijimu, buvęs ir Polikarpas; būdamas Papijo bendraamžis, 'senolio' titulą Polikarpas pelnė veikiau II a. pradžioje.

Viešpaties mokiniai evangelijose paprastai vadinami Dvylika, apaštalais, o jų mokymas yra pagrindinis tradicijos šaltinis ir turinys. Išvardyti apaštalai jau mirę tais laikais, kai Papijas susitikinėja su senoliais ir keliaujančiais mokytojais. Ypatingą vietą Papijo sąrašė užima „senolis“ Jonas, tuo pat metu turintis ir „Viešpaties mokinio“ statusą (žr. žemiau).

Aristionas ir Jonas – Viešpaties mokiniai, gyvenę Papijo laikais (kalbant apie juos vartojamas esamasis laikas – λέγουσιν). Juos Papijas pažinojo asmeniškai, o ne tik žinojo iš pasakojimų. Kai kurie tyrinėtojai tai neigia, kadangi Papijas to nepaminęs savo įžangoje²⁹. Nereikia pamiršti, kad viso įžangos teksto, kaip jau sakyta, neturime – necituojama nei jos pradinė dalis, nei pabaiga, todėl neįmanoma argumentuoti tuo, ko Papijas joje esą nepaminėjęs. Tuo tarpu Ireniejus *expressis verbis* sako, kad Papijas buvęs „Jono klausytojas“, o Eusebijas, pasiremdamas paties Papijo žodžiais (φησι, HE, 3.39.7) teigia, jog pastarasis asmeniškai klausėsis ir Jono, ir Aristiono.

Apie *Aristioną* (rankr. var. 'Aristonas') nežinome nieko tikro, esama tik tam tikrų pėdsakų vėlesniuose raštuose. Usuardo *Martirologe* (prieš 875 m.) sakoma: „Tą pačią [vasario 22 d.] palaimintojo Papijo Hierapoliečio [minėjimas] [...]. Taip pat šventojo Aristiono, kuris buvo vienas iš septyniasdešimt dviejų Kristaus mokinių“ (PG 123, col. 785–786A); panašiai, tik prie spalio 17 d., rašoma ir kiek ankstesniame Adono Vjeniečio *Martirologe* (*Item beati Aristionis qui fuit unus de septuaginta Christi discipulis*; PG, 123, col. 380A). Vargu ar šie ankstyvųjų Viduramžių autoriai turėjo mums nežinomų šaltinių.

²⁸ Richard Bauckham, *Jesus and Eyewitnesses: The Gospels as Eyewitness Testimony*, Grand Rapids – Cambridge: Eerdmans, 2006, p. 15–16.

²⁹ *Ibid.*, p. 19.

Tikėtinausia, kad jų įrašai sukurti remiantis Eusebiju. Apie 380 m. veikiausiai Sirijoje sudarytuose *Apaštališkuosiuose nuostatuose* Arist(i)onas minimas kaip pirmas ir trečias apaštalo Petro paskirtas Smirnos bažnyčios vyskupas (*Const. ap.*, 7.46.8). Viename armėniškame 989 m. evangelijų nuoraše „presbiteriui Arist(i)onui“ priskirta *Evangelijos pagal Morkų* ilgoji pabaiga (*Mk* 16, 9–20). Kai kurių senolių tradicijos elementų ir šio evangelijos teksto paralelės iš tikro leidžia susieti *Mk* 16, 9–20 su senolių aplinka³⁰. Informacija apie Aristiono autorystę gerai dera ir su žiniomis apie senolių dėmesį Morkaus veikalo kilmei (žr. žemiau), tačiau daryti galutinę išvadą apie šios pastabos patikimumą duomenų nepakanka.

Jonas – daug problemiškesnė figūra jau tuo, kad šalia „Viešpaties mokinio“ jis turi ir „senolio“ titulą, siejantį su 2 ir 3 *Jono laišku* autoriumi. Nemažai tyrinėtojų (drauge su Eusebiju) šį Joną laiko kitu asmeniu, negu apaštalas Jonas, Zebediejaus sūnus, bet Jėzaus mokiniu, nepriklausiusiu Dvylikos rateliui³¹. Šis Jonas buvo ir Polikarpo Smirniečio mokytojas, savo ruožtu Polikarpo asmuo ir jo pasakojimai apie Joną įsirežė į atmintį Ireniejui. Taip senolio Jono liudijimas dviem skirtingais keliais pasiekia II a. po Kr.

Papijo žinios apie evangelijas pagal Morkų ir pagal Matą. Eusebijas išsaugojo Papijo *Aiškinimo* citatas apie dviejų (pagal Morkų ir pagal Matą) evangelijų kilmę ir pobūdį. Mokslininkų ginčijamasi, ar *Aiškinime* buvusios aptartos kitos dvi evangelijos. Kad ir kaip būtų, Eusebijas to nemini, nors išvardija kitus Papijo vartotus Naujojo Testamento tekstus. Čia pateikiame originalo tekstą ir vertimą:

Eus. *HE*

3.39.15. καὶ τοῦθ' ὁ πρεσβύτερος ἔλεγεν· Μάρκος μὲν ἐρμηνευτῆς Πέτρου γενόμενος, ὅσα ἐμνημόνευσεν, ἀκριβῶς ἔγραψεν, οὐ μέντοι τάξει τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα. οὔτε γὰρ ἤκουσεν τοῦ κυρίου οὔτε παρηκολούθησεν αὐτῷ, ὕστερον δὲ, ὡς ἔφην, Πέτρω· ὃς πρὸς τὰς χρείας ἐποιεῖτο τὰς διδασκαλίας, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ σύνταξιν τῶν κυριακῶν ποιούμενος λογίων, ὥστε οὐδὲν ἤμαρτεν Μάρκος οὕτως ἕνια γράψας ὡς ἀπεμνημόσευσεν. ἐνὸς γὰρ ἐποίησατο πρόνοιαν, τοῦ μηδὲν ὧν ἤκουσεν παραλιπεῖν ἢ ψεύσασθαι τι ἐν αὐτοῖς. ταῦτα μὲν οὖν ἰστόρηται τῷ Παπίᾳ περὶ τοῦ Μάρκου· 16. περὶ δὲ τοῦ Ματθαίου ταῦτ' εἴρηται· Ματθαῖος μὲν

³⁰ Enrico Norelli, *op. cit.*, p. 274–275.

³¹ Iš naujo klausimą apie „senolio Jono“ tapatybę radikalčiai iškėlė Martin Hengel, *Die johanneische Frage*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1993.

οὖν Ἐβραῖδι διαλέκτω τὰ λόγια συνετάξατο, ἡρομήνευσεν δ' αὐτά, ὡς ἦν δυνατὸς ἕκαστος.

3.39.15. „Ir senolis taip pasakė: 'Morkus, buvęs Petro vertėju, rūpestingai, tačiau ne pagal tvarką, tiek, kiek atsiminė, surašė tai, kas Viešpaties kalbėta ir kas darėta. Mat jis nei girdėjo Viešpatį, nei jį lydėjo, bet vėliau, kaip esu sakęs, [lydė-jo] Petrą. Pastarasis dėstė mokymus pagal reikalą, o ne tvarkingai jungdamas Viešpaties ištarmes'. Tad Morkus nepadarė klaidos kai kuriuos dalykus surašydamas kaip atsiminė. Jis tik vieno žiūrėjo – kad nepraleistų nieko, ką buvo girdėjęs ir kad neįsibrautų į tai kokia netiesa.“ Štai taip Papijas pasakoja apie Morkų. 16. O apie Matą patyrė štai ką: „Matas hebrajų tarne surikiavo ištarmes, na, o vertė jas kiekvienas kaip įstengė“.

Kiek patikima ši Papijo perteikiama informacija? Jau minėjome, kad reikia skirti knygos rašymo datą ir metą, kai autorius rinko pirminę informaciją. Būtais laikas kalbant apie apaštalus (εἴπεν) leidžia manyti, kad pastarieji tuo metu jau buvo senokai mirę. Antra vertus, asmeniniai autoriaus kontaktai su „Viešpaties mokiniais“ Aristionu ir senoliu Jonu (*HE*, 3.39.7) galėjo megztis ne vėliau negu I a. paskutinį trečdalį. Rašant veikalą jų irgi nebebuvo tarp gyvųjų. Tad Papijo bendravimą su tradicijų perdavėjais reikėtų datuoti bent apie 90 m. Nuo evangelijų parašymo tuo metu tebuvo praėję apie du dešimtmečius, todėl į *Aiškinime* pateikiamas žinias apie evangelijų radimosi aplinkybes bei autorystę tenka žiūrėti itin rimtai.

Kitas svarbus dalykas – šiuose Papijo pasakojimuose nėra jokių legendinių elementų, tuo jie skiriasi, pavyzdžiui, nuo vėlesnio Muratori fragmento, kur *Evangelijos pagal Joną* kilmė siejama su antgamtiniu apreiskimu. „Senoliui“ priskiriami teiginiai nėra ir anekdotinio pobūdžio, jais nesiekama nei stebinti ar kitaip džiuginti klausytoją / skaitytoją, nei teikti moralinį pamokymą.

Papijo veikale nesama ir apologetinio polinkio stiprinti esamų evangelijų autoritetą apaštalų autoryste. Atvirkščiai – jis kuria tam tikrą distanciją, pabrėždamas sakytinės tradicijos kaip pirminio šaltinio reikšmę; justai ir kritinis požiūris į ankstyviausius krikščioniškus rašytinius tekstus (Morkaus atžvilgiu – dėl dėstymo tvarkos, Mato – dėl vertimų). Tas nuosaikus kritiškumas veikiausiai kyla iš pačių senolių, ar bent vieno jų – Jono nuostatos. Antai Klemenso Aleksandriečio užrašytoje tradicijoje (žr. toliau, *Eus. HE*, 6.14.6–7) Viešpaties mokinio Jono evangelija kaip „dvasinė“ priešinama sinoptinėms kaip „kūniškoms“. Šiame supriešinyje irgi justai kritinė gaida sinoptikų atžvilgiu, matyt, būdinga pagrindiniam Papijo informatoriui.

Papijas savo veikale pasakoja ir legendinių bei istoriškai nepatikimų da-

lykų, tačiau tai nepaneigia, kad jis perteikė ir patikimų žinių. Tą patį galime pasakyti ir apie Herodotą, ir apie Plutarchą, ir apie Viduramžių metraštininkus. Istorinio-kritinio mąstymo stoka nereiškia, kad autorius negeba fiksuoti to, kas tikra. Užduotis įvertinti ir viso šaltinio, ir jo paskirų dalių pobūdį, išskirti jame randamą tikėtiną informaciją, ją adekvačiai interpretuoti tenka jau šiuolaikiniam istorikui.

IRENIEJUS LIONIETIS

Ireniejaus³² gimimo datą galime nusakyti tik apytikriai. Minėtame laiške Florinui (*HE*, 5.20.4–8) Ireniejus prisimena savo vaikystę Azijoje ir bendravimą su Polikarpu Smirniečiu. Polikarpo kankinystė datuojama (tegu ir ne visuotiniu sutarimu) 155/156 m. Ireniejaus gimimo metai tegali būti spėjami – biografai nurodo maždaug 115, 130–135, net po 140 m.³³ Galimas daiktas, gimė pagonių šeimoje ir būdamas paauglys atsivertė į krikščionybę, bet šito tikrai pasakyti negalime. Kokiomis aplinkybėmis Ireniejus atsidūrė Galijoje (konkrečiai Lione), nėra žinoma. Istoriniai šaltiniai rodo, kad II a. ten būta stiprios emigrantų iš Mažosios Azijos bendruomenės. Ryšiai su gimtuoju kraštu nenutrūko ir vėliau. Maždaug 178 m., po Liono vyskupo Fotino kankinystės, Ireniejus tapo jo įpėdiniu, paskutinį kartą jis pasirodo tarp 189–199 m., įsiterpdamas į popiežiaus Viktoro ginčą su Mažosios Azijos vyskupais dėl Velykų šventimo datos. Spėjama, kad mirė kankinio mirtimi apie 202 m. Ireniejus turėjo pakankamą pasaulietinį išsilavinimą, rodė gerą retorinę kultūrą. Šventojo Rašto ir krikščioniškosios literatūros pažinimas liudija apie jo rimtas šių sričių studijas. Pagrindiniame veikale pateikta gnostinių teorijų kritika, dar neseniai traktuota gan skeptiškai, atradus originalių gnostinių tekstų, pasirodė esanti ne iš piršto laužta: Ireniejus palyginti adekvačiai perprato ir perteikė painias įvairių gnostikų doktrinas. Jo kūryba ženklina vienos epochos Bažnyčios istorijoje pabaigą ir kitos pradžia. Vadinant Ireniejų „dogmatikos pradininku“ „sakoma nė kiek ne perdaug“³⁴ – jis pateikia išsamią „tikėjimo taisyklę“, įtvirtina Keturių evangelijų kanoną, iškelia Romos vyskupo vaidmenį, pirmas mėgina

³² Yves-Marie Blanchard, *Aux sources du Canon, le témoignage d'Irénée*, Paris: Editions du Cerf, 1993; Denis Minns, *Irenaeus. An introduction*, 2 ed., London: T&T Clark, 2010; Eric Osborn, *Irenaeus of Lyons*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

³³ Eric Osborn, *op. cit.*, p. 2.

³⁴ Hubertus R. Drobner, *Lehrbuch der Patrologie*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2004, p. 156.

suformuluoti nuoseklią krikščioniškąją antropologiją. Antra vertus, jis vis dar atsigręžęs į ankstesnę epochą, apaštalų mokymas jam dar nėra tik archeologinis radinys.

Pagrindiniai (ir išlikę) Ireniejaus veikalai – *Tariamo žinojimo susekimas ir paneigimas* (trumpiau vadinamas *Prieš erezijas*) bei *Apaštalų mokslo išdėstymas*. Jie parašyti graikiškai, tačiau išsaugoti vertimais (*Prieš erezijas* – lotyniškai, tačiau turime ir graikiško originalo fragmentų, o *Apaštalų mokslo išdėstymas* – armėniškai). *Prieš erezijas* baigta rašyti apie 180 m., *Išdėstymas* – kiek vėliau. Ireniejus žino ir cituoja Papiją, tačiau apeliuodamas į senolių tradiciją jis, regis, remiasi ir nuo Papijo nepriklausomu šaltiniu. Liono vyskupas remiasi senoliais, „kurie Azijoje susitikinėjo su Jonu, Viešpaties mokiniu [...]“. Pastarasis liko su jais iki Trajano laikų. Maža to, kai kurie iš jų buvo matę ne vien Joną, bet ir kitus apaštalus“ (*Adv. haer.*, 2.22.5). Nelengvai išverčiamame ir interpretuojamame *Išdėstymo* tekste Ireniejus, aiškindamas Izaijo frazę „Jeigu neįtikėsite – nesuprasite“ (*Iz 7, 9* pagal graikiškąjį Septuagintos vertimą) pamini retrospektyvų senolių apibūdinimą – jie yra „apaštalų mokiniai“³⁵.

Expos.

3. Taigi kadangi tikėjimas padaro tikrove mūsų išganymą, būtina su dideliu dėmesiu stengtis įgyti tikrą tiesos supratimą. Tai tikėjimas visa tai mums parūpina, kaip perdavė mums senoliai, apaštalų mokiniai.

Ireniejus, gindamas Didžiojoje Bažnyčioje priimtą Keturių evangelijų kanoną, perduoda žinių apie evangelijų kilmę santrauką³⁶:

Adv. haer. (=Eus. *HE*, 5.8.2–4)

3.1.1. ὁ μὲν δὴ Ματθαῖος ἐν τοῖς Ἑβραίοις τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διαλέκτῳ καὶ γραφὴν ἐξήνεγκεν εὐαγγελίου τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελιζομένων καὶ θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν· μετὰ δὲ τὴν τούτων ἔξοδον Μάρκος, ὁ μαθητὴς καὶ ἐρμηνευτὴς Πέτρου, καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ Πέτρου κηρυσσόμενα ἐγγράφως ἡμῖν παραδέδωκεν· καὶ Λουκᾶς δέ, ὁ ἀκόλουθος Παύλου, τὸ ὑπ' ἐκείνου κηρυσσόμενον εὐαγγέλιον ἐν βίβλῳ κατέθετο. ἔπειτα Ἰωάννης, ὁ μαθητὴς τοῦ κυρίου, ὁ καὶ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ ἀναπεσὼν, καὶ αὐτὸς ἐξέδωκεν τὸ εὐαγγέλιον, ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας διατρίβων.

3.1.1. Ita Mattheus in Hebraeis ipsorum lingua scripturam edidit Evangelii cum Petrus et Paulus Romae evangelizarent et fundarent Ecclesiam. Post vero

³⁵ Cituojama pagal itališką vertimą: Elio Perreto (trad.), Ireneo di Lione, *Epidieixis: antico catechismo degli adulti*, Città di Castello: borla, 1981, p. 67, išn. 16.

³⁶ Leidimas: Adelin Rousseau, Louis Doutreleau (ed.), Irénée de Lyon, *Contre les hérésies*, t. 1–5, (ser. *Sources chrétiennes*, 100, 152–153, 210–211, 263–264, 293–294), Paris: Editions du Cerf, 1965–1982.

excessum Marcus discipulus et interpres Petri et ipse quae a Petro annuntiata erant per scripta nobis tradidit, et Lucas autem sectator Pauli quod ab illo praedicabatur Evangelium in libro condidit. Postea et Johannes discipulus Domini qui et supra pectus ejus recumbebat et ipse edidit Evangelium Ephesi Asiae commorans.

3.1.1. Taigi Matas hebrajams jų kalba pateikė evangeliją rašytiniu pavidalu, Petru ir Pauliui evangelizuojant Romoje ir ten dedant pamatus Bažnyčiai. Po jų iškeliavimo ir Morkus, Petro mokinys bei vertėjas, tai, kas buvo Petro skelbta, raštu mums perdavė, o Lukas, Pauliaus palydovas, jo skelbiamą evangeliją į knygą sudėjo. Galiausiai Jonas, Viešpaties mokinys, kuris ilsėjosi ant jo krūtinės, gyvendamas Azijos Efeze, irgi išleido evangeliją.

Prie to, ką jau žinome iš Papijo, čia randame pridurtas žinutes apie Luką ir Joną. Pastebėtinas išskirtinis informacijos apie Luką glaustumas, visai suprantamas, jei pirminis ir pagrindinis žinių šaltinis buvo iš Palestinos atvykusių mokinių ratelis, gerokai menčiau susijęs su Pauliaus paveldu. Ireniejaus tekste į akis krenta išbaigtas formulavimas, stereotipiniai pasakymai (istoriškai netikslus „Petru ir Pauliui evangelizuojant Romoje“, „ilsėjosi ant jo krūtinės“) ir pastanga evangelijas sujungti į chronologinę seką. Tai ilgesnį laiką perduodamos, jau stabilios tradicijos žymės.

ALEKSANDRIJOS TRADICIJA

Krikščionybė pasiekė Egiptą prieš I a. pabaigą ir nesiribojo Aleksandrija³⁷, ji buvo artimesnė Palestinei negu Azijai³⁸. Tiesioginių rašytinių šaltinių apie ankstyvąjį laikotarpį turime stebėtinai mažai, nors jau *Apd* 18, 24–28 pasakojama apie krikščionybę skelbusį Aleksandrijos žydą Apolą. Aiškaus atsakymo, kodėl taip atsitiko, neturime. Viena iš versijų teigia, kad Egipto krikščionybė II a. pirmoje pusėje teologiniu požiūriu buvo eklektiška, o bažnytinio – menkai organizuota, todėl reali institucinė istorija prasideda tik 247 m. į Aleksandrijos vyskupo sostą sėdus Dionisijui – stipriai ir išsilavinusiai asmenybei. Šiaip ar taip, II a. antroje pusėje pagrindinės Aleksandrijos bendruomenės figūros yra krikščioniškų filosofinių mokyklų vadovai Pantainas ir Klemensas Aleksandrietis, o ne vietos vyskupas.

³⁷ Wilfred C. Griggs, *Early Egyptian Christianity: From its origins to 451 C.E.*, (ser. *Coptic Studies*, 2), Leiden: E. J. Brill, 1990, p. 21–28.

³⁸ *Ibid.*, p. 29.

KLEMENSAS ALEKSANDRIETIS

Paradoksalu, tačiau apie šį produktyvų, išsilavinusį ir originalų rašytoją galima pasakyti itin mažai³⁹. Jo gyvenimo datos apytikrės (g. apie 140/150 – m. tarp 212 ir 215/216). Nežinome ir gimimo vietos. Anot Epifanijo, vieni šaltiniai teigė Klemensą gimus Atėnuose, kiti – Aleksandrijoje (*Haer.*, 32.6.1). Aleksandrijoje jis vadovavo krikščioniškai mokyklai, prasidėjus imp. Septimijaus Severo 202–203 m. persekiojimui, pasitraukė iš Aleksandrijos – spėjama, kad į Palestiną arba Kapadokiją. Jo literatūrinis ir filosofinis akiratis stebinamai platus, nemaža senųjų autorių fragmentų išliko tik kaip citatos Klemenso tekstuose. Šventojo Rašto bei krikščioniškosios raštijos pažinimu Klemensą šioje epochoje pralenks tik Origenas.

Klemensas Aleksandrietis priklauso ne tik kitam kultūriniam-geografiniam regionui negu Papijas, bet ir kitai tradicijos perteikėjų kartai. Ryšys su senoliais jam nėra betarpiška tikrovė, taip kaip Papijui arba Polikarpui Smirniečiui, tačiau galima sakyti, kad Klemensas gyvena senolių sukurta-me informaciniame lauke. Klemensas pateikia savo paties mokytojų sąrašą (įdomu, kad nė vienas iš jų neminimas vardu – tik nurodoma kilmės vieta) ir šiuos savo mokytojus suvokia kaip tarpinę grandį tarp savęs ir apaštalų mokinių. Žinome tik vieno iš Klemenso mokytojų vardą, tai krikščioniškosios Aleksandrijos mokyklos vadovas Pantainas, veikiausiai tapatus *Stromatuose* minimai darbščiajai „Sicilijos bitelei“. Apie jo ryšius su pirmųjų Jėzaus mokinių bendruomene žinių neturime, tačiau Eusebijo liudijimu, Pantainas savo misijos Indijoje (kad ir kokia teritorija iš tikro tai būtų) metu radęs hebraiškai parašytą evangeliją pagal Matą, atgabentą ten apaštalo Baltramiejaus. Į tiesioginius senolių tradicijos perdavėjus veikiausiai galėtų pretenduoti Klemenso minimi mokytojai iš Celesirijos, o ypač neįvardytas žydų kilmės krikščionis iš Palestinos. Kad ir kaip būtų, Klemensas šių savo sutiktų mokytojų būrį suvokė kaip gyvosios Viešpaties mokinių tradicijos tęsėjus, atsakingus už jos autentiškumą ir tikslų perdavimą. Jie yra tarsi nauja senolių *viva vox* inkarnacija. Savo vietą tradicijos grandinėje Klemensas apibūdino garsiajame, itin reto pobūdžio – autobiografiniame – *Stromatų* pasaže:

Stromatai

1.11.1. Šis darbas [...] tiesiog atvaizdas ir šešėlis anų ryškių ir gyvybės kupinų kalbų, kurių turėjau garbės girdėti iš palaimintų ir išties įžymių vyrų. 2. Vienas

³⁹ Eric Osborn, *Clement of Alexandria*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008; Rüdiger Feulner, *Clemens von Alexandrien: Sein Leben, Werk und philosophisch-theologische Denken*, (ser. *Bamberger theologische Studien*, 31), Frankfurt / M.: Lang, 2006.

jų buvo iš Graikijos, jonėnas, kiti – iš Didžiosios Graikijos; vienas iš Celesirijos, kitas – iš Egipto; dar kiti – iš Rytų: vienas iš asirų, kitas iš Palestinos, kilimo žydas. Paskutinįjį aptikęs, – bet savo galia jis buvo pirmas, – čia ir apsistojau, sumedžiojęs jį besislepiant Egipte. Tai buvo tikra Sicilijos bitelė – pranašų bei apaštalų pievos žiedus nurinkęs, klausytojų sielose padirbdavo tyrą žinojimo lobį. 3. Ir jie, saugodami tikrąją palaimingo mokymo tradiciją, [gautą] tiesiai iš šventųjų apaštalų Petro, Jokūbo, Jono ir Pauliaus, perduodamą iš tėvo sūnui – retas iš jų kada lygus tėvui – jie pasiekė, dėkui Dievui, ir mus [...]. (Vertė Darius Alekna)

Išskirtinis ankstyvosios patristikos pavelde yra sakinio tradicijos pobūdžio apmąstymas. Klemensas, pasitelkdamas kai kuriuos svarbius platoniškuosius motyvus (ypač iš *Faidro* dialogo, tikėtina, kad ir iš *VII laiško*), reflektuoja lūžį tarp sakinio senolių mokymo ir naujai kartai priklausančios krikščionybės mokytojų veiklos; jeigu Papijas yra vienas pirmųjų pradėjusių tradiciją patikėti raštui, tai Klemensas yra šio virsmo atbaigėjas. *Pastabose Pranašų knygoms* Aleksandrijos mąstytojas taip reflektuoja savo kaip rašančiojo santykį su sakinio tradicija:

*Eclogae Propheticae*⁴⁰

27.1. Οὐκ ἔγραφον δὲ οἱ πρεσβύτεροι μήτε ἀπασχολεῖν βουλόμενοι τὴν διδασκαλικὴν τῆς παραδόσεως φροντίδα τῆ περι τὸ γράφειν ἄλλη φροντίδι, μηδὲ μὴν τὸν τοῦ προσκέπτεσθαι τὰ λεχθησόμενα καιρὸν καταναλίσκοντες εἰς γραφήν. 2. τάχα δὲ οὐδὲ τῆς αὐτῆς φύσεως κατόρθωμα τὸ συντακτικὸν καὶ διδασκαλικὸν εἶδος εἶναι πεπεισμένοι τοῖς εἰς τοῦτο πεφυκόσι συνεχώρουν. 3. τὸ μὲν γὰρ ἀκωλύτως καὶ μετὰ ῥύμης φέρεται ῥέυμα τοῦ λέγοντος, καὶ πού τάχα καὶ συναρπάσαι δυνάμενον, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν ἐντυγχανόντων ἐκάστοτε βασανιζόμενον, ἀκριβοῦς τῆς ἐξετάσεως τυγχάνον, ἄκρας καὶ τῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦται, καὶ ἔστιν οἷον εἰπεῖν ἔγγραφος διδασκαλίας βεβαίωσις, καὶ εἰς τοὺς ὀψιγόνους οὕτως διὰ τῆς συντάξεως παραπεμπομένης τῆς φωνῆς. 4. ἢ γὰρ τῶν πρεσβυτέρων παρακαταθήκη διὰ τῆς γραφῆς λαλοῦσα ὑπουργῶ χρεῖται τῷ γράφοντι πρὸς τὴν παράδοσιν τῶν ἐντευξομένων.

27.1. Senoliai nerašė, nes, viena vertus, nenorėjo į padavimo mokymą sutelktų minčių apkrauti kitomis mintimis apie rašymą ir, antra vertus, švaistyti laiko rašymui, užuot apmąstę, kas pasakytina. 2. Galbūt būdami įsitikinę, jog ne tos pačios prigimties esti vykęs dėstymas raštu ir mokymo veikla, leisdavo tuo užsiimti į tai linkusiesiems. 3. Juk nekludomai ir veržliai plūsta kalbančiojo srovė, galbūt netgi galinti ir nusinešti; savo ruožtu tai, kas kiekvienąsyk tyrinėjama skaitytojų ir sulaukia atidaus nagrinėjimo, reikalauja kraštutinio dėmesio ir yra,

⁴⁰ Graikiškas tekstas pagal: Clemente Alessandrino, *Estratti profetici*, a cura di Carlo Nardi (ser. *Biblioteca patristica*, 4), Torino: EDB, 1999.

taip sakant, rašytinis mokymo patvirtinimas, šitaip perduodant balsą per rašytinius kūrinis vėlesnėms kartoms. 4. Mat senolių perimtas paveldas, bylodamas per raštus, naudojasi rašančiuoju kaip patarnautoju, idant būtų perduotas būsimiesiems skaitytojams.

Žemiau cituojamame Klemenso fragmente matyti ne tik iš pirmąkartės tradicijos perimta informacija, bet ir bandymas ją sutelkti į koherentišką visumą.

Hypotyposesis (Eus. HE, VI 14.6–7).

αὐθις δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς ὁ Κλήμης βιβλίοις περὶ τῆς τάξεως τῶν εὐαγγελίων παράδοσιν τῶν ἀνέκαθεν πρεσβυτέρων τέθειται, τοῦτον ἔχουσιν τὸν τρόπον. προγεγράφθαι ἔλεγεν τῶν εὐαγγελίων τὰ περιέχοντα τὰς γενεαλογίας, τὸ δὲ κατὰ Μάρκον ταύτην ἐσχηκέναι τὴν οἰκονομίαν. τοῦ Πέτρου δημοσίᾳ ἐν Ῥώμῃ κηρύξαντος τὸν λόγον καὶ πνεύματι τὸ εὐαγγέλιον ἐξειπόντος, τοὺς παρόντας, πολλοὺς ὄντας, παρακαλέσαι τὸν Μάρκον, ὡς ἂν ἀκολουθήσαντα αὐτῷ πόρωθεν καὶ μεμνημένον τῶν λεχθέντων, ἀναγράψαι τὰ εἰρημένα ποιήσαντα δέ, τὸ εὐαγγέλιον μεταδοῦναι τοῖς δεομένοις αὐτοῦ ὅπερ ἐπιγνόντα τὸν Πέτρον προτρεπτικῶς μήτε κωλύσαι μήτε προτρέψασθαι. τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον, συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, πνεύματι θεοφορηθέντα πνευματικῶν ποιῆσαι εὐαγγέλιον. τοσαῦτα ὁ Κλήμης.

Klemensas tose [*Metmenu*] knygoje vėl ir vėl pristato pirmąkartės senolių padavimą apie evangelijų eiliškumą štai tokiu būdu: jis sako, jog pirmiausia paviešintos evangelijos, apimančios genealogijas, na, o „pagal Morkų“ turėjo tokią priežastį: Petru Romoje viešai skelbiant žodį ir dvasios veikimu dėstant Evangeliją, gausūs klausytojai kreipėsi į Morkų, ilgą laiką lydėjusį Petrą ir atsimebantį, kas jo kalbėta, prašydami surašyti tai, kas buvo paskelbta. Taigi Morkus, parengęs, pasidalijo evangelija su tais, kurie jos geidavo. Petras šitai patyręs nieko nepatė – nei draudė, nei skatino. Tuo tarpu Jonas paskutinis matydamas, jog kūniški dalykai evangelijose atskleisti, artimųjų skatinamas, Dievo Dvasios pagautas parengė dvasinę evangeliją. Tai tiek Klemensas.

Lotynišku vertimu išlikusiame Klemenso veikiausiai tų pačių *Metmenu* tekste vėl pasakojama apie evangelijos pagal Morkų kilmę. Įdomu, kad Klemensas čia akcentuoja rašytinės evangelijos kaip paspirties atminčiai vaidmenį. Šis motyvas – platonizuota Papijo ir Justino požiūrio į evangelijas kaip apaštalų (arba jų mokinių) atsiminimus versija. Nors ir palyginti vėlyvo pobūdžio, ši transformacija liudija Klemenso įsitikinimą, kad pradinio krikščionybės laikotarpiu rašytinė evangelija neturėjo savarankiško statuso, o buvo tik pagalbinė priemonė, skirta išsaugoti ir perteikti apaštalų pasakojimui apie Jėzaus mokymą ir darbus.

Clemens Alex., *Adumbrationes in epistula prima Petri* (in 5. 10)⁴¹.

Deus autem, inquit, totius gratiae. Totius gratiae dixit, quoniam bonus est et omnium bonorum dator est ipse. Marcus, Petri sectator, praedicante Petro evangelium palam Romae coram quibusdam Caesareanis equitibus et multa Christi testimonia proferente, petitus ab eis, ut possent quae dicebantur memoriae commendare, scripsit ex his, quae a Petro dicta sunt, evangelium, quod secundum Marcum vocitatur; sicut Lucas quoque Actus apostolorum stilo exsecutus agnoscitur et Pauli ad Hebraeos interpretatus epistolam.

*O visos – taria – malonés Dievas [1 Pt 5, 10]. Sako Visos malonés, nes [Dievas] yra geras ir pats yra visų gėrybių davėjas. Morkus, Petro sekėjas, Petruį Romoje viešai skelbiant Evangeliją kai kurių imperatoriaus raitininkų akivaizdoje ir teikiant gausius liudijimus apie Kristų, jų paprašytas – idant galėtų pasakytus dalykus patikėti atminčiai – surašė iš to, kas Petro kalbėta, evangeliją, pavadintą pagal Morkų; na, o Lukas, išdėstęs *Apaštalų darbus*, atpažįstamas ir kaip Pauliaus *Hebrajams laiška* išvertęs.*

Klemenso Aleksandriečio liudijimuose dar kartą atsispindi ankstyvasis – ikikanoninis – evangelijų suvokimas. Neabejotina, kad jis labai senos tradicijos atspindys, kadangi jau Justinas rašytinėms evangelijoms pripažįsta išskirtinę vertę teologiniame diskurse ir pabrėžia jų lygiavertiškumą Senojo Testamento (Pranašų) raštams liturgijoje. Atkreiptinas dėmesys, kad ir Klemenso Aleksandriečio pasakojimuose apie evangelijų kilmę nesama jokių fantastinių, folklorinių, anachronistinių ar apologetinių motyvų. Pasakojimuose išsaugomas pagrindinis informacijos branduolys (Morkus kaip *interpres Petri*), tačiau skirtingos detalės liudija, kad Klemensas nėra priklausomas nuo Papijo. Antra vertus, evangelijos pagal Joną iškėlimas („Jonas paskutinis matydamas, jog kūniški dalykai evangelijose atskleisti, artimųjų skatinamas, Dievo Dvasios pagautas parengė dvasinę evangeliją“), taip tarsi šiek tiek reliatyvizuojant sinoptines evangelijas, galėtų būti suprantamas kaip Mažosios Azijos (senolio Jono) tradicijos pėdsakas, kitaip tariant, jei informacija apie evangelijų kilmę Aleksandriją pasiekė iš Mažosios Azijos mokinių grupės, tai įvyko ne per Papiją, bet atskiru keliu.

ORIGENAS

Aleksandrijos krikščioniškoji mokykla iki šiol tebėra mokslinių debatų objektas, tačiau dabar galima pasakyti, jog oficialų katechetinės mokyklos

⁴¹ Clemens Alexandrinus, *Werke*, t. 3, ed. Otto Stählin et al. (ser. *Die Griechischen Christlichen Schriftsteller*, 17), Berlin: Akademie-Verlag, 1970, p. 206: 16–24.

pobūdį ji įgavo tik Origeno laikais⁴². Antra vertus, Eusebijas turėtų būti teišsus gana mįslingai teigdamas, kad Aleksandrija niekada nestokojo krikščioniškosios mokymo institucijos. Beveik nedvejojant galima sakyti, kad būtent ši mokykla, kuriai iki Klemenso vadovavo Pantainas, buvo ta vieta, kurioje telktos perduotos iš įvairių šaltinių gautos senolių mokymo nuotrupos. Origenas sutelkė ir apibendrino ne tik Aleksandrijos mokyklos tradicijas. Jo išskirtinis apsiskaitymas, lankymasis Palestinoje, kontaktai su ano meto krikščionių intelektualais davė progos pasisemti įvairiopoos informacijos bei idėjų. Vis dėlto Origeno kalba apie keturių evangelijų kilmę yra labai lakoniška ir iš esmės atitinka tai, ką jau žinome iš ankstesniųjų autorių. Įsidėmėtina čia kas kita: Origenas, tai rašęs veikiausiai apie 250 m., sąmoningai vartoja tradicijos perėmimo sąvokas (*išmokau, padavimas*), antra vertus, nudailinami skaitytoją galintys trikdyti kampai (anot Origeno, Morkaus evangelija sudėta Petruui vadovaujant, Luko evangelija buvusi pagirta Pauliaus, neminimas Jono evangelijos dvasinis pranašumas). Origeno tekstas palieka kietos, pažodiniam išiminimui skirtos formuluotės išpūdį. Tipingos evangelijų antraštės („evangelija pagal...“) cituojamos nelabai paisant jų sintaksinio sąryšio su pačiomis frazėmis (tai ypač matyti skaitant graikišką tekstą). Šis liudijimas veikiausiai atspindi katechetiniam mokymui parngtas formules. Origeno atvejis puikiai iliustruoja tradicijos raidą – nuo betarpišku patyrimu paremto pasakojimo, prie didaktiškai bei bažnytiškai apdorotos, nuo nereikalingos arba trikdančios informacijos apvalytos schemos.

Orig. *Comm. In Matth.* I (= Eus. *HE*, 6.25.4–6)

ὡς ἐν παραδόσει μαθὼν περὶ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων, [...] ὅτι πρῶτον μὲν γέγραπται τὸ κατὰ τὸν ποτε τελώνην, ὑστερον δὲ ἀπόστολον Ἰησοῦ Χριστοῦ Ματθαῖον, ἐκδεδωκότα αὐτὸ τοῖς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ πιστεύουσιν, γράμμασιν Ἑβραϊκοῖς συντεταγμένον· δεύτερον δὲ τὸ κατὰ Μάρκον, ὡς Πέτρος ὑφηγήσατο αὐτῷ, ποιήσαντα, ὃν καὶ υἷὸν ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ διὰ τούτων ὠμολόγησεν φάσκων, Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς βαβυλῶνι συνελεκτῇ καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου· καὶ τρίτον τὸ κατὰ Λουκᾶν, τὸ ὑπὸ Παύλου ἐπαινούμενον εὐαγγέλιον τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πεποιηκότα· ἐπὶ πᾶσιν τὸ κατὰ Ἰωάννην.

Kaip išmokau iš padavimo apie keturias evangelijas, [...] pirmoji parašyta pagal Matą, iš pradžių muitininką, bet paskui Jėzaus Kristaus apaštalą, jo išleista

⁴² Origeniana yra tokia gausi, kad nėra prasmės jos nurodyti bibliografijoje. Paminėsim tik vieną naujausių Origeno veiklos ir kūrybos sintezių: Ronald E. Heine, *Origen: Scholarship in the Service of the Church*, (ser. *Christian Theology in Context*), Oxford University Press, 2010.

įtikėjusiems [Jėzų] iš judaizmo, išguldyta hebrajiškais rašmenimis, o antroji – pagal Morkų, sudėta Petruvi vadovaujant; todėl ji pastarasis pripažįsta sūnumi, visuotiniame laiške sakydamas: Jus sveikina kartu išrinktoji Babilone ir mano sūnus Morkus [1 Pt 5, 13]. Trečia pagal Luką, Pauliaus giriama evangelija, ji skirta kilusiems iš pagonių; visų paskiausioji – pagal Joną.

ROMOS TRADICIJA

Romoje krikščioniškasis gyvenimas buvo itin margas. Šalia Didžiosios Bažnyčios reikėsi įvairios heterodoksinės srovės⁴³. Ne mažiau marga buvo ir geografinė romiečių krikščionių aprėptis – šalia vietinių čia laikėsi ir atvykėliai arba svečiai iš Mažosios Azijos, ir Palestinos, ir Egipto. Romoje randama savarankiška tradicijos linija, nesutapatinama nei su atstovaujama Papijo bei Ireniejaus, nei su suformuluota Aleksandrijos mokykloje. Atkreiptinas dėmesys, kad kaip tik su apaštalo Petro veikla Romoje siejamas Evangelijos pagal Morkų atsiradimas, tad čia galėjo būti išlaikyti ir saviti tai liečiantys atminimai. Vis dėlto – kiek netikėta – rašytiniai II a. Romos šaltiniai yra gan skurdūs. Muratorio fragmentas, tradiciškai datuojamas II a. antra puse (dažniau apie 180 m.⁴⁴) ir siejamas su ortodoksaliąja Romos krikščionių bendruomene⁴⁵, prasideda menka nuotrupa, kaip galima suprasti, apie Morkaus surašytąją evangeliją, ir pasakojimu apie Luko veikalą, o šio pasakojimo implikacijos leidžia šį tą atkurti, kas galėjo būti sakoma apie Morkaus asmenį⁴⁶.

[...] quibus tamen interfuit et ita posuit.
Tertium evangelii librum secundum Lucam.

⁴³ Plačiau apie pirmųjų amžių Romos krikščionis: Peter Lampe, *Christians at Rome in the First Two Centuries: From Paul to Valentinus*, Minneapolis: Fortress Press, 2003.

⁴⁴ Vėlyvesnį datavimą IV a. siūlo Albert C. Sundberg Jr., „Canon Muratori: A Fourth Century List“, in: *Harvard Theological Review*, 1973, t. 66, p. 1–41; Geoffrey Mark Hahneman, *The Muratorian Fragment and the Development of the Canon*, Oxford: Clarendon, 1992; tradicinis datavimas, kurio laikomės ir šiame straipsnyje, solidžiai ginamas Everette Ferguson, „Canon Muratori: Date and Provenance“, in: *Studia patristica*, t. 17–2, Oxford: Pergamon, 1982, p. 677–683; C. E. Hill, „The Debate Over the Muratorian Fragment and the Development of the Canon“, in: *Westminster Theological Journal*, 1995, t. 57, Nr. 2, p. 437–452. Diskusijos apžvalga: Lee Martin McDonald, *The Biblical Canon: Its Origin, Transmission, and Authority*, Peabody, Ma.: Hendrickson Publishers, 2007, p. 369–378.

⁴⁵ Bruce Metzger, *The Canon of the New Testament: Its Origin, Development, and Significance*, Oxford: Clarendon Press, 1987, p. 191–201.

⁴⁶ Tekstas iš: Gerardus Rauschen, *Florilegium patristicum*, fasciculus tertius, ed. altera emendata, Bonna: Hanstein, 1914, p. 24.

Lucas iste medicus post adscensum Christi
cum eum Paulus quasi itineris studiosum*
secum adsumpsisset nomine suo
ex opinione conscripsit, Dominum tamen nec ipse
uidit in carne, et ideo, prout assequi potuit:
ita et a nativitate Iohannis incipit dicere.
Quartum evangeliorum Iohannis ex discipulis.
Cohortantibus condiscipulis et episcopis suis
dixit: 'Conieunate mihi hodie triduo, et quid
cuique fuerit revelatum alterutrum
nobis enarremus.' Eadem nocte reve-
latum Andreae ex apostolis, ut recognos-
centibus cunctis, Iohannes suo nomine cuncta
describeret.

*iuris studiosum *ms* : itineris sui socium

...tame dalyvavo ir taip išdėstė.

Trečia Evangelijos knyga pagal Luką. Lukas, tasai gydytojas, po Kristaus Už-
žengimo, kai Paulius jį pasiėmė kaip uolų palydovą [/teisės žinovą], surašė savo
vardu pagal [bendra] nuomonę [/savo išmanymą]. Tačiau taip pat ir jis neregėjo
Viešpaties kūne. Taigi kiek pajėgė patirti, jis pradeda pasakojimą nuo Jono gi-
mimo. Ketvirtoji evangelijų knyga – Jono iš mokinių. Raginamas savo bendra-
mokinių ir vyskupų, tarė: „Pasninkaukite su manimi nuo šiandien tris dienas,
ir, kas kam bus apreikšta, vienas kitam pasipasakokime“. Tą pačią naktį buvo
apreikšta Andriejui iš apaštalų, kad, visiems prisimenant [/peržiūrint], Jonas
viską surašytų savo vardu.

Frazė „tame dalyvavo ir taip išdėstė“ laikoma nuoroda į Morkaus da-
lyvavimą Petro skelbime, o pastaba, kad „taip pat ir“ Lukas (*tamen nec ipse*)
nebuvo matęs istorinio Viešpaties, turėtų būti suprantama kaip atgarsis ne-
išlikusio teiginio, kad Morkus Jėzaus nepažinojęs. Vis dėlto negalima per-
vertinti šių nelabai informatyvių išvadų reikšmės ir tenka apgailestaujant
pripažinti, kad Romoje fiksuotos žinios apie Petro evangelizacijos formą ir
rašytinės evangelijos radimąsi mūsų laikų nepasiekė. Įdomios pastabos apie
Evangelijos pagal Joną kilmę liudija apie jau sulegendintą senolių tradiciją,
nesuvedamą į Papijo informaciją⁴⁷.

⁴⁷ Papijo žinioms apie evangelijų kilmę, kaip minėjome, nebūdingas legendinis ele-
mentas, maža to, nėra jokių pėdsakų, kad jis būtų pateikęs kokį nors išsamų pasakojimą
apie Jono raštų radimosi aplinkybes. Papijas kaip tiesioginis Muratori fragmento šaltinis
atmestinas ir dėl istoriškai padriko „mokinių“, „apaštalų“ ir „vyskupų“ įjungimo į evan-
gelijos kūrimo procesą.

JUSTINAS FILOSOFAS

Justinas, pramintas Filosofu, buvo vienas ryškiausių II a. krikščionių mąstytojų ir tikėjimo gynėjų. Gimė apie 100 m. Samarijoje, Flavijos Neapolyje, atvykęs į Romą įkūrė savo mokyklą, vėliau suimtas ir nukankintas – kankinystė datuojama tarp 163 ir 168 m. Spalvingas Justino gyvenimas ir išskirtinė kūryba pelnė tyrinėtojų dėmesį⁴⁸.

Kaip ir kiek Justinas naudojosi Naujuoju Testamentu, tebėra diskusijų objektas. Evangelijas jis vadina „apaštalų atsiminimais (ἀπομνημονεύματα)“, vartodamas tą pačią sąvoką, kuria Ksenofontas įvardijo savo *Atsiminimus apie Sokratą*. Galimas daiktas, tai sąmoninga aliuzija, būdinga apologetui, rašančiam skaitytojui iš pagonių. *Pirmojoje apologijoje* (66.3) Justinas paaiškina, kad tie atsiminimai vadinami evangelijomis (dgs.). Tiesioginėmis nuorodomis į evangelijas kaip „apaštalų atsiminimus“ turtingiausias vėliausiai parašytas jo veikalas⁴⁹ – *Dialogas su žydu Trifonu*. Savo raštuose Justinas evangelijas 8 kartus vadina „apaštalų atsiminimais“, keturis kartus tiesiog „atsiminimais“. Iš šių nuorodų matyti, kad jis žinojo pagrindinius tradicinius duomenis apie evangelijų kilmę, tačiau nesidomi istorinėmis jų radimosi detalėmis. Antai rašydamas apie Petro išpažinimą Justinas mini jo versiją, randamą Evangelijoje pagal Matą (*Mt* 16, 16), ir priskiria pastarąją „apaštalų atsiminimams“:

*Trypho*⁵⁰

100.4. καὶ γὰρ υἱὸν θεοῦ, Χριστόν, κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀποκάλυψιν ἐπιγνόντα αὐτὸν ἓνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Σίμωνα πρότερον καλούμενον, ἐπωνόμασε Πέτρον. καὶ υἱὸν θεοῦ γεγραμμένον αὐτὸν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἔχοντες [...].

100.4. Vieną savo mokinių, kai šis pripažino jį Kristumi, Dievo Sūnumi pagal jo Tėvo apreiškimą, pirmiau šauktą Simonu, pavadino Petru. Kad jis yra Dievo Sūnus, randame užrašyta jo apaštalų atsiminimuose.

⁴⁸ Sara Parvis, Paul Foster, *Justin Martyr and His Worlds*, Minneapolis: Fortress Press, 2007; David Rokeah, *Justin Martyr and the Jews*, Leiden, etc.: Brill, 2002; Giuseppe Girgenti, *Giustino Martire: Il primo cristiano platonico*, Milano: Vita e Pensiero, 1995; Sylvain Jean Gabriel Sanchez, *Justin martyr, le Dialogue avec Tryphon, État de la question, Introduction critique et bibliographie*, [DEA Sorbonne], 1994; Erwin R. Goodenough, *The Theology of Justin Martyr*, Jena: Frommann, 1923; Hans Erich von Campenhausen, *Griechische Kirchenväter*, 8. Auflage, Stuttgart: Kohlhammer, 1993, p. 14–23.

⁴⁹ Bernard Pouderon, *Les apologistes Grecs du IIe siècle*, Paris: Cerf, 2005, p. 139–146; Peter Lampe, *Christians at Rome*, p. 260.

⁵⁰ Edgar Johnson Goodspeed (ed.), *Die ältesten Apologeten: Texte mit kurzen Einleitungen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1915; plg. Miroslav Marcovich (ed.), *Iustini Martyris Dialogus cum Tryphone*, (ser. *Patristische Texte und Studien*, 47), Berlin: W. de Gruyter, 1997.

Kita vertus, minėdamas kruviną Jėzaus prakaitą, žinomą tik iš Luko (Lk 22, 44), Justinas jau kalba apie *apaštalų ir jų sekėjų* surašytus atsiminimus:

103.8. ἐν γὰρ τοῖς ἀπομνημονεύμασιν, ἃ φημι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐκείνοις παρακολουθησάντων συντετάχθαι, γέγραπται ὅτι ἰδρῶς ὡσεὶ θρόμβοι κατεχεῖτο, αὐτοῦ εὐχομένου καὶ λέγοντος· Παρελθέτω, εἰ δυνατόν, τὸ ποτήριον τοῦτο.

103.8 Mat atsiminimuose, kurie, kaip esu sakęs, sudėti apaštalų ir juos sekusiųjų, parašyta, kad prakaitas kaip kraujo lašai krito nuo jo besimeldžiančio ir sakančio: Jeigu įmanoma, teaplenkia mane ši taurė.

Ypač įdomus pasažas *Tryph.* 106.3, kur minimi įvykiai aprašyti tik Evangelijoje pagal Morkų⁵¹:

106.3. καὶ τὸ εἰπεῖν μετωνομακέναι αὐτὸν Πέτρον ἕνα τῶν ἀποστόλων, καὶ γεγράφθαι ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ γεγενημένον καὶ τοῦτο, μετὰ τοῦ καὶ ἄλλους δύο ἀδελφούς, υἱοὺς Ζεβεδαίου ὄντας, ἐπωνομακέναι ὀνόματι τοῦ Βοανεργῆς, ὃ ἐστὶν υἱοὶ βροντῆς, σημαντικὸν ἦν τοῦ αὐτὸν ἐκείνον εἶναι, δι' οὗ καὶ τὸ ἐπώνυμον Ἰακώβ τῷ Ἰσραὴλ ἐπικληθέντι ἐδόθη καὶ τῷ Αὐσῇ ὄνομα Ἰησοῦς ἐπεκλήθη, δι' οὗ ὀνόματος καὶ εἰσήχθη εἰς τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς πατριάρχαις γῆν ὃ περιλειφθεὶς ἀπὸ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου ἐξεληθόντων λαός.

106.3. Kai sakoma, kad vieną iš apaštalų [Jėzus] pervadino Petru, ir jo atsiminimuose aprašyta taip atsitikus, jog taip pat ir kitus du, brolius Zebediejaus sūnus, praminė vardu Boanergės, kas reiškia Griausmo sūnūs, – tatai ženklina, jog būtent per Jį Jokūbas buvo pašauktas Izraelio įvardijimu, ir Ausę pašaukė Jėzaus vardu, ir per šį vardą į patriarchams pažadėtą žemę buvo įvesta tauta, išlikusi po kelionės iš Egipto.

Justinas neabejotinai žino tradiciją, kad Morkus buvo Petro vertėjas, tačiau nėra jokių argumentų, leidžiančių jo šaltiniu laikyti Papiją⁵². Antra vertus, akį rėžia vertybinė tradicijos transformacija, įvykusi naujomis aplinkybėmis, ypač po markijonizmo provokuojamos diskusijos dėl evangelijų statuso. Kalbama jau ne apie kruopštų, kad ir netobulą Morkaus darbą, perteikiant Petro mokymą, bet apie faktinę Petro autorystę. Apaštališkasis autoritetas labai anksti čia iškeliamas į pirmą vietą. Analogiškai III a. pirmame dešimtmetyje Tertulianas rašydamas *Prieš Markijoną* šį principą suformuluoja tiek kategoriškai, kiek ir neišverčiamai grakščiai: *et Marcus quod edidit*

⁵¹ Diskusijos, kaip interpretuoti ir versti šį pasažą, apžvalga žr. Graham N. Stanton, *Jesus and Gospel*, Cambridge University Press, 2004, p. 101.

⁵² Priešingai ir kategoriškai („[Justin] doubtless alluding to the tradition, reported by Papias“) teigia Bruce Metzger, *The Canon of the New Testament*, p. 145.

Petri affirmetur, cuius interpres Marcus. Nam et Lucae digestum Paulo adscribere solent (Adv. Marc., 4.5.3: „Tai, ką paskelbė Morkus, priskirtina Petru – Morkus buvo jo vertėjas. Taip ir Luko sutvarkytas dėstymas turi būti priskirtas Pauliui“).

Ši glausta II–III a. krikščioniškųjų tekstų peržvalga pakankamai įtikimai rodo, kad senolių tradicija, pristatanti Evangelijų pagal Matą, Morkų ir, veikiausiai, pagal Joną kilmę, yra plačiai paplitusi geografiškai ir kyla ne iš vienintelio šaltinio. Papijas yra itin svarbus ir labai ankstyvas, tačiau ne vienintelis šios tradicijos liudytojas. Maža to, skirtingų tradicijos linijų palyginimas rodo, kaip laikui bėgant buvo transformuojama perduodama medžiaga. Nesunku pastebėti, kad pastanga suteikti evangelijoms tiesioginę apaštališkąją autoritetą yra gerokai vėlesnė už pačius pasakojimus apie evangelijų kilmę ir nepriklauso pradinei jų intencijai.

THE ORIGIN OF THE GOSPELS AND THE TRADITION OF THE ELDERS IN 2ND–3RD CENTURY CHRISTIAN WRITINGS

Vytautas Ališauskas

Summary

The genesis of the canonical gospels that received special attention in the 19th–20th c. remains an object of scholarly debate. Despite the efforts of biblicists, there still is no real consensus, different, mutually successfully negating each other visions or theories are proclaimed. Such *status quaestionis* uncertainty favors the effort to rethink the traditional data preserved in Christian writings of the 2nd–3rd c. There are two main, but rather different, traditions of Asia Minor (Papias and Irenaeus) and Alexandria (Clement of Alexandria and Origen) about the origin of the current canonical Gospels. Next to them one can distinguish the Roman tradition, perhaps not always independent, but valuable as an example of the development of tradition. We see that the tradition of the elders presenting the origin of the Gospel according to Matthew, Mark, and probably John is widespread geographically and does not arise from a single source. Papias is extremely important and very early, but not the only witness to this tradition. Moreover, a comparison of the different lines of tradition shows how the transmitted material was transformed as time passed. It is not difficult to notice that the effort to give the Gospels direct apostolic authority came considerably later than the very stories about the origin of the Gospels and do not belong to their initial intention.

ANTROJI ANYKŠČIŲ ŠILELIO EILUTĖ: SKAITYMŲ PRIELAIDOS IR PADARINIAI

PAULIUS V. SUBAČIUS

Grįžti* prie klausimo, ar Antano Baranausko poemos antrąją eilutę bendrine kalba dera užrašyti „Kas jūsų grožei senobinei tiki?“, ar „Kas jūsų grožei senobinei tikė?“ (ir suprasti kaip „atsitikę“), paskatino ne nauji duomenys ir į galvą atėjusi originali interpretacija. Priešingai, jau bent pusę amžiaus žinomi visi relevantiški pirminiai šaltiniai ir filologiniai argumentai. Vis dėlto leksinio ir gramatinio autentiškumo bei redakcijos stabilumo tendencija, kurios pradžia laikytinas 1954 m. Aleksandro Žirgulio parengtas *Anykščių šilelio* leidimas¹, pastaraisiais metais gana netikėtai buvo dekonstruota.

Rita Šepetytė 2001 m. Baranausko *Rinktinėje*² atmetė įsitvirtinusią, dvidešimt septyniuose ligtoliniuose visos poemos leidimuose³ bei ne vienoje dešimtyje ištraukų publikacijų tiražuotą skaitymą „tiki“ ir pateikė „tikė“. Tuomet šį sprendimą (ir ne vieną transponavimo keistybę) buvo galima laikyti individualia „tekstologine avantiūra“⁴, įsirikiuojančia į *Baltų lankų* eks-

* Pirmoji angliška šio teksto versija perskaityta kaip plenarinis pranešimas „On Importance of the One Character: Some Afterthoughts“ Tekstologų draugijos (*The Society for Textual Scholarship*) 17-oje dviemetėje tarptautinėje tarpdisciplininėje konferencijoje „Tekstologijos objektai“ Čikagoje ir paskelbta žurnale *Textual Cultures*, 2013, t. 8.

¹ Antanas Baranauskas, *Anykščių šilelis*, Jono Kuzminskio medžio raižiniai, [redaktorius Aleksandras Žirgulyš], Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954.

² Antanas Baranauskas, *Rinktinė*, sudarė ir parengė Rita Šepetytė, Vilnius: Baltos lankos, 2001.

³ Išskyrus pirmuosius tris, kuriuos toliau aptarsime atskirai; sisteminį poemos publikacijų aprašą žr. Paulius V. Subačius, „How a Poem Became a Book of Poetry: Conflict of Folkloristic, Literary, and Linguistic Approaches in the Publications of a Nineteenth-Century Classic of Lithuanian Literature“, in: *Variants: The Journal of the European Society for Textual Scholarship*, t. 6: *Textual Scholarship and the Material Book*, edited by Wim Van Mierlo, Amsterdam–New York: Rodopi, 2009, p. 177–190; plg. Regina Mikšytė, „A. Baranausko poemos ‘Anykščių šilelis’ leidimai ir vertimai“, in: *LTSR Mokslų akademijos darbai*, Serija A, Vilnius, 1960, t. 2 (9), p. 205–222.

⁴ Paulius Subačius, „Filologinė keliavedžio tapatybė“, [rec.: Antanas Baranauskas, *Rinktinė*, 2001], in: *Darbai ir dienos*, Kaunas, 2002, t. 29, p. 273.

perimentinių klasikos leidimų seką⁵, ir apsiriboti kritiška recenzija. Tačiau platinamų tekstų varijavimas įgyja pagreitį – svarbiausias poeto propaguotojas Anykščių Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus naujausiam reprezentaciniame poemos leidime pakartotojo Šepetytės redakciją⁶, o edukacinės programos moksleiviams „Anykščių kultūros ženklai“ užduočių sąsiuvinyje pateikė tiek ją, tiek kitokį, anykštėnų tarmės, variantą⁷, perrašytą iš *Ostlitausche Texte* publikacijos⁸ atvarto kairiosios pusės⁹.

Pastarąjį populiarina ir jubiliejinis poemos leidimas su Skirmanto Valento deklamacijos įrašu¹⁰. Ta pačia proga – *Anykščių šilelio* sukūrimo 150-osioms sukaktuvėms – pasirodžiusiame 1961 m. Niujorko leidimo¹¹ iliustracijų ir maketo perspaude¹² bei, matyt, plačiausiai pasklisiančioje, nes nemokamai

⁵ Žr. Kristijonas Donelaitis, *Metai ir pasakėčios*, redaktorius Vytautas Vitkauskas, (ser. *Baltų lankų literatūros kolekcija*), Vilnius: Baltos lankos, 1994; Žemaitė, *Autobiografija*, [spausdinama iš: Žemaitė, *Raštai*, parengė Alfonsas Kalnius, t. 4, 1948], (ser. *Skaitinių serija*, 4), Vilnius: Baltos lankos, 1996; Žemaitė, *Laimė nutekėjimo*: Apsakymų ciklas, [spausdinama iš: Žemaitė, *Raštai*, parengė Alfonsas Kalnius, t. 1, 1948], (ser. *Skaitinių serija*, 5), Vilnius: Baltos lankos, 1996.

⁶ Antanas Baranauskas, *Vis kitoki balseliai...: Įvairiakalbis „Anykščių šilelis“*, parengė Rasa Bražėnaitė, Skaidrė Račkaitytė, nuotraukos kun. Nerijaus Papirčio, Anykščiai: A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, 2013.

⁷ „Po šituo stogu viešėt patogu“ (A. Baranauskas): *Su rašytoju Antanu Žukausku-Vienuo-liu – po Anykščių kraštą*: Užduočių sąsiuvinis, parengė Alma Ambraškaitė, Rasa Bražėnaitė, Skaidrė Račkaitytė, Asta Ražanskienė, [Anykščiai: A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, 2012], p. 7, 42, [interaktyvus], in: http://www.baranauskas.lt/file/Uzduociu_sasiuvinis.pdf, (2013-02-21).

⁸ [Antanas Baranauskas], „Anykszczů szilėlys. = Anykszczů silėzlys.“ [!], in: *Ostlitausche Texte: Mit Einleitungen und Anmerkungen*, Herausgegeben von Anton Baranowski und Hugo Weber, s. 1, Weimar: Hermann Böhlaus, 1882, p. 2–23.

⁹ Apie tai, kaip interpretuotinas paralelinis leidimas žr. Paulius V. Subačius, „Anykščių šilelio‘ politekstas: autoriteto suspendavimas ar įtvirtinimas?“, in: *Kalbos kultūra*, Vilnius, 2007, t. 80, p. 135–141.

¹⁰ Antanas Baranauskas, *Anykszczů szilėlys*, [su CD-ROM], prieš 150 metų sukurtą poemą pristatė ir įbalsino Skirmantas Valentas, (ser. *Gyvoji poezija*), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.

¹¹ Antanas Baranauskas, *Anykščių šilelis*, iliustravo Pranas Lapė, [redaktorius Juozas Brazaitis], New York: Romuva, 1961.

¹² Antanas Baranauskas, *Anykščių šilelis*, [su CD-ROM], iliustravo Pranas Lapė, parengė Rasa Bražėnaitė, Skaidrė Račkaitytė, Anykščiai: A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, 2009; nėra lengva glaustai apibūdinti knygos santykį su 1961 m. leidimu – išlaikyti pastarojo grafinės struktūros principai, pakartotos Lapės iliustracijos, Baranausko portretinė graviūra (dailininkas nežinomas, pirmą kartą publikuota: *Naujas*

skaitmeniniu pavidalu platinamoje chrestomatijoje 11 klasei¹³ įdėta Reginos Mikšytės redakcija iš 1994 m. *Rinktinės*¹⁴. Taigi plačiosios visuomenės ir mokyklinės vartosenos lauke ėmė konkuruodami sinchroniškai funkcionuoti trys reikšmingai besiskiriantys poemos tekstai. Kadangi alternatyvūs antrosios eilutės variantai turi didžiausios reikšmės kūrinio semantikai ir negali prasprūsti pro akis atidesniam literatūros mylėtojui bei ugdomosios egzegezės uždaviniui sprendžiančiam pedagogui, atrodo būtina dar kartą nuosekliai išnagrinėti *Anykščių šilelio* pradžios skaitymų pagrįstumą platesniame filologinių analogijų bei literatūrinių interpretacijų kontekste.

Bet kuris tekstologijos įvadas jau ne pirmas šimtmetis bando filologijos, teologijos ir istorijos studentams įkalti į galvą, kad šioje veikloje svarbus dėmesys kiekvienai raidei, maža to, kiekvienam diakritiniam ar punktuacijos ženklui¹⁵. Nuoširdžiai tuo patiki dvi paprastai negausios grupės. Vienos reprezentantai tampa tekstologais. Priklausantys antrajai kuria interneto svetaines, kuriose įrodinėja, kad tam tikro mėnesio tam tikrą dieną ištiks pasaulio pabaiga, nes taip byloja jų esą tinkamai perskaityta Biblijos ar Korano eilutė, kurią iki tol visi blogai suprato. Dauguma kitų modernių humanitarų, bent jau sau, tylomis, į dėmesį užrašymo detalėms geriausiai atveju žvelgia atsainiai, ironiškai; blogesniu – kaip į represyvų rigorizmą, kliudantį skleisti išlaisvinančioms idėjoms.

Todėl didelės šviečiamosios ir analitinės vertės turi atvejai, leidžiantys įžymių veikalų skirtingus skaitymus susieti su alternatyviomis inter-

kalendaris 1904 metams, metas 2ras, sutaisė P[etras] M[ikolainis], Tilžė: O. Mauderodės sp., 1903, p. 66), perspausdintas Vinco Maciūno straipsnis „Poemos literatūrinė reikšmė“, tačiau papildyta Viktorijos Daujotytės ir Nijolės Tumėnienės straipsniais, pakeistas šriftas, inicialų dydis ir poemos redakcija – nors knygoje šaltinis nenurodytas, tačiau lyginamoji analizė leidžia teigti, kad tekstas perteiktas pagal 1994 m. *Rinktinę* (žr. išnašą Nr. 14), todėl, savo ruožtu, praleistas 1961 m. leidime buvęs redaktorius Brazaičio komentaras „Anykščių šilelio žodynas“ ir jo sudarytas žodynėlis bei leidėjo Jono Galmino pastaba „Spaudžiu ranką“.

¹³ *Literatūra 11 klasei*: Chrestomatija, d. 2: *Romantizmas. Realizmas. Neoromantizmas*, sudarytoja Aušra Martišiūtė-Linartienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 131–142; skaitmeninė versija in: <http://www.upc.smm.lt/naujienos/chrestomatija>, (2013-02-21).

¹⁴ Antanas Baranauskas, *Rinktinė: Poezija, giesmės, dienoraštis, laiškai*, parengimas, įžangos straipsnis, paaiškinimai Reginos Mikšytės, Vilnius: Baltos lankos, 1994, p. 27–39.

¹⁵ Pvz., žr. Jame Thorpe, *Principles of Textual Criticism*, San Marino, Ca: The Huntington library, 1972, p. 131–140; David C. Greetham, *Textual Scholarship: An Introduction*, New York–London: Garland Publishing, 1997, p. 3–5; Erick Kelemen, *Textual Editing and Criticism: An Introduction*, foreword by Donald H. Reiman, New York–London: W. W. Norton & Company, 2009, p. 3–6.

pretacinėmis paradigmomis. Turime galvoje tokius teksto variantus, kurie reikšmingi ir lemiantys prasmę atrodo ne tik siauram redaktorių ratui, bet ir plačių akademinių sluoksnių ar net nespecialistų akimis. Taip yra, jei kinta veikalo visumos, pagrindinių motyvų, veikėjų tipų aiškinimas. Pavyzdžiui, skepsis dėl dėmesio smulkmenoms prasisklaido, kai tekstologai išvien su literatūros istorikais kelia klausimą, ar baigiamajame Williamo Shakespeare'o *Otelo* monologe pagrindinis veikėjas prieš nusižudydamas save lygina su *base Indian, threw a pearle away* (niekingu indėnu, kuris išmetė perlą)¹⁶, kaip kad liudija pirmoji *Quarto* publikacija (1622), ar su *base Iudean* (niekšišku Judu), kaip galima perskaityti pirmajame *Folio* leidime (1623)¹⁷.

Mat antrasis skaitymas, pasak britų bibliografo, paleografo ir žymaus grafologijos teismo eksperto Tomo Daviso, neabejotinai reiškia „labai sunkų savęs pasmerkimą“ ir paleidžia vėjais Franko Raymondo Leaviso XX a. viduryje siūlytą bei plačiai diskutuotą „neatgailaujančio *Otelo*“ interpretaciją¹⁸. Kadangi XVI a. pradžios anglų kalbos istorijos požiūriu *Iudean, Iudian* ir *Indean, Indian* gali būti laikomi dažnesniais ar retesniais nenusistovėjusios rašybos variantais, dvejopą skaitymą lemia vienintelė antroji raidė – <u> ar <n>. O šie ženklai rankraštiniame kursyve (angl. *secretary hand*) dažnai visiškai nesiskiria¹⁹... Taigi kalbame apie atvejį, kai „dvi gerai žinomos ir reikšmingos interpretacijos, paveikusios ištisų kartų skaitymo įpročius, beveik visiškai priklauso (taip teigti nėra per griežta), nuo vienos vieno žodžio raidės pakeitimo“²⁰.

¹⁶ Lietuviškame vertime: „[...] kaip neišmanėlis indėnas, / Atžagaria ranka atstūmė perlą“, žr. [Viljamas] Šekspyras, *Raštai*, t. 2: *Tragedijos*, vertė Aleksys Churginas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961, p. 171.

¹⁷ Apie ankstyvuosius *Otelo* leidimus ir svarbiausias Shakespeare'o tekstologijos problemas žr. John Jowett, *Shakespeare and Text*, (ser. *Oxford Shakespeare Topics*), Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 180, 189.

¹⁸ Tom Davis, „The Monsters and the Textual Critics“, in: *Textual Formations and Reformations*, edited by Laurie E. Maguire and Thomas L. Berger, Newark–London: University of Delaware Press, Associated University Presses, 1998, p. 97.

¹⁹ Žr. Richard Levin, „The Indian/Iudean Crux In *Othello*“, in: *Shakespeare Quarterly*, Washington, DC, 1982, t. 33, Nr. 1, p. 60.

²⁰ Tom Davis, *op. cit.*, p. 97; dar plg. naujausią tyrimą apie grafinių požiūriu minimaliai tesiskiriančių, bet semantiškai alternatyvių skaitymų („Schmutz“ vs „Schmerz“ [purvas vs skausmas]) pavyzdį iš 1807 m. Heinricho von Kleisto laiško Marijai von Kleist, kuris sukėlė intensyvią diskusiją vokiškos tekstologijos aplinkoje: Annika Rockenberger, Per Röcken, „'der ganze Schmutz zugleich und Glanz meiner Seele': Eine analytische Mikrostudie zur Methodik neugermanitischer Textkritik“, in: *Jahrbuch des Freien Deutschen Hochstifts*, 2011/12, Göttingen: Wallstein, 2012, p. 68–102.

Labai panašiai yra su antrąja *Anykščių šilelio* eilute. Per šimtą penkiasdešimt penkerius metus nuo poemos sukūrimo pasirodė trisdešimt aštuoni viso veikalo leidimai lietuvių kalba²¹, nesuskaičiuojamą daugybę kartų spausdintos jo atkarpos, paskelbti ar rengiami publikavimui vertimai į aštuoniolika kalbų, prirašyta daug šimtų puslapių literatūros kritikos. Visais atvejais kažkaip pasielgta su skaitymų „tiki“ / „tikę“ alternatyva (nebūtinai sprendimą apmaštant) – arba tiesioginiu vieno iš variantų pateikimu (įskaitant citavimą), arba tokiu kūrinio aptarimu ir interpretavimu, kuris bent tam tikru laipsniu, o kartais ir visiškai tiesmukai²² grindžiamas antrosios eilutės paskutinio žodžio reikšme.

Poemos pradžia mintinai mokosi jau penkta šešta generacija, todėl klausimas, kaip ją perskaityti ir suprasti, vien jau pedagoginio kanono požiūriu yra tikrai aštrus. Sakau – perskaityti ir suprasti, o ne užrašyti, nes ji užrašyta visiškai patikimai. Atsakymo raktas – trumpučio vos keturių raidžių žodžio gramatinės formos atpažinimas, kurį komplikuoja tai, kad analitinėje lietuvių kalboje apstu dalinių homofonų. Mums rūpimu atveju Rytų Lietuvos tarmėse veiksmažodžių „tikėti“ esamojo laiko 3 asmuo ir „(atsi)tikti“ netiesioginės nuosakos būtojo laiko daugiskaita (dalyvinė forma) yra fonetiškai artimos: pirmojo žodžio nurodytos lyties galūnės balsis poeto gimtuosiuose Anykščiuose tariamas kaip trumpas, o antrasis – kaip pusilgis: [t̥i.ki] ir [t̥i.ki.], tačiau iš klausos skirtumas nėra didelis. Be to, dar tik gravituojanti į bendrinę kalbą XIX a. vidurio lietuvių rašyba ne visada leidžia apie šį skirtumą spręsti. Antai su aptariamuoju žodžiu „tiki“ ar „tikę“ rimuojamas abejonų nekeltantis pirmosios eilutės paskutinis žodis – dalyvis „nuplikę“, tarmiškai [nupl̥i.ki.] – turi abu pusilgius [i.], tačiau ankstyviausioje poemos publikacijoje²³ tiek nagrinėjama, tiek visais kitais atvejais užrašyta nediferencijuojant *i* tipo balsių ilgumo – išsiverčiama vienintele grafema <i>: „...nupliki /...tiki“ (plg. „išsklotos“, „Kepina“ [tarmėje, o ir bendrinėje kalboje trumpi], „paukstites“ [ex err.: *pauksztites*], „gribu“ [tarmėje, o ir bendrinėje kalboje ilgi])²⁴.

²¹ Skaičiuojama be stereotipinių perspausdinimų, publikacijų brailio raštu, audio knygų ir vertimų, kurie paskelbti už Lietuvos ribų (įtraukti du Lietuvoje paskelbti daugiakalbiai 1985 ir 2013 m. leidimai).

²² Pvz.: „Sunku buvo patikėti jo ‘grožei senobinei’“ [kursyvas mano, – P. S.] (Regina Mikšytė, *Antanas Baranauskas*, (ser. *Gyvenimas ir kūryba*), Kaunas: Šviesa, 1983, p. 48).

²³ *Kalendorius ukiszkasius nuog užgimima Wieszpaties 1860 Metu paprastunju, turenčziun 365 dienas*, parašzitas par Ł. Iwiński, metai 13ti, Wilnius: J. Zawadzki, 1859, p. 61–63; *Kalendorius ukiszkasius nuog užgimima Wieszpaties 1861 Metu paprastunju, turenčziun 365 dienas*, parašzitas par Ł. Iwiński, metai 14ti, Wilnius: J. Zawadzki, 1860, p. 59–60.

²⁴ Analogiškas šiuo požiūriu Klemenso Kairio nuorašas, leidžiantis spėti, kad *i* tipo

Taigi dėl ankstyvųjų poemos užrašymų homografiškų formų pirmosios dvi surimutos poemos eilutės galėtų būti suprantamos dvejopai (pateikiame transponavimo į bendrinę kalbą versiją):

Kalnai kelmuoti, pakalnės nuplikę,
 Kas jūsų grožei senobinei tiki [betiki]?
arba
 Kas jūsų grožei senobinei tikę [atsitikę]?²⁵

Kokius turinius koduoja vienas ir kitas skaitymas? Pirmuoju atveju numanomas frazės „Kas... tiki?“ adresatas yra nebemačiusieji dabar iškirsto miško buvusio grožio, kuris toliau vaizduojamas poemoje. Tačiau lyrinis subjektas greičiau tik atsidūsta retorinio klausimo pavidalu, kad, išskyrus jį patį, niekas nebeatsimena ir nepajėgia vaizduotėje atkurti visas jusles užvaldydavusio pušyno. Drauge tai pažadas poezijos galia prikelti aistorinį aukso amžiaus pasaulį²⁶, nes juo tiki poetas, tai orientacija į viziją ir dvasines galias. Tiesa, formaliai sintaksiškai įvardžio forma „jūsų“ implikuoja, kad pirmoje eilutėje – šauksmininkas, o ne vardininkas, taigi visas sakiny suskonstruotas kaip tariamas kreipinys į kalnus ir pakalnes. Vis dėlto tik labai tiesmukas – nepoetinis – supratimas pirštų mintį, kad sintaksinis ir semantinis retorinio dialogo partneriai yra identiški. Juk būtent veiksmoždžio-tarinio „tiki“, pagal semantinį junglumą derinamo tik su asmens įvardijimais – reikšmė yra dominuojanti ir lemia adekvatų supratimą.

Priešingai, perskaičius „kas... (atsi)tikę?“, tiek sintaksinis, tiek semantinis adresatas – pasikeitusi poeto gimtoji vietovė, nes eliminuotas kitas žmogiškasis subjektas (subjektai), kuris galėtų turėti santykį su autoriaus

balsio ilgumas nebuvo skiriamas ir pirmajame (ar ankstyvame) poemos autografe, kuris neišliko; Anupro Baranausko (?) nuoraše šen ten stogeliu ar brūkšneliu virš raidės pažymėta kirčio vieta, *i* tipo garso atveju dažniausiai sutampanti su tarmės ilgu balsiu, tačiau bent keturiais atvejais – ir su pusilgiu: „grīna“, „grību“ (pl. gen.), „puszīnu“ (sg. acc.), „puszīni“ (sg. loc.), „kukufīs“ (tarmėje ilgi), „patī“ (sg. nom. fem.), „blinndīs“ (sg. nom.), „gajjī“ (sg. nom. fem.), „lizdī“ (sg. loc.) (tarmėje pusilgiai); mums rūpimų pirmųjų eilučių paskutinių žodžių užrašymas šiuose nuorašuose sutampa su pirmąja publikacija *Kalendoriuje*; žr. Antanas Baranauskas, *Raštai*, t. 1: *Poezija*, parengė Regina Mikšytė, Marius Daškus, komentarus parašė Regina Mikšytė, Bonifacas Stundžia, Marius Daškus, Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 498–503.

²⁵ Puntuacija čia teikiama pagal: *Kalendorius ukiszskasis nuog užgimima Wieszpaties 1860 Metu*, p. 61.

²⁶ Plačiau žr. Paulius Subačius, *Antanas Baranauskas: Gyvenimo tekstas ir tekstų gyvenimai*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 86–94.

akimis regimu vaizdu²⁷ ar dėl kurio specialaus santykio (*tikėti*) negalimybės yra apgailestaujama skaitymo „tiki“ atveju. Klausiant „kas... grožei... tikė“, tarsi kalbama su personifikuotu kelmynu²⁸ (ar su savimi jo akivaizdoje), atskleidžiamas negatyvus istorinis pokytis bei ieškoma, kas jį sukėlė. Tai orientuoja į konstatuojantį aprašymą ir priešastinius ryšius. Kadangi įžanga suponuoja ir minties kryptį, ir emocinę tonaciją, didžia dalimi nulemdama skaitymą bei supratimą, nėra reikalo įrodinėti skirtumo tarp „tiki“ ir „tikė“ svarbos.

Čia nėra galimybės, o gal ir reikalo plačiau referuoti *Anykščių šilelio* ir visos Baranausko kūrybos aptarimo kryptį, įsišaknijusių lietuvių akademinėje kritikoje. Pasitenkinsime konstatavimu, kad skirtingi antrosios eilutės skaitymai reikšmingai paremia vieną iš dviejų esminių interpretacinių alternatyvų. Pasak didesnės dalies kritikų, poema yra romantinė, juodos dabarties ir šviesios praeities kontrastą liudija vienišas lyrinis subjektas, kurio dvasinė galia prikelia estetinių būtybių laikų spindesį. Pirmųjų eilučių atsidusime „kas... tiki“ užkoduotos *ne-tikėjimo* ir užmaršties bei atminties ir poetinės vaizduotės jungtys yra giliosios idėjinės dominantės. Iškertamas ir vėl atželiantis, poeto, kuris „grožei senobinei tiki“, giesmėje atgyjantis šilelis suvokiamas kaip nenugalėtos tautos metafora, pabrėžiamas poemos nacionalinis pobūdis²⁹. Tačiau kiti literatūros specialistai įrodinėja, kad matematiškai griežta veikalo epizodų struktūra atitinka aprašomąją klasicistinę (ar sentimentalistinę) jo prigimtį³⁰. Romantizmo dominantę kvestionuojančios prieigos šalininkai ieško poemoje racionalumo, renkasi perskaitymui ne įsivaizdavimo, bet žinojimo kodą – subjektas stebėtojas esą fiksuoja, kas pasikeitė ir kaip buvo anksčiau. Savo ruožtu, tokį galvojimą pagrindžia logiškai suformuluotas pradžios klausimas, kas miškui *atsitiko*, sentimentalus

²⁷ Žinoma, teoriniu požiūriu visuomet koku nors mastu implikuojamas dialogas su skaitytojais.

²⁸ Nors Audronė Žentelytė savo darbuose niekur tiesiogiai nenurodo, kad palaiko skaitymą „tikė“, jos vadovėlyje be išlygos dėl sintaksinės semantinės dviprasmybės sakoma: „‘Anykščių šilelį’ Baranauskas pradeda retoriniu kreipiniu į *kalmus keltuotus* ir *pakalnes nuplikusias*“; žr. Audronė Žentelytė, *XIX amžiaus lietuvių literatūra: Vadovėlis aukštesniųjų klasių mokiniams*, Kaunas: Šviesa, 2001, p. 226.

²⁹ Klasiška šios interpretacinės linkmės sintezė: Regina Mikšytė, „Antanas Baranauskas“, in: *Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius*, sudarytojas ir vyriausiasis redaktorius Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 713–719.

³⁰ Plačiau žr. Paulius Subačius, *Antanas Baranauskas*, p. 75–86; naujausias komentaras šia tema: Gintaras Lazdynas, „Anykščių šilelis polemikos tarp romantinio ir klasikinio meno kontekste“, in: *Lituanistica*, Vilnius, 2012, t. 58, Nr. 4, p. 320–331.

pasiteiravimas, kodėl gamtovaizdis pasikeitė. Semantiškai artimų poetinių frazių yra airių-anglų XVIII a. rašytojo Oliverio Goldsmitho poemoje *The Deserted Village* (1770), kurios vertimas į lenkų ar į rusų kalbą, pasak Gintaro Lazdyno, esą galėjo turėti įtakos Baranauskui³¹.

Jei į šią probleminę situaciją pažvelgiame ne literatūros kritiko, bet tekstologo akimis, tampa gerokai aiškiau. Jau užsiminėme, kad tai perskaitymo ir supratimo, o ne užrašymo kebeknė. Štai trumpas pirminių objektų, kuriais šiuo atveju operuoja tekstologija, apibūdinimas. Nėra išlikęs ne tik *Anykščių šilelio* sukūrimo laiko autografas, bet ir vėlesni, apie kuriuos žinome iš autoriaus susirašinėjimo – laiškai³² liudija, kad lingvistiniais sumetimais parengta antroji poemos publikacija 1875 m. Prahoje³³ ir trečioji 1882 m. Veimare³⁴ buvo grindžiamos jų rengėjų čekų kalbininko Leopoldo Geitlerio viešint Lietuvoje gautu ir vokiečių filologui Hugo Weberiui Baranausko pasiūstu paties rašytojo darytais, taigi autoriniais nuorašais. Nors šiuose leidimuose mums rūpimos pirmųjų eilučių galūnės pažymėtos ne lygiai tokiomis pačiomis raidėmis, tačiau visais atvejais aiškiai diferencijuotas balsės [i] ilgumo skirtumas:

1875	1882 I	1882 II
...nuplikį (<i>=</i>[i./i] kirčiuotas; <î>=</î>[i./i-])	...nupliky (<î>=</î>[i./i] kirčiuotas; <y>=</y>[i./i-])	...nuplikê (<î>=</î>[i] kirčiuotas; <ê>=</ê>[e-])
.....tiki (<i>=</i>[i])tiki (<i>=</i>[i])tîkî (<î>=</î>[i] nekirčiuotas)

Taigi visi trys užrašymai paremia „tiki“ iš „tikėti“ (tarmiškai [tî.ki]) skaitymą ir paneigia „tike“ iš „tikti“ (tarmiškai [tî.ki.]) versiją. Priminsime, kad antrasis arba dešimtosios atvarto pusės variantas Veimaro leidime pateiktas paties Baranausko išrasta unikalia bendrinio rašto sistema, pagrįsta

³¹ Gintaras Lazdynas, „Kultūrinės įtakos pėdsakai ‘Anykščių šilelyje’“, in: *Inter-studia humanitatis*, Nr. 13: *Literatūros laukuose ir anapus jų*, sudarytojas Vigmantas Butkus, Šiauliai, 2012, p. 133–142.

³² „Vyskupo Antano Baranausko laiškai Hugo Weberiui“, parengė Kazys Alminauskis, in: *Archivum Philologicum*, Kaunas, 1930, t. 1, p. 77–78, 100.

³³ A. Baranowski, „Anikszczu Szilelis.“, in: *Litauische Studien*, Auswahl aus den ältesten denkmälern, dialektische beispiele, lexikalische und sprachwissenschaftliche beiträge von Leopold Geitler, Prag: T. Mourek, 1875, p. 40–48.

³⁴ [Antanas Baranauskas], „Anykszczû szifêlys. = Anÿkszczû silêzlys.“

polifonetiniu principu³⁵. Čia nagrinėjamu klausimu pakanka nurodyti, kad tokios dalyvinės formos, kaip ta, kuri yra pirmosios poemos eilutės pabaigoje, ir ta, kuri būtų antrosios eilutės pabaigoje, jei galiotų skaitymas „tikę“ (tarmiškai [t̥i.ki.]), polifonetinėje ortografijoje pagal kitų tarmių tarimą galūnėje turi nosinę grafemą <ę> pažymėtą ilgąjį balsį [e·]. Kitaip tariant, užrašymas: „... nuplikę / ... tiki“, – byloja, kad antrosios eilutės pabaigoje yra esamojo laiko 3 asmens veiksmažodis „tiki“, o ne dalyvinė forma, nes ši turėtų būti užrašyta „tīkē“. Ir jokios alternatyvios filologinio interpretavimo galimybės tokia paties autoriaus ortografija nepalieka.

Tai, kad kairysis ir dešinysis 1882 m. leidimo puslapiai teikia du skirtingus tos pačios teksto vietos užrašymus, yra griežčiausias skaitymo „tiki“ patvirtinimas. Toks teiginys turi paradokso atspalvį, nes įprasta galvoti, kad užrašymų sutapimas, o ne skirtumas didina teksto perskaitymo patikimumą. Senoji tekstologija rašto ženklų nesutapimą pirmiausia traktuotų kaip variantų konfliktą, ir vienas iš jų kritinio leidimo pagrindiniame tekste išstumtų kitą. Naujoji, XX a. pabaigos teorinė mintis tą patį matytų kaip paralelinio leidimo ar multitekstinio skaitmeninio pateikimo sudaromą galimybę skaitytojui pasirinkti bet kurį variantą ar juos egalitariai lyginti. Išmoningesnė teksto kritika užrašymo priešpriešą gal pasitelktų istorinei rekonstrukcijai, kai abu dokumentuoti variantai atmetami, tačiau būtent jų skirtumu argumentuojama neišlikusi autentiškesnė forma. Net jeigu būtų nustatyta, kad skirtumas yra tik ortografinis, jis bylotų arba apie nuorašų diachroniją, arba apie jų priklausymą skirtingoms kultūrinėms, socialinėms tradicijoms. Pagal genetinės kritikos logiką, skirtingi autoriai to paties veikalo užrašymai išsirikiotų kaip vienas kitą pranokstantys kūrybinio proceso trajektorijos taškai, rašytojo minties ar bent rašymo praktikos pokyčiai.

Ką tik konspektyviai aptarėme būdingesnius požiūrius į skaitymus ar tekstologinius veiksmus su jais, kai centrinė sprendžiančioji figūra yra redaktorius, tyrėjas. Priešingai, Baranausko poemos trečiajame leidime užrašymo variantų dialogą sankcionavo pats autorius (ar bent iš laiškų liudijimų, kad publikacija rengta pagal autorinius nuorašus, išskylantis autoriaus fantomas). Šis dialogas suteikia labai patikimą, tarsi stereoskopinį teksto leksinių ir gramatinių formų autentiškumo patvirtinimą. Du paraleliniai spaudos rinkiniai beveik anuliuoja abiejuose užrašymuose toje pačioje vietoje padarytos korektūros klaidos šansą. Dvi sistemiškos ortografijos

³⁵ Plačiau žr. Paulius Subačius, *Antanas Baranauskas*, p. 146–149.

nepalieka jokių galimybių homografijai, savo ruožtu, analizuojamos drauge išsklaido visas abejones dėl žodžių tapatybės ir to, kad tai tėra užrašymo, bet ne lingvistinio teksto variantai. Patikimas lingvistinio teksto atpažinimas patvirtinamas ne retrospektyviai, kaip archetipo rekonstrukcija, bet sinchroniškai ir, galimas daiktas, prospektyviai, kaip būsimų adekvačių perrašymų kokia nors modernesne ortografija gairė.

Ar šia prospektyvine galimybe naudotasi rengiant vėlesnius, pomirtinius leidimus? Greičiau, ne. Paralelinių ortografijų leidimas imtas kaip pagrindas tiek tose publikacijose, kurios deklaravo šaltinį, tiek tose, kur jį galima vien filologiškai susekti. Tačiau visais atvejais naudotasi ne 1882 m. leidimo tekstų dialogu, o tik aplaidžiau ar tiksliau modernesne rašyba perrašinėtas (ir dar papildomai redaguotas) vienas kuris iš dviejų trečiosios autorizuotos publikacijos variantų (dažniau – polifonetinės ortografijos ne visai pagrįstai vadinant jį bendrinės arba sunormintos kalbos redakcija³⁶).

Aptartieji pirmųjų poemos publikacijų duomenys buvo, kas be ko, žinomi kalbininkui Juozui Balčikonui, kuris 1960 m. ryžosi įrodinėti skaitymą „tikė“³⁷. Kadangi tokio varianto neparemia pernelyg aiškūs aptartų publikacijų užrašymai, Balčikonis kliovėsi klaidos motyvu. Teoriškai gali būti trys atvejai: 1) apsirikimas įsivėlęs jau į rankraštį, 2) raidžių rinkėjai nesupratę braižo arba 3) pritrūkę specialaus šrifto, nes raidės su diakritikais. Baranauskas garsėja preciziškais lingvistiniais tarmių aprašais ir fonologijos tyrimais. Labai sunku patikėti, kad tris kartus ne vienu laiku pats perrašinėdamas savo veikalą jis jau antroje eilutėje įvėlė reikšmingą klaidą ir ją akiai kartojo net transformuodamas poemos rankraštį į kitą ortografinę sistemą. Nors psichologinis tikėtinumas irgi yra tam tikras tekstologijos kriterijus, rimtesnis kitas nesupratimo ar atsitiktinio raidžių supainiojimo tikimybę smarkiai mažinantis argumentas. Trečiajame leidime yra dar dvi eilučių poros, kurių pabaigose surimuotos deriniui „... nuplīkē /... tīkī“ identiškos dalyvinė ir veiksmažodžio esamojo laiko 3 asmens gramatinės formos, abiem ortografinėmis sistemomis užrašytos visiškai analogiškai, kaip ir mums rūpimos galūnės³⁸:

³⁶ Žr. Regina Mikšytė, „Paaiškinimai“, in: Antanas Baranauskas, *Rinktinė*, 1994, p. 312.

³⁷ Juozas Balčikonis, „Naujas darbas lietuvių kalbos mokslui“, in: *Literatūra ir menas*, 1960-01-16, Nr. 3.

³⁸ Be nurodomų dviejų tikslų analogijų, 1882 m. leidime yra dar trys rimuotų eilučių poros (15–16, 33–34, 111–112), kurių galūnėse ortografiškai skiriamas trumpas ir ilgas *i* tipo balsis.

Eilutės numeris	1882 I	1882 II
1	...nuplīky	...nuplīkē
2tīkitīkī
39	... sutūpy	... sutūpē
40 nárūpinerūpī
245	...kurēny	...kurēnē
246pēnipēnī

39–40 ir 245–246 eilučių atveju homofonijos ar homografijos nėra, todėl žodžiai ir jų gramatinės lytys identifikuojamos be mažiausios abejonės. Jei raidžių rinkėją ir galėjo paveikti niveliuojantis simetriškų formų derinių mechaniško pakartojimo efektas, tai tik kita, teksto nuoseklumo kryptimi. Tai yra klaidingai galėjo būti surinktos ne pirmos dvi eilutės pagal tolesnių eilučių analogiją, o priešingai, vėlesnės eilutės iškraipytos automatiškai pakartojant pirmųjų pabaigas.

Daugumą čia išvardytų šaltinių ypatybių pastebėjo ir jais grindžiamų argumentų nurodė Mikšytė dar 1962 m. Tai ji padarė striukame, petitu surinktame, į *Literatūros ir kalbos* priedų skyrelį „Informacija“ nugrūstame straipsnyje³⁹, nes ir tuomet, ir dabar Lietuvoje vyrauja nuomonė, kad tekstologiniai klausimai neverti didesnio dėmesio. Bent jau Šepetytė, pamėginusi revizuoti *Anykščių šilelio* redagavimo tradiciją, nematė reikalo pakomentuoti ar sukritikuoti Mikšytės teiginių – šie tiesiog buvo nutylėti. Mūsų vertinimu, Šepetytės sprendimas teikti „tikę“ nėra vieno iš dviejų skaitymų, kuriuos liudija šaltiniai, geriau ar blogiau motyvuotas pasirinkimas. Tai išsigalvota konjektūra, kurios netiesioginė prielaida yra Balčikonio autoritetas ir pirmosios publikacijos bei ankstyvųjų nuorašų homografija, bet tokiam taisymui-spėjimui visiškai tiesmukai prieštarauja kiti svarbiausi su autoriniais nuorašais tiesiogiai susiję dokumentai.

Britų tekstologijos klasikas Alfredas Edwardas Housmanas, kalbėdamas apie klaidas ir konjektūras, tekstologą palygino su šunimi, kuris ieško blusų⁴⁰. Iš pirmo žvilgsnio, gaudyti blusas, kurių nėra, – beprasmis užsiė-

³⁹ Regina Mikšytė, „Dėl A. Baranausko ‘Anykščių šilelio’ antrosios eilutės aiškinimo“, in: *Literatūra ir kalba*, vyr. redaktorius Kostas Korsakas, t. 6, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1962, p. 488–489; argumentacija trumpai pakartota: Regina Mikšytė, *Antanas Baranauskas: Monografija*, Vilnius: Vaga, 1993, p. 100.

⁴⁰ Alfred Edward Housman, „The Application of Thought to Textual Criticism“, in: *Proceedings of the Classical Association*, 1921 August, t. XVIII, p. 69.

mimas. Tad iš kur kyla tokios medžioklės entuziazmas literatūros kritikų ir kalbininkų aplinkoje? Šepetytės komentaruose sakoma taip: „Turbūt daugeliui, skaitant Antano Baranausko *Anykščių šilelį*, keista rodėsi antroji šio kūrinio eilutė“⁴¹ (su „tiki“). Keista esą todėl, kad: 1) mažiau įprasta kasdienėje kalboje, 2) pasižyminti sintaksiniu valdymu, kuris yra knyginės – lotyniškos⁴² – kilmės, ir 3) nederanti su poetine kūrinio visuma⁴³. Pastarasis argumentas įtraukia į ydingą ratą – pagal aprioriškai pasirinktą skaitymą „tikę“ sukonstruojama visumos interpretacija, kurios atžvilgiu, žinoma, nebedera skaitymas „tiki“. Abejonė, ar spausdintu pavidalu skleidžiamos poemos, kurią parašė išsilavinęs autorius, konstrukcijos gali būti *knyginės*, skamba graudžiai. O labiausiai stebina tai, kad į Naujųjų laikų literatūrą ir šiuolaikinę filologiją sugrąžinama diskusija dėl *lectio difficilior* ir *lectio faciliior*⁴⁴. Tik taip galime vertinti skaitymo apibūdinimą kaip keisto ir neįprasto, ypač, kad jis paliudytas net trijuose skirtinguose iš skirtingų autorių nuorašų darytuose spaudos rinkiniuose. Šiuo atveju imtis supaprastinančios, banalizuojančios poetinio teksto konjektūros semantiškai sudėtingesnio skaitymo atžvilgiu – tai drąsa, kuri gali rasti tik dėl teksto kritikos bendrųjų principų ir tradicijos ignoravimo.

Apibendrinkime. Sprendžiantiems *Anykščių šilelio* tipologijos klausimą literatūros kritikams neduoda ramybės lyrinių ir epinių epizodų kaitaliojimas bei kiti heterogeniški veikalo bruožai. Todėl kūrinį bandyta vadinti „eiliuotu epu“, „lyriniu epu“ ar „lyrine-epine poema“⁴⁵, „lyrine poema“⁴⁶, „romantine poema“⁴⁷, „romantine lyrine poema“⁴⁸ ir net „romantine herojine poema“⁴⁹, nors joje veikia ne riteriai ar didvyriai, o gajus radikaliai personifikuotas miškas ir nenumaldomos istorijos jėgos. Vadinasi, teks-

⁴¹ Rita Šepetytė, „Pratarmė“, in: Antanas Baranauskas, *Rinktinė*, 2001, p. 5.

⁴² Plg. *tibi fidamus* (Titus Livius), *mi fido*.

⁴³ Rita Šepetytė, *op. cit.*, p. 5.

⁴⁴ Žr. Paulius Subačius, *Tekstologija: Teorijos ir praktikos gairės*, Vilnius: Aidai, 2001, p. 322.

⁴⁵ Ričardas Pakalniškis, *Lietuvių poema: Pagrindinės žanrinės formos*, Vilnius: Vaga, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1981, p. 101, 191.

⁴⁶ Mykolas Biržiška, *Barono gyvenimas ir raštai*, Kaunas: Dirva, 1924, p. 52.

⁴⁷ Regina Mikšytė, *Antanas Baranauskas*, 1993, p. 86; Audronė Žentelytė, *op. cit.*, p. 232.

⁴⁸ Laima Abraitytė, *Antanas Baranauskas: gyvenimas ir kūryba*, (ser. *Literatūros vadovėliai 11–12 klasei. Mažoji serija*), Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 82.

⁴⁹ Regina Mikšytė, „Antanas Baranauskas“, in: *Lietuvių literatūros enciklopedija*, redaktoriai Vytautas Kubilius, Vytautas Rakauskas, Vytautas Vanagas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 50.

tologinis sprendimas, palankus vieninteliui šaltinių medžiagos duomenimis įmanomam antrosios eilutės skaitymui: „kas jūsų grožei senobinei tiki“, – turi reikšmės bendresniems terminologiniams kritikos žaidimams. Persverdamas svarstyklių lėkštę interpretacijos, kuri įrodinėja romantizmo dominantę, naudai, skaitymas prisideda prie apibūdinimo „romantinė poema“ pagrindimo. Taigi viena korektiškai atpažinta raidė gali tapti atskaitos tašku veikalą priskiriant kultūrinei epochai, literatūros srovei ir net ieškant tiksliausios subžanrinės definicijos.

THE SECOND LINE OF ANYKŠČIŲ ŠILELIS:
ASSUMPTIONS AND CONSEQUENCES OF READINGS

Paulius V. Subačius

Summary

The latest edition of *Anykščių šilelis* by Antanas Baranauskas renewed the five-decades-old debate about whether the last word in the second line of the poem should be read and understood as the verb “tiki” – inf. “tikėti” (believe) or as the participial “tikę” ~ “atsitikę, nutikę” – inf. “atsitikti” (happened). The textual analysis of first three publications with the poet’s autographs and early copies do not provide any possibility to accept the conjecture “tikę” suggested by Juozas Balčikonis in the early 1960s and accepted by the editor of Baranauskas in the 21st c. Rita Šepetytė. The dialogue of the parallel texts in the 1882 publication provides a very reliable confirmation of the authenticity of the lexical and grammatical forms of the text – the two collections of the press almost cancel the possibility of a typographical error in both notations at the same spot, and two systematic orthographies do not leave any chance for homography, in turn, analyzed together dispel all doubts as to the identity of the words. In the article this case is analyzed in the broader Lithuanian related and international context of links of alternative readings with strands of a literary interpretation.

MAIRONIO „TRAKŲ PILIS“: TARP „AUKSO AMŽIAUS“ IR GRIUVĖSIŲ MOTYVO

GINTARAS LAZDYNAS

Įvadas. Laiko ir erdvės suvokimas apibrėžia meninio mąstymo savitumą. Nuo seniausių laikų žmogus mąstė ir jautė laiką ir erdvę, bet skirtingais laikais – skirtingai, tas suvokimas savitai transformavo senuosius ir įvedinėjo naujus poetinio pasaulio konstrukcinius elementus, kurie ir darė konkrečios epochos poetinį pasaulį nepakartojamą. Naujoviško laiko suvokimo, vadinamojo istorizmo principo, formavimasis ir įsisąmoninimas tapo skiriamuoju XVIII a. bruožu, aiškiai atribojančiu senąjį, arba klasicistinį, ir naująjį meną, kuris ilgainiui įgijo sentimentalizmo ir romantizmo pavidalus.

Juose visuminė erdvė paprastai skyla į savą ir svetimą, kuri yra žmogui priešiška ir pavojinga, o laikas – į idealios būties, arba „aukso amžių“, ir disharmonijos būsenas. Erdvės ir laiko vertybinis potencialas didžia dalimi priklauso nuo žmogaus psichinės identifikacijos objektų ir visų pirma tų, kurie siejasi su egzistencinės harmonijos priežastimis, kitaip tariant, tų, kurie užtikrina subjekto ir objekto tapatumą ir tam tikroje erdvėje tam tikru laiku leidžia pajusti būties harmoniją – maksimalų subjektyvumo projekcijų ir išorinės tikrovės turinio sutapimą. Kol stipriausias žmogaus psichinės identifikacijos veiksnys yra tautiniai dėmenys, tol sava erdvė sutampa su gentiniais kontūrais, kai žmogaus sąmonė atsiplėšia nuo sinkretinio tautinio subjektyvumo ir pereina į religinį ar kultūrinį lygmenį, gerokai išsiplėčia ir savos erdvės rėmai – sava tampa ir tautiškai svetima erdvė, jeigu tik ji nėra religiškai heterogeniška. Europoje taip nutinka kurtuazinėje epochoje, kada virš tautinio subjektyvumo iškyla krikščionybė ir individuali (naujątestamentinė) etika, aktualizavusi nebe santykius tarp tautų ir tautines žmogaus savybes, o santykius tarp individų ir asmenines žmogaus savybes. Buvusį priešą pamilus kaip savo artimą, sava ir nebepavojinga tampa ir jo gyventa erdvė.

Sąmoningai išryškintais laiko ir erdvės išmatavimais remiasi vienas žymiausių lietuvių kultūros paminklų – Maironio eilėraštis „Trakų pilis“

(1892). Gyvybiškai svarbi Maironiui yra tiek erdvė (Lietuva, Trakų pilis), tiek ir laikas (dabartis ir praeitis). Lyrinio herojaus akys atsigręžusios į praeitį, lyrinis herojus bėga iš dabarties į idealų laiką ir idealią erdvę, nes Trakų pilis nuolat primena, kad būtis yra praradusi savo prasmę ir užleidusi vietą kultūrinei vegetacijai, kad lyrinis herojus neturi laisvės pasirinkti geidžiamą būties formą. Nors eilėraštyje niekur nepasakyta, kad dabartis yra disharmonijos būseną ir kas yra tos disharmonijos priežastis, tačiau pats bėgimas į didingą Lietuvos valstybingumą praeitį, jos ilgėjimasis, dabarties ir praeities gretinimo išspinduliuojamas elegiškas jausmas leidžia nuspėti herojaus būsenos dabartyje pobūdį: iš skausmo širdis verkia ne dėl to, kad sugriuvo pastatas, o dėl to, kad sugriuvo tai, ką tas pastatas asocijuoja – didinga Lietuvos valstybė. Tad ir ašaras nušluostytų ne atstatyta Trakų pilis, o atgijusi laisva ir stipri Lietuvos valstybė.

Desperatiškas kreipimasis: „Laikai brangiausi! Ar mums dar sugrįšite? / Ar vien minėsme kaip savo jaunystę?“¹, – rodo, kad egzistencinė harmonija yra pavojingai likusi praeityje. Ateitis yra neaiški ir beveidė, tarsi tuščia drobė, kurioje dailininkas nesugeba nieko nupiešti, nes ji nėra savaiminė ir logiškai per lyrinio herojaus valią ir pastangas iš dabarties išplaukianti būseną, bet visiškai priklauso nuo istorinio atsitiktinumo. Geidžiama ateitis neturi objektyvių prielaidų kaip pasekmė išaugti iš slogios dabarties, per kurią laikas iš herojiškos praeities nugarma į „tamsią naktį“, todėl ji turi išplaukti iš praeities, aplenkdamą dabartį kaip priežastį, praeitis tiesiog turi sugrįžti į dabartį kaip Lietuvos ateitis. Tačiau dabartinė Lietuvos būklė yra tik pasekmė. Iš potekstės nesunkiai galima suprasti, kad tikroji elegiško jausmų priežastis yra carinės Rusijos uždėtas jungas – valstybinė ir tautinė vergovė, kuri ir trukdo didingai Lietuvos praeičiai reikštis dabartyje.

Šie meninio mąstymo principai nėra nei Maironio išradimas, nei išskirtinė lietuviškojo mentaliteto savybė, bet yra žmonėms bendri mąstymo dėsningumai, kurie išryškėja tautai ir individui pasiekus atitinkamą kultūrinio išsivystymo laipsnį. Nepaisant skirtingų objektų, į kuriuos kreipiamas egzistencinės harmonijos jausmas, lietuviškas praeities ilgėjimasis turi daug bendrų bruožų su sentimentalistine pasaulėvoka.

Griuvėsių motyvas. Vienas fundamentalių mąstymo pokyčių Vakarų Europoje vyko XVII a. dviem paskutiniais dešimtmečiais, kai ėmė klostytis nauji europietiškosios kultūrinės savimonės principai, nulėmę kitokį po-

¹ Maironis, *Raštai*, t. 1: *Lyrika*, įvadą, komentarus parašė, knygą parengė Irena Slavinskaitė, Vilnius: Vaga, 1987, p. 174.

žiūrį į pasaulį, žmonijos raidą, gamtos dėsnius, į erdvės ribas ir laiko slinkti. Iki tol absoliučiai viešpatavusiai kreacionistinei-racionalistinei sąmonei iššūkį metė evoliucionistinė-sensualistinė sąmonė, kurios ištakos siejamos su Apšvietos epochai pradžią davusiu Johno Locke'o traktatu *Esė apie žmogaus intelektą* (1690) bei pusanthro amžiaus užtrukusiu ginču tarp senųjų ir naujųjų poetų šalininkų, kurį Prancūzijos mokslų akademijoje 1687 m. užvirė Charles'is Perrault ir jo rėmėjai.

Iš šių grūdų ėmė dygti istorinė savimonė ir nuolatinio progreso idėja, XVIII a. viduryje iš jų išauga literatūrinis sentimentalizmas, amžiaus pabaigoje – romantizmas. Pasaulis ima kisti ir vystytis, laikas imamas suvokti istoriškai kaip kokybinio kitimo prielaida ir sąlyga, pasaulis, gamta, žmogus išsibarsto ilgoje laiko skalėje įvairių vystymosi pakopų pavidalu, žmogus ima keliauti iš praeities per dabartį į ateitį. Tačiau šis naujas istorinis laiko suvokimas iš pradžių buvo nukreiptas daugiau į praeities apmąstymus („istorikas yra pranašas, žvelgiantis į praeitį“²), o laiko judėjimas į ateitį jau buvo beveik pasiekęs galutinį tašką.

Tik sentimentalistai laiką jau suprato kaip nuosekliai judantį iš praeities per dabartį į ateitį. Laiko slinkimas leidžia pajusti išorinio pasaulio formų trapumą, lygiai kaip ir išorinių formų kitimas leidžia pajusti laiko slinkti. Iš tokių jausmingų kūno ir dvasios pokyčių laike apmąstymų išsikristalizuoja griuvėsių – nykimo – motyvas. Besiskleidžianti istorinė savimonė dabartį ima traktuoti kaip didingos praeities, pačios žmonijos griuvėsius. Laike ištirpusių kultūrų likučius žymintys griuvėsiai tampa ypač aktualūs XVIII a. vidurio angliškoje kultūroje ir literatūroje.

Estetinio skonio formuotojai tuo metu skatino stebėti griuvėsius ir mąstyti ne tiek apie griauančias fizines, moralines ar istorines jėgas, kiek apie patį būties laikinumą, praeinamumą, apie kiekvienos kultūros bei žmogaus neišvengiamai laukiantį likimą. Griuvėsių motyvas įprasmino gyvybiškai aktualią tikrovę, atsiveriančią už jos sunykusio materialumo, o žmogus jo dėka subjektyviai susisaistė su visomis epochomis ir kultūromis, kurios tik nuskendo į praeitį lyg į atmintį.

Griuvėsiai neaplenkė ir kultūriškai apdorotos gamtos, arba sodų, kuriuos puikiai išmanė garsiosios poemos *Sodai* (*Le Jardins*, 1782) autorius Jacques'as Delille'is, aprašęs visus žymiausius to meto sodus, tarp jų ir anglų poeto sentimentalisto Williama Shenstone'o (1714–1763), kuris net ir

² Friedrich Wilhelm Schlegel, *Fragmente. Athenaeum*, t. 1, d. 2, Berlin: Friedrich Vieweg, 1798, p. 20.

poeziją užmetė tam, kad atsidėtų savo kuklaus sodo *Leasowes* puoselėjimui ir gražinimui. Shenstone'as buvo žymus sodininkystės teoretikas, turėjęs didelį autoritetą tarp savo amžininkų, o jo „idėjos veikė daug plačiau nei jo kuklus sodelis“³. *Padrikose mintyse apie sodininkystę* (1764) jis teigė, kad sodo vaizdas turi teikti malonumą, kurį sukelia tai, kas didinga, įvairu ir gražu, tačiau griuvésiai, anot Shenstone'o, „negali būti nei nauji mums, nei didingi, nei gražūs, bet kelti tą malonią melancholiją, kuri apima apmaštant išnykusią didybę“⁴. Kiekvienas patyręs sodininkas turi ieškoti galbūt ne itin išpūdingų objektų, tačiau tokių, kurie sujungtų į visumą grožio refleksijos idėjas. Šios mintys smarkiai paveikė ne tik XVIII a. sodų estetiką, bet ir literatūrą, ją vėliau meistriškai pritaikė ir George'as Gordonas Byronas poemoje *Čaild Haroldo klajonės* (1812–1818). Tikroju sentimentalistinio potraukio objektu dėl to tampa ne pats statinys ar iš jo likę akmenys, o į tuos akmenis įsigraužęs laikas⁵, kuris vienodai veikia visas empirines struktūras, tarp jų ir gamtą. Delille'is dėl to ir sako, kad nėra jokio skirtumo tarp jausmų, „sukeltų griuvésių vaizdo“, ir tų, kurie mus apima, „regint rudeniškai nykstančią gamtą“. Tad nykimo paradigma išsiskaido į tuos pačius du polius – natūralųjį (vystanti gamta) ir kultūrinį (griūvančios katedros). Lietuvių romantiškai kultūros pradas transformuojasi į herojinį – griūva ne katedros, o pilys.

Jacquesas-Henri Bernardinas de Saint-Pierre'as (1737–1814) *Etiudų apie gamtą* (1784) XII skyriuje tarp kitų „moralinių gamtos įstatymų“ aptarė „griuvésių malonumą“, „kapų malonumą“, „gamtos griuvésius“, „vienatvės malonumą“. *Pauliaus ir Virginijos* autorius tiksliai apibūdino ir psichanalitinį atspalvį turintį „pasimėgavimą daryti griuvésius“. Melancholiją, kaip ir visus kitus patrauklius jausmus, sukelia harmoninga dviejų principų darna – mūsų trumpalaikiškos būties ir amžinybės jausmo. Atitinkamai ir griuvésius jis skyrė į dvi dalis pagal jų santykį su laiku: jeigu stebime laiko nepaveiktus griuvésius, žyminčius artimo žmogaus kančias, tai jie kelia tik siaubą, tačiau laiko paveikti griuvésiai teikia mums malonumą, kadangi perkelia mus į amžinybę, gražina keletą amžių į praeitį ir traukia savo senumu, o „griuvésiai, kuriuose gamta kovoja su žmogaus menu, sužadina švelnią melancholiją“, kadangi jie primena mums mūsų darbų laikinumą ir gamtos

³ Christopher Christie, *The British Country House in the Eighteenth Century*, Manchester: Manchester University Press, 2000, p. 143.

⁴ William Shenstone, *The Works in Verse and Prose*, t. 2, London: Pall-Mall, 1764, p. 126.

⁵ Tokia kultūrinės formos ir laiko jungties pajauta XVIII a. realizuojama įvairiausiomis žmogiškosios veiklos formomis, iš kurių ypač išskirtinas pomėgis rinkti senienas. Senienų kategorijai buvo priskirti ir įvairūs jau užmiršti europietiški literatūros paminklai.

amžinumą. Gamta visada kuria, netgi tada, kai ji griaua⁶, „gražus architektūros stilius visada palieka puikius griuvėsius. Meno tikslai šiuo atžvilgiu susijungia su gamtos planų didybe“⁷. Griuvėsių vertė ypač padidėja tada, kai į juos įmaišomi moraliniai jausmai, kaip antai supratimas, kad didingus rūmus, iš kurių belikę griuvėsiai, pagimdė žmogaus godumas turtams⁸.

Griuvėsių mada Anglijoje kilo dar XVIII a. pirmoje pusėje, kai 1729 m. romėnų laikus menančio Cirencesterio parke ir ant Temzės kranto netoli Henlio miesto iškilo pirmieji netikri griuvėsiai⁹. Vėliau sugebėjimas kurti dirbtinius dekoratyvinius griuvėsius, kurie tapo būtinu angliško sodo elementu, išgarsino Sandersoną Millerį (1716–1780). Teigiama, kad Milleris savo statiniais skatino apmąstymus griuvėsių apsuptyje, kadangi jo užsakovai pageidavo, jog griuvėsių imitacijos atitiktų tuo metu išpopuliarėjusią sentimentalistinę asociacijų teoriją, skelbusią, kad architektūriniais statiniams derėtų suteikti moralinę ar politinę prasmę, susietą su istoriniais įvykiais¹⁰. Nuo 1740 m. Milleris sukūrė keliasdešimt iki šiol išlikusių išpūdingo dydžio dirbtinių griuvėsių, papuošusių naujo tipo angliškus sodus. Anglų rašytoja Rose Macaulay *Griuvėsių malonume* (1953) apie dirbtinius griuvėsius rašė: „Kad ir kokį begriūvantį pastatą matytume, mes savaimė sugretiname jo dabartinę ir buvusią būklę ir jaučiame malonumą apmąstydami skirtumą. Toks poveikis iš tikrųjų priklauso tikriems griuvėsiams, tačiau jį tam tikru mastu sukelia ir tie, kurie yra fiktyvūs“¹¹. Toks požiūris buvo populiarus XVIII a. vidurio Anglijoje, o paskui išsklido po visą Vakarų Europą, tačiau ir tuo laiku ne visi dekoratyviniams griuvėsiams pripažino estetiškos vertybės teises. „Aš griežtai pasmerčiau taip pat ir maniją kurti dirbtinius griuvėsius“, – rašė prancūzas Delille'is, „apskritai, kalbant apie tikrus griuvėsius, tai aišku, kad juos reikia palikti laiko poveikiui – jis išpaišys juos ir jų išvaizdai suteiks tobulumo geriau nei visos menininkų pastangos“¹². Vertingi yra ne patys griuvėsiai, kurie dabarties poliuje tėra akmenų krūva, ver-

⁶ Jacques-Henri Bernardin de Saint-Pierre, *Etudes de la Nature*, t. 3, Paris: De l'Imprimerie de Monsieur, 1791, p. 121.

⁷ *Ibid.*, p. 122.

⁸ *Ibid.*

⁹ Lauren Kaplan, „Exotic Follies: Sanderson Miller's Mock Ruins“, in: *Frame: A Journal of Visual and Material Culture*, 2011, Spring, p. 62.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Cit. iš: *Ibid.*, p. 62.

¹² Jacques Delille, *Œuvres*, t. 7: *Les Chardins*, Paris: L. G. Michaud, Libraire-Éditeur, 1824, p. 18.

tingas yra praeityje pasilikęs kūniškasis didingos kultūros pavidalas, kurį sugraužė laikas, bet kuris vis dar tebejaučiamas po ta akmenų krūva ir tebėra apčiuopiamas pojūčiais: „seni paminklai sukelia prisiminimus: pranašumas, kurio neturi dirbtiniai griuvėsiai“¹³, – sakė Delille'is, o jam visiškai pritarė Denis Diderot, teigęs, kad dailininko nutapyti griuvėsiai turi byloti apie gyvenimo laikinumą, žmogaus veiklos tuštybę, nes priešingu atveju jis nutapo tik beformę akmenų krūvą. Tad griuvėsiai gali būti arba beprasmė akmenų krūva čia ir dabar, arba svarbus pranešimas iš praeities, stipriai veikiantis gyvybinius žmogaus pamatus ir keliantis atitinkamas emocijas. Griuvėsių estetika diegė žmogiškosios būties ir žmogaus darbų laikinumo amžinybės ir gamtos akivaizdoje idėją, kuri bylojo ne žmogaus naudai ir todėl žadino graudžiai elegišką melancholijos jausmą.

Maironiškas sugriuvusių pilių ar daukantiškai baranauskiškas ne savime išnykusių, o žmogaus savanaudiškai išnaikintų miškų motyvas yra iš esmės tas pats „griuvėsių motyvas“, kurio modelis savo pagrindiniais išmatavimais atitinka sentimentalistinės pasaulėvokos modelį: sugretinami du – praeities ir dabarties – laiko planai, pojūčiams stengiamasi rasti tą objektą, kuris išreiškia egzistencinės harmonijos pilnatvę, bet dabartyje – pojūčių veiklos laike – jo neberandama, jis likęs praeityje, į kurią žmogus nusigauna prisiminimais (asmenine ar tautine atmintimi), o objektą praeityje, tiksliau, jo trūkumą dabartyje apčiuopia ir išmatuoja elegiška „gailėsčio ir sielvarto gaida“.

„**Aukso amžius**“. Judėjimui laike suvokti taip pat svarbi yra ir „aukso amžiaus“ kategorija. Klasicistų „aukso amžių“ iš antikinės praeities naujųjų laikų apologetai XVII a. pabaigoje perkėlė į ateitį, iš pradžių nelabai tolimą, vėliau romantikų nustumtą į nepasiekiamą ateitį – amžinybę. XVIII amžius paruošė vertybinį laiko skalės suvokimą: praeitis, dabartis, ateitis žymėjo ne tik laiką, bet ir atitinkamą žmogaus egzistencinės harmonijos laipsnį – nuo „aukso amžiaus“, rojaus būsenos iki pragaro ir disharmonijos. Panašiai kaip erdviniame pasaulyje žmogus ieško savos erdvės, taip ir laiko skalėje žmogus ieško savo laiko. Įdomu, kad tik utopijos žanras ir idilė dabartį suvokia kaip „aukso amžių“, tačiau dažniausiai dabartis yra iškrikusios būties momentas. Dabartis savu laiku gali tapti tik trumpai akimirka, kol ta akimirka nepereina į praeities polių.

„Aukso amžius“ iš pradžių buvo nukeliamas į praeitį, į kurią žvelgiama

¹³ *Ibid.*, p. 186.

kaip į idealo buveinę, vėliau romantikai, išmokę Herderio istorizmo pamokas, į istorinį žmonijos vystymąsi pažvelgė kitomis akimis.

„Aukso amžių“ jie perkėlė į ateitį, į amžinybę ir padarė kultūriniu žmonių siekiu: žmonija iškeliavo iš pirminio „aukso amžiaus“, arba subjekto ir objekto tapatumo gamtos poliuje būsenos, į galutinį „aukso amžių“, kuris ateityje atsivers kultūros ir dvasios poliuje. Abu šie „aukso amžiai“ išreiškia subjekto ir objekto tapatumą, dvasios ir gamtos vienovę. Iš „aukso amžiaus“ ateina senatvė, į „aukso amžių“ juda jaunatvė (*Altertum – vom Ideal heraus, Jugendtum – zum Ideal hinein*¹⁴). Nieko nėra poetiškiau, – sakė Novalis, – už Ateities prisiminimą, nuojautą ir viziją. Kai senųjų laikų įsivaizdavimas artina mus prie mirties ir išnykimo, ateities įsivaizdavimas neša mus į gyvybingą veiksmingumą. Įprastinė dabartis sujungia praeitį ir ateitį jas susiaurindama, tačiau yra ir dvasinė dabartis, kuri išlaisvina praeitį ir ateitį, ir sukuria atmosferą, kurioje tarpsta poeto siela¹⁵.

Prie romantinės „aukso amžiaus“ sampratos susidarymo daug prisidėjo Vokietijoje tuo metu populiarus olandų filosofas neoplatonikas Franzas Hemsterhuisas (1721–1790). Novaliui didelės įtakos turėjęs mąstytojas modernizavo Hesiodo „aukso amžiaus“ sampratą ir pirmasis „aukso amžių“ perkėlė į ateitį. Jis neatmetė pradinio „aukso amžiaus“ idėjos, „žmogaus prigimtis nėra suprastėjusi, ir Hesiodo „aukso amžius“ nėra išsigalvojimas“¹⁶, iš pradžių žmogus buvo tobulas ir pasiekęs savo pilnatvę, tačiau tai buvusi tik „gyvuliška pilnatvė“, kuriai dingus „žmogus tapo nelaimingiausia būtybe žemėje“¹⁷, kol apsišvietusi filosofija neišmokė jo iš naujo sujungti dabartį su ateitimi ir susigrąžinti būties vienovę¹⁸. Pagaliau natūrali įvykių eiga prives prie trečiojo aukso amžiaus pasirodymo. Kai žmogaus protas pasieks pažinimo ribas, o siela įgis moralinį ir etinį skaidrumą, tada sugrįš pirminės būsenos paprastumas – kaip aukštesnio laipsnio intelektualinė ir moralinė-etinė pilnatvė, kurios, aišku, nepažino žemesnio laipsnio „aukso amžius“¹⁹. Tad jeigu po antikinio „aukso amžiaus“, kuriame žmogus gauda-

¹⁴ Novalis, *Fragmente*, Leipzig: Insel-Verlag, [1919], p. 58.

¹⁵ Novalis, *Werke in einem Band*, ausgewählt und eingeleitet von Hans-Dietrich Dahnke, Textrevision und Kommentar von Rudolf Walbner, Berlin, Weimar: Aufbau-Verlag, 1983, p. 109.

¹⁶ François Hemsterhuis, *Alexis, oder von dem goldenen Weltalter*, Riga: J. F. Hartknoch, 1787, p. 10.

¹⁷ *Ibid.*, p. 115.

¹⁸ *Ibid.*, p. 115–116.

¹⁹ *Ibid.*, p. 116–117.

vo viską, ko trokšdavo jo širdis, ateina amžinas miegas, tai Hemsterhuisas po gyvenimo žemėje žmogui atveria naują „aukso amžių“, kuriame žmogaus troškimai dera su tikrove, o protas pasiekia aukščiausią išsivystymo laipsnį. Ši būseną dabar yra paslėptoji pasaulio tikrovė, o į dienos šviesą ją ištraukti galima vidinio tobulėjimo keliu iš tauriausio dvasinio turinio, idėjos ir daikto vienovę gražinti gali meilė ir poezija bei aukščiausias moralumas. „Aukso amžius“ tampa priklausomas nuo paties žmogaus moralinių, intelektualinių ir dvasinių savybių. Hemsterhuiso studijos padėjo Novaliui išgryninti nuosavą bėgančio istorinio laiko sampratą, kuri tampa romantiškos pasaulėvokos atraminiu tašku²⁰.

„Laikai brangiausi...“ tarp praeities ir ateities. Istorinėje tautos praeityje kaip tautos jaunystė pasilikę „laikai brangiausi“ aiškiai parodo, kad istorinį Lietuvos laiką Maironis suvokia per analogiją su žmogaus amžiaus tarpsniais. Dabar gyvenama nuo jaunystės jau nutolusiame laike – gal senatvės, gal brandos. Jaunystė pasiliko praeityje, o su ja pasiliko ir gražiausias jos vaisius – didinga Lietuvos valstybė. Tačiau tokia valstybė yra ne jaunatviško svajingumo ar nepatyrimo išraiška, priešingai, ji žymi pakankamą fizinę ir dvasinę brandą, išreiškiančią aukščiausią tautos galią. Tada kyla klausimas: o kaip galima apibūdinti dabartinę Lietuvos, sunkiai velkančios carinės Rusijos jungą, būklę? Ar tai senatvinė negalia, ar dvasinės raidos sutrikimo pasekmė? Ir kur ieškoti brandos amžiaus apraiškų? Gal brandi lietuvių saviraiška sutriko todėl, kad lietuvis nesugebėjo perimti jaunystės galios?

Lietuvos praeities sutapatinimas su „mūsų jaunyste“ leistų kalbėti apie tą patį sentimentalistinį modelį – grįžęs į savo didingos praeities vietą kitu laiku, lietuvis randa didybę žymėjusios pilies griuvėsius ir tie griuvėsiai jam sukelia elegiškus jausmus. Airio Oliverio Goldsmitho įtvirtintame sentimentalistiniame modelyje idiliška kaimo egzistencinė erdvė yra paskutinis taškas, į kurį po ilgų ir sunkių klajonių gyvenimo keliais ateina žmogus tam, kad šioje kaimo idilėje baigtų savo gyvenimo kelią²¹, – tačiau buvusios užuovėjos nuo gyvenimo negandų jis jau neberanda. Panašiai sukonstruotas ir Maironio eilėraštis: lyrinis herojus „savo jaunystėje“ iškeliauja istorijos

²⁰ Berward Loheide, *Fichte und Novalis: Transzendentalphilosophisches Denken Im Romanisierenden Diskurs*, Amsterdam: Rodopi, 2000, p. 241.

²¹ *A Book of English Poetry: Chaucer to Rossetti*, collected by G. B. Harrison, Harmondsworth, Baltimore: Penguin Books, 1950, p. 213: *I still had hopes, my long vexations past, / Here to return – and die at home at last.*

keliu, bet dabartyje grįžęs į tą pačią vietą savo gyvybinį pajėgumą – valstybinę Lietuvos didybę – žymėjusios Trakų pilies jis neberanda – jos vietoje stūkso kas dieną nykstantys griuvėsiai, kurie poetui nuolat primena tą patį, o regimas vaizdas nuolat sukelia neigiamas emocijas – raudą, ilgesį, apmaudą. Jeigu Goldsmitho lyrinis herojus grįžta kitu laiku į tą pačią vietą – savo gimtąjį kaimą – ir toje pačioje vietoje kitu laiku neberanda savo gimtojo kaimo, kuris buvo visų teigiamų jausmų šaltinis, tai Maironio lyrinis herojus nuolat grįžta į tą pačią vietą, vildamasis joje išvysti kitu laiku klestėjusią Lietuvos didybę, bet jos irgi neberanda. Vis dėlto sentimentalistai judėjimo laiku nesuvokia kaip tolumo nuo idealo būsenos, jie juda laiku pirmyn ir žvelgdami atgal stebi ir emociškai tiria pokyčius, vykstančius laike. Maironio judėjimas laiku baigiasi nesėkme, dabarties akimirka lyrinis herojus stovi atsigręžęs į praeitį ir elegišškai aprauda jos netektį. Ateityje žioji juoda „gailiomis ašarėlėmis“ plaunama skylė.

Pirmieji du Maironio eilėraščio posmai fiksuoja tik fizinį pilies griuvimą. Net ir paskutinės antro posmo eilutės „Taip griūva sienos...“ dar nesuteikia pagrindo sentimentalistiniam grauduliui. Metafizinis planas dar neišryškėjęs. Ir staiga nuo „beformės akmenų krūvos“ aprašymo neriamą į metafizinę, už fizinio būvio besislepiančią plotmę: „Pilis! Tu tiek amžių praleidai garsiai!“²² Penktame posme istorinė refleksija perauga į aiškiai išreiškiamą asmeninį santykį su pilimi. Čia verkia jau nebe žmogus, nebe lietuvis, verkia Maironis. Trakų pilis iš beformių griuvėsių, rodančių sugriuvusį statinį, virsta giliai „įprasmintais“ griuvėsiais, simbolizuojančiais dingusią Lietuvos galybę.

Dabartyje iš Lietuvos liko griuvėsių krūva, tačiau dabartis Maironiui yra nevisiškai tikra tikrovė. Dabartyje Maironis uždarytas kaip kalėjime, iš kurio jis stengiasi ištrūkti bent jau elegine rauda, o ištrūkti galima į praeitį arba į ateitį, jeigu nenorima pasilikti dabartyje. Maironis gyvena ne tiek laike, kiek erdvėje, kuri vadinama Lietuva, tačiau laikas – dabartis – jau baigia sunaikinti tikrąją Lietuvą. Trakų pilis pamažu tampa Lietuvos metonimija, žyminčia kūniškąją Lietuvos valstybingumo pavidalą, iš kurio seniai į kapus nukeliavo jos galybės dvasia. Dabar belikę tik skurdūs ir galutinai baigiantys išnykti kūniškumo ženklai, vis dar liudijantys kitokius laikus ir kitokias galias. Istorinė laiko paskirtis yra išstumti Lietuvą į praeitį, o subjektyvus lyrinio herojaus troškimas, inspiruotas egzistencinės harmonijos jausmo, yra susigražinti ją į realią tikrovę. Kur ta tikrovė bus – praityje, dabartyje

²² Maironis, *op. cit.*, p. 174.

ar ateityje – ne esminis klausimas. Svarbu, kad ji – tvirtas Lietuvos valstybingumas – būtų, nes tai yra pirmoji ir vos ne vienintelė lietuviui prielaida individualios būties harmonijai.

Istorinę laiko tėkmę pajutę sentimentalistai gyveno dabartyje, kuri išau-ga iš praeities, romantikai gyveno dabartyje, kurioje išsilydė visi laikai – tiek praeitis, tiek ir ateitis, tačiau ir sentimentalistams, ir romantikams privalomas buvo priešasties-pasekmės ryšių mezgimas. Pilies fizinis laikas ir griuvimas suvokiamas kaip istorinis laikas ir valstybingumo griuvimas, o pilies fizinio būvio stebėjimas tampa valstybės būvio refleksija. Trakų pilis – ne šiaip veidrodis, pro kurį praslenka Lietuvos istorija, bet pati Lietuvos istorija, kuri kaip veidrodyje atspindi poeto jausmus. Tai ne šiaip griuvėsiai, iš kurių galima atspėti buvusį statinį ir apie jį nešališkai papasakoti, kaip pasakoja kelionių vadovas, bet jie yra organiška lyrinio subjekto dalis, be kurios netenkama gyvenimo prasmės. Savo asmeninės būties harmoniją Maironis sieja su kolektyvinės būties forma – galinga valstybe, – kurios praradimas (nebuvimas) identifikuojamas verkiančia širdimi, gailia ašarėle ir nerimstančia dvasia. Pavergtos tautos narys negali būti laimingas. Individuali būtis be galingos valstybės susikomplicuoja. Kaip Antanui Baranuskui miško išnaikinimas „giesmę nulaužia“, taip Maironiui valstybės sunaikinimas gyvenimą paverčia tamsia naktimi.

Ši juoda perspektyva verčia poetą rezignuoti. Kadangi pilis ir ja simbolizuojamas turinys yra gyvybiškai svarbi ir neatskiriama subjekto dalis, tai jo pakeitimas kuo nors kitu neįmanomas, vienintelė galimybė – jį atstatyti, kaip priešybė jo praradimui. „Laikai brangiausi“ privalo *grįžti*, vadinasi, Maironio „amžiai“ sutampa su heziodišku amžių skirstymu – *didybė*, arba aukso amžius, praeityje, *nuopuolis*, arba geležies amžius, dabartyje. Įsitikinimas, kad praeityje viskas idealu, kyla iš kreacionistinės, t. y. statiškos ir judėjimo bei kitimo laike nepažįstančios sąmonės.

Būtis Lietuvoje problemiška – *čia* lietuvis patiria tokius pat neigiamus pojūčius, kaip nutolęs nuo idealo – Lietuvos – erdvės. Todėl idealiojo būties pavidalo lietuvių pojūtis iškeliauja ieškoti ne į kitą erdvę, o į kitą, į ne-dabar laiką. Kadangi lietuviškasis pasaulio modelis remiasi elementaria istorizmo forma – cikline laiko samprata, tai keliaujama į praeitį, tačiau kaip į ateitį – į ateitį praeityje. Ateitis yra sugrįžusi praeitis, sugrįžusi jaunystė. Sunykusi Trakų pilies didybė yra Lietuvos didybė ateityje, kuri ateis, kai laiko ratas vėl sugrįš į išeities tašką. Elegiška rauda yra ta emocinė energija, kurią išspinduliuoja poeto pastangos paspartinti pernelyg lėtą laiko rato sukimašį.

Vis dėlto Maironis iš praeityje buvusios didingos Lietuvos neaugina dabarties ar numanomos ateities būseną atitinkančios Lietuvos. Galinga Lietuva gyvuoja praeityje kaip prarastasis „aukso amžius“, o ne ateityje kaip kažkas nauja ir dar nežinoma, kaip kažkas kita nei Trakų pilis ir didinga valstybinė Lietuvos praeitis. Sugrįžę „laikai brangiausi“ bus praeitis dabartyje, o ne iš praeities išauginta dabartis. Lietuvos vergovė yra prarasta laisvės būseną, kuri realiai egzistavo teikdama būties idealumo pojūtį. „Laikai brangiausi“ yra valstybės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, klestėjimo laikas. Didybės grįžimas – moralinių skriaudų atitaisymo aktas, o pati didybė slepiasi po vergovės pančiais. Tad poetiniam jausmui atrodo logiška – užtenka, kad šie pančiai nutrūktų, kad išnyktų vergovę lemiančios jėgos, ir didybė sugrįš savaime. Maironis apeliuoja tik į laiką, prašydamas jo sugražinti senąją didybę, nors ji nėra determinuota dabartinio tautos dvasios turinio, kuris kuria tokią realybę, kokią įstengia, bet nori geidžiamą galybę išauginti vien iš troškimo būti tos didybės, suvokiamos kaip būties harmonijos laidas, valdovu.

Romantikai, įkvėpti Herderio „tautos dvasios“ idėjos, jau suvokė, kad ne laikas kuria tautos didybę, bet tautos dvasia – tautos didybę, o ši – laiką (epochą), todėl jie noriai atsiveria jėgoms, kuriančioms didybę – dvasiniam žmogaus tobulėjimui. Dėl šios priežasties Friedrichas Schlegelis subartų Maironį, kad jis elegišškai rauda ant savo valstybės praeities griuvėsių, užmiršęs, kad „žmogaus paskirtis yra svarbesnė nei neveiklus ilgesys“²³. Poeto santykis su išnykusia didybe yra pasyvus, besireiškiantis vien jausminga dabarties refleksija ir praeities ilgesiu. Valstybingumo grįžimas yra tarytum pačios senovės reikalas, o dabartis tenkinasi vien laukimu ir savo skausmo reflektavimu. Toks požiūris išlaiko ryškius utopinio mąstymo bruožus – yra dvi būsenos, tačiau tarp jų neužmezgamas priežastingumo ryšys, geidžiama tikrovė yra žinoma, nes ji nulipdyta iš egzistencinio idealo, tačiau kaip iš dabarties būsenos pereiti į geidžiamą utopinę būseną, koks yra tas adekvatus veiksmas, kuris atvertų idealo vartus dabarčiai – gražintų didingą praeitį ar bent jau praeities didybę – taip ir lieka neaišku.

Panašiai kaip ir Byronas, Maironis kalba apie praeities herojus, bet, kitaip negu Byronas, nemato jų buvimo dabartyje galimybes. Maironį ir lietuvių Byronas paniekintų už jų troškimą susigražinti „laikus brangiausius“,

²³ Friedrich Schlegel, *Kritische Schriften und Fragmente: Studien Ausgabe in sechs Bänden*, t. 1: 1794–1797, herausgegeben von Ernst Behler ir Hans Eichner, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1988, p. 32.

nes lietuvis nebėra vertas savo didingos praeities: ne praeitis sukūrė galingą Lietuvą, o senovės lietuviai, o jeigu dabar yra tik „tamsi naktis“, vadinausi, tik tokią Lietuvą kuria dabartinis lietuvis. *Čaild Haroldo klajonių* antroje giesmėje Byronas pasigenda senovės Graikijos: „kur tavo dvasios didybė, kur tavo galingi vyrai, – klausia Byronas, – laimėję lenktynes dėl šlovės dabar jie išnyko, pavirtę vien mokinuko pasakojimu, keliančiu trumpalaikę nuostabą“²⁴. Iš istorijos griuvėsių Graikija įstengs pakilti tik tada, kai Atėnų vaikų krūtinėse vėl ims plakti širdys, o graikų moterys ims gimdyti tikrus vyrus, bet, pabrėžia Byronas, ne anksčiau. Tik tada sugrįš senoji galia ir bus galima įveikti laiką ir likimą²⁵.

Daugelis lietuvių patriotų ilgėjosi senovės didybės ir herojiškumo, norėjo jį įlieti į dabarties turinį, nepaisydami to, kad dabarties turinys visiškai nebuvo pritaikytas tokiam archaikos įskiepiui. Laukti, kol Lietuvos vaikų krūtinėse vėl ims plakti širdys, o lietuvių moterys vėl ims gimdyti tikrus vyrus, rodėsi per sunkus uždavinys ir per ilgai neduodantis trokštamų vaisių. Lietuvos didybė, kaip lietuvių dvasios turinio forma, ir pats dvasios turinys buvo sukeisti vietomis: sugrįš didybė, tada ir būsime verti Vytauto galybės.

Išvados. Sunku būtų neabejotai teigti, kad Maironį veikė garsieji griuvėsių dainiai sentimentalistai ar jaunasis Byronas. Galimas daiktas, kad Maironio istorinę savimonę suformavo tie patys kultūriniai veiksniai, kurie XVIII a. viduryje pagimdė sentimentalizmą, bet iš kurių romantizmas jau buvo išaugęs kaip išaugama iš vaikiškų drabužėlių. Maironis išlaiko svarbiausius Delille'io, Diderot, Shenstone'o, Bernardino griuvėsiams keltus reikalavimus – jo griuvėsiai yra ne beformė akmenų krūva, o ženklas, žymintis laiko sugrauztą praeities didybę, kurios nykimą poetas reflektuoja elegišku jausmu. Bet didžiausias skirtumas nuo sentimentalistų ir romantikų yra tai, kad ši refleksija priklauso dar neilgą individuacijos kelią nuėjusiai ir ryškūs sinkretiškumo požymius išlaikiusiai sąmonei, kuri dar sunkiai suvokia istorinį priežastingumą ir geidžiamą tikrovę stengiasi išauginti iš savo troškimo ir svajonių. Todėl tiek sentimentalizmo, tiek romantizmo poetinės savimonės kontekste Maironio pasaulio modelis atrodo kiek anachroniškas ir senstelėjęs, neįvaldęs naujų kultūrinės savivokos pajėgumų, balansuojantis tarp kreacionistinės ir evoliucionistinės pasaulėvokos.

²⁴ George Gordon Byron, *Childe Harold's Pilgrimage and other Poems*, Philadelphia: Moses Thomas, 1812, p. 51.

²⁵ *Ibid.*, p. 78.

Maironis dar neįstengė į Lietuvos didybę praeityje pažvelgti visuotiniškai reikšmingu žvilgsniu, kurio reikalavo gėtiškoji pasaulinės literatūros (*Weltliteratur*) idėja. Prie Trakų pilies griuvėsių jis priverčia raudoti lietuvių širdį, bet nesugraudina kitataučio. Po trijų dešimtmečių Julijonas Lindė-Dobilas nurodė, kad norėdamas išbristi iš istorinio liūno, į kurį įsmuko Lietuva, lietuviai turės įveikti save ir privalės perkainoti senąsias vertybes, kurios, neįgydamos visuotinės reikšmės, užkonservuoja esamą padėtį ir trukdo progresui. Viena tokių vertybių, anot Dobilo, yra ir Vytauto garbinimas, nes Vytauto didybė brangi ir prasminga tik lietuviams, o vokiečiams Vytautas ne daugiau kaip „garsus lietuvių karžygyss“, neįgyjantis tos visuotinės reikšmės, kurią įgyja net Romą sugriovęs Atila²⁶.

Maironis išreiškia rezignuojantį lojalios tautos nario, bejėgišką piliečio jausmą, tačiau elegiška rauda ant Trakų pilies griuvėsių jau rodo ir individualų santykį su valstybe, su tauta, su istorija. Gaili ašarėlė gali plauti tik gyvai jaučiančio žmogaus skruostus (ji niekada nesuvilgo epinio herojaus skruostų). Kita vertus, net iš Maironio negalima reikalauti tokio sąmonės individuacijos laipsnio, kokiam pasiekti Byronas, Grey'us, Youngas ar Delille'is, Bernardinas ir Rousseau turėjo palankias kultūrinės sąlygas. Priešingu atveju tektų pripažinti, kaip dažnai nesąmoningai ir daroma, kad carinė Rusija pavergtoje Lietuvoje sudarė tokias pat palankias sąlygas individo dvasinei brandai kaip ir Vakarų Europos kultūra. Tautos patiriama skriauda neišvengiamai sustabdo dvasinę tautos raidą arba atmeta ją keletą pakopų atgal. Kiekviena tautinė vergovė slopina visų pirma individualybės raidą, arba, kaip sakė Carlas Gustavas Jungas, sąmonės individuacijos procesą. Vergovė stiprina sinkretinius-kolektyvinius sąmonės pagrindus ir neleidžia išsikristalizuoti individualybei tol, kol žmogus teigiamai neišsprendžia tautinio, t. y. elementaresnio, būvio problemų. Byronas jau galėjo spręsti svetimoms – graikų – tautos išsivadavimo problemą ir į savo tėvynę kritiškai žvelgti kaip į egzotišką erdvę, kurioje komplikuojasi būties harmonija, o Maironis sprendė tik savos tautos išsivadavimo problemą, nes tik išsprendus šią problemą jau būtų galima ieškoti kelių galutiniam asmenybės išsilukštenimui iš tautinio-kolektyvinio *mes* subjektyvumo.

²⁶ Julijonas Lindė-Dobilas, *Į slėpiningąją dvasios pasaulį*: Straipsniai ir esė, sudarė ir paaiškinimus parašė Aldona Paulauskienė, Vilnius: Vaga, 1996, p. 29.

“TRAKAI CASTLE” BY MAIRONIS: BETWEEN
“THE GOLDEN AGE” AND THE MOTIF OF RUINS

Gintaras Lazdynas

Summary

One of the most famous literary pieces, the poem “Castle of Trakai” (Lith. “Trakų pilis”) (1892) by Maironis, is based on deliberately highlighted measurements of time and space. In the poem, time and space obtain a vitally important value. In the first stanzas of the poem, the poet simply describes the physical process of the decay of Trakai Castle which is highly important for the historical memory of the Lithuanian nation. This description is suddenly followed by a view of the castle in a displayed metaphysical plane: it appears that the castle symbolizes the greatness of the Lithuanian state, however, lost in the historical past, and the present-day condition of the castle means the spiritual and emotional condition of the Lithuanian. The past is viewed as a lost “golden age” which must return and become the present. Maironis is not alone in the plane of depiction of ruins. The epoch of Sentimentalism has created an entire philosophy of ruins which influenced not only fiction, but also architecture, gardening. The thoughts of William Shenstone and Sanderson Miller, Jacques-Henri Bernardin de Saint-Pierre and Jacques Delille allow us to understand better the Sentimentalist conception of time: ruins being impacted by time, transfer a man into the eternity and remind of eternity of nature as well as the transience of man’s activities. Romanticists set “the golden age” into the future which mingles with eternity. For romanticists, the embodiment of an ideal strictly depends on man’s spiritual completeness. In the context of the poetical thinking of Sentimentalism and Romanticism, the world model of Maironis seems quite anachronistic and oldish, having not managed the new capacities of cultural awareness, balancing between creationistic and evolutionistic worldviews. Also, it displays clear features of consciousness individuation, though it was difficult for them to appear under the conditions of occupation.

BAJORIŠKOSIOS TAPATYBĖS ATSPINDŽIAI XX A. PIRMOS PUSĖS LIETUVIŲ BAJORŲ RAŠYTOJŲ LITERATŪRINĖJE KŪRYBOJE: KOLEKTYVINĖS ATMINTIES ASPEKTAS

VAIVA NARUŠIENĖ

Lietuvių tautinio atgimimo laikotarpiu, formuojantis moderniai lietuvių tautai, į jos kultūros kūrėjų gretas įsijungė nedidelis būrelis lietuvių pasirinkusių bajorų rašytojų, svariai prisidėjusių prie šios kultūros turbinimo. Rikiuojant pagal gimimo ir kūrybinio darbo pradžios metus, čia patenka Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė (1845–1921), Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (1861–1943), Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu pasirašinėjusios seserys Sofija (1867–1926) ir Marija (1872–1957) Ivanauskaitės, Juozapas Albinas Herbačiauskas (1876–1944), Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana (1877–1930) ir Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė (1886–1958). Jauniausias iš jų, jau tarpukariu debiutavęs Fabijonas Neveravičius (1900–1981), priskirtinas antrajai lietuvių bajorų rašytojų kartai, kuriai mūsų literatūroje atstovauja jis vienintelis. Lietuvių literatūrologijoje šių bajorų rašytojų luominės tapatybės atžvilgiu nelinkstama išskirti iš bendros moderniosios lietuvių literatūros erdvės, kuri pagal tradiciškai susiklosčiusį požiūrį yra laikoma iš esmės valstietiška¹. Toks požiūris yra pagrįstas nuo atgimimo laikų įsitvirtinusia etninio lietuviškumo samprata, lietuviškumą tapatinant su „tautos kamieną“ sudarančių valstiečių pasaulėjauta, charakteriu, jų sukurta ir kuriama dvasine bei materialine kultūra, o politinių nuostatų atžvilgiu – su

Straipsnis parengtas vykdant podoktorantūros stažuotę „Fabijono Neveravičiaus ir kitų XX a. pirmos pusės bajoriškos kilmės rašytojų tapatybė bei istorinė atmintis jų kūryboje“, finansuojamą Lietuvos mokslo tarybos pagal Europos Sąjungos struktūrinių fondų įgyvendinamą projektą „Podoktorantūros (post doc) stažuotčių įgyvendinimas Lietuvoje“ (Nr. 78).

¹ „Lietuvių literatūra – valstietiškos kilmės literatūra [...]. [...] tautinės literatūros kūrinys galėjo prasikalti tik iš žodžio, kuris išliko gyvas po šiaudine valstiečio pastoge. Tas kūrinys ir buvo skiriamas valstiečiui...“ (Vytautas Kubilius, *Tautinė literatūra globalizacijos amžiuje*: Straipsnių rinkinys, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, Profesoriaus Broniaus Vaškelių literatūrinės komparatyvistikos centras, 2003, p. 35).

etnografinė Lietuva². Tad kalbant apie lietuviybę pasirinkusius bajorus rašytojus, suponuojama, kad kartu su lietuviybe jie perėmė ir etninės lietuvių kultūros dėmenis, taip prie jos pritapdami, jog jų bajoriška kilmė nebeveidino reikšmingo vaidmens jų kūrybinėje biografijoje. Vis dėlto svarbu atsižvelgti į tai, kad ateidami į etniniu pamatu paremtą lietuvių kultūrą, šie rašytojai atsinešė iš buvusios LDK bajoriškosios kultūrinės tradicijos paveldėtas idėjas ir vertybes, kurias daugiau ar mažiau perteikė ir savo kūryboje. Tuo tarpu laikantis tradicinio požiūrio į moderniąją lietuvių literatūrą, yra gerokai supaprastinamas ir susiaurinamas tikrasis jos vaizdas, nenorint matyti jos heterogeniškumo, kurio vieną iš elementų būtent ir sudaro bajoriškoji tradicija, įsiliejusi į šią literatūrą ir per minėtų rašytojų kūrybą. Todėl keliant bajorų rašytojų bajoriškosios tapatybės klausimą, kartu yra paliečiamos kelios svarbios moderniosios lietuvių kultūros problemos. Viena iš jų – tai bajoriškosios kultūros paveldo problema, kuri iki šiol yra sunkiai sprendžiama, ieškant dalinių sprendimų ir mėginant suderinti prieštaringus atrankos kriterijus, kurie didelę šio paveldo dalį palieka už lietuvių kultūros ribų. Kita svarbi problema yra bajorų įtaka ir vieta XIX a. pabaigos – XX a. pirmos pusės Lietuvos kultūriniame gyvenime bei jos integracijos į modernėjančią visuomenę lygis – šie prieš dešimtmetį istorikės Zitos Medišauskienės iškelti klausimai tebelieka aktualūs ir šiandien³. Pastarasis klausimas glaudžiai siejasi ir su lietuvių inteligentijos genezės problematika, kadangi, ieškant atsakymo į jį, atsiskleidžia bajoriškos kilmės inteligentų vieta lietuvių visuomenėje ir jos kultūroje.

Bajorijos integravimosi į modernią lietuvių visuomenę klausimą yra gana plačiai aptarę lietuvių istorikai, savo tyrimuose pagrindinį dėmesį skyrę bajorų tautinės savimonės raiškai ir jos pokyčiams lietuvių tautinio atgimimo laikotarpiu⁴. Iš bajorų rašytojų čia daugiausia dėmesio pelnytai

² Rimantas Miknys, „Svajonės išsipildys, jeigu būsiu naudingas Lietuvai...“: Architekto Antano Vivulskio tautinės identifikacijos istorinis aspektas“, in: *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, sudarytojai Egidijus Motieka, Rimantas Miknys, Raimundas Lopata, (ser. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 8), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 306.

³ Zita Medišauskienė, „Luomas, kuris suvokė savo likimą“, in: *Darbai ir dienos*, Kaunas, 2001, Nr. 28, p. 86.

⁴ Iš istorikų darbų galima paminėti: Antanas Kulakauskas, „Šaka, atskilus nuo tautos...“, in: *Sietynas*, Vilnius, 1988, Nr. 3, p. 75–98; Antanas Kulakauskas, „Lietuvos bajorija ir lietuvių tautinis bei valstybinis atgimimas“, in: *Literatūros teorijos ir ryšių problemos: Etnosocialinė ir kultūrinė situacija XIX a. Lietuvoje*: Straipsnių rinkinys, sudarytojas Saulius Žukas, Vilnius: Mokslo, LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1989, p. 5–34; Zita Medišauskienė, *op. cit.*, p. 85–97. Lietuvos bajorijos pasirinkimų lietuvių tautinio at-

sulaukė Herbačiauskas, vienintelis iš jų savo publicistikoje plačiai išskleidęs krajovcams demokratams artimas pažiūras į tautiškumą, su kuriomis jam nepavyko pritapti nei modernioje Lietuvos, nei Lenkijos visuomenėje, kur tuo metu dominavo nacionalizmo idėjos⁵.

Tačiau bajorų santykis su moderniuoju lietuviškumu yra tik vienas su jų bajoriškąja tapatybe susijusių aspektų. Ne mažiau svarbi yra jų bajoriškios kultūros⁶ problema, kuri, kalbant apie XIX a. pabaigos – XX a. pirmų dešimtmečių laikotarpį, lietuvių literatūrologijoje iki šiol yra mažai tyrinėta. Išimtį sudaro Giedriaus Viliūno prieš du dešimtmečius atlikti Fabijono Neveravičiaus bajoriškiosios savimonės jo kūryboje ir visuomeninėje laikysenoje tyrimai, pristatantys rašytojo bajorišką kilmę, biografiją, visuomeninę veiklą ir istorinę kūrybą⁷, išskiriant kai kuriuos bajoriškąją savimonę atskleidžiančius momentus, pavyzdžiui, bajorišką požiūrį į liaudį, ryšį su LDK valstybingumo tradicija, istorinio tęstinumo suvokimą ir „laisvesnę lietuviybės sampratą“⁸. Vis dėlto, išryškindamas kai kuriuos bajoriškiosios savivokos bruožus, Viliūnas nesiekė daryti platesnių apibendrinimų ir giliau atskleisti bajorų rašytojų tapatybės problemų modernėjančioje lietuvių kultūroje, kurios bus keliamos šiame straipsnyje.

gimimo epochoje problema plačiai nagrinėjama: *Tautinės savimonės žadintojai: nuo asmens iki partijos*, redakcinė kolegija Egidijus Aleksandravičius, Antanas Kulakauskas, Rimantas Miknys, Egidijus Motieka, Antanas Tyla, (ser. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 1), Vilnius: Sietynas, 1990; *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, 1996; *Mykolas Rōmeris*, sudarytojai Vladas Sirutavičius, Egidijus Motieka, Rimantas Miknys, Raimundas Lopata, (ser. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 13), Vilnius: Saulabrolis, 1996.

⁵ Vytautas Berenis, „Herbačiauskas ir lenkų–lietuvių kultūros sintezės vizija“, in: *Naujoji Romuva*, Vilnius, 1998, Nr. 1, p. 14–16; Rimantas Miknys, „Polacy na Litwie a kształtowanie się nowoczesnego narodu litewskiego na przełomie XIX i XX w. (J. A. Herbaczewski, M. Rōmer)“, in: *Białostoczczyzna*, Białystok, 1998, Nr. 2, p. 15–21; Vladas Sirutavičius, „Apie ‘blogą lietuvių’ Juozapą Albiną Herbačiauską“, in: *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, p. 271–290; Vladas Sirutavičius, „Dvi lietuvių tautinio atgimimo interpretacijos (Mykolas Rōmeris ir Juozapas Albinas Herbačiauskas)“, in: *Mykolas Rōmeris*, p. 54–79; Vaiva Narušienė, *Józef Albin Herbaczewski – pisarz polsko-litewski*, (ser. *Biblioteka Literatury Pogranicza*, t. 14), Kraków: Universitas, 2007.

⁶ Bajoriškoji kultūra čia suprantama kaip tam tikro gyvenimo stiliaus (papročiu, meninio skonio ir pan.) ir pasaulėžiūros (etosu ir visuomeninių bei politinių pažiūrų) visuma; žr. Janusz Tazbir, *Kultura szlachecka w Polsce: Rozkwit – upadek – relikty*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1983, p. 5.

⁷ Žr. Giedrius Viliūnas, „Bajoras tarpukario Lietuvoje: Fabijono Neveravičiaus gyvenimas ir kūryba“, in: *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, p. 365–384; Giedrius Viliūnas, *Lietuvių istorinis romanas*, (ser. *Literatūra*, Nr. 33 (1)), Vilnius: Mokslas, 1992, p. 78–89.

⁸ Giedrius Viliūnas, *Lietuvių istorinis romanas*, p. 84.

Reikia turėti galvoje, kad į lietuvių kultūrą bajorai rašytojai atėjo su skirtinga kultūrine tradicija, pasaulėžiūra ir etosu, paremtu kitokiomis paradigmomis, idėjomis ir vertybėmis. Norėdami pritapti prie lietuviško kultūros lauko⁹, jie turėjo vienaip ar kitaip prisitaikyti prie jo diktuojamų idėjinių ir vertybinių normų arba mėginti joms priešpriešinti savąsias. Kiekvienas iš šių rašytojų rinkosi skirtingas prisitaikymo strategijas, priklausomai nuo atsineštų iš šeimos vertybinių nuostatų, gauto išsilavinimo, pažiūrų ir susiklosčiusių gyvenimo aplinkybių. Analizuojant šiuos prisitaikymo būdus, iškylančius idėjinius susidūrimus ir priešpriešas, ne tik atsiskleidžia bajorijos tapatybės dinamika pereinamuoju laikotarpiu, bet ir išryškėja lietuvių kultūros ribos, joje galiojančios paradigmos, o bajoras rašytojas tampa indikatoriumi, parodančiu kultūroje ir visuomenėje glūdinčias įtampas bei problemas.

Keliant bajoriškiosios tapatybės klausimą, kaip vienas ryškiausių dėmenų iškyla kolektyvinė atmintis, suvokiama kaip nuolat kintantis visuomenės ar jos grupės praeities įsivaizdavimas, kurį individai konstruoja iš savo įsimintos informacijos, kuri yra suprantama, atrenkama ir perkuriama pagal tos visuomenės ar grupės kultūros standartus ir įsitikinimus¹⁰. Remdamiesi šiuo apibrėžimu, galime teigti, kad per savo praeities vizijas bajorai rašytojai perteikė ne tik bajorijos turimą istorijos įsivaizdavimą, bet ir jos vertybes, etosą, elgsenos pavyzdžius ir idėjas. Kadangi kolektyvinė atmintis yra nuolat atnaujinama, atsižvelgiant į tai, kas visuomenei ar jos grupei aktualu ir svarbu dabartinėje situacijoje bei pertvarkant atsiminimus, kad jie atitiktų kintančias visuomeninės pusiausvyros sąlygas¹¹, kartu ji parodo dabartines jos problemas, lūkesčius ir idėjines bei vertybines nuostatas. Janas Assmannas pabrėžia esminį šios atminties vaidmenį kolektyvinei tapatybei, teigdamas, kad kolektyvinė atmintis, formuodama, aktualizuodama ir saugodama reikšmingus praeities atsiminimus ir įjungdama juos į dabartį, pagrindžia kolektyvinę tapatybę suteikdama vienybės ir savitumo pojūtį¹².

⁹ Vartodami lauko terminą, čia remiamės Pierre'u Bourdieu, kuris lauką suvokė kaip pagal tam tikras taisykles veikiančią socialinių santykių sistemą, kaip tam tikrą kovos vietą, kur varžomasi dėl įsitvirtinimo, valdančiojo padėties, teisės nustatinėti lauko ribas, normas ir įteisinti vertybes; žr. Pierre Bourdieu, Loïc J. D. Wacquant, *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, iš anglų kalbos vertė Vilija Poviliūnienė, (ser. *Atviros Lietuvos knyga. Idėjos*), Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 131.

¹⁰ Barbara Szacka, *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa: Scholar, 2006, p. 44.

¹¹ Maurice Halbwachs, *Les cadres sociaux de la mémoire*, Paris: Félix Alcan, 1925, p. 63.

¹² Jan Assmann, *Pamięć kulturowa: Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, tłumaczyła Anna Kryczyńska-Pham, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008, p. 32–33.

Itin dėkinga kolektyvinės atminties tyrimo medžiaga tampa literatūrinė kūryba, kuri duoda atminties ir tapatybės įsivaizdavimams išraiškingą estetinį pavidalą, geriau išreiškiantį priklausomybes ir mechanizmus, mažiau pastebimus kasdienėje patirtyje¹³.

Šio straipsnio tikslas yra pažvelgti į bajorų rašytojų tapatybės problemą kolektyvinės atminties aspektu, analizuojant, kaip jų literatūrinėje kūryboje pateikiamuose praeities įsivaizdavimuose, iškeliamose idėjose ir vertybėse atsiskleidžia bajoriškoji kolektyvinė atmintis ir kaip ji reprezentuoja bajoriškąją tapatybę. Šis kolektyvinės tapatybės tyrimas yra vienas iš pirmųjų lietuvių literatūrologijoje, kur, kitaip negu istorijos moksle, vis dar menkai domimasi šiuo tyrimo metodu¹⁴, atveriančiu naujas galimybes kitaip pažvelgti į savo kultūrą ir suvokti ją formuojančias paradigmas.

Žvelgiant į lietuvių bajorų rašytojų kūrybą kolektyvinės atminties aspektu, į tyrimo lauką patenka tik ta jų kūrybos dalis, kurioje galima išskirti ryškesnius bajoriškosios kolektyvinės atminties momentus. Tai praeities bajorijos gyvenimą vaizduojantys prozos kūriniai: Gabrielės Petkevičaitės-Bitės romanas *Ad astra* (1933), Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos apysakos *Viktutė* (1901) ir *Sename dvare* (1922), Sofijos Čiurlionienės nebaigtas romanas *Bundanti žemė* (1934) bei Fabijono Neveravičiaus romanai *Blaškamos liepsnos* (1936) ir *Erškėčiai* (1937). Istoriniam žanrui iš jų priklauso tik Neveravičiaus romanai, aprašantys vieną iš dramatiškiausių bajorijos istorijos periodų, apimančių Abiejų Tautų Respublikos žlugimo ir 1831 m. sukilimo epochą. Tuo tarpu moterų autorių kūriniai žanrinio požiūriu labiau priskirtini psichologinei ir socialinei-buitinei prozai. Juose vaizduojami netolimi jų pačių išgyventi tautinio atgimimo laikai, priklausantys komunikatyvinės atminties sričiai.

¹³ Jerzy Kałużny, „Kategoria pamięci zbiorowej w badaniach literaturoznawczych“, in: *Kultura współczesna*, Warszawa, 2007, Nr. 3, p. 96.

¹⁴ Iš pastarųjų galima nurodyti Rūtos Eidukevičienės atliekamus vokiečių ir austrų literatūros tyrimus: Rūta Eidukevičienė, „(Re)konstruktion der Vergangenheit im neuen deutschen Familienroman (unter besonderer Berücksichtigung des Romans „Die Mittagsfrau“ Von Julia Franck)“, in: *Literatūra*, Vilnius, 2008, t. 50 (4), p. 35–46; Rūta Eidukevičienė, „Die Dialektik von Vergessen und Erinnern in Arno Geigers Roman „Es geht uns gut““, in: *Triangulum: Germanistisches Jahrbuch 2008 für Estland, Lettland und Litauen*, Tartu, 2009, p. 57–75; Rūta Eidukevičienė, „Lietuvos istorijos ir istorinės atminties tematizavimas naujausioje austrų literatūroje“, in: *Darbai ir dienos*, Kaunas, 2011, Nr. 56, p. 9–33. Iš lietuvių literatūrai skirtų tyrimų paminėtina: Gitana Notrimaitė, *Atminties imperatyvai: Lietuvos istorijos mitologinimas Juditos Vaičiūnaitės ir Sigito Gedos poezijoje*, (ser. *Ars critica*), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010.

Keliant klausimą, kas lėmė šių laikotarpių pasirinkimo priežastį, pirmiausia reikėtų ieškoti, kokios idėjos, vertybės ir elgsenos pavyzdžiai slypi už vaizduojamų praeities įvykių ir asmenybių, kuriuos rašytojai, žvelgdami iš savo meto perspektyvos, norėjo pateikti skaitytojams, tikėdami jų dabartiniu aktualumu. Šiuo požiūriu išskirta proza atstovauja dvi skirtingas idėjines sroves: pozityvistinę, kuriai priklauso visų trijų moterų rašytojų kūriniai, ir romantinę-sarmatiškąją, kuriai tenka Neveravičiaus romanai. Galima sakyti, kad šias idėjines kryptis iš dalies padiktavo patys aprašomi laikotarpiai, tačiau kita vertus, galima numanyti, kad pasirinkdami šiuos laikotarpius ir atitinkamas idėjines sroves, rašytojai kartu atskleidė, kas jiems bajorijos praeityje ir jos kultūroje atrodė svarbiausia, ir kas, jų nuomone, galėtų pasitarnauti pavyzdžiu dabartiniams bajorams. Akcentuodami skirtingas bajorijos idėjas ir vertybes jie pateikė ir pagrindė skirtingus bajoriškosios tapatybės išsivaizdavimus. Šioje vietoje vertėtų prisiminti bajorijos tyrinėtojo Andrzejaus Zajączkowskio pastebėjimą, kad bajoriškosios kultūros dinamiką ir vystymąsi apibūdina kintantis jos bendrą tipą sudarančių vertybių dydis¹⁵. Tad juo remiantis bus siekiama pažiūrėti, kokią bajoriškąją tapatybę kūrė kiekviena iš išskirtų dviejų bajorijos praeities vizijų.

Per tarnavimą visuomenei į lietuviybę: pozityvistinė atgimimo laikų bajorijos vizija. Šatrijos Raganos apysakose, Petkevičaitės-Bitės romane *Ad astra* ir Čiurlionienės romane *Bundanti žemė* vaizduojamas vienas sudėtingiausių Lietuvos bajorijos gyvavimo laikotarpių, kai vykstančių milžiniškų permainų akivaizdoje – nykstant feodalinei, luominei santvarkai, vystantis kapitalistiniam ūkiui, liberalėjant ir demokratėjant visuomenei, vykstant valstiečių emancipacijai ir atsiradus lietuvių tautiniam judėjimui – ji buvo priversta iš naujo peržiūrėti ligtolines savo vertybes, apsibrėžti savo tapatybę ir ieškoti sau naujos vietos sparčiai besikeičiančioje visuomenėje. Žvelgdamos į iš pagrindų besikeičiančią ligtolinę pasaulio tvarką, rašytojos aptaria bajorijai iškylančias problemas, iššūkius ir uždavinius, siūlydamos jai sprendimus, neretai paremtus savo pačių patirtimi.

Nežiūrint šių kūrinių atsiradimą skiriančių metų – seniausia iš jų *Viktutė* sukurta 1901 m., o *Bundanti žemė* rašyta jau 1934 m., – juose iškyla gana vieningas lietuvių tautinio atgimimo epochos bajorijos gyvenimo paveikslas. Jo vientisumą sąlygoja būtent pozityvizmo idėjos, kurių šviesoje atrenkami, pateikiami ir interpretuojami praeities įvykiai bei kuriami bajorų personažai. Visų trijų rašytojų prozoje nesunkiai atpažįstamos Varšuvos pozityvis-

¹⁵ Andrzej Zajączkowski, *Szlachta polska: Kultura i struktura*, Warszawa: Semper, 1993, p. 97.

tų Alexandro Świątochowskio, Elizos Orzeszkowos, Marijos Konopnickos, Bolesława Pruso ir kitų keltos idėjos: organinio darbo šūkis, raginant darbuotis ūkiu, kultūros ir švietimo srityse, tikrosios visų žmonių laisvės ir lygybės reikalavimas, kova su visuomenės atsilikimu, moraliniu sugedimu ir tamsumu, taip pat moterų emancipacijos klausimas¹⁶. Lenkų pozityvistų įtaką patvirtina ir tiesioginės nuorodos, pavyzdžiui, Petkevičaitės-Bitės romano *Ad astra* moto parinkti Konopnickos žodžiai: „Tikiu būtiną, sąmoningą žmonių veržimąsi į teisių ir lygybės idėjas“, taip pat ir romano pavadinimas, atitinkantis Orzeszkowos kartu su Juliumi Romsčiu parašyto romano pavadinimą.

Galima numanyti, kad pozityvistų skleidžiamomis idėjomis lietuvių rašytojos susižavėjo ne atsitiktinai. Po 1863 m. sukilimo buvusioje Abiejų Tautų Respublikoje išplitusi pozityvizmo ideologija pažangiai nusiteikusiai bajorijos daliai virto parankiu tiltu, padėjusiu integruotis į modernėjančią ir demokratėjančią visuomenę, tampant svarbiu ir naudingu jos dėmeniu. Vienas iš kelių, kurių rinkosi pažangioji bajorija, taip pat ir visos trys rašytojos, buvo įsijungimas į inteligentijos gretas. Reikia pastebėti, kad pozityvizmo programa, reikalaujanti aktyvios visuomeninės laikysenos, atitiko vieną iš pagrindinių tradicinės bajoriškiosios tapatybės bruožų – pilietiškumą ir visuomeniškumą, suteikdama galimybę ir toliau atlikti svarbų vaidmenį besikeičiančioje visuomenėje, savo organiniu darbu duodant jai vystymosi kryptį ir moralinį pavyzdį. Medišauskienė pastebi, kad ir po 1863 m. sukilimo pralaimėjimo didelės dalies Lietuvos bajorų sąmonėje pareiga vadovauti visuomenei išliko kaip esminis luomo egzistencijos pateisinimas, nors ji buvo suprantama jau nebe politine, bet labiau moraline, visuomenine, ekonomine ir kultūrine prasme, stengiantis aktyviai rūpintis savo krašto ūkiu, valstiečių padėtimi, švietimu ir kultūros reikalais¹⁷. Tad pozityvizmo idėjos rado palankią dirvą skleistis sau naujos vietos pasikeitusioje visuomenėje ieškančios bajorijos tarpe, nors, kaip pažymi lenkų istorikas Romanas Jurkowskis, nemaža bajorijos dalis buvo linkusi priimti tik tą dalį pozityvizmo organinio darbo programos, kurioje buvo kalbama apie žemės ūkį, prekybą, pramonę, mokslo ir švietimo vystymą, tačiau nenoriai atsiliespė į kvietimą kovoti su bajoriškiosios tradicijos atgyvenomis arba demokratiizuoti visuomeninius santykius. Po sukilimo ištikusių represijų sąlygomis

¹⁶ Henryk Markiewicz, „Pozytywizm“, in: *Słownik literatury polskiej XIX wieku*, pod redakcją Józefa Bachorza i Aliny Kowalczykowej, Wrocław: Ossolineum, 1991, p. 768.

¹⁷ Zita Medišauskienė, *op. cit.*, p. 90–95.

šie bajorai būtent tradicijų įtvirtinime ir konservatyvume (tačiau netapatinant su atsilikimu) matė savo išlikimo galimybę¹⁸. Tačiau toks mėginimas išsaugoti luominį atskirumą ir senąją tapatybę gerokai apsunkino įsijungimą į demokratėjančią visuomenę ir trukdė pripažinti iš valstiečių iniciatyvos kilusį lietuvių tautinį judėjimą. Ir atvirksčiai, tai bajorijos daliai, kuri palaikė visuomenės santykių sudemokratinimo idėją, stengdamasi traktuoti kitų luomų žmones kaip sau lygius ir visomis išgalėmis mažinti socialinę, ekonominę bei kitokią nelygybę, buvo lengviau priimti ir lietuvių tautinį sąjūdį, įsiklausyti į jo keliamus tikslus ir netgi apsispręsti pritaapti prie etniniu pagrindu besikuriančios modernios lietuvių tautos. Tai nereiškia, kad pozityvizmo idėjos vedė bajoriją į atsivertimą lietuvybėn, tačiau pozityvistų propaguojamas pažangus, demokratinis nusistatymas ir atvirumas naujoms idėjoms buvo vienas iš šių apsisprendimą palengvinančių veiksnių.

Šią prielaidą patvirtina ir visų trijų rašytojų kūriniai, kuriuose parodoma, kaip pozityvizmo idėjomis persiėmę bajorai, iš pradžių rūpinęsi visuomenės problemų sprendimu, pamažu pereina prie tautinių klausimų, pasirinkdami lietuvybę ir išitraukdami į lietuvių tautinį judėjimą. Skaitant šiuos kūrinius, nesunku įžvelgti aiškias sąsajas su pačių rašytojų biografijomis ir jų patirtais savimonės pokyčiais: ne atsitiktinai ir Petkevičaitės-Bitės romano, ir Šatrijos Raganos *Vikutės* pagrindinės herojės yra jaunos bajoraitės – tokios, kokiomis abi rašytojos buvo tautinio atgimimo metais. Šie bajoraičių personažai iliustruoja ne tik bajorijos sąmonėjimo procesą, bet ir XIX a. paskutinių dešimtmečių Lietuvos moterų emancipacijos kelią. Rašytojos kuria savarankiškas, stiprias, darbščias, siekiančias išsilavinimo, besidominčias įvairiomis gyvenimo sritimis, pozityvizmo idėjomis gyvenančias herojes, besistengiančias būti kuo naudingesnėmis visuomenei. Svarbus šių bajoraičių bruožas yra demokratinis nusistatymas valstiečių atžvilgiu, padedant jiems varge, gydant ir mokant vaikus rašto. Šie bruožai būdingi ne tik Petkevičaitės-Bitės ir Šatrijos Raganos herojėms, bet ir Čiurlionienės kuriamam bajoraitės Jolės Vaidilytės personažui. Tiek Čiurlionienės, tiek Petkevičaitės-Bitės romanuose pabrėžiama, kad įsiliedama į inteligentijos gretas bajorija privalo rūpintis liaudimi, jos švietimu ir teisėmis. Šis rūpestis valstiečiais gerokai skiriasi nuo senojo paternalistinio bajorijos požiūrio į valstietiją, kurį kritikuoja Petkevičaitė-Bitė ir Šatrijos Ragana, prikišdamas bajorams, kad jie tik valgydina ir šelpia valstiečius, bet jų nešviečia ir neruošia savarankiškam gyvenimui, siekdami išlaikyti juos priklausom-

¹⁸ Roman Jurkowski, *Ziemiaństwo polskie kresów północno-wschodnich 1864–1904: Działalność społeczno-gospodarcza*, Warszawa: Przegląd Wschodni, 2001, p. 548–549.

mus¹⁹. Pareiga tampa esmine sąvoka, apibūdinančia žmogaus gyvenimą ir jį įprasminančia. Žmogaus vertės matu tampa naudingumas visuomenei, tėvynei, šeimai, pagal tai formuojant savo tikslus ir darant esminius pasirinkimus. Pastebėtina, kad Petkevičaitė-Bitė savo romane kuria gana liberalių pažiūrų heroję, atspindinčią visuomenės sekularizacijos tendencijas, o Šatrijos Raganos personažai organinio darbo idėjas jungia su veiklia krikščioniška meile savo artimui²⁰. Tiesa, krikščionybės mokymas išlieka svarbus ir Petkevičaitės-Bitės romane, kuris baigiamas būtent Kristaus žodžiais: „Ką savo vargingiausiam broliui padarysi, tai man padarysi“. Todėl galima teigti, kad savo kūrinuose vaizduodamos bajorijos savimonės pokyčius nė viena iš rašytojų radikalai nenutolo nuo tradicinio bajoro-kataliko modelio.

Greta pateikiamo bajorijos visuomeninės laikysenos pavyzdžio ne mažiau svarbią vietą šioje prozoje užima jos santykis su lietuvybe ir tautiniu lietuvių judėjimu, atskleidžiant jos tautinės savimonės raidą modernaus lietuviškumo link. Kelią nuo „lietuvės su lenkų kultūra“ iki lietuviškai kalbančios ir visomis išgalėmis palaikančios lietuvių tautinį atgimimą lietuvaite nueina visos minėtų kūrinių herojės, o Čiurlionienės romane – ir bajoraitis Stepas Vaidyla. Jų tautinių pažiūrų kaitą paspartina sutiktų lietuvių tautinio judėjimo veikėjų aiškinimai ir jų tiekama lietuviška spauda, kurios įtakoje bajorijos nutolimas nuo lietuvybės ir liaudies imamas laikyti klaida, kurią būtina kuo greičiau ištaisyti. Čia vėlgi galime išvelgti ryškias paraleles su rašytojų biografijomis, kuriose svarbų vaidmenį atliko tokie lietuvių tautinio sąjūdžio veikėjai kaip Povilas Višinskis ir Juozas Tumas-Vaižgantas. Bene subtiliausiai bajorų atsigręžimą į lietuvybę atskleidžia Šatrijos Ragana, savo apysakose parodanti šio proceso sudėtingumą ir ilgumą. Jos herojės, išsyk neatmesdamos lenkų kalbos ir kultūros, kurioje susiformavo, po truputį lenkų kalbą ima laikyti įmote, didžiausią meilę rodydamos lietuvių kalbai. Čia galime atpažinti prielankumą lietuvių tautinio atgimimo laikais įsitvirtinusiai nuomonei, kad bajorų nutautėjimas buvo tik išorinis, kai tuo tarpu jų šerdis liko lietuviška²¹. Tai patvirtina ir mamatės iš *Sename dvare*

¹⁹ Plg. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, *Ad astra: Nesenu laikų dviejų tomų romanas*, t. 1, Kauras–Marijampolė: Dirva, 1933, p. 112–113; Šatrijos Ragana, „Dėl tėvynės“, in: Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 2: *Apsakymai, dramos, kūriniai, straipsniai*, parengė Gediminas Mikelaitytis, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 244.

²⁰ Plg. Šatrijos Ragana, „Viktutė“, in: Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 1: *Viktutė. Vincas Stonis. Sename dvare*, parengė Gediminas Mikelaitytis, Vilnius: Margi raštai, 2006, p. 369.

²¹ Plg. Aleksandro Dambrausko kreipimąsi į Lietuvos dvarininkus: „lenkystė Lietuvoje – tai luoba, o Lietuvos žmonės – tai vidurys“ ([Aleksandras Dambrauskas], „Lietuvių

pateikiamas savo tautinės tapatybės apibūdinimas: „Nepaisant visų lenkiškų rūbų, lietuvė yra mano siela“²². Eidama modernaus lietuviškumo link, mamatė ne tik pati skaito draudžiamus lietuviškus raštus, bet ir juos dalija kitiems. Dar vienas iškalbingas jos gestas yra savo brangios apyrankės pardavimas, gautais pinigais paremiant lietuvių tautinį judėjimą. Vis dėlto ši bajorė suvokia, kad būdama išauginta lenkų kultūros, nesugebės taip pakeisti savo pasaulėžiūros, jog taptų tokia kaip valstiečių kilmės lietuviai, todėl tikisi, kad tai pavyks bent jos vaikams, kuriuos stengiasi auginti kuo lietuviškesnėje aplinkoje:

Norėčiau, kad bent mano vaikai prisidėtų prie Lietuvos atgimimo. [...] Tvirtai esu įsitikinusi, kad žmogus tik tuomet tegali būti tikrai naudingas savo tėvynei, jei yra išaugęs iš savo tautos kultūros. [...] Dėl to stengiuosi, kad mano vaikai kuo daugiau girdėtų, mokėtų, dainuotų mūsų žemaitiškų dainų, pasakų, padavimų.²³

Greta visomis jėgomis į lietuviybę trokštančių atsiversti demokratinių pažiūrų bajorų *Sename dvare* vaizduojami ir tokiems radikaliems pokyčiams nesubrendę, tačiau atviri vykstančioms visuomeninėms permainingoms personažai – teisingai ir didžiadvasiškai besielgiantis su valstiečiais tėvas ar simpatiškas bočelis, kuris, kad ir išoriškai besilaikydamas bajoriškų papročių, yra labai atlaidus ir geras su savo samdiniais valstiečiais, su kuriais kalba tik žemaitiškai, gerbia seną žemaičių kalbos kilmę ir visuomet prašo anūkų padainuoti žemaitiškų dainų. Kaip priešingybė šiems bajorams pateikiama toji bajorijos dalis, kuri yra aklaai prisirišusi prie savo tradicijų, nenori atsisakyti luominės viršenybės ir su didžiausia panieka žiūri į „chamus“. Rašytoja parodo, kad tik būdami demokratiškai ir pažangiai nusistatę, bajorai turi galimybę rasti sau vietą modernėjančioje visuomenėje, nors šis procesas kiekvieno bajoro atveju bus skirtingas ir nevienodai spartus. Panašiai į bajorijos integravimąsi į lietuvių visuomenę žiūrėjo ir Petkevičaitė-Bitė, viename iš savo straipsnių teigusi, kad „kultūros niekas negali kaip pirštinių per akimirsnį užsimauti. Kultūra – tai ilgų metų uolaus darbo, prityrimo ir galvojimo įgytas turtas“²⁴. Tai suvokdama ji ragino nesišaiptyti iš bajorų dėl jų kalbos ar papročių, bet su kuo didesne pagarba ir broliškai elgiantis

balsas į jaunąją kartą Lietuvos didžponių, dvarponių ir bajorų“, in: *Dirva-žinytas*, Shenandoah, 1903, Nr. 6, p. 7).

²² Šatrijos Ragana, „Sename dvare“, in: Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 1, p. 355.

²³ *Ibid.*, p. 363.

²⁴ [Gabrielė Petkevičaitė] G. P., „Kauno žemės ūkio Draugijos rengiamos parodos ir paskaitos“, in: *Lietuvos žinios*, Vilnius, 1911-05-26, Nr. 60, p. 1.

stengtis patraukti juos į savo pusę, kviečiant įsijungti į visuomeninį ir kultūrinį darbą bendros tėvynės labui²⁵.

Apibendrinant galima teigti, kad savo kūrinuose rašytojos ne atsitiktinai pasirinko jų pačių išgyventą tautinio atgimimo epochą, dar kartą grįždamos į tuos laikus, kai formavosi moderni lietuvių tauta ir klostėsi nauji visuomeniniai santykiai, po truputį išstumiant nespėjančią su permainomis bajoriją ir jos kultūrą į lietuvių visuomenės paribius ar net užribius. Pažangių bajorų personažais, kuriuos kurdamos pasinaudojo ir savo pačių asmenine patirtimi, rašytojos parodė, kaip bajorai gali persiorientuoti ir tapti moderniais lietuviais. Siūlydamos elgsenos pavyzdžius ir vertybinius orientyrus, rašytojos rėmėsi pozityvizmo programa, suteikiančia galimybę aktyvia visuomenine, ekonomine, kultūrine švietėjiška ir kitokia veikla be didesnių idėjinių konfliktų užimti deramą vietą modernioje lietuvių visuomenėje, tuo pat metu išsaugant tradicinei bajoriškai tapatybei svarbius pilietiškumo ir visuomeniškumo dėmenis. Kalbėdamos apie būtinus bajorijos pokyčius, nė viena iš autorių nesistengė visiškai atmesti bajoriškiosios kultūros, bet susitelkė į bajorų pareigas visuomenei ir būtinybę demokratizuoti visuomeninius santykius ir atsiversti į lietuviybę, t. y. išmokti lietuvių kalbą ir palaikyti lietuvių tautinio judėjimo siekius. Šis siūlomas bajoriškiosios tapatybės modelis iš esmės atitiko lietuvių tautinio judėjimo veikėjų lūkesčius bajorijai. Kaip pavyzdį čia galima pateikti ištrauką iš audringą diskusiją savo metu sukėlusio 1902 m. Aleksandro Dambrausko-Jakšto kreipimosi į jaunąją Lietuvos dvarininkų kartą, kuriame rašoma:

[...] mes trokštame, kad Lietuvos bajorai ir liaudė (žmonės) nedarytų dviejų skirtingų svieta, bet būtų vienas, viename tautiškai lietuviškame kūne. Tad trokštame, kad jūs, godonėje užlaikydami savo erbus, mitras ir vainikus, kaip branginamą paminklą jūsų bočių, neniekintumėte tų žmonių, tarp kurių gyvenate... [...] jaunosios ponios ir panelės, [...] pažinkite savo apsirikimą, išsimokykite pačios lietuviškai, prašnekite į žmones prigimta jų kalba, mokykite lietuvių vaikus skaityti ir rašyti lietuviškai, išmokykite juos lietuviškų dainų, dalykite jiems lietuviškus elementorius ir knygeles... [...] jei panorėsite susivienyti su mumis bendrame darbe, jei išmoksit lietuviškai, jei tapsite veikėjais lietuviškame darbe, o tuomet su išskėstom rankom jus priimsime...²⁶

Bemaž tokiais pat žodžiais į bajorus *Viktutėje* netiesiogiai kreipiasi ir Šatrijos Ragana:

²⁵ [Gabrielė Petkevičaitė] G. P., „Mūsų santykiai su akalicy bajorais“, in: *Lietuvos žinios*, Vilnius, 1914-01-25, Nr. 20, p. 1.

²⁶ [Aleksandras Dambrauskas], *op. cit.*, p. 17–19.

Lietuviai neturi jokios neapykantos dvarponiams kaip tokiems. Laiko tik jiems bloga jų ištautėjimą, prikaišioja jų atitolimą nuo prastų žmonių, paskendimą savo pačių naudoje. Pasijutus dvarponiams kartu su liaudimi, tos pačios tėvynės sūnumis esant, panorėjus jiems prisidėti prie bendro darbo Lietuvos labui, pradėjus jiems iš tikro auklėti idealus, – nieks nieko prieš juos neturės; lietuviai tik džiaugsis, kad tėvynė atrado savo paklydusius sūnus.²⁷

Reikia turėti galvoje, kad *Viktutė* buvo rašoma bemaž tuo pat metu, kai pasirodė Dambrausko-Jakšto kreipimasis, ir kai dar buvo tikimasi patraukti bajoriją į lietuvių tautinio judėjimo pusę. Tad šiame kontekste apysaka gali būti skaitoma kaip lietuvybę pasirinkusios bajorės raginimas savo luomo žmonėms pasekti jos pavyzdžiu. Anot Vinco Mykolaičio-Putino, *Viktutėje* Šatrijos Ragana pradėjo „apaštalavimą“ bajorijoje, trokšdama sulietuvinti ir sudemokratinti Lietuvos bajoriją, tačiau nesiekdama visiškai panaikinti jos visuomeninio ir kultūrinio savitumo²⁸. Šį pastebėjimą galime pritaikyti ir dviem dešimtmečiais vėliau parašytai apysakai *Sename dvare* bei Petkevičaitės-Bitės ir Čiurlionienės romanams. Toks rašymo tikslas paaiškina kūrinių idėjinį tendencingumą, programiškumą ir didaktiškumą, kurio nevengė nė viena iš rašytojų.

Vis dėlto greta „apaštalavimo“ bajorijos tarpe galima išvelgti dar vieną jų misiją, kuri yra aktualesnė, kalbant apie vėliau parašytus kūrinius, – tai parodyti valstiečių kilmės lietuvių skaitytojams, kad lietuvybę pasirinkusi bajorija yra visavertė lietuvių visuomenės narė, nusipelnusi pasiaukojamu darbu jos labui. Šitai rašytojos siekė įrodyti ne tik savo kūryba, bet ir gyvenimu: jos greta kūrybos aktyviai užsiėmė visuomenine, o Petkevičaitė-Bitė ir politine veikla, atsidėjusios dirbo pedagoginį darbą, trokšdamos, Petkevičaitės-Bitės žodžiais tariant, „praskinti kelią į mūsų analfabetų milijonus ir įkvėpti jiems prarastą tautišką sąmonę. [...] mokyti liaudis skaityti, rašyti ir kelti joje visokiais įmanomais būdais tautišką sąmonę“²⁹. Ir, pasak amžininkų, ši antroji misija rašytojoms geriau pavyko nei pirmoji. Kaip pastebi Mykolaitis-Putinas, „lietuviškumo ir demokratiškumo idėjos bajoraitės skelbiamos inteligentinėj, poniškoj aplinkumoj, darė gilaus įspūdžio, tiesa, ne tiek bajorijai, kiek priaugančiai jaunosios lietuvių inteligentijos kartai“³⁰.

²⁷ Šatrijos Ragana, „Viktutė“, p. 113.

²⁸ Vincas Mykolaitis-Putinas, *Naujoji lietuvių literatūra*, t. 1, Kaunas: Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1936, p. 365–366, 372–373.

²⁹ Gabrielė Petkevičaitė, *Iš mūsų vargų ir kovų. Paminėti Palangos spektaklio 25 metų sukaktuvėms*, Kaunas: Varpas, 1927, p. 7.

³⁰ Vincas Mykolaitis-Putinas, *op. cit.*, p. 365–366.

Tokiame šiltame šių kūrinių sutikime galime įžvelgti lietuvių visuomenės norą savo tarpe matyti bajoriją, tikint, kad lietuvių tauta sudaryta ne vien iš valstiečių. Šį norą labai tiesiogiai savo kreipimesi išsakė ir Dambrauskas-Jakštas: „norime, kad jūs būtumėte mūsiškiai“³¹. Tą norą girdime ir Juozo Tumo-Vaižganto Sofijai Pšibiliauskienei skirtame nekrologe:

Kai mūsų bajorijai prikišama, kad jie lyg svetimi tapo tėvynei, jos kalbą užmiršę arba skyrium užsidarę, tai Sofija Ivanauskaitė, Marija Pečkauskaitė, Gabrielia Petkevičiūtė, Julija Boguševičiūtė, Sofija Kymantaitė ir daugybė vyrų savo darbais reiškė, jog Lietuvos bajorų luomas vis dėlto mums savas, ne svetimas.³²

Tad atsižvelgdami į pavykusią ir mažiau pavykusią bajorių rašytojų kūrinių misiją, galime sakyti, kad juose iškeliama bajoriškiosios tapatybės vizija labiau atitiko tuometinės modernėjančios lietuvių visuomenės, o ne didesnės dalies bajorijos įsivaizdavimus, kuriai ji atrodė per daug radikali ir nutolusi nuo tradiciškai susiklosčiusio bajoriškiosios tapatybės modelio. Vis dėlto, kaip parodė istorija, vykstančių pervartų laikotarpyje kaip tik rašytojų siūlomas kelias pasirodė esąs teisingas ir bajorijai atveriantis perspektyvas, kai tuo tarpu konservatyvumas reiškė pasilikimą periferijoje ir užleidimą pirmaujančios visuomenėje vietos valstiečių kilmės inteligentijai, kaip kad ir nutiko. Pasak Tumo-Vaižganto, „kaimo inteligentija lyg skriste skrido pro dvarus, aiškiai jau matydama juos atsiliesiant ir atsiliesiant, paptapsiant svetimus tautai ir nebereikalingus. Dvaras tai žinojo, bet temokėjo pykti ir pravardžiuotis...“³³

Riteriška-sarmatiška bajorijos vizija Fabijono Neveravičiaus istorinėje prozoje. Visiškai kitokia bajorijos praeities vizija išskyla Neveravičiaus istoriniuose romanuose *Blaškomos liepsnos* ir *Erškėčiai*, kuriuose nusikeliama į XVIII a. paskutinių trijų dešimtmečių ir 1831 m. sukilimo laikotarpį, jau priklausantį kultūrinės atminties sričiai. Pasirinktoji Abiejų Tautų Respublikos žlugimo ir bandymų ją atgaivinti epocha, paženklinta romantizmo idėjų, leido rašytojui atskleisti romantikų kūryboje išaukštintą bajorijos riteriškąją etosą, laisvės imperatyvą, vedusį ją iš vieno sukilimo į kitą, ir tradicinės sarmatiškosios kultūros grožį, taip pat parodyti procesą, kurio metu

³¹ [Aleksandras Dambrauskas], *op. cit.*, p. 14.

³² Juozas Tumas-Vaižgantas, „Sofija Przybylauskienė“, in: Vaižgantas, *Raštai*, t. 16: *Literatūros istorija, 1896–1933*, parengė Iona Čiužauskaitė, vyr. redaktorius Vytautas Vanagas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 187.

³³ Juozas Tumas-Vaižgantas, „Marija Pečkauskaitė“, in: Vaižgantas, *Raštai*, t. 16, p. 143.

iš esmės pasikeitė bajorijos vieta visuomenėje. Jeigu Petkevičaitė-Bitė, Šatrijos Ragana ir Čiurlionienė šio proceso pradžią matė lietuvių tautinio atgimimo epochoje, savo prozoje vaizduodamos pažangios bajorijos kelią į modernią lietuvių visuomenę, tai Neveravičius būtent bajoriškosios Abiejų Tautų Respublikos saulėlydžio epochoje atrado tuos esminius visuomenėje vykusius pokyčius, kurie per XIX a. atvedė iki dabartinės Lietuvos. Sumanytame *Šešių kartų* istoriniame cikle, kuriam priklauso abu minėti romanai, Neveravičius ketino „objektyviai parodyti, kaip mūsų tautos viršūnės, bajorija, palaipsniui atsižadėdama gimtosios kalbos, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos tradicijų, per separatistinį XVII amžiaus pabaigos judėjimą, unijinį 1831 metų ir prolenkišką 1863 metų sukilimus, nušvitus lietuviškai Aušrai ir atgimstant Nepriklausomybei, atsidūrė tos nepriklausomybės priešų eilėje“, taip pat nušviesti „raidą lietuviškosios sąmonės, kylant jai iš tautos gelmių, iš amžiais prispaustos liaudies, ir atvedus ligi patriotiškos apoteozės – Nepriklausomybės“³⁴. 1938 m. įstojimo į Lietuvos rašytojų sąjungą proga *Literatūros naujienose* pristatydamas skaitytojams savo kūrybą, Neveravičius teigė rašęs dar vieną šio ciklo romaną apie tolimesnį 1831–1856 m. laikotarpį ir svarstąs, ar nevertėtų tarp pirmojo ir antrojo romanų pasakojimų įterpti romano apie Napoleono epochą. Deja, šie romanai taip ir liko neparašyti, o rašytojo sumanymas atskleisti pasikeitimus ir pervartas, kurias patyrė bajoriškoji ir valstietiškoji lietuvių tauta „tragiškiausiu savo gyvenimo laikotarpiu: nuo Nepriklausomybės praradimo ligi jos atgavimo“, nebuvo iki galo įgyvendintas. Tačiau ir vienintelės dienos šviesa išvydusios ciklo dalys *Blaškomos liepsnos* ir *Erškėčiai* leidžia suvokti rašytojo užmojo platumą ir sudėtingumą, dėl kurio šį ciklą galima laikyti išskirtiniu lietuvių istorinės literatūros kontekste.

Blaškomose liepsnose rašytojas niūriomis spalvomis piešia paskutiniąsias bajoriškosios abiejų tautų valstybės dienas, vaizduodamas chaose skendintį svetimųjų valdomą kraštą, kuriame viešpatauja vaidai, politinė anarchija ir visos įmanomos ydos. Šios tragiškos padėties priežastys yra siejamos su tradicinių bajorijos vertybių, kuriomis buvo paremta valstybė – pilietiškumo, visuomeniškumo, visuotinio gėrio imperatyvo, patriotiškumo, moralės, – atsisakymu, pasiduodant svetimoms įtakoms, savanaudiškumui ir amoralumui. Didžiausia kaltė dėl valstybės žlugimo tenka jos valdovams ir didikams: Neveravičiaus teigimu, Lietuvos ir Lenkijos valstybę sužlugdė

³⁴ Fabijonas Neveravičius, „Autobiografija“, in: *Literatūros naujienos*, Kaunas, 1938, Nr. 1, p. 5.

„valdovai, didikiški karaliukai, girti Radvilai, parsidavėliai Branickiai, Čartoriskiai, Žėvuskiiai ir ištasas legionas kitų, kiekvienas traukė į savo pusę, kiekvienas savaip „gelbėjo“ „tėvynę“, *vulgo* – savo valdas“³⁵. Rašytojo nuomone, XVIII a. paskutinių dešimtmečių įvykiai parodė, kad bajorija jau nebebuvo pajėgi atlikti savo pagrindinių pareigų visuomenėje – deramai ją valdyti ir ginti nuo priešų, tad jos pasitraukimas iš vadovaujančios visuomeninės pozicijos, užleidžiant ją kitiems luomams, buvo neišvengiamas. Todėl Kosciuškos sukilimo išvakarėse pagrindinis *Blaškomų liepsnų* herojus Gerardas Skirgaila, nusivylęs savo luomo žmonėmis, teigia, kad sukilimą įmanoma laimėti tik su įpiliėtintos liaudies pagalba:

Netekau pasitikėjimo bajorija. Taip! Aš nuo amžių per kartų kartas bajoras, pradau pasitikėjimą savo luomu! [...] Mūsų dvasia supuvusi... Mes negalime pakelti tėvynės, nes esame silpni ir suniekšėję. Turime kviestis pagalbom naujas jėgas, kurios įgalins tautą kovoti ir laimėti! Ir toms jėgoms tėvynėje turime suteikti naują vietą. Nebe vergų, nebe atstumtųjų, bet teisėtų valstybės piliečių vietą!³⁶

Abiejuose Neveravičiaus romanuose keliama bajorijos atsinaujinimo programa, reikalaujanti ne tik jai pačiai keistis, bet ir keisti santykį su liaudimi, suteikiant jai visuomenėje kitokį – laisvės, lygybės ir brolybės principais pagrįstą statusą. Pagrindiniai romanų herojai stengiasi demokratizuoti santykius su baudžiauninkais, elgiasi su jais teisingai ir žmoniškai, tačiau jų santykis su valstiečiais išlieka paternalistinis, į juos niekada nežiūrima kaip į sau lygius. Vis dėlto abiejų romanų įvykius skiriantis bemaž keturių dešimtmečių laikotarpis leidžia parodyti per jį įvykusius bajorijos savimonės pokyčius demokratėjimo linkme: jeigu *Blaškomose liepsnose* šios idėjos dar tik pradedamos kelti, o gerą bajorų elgesį su valstiečiais galime laikyti veikiau moralinių savybių ir globėjiskumo išraiška, tai 1831 m. sukilimą aprašančiuose *Erškėčiuose* pažangūs bajorai jau atvirai kalba apie visų luomų laisvės ir lygybės būtinybę, suprasdami, kad privalo palaikyti valstiečių siekius, suteikti jiems lygias pilietines teises ir įtraukti į bendrą kovą, nes tik pagal epochos dvasią atsinaujinusi ir susivienijusi visuomenė sugebės iškovoti laisvę ir sukurti visuotinę gerovę:

Norėdami laimėti, turime eiti visi, turi sukilti visa tauta, kaip vienas žmogus. Ne bajoriška tauta, bet tautos visuma. Kyla liaudis ir reikalauja sau teisių. Palaikykim ją, kovokim drauge su jais, prikelkim seną, galingą valstybę naujais pagrindais! [...] norėdami sukelti liaudį, turime pažadėti ne kokių lengvatų, bet

³⁵ Fabijonas Neveravičius, *Blaškomos liepsnos*, t. 2, Kaunas: Pažanga, 1936, p. 253–254.

³⁶ *Ibid.*, p. 300.

turime pažadėti išlaisvinti vergus ir juos padaryti teisėtais atgijusios tėvynės piliečiais. Prisikėlusį tėvynę turės jiems patikrinti žmonišką buitį.³⁷

Šias idėjas įgyvendina ir pagrindinis *Erškėčių* herojus Andrius Skirgaila, kuris, išeidamas į sukilimą, paleidžia iš baudžiavos savo valstiečius, kviesdamas juos laisvu noru eiti drauge ginti tėvynę nuo priešų. Pažangūs bajorai romane kelia liaudies švietimo klausimą, suvokdami, kad tik šviečiant liaudį galima iš tiesų įgyvendinti lygių pilietinių ir visuomeninių teisių reikalavimą. Ši bajorijos sąmonės poslinkį *Erškėčiuose* iliustruoja bajoraitė Zosė Skirgailaitė, savo lėšomis leidžianti mokytis į Kražius baudžiauninkų Butvilų Petriuką, kuris, kaip galima numanyti, tolimesnėje *Šešių kartų* ciklo dalyje būtų atstovavęs vieną iš pirmųjų valstiečių kilmės lietuvių inteligentų.

Kaip priešingybė pažangiai bajorijai piešiami konservatyvūs, savo nauda ir turimos visuomeninės pozicijos išsaugojimu susirūpinę bajorai, nepriimančios jokių visuomenės modernizavimo ir demokratizavimo idėjų, nes jose įžvelgia grėsmę savo luomui. Jų pažiūras bene ryškiausiai perteikia ponas Brėmeris, neįsivaizduojantis, kad valstiečiai kada nors galėtų prilygti bajorams bei pasisakantis už prievarta ir klusnumu paremtų baudžiatvinių santykių išsaugojimą: „Mužiką reikia mušti, mušti, kiek telpa, kad turėtum iš jo naudos. Reikia jį mušti, kad dirbtų, reikia rankos nesigailėti, kad pagarbą savo ponui jaustų“³⁸.

Besikeičiančią visuomeninę situaciją ir liaudies sąmonėjimą atspindi ir kuriami valstietiški personažai: jeigu *Blaškomose liepsnose* valstiečiai vaizduojami kaip pasyvi, beveik balso neturinti masė, už kurią mąsto bajorai, tai *Erškėčiuose* jie jau yra maištingai nusiteikę (ypač jaunimas), pasitikintys savo jėga ir savo teises įnirtingai ginantys žmonės, reikalaujantys sumažinti lažą, besipriešinantys fizinėms bausmėms ir maištaujantys prieš rekrūtų imti atėjusius caro kareivius. Valstiečiai ne tik kviečiami ponų, bet ir patys stoja į sukilėlių gretas, visų pirma viliojami galimybės gauti asmeninę laisvę ir žemę, tačiau kartu jie suvokia ir juos su bajorais vienijantį siekį – išsilaisvinimą iš Rusijos valdžios. Neaštrindamas luominio konflikto, rašytojas parodo, kad apie 1830 m. jau atsirado nauja valstiečių karta, gebanti formuluoti savo tikslus ir už juos kovoti. Valstiečiai pamažu virto savarankiška jėga, su kuria bajorija privalėjo skaitytis, ir jos svoris visuomenėje tolydžio didėjo.

Nepaisant skelbiamų visuomenės modernėjimo, liberalėjimo ir demokratėjimo idėjų, Neveravičiaus siūloma bajorijos atsinaujinimo programa

³⁷ Fabijonas Neveravičius, *Erškėčiai*, t. 1, Kaunas: Spaudos fondas, 1937, p. 248–249.

³⁸ Fabijonas Neveravičius, *Blaškomos liepsnos*, t. 1, p. 77–78.

nėra paremta bajoriškųjų tradicijų atmetimu, bet veikiau grįžimu prie senųjų jos tapatybę pagrindžiančių vertybių – riteriškumo, pilietiškumo, visuomeniškumo, moralumo ir tradicinės kultūros, kurias įkūnija pagrindiniai romanų herojai Žemaitijos bajorai. Jų paveiksluose į pirmą vietą iškyla vaizduojamo istorinio laikotarpio poreikius labiausiai atitinkantis riteriškumas: pareiga pasiaukojamai ginti ir laisvinti tėvynę tampa kiekvieno bajoro gyvenimo imperatyvu, suteikiančiu jam vertę ir prasmę. Romantikų pavyzdžiu išskeldamas riteriškąsias bajorijos vertybes ir besąlygišką laisvės siekį, Neveravičius pateikia romantinę aktyvistinę istorijos viziją, reikalaujančią didelio žygdarbio ir idėją patvirtinančio veiksmo³⁹, kurią jo romanuose įkūnija žemaičių bajorų sukilėlių žygiai. Pastebėtina, kad riteriškojo bajorijos etoso dominavimas yra ryškus ir visoje romantinės ideologijos stipriai paveiktoje XIX a. – XX a. pirmos pusės lenkų istorinėje literatūroje, uoliai kūrusoje senąją bajoriškąją mitologiją⁴⁰. Lenkų istorikas Stanisławas Siekierskis kaip vieną iš bajorijos riteriškumo mitų kūrimo priešasčių nurodo visose gyvenimo srityse silpnėjusį bajorijos kaip luomo, lemiančio tautos likimą, vaidmenį, taip pat jos susirūpinimą savo visuomenine pozicija⁴¹. Januszo Tazbиро nuomone, istoriniai romanai padėjo bajorijai įtvirtinti savo kolektyvinę atmintį, juose pateikdami istorijos viziją, kurioje būtent bajorija atliko pagrindinį vaidmenį:

Istorinio romano herojus visų pirma buvo bajoriškoji tauta. [...] Bajorijos iškėlimas į pirmą planą yra nesunkiai paaiškinamas. Romanas kaip literatūros žanras, atsižrėžęs į bajoriškosios valstybės praeitį, turėjo parodyti būtent šio luomo reikšmę. Jis pasakojo apie didžiuosius istorijos įvykius, kuriuose būtent bajorija vaidino blogą arba gerą, tačiau lemiamą vaidmenį. Dar svarbesnė priežastis buvo ta, kad rašymas apie bajoriją suteikė galimybę pavaizduoti ginkluotas kovas, kurioms tiek prieš valstybės padalijimus, tiek tautinių sukilimų metu taip pat vadovavo bajorija.⁴²

Vaizduodamas didvyriškas bajorų kovas už Lietuvos laisvę, Neveravičius išryškino jų nuopelnus visos lietuvių tautos gyvenime, taip pagrįsdamą

³⁹ Plg. Maria Janion, Maria Żmigrodzka, *Romantyzm i historia*, Warszawa: PIW, 1978, p. 23.

⁴⁰ Jacek Kolbuszewski, „Rola literatury w kształtowaniu polskich mitów politycznych XIX i XX wieku“, in: *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, t. 9: *Polskie mity polityczne XIX i XX wieku*, redaktor Wojciech Wrzesiński, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994, p. 54.

⁴¹ Stanisław Siekierski, *Kultura szlachty polskiej w latach 1864–2001*, Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, 2003, p. 87.

⁴² Jan Tazbir, „Historia w powieści“, in: *Słownik literatury polskiej XIX wieku*, p. 339.

mas jų priklausymą lietuvių tautai ir kartu paneigdamas dominuojančiame lietuvių istoriniame naratyve įsitvirtinusią nuomonę, kad po Liublino unijos bajorija sulenkėjo ir atskilo nuo lietuvių tautos⁴³. Iškelta riteriškumo vertybė ne tik grąžino bajorijai pirminę jos luomo legitimaciją, bet ir susiejo XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios žemaičių bajorus su jų protėviais, Viduramžiais kovusiais su kryžiuočiais, duodama dar vieną argumentą lietuviškai jų kilmei:

Argi mes, žemaičių bajorai, palikuonys didvyrių, kurie savo pečiais sugebėdavo atremti geležinę kryžiuočių apgriūtį, kurių protėviai niekad nesigailėjo savo kraujo ir pirmieji ėjo respublikos ginti, argi mes abejingai žiūrėsime ir lauksime, kol mums laisvę iškovos kiti arba žus kovoje?⁴⁴

Beje, *Erškėčiuose* vaizduodamas 1831 m. sukilimą, rašytojas pamini ir „Neveravičiaus dalgininkus“, taip bandydamas įteisinti ir savo giminės atmintį bei vietą Lietuvos istorijoje⁴⁵.

Greta riteriškumo savo herojų paveiksluose rašytojas išryškina visą puokštę su tradicine bajoriškąja tapatybe siejamų bruožų: visų pirma, patį bajoriškumą, savo kilmės vertinimą, garbės ir orumo jausmą – vertybes, kurios bajorijai išliko labai svarbios iki XX a. pirmų dešimtmečių⁴⁶. Nuo bajoriškumo yra neatsiejamas katalikų tikėjimas ir aukštos asmens moralinės savybės: dora, teisingumas, pasiaukojimas kitų labui, žmoniškumas ir narsa. Šalia narsos rikiuojasi ne tokie kilnūs, bet irgi prie tradicinių bajorų bruožų priskiriami bravūriškumas ir polinkis vaidytis. Itin svarbi bajorijos vertybė yra prisirišimas prie iš tėvų paveldėtos žemės, savojo dvaro. Grižę iš kovų bajorai su užsidegimu imasi ūkio darbų ir pavyzdingai tvarkosi dvaruose. Gebėjimas gerai prižiūrėti dvarą yra beveik prilyginamas sugebėjimui narsiai kovoti: eidamas į Kosciuškos sukilimą Gerardas Skirgaila moko dvare liekantį ūkininkauti sūnėną Kristupą, kuris trokšta eiti kovoti kartu su juo, kad „ne vien tas tarnauja bendram reikalui, kuris ginklu kovoja“⁴⁷.

⁴³ Anot Antano Alekno, lietuvių bajorija, dalyvaudama politiniame Abiejų Tautų Respublikos gyvenime, atskilo nuo lietuvių tautos ir prisiliejo prie lenkų tautos: „Bajoriškai-lenkiškoji politika privedė lietuvių tautą prie suskilimo. Bajorai atsiskyrė nuo savo tautos ne tik tai teisėmis, bet ir kalba. Daugelis jų visai užmiršo savo tėvų kalbą, ėmė gyventi vien lenkų idealais. Bendros valstybės griuvimo nelaimės, pastangos atgauti nepriklausomybę, stiprino lietuvių bajoruose lenkiškąjį patriotizmą“ (Antanas Alekna, *Lietuvos istorija*, Antroji praplatingoji laida, Tilžė: J. Reylenderio ir sūnaus sp., 1923, p. 200).

⁴⁴ Fabijonas Neveravičius, *Erškėčiai*, t. 2, p. 73.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 90.

⁴⁶ Szymon Rudnicki, *Ziemiaństwo polskie w XX wieku*, Warszawa: Trio, 1996, p. 21.

⁴⁷ Fabijonas Neveravičius, *Erškėčiai*, t. 2, p. 295–296.

Kalbant apie žemaičių bajorijos santykį su tautiškumu, reikia pasakyti, kad Neveravičiaus vaizduojami bajorai save suvokia pilietinės tautos kategorijomis ir, priklausydami lenkų kultūros laukui bei puoselėdami patriotinius jausmus bendrai su lenkais tėvynei, save laiko lietuviais – LDK piliečiais. Šis atskirumas ypač išryškinamas Gegužės 3-iosios konstitucijos priėmimo posėdyje, Aleksandro Mykolo Sapiegos kalboje, kurioje pabrėžiama lietuvių ir lenkų tautų lygybė ir akcentuojami lietuvių nuopelnai bendrai valstybei. Konstitucijos priėmimą pagrindinis *Blaškomų liepsnų* herojus Gerardas Skirgaila supranta kaip skriaudą Lietuvai, kuri neteko turėto savarankiškos valstybės statuso ir nuo tol tesudarė „beteisę dalį šios smėlėtos šalies, kurios pašėlusiai tvinksinčioj širdy jį dabar klajoja ir jaučiasi svetimas“⁴⁸. Vis dėlto, rašytojo nuomone, atsižvelgiant į tuometinę politinę situaciją, derėjo atidėti ginčus dėl Lietuvos statuso Abiejų Tautų Respublikoje, kadangi tuo metu buvo daug svarbiau bendromis jėgomis sustiprinti valstybę ir apginti ją nuo didžiausių jos priešų „maskolių“. Tik tada būtų galima kalbėti apie turėtų LDK teisių susigrąžinimą. Rašytojo teigimu, XVIII a. pabaigos pažangieji Lietuvos bajorai buvo linkę atsisakyti separatistinių siekių dėl bendros tėvynės išlaisvinimo idėjos, tačiau jie niekada netapatino Lietuvos su Lenkija⁴⁹. Apibūdinamas, kas jam yra tėvynė, Gerardas kaip priešstatą lenkiškai „smėlėtai šaliai“ piešia miškingą Lietuvos kraštovaizdį, paremtą lenkų literatūrinėje tradicijoje įsigalėjusiu idilišku giriomis apaugusio krašto, kuriame gyvena dori ir artimi gamtai žmonės, paveikslu⁵⁰:

Su tėvynės vardu jo širdyje siejosi giringi Lietuvos plotai, skardžių sukaustyti Lietuvos upokšniai ir žemos smaragdinės lankos, susmegusios, šiaudinių stogų gaurais apžėlusios sodybos. Rudinioti, lėti, pareigingi, teisybę ir Dievą mylintys žmonės.⁵¹

⁴⁸ *Ibid.*, p. 158.

⁴⁹ „Nutilo vaidai, atšipo neapykantos, asmeniškumai. Jų vieton iškilo patriotizmo apoteozė. Bet drauge toj jausmų, idėjų ir besiartinančios audros maišaty galutinai skendo lietuviškos bajorijos išskirtinumo jausmas ir atšipo regionalinis Lietuvos patriotizmas. Atrodė, esąs tik bendras priešas ir bendri interesai. Negausūs lietuviško žodžio gynėjai ir lietuviškos tautinės sąmonės kėlėjai dirbo tyliai, nepalankiausiomis sąlygomis, karščiausi Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės propagatoriai nuėjo su srove, nes suprato vieni neiškovosią Tėvynei laisvės. Bajorijai užsitrynė sąvokos Lietuva ir Lenkija, susidarė sintezė – Tėvynė, kurios didybę atgaivinti ji kilo. Tačiau kiekvienas jų visa siela jautė esąs didingos tautos sūnus ir, nors lenkiškai kalbėdamas, save laikė ir vadino lietuvium“ (Fabijonas Neveravičius, *Blaškomos liepsnos*, t. 2, p. 37).

⁵⁰ Žr. Daniel Beauvois, „Mit „Kresów Wschodnich“, czyli jak mu położyć kres“, in: *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, t. 9, p. 97–98.

⁵¹ Fabijonas Neveravičius, *Erškėčiai*, t. 2, p. 158.

Vis dėlto, nors XVIII a. pabaigoje – XIX a. pirmais dešimtmečiais Lietuvos bajorų turėtų pilietinę tautos sampratą Neveravičius ir laiko natūraliu dalyku, *Blaškomose liepsnose* jis įterpia pastebėjimą apie lenkų kalbos svetimumą lietuvių lūpose, išsiduodamas, kad pats priklauso moderniai epochai, tautiškumą tiesiogiai siejusiai su kalba:

Ir plaukė taip daina po dainos, skambėjo mieguistuose laukuose, sklido per susikūpinusias baltas kalvas, aidėjo skardžiuose, [...] lėkė paukščio sparnais, nelyginant svetimomis rankomis apglėbdamos šventą žemaičių žemę. O juk iš tos žemės vaikų krūtinės ji veržėsi.⁵²

Atkurdamas Žemaitijos bajorų praeitį, Neveravičius itin daug dėmesio skiria jos kasdienybės kultūrai, idealizuodamas tradicinį dvarininko-žemdirbio gyvenimo stilių. Rašytojas su daugybe smulkmenų vaizduoja bajorų papročius, tradicijas, mandagumo normas ir materialiosios kultūros pasireiškimus, talentingai piešia bajorišką bendravimo kultūrą iliustruojančius paveikslus, puotų, medžioklių, pasivažinėjimų scenas, pajvairintas anekdotinėmis ir humoristinėmis situacijomis, dainelėmis ir oracijomis, nepamiršdamas perteikti bajorų kalbos manierą, kuriai būdinga iš Baroko laikų paveldėta lotyniškų posakių ir patarlių gausa:

Sakau jums, *omnibus spectantibus*, kad *viva exempla* čia turite, kaip tinka svečius garbingai priimti ir *convivium* ruošti, – ėmė balsiai girti teisėjas, bet jį nutraukė gale stalo sėdįs ponas Gaižauskas, kurs, iškėlęs šakute marinuotą ungurį, plonu veriančiu balsu suspiegė:

Indyk z sosem,
barszcz z bigosem –
dawniej jadły pany;
dziś robaki
i ślimaki
jedzą, jak bociany!⁵³

Rašytojas su neslepia simpatija žvelgia į tradicinę sarmatiškąją bajorų kultūrą, joje matydamas bajorijos tapatybę pagrindžiančias vertybes. Dėl šios priežasties su priešišku ir pašaipu žvelgiama į svetimų madų ir papročių vaikymąsi, laikant tai grėsme bajorų kultūros savitumui. *Blaškomose liepsnose* ir *Erškėčiuose* tradicinė bajorijos kultūra įgauna sakralumo žymių,

⁵² Fabijonas Neveravičius, *Blaškomos liepsnos*, t. 1, p. 32.

⁵³ Fabijonas Neveravičius, *Blaškomos liepsnos*, t. 2, p. 46. Emigracijoje rengdamas antrąjį romano leidimą, Neveravičius išvertė lenkiškus posakius ir dainas į lietuvių kalbą, taip tarsi mėginamas nuslėpti vaizduojamų bajorų priklausymą lenkiškai kultūrai.

pritaipdama prie lenkų literatūroje nuo XIX a. uoliai kuriamo „nesunaikiamo sarmatiškai bajoriško lenkiškumo mito“⁵⁴, kuris ryškus ne tik bajoriškose gavendose, bet ir jų pavyzdžiu parašytuose romantikų kūriniuose, tokiuose kaip Adomo Mickevičiaus *Ponas Tadas*, tapusiam ne vien bajorijos, bet ir visos lenkų tautos kolektyvinės tapatybės formavimo programa. Ne atsitiktinai kasdienio bajorijos gyvenimo scenas ir kai kuriuos tipiškus bajorų personažus savo romanuose Neveravičius kuria remdamasis būtent XIX a. lenkų gavendomis, kuriose su gausiomis detalėmis buvo piešiamas XVII a. vidurio – XIX a. pradžios laikotarpio – vadinamųjų „kontušinių laikų“ – bajorų gyvenimas, papročiai ir įprastiniai užsiėmimai: dalyvavimas seimeliuose, karinė tarnyba, kaimynų bendravimas ir ginčai, puotos, medžioklės ir t. t.⁵⁵ Šie tradicionalistinių pažiūrų bajorų lūpomis pateikiami pasakojimai apie bajorijos praeitį, aukštinantys bajorišką gyvenimo būdą, tipiškus bajorų charakterio bruožus ir demonstruojantys prisirišimą prie bajorijos etoso bei jos vertybių, siekė išsaugoti amžininkų atmintyje bajoriškos kultūros klestėjimo epochą ir kanonizuoti esminius bajoriškiosios tradicijos elementus, taip atlikdami tautinės savigynos funkciją, kuri buvo ypač aktuali carinės okupacijos sąlygomis.

Neveravičiaus romanuose, su spalvingomis detalėmis piešiančiuose daugiau nei šimtmečio senumo bajorijos gyvenimą, taip pat galima išvelgti rašytojo pastangą įamžinti negrižtamai praeitin nueinantį bajorijos pasaulį su jos žygiais, materialiosios kultūros apraiškomis, papročiais, tradiciniais bajorų tipažais, jų pasaulėžiūra, idėjomis ir vertybėmis. Šioje vietoje verta prisiminti Pierre' o Nora teiginį, kad poreikis rekonstruoti atmintį išskyla tada, kai išnyksta natūrali atmintis ir tradicija⁵⁶. XX a. ketvirto dešimtmečio viduryje, kai buvo rašomi šie kūriniai, juose vaizduojamas bajoriškasis pasaulis sparčiai baigė nykti, nerasdamas sau vietos ir modernios lietuvių tautos kolektyvinėje atmintyje, tad juos galima laikyti bandymu bajoriją gražinti į lietuvių kolektyvinę atmintį su jos kultūra ir esminiais istorijos įvykiais – „atsiminimų figūromis“, pagrindžiančiomis jos tapatybę ir įteisinančiomis jos vietą lietuvių tautoje ir visuomenėje, kartu išsprendžiant istorinio tęstinumo ir kultūrinio paveldo perimamumo problemas. Žvelgdamas

⁵⁴ Lidia Burska, *Kłopotliwe dziedzictwo: Szkice o literaturze i historii*, Warszawa: Instytut Badań Literackich, 1998, p. 39.

⁵⁵ Kazimierz Bartoszyński, „Gawęda prozą“, in: *Słownik literatury polskiej XIX wieku*, p. 316.

⁵⁶ *Les lieux de mémoire*, t. 3: *Les France*, sous la direction de Pierre Nora, Paris: Quarto Gallimard, 1997, p. 4700.

iš savo meto perspektyvos, svarbiausiomis bajorijos atsiminimų figūromis Neveravičius laikė abiejų tautų valstybės žlugimo ir bandymų ją atgaivinti epochą, šiuo požiūriu pritaipdamas prie lenkų kolektyvinės atminties ir ją atspindinčios literatūros tradicijos⁵⁷, iškėlusios riteriškas bajorijos vertybes ir tradicinę sarmatiškąją kultūrą. Būtent riteriškas etosas ir tradicinę bajorų kultūrą Neveravičiaus romanuose ryškiausiai pagrindžia bajoriškąją tapatybę, kartu parodydami bajorijos vertę ir jos nuopelnus Lietuvai, užtikrinančius jai garbingą vietą lietuvių visuomenės kolektyvinėje atmintyje. Reikia pridurti, kad riteriškas etosas apibrėžė ne tik rašytojo kuriamus herojus, bet ir jo paties tapatybę bei biografiją: 1919 m. įstojęs savanoriu į raitelių pulką atsikūrusioje Lietuvos kariuomenėje⁵⁸, pasibaigus kovoms dėl nepriklausomybės ir Klaipėdos krašto, jis tęsė karybos mokslus, o po jų 11 metų dėstė Karo mokykloje bei tarnavo 4-ajame Gedimino bei 5-ajame Kęstučio pėstininkų pulkuose, ilgamete tarnyba ginklu įrodydamas savo patriotiškumą ir ištikimybę Lietuvai.

Neveravičiaus pateiktas lietuvių bajorijos istorijos pasakojimas jo amžininkų buvo priimtas gerokai santūriau negu jau aptarti bajorių rašytojų kūriniai. Nors visi šie autoriai, žvelgdami iš savo luomo pozicijos, pasakojo apie bajoriją permainų laikotarpiu ir jos kelią modernios lietuvių visuomenės link, vienintelis Neveravičius sulaukė kritikos dėl „bajoriškos pažvalgos į daugelį dalykų“⁵⁹ ir pačios bajorijos pasirinkimo savo kūrinių objektu, kai tuo tarpu, anot recenzentų, lietuvių rašytojui pirmiausia turėtų rūpėti valstiečių gyvenimas⁶⁰. Pasak *Blaškomas liepsnas* recenzavusio Vinco Maciūno, „romano medžiaga būtų įvairi ir įdomi, bet lietuviui skaitytojui toks svetimas ir nemielas yra tasai sulenkėjusių bajorų, mūsų prosenolių baudžiauninkus engusių, dykaduoniškas gyvenimas. Jis pasigenda valstiečių gyvenimo vaizdų...“⁶¹

⁵⁷ Anot Jaceko Kochanowicziaus, „sukilimai ir kovos buvo beveik pagrindinė medžiaga, iš kurios buvo kuriamas tautinės tapatybės mitas“ (Jacek Kochanowicz, *Powstanie i chłopi. Cztery interpretacje: Kościuszko – powstanie 1794 r. – tradycja*, redaktor Jerzy Kowecki, Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1997, p. 81).

⁵⁸ Szymonas Rudnickis teigia, kad XX a. pirmoje pusėje kariškio profesija, ypač tarnavimas kavalerijoje, buvo itin vertinamas dvarininkijos aplinkoje (Szymon Rudnicki, *op. cit.*, p. 107).

⁵⁹ J. B., „F. Neveravičius, *Erškėčiai*“, in: *Vairas*, Kaunas, 1938, Nr. 9, p. 573.

⁶⁰ Antanas Vengris, „F. Neveravičius, *Blaškomos liepsnos*“, in: *Naujoji Romuva*, Kaunas, 1937, Nr. 10, p. 238.

⁶¹ Vincas Maciūnas, „F. Neveravičius, *Blaškomos liepsnos*“, in: *Židinys*, Kaunas, 1937, Nr. 1, p. 133.

Priežasties, kodėl Neveravičiaus romanai sulaukė tokios kritikos reakcijos, veikiausiai reikėtų ieškoti jo pasirinktame laikotarpyje, netilpusiame į tarpukariu dominavusį Lietuvos istorijos pasakojimą, kuriame pagrindinis dėmesys buvo skiriamas ikiunijinio Lietuvos valstybingumo tradicijai ir modernios lietuvių tautos istorijai, tapatinamai su tautinio atgimimo epocha⁶². Šio pasakojimo veikiama lietuvių literatūra buvo linkusi „užmiršti“ Abiejų Tautų Respublikos gyvavimo laikus, siejamus su lietuvių valstybės irimu ir tautos lenkėjimu, dėl kurio didžiausia kaltė buvo verčiama bajorijai. Įsiterpdami į didžiumos lietuvių rašytojų apeinamą epochą, į kurią savo dramose drąsiau mėgino pažvelgti tik Balys Sruoga⁶³, Neveravičiaus romanai pateikė nekonvencionalią istorijos versiją⁶⁴, kvestionuodami nusistovėjusius bajorijos vertinimus ir mėgindami ją reabilituoti lietuvių visuomenės akyse: XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios bajorai parodomi kaip Lietuvos patriotai, pasiaukojusiai gynę jos laisvę sukilimuose, o jų kultūra, nežiūrint lenkiškumo, laikoma lietuvių kultūros dalimi. Nors romanuose piešiamas lietuvių bajorijos paveikslas atitiko vaizduojamo laikotarpio situaciją ir tuo metu vyravusias idėjas, vis dėlto XX a. ketvirto dešimtmečio lietuvių skaitytojui atrodė nepriimtina lenkiškai kalbančią, skirtingą negu lietuvių valstiečių kultūrą puoselėjančią, nors ir kilnių patriotinių tikslų vedamą bei demokratine linkme sukančią bajoriją laikyti lietuvių tautos dalimi. Todėl galima teigti, kad šiuo požiūriu bajorės rašytojos pasirinko dėkingesnę epochą, leidusią pateikti prie modernios lietuvių visuomenės labiau priartėjusios bajorijos paveikslą, kuris sulaukė skaitytojų pritarimo. Tuo tarpu Neveravičiaus romanų bajorai, niekaip netelpantys į etninio lietuviškumo rėmus, buvo priimti gerokai šalčiau, žiūrint į juos kaip į svetimus lietuviams. Pagrįsdami tokį požiūrį, *Erškėčių* recenzentai lyg susitarę pateikė trumpą istorijos „pamoką“, paremtą to meto lietuvių visuomenės

⁶² Dangiras Mačiulis, „Laikinosios sostinės kolektyvinės atminties kraštovaizdis“, in: *Nuo Basanavičiaus, Vytauto Didžiojo iki Molotovo ir Ribbentropo: Atminties kultūros transformacijos XX–XXI amžiuje*. Straipsnių rinkinys, sudarė Alvydas Nikžentaitis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010, p. 138–139.

⁶³ Čia vertėtų paminėti šį laikotarpį vaizduojančias Balio Sruogos dramas *Radvila Perkūnas* (1935), *Apyaušrio dalia* (1941), 1944 m. parašytą ir po karo išleistą *Kazimierą Sapiegą* (1947).

⁶⁴ Čia remiamasi lenkų istorikės Ewos Domańskos vartojamu nekonvencionalios istorijos terminu, nusakančiu tradicines istorijas bei jų atstovaujama ir įteisinama galia kvestionuojantį istorinį pasakojimą; žr. Ewa Domańska, *Historie niekonwencjonalne: Refleksje o przeszłości w nowej humanistyce*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2006, p. 13.

kolektyvine atmintimi⁶⁵, taip stengdamiesi „ištaisyti“ bajorišką kolektyvine atmintimi paremtą Neveravičiaus istorinį pasakojimą. Čia itin iškalbingas inicialais J. B. pasirašiusio recenzento pasisakymas, kuriame jis griežtai atskyrė „tikrus“ lietuvius valstiečius nuo bajorų, peikdamas Neveravičių už mėginimą juos priskirti lietuvių tautai:

Visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo priešakyje buvo bajorai. Prasti žmonės arė žemę ir baudžiavą vilko. Dar nebuvo nei Daukanto, nei Valančiaus darbų. Jaunosios Lietuvos mastu imant, pasak poeto, Lietuvoje dar buvo „tamsu ir juoda“. Bajorija, žinoma, turėjo savo interesų ir savo idealų. Bajorijos dvasinis gyvenimas su masių reikalais, visos lietuvių tautos, nesutapo. Tatai mes galime pastebėti ir iš A. Strazdo poezijos, to tipiško artojų poeto. Toje poezijoje nei svetimos valdžios, nei sukilimai nefigūruoja. Lietuvis artojas, savo buityje užkonservuotas, nuo visapusiškai platesnio gyvenimo nutolintas. Jam visiškai neįdomu, kurios valdžios klausytis. [...] Ir aišku, kad pirmame ir antrame sukilime, konkrečiai imant, ne dėl Lietuvos nepriklausomybės ir ne dėl visų žmonių gerovės buvo kovota ir kraujo palieta kaip vandens... [...]

Tačiau, per daug pakeldamas nuo žemės bajorus, ar nebus kai kur perdėjęs, norėdamas juos padaryti lyg kovotojais dėl vienos Lietuvos, be Lenkijos, dėl savarankiškumo, ar kaip kitaip pavadinsime? Atrodo, mums nėra nė reikalo šiaandien savintis ne visada realius buvusios bajorijos siekimus... Mums neverta juos ant savo kurpalio tempti. Tik, žinoma, apie mirusius arba gerai, arba nieko...⁶⁶

Neveravičiaus pastangą praplėsti lietuvių kolektyvinę atmintį, įtraukiant į ją XVIII a. paskutinių dešimtmečių – XIX a. pradžios bajorijos istoriją bei kultūrinį paveldą ir taip atkuriant nacionalizmo ideologijos pažeistą lietuvių tautos luominę pusiausvyrą bei istorinį ir kultūrinį tęstinumą bene vienintelis jau emigracijoje įvertino Algirdas Julius Greimas:

Tuo metu, kai tautinės kultūros vardu buvo žavimasi lietuviškų juostų ornamentika ir naiviais „grįžimo į kaimą“ motyvais, visa Neveravičiaus literatūrinė veikla ėjo nedėkingam lietuviškosios kultūros pamatų statymui. Neveravičius yra žmogus, kuriam nepakanka kunigaikščių Lietuvos, kuris suprato kartu ir lietuviškos istorinės tradicijos būtinumą, ir tai, kad istorinė tradicija nedaro 500 metų šuolių. Žemaitiškosios rasės palikuonis, kurio seneliai XVIII-ojo ir XIX-ojo amžiaus sukilimuose kovojo už laisvą Lietuvą, jis intuityviai, krauju pajunta tai, ką toks suvalkietis Boruta galėjo suprasti tik pamatęs Vilniaus bonias ir susiraizgiusias gatveles: kad Lietuva buvo ir po Vytauto Didžiojo, kad ir mes, kaip visa Europa, ir po jo nepavykusio karūnavimo gyvenome savo istoriją, kad

⁶⁵ Žr. [Benediktas Rutkauskas-Rutkūnas] P. Baublys, „F. Neveravičius, *Erškėčiai*“, in: *Dienovidis*, Kaunas, 1938, Nr. 6, p. 290; J. B., *op.cit.*, p. 572–573; A. Kr., „F. Neveravičius, *Erškėčiai*“, in: *Židinys*, Kaunas, 1938, Nr. 2, p. 274.

⁶⁶ J. B., *op. cit.*, p. 572–573.

ją reikėjo pasiimti sau, sutapdinti su dabartimi ir ateitimi. [...] svariausi jo istoriniai romanai, atkuriantieji prarastą Lietuvos laisvės kovų šimtmetinę tradiciją. Sruogos istorinė drama ir Neveravičiaus istorinis romanas – vienas žymių mūsų literatūros ir mūsų kultūros istorijos momentų.⁶⁷

Galima kelti klausimą, kaip toliau savo romanuose rašytojas būtų pristatęs lietuvių bajorų ir valstiečių sąmonės raidą ir kokius kelius į modernią visuomenę būtų parinkęs savo bajoriškiems herojams. Belineka tik spėlioti, ar pervedęs juos riteriška dvasia per 1863–1864 m. sukilimą, kaip ir bajorės rašytojos, jis būtų rinkęsis į inteligentijos gretas vedančią pozityvizmo ideologiją, kuriai artimų idėjų galima išvelgti kai kurių *Erškėčių* herojų pažiūrose. Paties Neveravičiaus biografija kaip tik ir iliustruoja perėjimą nuo riteriškuoju etosu pagrįstos kariškio profesijos prie inteligento – rašytojo, vertėjo, redaktoriaus, kuri leido išskleisti kitus bajoriškiosios tapatybės dėmenis – visų pirma, visuomeniškumą.

Išvados. Apibendrinant galima teigti, kad vienas iš pagrindinių visų aptartų bajorų rašytojų kūrinių tikslų buvo parodyti bajorijos kelią į modernią lietuvių visuomenę, kartu pagrindžiant jos priklausymą lietuvių tautai. Skirtingai suvokdami modernios visuomenės užuomazgas, rašytojai rinkosi skirtingas epochas, kurdami jų dvasią atitinkančius bajoriškiosios tapatybės įsivaizdavimus. Jeigu Fabijonas Neveravičius savo istoriniuose romanuose vaizdavo Abiejų Tautų Respublikos žlugimo ir bandymų ją atkurti laikotarpi, leidusį atskleisti riteriškąją bajorijos etosą ir tradicinės sarmatiškos jos kultūros grožį, kartu išryškinant bajorų nuopelnus, ginant Lietuvos nepriklausomybę, tai Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Sofija Čiurlionienė ir Šatrijos Ragana rinkosi tautinio lietuvių atgimimo epochą, parodydamos pozityvizmo idėjų vedamų bajorų kelią lietuviybės link. Bajorių moterų kuriama bajorijos praeities vizija ir jų idėjinė programa, siūlanti išmokti lietuvių kalbą, paremti lietuvių tautinį judėjimą ir per aktyvią visuomeninę, kultūrinę bei švietėjišką veiklą įsijungti į lietuvių visuomenės kūrimo darbą, buvo artimesnė lietuvių visuomenės lūkesčiams ir todėl gerokai palankiau priimta skaitytojų, o Neveravičiaus mėginimas į lietuvių kolektyvinę atmintį grąžinti XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmų dešimtmečių lenkakalbę bajoriją su jos kultūra ir istorija buvo sutiktas rezervuotai, nes neatitiko dominuojančio lietuvių istorinio pasakojimo ir etninio lietuviškumo sampratos.

⁶⁷ Algirdas Julius Greimas, „Fabijonas Neveravičius“, in: Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli: Literatūra, kultūra, grožis*, sudarė Saulius Žukas, Vilnius: Vaga, 1991, p. 268.

Vis dėlto, nepaisant šių rašytojų pateikiamų skirtingų bajoriškosios tapybės įsivaizdavimų, juose galime išvelgti daugiau panašumų nei skirtumų – pirmiausia, tai bajorų luomo bendrumo jausmas, aktyvi visuomeninė ir pilietinė pozicija, globėjiškas požiūris į valstiečius, pagarba tradicinėms bajoriškosios kultūros vertybėms ir kartu noras keistis demokratėjimo linkme, suvokiant būtinybę atsiliepti į laiko dvasią. Tuo tarpu skirtumus reikėtų sieti su pasirinktais istoriniais laikotarpiais ir visiškai kitokia jų visuomenine bei istorine situacija, reikalavusia iš bajorijos skirtingų idėjinių ir vertybinių pasirinkimų.

NOBILITY'S IDENTITIES IN THE LITERARY WORK OF THE LITHUANIAN NOBLEMEN WRITERS OF THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY: THE ASPECT OF COLLECTIVE MEMORY

Vaiva Narušienė

Summary

The article analyzes the issue of nobility's identity in the creative work of Lithuanian noblemen writers of the first half of the 20th century. It focuses on the collective memory of the writers, which is one of the most important elements of collective identity: the memory provides the basis for the collective identity as it forms, gives importance and stores significant memories of a social group or a society.

To carry out the analysis in this respect, the following works were selected as representing best the nobility's collective identity: the novel *Ad astra* (1933) by Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, the novellas *Viktutė* (1901) and *Sename dvare* (1922) by Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, an unfinished novel *Bundanti žemė* (1934) by Sofija Čiurlionienė, and the novels *Blaškomos liepsnos* (1936) and *Erškėčiai* (1937) by Fabijonas Neveravičius. In regard to the period of time and ideas, these works represent two different streams of ideas: Positivism, which includes the works by the first three writers describing the feudal caste during the Lithuanian National Revival, and Romantic Sarmatism, which includes the works by Neveravičius picturing the collapse of the Polish-Lithuanian Commonwealth, and the November Uprising (1831). The article deals with the reasons for the choice of different periods of time, analyzes the ideas, values, ethos and behavioral models lying behind the described past events and personalities, and discusses why the writers considered them important. Moreover, the analysis also looks at the different identities of nobles that were created in each of the two mentioned visions of the feudal past.

ANGELAS AŽUOLE: XVII A. ĮVYKIŲ STEBĖTOJO IR DALYVIO INTERPRETACIJOS

DAINIUS ELERTAS

Viena daugiatomio Mato Pretorijaus veikalo *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla* dalis skirta ikikrikščioniškos prūsų religijos vaizdo rekonstrukcijai. XVII–XVIII a. sandūros istorikas panaudojo ne tik įvairius senuosius rašytinius šaltinius, bet ir savo amžininkų bei paties liudijimus apie „pagonybės liekanas“. Kai kuriuose jų aprašymuose nuskamba net po kelias valstietiškos pasaulėjautos elementų interpretacijas. Viena interpretacijų – tai šiuos dalykus aprašiusio išsilavinusio, išmanančio hebrajų, skandinavų, Antikos religijas kunigo ir istoriko pasakojimas su paaiškinimu, o kita – paties įvykio dalyvio aiškinimas. Nereikia tikėtis, kad abi interpretacijos būtų iki galo atviros. Kunigas-istorikas galėjo turėti svarių priežasčių šį tą nutylėti. Ne viską iškloti galėjo ir kiti liudytojai. Tačiau skirtingas stebėtojo ir dalyvio vertinimas praveria plyšelį į lietuviškai kalbėjusių Prūsijos valstiečių ir apie tai rašiusio kunigo-istoriko vidinį pasaulį. Šiam straipsniui buvo pasirinkti du nedideli siužetai iš minėto Pretorijaus veikalo. Tarpusavyje juos siejančios ašys – Dievas ir angelas.

Ažuolas – Angelas – Dievas. Pirmas pasirinktas pasakojimas pateikiamas IV knygos „Apie senovės prūsų šventoves“ I skyriuje „Apie senovės prūsų stambeldiškų apeigų vietas, ir būtent apie Romavos ažuolą“. Jis įterptas į skirsnį „Kodėl prūsai vieną ar kitą medį ar ažuolą garbino labiau už kitus?“. Šis skirsnis įterptas tarp kitų dviejų: „Ažuolų teikiama nauda ir kaip šventieji, net ir angelai, tuo naudojosi. Prūsai – to pasekėjai“ ir „Šventųjų medžių skyrimas nuo nešventų. Keistas kadagys Švedijoje“¹. Galima

Tyrimas atliktas vykdant Europos Socialinio fondo remiamą Visuotinės dotacijos projektą „Vertybių transformacijos Baltijos regiono rytinėje pakrantėje Brandžiaisiais viduriniais ir Ankstyvaisiais naujaisiais amžiais“ (VP1-3.1-ŠMM-07-K-02-084).

¹ Matas Pretorijus, *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, sudarė Ingė Lukšaitė, t. 3: *IV knyga. Senovės prūsų idololatrija; V knyga. Senovės prūsų šventės; VI knyga. Senovės prūsų konsekracijos*, parengė Ingė Lukšaitė, Milda

numanyti, kad nagrinėjamas pasakojimas priskirtinas „stambeldiškų apėigų vietų“, „Romavos ažuolo“ aptarimui. Sužinome, kad senovės prūsai, sekdami šventųjų ir net angelų pavyzdžiu, naudojami ažuolu, kuris gali būti šventas. Iš tiesų Pretorijus pateikė įvairių ažuolo gerbimo pavyzdžių iš senovės graikų, romėnų, skandinavų šaltinių ir Biblijos². Pastaroji aplinkybė istorikui net leido teigti: „mūsų prūsų paklydimas, kad jie kai kuriuos medžius taip didžiai gerbė, nelaikytinas blogybe“³. Tačiau netrukus kunigas apsidrausdamas pridūrė:

aš čia nenoriu būti užtaręs tų, kurie, nepaisydami to, kad turi dorus ir Dievą mylinčius kunigus ir mokytojus, vis dėlto *nenori atsakyti iš senųjų protėvių paveldėtos klaidatikystės*, nors jiems tai jau įrodyta stipriais argumentais ir patraukliais įrodymais, ir kurių dar šen bei ten daug yra Prūsijoje, Žemaitijoje ir Lietuvoje.⁴

Šie prieštaringi kunigo-istoriko vertinimai skirti ir nagrinėjamam pasakojimui. Jame šalia pasakotojo-stebėtojo Pretorijaus prabilo neįvardytas precedento dalyvis.

Pretorijus savo pasakojimą pradeda nurodydamas patyrimo vietą ir aplinkynes: „Kai aš kadaise keliavau po Skalvą, Ragainės valsčių“⁵. Kelionėje jis susidūrė su vieno ažuolo gerbimu. Patirties aplinkybės aprašytos taip: „Kadangi buvo vakaras ir arti nebuvo kur apsistoti, nakvoti likau artimiausiame *kaime, netoli to ažuolo*“⁶. Pretorijus informacijos pateikėją apibūdino taip: „Mano šeimnininkas buvo senas, turtingas, bet taip pat ir gudrus bei prietaringas valstietis, su kuriuo aš įsikalbėjau apie tą ažuolą. Po ilgo pokalbio iš jo sužinojau, kad jis ir į jį panašūs gerai žina“⁷; „Šitas žmogus, nepaprastai įsikibęs į savo mąstyseną, papasakojo ir daugiau šitokių dalykų“⁸. Informatorius buvo įsitikinęs savo teisumu („Jis pareiškė“) ir vadovavosi iš seniau perteikta tradicija, senolių autoritetu – „dievų ir protėvių aiškiai

Girdzijauskaitė, Sabina Drevello, Mintautas Čiurinskas, iš vokiečių kalbos vertė Jonas Kilius, iš lietuvių kalbos vertė Jürgen Buch, iš lotynų kalbos vertė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006, p. 71.

² *Ibid.*, p. 71–81.

³ *Ibid.*, p. 81.

⁴ *Ibid.* Čia ir toliau kursyvas citatose mano, – D. E.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*, p. 83.

prisakyta“, „proseneliai jam aiškine“, „jiems taip pat išaiškinta“⁹. Galima numanyti, kad senas, pasiturintis, išmintingas ir prosenelių priesakus žinantis ūkininkas buvo gerbiamas bendruomenėje. Juk ne veltui būtent čia apsistojo keliaujantis kunigas.

Pretorijus išorinius šventenybės pasireiškimo požymius apibūdino taip: „man buvo parodytas ažuolas, kurio šakos buvo keistai susipynusios ir suaugusios ir kuris aplinkiniams buvo šventas“¹⁰. Išsiskiriantiems iš aplinkos objektams dažnai suteikiamos ypatingos savybės. Tokiame ažuole ir pasireiškė šventenybė: „Proseneliai jam aiškine, kad *Dievas prie tokių ažuolų dažnai iškviečia angelą, kuris pamaldiesiems darąs gera, o blogiesiems – bloga*“¹¹. Šią žinią galima perteikti ir kitaip: a) angelas daro pamaldiesiems gera, o blogiesiems – bloga; b) angelą iškviečia Dievas; c) angelas iškviečiamas prie tokių, t. y. išsiskiriančių, ažuolų. Žinutė nekelia abejonių dėl to, kad angelas pavaldus Dievui ir pagal žmonių veiksmus skiria atpildą, t. y. gerus ir blogus dalykus. Pateikiama paprasta atpildo idėja: blogiems – bloga, o geriems, t. y. pamaldiems, – gera. Neaišku, ar angelas pats pajėgus spręsti apie pamaldumą ir teisingą atlygį. Taip pat, kiek pamaldumu buvo galima įtakoti angelo skiriamą atpildą. Santykius su šventenybe ūkininkas plačiau paaiškina vėliau: „jiems taip pat išaiškinta, sakė jis, kad nesą bloga tenai ką nors paaukoti, tai jis ir darąs – *ne medžiams, o angelui arba daugiau Dievui*, kuris ten angelą pasodinęs“¹². Tokia ūkininko interpretacija nebuvo svetima judėjų ir krikščionių pasaulio paribiems. Kabala besiremiančioje Naujųjų laikų aušros magijoje pamaldumu ir įvairiomis manipuliacijomis savo tikslams bandoma pajungti galinguosius angelus – demonus ir per juos paveikti Dievo valią¹³. Prūsų ūkininko santykis su Dievu ir angelu užmezgamas per auką prie ypatingo ažuolo. Išsiskiriantis ažuolas tebuvo tik laidininkas, su kuriuo elgiamasi kaip su šventenybės palytėtu objektu:

⁹ *Ibid.*, p. 81, 83.

¹⁰ *Ibid.*, p. 81.

¹¹ *Ibid.*, p. 83.

¹² *Ibid.*

¹³ Vienas plačiausių maginių knygų *Grimoire* vertimų rinkinys, kuriame publikuojami ir XV–XVII a. kabalos tradicijos (*Saliamono testamentas, Lemegeton Clavicula Salomonis, Liber Malorum Spirituum Seu Goetia ir kt.*) kūriniai: Нина Клебанова, Анна Остапчук, Александр Санаров, Frater Marsyas, Библиотека гримуаров Алистера Кроули, Москва: Велигор, 2003; Arthur Edward Waite, *The Book of Ceremonial Magic: The Secret Tradition in Goetia, Including the Rites and Mysteries of Goetic Theurgy, Sorcery, and Infernal Necromancy*, London: Rider, 1911.

jis ir į jį panašūs gerai žina, kad ažuolas, žiūrint į jį apskritai kaip į medį, nereikalaujas jokio garbinimo;¹⁴

Jis pareiškė, kad jie tiek pat nedaug tenusidedą Dievui, nieko blogo nedarydami tam medžiui (ir tai, sakė jis, esą visas garbinimas), kiek jie nenusidedą Dievui, nieko blogo nedarydami pastatytam kryžiui, kuris paprastai irgi esąs daromas iš ažuolo.¹⁵

Čia taikliai sulyginami du Dievo malonės laidininkai – ažuolas ir ažuolinis kryžius. Abu nereikalauja garbinimo, tačiau per abu reiškiasi šventenybė ir todėl jiems nieko bloga nedaroma.

Ūkininkas nurodė reikalavimą saugoti šventenybės paženklintą ažuolą nuo išniekinimo ir pažeidimo. Jo neapsaugojus, išniekinus, pažeidus, sulaukiama bausmės:

jie šitą medį, išskirdami iš kitų, garbiną todėl, kad jiems neva *dievų ir protėvių* aiškiai prisakyta, jog jeigu jie šitam medžiui neparodysią pagarbos, tarkime, jeigu jie jo neapsaugotų ir nukirstų arba apkapotų, tai jie garantuotai *būtų nu-
bausti*, ir jis galėjo pateikti daugybę šito pavyzdžių.¹⁶

Tai iliustravo tokia istorija:

Jis man pasakojo, kad kadaise vienas bedievis ir ištvirkėlis iš piktadariškų pasakatų nulaužęs keletą to ažuolo šakų ir jas puikuodamasis sutrypęs kojomis, tai jam tuoj pat nuo tos rankos, kuria buvo nulaužęs šaką, o tada ir nuo pėdos, kuria trypęs šaką, nuslinkusi oda; taip atsitikę ir tiems, kurie lietę šito žmogaus plaštaką ir pėdą norėdami pagydyti.¹⁷

Bausmės už šventenybės pažeidimą motyvas ataidi iš amžių glūdumos ikikrikščioniškose baltų, judėjų ir krikščionių tradicijose. 1004 m. *Vita S. Adalberti* užrašytoje prūsų kalboje minimos bendruomenę ištikusios bausmės, kai pažeidžiamas šventumas: „Esant tokiems žmonėms [...] mūsų žemė nebeaugina vaisių, medžiai nebebrandina sėklų, gyvuliai nebeveda jauniklių, senieji išgaišta“¹⁸.

Istorijų, perspėjančių apie bausmes šventenybių niekintojams, gausu ir XIX–XX a. lietuvių folklore: tragiškai žuvo Rambyno piliakalnio aukos

¹⁴ Matas Pretorijus, *op. cit.*, p. 81.

¹⁵ *Ibid.*, p. 83.

¹⁶ *Ibid.*, p. 81–83.

¹⁷ *Ibid.*, p. 83.

¹⁸ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, sudarė Norbertas Vėlius, iš lotynų kalbos vertė Leonas Valkūnas, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 181.

akmenį į girnas skaldęs malūnininkas vokietis Švarcas¹⁹; užsimušę antgamtinės jėgos per langą išstumtas švedas, kardu kirtęs į Aušros Vartuose esančio paveikslą Dievo Motinos veidą²⁰; nusižudė ar netikėtai mirė Priekulės, Pašyšių, Pagėgių bažnyčias griovę sovietų parankiniai²¹.

Pretorijus bausmės motyvą bandė racionalizuoti:

buvau skaitęs Coelijaus Rhodi[gino] raštuose: „Ažuolų šaknyse esti toks pražūtingą galią turintis gyvis, kad vien ant jo užmynus, nuslenka pėdų oda ir labai ištinsta visa blauzda. Tai yra juo nuostabiau, kad jeigu kas nori gydyti, taip pat ir nuo [šito] rankų nusilupa oda“, – taip rašo Coelijus. Kad ir kaip stengiausi, jo perkalbėti man nepavyko.²²

Aiškinantis krikščionybės poveikį Pretorijaus prakalbinto ūkio šeimininko interpretacijai, čia nebus remiamasi ažuolo kamienu, o bus sekama angelo sparno mostu. Kokius angelus randame kituose Pretorijaus užrašytuose XVII a. Prūsijos valstiečių liudijimuose?

Angelai. Angelų raiškos XVII a. prūsų pasaulėvaizdyje aptarimą verta pradėti nuo įdomios marginalijos. Nemuno deltos žvejų kaime Karklėje Pretorijus pats matė dievybės *Wejopattis* skulptūrėlę su vienu angelo atributu – sparnais: „ant pečių – du gana dideli sparnai“²³. Istorikas apie juos rašė: „Pagal mano spėliojimus, kadangi jis tai vadino *Weidiews*, t. y. „vėjo dievu“, tai ne atsitiktinai jam pritaisė sparnus, kad parodytų vėjo universalumą“²⁴. Tokios sparnų interpretacijos nepakaktų ryšiui tarp šios dievybės ir krikščionių angelų pagrįsti. Tačiau istorikas ją prilygina senesnių rašytinių šaltinių dievybei *Perdout*, o šią – su angeliu: „Šitą dievą Perdoitį jie įsivaizdavo kaip didelį dievą ar *angelą*, stovintį jūroje ant vandens, ir kur jis pakreipia savo sparnus, ten pasuka vėją ir atvaro ar nuvaro žuvis“²⁵. Teiginys „jie įsivaizdavo kaip didelį dievą ar angelą“ nurodo, kad taip įsivaizdavo ne užrašytojas, o pateikėjai, t. y. prūsai. Jeigu tai tiesa, tai prūsams sparnuoto

¹⁹ Otto Glagau, „Lietuviniukų buitį ir būdas“, vertė Vytautas Jurgutis, in: *Lietuviniukai: Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktame amžiuje*, parengė Vacys Milius, (ser. *Lituanistinė biblioteka*, [8]), Vilnius: Vaga, 1970, p. 232.

²⁰ [Pranas Žukauskas] P. Vingis, *Vilniaus padavimai*, 2-asis, fotografuotinis leidimas, Vilnius: Alka, 1990, p. 160–162.

²¹ Kostas Kaukas, *Rausvos pamarių rasos*, Klaipėda: Rytas, 1995, p. 159, 164, 165.

²² Matas Pretorijus, *op. cit.*, p. 83.

²³ *Ibid.*, p. 279.

²⁴ *Ibid.*, p. 281.

²⁵ *Ibid.*, p. 279.

angelo vaizdinys buvo įprastas. Toks įprastas, kad išoriškai jis prilyginamas senajai dievybei. Tačiau šį spekuliatyvų teiginį kol kas reikia atidėti ir pateikti dar vieną vėjo ir angelų sąsają. Pretorijus Nybudžiuose asmeniškai susidūrė su užkalbėtojais, kurie angelais vadino ugnies stichijoje besireiškiančias būtybes:

Wejones yra tokie, kurie stebėjo vėjus, gebėjo juos paversti audra ir įvairiose vietose juos nukreipti pagal savo norą. Šių sugebėjimų turi keletas žmonių Nadruvoje; ir su nuostaba matai, kaip lengvai, kilus gaisrui, gali būti pakeista vėjo kryptis, tuo labiau, jei gaisras kyla per baisią audrą, – tai iš dalies aš pats mačiau 1678 metų spalį Nybudžiuose. Kai kurie iš šitų vėjo sukotojų moka ir ugnį užkalbėti, *ugnies angelui* [Feur-Engel], kaip jie sako, paliepti, kad nedarytų žalos.²⁶

Ugnies apraiška nesvetima ir judėjų – krikščioniškos – islamo tradicijos angelams²⁷. Nadruvos užkalbėtojo santykis su ugnies angelu primena stichijų dvasių – elementalų pajungimą Ankstyvųjų naujųjų laikų knyginėje europiečių magijoje²⁸.

Angelų įsitvirtinimą XVII a. ūkininkų pasaulėvaizdyje nurodo Pretorijaus užrašyti „pagoniški“ papročiai. Jis pasakoja, kad ūkininkai prieš gerdami nupildavo gėrimo deivei *Žemynele*. Šis veiksmas vadintas *žemynelauti*. Pretorijus teigia:

nupildami jie sau į barzdą sumurma keletą žodžių. Kiek patyriau, jie paprastai sako štai ką: „*Žemynele, Žedkellei, zydek ruggeis, kweczais, mežais ir wissais jauwais, buk linksma. Diewel' ant musu, pritû musu darbu. Szwents Angelas pristotu, piktumu zmozgu pro szalia nukreipk, kad mus ne apjoktu*“.²⁹

Samborios šventės aprašyme pateikiamas dar vienas šios maldelės variantas: „*Žemyne, žedkellei, zydek ruggeis, mezais ir wissais jauweis, buk linksmas, Diewe, ant musu, pri tu musu darbu Szwents Angelas pributu ir piktumu žmozgu prisžalin nukraipyk, kad mus ne apioktu*“³⁰. Maldoje greta ūkininkų mylimos

²⁶ *Ibid.*, p. 411.

²⁷ Plačiau apie angelus žr. *Книги Еноха: Тайны Земли и Неба: Антология, составитель Игорь Лосиевский, Москва: Эксмо, 2003; Библия: Из 6, 6–7, Ez 1, 4, 1, 13–18, 3 Ezd 5, 20, Lk 12, 49; Koranas: sura 66 ayah 6; katalikų tradicija nušviesta knygoje: Ferdinand Holböck, Drauge su angelais ir šventaisiais: Šventieji, kurie ypatingai bendravo su angelais, iš vokiečių kalbos į lietuvių vertė Sigita Švitrienė, Kaunas: Naujasis amžius, 2003.*

²⁸ Plg. Нина Клебанова ir kt., *op. cit.*, p. 399, 489, 493, 494, 496; Arthur Edward Waite, *op. cit.*, p. 180; Генрих Агрипа, *Оккультная философия*, Москва: Ассоциация духовного единения „Золотой век“, 1993, p. 57, 106.

²⁹ Matas Pretorijus, *op. cit.*, p. 482.

³⁰ *Ibid.*, p. 512.

Žemynėlės vėl sutinkami tie patys veikėjai kaip ir prie ažuolo Ragainės valsčiuje – Dievas ir angelas. Dievo prašoma atsiųsti angelą padėti darbuose, nukreipti piktus žmones pro šalį, neapjuokti prašytojų. Iš esmės – to paties kaip ir prie ažuolo.

Šalia didingų sparnuotų vėjo, ugnies, viską globojančių būtybių būta ir kuklesnių. Baroko epochos pamoksluose angelais virsdavo ir mirusių nekaltų kūdikių sielos. Putlių kūdikių su sparneliais galima aptikti ant antkapių ir įvairių konfesijų bažnyčių dekoracijose³¹. Pretorijus pasakoja, kad *Rodynes* apeigose naujagimis vadintas Dievo duotu angelu: „senutė pakviečia tėvą, o tas klausia: „*Bau dawę Pons Diews / Szwenta Angela?*““³²

Ragainės valsčiuje angelą ant ažuolo pasodino Dievas. Toliau apie vieną jo apraišką ir Pretorijaus patirtį Nybudžiuose.

Pranašystė – Sapnas – Dievas. Antrasis pasirinktas pasakojimas užrašytas IV knygos „Apie senovės prūsų šventoves“ XV skyriuje „Apie šiais laikais Nadruvoje, Žemaitijoje bei kitur tebesančius vaidulučius arba vaidelius“ ir apima 25 skirsnį lakonišku pavadinimu „Viena istorija apie tai“. Jo turinį nusako prieš jį ir po jo esančių skirsnių pavadinimai – „Apie sapnonis“ ir „Apie šių žmonių atliekamas apeigas“³³. Iš skyriaus pavadinimo sužinome, kad veikalo autorius pasakoja tai, kas esą vyko rašomuoju laiku ir kažkokius vaidelius-vaidulučius, esančius Nadruvoje, Žemaitijoje. Pretorijus ateities apreiškimą per sapnus siejo ne tik su ikirikščioniškais tradicijomis:

prie vaidulučių turi būti priskirti ir *sapnonei*, tai yra sapnonys, iš *sapnas* – „ein Traum“. Šitie gviešėsi ne tik sapnus aiškinti, bet ir, remdamiesi savo sapnuotu sapnu, įrodinėjo galį nusakyti būsimus dalykus. Visiškai taip, kaip Dievas sapne kalbėdavosi su savo šventaisiais pranašais, taip ir šėtonas čia norėjo mėgdžioti Dievą ir susikurti autoritetą savo tarnų akyse. [...] Šitokių sapnuotojų, ypač moterų, dar yra Nadruvoje, Skalvoje ir iš dalies Sūduvoje bei Notangoje ir jos dažnai, įkvėptos šėtono, gana gerai atspėja ateitį, kartais ir aiškindamos sapnus.³⁴

Šalia priskyrimo „pagonybės liekanoms“, šiame fragmente nuskamba krikščioniškos demonologijos motyvas – šėtono siekis mėgdžioti Dievą ir

³¹ Mindaugas Paknys, *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVII a.*, Vilnius: Aidai, 2008, p. 192–193.

³² Matas Pretorijus, *op. cit.*, p. 648.

³³ *Ibid.*, p. 403.

³⁴ *Ibid.*, p. 423–425.

poveikis jo tarnams³⁵. Koks pačių dalyvių patirties įsivertinimas ir kaip tai interpretuoja su tuo asmeniškai susidūręs Pretorijus?

Istoriko pasakojimas pradedamas nuo įvykio aplinkybių:

Kai 1677 metais kilo triukšmas, kad švedai žada įsiveržti į Prūsiją, taip pat vyrai vienas po kito buvo mobilizuojami ir kiekvienas buvo susirūpinęs savo turtelį paslėpti saugioje vietoje, aš irgi liečiau surinkti mano daiktus. Ir štai į kleboniją ateina tokia senė, nadruvė [...]. Pakuotojas jai pasakė: „Kvaile, nešdinkis ir man netrukdyk, gal atėjai ką nors nukniaukti“. „Ai, apsaugok, Viešpatie, – atsakė moteris, – negalvok apie mane taip blogai, aš noriu pasikalbėti su ponu.“ Ji ateina pas mane ir įrodinėja, kad aš turįs nebijoti švedo [...].³⁶

Su kunigu kalbėjusi moteris nebuvo jauna, t. y. „tokia senė, nadruvė“. Savo parapijietę jis pažinojo, nes rašė: „gyvenime ta moteris, mano žinio mis, elgiasi nenusikalstamai“³⁷. Jos charakterį apibūdino taip: „kartais su savo kalbomis ji man atrodo esanti didelė tauškalė“³⁸. Kalbėjimas buvo įprastas tos moters bruožas: „ateina [...] kalbėdama“³⁹. Nadruvė ir pati pabrėžė, kad pažinojusi savo ganytoją ir klausiusi jo žodžių: „aš uoliai lankau bažnyčią, ir prisimenu, kad tu pats man sakei“⁴⁰. Ji pasakė Pretorijui apie tai, ką jis pasakojęs bažnyčioje: „prisimenu, kad tu pats man sakei, jog Dievas sapne kalbėjosi su savo pranašais ir jiems nurodė būsimus dalykus“⁴¹. Po to moteris pareiškė: „Dievas taip pasielgė ir su manimi“⁴². Sapną ji laikė tiesiogine Dievo žinia: „Dievas jai tai parodęs sapne, ir tada jinai ėmė išsamiai pasakoti savo sapną“⁴³. Tiriamas Pretorijaus klausimas sulaukė šmaikštaus atsakymo: „ar ji galėtų ir mane išmokyti šito meno. „Taip, – kalbėjo ji, – jei-gu tai būtų menas. Bet tai nuo Dievo.“⁴⁴ Tačiau atkaklusis kunigas netrukus

³⁵ Яков Шпренгер, Генрих Инститорис, *Молот ведьм*, предисловие Самуила Лозинского, перевод с латинского Николая Цветкова, Саранск: Норд, 1991, p. 75–96; Иоанн Триттемий, „Трактат о дурных людях и о колдунах“, in: *Демонология эпохи Возрождения (XVI–XVII вв.)*, составитель М. Тимофеев, Москва: РОССПЭН, 1996, p. 22–24; Людовико-Мария Синистрари, „О демониалитете и бестиалитете инкубов и суккубов“, in: *Ibid.*, p. 204–206.

³⁶ Matas Pretorijus, *op. cit.*, p. 425.

³⁷ *Ibid.*, p. 427.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*, p. 425.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 427.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*, p. 425.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 427.

pridėjo: „Po daugelio klausinėjimų sužinojau, kad ji kartais turinti tris dienas ir naktis gulėti kaip paslika“⁴⁵. O tai lyg ir rodytų sąmoningas pastangas siekiant sulaukti tokio sapno.

Kitoje vietoje Pretorijus pateikė analogiją iš Naujųjų laikų demonologijos:

Man pasakojo, kad kai kurios *pranašautojos* palei Žemaitijos sieną keletą dienų turi gulėti lyg mirusios, ir tik tada klausėjui gali duoti tinkamą atsakymą. Kaip kad yra tikras dalykas, jog dabartinės burtininkės ir raganos neva pasirodo savo sambūryje (jų kūnas ten nenuvyksta), nors iš tikrųjų lieka namuose lovoje arba ant šiaudų tarytum apimtos ekstazės. Tuo tarpu velnias tenai nusineša jų dvasią ir, būdamas visų galų meistras bei fokusininkas, suteikia kūną ir labai stipriai šiuos dalykus įkala į galvą: ji turi prisiekti, kad asmeniškai (taip pat ir kūnas) tenai buvusi ir galinti papasakoti, ką ten mačiusi.⁴⁶

Neaptikdamas nieko „pagoniška“, Pretorijus skaitytojui pateikė demonologiską argumentą: „Tačiau tai nereiškia, kad čia negali būti vaidulutės darbas, nes velnias juk gali apsimesti šviesos angelu“⁴⁷. Jis teigė, kad „Dievas tikriausiai atlaidžiai žiūri į šėtoną, apreiškiantį šitokius dalykus per tokius žmones“⁴⁸. Įvykio eigoje kunigas ir parapijietė savo vertinimų nepakeitė. Pretorijus perpasakojo pokalbį: „Aš netekau žado ir jai pasakiau: „Tu, matyt, būsi *burtininkė*“. „Ne, – pasakė jinai [...]“⁴⁹.

Ką iš Anapussybės siūsto sapno sužinojo senoji nadruvė? Pretorijus pasakoja, jog ji „irodinėja, kad aš turįs nebijoti švedo“⁵⁰. Kunigas perteikia moters žodžius: „Ai, ko tu čia taip skubi pakuoti savo daiktus, ačiū Dievui, dar ne bėda, švedas šiais metais dar neateis“⁵¹. Tada ši „ėmė išsamiai pasakoti sapną, būtent: jinai man nupiešė tikrą karo stovyklą, taip pat ir kaip atrodo tie žmonės, kurie ateis į Prūsiją“⁵². Pranašystėje šalia terminų, vietos, aplinkybių buvo nurodomos ir svarbios būsimų įvykių smulkmenos:

aš turįs nebijoti švedo: Dievo valia, jis šiomet neateisias. Aš pamatysias, kad pirma mirsias du švedų kariuomenės vadai, kol tai atsitiksias. Po metų tas galį ir

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*, p. 187.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 427.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*, p. 425.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

atsitikti, bet Dievas švedams į širdį įdėjęs mintį, kad savo pavaldiniams jie neturį uždėti didelės naštos.⁵³

Nepatikklusis kunigas neskubėjo vertinti pranešimo turinio: „Pranašai kalbėjo teisybę, taip ir įvyko, aš irgi palauksiu, ar tu būsi kalbėjusi teisybę“⁵⁴. 1678 m. lapkritį į Klaipėdos didįjį valsčių įsiveržę švedai iš tiesų sustojo Kaukėnuose iki gruodžio. Į Prūsijos gilumą jie išžygiavo jau 1679 m. sausį⁵⁵. Todėl netrukus Pretorijus turėjo galimybę įsitikinti pranašystės tikslumu: „Kai švedų kariuomenė 1679 metų sausį stovėjo Įsrutyje, iš smalsumo nuvažiavau į tą miestą apžiūrėti kariuomenės ir generolų ir įsitikinau, kad viskas tiesa, ką man buvo sakiusi ta moteris“⁵⁶. Moteris atėjo vėl ir paklausė: „Pone, argi aš sakiau neteisybę?“⁵⁷ Tačiau vietoje laukto Dievo apreiškimo pripažinimo pasakotojas išdėstė jau aptartą demonologišką jo aiškinimą. Galbūt tai buvo įtakota dar vieno faktoriaus – XVII a. vyko daugiausia raganų procesų Prūsijoje. Jų priskaičiuojama net 281, iš kurių 37 žinomi Sambijos srityje. Čia procesai pasiskirstė taip – 14 Karaliaučiuje, 14 Žuvininkuose, 9 Ragainėje ir Labguvoje⁵⁸. Nybudžių kunigui jie turėjo būti žinomi, todėl būtent šiame kontekste tampa suprantamesnė demonologiška informacijos apie senąją nadruvę interpretacija.

Valstietiška krikščionybė. Svarbu yra tai, kad nors pasakotojas-stebėtojas ir įvykio dalyvė apreiškimo sapne atvejį aiškino radikaliai priešingai, tačiau vis tiek krikščioniškos pasaulėjautos šviesoje. Vienoje interpretacijoje tai teisingas Dievo, o kitoje – Šėtono apreiškimas. Todėl sąmoningos pagonybės buvimo galimybę čia tenka atmesti. XVI–XVII a. Prūsijoje pagonybės liekanomis buvo vadinamos ir katalikų pamaldumo apraiškų reliktai. Pretorijaus amžininkas evangelikų liuteronų kunigas Theodoras Lepneris pabrėžė konservatyvią Prūsų liutuvų elgseną bažnyčioje: „Atėję į bažnyčią vyrai ir moterys klaupiasi ant kelių ir tyliai sukalba „Tėve mūsų“. [...] čia po truputį atprantama klūpėti, kadangi jie mato, kad vokiečiai taip ne-

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Ibid.*, p. 427.

⁵⁵ Jochann Sembritzki, Arthur Bittens, *Šilokarčemos apskrities istorija*, iš vokiečių kalbos vertė Jonas Jonaitis, Šilutė: Šilutės kraštotyros draugija, 2008, p. 49.

⁵⁶ Matas Pretorijus, *op. cit.*, p. 427.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Jacek Wijaczka, *Magia i czary: Polowanie na czarownice i czarowników w Prusach Książęcych w czasach wczesnonowożytnych*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008, p. 115.

sielgia⁵⁹. Kartu su poterių kalbėjimu ar malda „Tėve mūsų“ šią įprastą katalikų maldos pozą sutinkame daugelyje Pretorijaus aprašytų „pagoniškų“ namų apeigų:

Klūpant taip pat žiūrima, kad būtų klūpima įsitempus, kad sėdynė nenusileistų ant blauzdų ar kulnų lyg pusiau sėdomis. Žmona turi klūpėti vyrui iš kairės, vaikai šalia šeimininko ir šeimininkės pagal amžių. Vyras klaupiasi taip, kad veidas būtų nukreiptas į duris, o kai jis geria, tai užgeria savo žmoną iš dešinės į kairę.⁶⁰

Kaip ir bažnyčioje, namų apeigose dalyviai suklaupia griežta hierarchiškai tvarka – vyrai dešinėje, moterys kairėje, vaikai pagal amžių, o samdyta šeimyna už jų. Tačiau yra esminių skirtumų – namų apeigose dalyviai klūpo veidu į duris. Pirmosios christianizacijos bangos pamaldumo formų gyvybingumas valstiečių tarpe leidžia kalbėti apie gilesnį jos poveikį nei manyta iki šiol. Vienas iš pateiktų pasakojimų parodė, kad net ir tokie senosios religinės tradicijos atributai, kaip, pavyzdžiui, senolių gerbiami išskirtiniai ažuolai, XVII a. buvo apmąstomi krikščioniško kosmoso kategorijomis. Jo pakraščiuose dar knibždėjo pavojingi, gerbtini, kenkiantys ir padedantys deivilai, dievybės ir dvasios. Jos reiškėsi šalia arba su krikščioniškais šventaisiais. Pretorijaus aprašytose sėkmę, išgyvenimą užtikrinančiose valstiečių apeigose apčiuopiami šio kosmoso kontūrai. Tačiau jo centre jau gyveno krikščionių Dievas su angelais⁶¹.

Mato Pretorijaus veikale ieškant XVII a. valstiečių dvasinio gyvenimo atspindžių, svarbu yra ne tiek skverbtis į gilesnius praeities klodus, o lyginti valstiečių vidinio pasaulio ypatybes platesniame geografiniame areale. Tikėtina, kad ten rasime daugiau bendrų valstietiškos krikščionybės interpretacijų su panašiomis marginalijomis negu lokalių pagonybės liekanų.

⁵⁹ Teodoras Lepneris, *Prūsų lietuvis = Der Preusche Littau*, parengė ir iš vokiečių kalbos vertė Vilija Gerulaitienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011, p. 221.

⁶⁰ Matas Pretorijus, *op. cit.*, p. 517.

⁶¹ Panašią padėtį fiksavo katalikų valstietiško religingumo tyrėjai LDK, pvz., žr. Jolita Sarcevičienė, „Lietuvos valstiečių religingumas XVIII a.: tamsioji mėnulio pusė“, in: *LDK dvasingumas tarp tradicijos ir dabarties*, sudarė Vaida Kamuntavičienė, Aušra Vasiliauskienė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010, p. 133–149.

ANGEL IN AN OAK TREE: INTERPRETATIONS OF A 17TH
CENTURY PARTICIPANT AND OBSERVER OF EVENTS

Dainius Elertas

Summary

At the turn of 16th–18th c. one of the works of Matthaeus Praetorius, *Deliciae Prussicae, oder Preussisch Schaubuchne* section presents reconstruction of the Prussian religious. In it the historian – a priest presented descriptions of “pagan relics” he himself had seen. In several descriptions without the priest – the historian is told the interpretation of the other involved people. The article analyzed two events described by Praetorius. One story revolves around God and an angel while the other – about God and his prophetic message in the dream. In both cases Praetorius presented an expression of paganism. The second event was interpreted in the light of Christian demonology. Other witnesses of these events presented radically different evaluations. Their interpretation is Christian. An analysis of the angel figure and elements of Christian piety in closed peasant rituals is presented. Attention is drawn to the Catholic devotional practice in the Evangelical Lutheran customs of Prussian peasants. The development of Christianity before the 16th century is discussed. Relics of the old world, magic, mythical creatures are integrated into the Christian peasants space and pushed out. The Christian God and the angels were at the center of the worldview of the peasants.

REPRESUOTŲJŲ VAIKAI: TARPGENERACINIO TRAUMŲ POVEIKIO TYRIMAI LIETUVOJE

DANUTĖ GAILIENĖ

Problema. Traumų psichologijoje tarpgeneraciniu traumos perdavimu vadinamas tėvų trauminio patyrimo poveikis vaikams, tiesiogiai su ta patirtimi nesusidūrusiems¹.

XX a. antroje pusėje Holokausto padarinių tyrėjai paskelbė, kad nacių konclagerius išgyvenusių žydų vaikai taip pat yra Holokausto aukos. Jiems taip pat būdingi baimės, nesaugumo jausmai, kiti emociniai sutrikimai, jie taip pat kamuojami košmariškų prisiminimų apie Holokaustą, nors patys jo ir nepatyrė. Jiems būdingas vadinamasis *antros kartos sindromas*: jie sunkiau prisitaiko gyvenime, yra baimingesni, menčiau kontroliuoja savo emocijas, labiau emociškai priklausomi nuo savo tėvų².

Šios studijos susilaukė ne tik susidomėjimo, bet ir gana griežtos kritikos. Labiausiai buvo kritikuojamas nekorektiškas individualių traumos padarinių generalizavimas visai kartai. Klinikiniai duomenys, gauti analizuojant psichoterapinės arba psichiatrinės pagalbos besikreipiančių pacientų istorijas, neleidžia daryti apibendrinimų apie visus aukų vaikus. Kitaip negu *Holokausto aukų sindromas*, *antrosios kartos sindromas* nebuvo išsamių mokslinių tyrimų išdava, o greičiau spekuliatyvi formuluotė, paremta tik negausiais klinikiniais stebėjimais. Kai kurie kritikai ironiškai pastebi, kad *antros kartos sindromas* buvo suformuluotas būtent tada, kai Vokietija pradėjo mokėti kompensacijas Holokausto aukoms.

Klinikinių duomenų generalizavimas visai vaikų kartai, implikuojant jiems būdingus psichopatologinius sutrikimus, žeidė ir juos pačius. 1979 m.

¹ Yeal Danieli, „Introduction: History and conceptual foundations“, in: *International Handbook of Multigenerational Legacies of Trauma*, edited by Yeal Danieli, New York: Plenum Press, 1998, p. 1–17.

² Martin S. Bergman, Milton E. Jucovy, *Generations of the Holocaust*, New York: Basic Books, 1982; Harvey Barocas, Carol Barocas, „Manifestations of Concentration Camp Effects on the Second Generation“, in: *American Journal of Psychiatry*, 1973, t. 130, Nr. 7, p. 820–821.

Niujorke vyko pirmoji tarptautinė Holokausto aukų vaikų konferencija. Dauguma jos dalyvių, antrosios kartos atstovų, protestavo prieš tai, kad psichikos sveikatos specialistai jiems klijuoja stigmatizuojančias etiketes apie psichopatologinius sutrikimus ir asmenybės trūkumus³.

Tačiau šios pirmosios studijos buvo labai svarbios, nes išskėlė ir šiandien intensyviai tyrinėjamą tarpgeneracinio traumų poveikio problemą. Iki šiol čia dominuoja Holokausto aukų vaikų tyrimai JAV, Kanadoje, Izraelyje ir Vakarų Europos šalyse. Tik XX a. paskutiniame dešimtmetyje pradėta domėtis ir kitų genocidų bei karų – Norvegijoje, Turkijoje, Kambodžoje, Japonijoje, Rusijoje, Vietname – tarpgeneraciniais padariniais⁴. Tyrėjų žvilgsniai jau krypsta ne tik į aukų vaikus, bet ir į agresorių palikuonis.

Ką reiškė būti nacių nusikaltėlio, nacių kolaboranto vaiku? 1933–1945 m. Vokietijoje gimę vadinamieji „karo vaikai“ išstisus dešimtmečius jautėsi atskirti ir vieniši su savo patyrimu, išgyveno sunkius kaltės ir gėdos jausmus, būdami nacių kovotojų ir nacių kolaborantų palikuonys. Net po šešiasdešimties metų jie kalba apie jaučiamą vidinę įtampą⁵.

Kitoje studijoje buvo apklausiami vokiečių psichoanalitikai, per Antrąją pasaulinį karą buvę dar vaikai⁶. Nekalbėjimas ir tylą apie nacių represijas buvo būdingas ir šeimoje, ir psichoanalizės mokymuose. Tokių svarbių temų vengimas kėlė didelius vidinius konfliktus, kaltės ir gėdos jausmus, vienišumo išgyvenimą.

Nyderlanduose virš 200 000 asmenų yra su šalį okupavusia nacistine Vokietija kolaboravusių tėvų vaikai. Kai kurie jų buvo apgyvendinti specialiose stovyklose ir vaikų namuose, kai jų tėvai buvo suimti. Kolaborantų šeimos patyrė visuomenės atstūmimą ir panieką, jos siekdavo slėpti savo praeitį, tai turėjo įtakos ir vaikų savijautai. Pastebėta, kad jiems neretai būdingi depresiniai, psichosomatiniai, priklausomybės sutrikimai. Pradėtos išsamesnės šių žmonių psichologinės studijos⁷.

³ Ellinor Major, *War Stress in a Transgenerational Perspective*, Oslo: Universitas Osloensis, 1996, p. IV.

⁴ Yeal Danieli, *op. cit.*, p. 11.

⁵ Michael Ermann, „Children of Nazi-Germany: Representation of their childhood sixty years late“, From the Panel „Children of Nazi-Germany: Representation of their childhood sixty years late“ at the International Psychoanalytic Congress, Berlin, August 27th, 2007.

⁶ Harald Kamm, „Transference of silence of psychoanalytic socialisation“, From the Panel „Children of Nazi-Germany“.

⁷ Martin W. J. Lindt, „Children of collaborators: From isolation toward Integration“, in: *International Handbook of Multigenerational Legacies of Trauma*, p. 163–174.

Jau paskelbta tyrimų ir apie trečiąją kartą – kaip trauminė patirtis atsiliepia aukų anūkams. Keliama prielaida, kad trečioji karta yra paskutinė, kuri dar turi arba turėjo tiesioginį sąlytį su traumota karta. Vėliau apie tiesioginį traumos perdavimą jau nebeįmanoma kalbėti.

Apskritai traumos tarpgeneracinio poveikio tyrimų rezultatai labai priklauso nuo to, kokiose imtyse surinkti duomenys. Svarbiausias klausimas – ar tyrimas yra klinikinis, ar neklinikinis. Klinikiniuose tyrimuose paprastai analizuojamos psichikos sveikatos specialistų pagalbos besikreipiančių asmenų istorijos ir sutrikimų susiformavimo eiga. Klinikinėse istorijose neretai nustatoma, kad paciento gyvenimui ir asmenybės raidai tėvų trauminis patyrimas galėjo turėti neigiamą įtaką. Tačiau neklinikinuose empiriniuose tyrimuose gaunami duomenys nevienodi – vienuose randama vienokia ar kitokia traumavimo įtaka antrajai kartai, kituose – ne. Labai plati apžvalginė studija, kurioje išanalizuoti 32 tyrimai, apėmę 4418 Holokausto antros kartos asmenų parodė, kad aptariamų studijų duomenys dažniau rodo, jog neklinikinėse imtyse antrinio traumavimo padarinių nerandama⁸. Klinikinėse grupėse kartais išryškėja didesnis jautrumas stresui, bet tai gali būti ir dėl patirtų kitų stresinių gyvenimo įvykių. Kai kuriose studijose pabrėžiama, kad traumuoti žmonės savo vaikams perduoda ir svarbių teigiamų dalykų – didesnę jautrumą žmonių kančioms, didesnę teisingumo ir garbingumo pojūtį, emocinių sunkumų įveikos įgūdžius.

Paskelbtas Izraelio Sveikatos ministerijos ir Pasaulio sveikatos organizacijos bendras tyrimas, kuriame buvo detalai tikrinami Holokausto aukų vaikų ir palyginamosios grupės fizinės ir psichinės sveikatos bei socialinės adaptacijos rodikliai⁹. Tyrimo dalyvių grupės buvo labai didelės – 430 Holokausto aukų vaikų ir 417 kontrolinės grupės dalyvių. Nerasta jokių skirtumų tarp abiejų grupių sveikatos rodiklių. Holokausto aukų vaikų išsilavinimas buvo netgi aukštesnis negu palyginamosios grupės, nors pačių aukų išsilavinimo vidurkis buvo mažesnis už kontrolinės. Tyrimo autoriai daro išvadą, kad Holokausto aukoms pavyko apsaugoti savo vaikus nuo

⁸ Marinus H. IJzendoorn, Marian J. Bakermans-Kranenburg, Abraham Sagi-Schwartz, „Are children of Holocaust survivors less well-adapted? A meta-analytic investigations of secondary traumatization“, in: *Journal of Traumatic Stress*, 2003, t. 16, p. 459–469.

⁹ Itzhak Levav, Daphna Levinson, Irina Radomislensky, Annarosa A. Shemesh, Robert Kohn, „Psychopathology and other health dimensions among the offspring of Holocaust survivors: Results from the Israel national health survey“, in: *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 2007, t. 44, Nr. 2, p. 144–151.

traumos padarinių ir siūlo verčiau tyrinėti šį pozityvų aspektą – kaip jiems tai pavyko, užuot ieškojus neigiamų padarinių.

Represuotieji Lietuvoje. Bendradarbiaujant Vilniaus universiteto Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedrai ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui, buvo atlikta studija *Sovietų ir nacių represijų psichologiniai padariniai*. Iš represuotų žmonių sąrašų atsitiktine tvarka buvo atrinkta didelė grupė nukentėjusiųjų ir pakviesta dalyvauti tyrime. Palyginamąją grupę sudarė taip pat atsitiktinai parinkti to paties amžiaus nukentėjusiojo nuo represijų statuso neturintys asmenys iš Lietuvos gyventojų registro sąrašo. Tyrimo dalyvių aktyvumas buvo labai didelis – 80%. Tyrime sutiko dalyvauti virš pusantro tūkstančio pakviestųjų. Palyginamosios grupės sutikusiuoju dalyvauti skaičius taip pat labai didelis – apie 70%.

Gauti duomenys patvirtino, kad oficialų nukentėjusiojo statusą turintys asmenys iš tikrųjų yra daug labiau traumuoti žmonės nei jo neturintys. Nors palyginamąją grupę sudarė taip pat sovietinį režimą kentę asmenys, tyrimo rezultatai rodo, kad tiesiogiai politines represijas patyrusiųjų trauminė patirtis daug sunkesnė nei palyginamosios grupės. Represijos sutrukdė jų aukoms siekti savo gyvenimo tikslų – išsilavinimo ir norimos profesijos (net 83%), pakenkė jų sveikatai (87%), daugelis per represijas neteko savo artimųjų (55%). Sunkus, ilgalaikis ir nepripažintas traumavimas lėmė ir ilgalaikius sunkius padarinius. Be somatinių problemų, represijų aukas dažnai kamuoja ir potrauminio streso simptomai. Beveik pusei represuotųjų pasireiškia trauminių prisiminimų proveržiai. Daugiau kaip trečdalis ir šiandien sapnuoja košmarus. Taip pat represijų aukoms būdingi ir disociacijos požymiai – iki šiol pasireiškiantis tam tikras emocinis apmirimas, jausmų neigimas. Disociacinės strategijos – sąmoningas minčių apie trauminę situaciją vengimas, jausmų nuslopinimas – paprastai padeda išverti traumavimo baisumus, bet normaliame gyvenime jos yra neadaptyvios.

Sunkiausia trauminė patirtis yra buvusių politinių kalinių. Palyginti su kitomis nukentėjusiųjų grupėmis (buvusių tremtinių, nacių represijų aukų), ginkluoto pasipriešinimo dalyviai išgyveno daugiau smurto – dažniau patyrė kankinimus, grasinimus, fizinę prievartą, nužudymo grėsmę. Bet jie taip pat nurodė ir daugiau įveikos veiksnių – politinį aktyvumą, bendravimą su tas pačias represijas patyrusiais draugais, dvasinę stiprybę, Dievo tikėjimą. Jų potrauminė simptomatika dažniau pasireiškia *invazijos* požiū-

miais, o kitų represuotų grupių – *depresiškumo* ir *bejėgiškumo* požymiais. Moterims traumų padariniai sunkesni negu vyrams¹⁰.

Šis reprezentatyvus politines represijas patyrusių asmenų tyrimas sudarė pagrindą traumos tarpgeneracinio poveikio tyrimams. Pradėjus naująjį tyrimų etapą – represuotų žmonių suaugusių vaikų psichologinį tyrimą – jame buvo kviečiami dalyvauti pirmojoje studijoje apklaustų represuotųjų asmenų vaikai. Tai leidžia tyrinėti tėvų ir vaikų sveikatos ir psichologinės būklės sąsajas¹¹. Jau yra apibendrinti ir pradėti skelbti antros kartos tyrimų duomenys, o tyrimai tęsiami toliau, keliant daug platesnius klausimus – koks yra istorinių traumų ir socialinių transformacijų poveikis skirtingose amžiaus grupėse, skirtingose etninėse grupėse ir specifinės trauminės patirties turinčiose visuomenės grupėse (pvz., nukentėjusių per Sausio 13-osios agresiją, Černobylio avarijos likvidatorių, mėginusiųjų nusižudyti, nusižudžiusiųjų artimųjų etc.)¹².

Represuotųjų vaikai. Komunizmo represijų tarpgeneracinių padarinių tyrimų (beje, kaip ir represijų poveikio tyrimų apskritai) yra dar labai mažai. Tai pirmiausia susiję su politine problema – komunizmo nusikaltimų pripažinimu. Žlugus komunistinei sistemai, ji, kitaip negu nacistinė, Vakarų pasaulyje nebuvo pripažinta nusikalstama. Todėl dėmesys jos sukeltiems padariniams, pasireiškiantis be kitų požymių ir mokslinių tyrimų kiekiu, yra neproporcingai mažas. Iš tiesų randame tik pavienes studijas ir jokių sistemingų tyrimų.

Pavienės studijos. Garsių trauminio streso tyrėjų Jacobo D. Lindy ir Roberto J. Liftono studijoje¹³ analizuojami pokalbiai su Rytų Europos psi-

¹⁰ Išsamūs šios studijos duomenys paskelbti kolektyvinėje monografijoje *Sunkių traumų psichologija: Politinių represijų padariniai*, sudarytoja Danutė Gailienė, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004, išleistoje ir anglų kalba (*The Psychology of Extreme Traumatization: The Aftermath of Political Repression*, edited by Danutė Gailienė, Vilnius: Akreta, Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania, 2005), ir 2006 m. Vilniaus universitete apgintoje Evaldo Kazlausko daktaro disertacijoje *Politinių represijų ilgalaikės psichologinės pasekmės*.

¹¹ VU Traumų tyrimų grupės vykdytas projektas *Psichologinių traumų tarpgeneraciniai padariniai visuomeninių transformacijų kontekste*. Projektą rėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas (Nr. T-06/07), projekto vadovė Danutė Gailienė.

¹² Pradėtas vykdyti projektas *Sunkių traumų ir socialinių transformacijų psichologiniai padariniai ir jų įveika*. Projektą remia Lietuvos mokslo taryba pagal Visuotinės dotacijos priemonę (VP1-3.1-ŠMM-07-K-02-023), projekto vadovė Danutė Gailienė.

¹³ Jacob D. Lindy, Robert J. Lifton (eds.), *Beyond Invisible Walls: The Psychological Legacy of Soviet Trauma, Eastern European Therapists and Their Patients*, Brunner-Routledge, 2001.

choterapeutais apie juos pačius ir jų pacientus. Išsamiuose specialistų pasakojimuose atsiskleidžia, kaip komunistinio bloko šalyse slaptumas, įtarumas ir melas suardė ryšius tarp kartų, sutrikdė normalų istorinės atminties perdavimą šeimose. Be to, dvigubas gyvenimas, asmeninės iniciatyvos paralyžius, baimės atmosfera giliai paveikė ir normalią asmenybės raidą. Depresyvumas ir įtarumas tapo įprastais prisitaikymo būdais. Žmonių santykiai buvo iškreipti ir šeimose, ir visuomenėje.

Kitas tyrimas atliktas 1995–1999 m. trijuose Rusijos ir Ukrainos kaimuose. Buvo analizuojama, kaip Sovietų Sąjungos griuvimas ir politiniai pokyčiai paveikė politiškai represuotų ir nerepresuotų šeimų palikuonis¹⁴. Apklausti 422 žmonės, 37 iš jų šeimos nariai buvo nukentėję nuo Stalino represijų. Autorės nuomone, toks santykinai nedidelis represuotų šeimų skaičius turbūt rodo tai, kad daugelis „liaudies priešų“ ir jų šeimų buvo sėkmingai sunaikinti arba dėl priverstinio slėpimo sunaikinta šeimų represijų istorija. Tyrimas parodė, kad persekiotų šeimų nariai yra labiau patenkinti dabartiniu gyvenimu, jie palaiko geresnius santykius su kitais žmonėmis, jų depresiškumo lygis žemesnis nei nerepresuotų šeimų palikuonių. Autorė kelia prielaidą, kad politinių represijų pripažinimas ir tai, kad šeimos praeitis nebėra jiems pavojinga, pagerino jų savijautą. Bet taip pat gali būti, kad represuotųjų šeimose iš kartos į kartą perduodama ne tik traumos atmintis, bet ir įveikos įgūdžiai.

Trečios kartos asmenų tyrimas atliktas Maskvoje 1993–1994 m.¹⁵ Išsamiai apklausta 50 žmonių, kurių bent vienas iš senelių nukentėjo per Stalino represijas 1937–1939 m. Pasirodė, kad jei šeimos atmintyje yra išlaikytas ryšys su represuotuoju, anūkų psichologinė savijauta šiandien yra geresnė. Daugelis jų ir toliau aktyviai domisi savo šeimos istorija, jos dokumentais, rašytiniais ir žodiniais pasakojimais, giminių likimais. Šis tyrimas, nors metodologiškai ir ne be priekaištų, atkreipia dėmesį į tai, kad šeimos atminties integralumas reiškia ir šeimos vertybių, emocinių resursų perdavimą kitoms kartoms. Šioje studijoje itin svarbus pasirodė moterų vaidmuo – jos dažniausiai buvo pagrindinės šeimos prisiminimų, tradicijų ir vertybių nešėjos.

¹⁴ Oksana Yakushko, „The impact of social and political changes on survivors of political persecutions in rural Russia and Ukraine“, in: *Political Psychology*, 2008, t. 29, Nr. 1, p. 119–130.

¹⁵ Katharine G. Baker, Julia B. Gippenreiter, „Stalin’s purge and its impact on Russian families: A pilot study“, in: *International Handbook of Multigenerational Legacies of Trauma*, p. 403–434.

Apskritai trečios kartos studijose, kurių Holokausto padarinių tyrimuose jau yra gana daug, mažiau kalbama apie tiesioginį senelių trauminės patirties poveikį (tiesa, kartais trečios kartos sąvoka suprantama nepagrįstai plačiai ir spekuliatyviai; antai visai naujame Vokietijoje atliktame tyrime buvo matuojami psichosomatiniai simptomai ir depresiškumas žydų tautybės asmenų, imigravusių į Vokietiją iš „Post-sovietų-sąjungos“ po 1992 m., vadinant juos „trečiąja karta po Holokausto“, nors visai nebuvo tikslinama, ar jų šeimos tikrai yra nukentėjusios nuo Holokausto¹⁶). Trečios kartos tyrimuose paprastai labiau pabrėžiamas atminties perdavimas, šeimos istorijos tęstinumas. Anūkų domėjimasis ja ir galėjimas kalbėtis labai gerina ryšius tarp kartų.

Šiuo požiūriu įdomius rezultatus esame gavę Lietuvoje. Apklausėme grupę paauglių, besimokančių „Lietuvių namų“ mokykloje¹⁷. Ši mokykla įkurta po nepriklausomybės atkūrimo ir į ją priimami lietuvių kilmės vaikai, gyvenantys už Lietuvos ribų. Didelė dalis mūsų tirtų paauglių buvo per sovietines okupacijas represuotų ir ištremtų lietuvių anūkai. Pagal psichologinės sveikatos ir savijautos rodiklius jie nesiskiria nuo Lietuvos paauglių, o kai kurie jų rodikliai net geresni. Tačiau pasirodė, kad jie labai mažai žino apie savo senelių trauminę patirtį – tik 9% nurodė labai gerai žiną. Beveik 60% teigė, kad jų šeimoje apie senelių išvykimą iš Lietuvos visai nekalbama arba kalbama mažai. Tačiau dauguma jų jaučia, kad seneliams nėra gerai svetimame krašte, jie yra tarsi netekę savo gyvenimo dalies, „nenori prisiminti tų trėmimų“. 74% vaikų teigė, kad norėtų daugiau sužinoti apie senelių išvykimą iš Lietuvos.

Represijos po represijų. Šeimos paslaptis. Analizuojant mūsų šalies komunistinių represijų padarinių tarpgeneracinius aspektus, pirmiausia reikia pabrėžti, kad Lietuvoje ir kitose šalyse, okupuotose Sovietų Sąjungos, represuotų šeimų situacija skyrėsi nuo kitų moksliniuose tyrimuose pristatomų traumuočių grupių situacijos. Paprastai persekiojamųjų traumavimas baigiasi išėjus iš konclagerio, kalėjimo ar pasibaigus kitokioms represijoms.

¹⁶ Enrico Ullman, Andreas Barthel, Julio Licinio, Katja Petrowski, Stefan Bornstein, Bernhard Strauss, „Increased rate of depression and psychosomatic symptoms in Jewish migrants from the post-Soviet-Union to Germany in the 3rd generation after the Shoa“, in: *Translational Psychiatry*, 2013, 3, e241; doi:10.1038/tp.2013.17, (2013-03-12).

¹⁷ Rima Juodytė, *Tarpgeneraciniai traumos aspektai: Vaikų patyrimas, vidinė darna ir po-trauminė simptomatika*, Magistro darbas, Vilniaus universitetas, Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra, 2007.

joms. Lietuvoje buvę tremtiniai, politiniai kaliniai bei jų šeimos ir toliau patiria politinį persekiojimą, nes oficialiai yra laikomi „liaudies priešais“. Jie gyvena nuolatinės įtampos, nepasitikėjimo ir tolimesnių represijų grėsmės atmosferoje. Tad traumuojanči patirtis pavojinga ir patiems represuotiesiems, ir jų vaikams, dėl to savo istoriją reikia slėpti. Tik 60% represuotų žmonių vaikų nurodė, kad jie nuo vaikystės žinojo apie savo tėvų praeitį¹⁸ (pvz., Norvegijoje net 86% nacių okupacijos metais nukentėjusių žmonių vaikų apie tėvų istorijas sužinojo jau vaikystėje¹⁹). Apie tai jiems pasakodavo patys tėvai arba kiti artimieji – seneliai, dėdės ar tetos, kiti giminės, arba jie patys yra gimę tremtyje:

Žinojau nuo vaikystės. Kada ir kaip, negaliu atsakyti. Tikriausiai iš pokalbių su giminėmis pas senelius, tetą.

Pirmą kartą sužinojau ketverių metų, kai tėvas grįžo iš lagerio. Jo aš nepažinau, sakiau, kad tai „stribas“. Kai buvau didesnė, tėvas man pasakojo apie viską smulkiau.

Pamačiau nuotrauką tėvo iš lagerio, labai liūdną, žiaurią. Tada mama papasakojo. Tada aš buvau dar 8 m.

Daugiau nei penktadalis vaikų (21%) iki paauglystės ar net suaugusiojo amžiaus nieko nežinojo apie tėvų tremtis ir įkalinimus:

Kai įstojau į komjaunimą mokykloje, tuomet tėtis supykęs ir išdėjo visą tiesą apie santvarką, kurioje gyvenome, ir apie tai, kad jo keturi broliai žuvo dėl Lietuvos nepriklausomybės.

Tėtis papasakojo pats, tai atsitiko, kai man buvo jau 18 metų.

Sužinojau labai vėlai, mama slėpė. Parodydavo nuotraukas ir sakydavo, kad kada nors papasakos iš kur jos. Aš nesupratau, kodėl tokios gražios mamos nuotraukos ir neaišku iš kur. Smulkmenas sužinojau tik prasidėjus Atgimimui.

Sužinojau būdama paauglė – išgirdau, kaip, atėjus į svečius draugams, tėvai patylom dalinosi išgyventu siaubu. Išgirdusi ne viską supratau, bet tai buvo pradinis suvokimas, kad tėvai buvo kalėjime, o po to tremtyje.

6% vaikų sužinojo apie tėvų traumas tik prasidėjus Atgimimui. Nemažai tų, kurie žinojo anksčiau, irgi nurodo, kad daugiau kalbėtis pradėjo tik po Atgimimo pradžios:

¹⁸ Ieva Starinskaitė, *Long-term effects of political repressions in Lithuania to second generation: Subjective influence, communication, hopelessness and sense of coherence*, Master thesis, Vilnius university, Zurich university, 2008.

¹⁹ Ellinor Major, *op. cit.*, p. 53.

Manau kad žmonės buvo labai išgąsdinti ir laisva Lietuva tikėjo tik labai giliai širdyje. Todėl apie represijas papasakojo tik prasidėjus Atgimimui.

Kai man sukako 18 metų, tai jau buvo Lietuvos Atgimimo laikotarpis. Tuo metu mes žymiai dažniau ėmėme kalbėtis apie lageryje praleistus metus, apie vargus ir skriaudas, kurias teko patirti mamai ir visai jos šeimai.

Net trečdalyje šeimų tėvų represijos buvo *šeimos paslaptis*. Apie ją arba iš viso nekalbama su vaikais, arba kalbama tik tarp savųjų, o vaikams griežtai prisakoma niekam apie tai neprasitarti.

Vaikystėje tėvas kartais pasakodavo apie tremtį, ten patirtus sunkumus, darbus, apie šaltį ir nepriteklius. Tačiau griežtai liepdavo nieko nepasakoti draugams, mokytojams ir pažįstamiems. Tai buvo mūsų šeimos paslaptis.

Tėvelis niekada apie tai nekalbėdavo. Iš požiūrio į buvusią Sovietų santvarką suprasdavau, kad kažkas yra įvykę. Gal jis norėjo mus apsaugoti nuo galimų represijų.

Vaikus tai veikė nevienodai. Vienus slėgė ir kėlė baimę:

[...] tėvai visada pabrėždavo, kad nevalia niekam pasakoti apie tai, ką aš sužinodavau iš jų. Šitie reikalavimai ir susiformavęs baimės jausmas veikė labai neigiamai besiformuojančiai asmenybei.

Kiti netgi didžiavosi šeimos paslaptimi:

[...] paauglystėje tai tapo paslaptimi, kurią labai branginau kaip savo tėvų, savo giminės išgyventą patirtį. Nedaug mano bendraamžių žinojo tokią istoriją, todėl jaučiausi už juos pranašesnė.

Komunikacija. Komunikacija apie tėvų išgyvenimus gali būti ne tik verbalinė, bet ir neverbalinė. Net jei apie tėvų traumas ir nėra atvirai kalbama, vaikai vis tiek jaučia tėvų būsenas, nugirsta suaugusiųjų pokalbius. Nežinodami tiesos, jie tą žinių spragą užpildo fantazijomis ir savo versijomis, kurios gali būti baisesnės už tikrovę. *Tylos sutartis* gali neigiamai veikti šeimos atmosferą ir šeimos narių tarpusavio santykius.

Tačiau, kita vertus, negalima vienareikšmiškai tvirtinti, kad kalbėjimas apie baisius išgyvenimus būtinas. Antai Norvegijoje kai kurie nacių represijas patyrusių tėvų vaikai sakė, kad tėvai būtų verčiau mažiau apie tai kalbėję. 38% nurodė, kad tėvų pasakojimai jiems būdavo baisūs²⁰. Lietuvoje tai nurodė net 52% represuotų žmonių vaikų²¹:

²⁰ Ellinor Major, *op. cit.*, p. 72.

²¹ Ieva Starinskaitė, *op. cit.*, p. 42.

Pokalbiai būdavo labai liūdni ir nesuvokiami, nes negalima suprasti kaip žmonės, ypač moteris, engė neįsivaizduojamais sunkiais darbais, nežiūrint sunkių klimatinių sąlygų.

Mamytė apie tai negalėdavo kalbėti, ji visada susigraudindavo ir verkdamo, tai vaikystėje labai dažnai ją ramindami verkdavome ir mes abu su broliu.

Manau, kad jam kalbėtis apie laiką, praleistą tremtyje, buvo per sunku ir per skaudu.

Tačiau kiti represuotųjų vaikai tuos pokalbius vertina teigiamai – jie kėlė pasididžiavimą tėvais, formavo patriotiškumą ir aiškia pasaulėžiūrą:

Didžiuojuosi savo tėvais, jų stiprybe, mokėjimu mylėti gyvenimą, vienas kitą.

Šių pokalbių klausytis būdavo įdomu. Šie pokalbiai dabar ir anksčiau veikė patriotiškai, už tai aš tėvuką labai gerbiu, kad jis buvo Lietuvos patriotas.

Atrodo, kad svarbi ir pati komunikacijos kokybė, ir kiti, pavyzdžiui, kultūriniai, veiksniai. Įvairios studijos rodo, kad vienodai blogai gali veikti ir visiška tylą, ir dramatiškai prasiveržiantys tėvų pasakojimai.

Subjektyvus traumų poveikio vertinimas. Daugiau negu 70% represuotų žmonių vaikų teigia, kad represijos labai neigiamai paveikė jų tėvų gyvenimą ir savijautą. Pirmiausia minima sužalota sveikata, nervingumas ir ypač baimė – nuolatinis baimės ir grėsmės jausmas, kurį išgyveno tėvai. Tačiau kalbėdami apie save, tik 31% vaikų nurodo neigiamą poveikį sau. Kiti tą poveikį laiko nevienareikšmišku, teigiamu arba net nežino kaip jį įvardyti²². Kai kurie žmonės teigė, kad sunku pasakyti, ar juos veikė būtent tėvų trauminis patyrimas, ar bendra totalitarinės santvarkos atmosfera ir apribojimai. Antai nestojusieji į komjaunimą ar komunistų partiją akivaizdžiai patirdavo savo poelgio pasekmes – jų nepriimdavo studijuoti į aukštąsias mokyklas, neleisdavo išvažiuoti net į artimiausią užsienį, būdavo labai apribojamos jų profesinės karjeros galimybės. Neretai ilgalaikio traumavimo padarinių studijose pabrėžiama, kad traumuočių žmonių ir šeimų savijautai labai didelę reikšmę turi bendra kultūrinė atmosfera ir visuomenės požiūris į jų traumas. Be to, reikia atsižvelgti ir į labai daugelį individualių aplinkybių, nuo kurių taip pat priklauso dabartinė traumuočių žmonių vaikų būklė – ar represuoti abu tėvai, ar tik vienas iš jų, ar

²² Ieva Starinskaitė, *op. cit.*, p. 35–36; Ieva Vaskelienė, *Politinių represijų Lietuvoje ilgalaikės psichologinės pasekmės antrajai kartai*, Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2012, p. 88.

žuvo, ar išliko gyvi ir kiti šeimos nariai, ar susilaukė paramos iš giminių, draugų ir t. t. Net tos pačios šeimos narių psichologinė sveikata gali būti skirtinga. Viename tyrime, analizuodami represuotų tėvų ir jų suaugusių vaikų psichologinės savijautos sąsajas, atrinkome 22 šeimas, iš kurių bent du vaikai, broliai ir seserys, dalyvavo apklausoje apie tėvų trauminę patirtį. Pasirodė, kad ne visi broliai ir seserys yra vienodai paveikti tėvų trauminio patyrimo²³.

Dažniausiai represuotųjų vaikai jaučia, kad šeimos traumos neigiamai paveikė jų charakterio formavimąsi. Dėl silpnesnės tėvų sveikatos ir nervingumo, sunkesnės materialinės padėties jie taip pat jaučiasi silpnesnės sveikatos ir jautresni. Tačiau kai kurie nurodo ir teigiamą tėvų patyrimo poveikį – tai grūdino jų charakterį, ugdė dvasinę stiprybę, ryžtą, moralines vertybes:

Aš iš jų tegaliu pasimokyti dvasinės stiprybės. [...] Manau, kad esu žmogus, nekeičiantis savo nuomonės dėl materialinės gerovės, taip pat esu atviras ir tiesus žmogus; iš kiekvienos sunkesnės padėties bandau rasti išeitį, neverkšlenti. Kaip pavyzdys man yra tėvai...

Tėvo patirtos politinės represijos sovietiniu laikotarpiu turėjo teigiamos įtakos mano tautinei sampratai.

Šie tėvų gyvenimo sunkumai išugdė didelę pagarbą jiems. Esu jautri žmonių nelaimėms. Padėjo suprasti, koks žmogus ištvermingas, kovodamas dėl savo Tėvynės ar idealų. Leido pajusti tą ypatingą ryšį, kuris žmones riša su gimtąja žeme.

Man tai padėjo suvokti, kad laisvė yra pamatinė valstybės vertybė. Tačiau ne bet kokia laisvė, o ta, už kurią kovojo tėvai ir seneliai. Laisvė turi būti puoselėjama atitinkamomis vertybėmis: sąžiningumu, meile ir pagarba Tėvynei. Auklėdami mane tėvai stengėsi įskiepyti man ir mano vyresnei seseriai šias vertybes. Manau, kad jiems tai pavyko.

Aš tai vertinčiau tik teigiamai: išaugau teisingai orientuotą, ne prisitaikėlišku žmonių šeimoje. Toks buvo ir mano auklėjimas.

Įdomu, kad subjektyvus tėvų trauminės patirties poveikio sau vertinimas siejasi su dabartiniu paties vidinės darnos jausmu (apimančiu pasitikėjimą, prasmingumo patyrimą, suvokiamą galimybę įtakoti savo gyvenimą). Teigiamai savo tėvų patyrimo poveikį vertinę represuotųjų vaikai pasižy-

²³ Sandra Bagdonaitė, *Ilgalaikio traumavimo psichologinės pasekmės šeimai: išgyvenusiųjų ir antros kartos psichologinės sveikatos sąsajos*, Magistro darbas, Vilniaus universitetas, Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra, 2010, p. 40.

mėjo aukščiausiais vidinės darnos rodikliais, neigiamai – žemiausiais²⁴. Vadinas, tvirtumo ir atsparumo pavyzdžius matę vaikai iš tikrųjų yra brandesni. Vėlesni kiekybiniai tyrimai patvirtino šiuos sąryšius: vaikų vidinės darnos rodiklis statistiškai reikšmingai siejasi su tėvų vidinės darnos rodikliu²⁵.

Antros kartos psichologinė sveikata ir sąsajos su tėvų savijauta. Kaip ir reikėjo tikėtis, gautieji duomenys rodo, kad antroji karta yra mažiau traumuota nei jų tėvai. Vertinant per gyvenimą patirtų trauminių įvykių intensyvumą, visų trijų imčių – sovietų represijų antros kartos, Holokausto antros kartos ir palyginamosios, represijų nepatyrusių, grupės – įverčiai nesiskiria. Taip pat nerandame tarpgrupinių skirtumų ir matuodami kiekybinius psichikos sveikatos rodiklius. Tai irgi suprantama. Tyrimų dalyviai sudarė neklinikinės imtis, todėl jie ir nepasižymi išskirtiniais psichopatologiniais požymiais, lyginant su nenukentėjusiųjų grupe.

Tokie pat duomenys gaunami ir daugumoje kitose šalyse atliekamų antros kartos tyrimų: neklinikinėse grupėse psichopatologinių simptomų nerandama.

Tačiau mūsų tirti represuotų žmonių suaugę vaikai išsiskiria didesniu dirglumu, jautrumu, polinkiu skaudžiau reaguoti į savo gyvenimo įvykius. Vadinas, sunkaus ilgalaikio traumavimo paveikti tėvai savo vaikams perduoda tam tikrą pažeidžiamumo predispoziciją. Be to, paaiškėjo, kad vaikų psichologinė būklė siejasi su tėvų psichologine savijauta: kuo tėvų savijauta prastesnė, tuo prastesni ir jų suaugusių vaikų psichologinės savijautos rodikliai, taigi tėvų trauminis patyrimas ir potrauminės reakcijos yra reikšmingos suaugusių vaikų savijautai. Ypač reikšminga motinų psichologinė būklė – vaikų savijautos ryšiai su motinos potrauminėmis reakcijomis yra stipresnės. Žinoma, tėvų trauminės patirties poveikis pasireiškia ne tik psichologinės savijautos požymiais. Suaugę represuotų žmonių vaikai jautė, kad tėvų patirtis reikšmingai veikė jų gyvenimą, darė poveikį jų asmenybei ir tapatumo formavimuisi²⁶.

²⁴ Reda Stankevičiūtė, *Politinių represijų Lietuvoje tarpgeneracinis poveikis: antrosios kartos subjektyviai suvokiami padariniai*, Magistro darbas, Vilniaus universitetas, Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra, 2010, p. 61.

²⁵ Ieva Vaskelienė, *op. cit.*, p. 110.

²⁶ *Ibid.*, p. 88; Evaldas Kazlauskas, Danutė Gailienė, Vėjūnė Domanskaitė, *Represuotų Lietuvos piliečių šeimos: Traumos poveikis antrajai kartai*: Pranešimas Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume, Chicago, 2008.

Holokausto aukų vaikai. Viename mūsų atliekamų tyrimų buvo apklausiami Lietuvoje gyvenančių nuo Holokausto nukentėjusiųjų suaugę vaikai²⁷. Bendradarbiaujant su Lietuvos žydų bendruomene, tyrimo dalyvių buvo ieškoma, pasiremiant bendruomenėje veikiančios buvusių geto ir konclagerio kalinių organizacijos sąrašais, socialinio centro sąrašais, regioninių žydų bendruomenių narių sąrašais. Telefonu susisiekus su nukentėjusiais nuo Holokausto asmenimis, jiems buvo paaiškinti tyrimo tikslai ir gauti jų vaikų kontaktai. Taip pasiekus antrosios kartos atstovus, gavus jų sutikimą dalyvauti tyrime, jiems išsiųstos tyrimo anketos. Dalis studijos dalyvių dabar gyvena Izraelyje ir taip pat sutiko dalyvauti tyrime. Buvo išskirtos dvi tyrimo dalyvių grupės: vaikai tų, kurie buvo getuose, koncentracijos stovyklose ar slapstėsi, ir vaikai tų, kurių tėvai buvo pabėgėliai evakuacijoje. Rezultatai parodė, kad 78% tyrimo dalyvių mano, jog Holokausto patirtis paveikė jų tėvus, 54% – kad paveikė juos pačius. Nerasta statistiškai reikšmingų skirtumų tarp geto ir konclagerio grupės ir evakuacijoje buvusių asmenų suaugusių vaikų trauminės patirties ir potrauminių reakcijų²⁸. Lyginant skirtingas represijas patyrusių grupes, potrauminio streso reakcijų daugiausiai nurodo sovietų represijas patyrusių žmonių vaikai. Holokausto antroji karta išsiskiria vengimo reakcijomis, jų nurodo daugiau ir už sovietų represuotųjų vaikus, ir už palyginamosios grupės asmenis. Vengimas dažnai aprašomas kaip būdingas Holokaustą patyrusių šeimų bruožas – vengimas liesti su trauma susijusias temas ir vengimas reaguoti į savo gyvenimo trauminius įvykius²⁹.

Traumų tarpgeneracinio poveikio giluminė analizė. Tėvų ir šeimos traumų tarpgeneracinis poveikis gali ir netapti akivaizdus patiems vaikams. Gali būti, kad vaikai perima iš tėvų skausmingą kolektyvinę traumą atmintį, kuri įsipina į jų gyvenimą, bet patys jie jos sąmoningai nesuvokia. Traumų poveikis atsiskleidžia netiesiogiai – sapnuose, vizijose, prisiminimų fragmentuose.

Vilniaus universiteto profesorės Gražinos Gudaitės vadovaujama tyrėjų grupė gilinasi į šeimos trauminės atminties iškilimą ir asmenų santykių su

²⁷ Tyrimas buvo VU Traumų tyrimų grupės vykdyto projekto *Totalitarizmo tarpgeneracinių padarinių psichologinė analizė* dalis. Projektą rėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas (Nr. T-13/09), projekto vadovė Danutė Gailienė.

²⁸ Junona Berznitski, *Nacių represijų pasekmės antrajai kartai: Lietuvos žydų bendruomenės tyrimas*, Bakalauro darbas, Vilniaus universitetas, Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra, 2010, p. 24.

²⁹ Ieva Vaskelienė, *op. cit.*, p. 98.

istorinėmis traumomis ilgalaikės psichoterapijos procese³⁰. Net 70% atvejų istorinės traumos tema iškyla giluminės terapijos eigoje, nors iš pradžių nei vienas terapijos dalyvis savo dabartinių psichologinių sunkumų nesieja su šeimos istorinėmis traumomis. Tačiau žmonių emocinės reakcijos į trauminę patirtį nevienodos. Kai kuriems tai nebeatrodo labai aktualu, kiti – išgyvena intensyviai su tuo susijusius jausmus. Sunkiausia atstatyti sutrikusį tapatybės tęstinumo jausmą tiems, kurių šeimos istorijoje susipynusios ir aukų, ir agresorių patirtys. Ilgalaikės psichoterapijos atvejų analizė išryškina ir šeimos paslapties motyvą – vengiama kalbėtis apie praeities traumas, iš dalies ir dėl to, kad tai pavojinga, savo praeitį ir įsitikinimus reikia slėpti. Ilgalaikės analizės eigoje sapnuose, prisiminimuose, asociacijose iškyla intensyviais emociniais išgyvenimais nuspalvinti fragmentai, susiję su šeimos patirtomis represijomis. Ši trauminė patirtis leidžia suprasti kai kurias dabartines šių žmonių psichologines problemas, o psichoterapijos procese pavyksta tą patirtį integruoti į asmenybės psichinio gyvenimo visumą.

Apibendrinimas. Tarpgeneracinis sunkių psichologinių traumų poveikis jau kelis dešimtmečius tiriamas gana intensyviai, bet netolygiai. Tokie tyrimai prasidėjo nukentėjusiųjų nuo Holokausto šeimose, šios imties studijos vyrauja ir iki šiol. Pastaruoju laiku pradėta domėtis ir kitų genocidų bei karų aukomis, taip pat ir agresorių vaikais. Tačiau komunistinio režimo aukų šeimos tiriamos dar labai mažai. Svarbi netolygumo priežastis – politinė. Po komunistinės sistemos žlugimo ji, kitaip negu nacistinė, Vakarų pasaulyje nebuvo pripažinta nusikalstama sistema, tad ir dėmesys jos nusikalstamiems padariniams neproporcingai mažas. Komunistinio režimo šalyse gyvenusių represuotų šeimų patirtis specifiška, todėl yra verta tikrai išsamų studijų. Pagrindinis jos ypatumas tas, kad kitaip negu Holokaustas ir dauguma kitų represijų įvairiose šalyse, kur represuoto asmens traumavimas paprastai baigiasi įkalinimui pasibaigus, komunistinių represijų aukos ir jų šeimos nariai net išėję iš kalėjimų ir lagerių ir toliau persekiojami kelis dešimtmečius, iki pat komunistinės sistemos žlugimo. Tokia situacija lėmė ir specifinę patirtį šeimose, kai apie tėvų traumas vengiama kalbėti ne tik dėl psichologinių, emocinių priežasčių, bet ir dėl politinių. Kalbėti apie represijų patirtį pavojinga, nes tai gresia naujomis represijomis. Todėl šeimose dažnai įsivy-

³⁰ Gražina Gudaitė, „Sovietinės traumos psichologiniai padariniai ir analitinis procesas“, in: *Sunkių traumų psichologija*, p. 127–149; Gražina Gudaitė, „Kolektyvinės traumos padarinių raiška psichoterapijos procese“, in: *Psichologinės traumos ir savižudiškas elgesys besikeičiančioje visuomenėje*: IV Vilniaus traumų konferencija, 2013-03-21.

rauja paslapties motyvas. Tėvai tampa pavojingi vaikams, vaikai – tėvams.

Kaip parodė mūsų studijos, tokia politinė situacija, tėvų trauminė patirtis ir jų potrauminė savijauta veikė vaikų gyvenimą. Pirmiausia jie aki-vaizdžiai matė tėvų traumavimo pasekmes – sužalotą sveikatą, nuolatinę įtampą ir baimę. Tėvų gyvenimai ir patirtys buvo svarbios formuojantis jų vaikų charakteriui, vertybėms, pasaulėžiūrai. Tai tiesiogiai nurodo patys mūsų tyrimuose dalyvavę suaugę vaikai, dar subtiliau tai atskleidžia individualių istorijų giluminė analizė ilgalaikės psichoterapijos procese. Tiesa, tėvų patirtis vaikus veikė ne tik neigiamai, bet ir teigiamai – kaip pavyzdys, tiesos branginimas, tvirtumas, patriotizmas. Tarp tėvų ir vaikų psichologinės savijautos kiekybiniuose tyrimuose nustatytas tiesioginis ryšys – kuo prastesnė tėvų psichologinė būklė, tuo blogesnė ir vaikų psichologinė savijauta. Ypač didelę įtaką turi motinų savijauta.

Tačiau taip pat reikia pabrėžti, kad vaikų karta nuo tėvų skiriasi. Jų trauminė patirtis yra kitokia, per gyvenimą jie yra patyrę mažiau trauminių įvykių negu tėvai. Visų trijų imčių – sovietų represijų antros kartos, Holokausto antros kartos ir palyginamosios, represijų nepatyrusių grupės – trauminės patirties įverčiai nesiskiria. Taigi jie nebeneša tokios traumų naštos kaip jų tėvai. Taip pat nesiskiria ir visų tirtų grupių kiekybiniai psichikos sveikatos rodikliai. Vadinasi, jiems nebūdingi jokie psichopatologiniai simptomai. Skirtumai tarp nukentėjusių ir sąlyginai nenukentėjusių grupių pasireiškia subtilesniais požymiais – padidėjusio dirglumo, vengimo tendencijomis, tam tikrais charakterio ypatumais.

Kiekybiniai empiriniai didelių imčių tyrimai leidžia pamatuoti kai kuriuos svarbius rodiklius, nustatyti tarpgrupinių skirtumų tendencijas, bet neleidžia subtiliau išsiginčioti į žmonių individualias patirtis ir gyvenimo trajektorijas. Bet kiekybiniai tyrimai yra patikimas pagrindas formuluojant naujų tyrimų hipotezes ir kryptis. O nauji tyrimai yra labai reikalingi.

THE CHILDREN OF REPRESSION VICTIMS: LITHUANIAN RESEARCH ON THE TRANSGENERATIONAL EFFECTS OF TRAUMA

Danutė Gailienė

Summary

In trauma psychology, the transgenerational transfer of trauma refers to the effects of the parents' traumatic experiences on children, who have not directly

experienced the same. The article discusses the Vilnius University studies on the effects of the Soviet and Nazi repressions on their victims and their children. The experience of the repressed families who have lived under Communist rule is peculiar because even after they left the prisons and labor camps, they continued to be persecuted for several decades, all the way until the Communist system disintegrated. This also meant a specific experience in the families, where the parents' traumas were not discussed not only because of psychological reasons, but also because of political ones. The political situation, the traumatic experience of the parents and their post-traumatic state affected the lives of the children. They clearly saw the aftermath of the parents' trauma – poor health, constant stress and fear. The parents' experiences were an important factor in developing the children's character, values and worldviews. The grown-up children who participated in our studies indicate that directly, and the in-depth analysis of individual stories in the process of long-term psychotherapy reveal that even more subtly. However, the parents' experiences had not only negative, but also positive effects on the children – as an example of valuing the truth, being strong and patriotic. The psychological state of the parents and the children is directly related – the worse the condition of the parents, the worse the psychological state of the children. The state of the mothers was especially influential. The studies also revealed that the children's generation is different from the parents. Their traumatic experiences are different; they have experienced less traumatic events than their parents. All three samples – the second generation of the Soviet repressions, the second generation Holocaust survivors and the control group who had not experienced repressions – presented the same valuations of traumatic experiences. It means that they are no longer burdened with the trauma as their parents are. The quantitative indicators of mental health were also the same in all the studied groups. This means that no psychopathological symptoms apply to them. The differences between the survivors and the relatively unharmed groups are revealed more subtly – as increased irritability, avoidance tendencies, and certain character traits.

Publikacijos

ACADEMIA LITUANA CATHOLICA SCIENTIARUM

FONTES
HISTORIAE LITUANIAE

Vol. XII

DESCRIPTIO TOPOGRAPHICA
DECANATUS UKMERGENSIS
A. D. 1784

Edidit
SIGITAS JEGELEVIČIUS

VILNAE, 2013

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

LIETUVOS
ISTORIJOS ŠALTINIAI

XII tomas

UKMERGĖS DEKANATO
TOPOGRAFINIS APRAŠYMAS
1784 M.

Parengė
SIGITAS JEGELEVIČIUS

KATALIKŲ AKADEMIJA

Pilies g. 8
VILNIUS, 2013

Redaktorių kolegija

Dr. Darius BARONAS
Lietuvos istorijos institutas

Dr. vysk. Jonas BORUTA SJ
Lietuvių katalikų mokslo akademija

Dr. Liudas JOVAIŠA
Vilniaus universitetas

Dr. Mindaugas PAKNYŠ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Dr. Arūnas STREIKUS
Vilniaus universitetas

Dr. Paulius V. SUBAČIUS
Vilniaus universitetas

ISSN 1392-0502

© Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2013

© Sudarymas ir parengimas – Sigitas Jegelevičius, 2013

TURINYS

ĮVADAS	373
FOREWORD	377
SANTRUMPOS	381
UKMERGĖS DEKANATO TOPOGRAFINIS APRAŠYMAS 1784 M.	383
Deltuvos parapija	385
Kėdainių parapija	391
Kavarsko parapija	397
Kurklių parapija	405
Naujamiesčio parapija	417
Anykščių parapija	427
Apytalaukio parapija	439
Pagirių parapija	447
Pumpėnų parapija	457
Ramygalos parapija	465
Raguvos parapija	477
Siesikų parapija	485
Senojo Panevėžio parapija	489
Šėtos parapija	499
Troškūnų parapija	507
Traupio parapija	513
Ukmergės parapija	519
Vadoklių parapija	531
Žeimių parapija	537
ASMVARDŽIŲ RODYKLĖ	543
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	549

ĮVADAS

Lietuvių katalikų mokslo akademija 2001–2011 m. serijoje *Lietuvos istorijos šaltiniai* išleido vertingo ir įvairiais aspektais įdomaus XVIII a. paskutinio ketvirčio šaltinio šešis tomus. Tai Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio 1782–1784 m. surengtos generalinės vizitacijos Kauno, Breslaujos, Ukmergės ir Pabaisko dekanatų aprašymus bei Žemaičių vyskupijos 1611–1651 ir 1675–1677 m. vizitacijų aktus.

Baigiantis Masalskio surengtai vizitacijai buvo sukurtas dar vienas tyrinėtojamam mažiau žinomas, bet ne mažiau vertingas už vizitacijų aprašymus šaltinis, – Vilniaus vyskupijos dekanatų/parapijų topografiniai aprašymai. Šie aprašymai buvo skirti ne vyskupijos, apskritai ne Bažnyčios reikmėms, nors buvo kuriami per Bažnyčios institucijas. Jie turėjo būti panaudoti kuriant Abiejų Tautų Respublikos žemėlapi. Buvo surašyti parapijose pagal vyskupo dekanams išsiuntinėtą schemą, kaip ir parapijų vizitacijų aprašymai. Topografinių aprašymų apimtis ir informatyvumas manomai priklausė nuo dekanų supratimo, išprusimo ir požiūrio į šią neeilinę valstybės užduotį.

Neišliko ar iki šiol nerasta kai kurių dekanatų vizitacijos aprašymų. Lygiai taip pat turime ne visus topografinius aprašymus. Lietuvos valstybės istorijos archyve, pagal tradiciją vadinamų senųjų aktų komplekse, Nikitos Gorbačevskio XIX a. trečiame ketvirtyje sudarytame jo išleisto katalogo papildomame apyraše yra 11 dekanatų topografiniai aprašymai (LVIA, f. SA, Nr. 19245–19255: Vilniaus, Rodūnės, Kauno, Trakų, Ašmenos, Radaškovičių, Svyrių, Breslaujos, Kupiškio, Ukmergės ir Minsko dekanatai). Knygos vienodai įrištos į kieto kartono viršelius, aplipdytus/aptrauktus melsvu ar žalsvu plonu popieriumi. Knygų nugarėlė odinė. Vienodai apipavidalinti visų knygų viršeliai. Visa tai buvo padaryta, manytina, dar XVIII a. pabaigoje.

Gorbačevskio apyraše visoms šioms knygoms, pradedant Vilniaus dekanatu, duota vienoda antraštė (kinta tik dekanato pavadinimas), pavyzdžiui: *Виленский деканат, книга содержащая в себе перечень причисленных к нему местечек, сёл, околиц, и т[ому] под[обное] с указанием их положения и расстояния от данного поселка и дорог, которые к нему ведут 1784 г. (Vilniaus dekanatas. Knyga, kurioje išvardyti jam priskirti miesteliai, kaimai, bajorkaimiai ir pan., nurodyta jų [geografinė] padėtis ir atstumas nuo konkrečios bažnyčios bei prie jos vedantys keliai. 1784 m.).*

Dar nežinoma, kur šios knygos buvo laikomos XIX a. pirmoje pusėje, kai jau nebebuvo valstybės užsakovo. XIX a. viduryje jos pateko į Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos muziejų, o iš jo – į dabartinio Lietuvos valstybės istorijos archyvo pirmtako, – 1852 m. įsteigto Vilniaus centrinio senųjų aktų knygų archyvo, – saugyklos. Tai buvo vienas pirmųjų Rusijos imperijos periferijoje įsteigtų istorinio tipo valstybinių archyvų. Apskritai neaišku, kodėl šios topografinių aprašymų rankraštinės knygos iš Vilniaus senienų muziejaus pateko ne į Vilniaus viešąją biblioteką, o į valstybės archyvą. Pagal nuostatus, minėtame archyve turėjo būti kaupiami ir saugomi tik juridinę reikšmę turintys dokumentai, pavyzdžiui, archyvas perdavė Vilniaus viešajai bibliotekai ypač vertingą rinkinį – karališkąsias privilegijas, kaip neturinčias juridinės reikšmės, taigi neatitinkančias archyvo profilio. Galbūt Gorbačevskį nuo tokio žingsnio sulaukė tai, kad aprašymuose minimi dvarai, kaimai, karčemos ir t. t., jų savininkai bei dvarų ir kt. gyvenviečių ar valdų geografinė padėtis.

Buvusią šių rankraštinių knygų saugyklą – Vilniaus senienų muziejų – rodo Vilniaus, Rodūnės, Svyrių, Ašmenos ir Minsko dekanatų knygų viršelio vidinėje pusėje išlikusios lipdės su įrašu *Ex manuscriptis / Bibliothecae Musei Archeologici / Vilnensi / N.* Kitose knygose tėra tik buvusių lipdžių žymės. Visų knygų apatinio lauko viduryje buvo ankstesnio jų savininko spaudas, bet jis tvarkingai iškirptas. Kai kuriose knygose likusi tik pirmoji spaudo eilutė *Ex Bibl.* Neatmestina mintis, kad jos buvo patekusios į privačios bibliotekos rinkinius.

Čia skelbiamas Ukmergės dekanato topografinis aprašymas (LVIA, f. SA, Nr. 19254). Ukmergės dekanatas pasirinktas ne dėl to, kad jau paskelbtos šio dekanato vizitacijos. Iš žinomų, rengėjo nuomone, tai pats išsamiausias aprašymas. Ukmergės dekanato daugelio parapijų topografinis aprašymas tiek detalus ir vaizdingas, kad siūlosi tiesiog jį uždėti dabartinio šio regiono žemėlapiu ir sulyginti vietovaizdžio pokyčius. Vis dėlto vienos kitos parapijos topografinis aprašymas surašytas aplaidžiau, mažiau detalus, surašytos ne visos gyvenvietės ir pakelės karčemos. Ukmergės dekanato topografinis aprašymas – tai ypatingos vertės šio regiono topografijos ir istorinės geografijos šaltinis. Kaip priešingybę Ukmergės dekanato aprašymui galima nurodyti Trakų dekanato topografinį aprašymą (LVIA, f. SA, Nr. 19248). Tai itin glaustas, formalus ir teikiantis minimalią informaciją. Pagal jį netgi sunku suvokti topografinę parapijos situaciją. Trakų dekanato parapijų aprašymai rašovo perrašyti stambiu braižu, kad būtų daugiau puslapių.

Publikuojamo topografinio aprašymo knyga (formatas 21 × 34,2 cm) įrišta į kieto kartono viršelį, aptrauktą plonu žalsvu popieriumi. Odinė nugarėlė suplyšusi, jos viršutinės pusės jau nėra (kai sudarytojas 1997 m. lapkričio 25 d. pirmą kartą žiūrėjo ir kopijavo šią knygą, užrašuose įrašė: „Įrišimas neblogas, nugarėlė pusėtinai išlikusi“). Viršelis apibrėžtas 2 mm storio juodo rašalo rėmeliu. Įrašas viršelyje: *X. Dekanat / Wilkomierski / Ru 1784* ir žemiau juodu rašalu pagal abėcėlę išvardytos knygoje aprašytos parapijos, nurodyta kuriame puslapyje prasideda parapijos aprašas. Knygos popierius baltas. Tekstui skirtas lapo plotas rašovo apibrėžtas rėmeliu ir suliniuotas. Visas knygos tekstas perrašytas vieno rašovo. Sunumeruoti knygos puslapiai (150), bet bylos gale XX a. archyvarų įrašytas lapų skaičius (75). Tekstas yra 145 puslapiuose. Puslapiai 32, 90, 98, 102 ir 150 buvo tušti, bet valstybės archyve 150 puslapis XX a. panaudotas tvirtinamajam lapų skaičiaus įrašui bei įvairiems tarnybiniams spaudams.

Parapijų aprašai nenumeruoti. Skelbiant šaltinį, kiekvienam aprašui duotas eilės numeris, įrašytas laužtiniuose skliaustuose.

Knygos panaudojimo lape 2012 m. birželio 4 d. buvo 25 įrašai. Pirmą kartą žiūrėta 1958 m. balandžio 17 d. bene baltarusių tyrėjo (parašas neįskaitomas). Visi kiti – lietuvių tyrėjai. Ne pro šalį paminėti, kad Lenkijos tyrėjai šią knygą aptiko tik 2004 m., kai ją žiūrėjo B. Zdrojewska (2004-03-03). Daugiau Lenkijos tyrėjų šios knygos nežiūrėjo.

Lietuvos valstybės istorijos archyve (f. 694, ap. 1, b. 3504) yra Ukmergės dekanato 11 parapijų (iš 19) pirminiai, klebonų surašyti ir jų pasirašyti topografinių aprašymų tekstai. Šie aprašymai pažymėti vyskupijos archyvo numeriais, kaip ir vizitacijų aprašymai. Tai Deltuvos (Nr. 619, l. 322–326), Kavarsko (Nr. 611, l. 285–287; yra parapijos kartoschema), Kurklių (Nr. 612, l. 288–293), Anykščių (Nr. 605, l. 245–255), Pagirių (Nr. 601, l. 227–231), Raguvos (Nr. 599, l. 217–220), Siesikų (Nr. 595, l. 199–200), Šėtos (Nr. 594, l. 195–198), Troškūnų (Nr. 591, Nr. 181–182), Traupio (Nr. 590, l. 177–179), Ukmergės (Nr. 586, l. 153–159). Rašyta abiejose lapo pusėse. Pirminiai parapijų topografiniai aprašymai klebonų surašyti ant melsvo (pigėsnio juodraštinio?) popieriaus.

Ukmergės dekanate sisteminant ir perrašant šiuos klebonų atsiųstus tekstus, jie buvo nežymiai redaguoti, bet liko iki galo nesuvienodinta jų struktūra.

Praėjusio šimtmečio septintame dešimtmetyje ši byla įrišta į tvirtą elektrokartono viršelį, bet išsaugotas ir kartu su knyga įrištas senas bordo spalvos plono kartono viršelis, ant kurio juodu rašalu užrašyta Nr. 549 (šiuo

numeriu pažymėtas pirmas knygoje esantis Lentupio parapijos aprašymas). Ant elektrokartono viršelio mėlynu rašalu užrašyta netiksli antraštė: *Книга визитаций костелов по деканатам виленской епархии 1784* (Vilniaus vyskupijos bažnyčių vizitacijų dekanatuose knyga. 1784). Knygoje/byloje yra 900 puslapių.

Lenkų tyrėjams ši knyga buvo žinoma nuo seniau (dar 1994 m. balandžio 30 d. ja naudojosi dr. Józefas Maroszekas). Tik lenkų tyrėjai visur pabrėždavę joje esant vien Užnerio, Volkovysko ir Vilniaus dekanatų aprašymus, t. y. kas tilpo į juos dominusio paribio sąvoką, įjungiant ir Vilnių. Knygoje be minėtų dar yra Breslaujos, Kupiškio, Pabaisko, Svyrių dekanatų parapijų aprašymų. Kupiškio dekanato parapijų aprašymai kiek panašūs į Ukmergės dekanato topografinius aprašymus.

Čia paminėtų abiejų knygų tekstų būklė gera. Tekstai parašyti ir perrašyti juodu rašalu, natūraliai virtusiu rudu dėl gamtinės kilmės rašalo dažiklio savybių. Nesunkiai skaitomi, išskyrus pasitaikančias skuboto rašymo pasekmes.

Ukmergės dekanato parapijų vizitacijų aprašymai ir geografiniai/topografiniai aprašymai papildo vieni kitus. Taip išplečiamas regiono istorinės geografijos informacijos masyvas.

Rengiant publikaciją, naudotasi šaltinio skelbimo principais, išdėstytais ir taikytais jau išleistose Kauno, Breslaujos, Pabaisko, Ukmergės dekanatų aprašymų publikacijose *Lietuvos istorijos šaltinių* serijoje. Pridedamos asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės.

FOREWORD

The Lithuanian Catholic Academy of Science in 2001–2011 in the series *Lietuvos istorijos šaltiniai (Lithuania's History Sources)* published six volumes of a valuable and in many aspects interesting source of the final quarter of the 18th c. They were the accounts of the general visitations of the Kaunas, Breslauja, Ukmergė and Pabaiskas decanates prepared by Vilnius Bishop Ignotas Masalskis in 1782–1784 as well as the visitation acts of the Samogitian diocese in 1611–1651 and 1675–1677.

As the visitation organized by Masalskis was ending another source less known to researchers but no less valuable than the visitation accounts was created – the topographical descriptions of the decanates/parishes of the Vilnius Diocese. These descriptions were not for the needs of the diocese, in general, nor of the Church, although they were created through a Church institution. They were to be used for drawing up a map of the Republic of Both Nations. They were written up in the parishes according to the scheme sent out by the bishop to the deans, as also were the accounts of the parish visitations. The scope and amount of information in the topographical descriptions supposedly depended on the understanding, awareness and approach of the deans toward this extraordinary task of the State.

The accounts of the visitations of some decanates have not survived or have not been found up to now. Likewise, we do not have all the topographical descriptions. In the Lithuanian State Historical Archives, in the according to tradition called complex of old acts, in the supplementary list of the directory published by Nikita Gorbachevsky in the third quarter of the 19th c., there are topographical descriptions of 11 decanates (*LVIA*, f. SA, no. 19245–19255: Vilnius, Rodūnė, Kaunas, Trakai, Ašmena, Radaškovičiai, Svyriai, Breslauja, Kupiškis, Ukmergė and Minsk decanates). The books are uniformly bound in hard cardboard covers, glued over/overlaid with a thin bluish or greenish paper. The spines of the books are leather. All the book covers are decorated in the same way. All this was done, supposedly, by the end of the 18th c.

All of these books in Gorbachevsky's list, beginning with the decanate of Vilnius, are given the same title (only the name of the decanate changes), for example: *Виленский деканат, книга содержащая в себе перечень причисленных к нему местечек, сёл, околиц, и т[ому] под[обное] с*

указанием их положения и расстояния от данного поселка и дорог, которые к нему ведут 1784 г. (Vilnius decanate, the book, which lists the towns, villages, etc. assigned to it, their [geographical] position and distance from a particular church as well as the roads leading to it in 1784).

It is not yet known where the books were stored in the first half of the 19th c., when the state was no longer the customer. In the middle of the 19th c., they came to the depositories of the Vilnius Temporary Archaeological Commission Museum, and from it to the forerunner of the current Lithuanian State Historical Archives – the Vilnius Central Archive for Old Books Acts established in 1852. It was one of the first historical type state archives established in the periphery of the Russian Empire. In general, it is not clear why the manuscript books of these topographical descriptions were sent from the Museum of Antiquities in Vilnius not to the Vilnius Public Library, but to the State Archives. According to the regulations, the mentioned archive had to collect and store only documents with a legal meaning. For example, the archive gave to the Vilnius Public Library a particularly valuable collection – the royal privileges, as having no legal meaning, and thus not meeting the profile of the archive. Maybe Gorbachevsky refrained from such a step because the descriptions mention estates, villages, inns, etc., their owners and the geographical location of mansions and others settlements or properties.

The remaining adhesive wafers entry *Ex manuscriptis / Bibliothecæ Musei Archeologici / Vilnensi / N.* in the inside covers of the decanate books of Vilnius, Rodūnė, Svyriai, Ašmena and Minsk show the former depository of these manuscript books – the Vilnius Museum of Antiquities. In the other books there are only signs of old adhesives tags. In the lower middle of the field of all of the books was the stamp of the previous owner, but it is neatly cut out. In some of the books only the first line of the stamp of *Ex Bibl.* remains. One can not reject the idea that they might have been in the collections of private libraries.

Here is published the topographical description of the Ukmergė Decanate (LVIA, f. SA, no. 19254). The Ukmergė Decanate is not chosen because its visitation has already been published. In the editor's opinion from the known descriptions it is the most comprehensive. The topographic description of many parishes of the Ukmergė Decanate is so detailed and vivid that one is tempted to just put it on the current map of the region and to compare the changes in the landscape. Nevertheless, the topographic description of one or another parish was written more negligently, with less detail, and not

all the settlements and roadside inns are listed. The topographic description of the Ukmergė Decanate is a source of particular value of this region's topography and historical geography. As a converse to the Ukmergė Decanate description one can specify the topographic description of the Trakai Decanate (LVIA, f. SA, no. 19248). It is very brief, formal and provides minimal information. It is difficult to comprehend the topographic situation of the parish according to it. The descriptions of the Trakai decanate's parishes are rewritten in a very large script so that there would be more pages.

The published book (format 21 × 34,2 cm) of the topographic description is bound with a hard cardboard cover, sheathed with a thin layer of greenish paper. The leather spine is torn, its upper half is now missing (when the editor looked at and copied this book for the first time on 25 November 1997, in his notes he wrote: „binding good, spine properly preserved“). The cover is defined with a 2 mm thick black ink frame. The inscription on the cover is: *X. Dekanat / Wilkomierski / Ru 1784* and below in black ink are listed alphabetically the parishes described in the book, and the page on which the description of the parish begins. The paper of the book is white. The area of the page for the text is defined with a frame and lined. The whole text of the book was rewritten by one scribe. The pages of the book (150) are numbered, but at the end of the file the number of sheets (75) is inserted by 20th c. archivists. There is text on 145 pages. Pages 32, 90, 98, 102 and 150 were blank, but in the State Archives page 150 was used in the 20th c. for the entry confirming the number of sheets, and various service stamps.

The inventories of the parishes are not numbered. Publishing the source, each description is given a serial number, listed in square brackets.

In the sheet about the use of the book on June 4, 2012 there were 25 entries. First looked at on April 17, 1958 perhaps by a Belarusian scholar (the signature is illegible). All the others were Lithuanian scholars. It is worth mentioning that Polish scholars discovered this book only in 2004 when it was viewed by B. Zdrojewska (2004-03-03).

In the Lithuanian State Historical Archives (f. 694, ap. 1 b. 3504) are the primary texts of the typographic descriptions of 11 parishes (out of 19) in the Ukmergė Decanate, prepared and signed by the pastors. These descriptions are marked with numbers of the diocese archive, as are the accounts of the visitations. They are of Deltuva (No. 619, l. 322–326), of Kavarskas (No. 611, l. 285–287, there is a rough sketch of the parish), of Kurkliai (No. 612, l. 288–293), of Anykščiai (No. 605, l. 245–255), of Pagiriai (No. 601, l. 227–231), of Raguva (No. 599, l. 217–220), of Siesikai (No. 595, l. 199–200), of Šėta (No.

594, l. 195–198), of Troškūnai (Nr. 591, No. 181–182), of Traupis (No. 590, l. 177–179), of Ukmergė (No. 586, l. 153–159). There is writing on both sides of the sheet. The original topographical descriptions of the parishes were written by the pastors on the blue (cheaper rough copy?) paper.

In the Ukmergė Decanate while structuring and rewriting these texts sent by the pastors, they were edited slightly, but their structures were not completely unified.

In the 1960s this file was bound in a solid electrocarton cover, but the old burgundy-colored thin cardboard cover was retained and bound with the book, on which with black ink was written No. 549 (this number is given to the first in the book description of the Lentupis parish). On the cover of electrocarton with blue ink is written the inaccurate headline: *Книга визитаций костелов по деканатам виленской епархии 1784* (*Book of the Church Visitations in the Decanates of the Diocese of Vilnius. 1784*). The book/file has 900 pages.

Polish scholars knew about this book earlier (dr. Józef Maroszek used it on April 30, 1994). Only the Polish scholars stressed everywhere that in it were only the descriptions of only the Užneris, Volkovysk and Vilnius decanates, i.e. what could fit into the concept of the borderland which interested them, also including Vilnius. In the book in addition to the mentioned there are descriptions of the parishes in the Breslau, Kupiškis, Pabaiskas, Svyriai decanates. The descriptions of the Kupiškis decanate parishes are quite similar to the topographic descriptions of the Ukmergė decanate.

The condition of the texts of both here mentioned books are good. The texts were written and rewritten in black ink that naturally changed to brown due to the natural origin properties of the dye ink. They are easily read, except for the occurring consequences of hasty writing.

The descriptions of the visitations of the Ukmergė decanate parishes and geographical/topographical descriptions complement each other. In this way the array of information on the region's historical geography is expanded.

In preparing the publication the principles of announcing the source set out and applied in the already released Kaunas, Breslau, Pabaiskas, and Ukmergė decanate descriptions in the series *Lithuania's History Sources* were used. Indices of personal names and place names were added.

SANTRUMPOS

j. – jegomość	jw. – jaśnie wielmożny
jj. – ich mość	jwj. – jaśnie wielmożni ich mości
jjpp. – ich mości panowie	jwjpp. – jaśnie wielmożny jegomość pan
JKM – Jego Królewska Mość	jww. – jaśnie wielmożni
jks. – jegomość ksiądz	ks. – ksiądz
jks. ks. – jegomość ksiądz książę	ksks. – księża
jksks. – jaśnie księża	p. – pan, pani
jmc. – jegomość	pp. – panowie, panów
jmc. p. – jegomość pan	w. – wielmożny
jo. – jaśnie oświecony	wj. – wielmożny jegomość
jo. ks. – jaśnie oświecony książę	wjks. – wielebny jegomość ksiądz
jo. ksci jmc – jaśnie oświecone książęci ich mości	wjpp. – wielmożny jegomość pan
jp. – jegomość pan	wjppp. – wielmożni ich mość panowie
jpp. – ich mość panowie	W. Ks. Litt. – Wielkie Księstwo Littenwskie
	ww. – wielmożni

Ukmergės dekanato
topografinis aprašymas
1784 m.

PARATA DZIŁWAŁOWA

III

Kościół Parafialny w włości Dziwattow położony
w powiecie y Dekhanacie Włhumierskim, wiosli y
miejscu do tej Parafij należące są, w tymże powie
cie według porządku Alfabetu ułożone iaku ku po
sobie idą

Alkace rozmaitych Panow Zabiędzy zabielskiego, Pru
żawskiego, Szawłowskiego, Konewy na zachod let
ni względem kościoła Dziwattowskiego pół mili
dobro

Borkusztu 70 Siarczcia Kadziwidy Krzyżczy 1000
na zachod letni ćwierć mili leśnicy.

Koniewszczyzna 70 Zabiędzy na południe pół mili leśnic
Dziwattow wieś w której kościół Parafialny iest pun
ktem, względem którego czyni się opisania całej
Parafij, ta wieś należy do Włd starostwa Kółtate
row Przewalskiego, y Dekhanij Dziwattowskiej.

Dziwattow Dwor starostwa na letni wstchod Kółtate
2000

Dziwattow Dwor 70 Przewalskiego na zachod ziemowy
Kółtate 1000

Dziwattow Dwor 70 Zabiędzy na południe mila leśnic

Dziwattow 70 Zabiędzy na południe
mila leśnic

Dziwattow 70 Cedrowskiego na południe mila leśnic

[1]

PARAFIA DZIEWIAŁTOWSKA

1mo

[p. 1] Kościół parafialny we wsi Dziewiałtów położony w powiecie i dekanacie wilkomierskim, wioski i miejsca do tej parafii należące, są w tym że powiecie, według porządku alfabety ułożone, jak tu po sobie idą.

Ałkacze różnych panów Zabięły, Zabielskiego, Gruzewskiego, Szałkowskiego, Kończy na zachód letni względem kościoła dziewiałtowskiego pół mili dobre.

Bortkuszki jo. księżęcia Radziwiłły krajczego litewskiego na zachód letni ćwierć mili letkiej.

Borowszczyzna jw. Zabięły na południe pół mili letkie.

Dziewiałtów wieś, w której kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii, ta wieś należy do ww. Soroków kołatorów, Gruzewskiego i plebanii dziewiałtowskiej.

Dziewiałtów dwór Soroków na letni wschód kroków 500.

Dziewiałtów dwór jp. Gruzewskiego na zachód zimowy kroków 1000.

Dziewiałtów dwór jw. Zabięły na południe mila letka.

Dziewiałtowele folwark jw. Zabięły na południe mila letka.

Dziewiałtówek jp. Cedrowskiego na południe mila letka. [p. 2]

Dawidziszki jo. księżęcia Radziwiłły między wschodem zimowym i południem dwie ćwierci mili.

Dymyszyszki jo. księżęcia Radziwiłły tej że samej odległości na południe.

Dyrże jw. Zabięły na południe mila mierna.

Ejtekańce jp. Zabielskiego na zachód letni pół mile letkie.

Grzyżyki jksks. dominikanów wileńskich na zachód letni ćwierć mili.

Januszki jo. księcia Radziwiłły między wschodem letnim i zimowym ćwierć mili.

Jakutyszki jksks. dominikanów wileńskich na zachód zimowy pół mili.

Jawojsze jo. księcia Radziwiłły na zachód letni ćwierć mili.

Kałwiale jw. Zabięły i jo. księcia Radziwiłły na południe mila jedna.

Kończyszki jksks. pijarów wilkomierskich na zachód zimowy mila wielka.

Kurmele jp. Kończy między zachodem zimowym i południem pół mili.

Krejwie jp. Gruzewskiego na zachód letni ćwierć mili.

Leonpol dwór jo. księcia Radziwiłły na wschód zimowy pół mile letkie.

Lejbiszki jo. księcia Radziwiłły na południe ćwierć mili.

Masciańce jp. Cedrowskiego na południe mila jedna.

Miłaszuny folwark jksks. dominikanów wileńskich na zachód zimowy pół mile dobre.

Nowiki jo. księcia Radziwiłły między wschodem zimowym i południem ćwierć mili.

Niukacze jo. księcia Radziwiłły między wschodem [p. 3] zimowym i południem tej że samej odległości.

Pauzole jw. Zabięły na południe mila letka.

Puczaliszki jw. Zabięły na południe pół mili.

Poszyle jp. Cedrowskiego na południe mila jedna wielka.

Pakałnie jw. Zabięły na południe mila wielka.

Puczany jp. Kontowta na południe mila wielka.

Radziuny jw. Zabięły na południe pół mile dobre.

Ruryszki jw. Zabięły i jp. Cedrowskiego na południe pół mile dobre.

Szumsze jj. panów Szumskiego i Kończy na południe pół mile dobre.

Szemetyszki ww. Soroków na północ ćwierć mili.

Szaudynia jw. Zabięły folwark i karczma na południe mila mierna.

Stymbury jo. księcia Radziwiłły, Zabięły, Cedrowskiego na zachód zimowy mila jedna.

Sarajscie jksks. dominikanów wileńskich na zachód letni pół mile dobre.

Skistorojscie ww. Soroków na zachód letni kroków 1000.

Soroczyn ww. Soroków na wschód zimowy pół ćwierci mili.

Salecie jo. księcia Radziwiłły między północą i zachodem letnim pół mili.

Talkuny jo. księcia Radziwiłły na zachód letni pół mili.

Użurość folwark jo. księcia Radziwiłły na północ pół mile letkie.

Urwaniszki zaścianek ww. Soroków na wschód letni ćwierć mili.

2do

Od tego parafialnego kościoła kościoły w okolicy sąsiedzkie są następujące. [p. 4]

Wiłkomierz kościół parafialny i jksks. pijarów wiłkomierskich w tym że powiecie i dekanacie na wschód letni mila letka.

Kościół parafialny pobojski w województwie wileńskim, w dekanacie pobojskim na wschód zimowy mila jedna.

Wiepsze filia upnicka w powiecie wiłkomierskim, w dekanacie pobojskim na południe mila wielka.

Siesiki kościół parafialny w powiecie, w dekanacie wiłkomierskim na zachód letni mila wielka.

Zbór kalwiński na południe we wsi Dziewiąttów na kroków 500.

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła dziewiałtowskiego są Wilno miasto stołeczne na wschód zimowy mil dwanaście.

Wilkomierz miasto sądowe nad Świętą rzeką na wschód letni mila mała.

Kowno miasto sądowe na południe mil dziewięć.

Kiejdany jo. książąt Radziwiłłów na zachód zimowy mil siedem wielkich.

4to

Droga z Dziewiałtowa do Wilna po większej części niedobra i górzysta.

Droga z Dziewiałtowa do Kowna górzysta i mokra miejscami.

Droga z Dziewiałtowa do Kiejdan bardzo mokra i wyboista.

Z Dziewiałtowa do Wilna letnią suchą drogą jazdy bez ciężaru spieszenie jadąc dzień jeden.

Zimową dzień jeden rano wyjeżdżając, a z mrokiem dobrym przybывая. [p. 5]

Z Dziewiałtowa do Wilkomierza jazdy trzy kwadransie letnią i zimową drogą.

Z Dziewiałtowa do Kowna letnią suchą drogą dzień jeden, mokrą drogą na zajutrz, na godzinę siódmą lub ósmą może stanąć, zimową dzień jeden.

Z Dziewiałtowa do Kiejdan zimową drogą dzień jeden wcześniej jazdy, letnią porą półtora dnia dla bardzo złej drogi.

5to

Błoto Płaczewo do mil 6 dłużyny i szerzyny na północ podchodzi pod wioskę Salecie i Użurojść, z tegoż błota poczyna się rzeczka Stara i płynie stroną północną, wpadając do Świętej rzeki i graniczy z parafią wilkomierską.

Jeziorka cztery w polu dziewiałtowskim ww. Soroków, w małej odległości jedne od drugiego, po sznurów dziesięć, dwa leżą na północ, a dwa na wschód zimowy, przy których stojące niewielkie błoto.

Stroną wschodu zimowego płynie Święta rzeka, którą spływając drzewo spławiając do Kowna, i rozgranicza z parafią dziewiałtowską z parafią pobojską, powiat wilkomierski z województwem wileńskim.

Stroną zachodu letniego z błota Płaczewa poczyna się błoto i rzeczka, zowiąca się Armona, płynie stroną południową szrodkiem parafii dziewiałtowskiej. Mniejsze błoto i ruczaje w stronie zachodu letniego, zowią się Jodupis pod wioską Sarajście i Szwintupis pod wioską Atkacze. Spad mają obydwu do błota i rzeczki Armony i graniczą z parafią siesicką, stroną [p. 6] południową graniczy z parafią upnicką. Parafia dziewiałtowska równo z puszcza Wiepszowską sytuowana w parafii upnickiej.

Staw ww. Soroków na rzece Starej długości prętów 100, szerokości 50 na północ.

Na tej że samej rzece stawek mały jo. księcia Radziwiłły długości prętów 50, szerokości 30, między wschodem letnim i zimowym, od kościoła pół mile letkie.

Stawek na rzece Armonie jo. księcia Radziwiłły o długości i szerokości prętów 10, leży na południe od kościoła pół mile.

Stawek na tej że rzece Armonie jw. Zabiełły długości i szerokości prętów 10, między górami na południe od kościoła pół mile dobre.

6to

Cała parafia dziewiałtowska jest położona w żyznym i równym polu, prócz bardzo małych zarośli niektórych gajów i lasu zdatnego na opał w stronie zachodu zimowego około wsi Stimbur jo. księcia Radziwiłły, w koło Kończyszek jksks. pijarów wiłkomierskich, w koło jp. Kontowta, w koło folwarku Miłaszun, wsi Jakutyszek. Rozległość onego mila może bydź dłuższy i szerszy. W stronie północnej gaj Użurojście wielkości na włókę jedną, w którym drzewo brzożowe, osinowe znajduje się. W stronie wschodu zimowego gaj Leonpolski i Lejbiszki na trzy włoki rozciąga się, w tym znajduje się drzewa sosny, jodły i brzoży.

7to

Młynów w parafii dziewiałtowskiej znajduje się pięć. Na rzece Starej jo. księcia Radziwiłły dwa, na tej że rzece młyn ww. Soroków, na rzece Armonie młyn jo. księcia Radziwiłły i jw. Zabiełły. W których młynach znajdują się waluze do walenia sukna prostego. Innych machin, tak wodnych jako wietrznych, ani miejsc starożytność oznaczających nie masz.

8vo

Drogi partykularnie w tej parafii podług miary mil tak się opisują.

1mo. Droga do Wiłkomierza począwszy od kościoła dziewiałtowskiego między wschodem letnim i zimowym otwartym polem, w lewej stronie daje się widzieć dwór ww. Soroków, do którego od kościoła jest grobla umyślnie zrobiona i drzewem wysadzona, dalej jadąc do karczmy ww. Soroków Urwaniszkele zwanej, pod którą na rzece Starej znajduje [p. 7] się mostek dla wygody w czasie powodzi, okazuje się w lewej ręce wieś ww. Soroków Szymetyszki, w prawej ręce wieś Soroczyn pod gajem Leonpolskim, a za gajem i zaroślami małymi wieś Januszki jo. księcia Radziwiłły nad rzeką Starą. I tu rozdziela granica parafii dziewiałtowskiej od parafii wiłkomierskiej.

2do. Droga do Leonpola jo. księcia Radziwiłły i kościoła pobojskiego parafialnego na wschód zimowy przez pole otwarte i gaj Leonpolski równa, pod którym to dworem Leonpolskim znajduje się most na Świętej rzece. I tu się kończy granica parafii dziewiałtowskiej.

3tio. Droga do kościoła upnickiego otwartym polem na południe równa i prosta. Taż sama idzie do wiosek, dworów w stronie południowej sytuowanych, dwóch karczm na tej że drodze jw. Zabięły i jp. Cedrowskiego, w lewej ręce dają się widzieć Lejbiszki, Niukacze, Nowiki, Dawidziszki, Puczaliszki, Dymyszyszki, Radziuny, Ruryszki, Borowszczyzna, Szaudyńia karczma i dwór jw. Zabięły, tamże most na Świętej rzece, Kałwele, Pakalnie, Dziewiałtówek jw. Zabięły i tu się rozdziela granica parafii dziewiałtowskiej od parafii upnickiej. W prawej stronie dają się widzieć rzadko małe zarosłe, dwór Kurmele jp. Kończy, dwór Dziewiałtow jw. Zabięły, karczma do tegoż dworu tym że nazwiskiem, Dziewiałtówek jp. Cedrowskiego i karczma tym że nazwiskiem, wieś Masiańce jp. Cedrowskiego, wieś Paużole, Dyrże jw. Zabięły.

4to. Droga do kościoła siesickiego na zachód letni, mimo dwór jp. Gruzewskiego, przez most na rzece Armonie będący, prosto pomiędzy łozowe krzaki, za którymi wieś Krejwy jp. Gruzewskiego, wieś Gryżyki jksks. dominikanów wilkomierskich na jednym polu równym w koło otoczone lasem małym po lewej ręce, a za tymi wsiami i chrościakiem małym wieś Ejtykańce jp. Zabielskiego. Droga ta wyboista, mokra i krzywa, ciągnie się przez zarosłe, ruczaj Świndupis w bród, wieś Atkacze różnych pp., Sarajście jksks. dominikanów. I tu się rozgranicza parafia dziewiałtowska z parafią siesicką. Z drogi do Siesik idącej pod wsią Krejwie zmiankowaną, w lewą rękę na zachód zimowy okazuje się droga mokra, wąska przez zarosłe gaj jodłowy do folwarku Miłaszun i wsi Jakutyszek jksks. dominikanów na jednym polu, między lasem do wsi Stimbur jo. księcia Radziwiłły, do Puczana jp. Kontowta w równym polu między lasami i folwarku Kończyszek z wioską jksks. pijarów wilkomierskich, małym lasem przedzielonego od Puczana i Stymburów, który graniczy z parafią siesicką.

5to. Droga z Dziewiałtowa na zachód letni do wsi Sarajścia ww. Soroków, Jawojszów, Bortkuszek, Tałkunów, Saleciów, Użurojścia otwartym polem i równym.

Parafia Dziewiałtowska niema w sobie żadnych granic wojewódzkich, [p. 8] powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie i dekanacie wilkomierskim, jako się wyżej o tym nadmieniło.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam.

Ks. Antoni Soroka pleban dziewiałtowski. [p. 9]

PARAFIA KIEYDANSKA

IMO

- Kościół Parafialny w mieście kieydanstkim w Świecie Kowieńskim, w Dekanacie Wileńskim położony wiośni y mieścu w tej Parafij drugiej w tymże Świecie Kowień, miała zaś do miasta Amoydzkiego, 8te Wielkiego równo znieciąg, rzeka, naktę w drugą parządnie Alfabety ułożone iaci tu po sobie idę.
- Subele 7te Strazyki między wschodem ziemowym wzięciem kościoła Kieydanstkiego mila wielka.
- Suble do Ekonomij Kowieńskiej pod wschodem ziemowym 1ta mila jedna.
- Giunkie 7te mejsza na południe mila jedna od kościoła.
- Dyżgie 7te Zabiełow na wschod letni pół mili od kościoła.
- Daukaynie 7te Domstkiego na wschod ziemowoy mila wielka od kościoła.
- Dwarczniki do Slobanij Kieydanstkiej należące na wschod ziemowoy pół mili od kościoła.
- Ergale do Slobanij Kieydanstkiej należące na wschod ziemowoy położone na 2000 krosow od kościoła.
- Jagminy Panow Woiwodstkich na południe, mila od kościoła.
- Jodkiszcie 7te Panow Zabiełow na wschod ziemowoy na 2000 krosow od kościoła.
- Kudziany do Ekonomij Kowieńskiej należące, na południe mila mała od kościoła.
- Kotuzia do Panow Zabiełow należące na wschod, letni pół mili od kościoła.
- Kumpie 7te Domstkiego na wsch od letni, mila od ko-

[2]

PARAFIA KIEJDAŃSKA

1mo

Kościół parafialny w mieście kiejdańskim w powiecie kowieńskim, w dekanacie wilkomierskim położony, wioski i miejsca do tej parafii służące w tym że powiecie kowieńskim, miasto zaś do Księstwa Żmudzkiego, powiatu wielońskiego, równa z Niewiażą rzeką należy, według porządku alfabety ułożone, jak tu po sobie idą.

Bublele jp. Strabejki między wschodem zimowym względem kościoła kiejdańskiego mila wielka.

Buble do ekonomii kowieńskiej pod wschodem zimowym leżące mila jedna.

Ciuńkie jp. Mejera na południe mila jedna od kościoła.

Dylgie jpp. Zabiellów na wschód letni pół mili od kościoła.

Daukajnie jp. Domskiego na wschód zimowy mila wielka od kościoła.

Dwarczniki do plebanii kiejdańskiej należące na wschód zimowy pół mile od kościoła.

Ejgale do plebanii kiejdańskiej należące na wschód zimowy położone na 2000 kroków od kościoła.

Jagminy j. panów Woiewodzkich na południe, mila od kościoła.

Jodkiszki jj. panów Zabiellów na wschód zimowy na 2000 kroków od kościoła.

Kudziany do ekonomii kowieńskiej należące, na południe mila mała od kościoła.

Kołupie do jj. panów Zabiellów należące, na wschód letni pół mile od kościoła.

Kumpie jp. Domskiego na wschód letni mila od kościoła. [p. 10]

Kotki – jpp. Zabiellów na wschód letni mila mała od kościoła.

Medeksze dwór jp. Mejera na południe mila letka od kościoła.

Medeksze jpp. Koplewskich i jpp. Medekszów na południe mila od kościoła.

Nacuny folwark jp. Szukszty i wieś tego Nacuny na południe mila duża od kościoła.

Orwistów dwór jpp. Zabiellów na wschód letni trzy ćwierci mili od kościoła.

Orwistów folwark jp. Domskiego na wschód słońca letni mila od kościoła.

Orwistów alias Kiwiny na wschód letni mila duża od kościoła.

Piadzie okolica szlachecka jp. Junowiczów, Pawłowiczów, Jurewiczów, Witkowskiego i Walenty nowiczew na południe mila wielka od kościoła.

Pelednogi do hrabstwa kiejdańskiego jo. księcia Radziwiłły wojewody wileńskiego między południem a zachodem zimowym ćwierć mili od kościoła.

Pupławkie wieś jpp. Zabiellów, jo. księcia Radziwiłły i j. pani Wądziegolskiej i jp. Bortkiewicza na północ mila wielka od kościoła.

Slikie królewszczyzna jp. Estki na wschód zimowy mila wielka od kościoła.

Stebule folwark do hrabstwa kiejdańskiego jo. księcia Radziwiłły na północ mila wielka od kościoła.

Skrockiszki jks. Mingajły na wschód zimowy na 2000 kroków od kościoła.

Szyłany okolica szlachecka jpp. Żebrowskich, Korgowtów, Jawojców i innych szlachty na wschód zimowy mila od kościoła.

Szylajniele wieś do ekonomii kowieńskiej należąca, na wschód zimowy mila spora od kościoła. [p. 11]

Skierdyki wieś jpp. Zabiellów i jp. Domskiego na wschód letni mila wielka od kościoła.

Tawczuny jpp. Zabiellów na wschód zimowy pół mile od kościoła.

Wiłajnie folwark jo. księcia Radziwiłły wojewody wileńskiego na północ na 2000 kroków od kościoła.

Wiłkajcie jp. Szorca na wschód zimowy mila wielka od kościoła.

Zabieliszki folwark jpp. Zabiellów między wschodem a południem, w tej pozycji wieś Zabieliszki tych że Zabiellów pół mili od kościoła.

Żońkie wieś jpp. Zabiellów także między wschodem a południem pół mili od kościoła.

2do

Od tego parafialnego kościoła kościoły sąsiedzkie są te.

1mo. Kościół opitołocki parafialny w tym że powiecie i dekanacie na północ pół mili od kościoła kiejdańskiego.

2do Szaty kościół parafialny w powiecie i dekanacie wiłkomierskim na wschód zimowy mil trzy letkich.

3tio. Żejmy kościół parafialny na południe leżący w powiecie kowieńskim, w dekanacie wiłkomierskim mil trzy letkich, w dobrach jpp. Medekszów i Kossakowskich.

4to. Łabunów kościół na parafialny ad praesens erygowany w dobrach jwjp. Zabięły marszałka kowieńskiego mila wielka, między południem a zachodem w powiecie i dekanacie kowieńskim.

5to. Jaswojnie kościół parafialny w księstwie i diecezji Żmudzkiej, dekanacie krokowskim o półtorej mili od kościoła kiejdańskiego.

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła kiejdańskiego są te. [p. 12]

1mo. Kiejdany na zachód za rzeką Niewiażą, targowe, gdzie kościół katolicki drewniany jksks. karmelitów trzewiczkowych, także zbór ewangelicae confessionis i kościół luterski.

2do. Kowno miasto sądowe między rzekami Niemnem i Wilią leży na południe, odległe mil 6.

4to

Droga z Kiejdan do Kowna dobra plantowana ponad rzeką Niewiażą. Letnią drogą jazdy z Kiejdan do Kowna godzin siedem, a zaś zimą godzin 6. Trakt pocztowy ze wszystkich stron.

5to

Jezior, bagn i błot znacznych nie masz.

Stawek jp. Mejera przy dworze Medekszy zwanym na ruczaju Szerksznis stojący na południe od kościoła.

Staw jpp. Zabięłów na rzece Abela zwanej przy folwarku Tauczunach na wschód zimowy.

Staw tych że jpp. Zabięłów przy dworze orwistowskim, na ruczaju małym do Abeli wpadającym, na wschód letni.

Stawek jp. Domskiego na ruczaju Miżupis, mały i szczupły na wschód letni.

6to

Lasu więcej jest w parafii kiejdańskiej, niżeli otwartego pola, ku Szatom i Żejmom, na wschód i południe, drzewo osinowe, brzożowe i olchowe, do budowli wcale niema nic zdatnego, między dworami i wioskami rozciągające się na pół mile, niemające żadnych nazwisk. [p. 13]

7to

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne te są.

1mo. Droga do Opitołok na pół mili rozciągająca się ponad rzeką Niewiążą górzysta i niewygodna.

2do. Droga do Szat z Kiejdan mimo kościoła po prawej ręce od krzyża murowanego groblą kopaną przez pole wiłańskie kosztem jks. plebana kiejdańskiego do Kołupia, jpp. Zabieliów od Kołupia groblą także wygodną tych że jpp. Zabieliów sumptem aż do Orwistowa, z Orwistowa do młynku jp. Domskiego, do tej zaś przez las Domskiego i wieś Daukajnie błotnista nierówna i całe niewygodna.

3tio. Droga do Żejm z Kiejdan gościńcem pocztowym, który do Kowna idzie, do karczmy mostu na rzece Abeli, skąd bierze się w lewo na Medeksze, dwór jp. Mejera, stamtąd przez Nacuny jp. Szukszty aż do Okmiań wsi jp. Zabieli marszałka kowieńskiego, przez las okmiański szlachecki na wiosnę i w jesieni droga tak topka i zła, że trudno pojazdem jechać.

4to. Droga do Łabunowa traktem pocztowym plantowana, dobra i wygodna, skąd aż do samego Kowna także plantowana dobra droga.

5to. Droga z Kiejdan do Jaswojn przez miasto Kiejdany po lewej ręce do domu pocztowego lasem prosta aż do samych Joswojn na półtorej mili [p. 14] rozciągająca się, na wiosnę i w jesieni mokra, tylko zimową porą wygodna, ruczajów żadnych do przejazdu niema.

Ks. Stanisław Mingajło
kanonik inflantski, pleban kiejdański. [p. 15]

PARA. J. A. KOWARSKA

III

- Kosciół Parafialny w wsi kowarska położony w Powiecie y Delas
naui w dymurzym, wiosni y muzyka dutey Parafji należącej do wsi y mie
Powiecie węgry. porządku alfabetu ułożone latu po sobie idą
- Białkowice wsi 7ta Lyskiewiczowa między pułnocą y wschodem
Krokoce 5000
- Bobrownicy wsi 7ta Lyskiewiczowa między pułnocą y wschodem Krokoce
tylko pułnoc nad Krowa, Szwajca, nagórni
- Budre wsi 7ta Lyskiewiczowa na zachodzie letnim puł mli.
- Betygoda dworca między pułnocą y wschodem, puł mli nad Krowa, Szwajca
19
- Buzgini wsi Dwor y wsi 7ta Kunciewiczowa, na zachodzie zimowym, mli
y puł awierci.
- Cierpina karczma 7ta Cierpiniowa, na zachodzie zimowym puł dutey
- Dowmunt dworca między pułnocą y wschodem, między awierci mli,
nad Krowa, Szwajca, nagórni
- Dworc wsi 7ta Bobożyniowa, puł pułnocą y wschodowi, puł mli
- Dowgine wsi 7ta Lisickiego, puł pułnocą, Krokoce 5000
- Dobrzy dwa Dwory z wiekami 7ta Bobożyniowa, y Szwajca, puł puł
nocy, mli.
- Domek wsi 7ta Natkiewiczowa, y 7ta Krowy, puł pułnocowi y zachodowi
zimowemu, mli.
- Gutera wsi 7ta Mierzwińskiowa y woyzwałdy, laus.
- Garbance wsi 7ta y romkiewiczowa y Cierpiniowa, puł zachodowi zimowemu,
mli.
- Kowarska wsi w której kościół Parafialny y Dwor 7ta Lyskiewiczowa,
uitt punkttem, wrgłgorn atongu orymitg opisanie całej Parafji
- Kasperziska wsi 7ta Osiwki puł zachodowi zimowemu mli
- Kagayiska Dwor 7ta mliowa, nad nupra, Krowa, puł zachodowi
zimowemu, puł awierci mli
- Kisilizki folwark 7ta Lisickiego, puł pułnocą awierci mli dutey
- Kalwin wsi 7ta Kowarskiego y 7ta Krowy puł zachodowi zimowemu,
puł mli. Jani

[3]

PARAFIA KOWARSKA

1mo

Kościół parafialny we wsi Kowarsku, położony w powiecie i dekanacie wiłkomierskim, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tym że powiecie, według porządku alfabety ułożone, jak tu po sobie idą.

Białokowszczyzna wieś jp. Siesickiego pisarza ziemskiego wiłkomierskiego między północą i wschodem od Kowarska kroków tysiąc, nad rzeką Świętą.

Bobruńcy wieś jp. Tyszkiewicza między północą i wschodem kroków tysiąc pięćset nad rzeką Świętą na górze.

Budre wieś jp. Tyszkiewicza na zachodzie letnim pół mili.

Betygoła okolica między północą i wschodem pół mili nad rzeką Świętą.

Bugieniszki dwór i wieś jp. Kuncewicza na zachodzie zimowym mila i pół ćwierci.

Czerpina karczma jp. Pietrkiewicza na zachodzie zimowym mila duża.

Downunty okolica między północą i wschodem więcej ćwierć mili nad rzeką Świętą na górze.

Dworele wieś jp. Dobożyńskiego ku północy i wschodowi pół mili.

Dowgińce wieś jp. Siesickiego ku północy kroków 8000.

Dobuży dwa dwory z wioskami jp. Dobożyńskiego i Syrvida ku północy mila.

Domejkie wieś jp. Narkiewicza i jp. Rowby ku południowi i zachodowi zimowemu mila.

Giełuzie wieś jp. Mierzwińskiego i Wojszwyły takż.

Garbiańce wieś jp. Żyromskiego i Pietrkiewicza ku zachodowi zimowemu mila.

Kowarsk wieś, w której kościół parafialny i dwór jp. Tyszkiewicza jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii.

Kasperyszki wieś jp. Oskierki ku zachodowi zimowemu mila.

Kągajliszki dwór jp. Mikulicza nad Muszą rzeką ku wschodowi zimowemu pięć ćwierci mili.

Kisieliszki folwark jp. Siesickiego na północy ćwierć mili dużej.

Jakuńce wieś jks. kowarskiego i jp. Kołyszki ku zachodowi zimowemu pół mili. [p. 16]

Januszów dwór jp. Siesickiego ku północy ćwierć mili małej.

Jodzie wieś jp. Siesickiego między północą i wschodem pół mili.

Judyńia młyn na rzece Judyni za Świętą rzeką kroków 1000 na wschodzie zimowym.

Łaukagole wieś jp. Szpinka ku zachodowi zimowemu pół mili.

Mackieliszki wieś jp. Karwowskiego ku północy mila mała.

Mazele wieś jp. Siesickiego ku północy pół mili małej.

Możejpany okolica na zachodzie letnim mila mała.

Mickuniszki wieś jp. Wojszwyły i jp. Kołyszki ku południowi pół mili.

Małdańce wieś jksks. pijarów, jp. Pietrkiewicza ku zachodowi zimowemu trzy ćwierci mili.

Moryniańce wieś jp. Żyromskiego, jp. Kulikowskiego, jp. Mączyńskiego ku zachodowi zimowemu mila.

Narbuty wieś jp. Tyszkiewicza i jp. Siesickiego między zachodem i północą pół mili.

Ołubiciszki wieś jp. Siesickiego, Iwanowskiego ku południowi za rzeką Świętą pół mili.

Pieniany dwór jp. Karwowskiego z północy ku zachodowi pół mili.

Pienianki jpp. Mojgisów ku północy i zachodowi pół mili.

Porojsie wieś jp. Dobożyńskiego ku północy duża mila.

Piktagole wieś jp. Karwowskiego z północy ku zachodowi pół mili.

Poprogie okolica na zachodzie zimowym pół mili małej.

Prowidzie wieś jp. Brońca ku zachodowi zimowemu pół mili dużej.

Przewodzkie okolica między południem i zachodem 1/5 ćwierci mili.

Punkiany wieś jp. Gruzewskiego ku wschodowi zimowemu 3 ćwierci mili.

Pumpucie wieś jp. Gruzewskiego, Wojszwyły, Tyszkiewicza ku południowi nad rzeką Świętą kroków 1000.

Pomusze dwór jp. Pietrkiewicza ku zachodowi zimowemu mila.

Rychliki wieś jp. Kołyszki ku południowi nad Świętą rzeką pół mili dużej.

Raszczugole wieś jp. Tyszkiewicza ku zachodowi letniemu pół mili.

Romańce wieś jp. Dobożyńskiego między północą i wschodem pół mili.

Rapszany zaścianki królewskie jo. księciów Radziwiłłów ku północy trzy ćwierci mili.

Skopiszkiele wieś jp. Gruzewskiego ku wschodowi letniemu więcej [p. 17] pół mili, za rzeką Świętą.

Sodaliszki wieś jp. Karwowskiego na północy pół mili.

Szabliszki wieś jp. Narkiewicza ku zachodowi zimowemu mila.

Staszkuniszki dwór jp. Mierzwińskiego ku zachodowi zimowemu trzy ćwierci mili.

Szeweniany okolica na zachodzie letnim pół mili, za lasem kowarskim.

Szawy folwark jp. Grużewskiego ku wschodowi zimowemu za rzeką Świętą, pół mili.

Szerele wieś jp. Grużewskiego ku południowi za rzeką Świętą, pół mili.

Szustakiszi zaścianek j. pani Szuscickiej między północą i wschodem pół mili.

Swirny dwór jp. Wojszwyły ku południowi pół mili nad rzeką Świętą.

Swirny alias Ferdynandów jp. Kołyszki ku południowi nad rzeką Świętą pół mili.

Swirny alias Wysoki Dwór jp. Kołyszki ku zachodowi pół mili.

Swirny folwark plebanii kowarskiej ku zachodowi zimowemu pół mili.

Swirny jp. Chrzczonowicza ku południowi więcej mili.

Swirny dwór jp. Narkiewicza ku południowi mila mała.

Swirny dwór jp. Rowby ku zachodowi zimowemu nad rzeką Świętą więcej mili.

Swirny dwór jp. Borowskiego ku zachodowi zimowemu nad rzeką Świętą więcej mili.

Ungure wieś kapituły wileńskiej ku zachodowi zimowemu mila mała.

Warnele wieś jp. Siesickiego ku północy pół mili.

Werszele wieś jp. Siesickiego ku północy więcej pół mili.

Wesołów folwark jp. Tyszkiewicza ku wschodowi letniemu ćwierć mili.

Wilkotańce wieś jp. Brońca i altarii towiańskiej ku wschodowi letniemu na kroków 2000, za rzeką Świętą na górze.

Wowiszki dwór jp. Żyromskiego ku zachodowi zimowemu mila mała.

Żwirbłańce wieś jp. Grużewskiego ku wschodowi letniemu pół mili, za rzeką Świętą.

Żybucie wieś jp. Żyromskiego ku zachodowi zimowemu trzy ćwierć mili.

2do

Od tego kościoła parafialnego kościoły w okolicy sąsiedzkie są te.

Wilkomierz sądowe miasteczko na południe mil trzy.

Onikszy w tym że powiecie, między północą i wschodem mil dwie wielkich. [p. 18]

Traszkony kościół jksks. bernardynów na północ mil dwie.

Trowpie kościół parafialny na zachód letni mil dwie małych.

Towiany filia wiłkomierska na zachód zimowy więcej mili.

Widziszki filia wiłkomierska na południe mil dwie.

Nidoki kościół parafialny między wschodem mil trzy wielkich w dekanacie pobojskim.

Żmujdki kościół parafialny na wschód zimowy w dekanacie pobojskim, w powiecie wiłkomierskim, mil cztery.

Kurkle kościół parafialny na wschód letni mila jedna.

3to

Miasta znaczniejsze około kościoła kowarskiego są następujące.

Wiłkomierz miasto sądowe na południe.

Kowno miasto sądowe na południe.

Ryga miasto na północy.

4to

Droga z Kowarska do Wilna miejscami błotnista, że są teraz nowe groble, bardziej dobra niż zła.

Droga do Wiłkomierza ponad rzeką Świętą, sucha, miejscami górzysta, piaszczysta.

Droga do Kowna sucha, górzysta, miejscami piaszczysta.

5to

Jeziorka małe są dwa, jedno pod Szewenianami, długie na dwa morgi, szerokie na jeden morg. Drugie jeziorko pod Wowiszkami, długie morgów 4, szerokie na jeden morg.

Bagno od jeziora Szeweniańskiego poczyna się do puszczy Juskiskiej na milą.

Stawy małe są dwa, jeden pod dworem kowarskim przy młynie, drugie pode dworem wowiskim.

6to

Lasu mało w parafii kowarskiej, więcej pola roboczego. Z Kowarska do okolicy Szewenianów idącego pół mili wzdłuż jest lasu różnego na opał, mało na budowlę. Za Świętą rzeką bory wszystko ciągną po zarzeczcu do Onikszt na mil dwie, do Wiłkomierza na mil 3, lecz wycięte na budowlę, jest jednak dobrego drzewa.

7mo

Młynów małych jest osm. Na rzece Pieni pod dworem kowarskim są dwa jp. Tyszkiewicza, trzeci na tej że rzece, trochę wyżej jp. Karwowskiego o pół mili. Czwarty na rzece Judyni za Świętą rzeką jp. Gruzewskiego. Piąty

we dworze jp. Siesickiego rzadko [p. 19] miała, na rzece Szuniksza. Szósty na tej że rzece pod wioską Białokowszczyzną blisko rzeki Świętej. Siódmy młynek jp. Andrzeja Kołyszki na rzece Kragiła z góry idącej. Ósmy młynek na podwórzu jp. Dominika Kołyszki na ruczaju z krynic idącym. Kryniczne wody bardzo czyste z góry, na której jest plebania zbudowana wynikają, gdzie też kopią kamieni wapienne. W tej parafii za wioską, nazwaną Porójście ku Traszkunom na północ zaczynają się błota wielkie, z których wychodzi rzeka Niewiaża, dzielący powiat wiłkomierski od upitskiego, oraz Księstwo Litewskie od Księstwa Żmudzkiego.

8vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne, podług miary mil tak się opisują.

Droga do Onikszt ku północy i wschodowi sucha, od kościoła przez rzeczkę Pienię tuż pod Kowarskiem w lewą na karczmę Kropinią jp. Siesickiego, mimo wioskę Bobruńce, po prawej stronie potem przez las na stajów troje błotnista aż do karczmy Karpiciszki jp. Kuszelewskiego, przez rzeczkę Sąsianą, dalej parafia onikszyńska.

Droga do Kurkl pierwej przez rzeczkę Pienią, za którą wraz w lewą przewozem przez rzekę Świętą, w lewo na górę mimo wioski Wiłkotanców, przez bor aż do karczmy jp. Siesickiego, tu parafia kurklewska kończy się.

Droga do Żmujdek na wschód zimowy ku południowi także przez Pienią, za którą wraz przewozem przez rzekę Świętą, w prawą stronę na młyn Judynie jp. Gruzewskiego, przez wioskę Szerelę tegoż pana, potem przez wieś Prowidzie jp. Brońca, droga sucha dalej mokra.

Droga do Nidok, jak do Wiłkomierza sucha.

Droga do Wiłkomierza ku południowi od kościoła w lewą stronę aż do dębów dwóch, gdzie są dwie drogi. Jedna w lewą na karczmę jp. Wojszwyły przez wioskę Mickuniszki, droga górzysta i kamienista. Druga w prawą przez las na karczmę plebanii kowarskiej. Droga pół mili do wioski Rychlików, za którą przez las mimo dwór jp. Rowby, potem dwór jp. Borowskiego, przez krynicę do karczmy Rodziszewski, tu w lewo przez rzekę Świętą przewozem droga do Nidok, prosto zaś po zarzeczcu droga do Wiłkomierza.

Droga do Towian od kościoła ku zachodowi zimowemu w prawej stronie przez bor kowarski na ćwierć mili mokra, dalej polem mimo wieś Jakuńce [p. 20] przez las mały do karczmy Wowiskiej jp. Żyromskiego, stąd w prawo na wieś Polepie tegoż jmci, mimo wieś Kasperyszki jw. Oskierki.

Droga do Trowp ku zachodowi letniemu i północy przez rzeczkę Pienią, mimo młyn kowarski, w lewą stronę na górę przez las sucha, mimo wieś Narbuty przez karczmę Pyktagole jp. Karwowskiego¹, po tym przez lasek mimo zaścianek Rapszany do Rapszan jp. Butlera. Parafia trowpienska zaczyna się.²

Droga do Traszkun od kościoła ku północy samej przez Pienią mimo młyn kowarski w prawą stronę, przez wieś Dowginie na tysiąc korków, mimo dwór Januszów, mimo wieś Daczany jp. Siesickiego, przez pole i las oraz rzeczkę Siąsanę, mimo dwór Dobuże jp. Dobożynskiego na wieś Porójście mila duża, od Kowarska do puszczy traszkuńskiej, przez którą droga mokra, wyboje, wandoły, do dworu Traszkun. Pod wioską zwaną Dowmuntą nad Świętą rzeką jest góra, z której gdy ją też Święta rzeka podmywa ściekają do rzeki piaski czerwone, niebieskie.

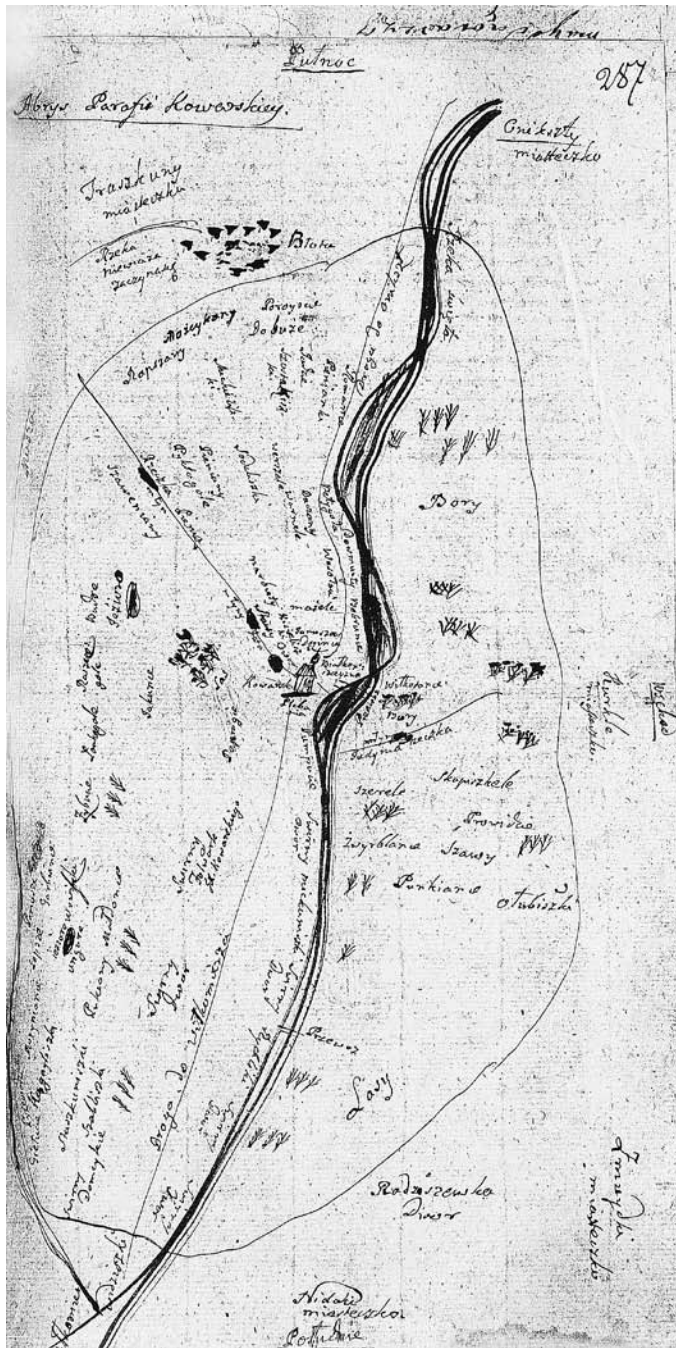
Parafia kowarska niema w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie wilkomierskiem.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki własnej stwierdzam

Ks. Michał Lubart Kołyszko
pleban kowarski. [p. 21]

¹ Tekste įrašyta *Kowarskiego*.

² Iš naujos eilutės pakartotinai įrašyta *8vo*.

Abrys parafii kowarskiej. Klebono nubraižyta Kavarsko parapijos kartoschema

P. R A T I A K U R K L E W S K A

ANNO

Parafia w miasteczku Kurkiewanym, w powiecie y Belanow
ci wsiach położony, wiośni y miejscu dotey Parafji należęce są,
w tymże Powiecie według powyższemu Affektu ułożone, iale tu po-
bit idą

Intellekt wiośni 11to Zagła y Pietucha, między północą y wschodem
letnim, wsiągłona kuwsta Parafjalnego ciwici mił młodey

Augusta 11to Jalułacystich między południem y zachodem zimowym
od kowsta mił młodey

Bimby wiośni 11to Zagła, między północą y wschodem letnim, od kowsta
za ciwici mił młodey

Burmocysta 11to Platera między wschodem letnim y zimowym nad Nie-
wą Włingą, strony południowey, od kowsta pod mił wielkoy

Utylicy wiośni 11to Zagła y Krapanżynę, na wschodzie letnim od
kowsta na stojno obrotowi.

Redzieryzta Jasiawli 11to Platera między wschodem zimowym y po-
łudniem, od kowsta pod mił młodey

Żużgi wiośni do Alazny, owawstliwy należęce między południem
y zachodem zimowym, połowile młodey, od kowsta

Oporny Jalułaci y razem wsi w tymże nazwistwym 11to Syrwica,
między południem y zachodem zimowym, od kowsta mił młodey
Tu ist differencja z Parafją Imuocysta, y lubo Belant. Nonsistorstwi
Jalułacy, Krowcysty, do Kurki przygodzi, dla bliższey drogi lepięy,
idnau perniwaj Fundator 11to Syrwica przyduchowi do Kurkiew-
anuy Parafji, miedziad, Sacrum, do browolni do Imuocysty, ulla pitem

Żużgi Dwor y razem wsi Żużgi, nazwistwa 11to Platera mi-
ędzy wschodem letnim y zimowym, od kowsta pod mił wielkoy. Tu
ist differencja z Parafją Aluimianstwa, zniechci toli Altonay, iale
y 11to Platera, Jalułacy Dwor ze wsią, Belant. Nonsistorstwi do lep-
szey y bliższey drogi przygodzi do Kurki, y wydad im inicya, za-
tym przy kurkach utrzymui lej.

Parocysty Oletica nad Jalułacem, Niewtaz, strony południowey
między
11to

[4]

PARAFIA KURKLEWSKA

1mo

Kościół parafialny w miasteczku Kurkle zwanym, w powiecie i dekanacie wilkomierskim położony, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tym że powiecie, według alfabetu ułożone jak tu po sobie idą.

Antokole wioska jpp. Żagła i Pietucha między północą i wschodem letnim, względem kościoła parafialnego ćwierć mili małej.

Auguszki jpp. Jakubowskich między południem i zachodem zimowym od kościoła mila mała.

Bimby wioska jp. Żagła między północą i wschodem letnim, od kościoła ćwierć mili małej.

Burnejkie jp. Platera między wschodem letnim i zimowym nad rzeką Wirynta³, strony południowej od kościoła pół mili wielkiej.

Butejkie wioska jpp. Żagła i Kopańskiego na wschodzie letnim od kościoła na stajów czternaście.

Bredzierejstas zaścianek jp. Platera między wschodem zimowym i południem, od kościoła pół mili małej.

Dziugi wioska do altarii owantskiej należąca między południem i zachodem zimowym pół mile małej od kościoła.

Dajuny folwark i razem wieś w tym że nazwiskiem jp. Syrvida między południem i zachodem zimowym, od kościoła mila średnia. Tu jest dyferencja z parafią żmujdecką, i lubo dekret konsystorski takowy dwór ze wsią do Kurkl przysądzili, dla bliższości drogi lepszej, jednak ponieważ fundator jp. Syrwid przysłuchiwać do kurklewskiej parafii nie chciał, za czym dobrowolnie do Żmujdek ustąpiłem.

Dziaszukiszki dwór i razem wieś tegoż nazwiska jp. Butlera między wschodem letnim i zimowym, od kościoła pół mili wielkiej. Tu także dyferencja z parafią skiemiańską, z niechęci tak aktora, jako i jks. plebana, takowy dwór ze wsią dekret konsystorski dla lepszej i bliższej drogi przysądził do Kurkl i wydał inhibicją, za tym przy Kurklach utrzymuje się.

Gabryeliszki okolica nad jeziorem Niewiażą strony południowej [p. 22] między wschodem letnim i zimowym, od kościoła mila średnia.

Gudańce okolica na zachód zimowy ćwierć mili wielkiej od kościoła.

³ Tekste irasyta *Wirgutą*.

Jackańce wieś jp. Mikulicza między wschodem letnim i zimowym, od kościoła pół mili wielkiej.

Jakubieliński zaścianek jp. Sokołowskiego strony wschodowej na wschodzie zimowym, od kościoła pół mile wielkiej.

Jurkiszki zaścianek jp. Platera między wschodem letnim i zimowym, od kościoła pół ćwierci mili małej.

Jonanele alias Kurkle dwór jp. Siesickiego nad rzeką Judyną na zachód zimowy, od kościoła ćwierć mili małej.

Jonanele wieś jp. Siesickiego między południem i zachodem zimowym, od kościoła ćwierć mili średniej.

Jonańce wieś jp. Chlewińskiego na wschodzie zimowym, od kościoła mila średnia. Tu

także dyferencja z parafią skiemiańską, którą lubo dekret konsystorski wedle chęci samego aktora do Kurkl przysądził, jednak gdy aktor rozpatrzył się, że do skiemiańskiego kościoła nieco bliżej, za prośbą którego takową wieś ustąpiłem i raportów z niej nie przysyłałem.

Kurkle Wielkie dwór jp. Platera fundatora i kolatora kurklewskiej parafii między wschodem letnim i zimowym, od kościoła pół mili średniej.

Kurkle miasteczko targowe, to jest za przywilejami dawnymi i JKMci P. M. N. teraz panującego targi rozpoczyna, w którym kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii. Same miasteczko domów trzydzieści z karczmą wjeżdzną należy do jp. Platera fundatora, a do plebanii kurklewskiej dwóch poddanych bez dalszej jurysdyki.

Kurkliki folwark jp. Kopańskiego między północą i wschodem letnim, od kościoła pół mili małej.

Kulikiszki folwark do plebanii kurklewskiej należący między wschodem zimowym i południem, od kościoła pół mili małej.

Kurkle okolica między północą i wschodem letnim ćwierć mili średniej.

Kurkle dwór jp. Mikulicza nad rzeką Niewiażą między wschodem letnim i zimowym pół mili małej.

Łukaszyszki wieś jp. Prusaka między północą i wschodem letnim, od kościoła mila mała. [p. 23]

Łuciuny⁴ wieś do altarii owantskiej należąca między południem i zachodem zimowym, od kościoła mila średnia. Tu także dyferencja z parafią żmujdecką, lubo takową wieś dekret konsystorski do Kurkl przysądził i wydana jest inhibicja, jednak jks. pleban żmujdecki pomimo to wszyst-

⁴ Tekste irasyta *Łucinny*.

kie solenności ludziom w tej wsi mieszkającym pod surową karą zakazane, ażeby do kurklewskiego kościoła nie chodzili, chociaż do Kurkl bliższa i lepsza droga, a za tym nie mając tych ludzi posłusznych raportu o nich czynić nie mogą.

Łaszupis zaścianek jp. Butlera z jednym mieszkaniem między wschodem letnim i zimowym, od kościoła pół mili wielkiej. Tu także dyferencja wyrażona pod alfabetem D przy Działukiskach dworze.

Mojgie okolica między północą i wschodem letnim, od kościoła trzy ćwierci mili wielkie.

Miszkinie⁵ wieś jp. Żągła na wschodzie letnim, od kościoła ćwierć mili małej.

Miedziały dwór jp. Bronica na zachód zimowy, od kościoła mila mała.

Mackańce⁶ wieś tegoż jm. i w tym że położeniu mila średnia.

Marciniszki zaścianek jp. Platera na wschodzie zimowym, od kościoła pół mili średniej.

Nowotrzeby folwark jp. Platera między wschodem letnim i zimowym, od kościoła pół mili wielkiej.

Popielany okolica między północą i wschodem letnim, od kościoła pół mili małej.

Pilwiszki wieś jp. Pietucha, Butlera, Kopańskiego i Mikulicza na wschodzie letnim, od kościoła pół mili małej.

Powojcie wieś jp. Kuszelewskiego między północą i wschodem letnim, od kościoła trzy ćwierci mili wielkie.

Puszeliżki folwark jp. Szarskich i wieś tym że nazwiskiem między północą i wschodem letnim pół mili małej od kościoła.

Petruśeniszki folwark jp. Mikulicza między północą i wschodem letnim, od kościoła pół mili małej.

Powiryńcie dwór jp. Kopańskiego i przy nim trzech chłopów osady nad rzeką Wirintą strony południowej, położony na północ, od kościoła parafialnego ćwierć mili średniej.

Powiryńcie dwór jp. Pietucha między północą i wschodem nad [p. 24] rzeką Wirintą strony południowej, od kościoła parafialnego ćwierć mili wielkiej.

Powiryńcie dwór jp. Żągła między północą i wschodem letnim nad rzeką Wirintą strony wschodowej, od kościoła ćwierć mili małej.

⁵ Tekste irasyta *Miszkinia*.

⁶ Tekste irasyta *Mackańce*.

Pokolnie alias Powiryńcie okolica na północ nad rzeką Wiryntą strony wschodowej względem kościoła parafialnego, ćwierć mili wielkiej.

Powiryńcie folwark jp. Syrvida i wioseczka tegoż nazwiska między północą i zachodem letnim względem kościoła, ćwierć mili wielkiej.

Poszyle wioseczka jp. Siesickiego i zaścianek tegoż nazwiska na zachodzie zimowym, od kościoła pół ćwierć mili małej.

Repeczki wieś jp. Kopańskiego na wschodzie letnim względem kościoła, ćwierć mili wielkiej.

Sliże wieś jpp. Kopańskiego i Piotucha między północą i wschodem letnim, od kościoła pół mile małe.

Starkiszki zaścianek jp. Platera między wschodem letnim i zimowym, od kościoła pół ćwierć mili małej.

Staszkuniszki folwark jp. Bronica między południem i zachodem zimowym, od kościoła pół mili wielkiej.

Syrutiszki dwór jp. Chlewińskiego między wschodem letnim i zimowym, od kościoła mila mała. Tu także dyferencja z parafią skiemiańską, jak się wyżej wyraziło pod literą J przy wsi Jonańce zwanej.

Sarguny wieś jp. Platera na południe położona, od kościoła trzy ćwierci mili małej.

Skalumowszczyzna wieś quondam były folwark tegoż jp. Platera w tym że położeniu, od kościoła trzy ćwierci mili wielkiej.

Trokinie wieś jp. Zawadzkiego, Pietkiewicza i Sokołowskiego na wschodzie zimowym nad rzeką Wiryntą strony południowej, od kościoła trzy ćwierci mili małe.

Wielka Wieś alias Powiryńcie jp. Platera między wschodem zimowym i południem, od kościoła pół ćwierci mili małej.

Weweryszki wieś jp. Kopańskiego między wschodem letnim, od kościoła pół mili wielkiej.

Wildziuny wieś różnych ich mciów między północą i zachodem letnim, od kościoła ćwierć mili wielkiej.

Wojciuliszki wieś jp. Bronica między południem i zachodem zimowym, od kościoła trzy ćwierci mili małe. [p. 25]

Wodejkiszki zaścianek jp. Jakubowskich między południem i zachodem zimowym mila mała od kościoła.

Zaborcie wieś jp. Platera między wschodem letnim i zimowym, od kościoła pół mili średniej.

Zanowieście wieś wjp. Kosciałkowskiego między wschodem letnim i zimowym, do kościoła mila mała.

Żagajcie okolica alias Wołejkiszki między północą i wschodem letnim, od kościoła mila średnia.

Żagliszki wieś jp. Żagla między północą i wschodem letnim, od kościoła stajów dwanaście.

2do

Od tego parafialnego kościoła, sąsiedzkie kościoły w okolice są następujące.

Skiemiński kościół parafialny w tym że powiecie, a w dekanacie pobojskim, w dobrach klasztoru widziniskiego kanoników regularnych, między wschodem letnim i zimowym, od Kurkl mil dwie średnie odległy.

Owantski kościół parafialny w tym że powiecie, a dekanacie pobojskim, w dobrach jo. księcia Radziwiłły wojewody wileńskiego na wschód zimowy, od kurklewskiego kościoła mil dwie cale wielkich.

Bolnicki kościół parafialny w tym że powiecie, a dekanacie pobojskim, w dobrach starostwie jpp. Zyberków między południem i zachodem zimowym, od kurklewskiego mil dwie wielkich.

Kowarski kościół parafialny w powiecie i dekanacie wilkomierskim, w dobrach jww. Tyszkiewiczów, między zachodem zimowym i letnim, od kościoła kurklewskiego mila cale wielka.

Oniksztyński kościół parafialny w powiecie i dekanacie wilkomierskim, w dobrach starostwa jpp. Zyberków, leży między północą i wschodem letnim względem kościoła kurklewskiego, oddalony mil dwie wielkich.

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła kurklewskiego są te.

Wilno stolica Litwy między południem i zachodem zimowym, między rzekami Wilią i Wilejką małą, od Kurkl mil dwanaście cale wielkich.

Wilkomierz miasto sądowe na zachód zimowy za rzeką nazwaną Świętą, od kurklewskiego kościoła mil cztery wielkie.

4to

Droga z Kurkl do Wilna miejscami górzysta, a najwięcej błotnista i kręta. [p. 26]

Droga z Kurkl do Wilkomierza do połowy błotnista, od połowy mało kamienista, a reszta piaszczysta.

Drogą letnią do Wilna z Kurkl jazdy z popasami dla złej drogi najmniej godzin 24. Zimą z popasami godzin piętnaście.

Do Wilkomierza z Kurkl letnią drogą jazdy godzin pięć, zimową za godzin trzy dojechać może.

5to

Jeziro znaczniejsze Niewiaza na dziesięć staj szerokie, o ćwierć mili wielkiej długie, leży względem kościoła kurklewskiego między wschodem letnim i zimowym, odległe mila średnia jedna.

Jeziorko małe Kurkla na pięć sznurów geometrycznych długie, na trzy szerokie, leży względem kościoła parafialnego na wschodzie zimowym, odległe ćwierć mili wielkiej.

Jeziorko małe Gulbina na sznurów geometrycznych trzy długie i szerokie, między wschodem letnim i zimowym, przy drodze do dworu Kurkl jp. Platera idącej, odległe pół ćwierci mili wielkiej.

Jeziorko małe Pagruzis długie na sznurów geometrycznych sześć, a na cztery szerokie, leży na zachodzie letnim, pół ćwierci mili odległe.

Jeziorko małe Eszerinis długie na sznurów cztery, szerokie na trzy, leży między północą i zachodem letnim względem kościoła parafialnego, odległe pół ćwierci mili wielkiej.

Jeziorko małe Prytin na sznurów geometrycznych dwa długie i szerokie, leży na północ, odległe ćwierć mili wielkiej.

Jeziorko małe Pagrundis leży między północą i wschodem letnim, na dwa staj długie i szerokie, od kościoła ćwierć mili wielkiej.

Jeziorko małe w lesie Budragajdis zwane, na prętów piętnaście długie i szerokie, w tym że położeniu półtorej ćwierci mili odległe.

Rzeczka znaczniejsza Wyrinta nie portowa, jednak na wodę zawsze obfita, wychodząca z jeziora Wyrinta zwanego, na wschodzie zimowym leżącego o mil trzy wielkich w parafii malackiej, do jp. Platera należącego, płynąca między północ i zachód letni, mimo wieś Minducie w parafii malackiej, mimo dwór Szwabiszki jp. Platera w parafii owantskiej, mimo same miasteczko Owantę i kościół parafialny, mimo folwark Kłobinie w parafii owantskiej, mimo folwark Pouzole w parafii tej że, mimo wieś Trokinie, Burnejkie i dwór Kurkle jp. Platera w parafii kurklewskiej, mimo miasteczko Kurkle i kościół parafialny na wschód letni, między dworami jpp. Żągła strony południowej a Kopańskiego i Pietucha strony wschodu letniego, mimo wieś Sliži strony południowej, a za tą [p. 27] wsią o stajów trzy wpada w Świętą rzeką, gdzie i parafia kurklewska kończy się.

Rzeczka mniejsza Niewiaza także na wodę obfita, wychodząca z jeziora Niewiaży, z końca od północy, płynie na zachód letni mimo wieś Zanolwieście strony południowej, mimo wieś Zaborcie strony północnej, mimo dwór Kurkle jp. Mikulicza strony południowej, mimo zaścianki Strakiszki i Jurkiszki zwane strony południowej, dalej zwraca się na ws-

chód letni łąkami, na których o pięć stajów od kościoła wpada w rzekę Wiryntą.

Bagn i błot znaczniejszych niema.

Staw⁷ Woja przy dworze jp. Pietucha Powiryńcie zwanym, z krynic tamże wynikających formujący się, dość wielki i na wodę zawsze obfity, względem kościoła parafialnego między północą i wschodem letnim leżący, pół mili małej.

Stawek Ryngialis jp. Żagła przy folwarku Powiryńcie zwanym, z błotek rowami ściągany formujący się, szczupły i mały, na wodę nieobfity, leży między północą i wschodem letnim, ćwierć mili małej odległy.

Stawek Doba jp. Siesickiego przy dworze Jonanele alias Kurkle, z błot ściągany, szczupły i mały, na wodę nieobfity, położony na zachód zimowy, ćwierć mili wielkiej.

6to

Lasu w parafii kurklewskiej zarówno bydź może z otwartym polem, nie w jednym miejscu, lecz między różnymi parafianami, szczególnie jednak począwszy między dworem jp. Mikulicza Kurkle zwanym a dworem wjp. Platera Wielkie Kurkle zowiącym się, między wschodem letnim i zimowym, na pół mile wielkie w podłuż. Drzewo w nim sosna i jodła do budowli zdatne, i okolicznie na różnych miejscach drzewo sosnowe i jodłowe do budowli znajduje się, a na trzech tylko miejscach po kilka morgów obszerności, drzewo brzozowe, olchowe, osinowe, jodłowe, jasionowe, i dębina wielka, że takowe lasy własnych nazwisk nie mają, przeto tu nie opisały się.

Pagurek piaszczysty, samym jałowcem zarosły bez żadnego innego drzewa, w podłuż na stajów dwa, a szeroki staje jedno, położony względem kościoła między północą i wschodem letnim, odległy ćwierć mili wielkiej.

7to

Młynów dobrych na wodę obfitych cztery, a mniejszych tylko czasu [p. 28] powodzi mielących dwa.

Młyn z waluszem jp. Platera na rzece Wyrincie, jp. Kosciółkowskiego na rzece Niewiaży, jm. Mikulicza na tejże rzece, jp. Piotucha na stawie Woja, którymi zawsze miela. Jp. Żagła na stawku Ryngialis, jp. Siesickiego na stawku Dobia, któremi tylko czasu powodzi wielkiej miela. Innych ma-

⁷ Tekste irasyta *Soltaw*.

chin, tak wodnych jako wietrznych, ani miejsc starożytność oznaczających, ani co byś się ściągało do historii naturalniej niema.

8vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne wedle liczby mil tak się opisują.

Droga do Bolnik, gdzie jest kościół parafialny, razem trakt publiczny letni i zimowy wileński, począwszy od kościoła parafialnego kurklewskiego między wschodu zimowego i południa przez miasteczko Kurkle polem otwartym do wsi wielkiej Powiryncie zwanej pół ćwierci mili, znowu polem otwartym staj kilkanaście do chrustu zarosłego, w którym po lewej ręce widać wioskę Briedzierejstas na kroków sto przez otwarcie pola w tej stronie, tym laskiem staj kilkanaście znowu na pole otwarte do karczmy jp. Platera Szaudynia zwanej, od której w prawą rękę, widać w polu otwartym wieś jp. Platera Skalumowszczyzną. I tu się kończy granica parafii kurklewskiej, a zaczyna się parafia bolnicka.

Droga do Żmujdek, gdzie jest kościół parafialny, począwszy od kościoła parafialnego kurklewskiego między południem i zachodem zimowym, polem otwartym, drogą sadzoną, suchą ćwierć mili małej do wioski jp. Siesickiego Poszyle. Z tej do karczmy tegoż pana i nazwiska na kroków 300, skąd w lewo kręto przez mostek o kroków 50 na rzece Judynie i przez łąki, zostawując dwór jp. Siesickiego Jonanele alias Kurkle jp. tegoż w polu otwartym o kroków 400 w lewej ręce widny, rowem między górami, drogą ciasną i krzywą na pole otwarte, i na wieś Jonanele od karczmy na pół ćwierci mili małej. Z tej polem otwartym drogą suchą staj kilkanaście, przez chrust zarosły na staj półtora krętą drogą, dalej polem otwartym w prawo kręto, znowu tym że polem kręto w lewo przez bródek w łąkach na staj kilkanaście do karczmy jp. Bronica Staszkuniszki zwanej, od tej karczmy po prawej ręce w polu otwartym widać wioskę jp. Bronica Wojciuliszki zowiącą się [p. 29] o kroków sześćset. Ta cała droga kręta, czasem błotnista. Tu tak że kończy się parafia kurklewska, a zaczyna się żmujdecka.

Droga do Wiłkomierza miasta sądowego, razem trakt publiczny kowieński rozdwojony.

Letni począwszy między zachodem zimowym i letnim, polem otwartym, drogą sadzoną, suchą, równą ćwierć mili małej przez wieś jp. Siesickiego Paszyle, polem otwartym drogą suchą, widać po lewej stronie dwór jp. Siesickiego na górze o staj kilkadziesiąt i karczma Paszyle na kroków 200, w prawo kręto przez las sosnowy. Tu się kończy granica parafii kurklewskiej z kowarską. Zimowy zaś od tej że wioski Poszyle na karczmę tegoż nazwis-

ka o kroków 300, od karczmy na mostek przez rzeczkę Judyńę o kroków 50, i przez łąki obszerne haciami w prawo na górę wielką i przykrą, chrusciem zarosłą, polem otwartym, drogą suchą mimo sam koniec okolicy Gudańców po prawej ręce o stajów kilkadziesiąt. Znowu polem otwartym staj kilkanaście, przez las jp. Bronica jodłowy drogą nową in recti linea wyciętą na sznurów geometrycznych 10. Znowu polem otwartym staj kilkadziesiąt przez samy dwór jp. Bronica Wiedziały. Z dworu w prostej linii drogą sadzoną drzewem klonowym, polem otwartym na staj kilkanaście mimo koniec wsi Mackanców i karczmy tegoż jmci. Dalej drogą krętą polem otwartym staj 10 w prawo przez las różnego gatunku drzewa na staj 12 do ruczaju droga, gdzie widać dwa domy budynków w prawej ręce o kroków 60. Tu się kończy granica kurkiewska, a zaczyna się kowarska, i tam że styka się parafia żmujdecka.

Droga do Onikszt, gdzie kościół sąsiedzki parafialny, razem trakt publiczny ryski rozdwojony. Letni ryski i razem zawsze onikszyński poczynając od kościoła parafialnego kurkiewskiego między północą i wschodem letnim, polem otwartym przez łąki, w prawo drogą suchą i równą staj 4 przez gajek sosnowy na sto kroków szeroki mostem dobrym przez rzekę Wiryntę. Z mostu przez łączkę na pagórek o staj 2, dalej polem otwartym drogą suchą, równą, in recti linea wyprostowaną, na 3 staje po prawej ręce widać mogiła starodawna jpp. Żaglów, na której krzyż. Dalej tąż drogą prostą na kroków 50 przez ruczajek Ryngialis, mimo samy młyn i karcznię po prawej ręce. Od karczmy tąż drogą prostą na staj 2 mimo dwór jp. Żagła Powyryńcie, o kroków 40 po lewej ręce nad rzeką Wiryntą leżący groblą in recti linea 50 kroków. Dalej drogą tąż prostą o staje przez pagórek piaszczysty samym jałowym bez innego drzewa zarosły na 2 staje w podłuż. Z tego [p. 30] pagórka na groblą sypaną kroków 40 przez łąkę. Z tej łąki kręto w lewo na pagórek piaszczysty mały skąd widać o trzy staje w prawo wieś j. pana Żagła Bimby, a po lewej stronie przy drodze karczma tegoż jmci Puszeliszki i mogiła dawna z krzyżem. Od karczmy polem otwartym drogą suchą, piaszczystą na 4 staje folwark jpp. Szarskich Puszeliszki z wiosieczką tegoż nazwiska przy samej drodze po lewej ręce. Od tego folwarku na kroków kilkadziesiąt do ruczajku Girniowo zwanego, graniczącego parafią kurkiewską z parafią onikszyńską. Zimowy zaś ryski poczynając od kościoła parafialnego na samą północ polem otwartym drogą suchą, nieco w prawo pół ćwierci mili końcem zarostów Welowdzia zwanych. Dalej na staje karczma jp. Kopańskiego Welowdzia, od karczmy przez łąki ponad rzeką Wiryntą przez mostek na lunach na staj 15 dwór jp. Kopańskiego Po-

wiryńcie po lewej ręce, skąd widać przez tę rzekę Wyrinę w prawo dwór jp. Żagla Powyryńcie o stajów 4. Dalej polem otwartym drogą suchą przez pagórek na staj dziesięć dwór jp. Pietucha Powyryńcie przy drodze po lewej ręce. Od tego dworu w prawo przez most na rzece Wiryńcie polem otwartym na staj 2 prosto wjechawszy na drogę letnią kręto w lewo, tak że polem otwartym na 6 stajów po lewej ręce przy drodze karczma i młyn jp. Piotucha Woja zwane. Tam że przez mostek na ruczaju Woja wjechawszy na pagórek w lewo o staj widać wieś Sliże na staj 10, gdzie kończy granica parafii kurklewskiej z onikszyńską.

Droga do Kowarska, gdzie jest kościół sąsiedzki parafialny, jako wyżej opisana w punkcie trzecim przy letnim trakcie do Wiłkomierza i Kowna.

Droga do Skiemian, gdzie kościół parafialny, począwszy od kurklewskiego kościoła między wschód letni i zimowy przez miasteczko Kurkle, dalej polem otwartym drogą suchą na staj kilkadziesiąt przez most dobry na rzece Wtryńcie, polem otwartym drogą sadzoną, suchą i równą półtorej ćwierci mili przez dwór jp. Platera Kurkle, mimo folwarkowego zabudowania, znów polem otwartym drogą sadzoną, równą blisko półtorej ćwierci mili folwark jp. Platera Nowotrzeby. Dalej polem otwartym na staj kilkadziesiąt dwór i wieś jp. Butlera Działukiszki zwane, gdzie kończy się kurkiewska, a zaczyna się skiemiańska parafia.

Droga do Owanty poczynając od kurklewskiego parafialnego kościoła tąż [p. 31] drogą jak do Skiemian, a rozłącza się przy folwarku jp. Platera Nowotrzeby zwanym, to jest do Owanty w prawo na wschód zimowy przez łąki działukiszkie, gdzie także koniec parafii kurklewskiej, a skiemiańska zaczyna się.

Parafia kurkiewska niema w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie wiłkomierskim, jako się wyżej o tym nadmienilo.

Takowe opisanie parafii kurklewskiej podpisem ręki mojej własnej stwierdzam.

Ks. Cyprian Łukasziński
proboszcz kurkiewski Ordinis canonicorum
regularis BB MM de paenitentia. [p. 33]

PARA. TA. NOWOMIEYSKA

.IMO

Kościół nowy wybudowany u zuluwczony w r. 1784 w
Miejscu samym nowym miejscu położony w powiecie
ci Upiłskim Belianacie Wiliu mieru wiości y
miejsce datczy parafji należące są w powiecie Upił-
skim opoza kilku Okolic Słachodkich, które przy-
należą do Kijowa Imydzkiego iaku na samym po-
graniczu według porządku Mabelu Użone.

Dwor Nowego miasta y użole sama Nowomiejzka
y miastem iest Buidzielno Jo. ścia Karola Radzi-
wiłły w dny Wilot w zastawie u J. B. y Bommawia-
row Abramowiczowej Star. Starodubowscy Żetka
ie.

Bartuzuny wies Nowomiejzka między wschodem
leżym y północą mila mała od hodu dalekowskiego

Birzety Dwor w dny Turmoffa Szambelana J. B. między
między zachodem leżym mila wielka

Baybali wies w dny Parzyny dny Bortolomiejego
na samym południu leżym mila mała

Berniuny wies w dny Bommawiarowy dny Niemcowp-
skiego na wschodzie leżym mila wielka

Bucie wies Nowomiejzka na zachodzie leżym mi-
la leżym

Birucie wies w dny Parzyny dny Bortolomiejego na
samym południu leżym mila mała

Crny
tctto

[5]

PARAFIA NOWOMIEJSKA

1mo

Kościół nowo wybudowany i zakończony roku 1784 w miejsce samym Nowym Miejsce, położony w powiecie upitskim, dekanacie wilkomierskim. Wioski i miejsca do tej że parafii należące są w powiecie upitskim, oprócz kilka okolic szlacheckich, które przynależą do Księstwa Żmudzkiego, jako na samym pograniczu, według porządku alfabety ułożone.

Dwór Nowego Miasta i włość sama nowomiejska z miastem jest dziedzictwo jo. księcia Karola Radziwiłły wojewody wileńskiego w zastawie u jw. z Domatowiczów Abramowiczowej starościcy starodubowskiej zostaje.

Bartoszuń wieś nowomiejska między wschodem letnim i północą, mila mała od kościoła parafialnego.

Birzety dwór wjp. Turnoffa szambelana JKMcI między zachodem letnim mila wielka.

Bajbaki wieś wjp. Puzyny starosty borkłońskiego na samym południu letnim mila mała.

Berniuny wieś wjp. Domskiego sędziego ziemskiego upitskiego na wschodzie letnim mila wielka.

Bucze wieś nowomiejska na zachodzie letnim mila letka.

Birucie wieś wjp. Puzyny starosty borkłońskiego na samym południu letnim mila mała. [p. 34]

Czury wieś wjp. Kopańskiego oboźnego starodubowskiego na samym południu letnim mila letka.

Dargiany wieś wjp. Heykinga między południem letnim i zachodem zimowym mila wielka.

Dawkniuny wieś przynależna do klucza poniewieskiego na północy letniej mila wielka.

Dagiany wieś jw. Puzyninej chorążynie upitskiej na wschodzie letnim mila lekka od kościoła.

Drąsejkany wieś wjp. Bitowtta porucznika wojsk rossyjskich na zachodzie zimowym mila letka.

Gostany wieś nowomiejska na północy zimowej mila letka do kościoła.

Hauryliszki folwark jp. Rygmunta na wschodzie zimowym mila wielka.

Jotkany dwór i wioska Koryzny ex sędziego żmudzkiego na zachodzie zimowym mila wielka do kościoła.

Iszoryszki folwark jw. Tyszkiewicza kasztelana żmudzkiego na wschodzie zimowym mila wielka.

Kondrany wieś jp. Puzyninej chorążynej na zachodzie letnim mila wielka.

Kurmiany jeden mieszkaniec w lesie niedawno otrzebionym zostający i karczma do wjp. Kierbedzia przynależna na zachodzie letnim mila letka od kościoła.

Kejry wieś jw. Puzyninej chorążynej na północy letniej półtorej mili letkiej od kościoła.

Karbowszczyzna wieś jw. Puzyninej chorążynej na zachodzie letnim mila wielka od kościoła.

Kiemiany wieś wjp. Beklera na wschodzie letnim ćwierć mili od kościoła.

Kibiszki folwark jw. Puzyninej⁸ chorążynej na wschodzie zimowym mila wielka.

Liberyszki dwór sam nowomiejski na zachodzie letnim pół ćwierci mili letkiej od kościoła.

Lauda okolica mająca szlachty osiadłej dziesięć do Księstwa Żmudzkiego przynależna na południu [p. 35] letnim półtorej mili wielkiej od kościoła.

Micekieme⁹ wieś nowomiejska na samym południu letnim pół ćwierci mili od kościoła.

Murmule wieś jw. Staszewskiego podkomorzego upitskiego na wschodzie zimowym pół mili małej od kościoła.

Morczy okolica czterech szlachty mająca na południu letnim pół mili wielkiej od kościoła.

Morgagoła wieś wjp. Kierbedzia na zachodzie letnim pół mile od kościoła.

Michajliszki wieś wjp. Puzyny starosty borkłońskiego na zachodzie letnim mila wielka od kościoła.

Nowe Miasto same mające mieszkanców 150 na górze wielkiej zostaje, w dole zaś rzeka Niewiaża płynie koło samego miasta.

Namszy wieś nowomiejska na południu letnim półtorej mili od kościoła.

Nawarszany wieś nowomiejska na wschodzie letnim mila lekka.

Niewieźniki dwór jw. Puzyninej na północy letniej pół mili od kościoła.

Niewieźniki dwór ww. Kuszelewskich na północy zimowej pół mili od kościoła.

⁸ Tekste irasyta *Platerowej*.

⁹ Tekste irasyta *Micakiene*.

Niewieźniki dwór wjp. Beklera na wschodzie letnim ćwierć mili.

Nowgoła wieś i folwark do ks. kaznodziei kalwińskiego przynależna na wschodzie letnim ćwierć mili.

Nawrady wieś połowę do wjp. Kierbedzia, połowę do Krakinowa przynależna na zachodzie letnim mila wielka.

Nowy Dwór wjp. Kierbedzia na zachodzie letnim mila dobra od kościoła.

Nawkany wieś wjp. Kierbedzia na zachodzie letnim mila lekka.

Narutyzki folwark z wioską wjp. Abramowicza rotmistrza na zachodzie letnim pół mili od kościoła. [p. 36]

Nowe Osady wieś wjp. Dombkiego sędziego ziemskiego na wschodzie letnim półtorej mili od kościoła.

Paszkany wieś nowomiejska na wschodzie letnim pół ćwierci mili.

Papuży wieś nowomiejska na wschodzie letnim pół mili.

Przewoczki wieś nowomiejska na zachodzie letnim ćwierć mili.

Pakalnizki wieś nowomiejska między południem i zachodem letnim pół ćwierci mili.

Pory wieś jw. Staszewskiego podkomorzego upitskiego na południu letnim pół mili.

Pawłoskie wieś nowomiejska na południu letnim pół ćwierci mili.

Pawłowszczyzna wieś ww. Kuszelewskich na północy zimowej pół mili.

Pokirszyne wieś wjp. Turnoffa szambelana JKMci na zachodzie zimowym mila wielka.

Praniany wieś wjp. Kierbedzia na zachodzie letnim mila lekka.

Pabaliszki wieś wjp. Turnoffa szambelana JKMci na zachodzie letnim półtorej mili.

Rajuny okolica na wschodzie zimowym mila wielka.

Rymyszki nowe osady wjp. Turnoffa szambelana JKMci na zachodzie letnim mila wielka.

Szwojniki wieś nowomiejska na zachodzie letnim półtorej mili.

Szwojniki folwark jw. Puzyninej na zachodzie letnim mila wielka.

Strzelany wieś jw. Puzyniniej chorążowej na zachodzie letnim mila mała.

Sidziuny wieś należąca do wjp. Drobysza starosty pojeziorskiego na zachodzie letnim pół mili.

Stołczyszki folwark jw. Tyszkiewiczza kasztelana żmudzkiego na wschodzie zimowym mila wielka. [p. 37]

Trokiszki wieś jw. Tyszkiewicza kasztelana żmudzkiego na wschodzie zimowym mila wielka.

Tarnagoła wieś wjp. Kimbara pisarza grodzkiego upitskiego na wschodzie zimowym trzy ćwierci mili.

Upita dwór wjp. Kimbara pisarza na południu zimowym mila lekka.

Upita dwór jw. Tyszkiewicza kasztelana na wschodzie zimowym trzy ćwierci mili.

Warkany wieś jw. Staszewskiego podkomorzego na południu letnim 3 ćwierć mili.

Wibuny wieś jw. Puzyniniej na zachodzie letnim mil dwie wielkich.

Wodokty wieś wjp. Bittowta porucznika wojsk moskiewskich na południu letnim półtorej mili wielkiej.

Wojszwila wieś jw. Tyszkiewicza kasztelana żmudzkiego na wschodzie zimowym mila wielka.

Wojszwilce okolica na wschodzie zimowym mila wielka.

Wodokty dwór wjp. Kopańskiego na południu letnim mila lekka.

Wodokty dwór wjp. Puzyny starosty borkłońskiego na południu letnim mila wielka.

Wyktoryszki dwór jw. Staszewskiego podkomorzego upitskiego na zachodzie zimowym mila lekka.

Wilkiele wieś jw. Tyszkiewicza kasztelana żmudzkiego na wschodzie zimowym mila wielka od kościoła.

Wilkiszi nowe osady jw. Tyszkiewicza kasztelana na wschodzie zimowym mila wielka.

Zubiszki wioska jw. Tyszkiewicza kasztelana na wschodzie zimowym mila wielka.

2do

Od tego parafialnego kościoła Nowego Miasta nowo wybudowanego kościoły w okolicach sąsiedzkich są następujące.

1mo. Poniewież nowy kościół ksk. pijarów i kościół parafialny [p. 38] staroponiewieski w powiecie upitskim w dekanacie wilkomierskim. W Nowym Poniewieżu sądy ziemskie i grodzkie sądzą się, sejmiki odprawują się, obywatelów upitskich klucz to jest Nowy Poniewież przynależny do starostwa szadowskiego jo. księcia Stanisława Poniatowskiego generała lejtnanta wojsk koronnych na wschodzie letnim; przysadę ma piękną Poniewież, gdzie koło samego miasta płynie rzeka Niewiaża. Mil dwie małych od Nowego Miasta.

2do. Krakinów kościół parafialny w diecezji żmudzkiej, praestimonium to należne do archidiakonii kapituły żmudzkiej, na samym południu letnim względem Nowego Miasta, mil 2 dwie małych.

3tio. Szadów kościół parafialny w dobrach jo. Stanisława Poniatowskiego generała lejtnanta wojsk koronnych w diecezji żmudzkiej, względem kościoła Nowego Miasta Szadów na zachodzie letnim jest mil trzy wielkich.

4to. Smilgie kościół parafialny w diecezji żmudzkiej, w dobrach jo. księcia Stanisława Poniatowskiego na północy letni i zostaje od Nowego Miasta mil 2 dwie wielkich.

5to. Rejmięła kościół parafialny w powiecie upitskim, w dekanacie wilkomierskim, a klucz rejmięolski przynależny jest do probostwa kaplicy Ś. Kazimierza w Wilnie, na wschodzie zimowym zostaje mil trzy wielkich.

6to. Upita kaplica w dobrach jw. Tyszkiewiczza kasztelana żmudzkiego, gdzie każdego święta i niedzieli nabożeństwo się odprawuje, ma swego kapelana przy onej kaplicy mieszkającego, na wschodzie zimowym od Nowego Miasta trzy ćwierci mili. W tej kaplicy jest sklep murowany, w którym leży jw. Siciński marszałek upitski, który Sejm pierwszy zerwał.

3tio

Miasta znaczniejsze około Nowego Miasta są Kiejdany [p. 39] jo. księcia Karola Radziwiłły wojewody wileńskiego sześć mil lekkich na południu letnim przy rzece Niewiaży nazwanej, drugie miasto Poniewież sądowe o mil 2 dwie przy rzece takż tej że samej Niewiaży.

4to

1mo. Droga z Nowego Miasta do Poniewieża idzie koło samej Niewiaży, jest cale latem sucha, dobra, równa, nie kręta.

2do. Droga do Kiejdan z Nowego Miasta latem około Niewiaży mil kilka jadąc jest sucha, miejscami górzysta, ale wesoła, nie piaszczysta, sześć godzin jazdy letnią porą.

3tio. Droga z Nowego Miasta do Szadowa jest nierówna i latem błotnista, a w jesieni lub na wiosnę dzień cały odkładać trzeba i jednymi błotami przebieierać się.

4to. Droga z Nowego Miasta do Rejmięoły jest równa, byłaby błotnista, gdyby nie dane były z obu stron gościńca rowy i będzie grobli dobrej zrobionej niedawno blisko mili.

5to

1mo. Niewiaża rzeka miejscami kręta, miejscami prosto nurt swój ma, mile są i wesołe wioski, gdzie Niewiaża płynie, osobliwe latem jadąc około rzeki, chłód sprawuje i cień wielki ma, na wiosnę wylewy wielkie z onej bywają tak dalece, że gdzie się wyda w niektórych miejscach płaszczyna, to i domy same zalewa. Płyną za Poniewieża jeszcze domowego miasta i dalej ku Kiejdanom bruszy niezbyt wielkie i to tylko na wiosnę, kiedy woda wielka bywa. Jest rzeka czysta, piaszczysta, kamieni niewielkie mająca na dnie. Pod samym Nowym Miastem płynie, na której wielki most i bezpieczny nowo zrobiony.

2do. Kirszyn rzeka między górami, czysta niezbyt kamienista płynie, wpada do Niewiaży o pół ćwierć mili od Nowego Miasta, przez którą żadnym sposobem na wiosnę przejeżdżać niemożna. Młyn jest całe wielki na Kirszynie [p. 40] między południem letnim i północą od Nowego Miasta na cztery koła w Birzetach w folwarku wjp. Turnoffa szambelana JKMci. Drugi młyn niewielki dworu Nowego Miasta na tej że samej rzece pod wsią Micekieme popsuty. Są mosty wygodne miejscami na Kirszynie.

3tio. Upita rzeka o milę od Nowego Miasta płynie. Błotnista, przejeżdżać niemożna w najgorętszym lecie, chyba mostami po niektórych miejscach. Około owej rzeki błota wielkie nie wstępne są, osobliwe koło Upity jw. Tyszkiewiczza kasztelana żmudzkiego i wjp. Kimbara pisarza grodzkiego upitskiego.

Młyn wielki dworu nowomiejskiego nowo budowający się tego lata pod samym dworem na rzece małej Szoj nazwanej i że wielka płaszczyna koło rzeki owej jest, staw wielki spodziewany blisko ćwierci mili o długości będzie, szerokości na prętów 70. Młyn mały na ruczajku pod dworem Niewieźnikami jw. Puzyninej chorążynie upitskiej z dawnych czasów, i stawek niewielki zerwany jest lat trzy z powodu wielkiej powodzi. Na samej Niewiaży rzece w całej parafii nowomiejskiej niema młynów żadnych, ani waluszów, ani młynów wietrznych.

6to

Lasu jest więcej w parafii nowomiejskiej niżeli pola otwartego, a las ten na opał tylko służący, nie zaś do budowli mało jest. Mało jest sosnowego drzewa, jak tylko \około/ Wodokł wjp. Puzyny starosty borkłońskiego i wjp. Kopańskiego oboźnego starodubowskiego, i te drzewa nie są wielkie i wyniosłe, jako tylko po trzy sążni, najwięcej osiny, olchy, dębiny wielkiej i wyniosłej. I swoje chłopci najwięcej chaty mają z osiny i olchy. Dwory na-

wet w parafii tej sprowadzają drzewa sosnowego lub jodłowego o mil siedem, sześć. Na sam kościół nowo wystawiony drzewa sprowadzona o mil 6 wielkich od Nowego Miasta z puszczy [p. 41] wordulskiej wjp. Tomasza Szlagiera szambelana JKMci.

7to

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mili są następujące.

1mo. Droga do Kławan razem trakt publiczny zimowy ryski, począwszy od samego Nowego Miasta polem ćwierć mili na północ letnią, przebrawszy przez łożniaki rzadkie na sto prętów z górą, widzieć po lewej stronie sam dwór Liberyszki nowomiejski, po dworze wioski Strzelany, Przewoczki i Sidziuny, wsie nowomiejskie, po prawej stronie pół ćwierci mili widać Gostany wieś osiadłą nowomiejską, środkiem jadąc przez Morgagołę wsią wjp. Kierbedzia, przejechawszy wieś polem otwartym blisko ćwierci mili do wsi Nauradów, przynależnej do Krakinowa, po wsi mimo karczmę wjp. Kierbedzia po lewej stronie, a po prawej las niewielki gęsty, brzozowy i olchowy, nieco kręto się tu droga robi, i z góry nieco przyjechawszy pod same Szwojniki dwór jw. Puzyninej chorążynej upitskiej, który zostaje po lewej stronie, jechać trzeba polem otwartym do wsi Szwojnik koło ruczaju Szoj, przynależnej do dworu nowomiejskiego i przejechawszy wieś Szwojniki zakręca się gościniec na karczmę, nazywającą się Wibuny w prawą stronę, gdzie ruczaj ten że Szoja mały między górami płynący, przykry do jechania, na którym i most dobry znajduje się, widzieć dwie wioski z prawej strony Kejry, a z lewej Wibuny. Polem pół ćwierć mili jechać trzeba, a potem w gęsty las wjechawszy blisko pół mili owego lasu, za lasem zaraz Uteny karczma nowomiejska i tu się kończy granica parafii nowomiejskiej [p. 42], a zaczyna się diecezja żmudzka a parafia smilgowska.

2do. Droga do Poniewieża z Nowego Miasta. Przejechawszy zaraz pod Nowym Miastem most, który jest na Niewiazie, około samej rzeki gościniec piękny idzie, nie korzenisty, ani zbyt piaszczysty, ku wschodowi letniemu jadąc z obu stron gościńca widzieć Paszkany wieś nowomiejską i Nowgołę wieś, oraz dworek sam księdza kaznodzieja dysydentskiego przynależny. Dwór zaś Niewieźniki jw. chorążynej Puzyninej o pół ćwierci mili od gościńca na górze na północy zimowej piękny i wesoły, widzieć znowu o kilkaset kroków od dworu gaj czysty brzozowy wyniosły, i ten gaj o milę daje się widzieć. Podjechawszy pod drugie Niewieźniki wjp. Beklera, zaraz Niewiaża rzeka znacznie się zakręca, i przez płaszczynę płynie, a z obu stron

owej rzeki łąki obszerne pokazują się. Minąwszy dworek Beklerowski borek niewielki na kilka set kroków, za borkiem Papuży wieś nowomiejska, przez którą trzeba przejeżdżać, za wsią bród duży na kilkanaście kroków topki i grząski. Polem otwartym jadąc blisko ćwierci mili, za polem łożniak niewielki na 500 kroków, za łożniakiem wieś Powaszeci nazywająca się, a przynależna do wjp. Dąbskiego sędziego ziemskiego upitskiego. I tu się kończy parafia Nowego Miasta, a zaczyna się staroponiewieska.

3tio. Gościniec do Kiejdan lub Krakinowa idący z Nowego Miasta, polem otwartym. Jechać trzeba pół ćwierci mili, i podjechawszy pod samą rzeką Kirszyn, na której most niedawno wybudowany przejechać trzeba, znowu polem otwartym blisko ćwierci mili jadąc, widać po prawej stronie dwór Wiktoryszki [p. 43] jw. Staszewskiego podkomorzego upitskiego, a po lewej stronie karcznię tegoż jw. Staszewskiego Bajbaki, około samego gościńca dwór Wodokty wjp. Kopańskiego oboźnego starodubowskiego nowo wybudowany. Za dworem zaraz Niewiaża rzeka pięknym korytem swym prosto płynąca przechodzi, i około onej jechać trzeba pół ćwierć mili. Po prawej stronie widać dwór Wodokty wjp. Puzyny starosty borkłńskiego na górze wyniosłej i kaplica z dawnych czasów wybudowana na podmurowaniu ww. Grotuzów. Wjechawszy czwartą część mili od dworu jwp. Puzyny starosty borkłńskiego, koło samej Niewiaży rzeki karczma Wodokty wjp. Bitowtta porucznika wojsk moskiewskich. I tu się kończy parafia Nowego Miasta, a zaczyna się diecezja żmudzka i parafia krakinowska.

4to. Droga z Nowego Miasta ku Rejmigole prosta, nie korzenista i nie błotnista na wschód zimowy. Zaraz trzeba mimo jechać Upitę i kaplicę dworu jw. Tyszkiewiczza kasztelana żmudzkiego mostem długim na kroków 200. Widać niedaleko od gościńca po prawej stronie na kroków kilka set Tarnagołę wioskę wjp. Kimbara pisarza upitskiego. Jadąc polem otwartym blisko ćwierci mili, potem do lasu wjechawszy błotka niewielkie przejechać trzeba, i lasem blisko pół mili brzozowym jadąc okolica Rajuny szlachty kilku. I tu się kończy parafia nowomiejska, a remigolska zaczyna się.

5to. Droga do Szadowa idzie na sam dwór nowomiejski Liberyszki na zachód letni przez sam młyn dworny, gdzie jest most nowy cale wygodny. Po lewej stronie zostaje dwór, a gościniec zakręca się w prawo, ujechawszy kilkadziesiąt kroków karczma i browar tuż przy dworze nowomiejskim. Mimo owej [p. 44] karczmy i gościńcem mniejszym w lewą stronę udać się, a w prawą ku Strzelanom wsi przynależnej do jwp. Puzyninej chorążynie, gościniec większy porzuciwszy polem dwornym przez górę nieco jechać ku wiosce Przewoczkom i przez wioskę samą przejechawszy znowu polem ot-

wartym pół ćwierci mili las wielki następuje, głuchy, gęsty, błotnisty, gdzie dwa brody znajdują się topkie i grząskie. Blisko mili tego lasu i we szrodku onego lasu ruczaj Łaba na wiosnę mocno rozlewający znajduje się. I tu się kończy parafia Nowego Miasta, a zaczyna się diecezja żmudzka i parafia smilgowska. I przyjechawszy zaraz za lasem wioski dwie wielkie osiadłe Taukocie i Bejnarów do parafii smilgowskiej przynależne okazują się.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki własnej stwierdzam.

Ks. Antoni Szlagier

kanonik smoleński, pleban szadowski i nowomiejski. [p. 45]

P. I. R. A. T. I. A O. N. I. X. T. Y. N. S. K. A

1700

Kościoł Parafialny Oniştirski w mieście Jhmij Oniştirach położony z południa na północ w Kowicze W. Kłunt y Bel. ananie tegoż S. tte. wiosli y między doter. Parafii należące tym sę, p. w. d. y. A. f. a. b. e. l. e. o. p. r. i. e. n. i. a. p. u. r. t. a. g. l. i. u. m.

Abrahamowicze W. J. B. K. u. p. e. l. e. w. s. z. i. n. g. o. L. e. l. a. g. o. G. r. o. d. z. e. W. K. l. u. n. t. l. e. z. a. g. e. na zachod. D. m. e. a. l. e. t. n. i. k. u. p. o. l. n. o. c. y. w. a. c. h. y. l. o. n. e. o. d. l. e. g. i. e. o. d. k. o. w. i. c. z. a. Parafialnego Oniştir milo. i. d. n. a. z. w. i. e. l. l. a. w.

Azubole tegoż na zachod. letni talow. k. u. w. s. t. h. o. d. o. w. i. w. i. e. c. y. l. e. t. n. i. e. m. i. l. o. w. i. e. l. l. a. w. i. d. n. a.

Andrewowicze W. i. e. i. y. H. a. r. c. i. m. a. d. o. S. t. i. w. a. K. u. n. i. a. t. J. o. S. i. e. J. m. i. C. r. a. s. t. o. z. y. s. l. u. y. K. a. n. c. l. e. r. z. y. n. y. w. l. o. z. S. i. t. e. n. a. s. a. m. a. g. p. o. l. n. o. c. k. u. z. a. c. h. o. d. o. w. i. z. i. m. o. w. e. m. u. p. o. d. t. o. r. e. y. m. i. l. o. w. i. e. l. l. i. c. y.

Trucny stawa Oniştir. na w. s. t. h. o. d. l. e. t. n. i. k. u. p. o. d. t. u. c. n. i. a. w. n. a. m. i. l. d. w. i. e. l. l. i. c. h.

Bylunny tegoż stawa Oniştir. s. l. u. g. o. m. i. e. d. z. y. w. s. t. h. o. d. e. m. l. e. t. n. i. e. m. y. p. o. d. t. u. c. n. i. e. m. p. o. d. m. i. l. i. s. z. e. d. n. i. e. y.

Burbiwle P. e. d. y. u. n. z. y. n. e. D. z. i. e. l. a. i. c. n. o. w. l. l. u. j. u. a. m. w. s. t. i. c. h. H. a. r. o. z. i. c. u. m. m. i. n. s. t. i. c. h. a. t. e. r. e. w. J. h. a. n. a. S. i. s. t. e. r. a. y. d. y. O. b. e. r. s. t. l. e. u. t. n. a. r. s. t. a. W. o. y. t. l. e. w. l. o. z. S. i. t. e. y. w. l. l. u. d. z. i. e. m. s. t. i. c. h. W. y. p. e. r. i. c. n. e. D. w. o. r. y. d. u. a. w. o. b. r. e. g. i. e. o. z. o. b. n. y. m. k. a. d. e. y. w. n. i. e. r. o. w. n. o. s. i. p. o. d. z. e. m. i. e. D. w. o. r. S. i. s. t. e. r. a. y. l. i. n. f. i. e. m. i. e. d. z. y. z. a. c. h. o. d. e. m. y. w. s. t. h. o. d. e. m. z. i. m. o. w. y. m. D. w. o. r. z. a. d. C. z. u. m. s. t. i. c. h. m. i. e. d. z. y. p. o. d. t. u. c. n. i. e. m. y. p. o. l. n. o. c. y. s. a. m. a. g. e. c. e. d. e. b. i. e. s. t. i. t. e. t. e. g. o. z. n. a. z. w. i. e. l. l. a. w. p. o. d. o. b. i. n. i. a. n. a. p. o. d. t. u. c. n. i. e. y. p. o. l. n. o. c. y. o. d. l. e. g. i. e. o. d. k. o. w. i. c. z. a. m. i. l. o. w. i. e. l. l. a. w.

Biczony stawa Oniştir. J. w. J. b. e. r. l. a. w. W. o. j. e. w. o. d. y. K. o. r. n. e. l. i. g. o. S. i. t. e. m. i. e. d. z. y. w. s. t. h. o. d. e. m. l. e. t. n. i. e. m. y. p. o. d. t. u. c. n. i. e. m. m. i. l. o. d. z. i. e. d. n. i. a.

Orclachce J. w. J. a. n. i. J. e. l. o. n. s. t. i. e. y. K. a. p. i. t. e. l. a. n. o. w. y. N. o. w. o. g. i. m. i. e. d. z. y. p. o. l. n. o. c. y. w. a. c. h. y. l. o. n. e. k. u. w. s. t. h. o. d. o. w. i. z. i. m. o. w. e. m. u. m. i. l. o. w. i. e. l. l. a. w.

Brolipe O. l. u. l. i. c. o. d. z. l. a. c. h. t. y. r. o. z. n. e. y. m. i. e. d. z. y. p. o. l. n. o. c. y. y. p. o. d. t. u. c. n. i. e. m. m. i. l. o. w. i. e. l. l. a. w.

Deburij
L. L. L.

[6]

PARAFIA ONIKSZTYŃSKA

1mo

Kościół parafialny onikszyński w mieście JKMcI Oniksztach, położony z południa na północ w powiecie wilkomierskim i dekanacie, tegoż powiatu wioski i miejsca do tej parafii należące tym się podług alfabetu opisują porządkiem.

Abramiszki wjp. Kuszelewskiego sędziego grodzkiego powiatu wilkomierskiego, leżące na zachód słońca letni ku północy nachylone, odległe od kościoła parafialnego onikszyńskiego mila jedna wielka.

Ażubole tegoż na zachód letni takż ku wschodowi więcej letniemu mila wielka jedna.

Androniszki wieś i karczma do starostwa pieniańskiego jo. kscii jmcI Czartoryskiej kancelerzyny W. Ks. Litt. na samą północ ku zachodowi zimowemu półtoorej mili wielkiej.

Aniuny starostwa onikszyńskiego na wschód letni ku południowi na mil dwie wielkich.

Bikuny tegoż starostwa onikszyńskiego między wschodem letnim i południem pół mili średniej.

Burbiszki exdiwizyjne dziedzicowo ww. Iwanowskich starościców mińskich, a teraz w. pana Piszczayły oberstleutnanta wojsk W. Ks. Litt. i ww. Szumskich sędziców. Dwory dwa w obrębie osobnym, każdy w nierówności położenia. Dwór piszczajliński między zachodem i wschodem zimowym, dwór zaś Szumskich między południem i północą samą. Co do wioski tegoż nazwiska położenia na południe i północ, odległe od kościoła mila wielka.

Biczany starostwa onikszyńskiego jw. Zyberka wojewody brzeskiego litewskiego między wschodem letnim i południem mila średnia.

Czekańce jwj. pani Jeleńskiej kasztelanowy nowogródzkiej między północą nachylone ku wschodowi zimowemu mila wielka.

Drobisze okolica szlachty różnej między północą i południem mila wielka. [p. 46]

Debuzy j. pana Łoyby folwark między wschodem letnim i północą mili półtoorej letkiej.

Dewenie starostwa pieniańskiego wyżej pomienionej księżęcii na zachód zimowy i wschód letni mili półtora wielkiej.

Dydzinliszki wj. pana Tyszki sędzica czyli rotmistrza wiłkomierskiego między południem i północą mil dwie wielkich.

Dworańce wjp. Kuszelewskiego sędziego grodzkiego wiłkomierskiego między zachodem zimowym i wschodem letnim pół mili wielkiej.

Elminiki wjp. Chojeckiego rotmistrza powiatu wiłkomierskiego folwark między południem i północą pół mili małe.

Elminiki starostwa oniksztyńskiego między południem ku wschodowi letniemu mila jedna mała.

Elmiszki folwark plebanii oniksztyńskiej nowo erygowany, położeniem między wschodem zimowym, nachylony ku zachodowi letniemu mil dwie miernych.

Gile starostwa oniksztyńskiego między południem prosto ku północy samej ćwierć mili małej.

Grumbiny tegoż starostwa między południem i północą mil dwie miernych.

Greżany dwór wjp. Balcewicza starosty łojciowskiego na zachód zimowy i wschód letni mil dwie wielkich.

Jakubeliszki jp. Munczyńskiego na południe ku północy między wschodem letnim pół mili wielkiej.

Kirki jp. Marfelda strażnikowicza wiłkomierskiego na południe same i północ mil dwie średnich.

Klimiszki zaścianek starostwa pieniańskiego na południe i północ mila średnia.

Krepszczegole tegoż starostwa między południem i północą mila mała jedna.

Kołoduniszki zaścianek starostwa oniksztyńskiego na wschód letni ku zachodowi zimowemu pół mili wielkiej.

Kałwele plebanii oniksztyńskiej na południe i północ mil dwie miernych. [p. 47]

Krakszle zaścianek starostwa oniksztyńskiego na południe ku wschodowi letniemu nachylone mil dwie wielkich.

Kanikiszki zaścianek tegoż starostwa na wschód zimowy prosto ku zachodowi letniemu mila mierna.

Kotlarce starostwa oniksztyńskiego między południem i północą samą pół mili.

Kurkliki j. pana Kiełpszy między wschodem letnim ku zachodowi zimowemu mila wielka.

Kiszkiele zaścianek starostwa oniksztyńskiego na same południe, schyla się ku letniemu wschodowi, pół mili wielkiej.

Lizele jo. księcia Radziwiłły wojewody wileńskiego na wschód letni ku zachodowi zimowemu mila mała.

Ludyszki plebanii oniksztyńskiej na północ i południe ćwierć mili wielkiej.

Łojgiedze folwark wj. pana Mojgisa¹⁰ budowniczego wilkomierskiego między zachodem letnim ku wschodowi samemu o staj 40 z okładem.

Łojgiedze wieś tegoż jnci między północą i południem samym tej że odległości.

Ławkagole zaścianek tegoż na północ i południe ćwierć mili dobrej.

Łotowa¹¹ karczma starostwa pieniańskiego na samo południe ku wschodowi letniemu mila średnia.

Migdaliszki j. pana Przygodzkiego na południe i północ prostą linią pół mili średniej.

Mażele j. pana Mojgisa budowniczego wilkomierskiego na południe same i północ pół mili wielkiej.

Miedziole plebanii oniksztyńskiej na północ ku zachodowi letniemu półtorej mili wielkiej.

Norańce exdiwizyjne trzech panów ww. panów Chojeckiego rotmistrza wilkomierskiego, Piszczayły oberstlejtnanta wojsk W. Ks. Litt. i Szumskich sędziców na południe i północ prosto mila jedna średnia.

Onykszty miasto JKMc, w którym fundum kościoła parafialnego oniksztyńskiego z jurysdykami przedkościelną, ciągle która z miastem, prosto leży na wschód letni i zachód letni nad Świętą rzeką, niegdyś spławną czy portową, teraz w niejkiej części tylko transportującą towary drewniane i lniane do Kowna, stamtąd do Królewca, z zarzeczną jurysdyką do tej że plebanii oniksztyńskiej [p. 48] przysłuchiwającą, tym że zasiedloną sposobem, leżącą pod tym że klima i horisontaliter za Świętą rzeką kroków półtorasta.

Oniksztyński folwark tegoż starostwa na południe i północ mili ćwierć średniej.

Pukienie starostwa pieniańskiego na wschód zimowy ku zachodowi więcej zimowemu mila wielka jedna i pół.

Pesliszki wjp. Kuszelewskiego sędzego grodzkiego wilkomierskiego zaścianek na wschód letni ku zachodowi zimowemu mila średnia.

Piktagole starostwa pieniańskiego na południe i północ mila mała.

¹⁰ Tekste irasyta Mojgisa.

¹¹ Tekste irasyta *Łotoma*.

Pieniarki wjp. Kuszelewskiego sędziego grodzkiego wiłkomierskiego na południe samo ku letniemu wschodowi mila jedna mała.

Posmady starostwa pieniańskiego na południe ku północy mila mała.

Pogrzeże okolica różnej szlachty na północ ku południowi nachylone, a więcej ku wschodowi nieco zimowemu, mila wielka.

Podworniki wjp. Balcewicza starosty łojciewskiego na pół rania ku zachodowi letniemu mil dwie średnich.

Pelisz jp. Pietkiewiczza na wschód letni ku zachodowi samemu zimowemu mil dwie wielkich.

Podzie starostwa onikszyńskiego na same południe ku letniemu wschodowi półtorej mili wielkiej.

Pieczule jp. Kiełpszy na wschód letni ku północy mila jedna wielka.

Pieniańskiego starostwa dwór na wschód zimowy i zachód zimowy pół mili średniej.

Podgaje karczma tegoż starostwa pieniańskiego na południe ku wschodowi letniemu mila mała.

Poprodzie zaścianek plebanii onikszyńskiej na wschód letni ku południowi półtorej mili wielkiej.

Romaszkańce wjp. Kuszelewskiego sędziego grodzkiego wiłkomierskiego na południe ku północy mila jedna i pół wielka.

Rubiki starostwa onikszyńskiego na zimowy wschód ku zachodowi letniemu mila jedna wielka.

Rogolszczyzna dwór jp. Kiełpszy na sam wschód letni mila mała. [p. 49]

Szłowiany dwór wjp. Kuszelewskiego sędziego grodzkiego wiłkomierskiego na wschód letni ku zimowemu zachodowi ćwierć mili małej.

Siemieniszki starostwa pieniańskiego na południe samo ku północy mili ćwierć małej.

Sabaluny zaścianek starostwa pieniańskiego z północy ku zimowemu zachodowi mila jedna średnia.

Sedejki wjp. Bohusza proboszcza wiłkomierskiego z południa ku wschodowi letniemu mil dwie wielkich.

Siemieniszkiele starostwa onikszyńskiego na południe ku wschodowi letniemu ćwierć mili mała.

Skapiszkiele wjp. Kuszelewskiego sędziego grodzkiego na sam wschód ku zachodowi letniemu pół mili małe.

Szłowiany wieś tegoż z południa ku wschodowi zimowemu mila jedna i pół średnia.

Szawle starostwa oniksztyńskiego z pół rania na zachód letni mila jedna wielka.

Stowrzańce tegoż starostwa oniksztyńskiego z południa ku północy pół mili.

Syntoffty jwjp. Kosciałkowskiego starosty czotyńskiego na wschód letni ku zimowemu zachodowi mila mała.

Troki zaścianek jo. księcia jmcı Radziwiłła wojewody wileńskiego na południe samo niby ku wschodowi nieco letniemu półtorej mili wielkiej.

Tołuńce zaścianek jw. Morykoniego starosty wiłkomierskiego na wschód letni i południe półtorej mili wielkiej.

Taluny wj. pana Siesickiego pisarza ziemskiego powiatu wiłkomierskiego na wschód zimowy ku południowi mil dwie wielkich.

Wojewodziszkı wjp. Kuszelewskiego sędziego grodzkiego wiłkomierskiego na południe ku północy mila jedna średnia.

Wojszwiliszki tegoż wj. pana sędziego na południe ku samej północy mila jedna wielka.

Wikańce starostwa pieniańskiego z południa ku letniemu wschodowi pół mili małej.

Waleczki wjp. Lachnickiego skarbnika wiłkomierskiego z południa ku wschodowi nieco letniemu mil dwie wielkich. [p. 50]

Wazgiele wj. panów Chojeckiego i Iwanowskiego starościca mińskiego na południe samo ku północy mila jedna wielka.

Wojasze starostwa oniksztyńskiego na wschód letni ku zachodowi zimowemu półtorej mili małej.

Wojtutyszki jp. Przygockiego na południe ku wschodowi letniemu półtorej mili wielkiej.

Zajeziorky starostwa pieniańskiego z południa ku wschodowi letniemu pół mili wielkiej.

Żlobiszki dwór jp. Lachnickiego skarbnika wiłkomierskiego na wschód letni ku północy mil dwie wielkich.

Żlobiszki wieś tegoż na południe ku północy mil 2 wielkich.

Żyżumbra nowa osada starostwa oniksztyńskiego razem z karczmą z południa na północ trzy ćwierć mili małej.

2do

Od tego kościoła parafialnego oniksztyńskiego w okolice kościoły sąsiedzkie są następujące.

Kowarsk kościół parafialny w powiecie wiłkomierskiem i dekanacie

tym że, a w dobrach jw. Tyszkiewicza wojewody smoleńskiego, z południa ku północy mil dwie średnich.

Kurkle kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie w dobrach wjp. Platera generaładjutanta JKMcI z południa na północ mil dwie małych.

Kupiszki kościół parafialny w dobrach starostwa jo. ks. Czartoryskiej kancelerzyny W. Ks. Litt. na wschód letni ku zachodowi letniemu mil pięć wielkich.

Skiemiany – kościół parafialny jksks. kanoników regularnych beatorum martirum de paenitentia, fundusz niewiadomy, na wschód letni ku zachodowi zimowemu mil dwie wielkich.

Świadoście kościół parafialny w dekanacie tym że i powiecie, w dobrach jo. księcia Radziwiłły wojewody wileńskiego na północ ku południowi mil trzy średnich.

Traszkuny oo. bernardynów w tym że powiecie i dekanacie [p. 51] w dobrach wj. pana Pietkiewicza podstarosty wiłkomierskiego na południe ku północy, którym pozwolono od plebana oniksztyńskiego w bliższych swego kościoła wioskach administrować wszystkie sakramenta, z przyczyny odległości miejsca od parafialnego kościoła mil dwie wielkich.

Wiżuny kościół parafialny w tym że dekanacie i powiecie, w dobrach jo. księcia Radziwiłła wojewody wileńskiego na wschód zimowy ku zachodowi letniemu mil trzy wielkich.

Wiżuńskiego tegoż kościoła kościół filia Debejki w tym że powiecie i dekanacie, w dobrach wjp. Kuszelewskiego sędziego ziemskiego prezesa wiłkomierskiego na wschód letni ku zachodowi zimowemu mil dwie wielkich.

3tio

Miasta znaczniejsze i miasteczka w bliskości parafii oniksztyńskiej około kościoła te są.

Bolniki starostwo jw. Zyberka wojewody brzeskiego litewskiego na polu obszernym z południa ku północy mil trzy wielkich.

Kupiszki starostwo jo. ks. Czartoryskiej kancelerzyny¹² W. Ks. Litt. przy rzece Ławenie, po górach rozłożone, leżące na samą północ mil pięć wielkich.

Kowarsk miasteczko partykularne, lenność jw. Tyszkiewicza wojewody smoleńskiego, w polu otwartym na zachód zimowy mil 2 średnich.

Kurkle miasteczko partykularne w. Platera generaładjutanta JKMcI w polu z południa na północ mil dwie małych.

¹² Tekste po to įrašytas žodis *wojsk*.

Świadoście jo. ks. Radziwiłła partykularne między puszciami w koło z północy na wschód mil trzy średnich.

Subocz starostwo w. Platera partykularne z zachodu letniego ku północy w polu mil trzy wielkich.

Skiemiany partykularz, należące do Widziniszek funduszowe między puszczą na południe samo mil 2 wielkich.

Uciana w. Strutyńskiego generaładjutanta JKMcI w polu między wschodem i południem mil pięć wielkich.

Uszpole starostwo jw. Ogińskiego hetmana wojsk W. Ks. Litt. z północy ku wschodowi zimowemu w polu otwartym mil pięć średnich.

Wiłkomierz miasto stołeczne powiatu swego, w polu otwartym, na podgórkcu nieco rozłożone na zachód zimowy nad Wiłkomierską rzeką [p. 52] partykularną z jednej, a zaś od południa nad rzeką Świętą z drugiej strony mil pięć wielkich.

Wiżuny miasteczko partykularne jo. księcia Radziwiłła wojewody wileńskiego, między puszciami w koło, na wschód letni ku zachodowi zimowemu mil trzy wielkich.

4to

1mo. Droga z Onikszt na Kurkle, Bolniki, Glińciszek, Podbrzezie do Wilna, piaszczysta, górzysta, kręto idąca, tak polem, jak i w niejakiach miejscach lasami mil dobrych piętnaście.

2do. Droga z Onikszt na Wiżuny mokra, wybojami wielkimi kręta, do Dyneburga mil 25.

3tio. Droga z Onikszt do Wiłkomierza dobra i prosta, w niektórych tylko nieco górzysta miejscach, mil pięć dobrych.

4to. Droga z Onikszt do Kupiszek więcej zła, przez groble puszcze, błotnista, którą i do Rygi trakt, mil pięć wielkich.

5to. Droga z Onikszt na Skiemiany do Wilna mokra, puszciami, błędna, partykularna mil wielkich piętnaście.

6to. Droga z Onikszt do Świadości więcej dobra niż zła, prócz miejsc niektórych, borami, lasami wychodząca mil trzy średnich.

5to

Jieziro onikszyńskiego starostwa zwane Rubiki, z którego rzeczka wypływa Onikszyńska, wlewająca się do rzeki Świętej, szerokie trzy ćwierci mili wielkiej, długie mila i pół średniej, leżące z wschodu ku południowi, w odległości od kościoła parafialnego onikszyńskiego mila jedna wielka.

Jezioro pieniańskiego starostwa Posmady zwane na staj 10, okrągłe, względem kościoła na północ mila wielka.

Jezioro Pojezierce tegoż starostwa długie staj 10, lub więcej szerokie 2 staj, względem kościoła oniksztyńskiego na zachód letni odległe pół mili średniej.

Jezioro Greżany małe na staj sześć, szerzyny na 4, względem kościoła na północ o mil dwie wielkich.

Jezioro małe przez pagórek tylko na sznurów 5, tak że na północ od kościoła mil dwie wielkich.

Jezioro Elmiszkie plebanii oniksztyńskiej na staj 7 lub więcej, względem kościoła na wschód zimowy mil dwie średnich. [p. 53]

Błot znacznych i wielkich niema.

Staw Łotowa wielki starostwa pieniańskiego jo. ks. Czartoryskiej kancelerzyny W. Ks. Litt., na rzece Grażie zwanej, z młynem i groblą, mostem dobrym na trakcie ryskim, względem kościoła oniksztyńskiego na północ mila jedna mała.

Staw Burbiszki wielki, na rzece Onikszynie z jeziora rubickiego płynącej, do w. Iwanowskiego starościca mińskiego należący, teraz exdiwizyjny w. jp. Piszczayły oberstleutnanta, na który most, zły młyn i zaczelowany, oraz z węgornią, względem kościoła z wschodu ku południowi mila wielka.

Stawek oniksztyński mały za dworem na tej że rzece, zły most z upustem jałowym, takim że od młyna na kroków 70, względem kościoła na wschód zimowy ku północy o kroków 1800.

Stawek szłowiński przy dworze wjp. Kuszelewskiego sędziego ziemskiego grodzkiego wiłkomierskiego, na rzece Szławie małej, most dobry i młynek mały, względem kościoła z południa na zachód letni pół mili małej.

Staw pieniański tegoż starostwa jo.ks. Czartoryskiej kancelerzyny W. Ks. Litt. przy dworze na pagórku leżącym, niemały na rzecie maleńkiej Pieniańce, z młynkiem rzadko dla niedostatkiem wody mielącym, względem kościoła z południa na północ pół mili lekkiej, a staw najmniej staj 150 dłużyny, szerzyny koło 3 staj.

Stawek Pograżele na rzeczce tegoż nazwiska jp. Pankiewiczza, po spaleniu młyna z mostem innego niewybudowano, od kościoła z zachodu na północ półtorej mili średniej.

Staw Żyzumbra na rzece Onikszynie do starostwa oniksztyńskiego z młynem, mostem dobrym i upustowym, zarosły bardzo, od kościoła z północy na wschód o trzy ćwierć mili małych.

6to

Lasu daleko więcej w parafii oniksztyńskiej znajduje się niż otwartego pola. Zaczawszy od starostwa oniksztyńskiego wioski Skiemieniszkielów, od miasta Onikszt mili ćwierć mała, nieprzerwanie prawie ciągnie się, oprócz niektórych nowych wytrzebów, aż do świadoskiej puszczy jo. księcia Radziwiłła wojewody wileńskiego, do mili dwóch i pół wielkiej, w której drzewa do budowli sosnowego, jodłowego, brzożowego, olszyny, osiny, jasioniny i dębiny niezbyt wiele, a zaś tamtych [p. 54] rodzaju dostatkami znajduje się, bagien miejscami bez pewności wymiaru znajdować się może na staj 15 – 20 – 30 i więcej, zarośli różnych na włok kilkadziesiąt. Nazwiska uroczysk dla niewiadomości nie kładzie się. Położenie jej z zachodu letniego na wschód zimowy.

Las czyli puszcza starostwa pieniańskiego zaczyna się od wsi Skiemieniszkiele do niego należącej i Androniszek z południa na północ, przez rzekę Świętą, zarośle plebanii oniksztyńskiej, stykające się z pagórzystą puszcza w. Kuszelewskiego na zachód letni, ciągnącą się ku wschodowi, poza Onikszt do Skiemian. Item puszcza grezańska jpp. Balcewicza, Lachnickiego, Pietkiewicza i różnych jmców, których razem wziętych, a na samą północ leżących do mil 5-ciu z okładem być może, w których bagien, błot, różnej szerokości i długości być może w różnych miejscach po staj 20, 18, 15, 39 etc, a zarośli różnych na włok 200 i więcej uroczyska niewiadome. Co do drzewa bory obfitują w drzewo sosnowe do budowli, jodłowe, brzozy, olchy, osiny, lipowe i w niejakej części dębowe.

7to

Młynów znajduje się wodnych sześć. Starostwa oniksztyńskiego na rzece Oniksztyńce jeden, drugi Burbiszki na tej że rzece Oniksztyńce wjp. Piszczayły oberstleutnanta, Żyzumbry trzeci na tejże do starostwa oniksztyńskiego należący, czwarty pieniański do starostwa tegoż nazwiska na Pieniańce, piąty szłowiński wjp. Kuszelewskiego sędziego grodzkiego wiłkomierskiego na Szławie, szósty Łotowa na Łotowe rzeczce do starostwa pieniańskiego, jako wyżej doczytać się może pod opisanymi stawami No 5to.

Machin żadnych wodnych, wietrznych nie masz. Miejsce starożytność oznaczające: nad Elmą rzeczką niby z kamieni zamczyska niejakego podobieństwo, pod Siemieniszkami wsią starostwa pieniańskiego w puszczy nad Świętą rzeką są mogiły nazwane krzyżackie od wojny /ut fertur/ między księżętami litewskimi Skirgayłą, Swidrygielem i Witoldem, gdzie przeciw tych za Świętą rzeką na drugiej stronie na południe samo znać dosyć,

dobrze obozowanie niegdys wojska, tych zaś mogli miejsc więcej w liczbie ośmdziesiąt znacznej [p. 55] wielkości, kurhanami krzyżackimi zowiących się dotąd. Za dworem starostwa onikszyńskiego na wschód letni jadąc, tuż za polem dwornym w puszczy poczynającej się wyraźny skład obozu /ut fertur/ szwedzkiego przeciw moskalom idącego, gdzie i kurhanów dosyć znajduje się. Więcej nie masz nic ciekawego.

8vo

Trakty publiczne i wielkie oraz partykularne w tej parafii tym się opisują porządkiem.

Droga na Androniszki do Kupiszek. Trakt ryski publiczny tak zimowy, jak i letni od kościoła parafialnego onikszyńskiego na północ różnie się ciągnie, kręto lasami, niemal wszystek aż do kurlandzkiej granicy mil 15, groblami mało otworzystym polem. Po prawej i lewej ręce różne dają się widzieć wioski, lecz tych nazwiska niewiadome, do samej Rygi Kurlandią 24 [mili], razem biorąc cały trakt.

Droga do Wilna miasta Litwy stołecznego - trakt publiczny na Kurkle, gdzie się kończy parafia, na Bolniki, Giedrojie, Glińciszeki, Podbrzezcie na zimowy zachód od kościoła onikszyńskiego kręto nieco częścią polem, częścią lasami mil 15 wielkich.

Droga na Kowarsk, gdzie się parafia kończy, Wiłkomierz, Widziszki – do Kowna trakt publiczny, częścią polem otwartym, po części lasami prosy, górzysto, kamienisto, na zachód letni od kościoła onikszyńskiego mil 15 wielkich.

Droga na Wiżuny, graniczące z parafią onikszyńską, Uszpole, Antolepty, Jeziorose – do Dyneburka trakt publiczny od kościoła onykszyńskiego z północy na wschód najwięcej polem, małą puszcza, [drogą] górzystą, mokrą, kamienistą, błotnistą, krętą, wyboistą mil 25 wielkich.

Droga na Skiemiany, gdzie kończy parafia, Owante, Widziszki, Giedrojie, Glińciszeki, Podbrzezcie do Wilna. Takoz trakt publiczny lasami i polem otworzystym, błotnisto, górzysto, kręto, mylnie, po obuch stronach wsie i dwory szlacheckie dają się widzieć niewiadome, od kościoła na południe ku wschodowi zimowemu mil 15 wielkich rachują. [p. 56]

Droga na Ucianę - trakt publiczny, przez Rubiki, Gieczarny okolicę do Druji, Widz, gdzie sławnie kiermaszy bywać zwykli, od kościoła onikszyńskiego z północy na wschód zimowy, kręto, błotnisto, wąwozami, górzysto miejscami, lasami, zaroślami i puszciami ciemnymi więcej daleko niż polem otworzystym, mil do Druji 20, a zaś do Widz mil 13 wielkich.

Droga partykularna od kościoła oniksztyńskiego do Traszkun kościoła oo. bernardynów, gdzie kończy parafia oniksztyńska, na Podgaje karczmę po lewej ręce, mimo okolic szlachty różnej na prawej i lewej ręce będących, mało polem otwartym, najczęściej lasami, błotnisto, wyboisto, kamienisto, korzenisto, nieco kręto, od zachodu letniego na północ samą mil dwie wielkich.

Droga partykularna do Troup kościoła parafialnego na zachód letni polem otwartym bardzo mało, daleko więcej lasami i zaroślami, bagnisto, mokro, kręto, szczupłe drogi, od tego kościoła o półtorej mili wielkiej kończy się parafia oniksztyńska, od kościoła zaś mil trzy wielkich.

Droga do kościoła, wybudowanego w Androniszkach na pagórku wsi starostwa pieniańskiego jo. ks. Czartoryskiej kancelerzyny W. Ks. Litt. na trakcie ryskim, który kościół nie poświęcony pustuje, nigdy się nabożeństwo nie odprawiało, lasami więcej jak polem od kościoła oniksztyńskiego mila jedna i pół średnia. Taż droga w prawą rękę dzieli się do kościoła czyli kaplicy wjp. Lachnickiego skarbnika wilkomierskiego, w której Msza Święta w tydzień trzeci za indultem jo. księżęcia pasterza odprawuje się, droga szczupła, dobra, od kościoła parafialnego z północy na wschód letni mil 2 wielkich.

Parafia oniksztyńska niema w sobie żadnych granic innych województw i powiatów, cała ze wszystkimi wioskami, dworami, miejscami jest położona w powiecie wilkomierskim, a po większej części w starostwie oniksztyńskim jw. Zyberka wojewody brzeskiego litewskiego, jako się wyżej wyraziło jaśniej.

Takowe opisanie parafii oniksztyńskiej jw. jks. Naruszewicza biskupa koadiutora smoleńskiego, pisarza wielkiego W. Ks. Litt., sekretarza Rady Nieustającej, proboszcza aktualnego, zastępujący miejsce i rząd nad nią powierzony mając duchowny przez wjks. Steckiewicza podproboszczonego niemęczyńskiego a dóbr rzeczzonego proboszcza, komisarza generalnego i plenipotenta zdany, podpisem mej ręki stwierdzam.

Ks. Stanisław Pruszek
podproboszczy oniksztyński. [p. 57]

PARAFIA OPISOWA

IMO

Kościół Parafialny we wsi opiszowskiej położony
 w Wicewodztwie Troclim w powiecie Kiewieńskim
 w Belanacie Wiliamiejskim, wiosli y mięszed do
 tej Parafii należące są, w tymże powiecie Kiewieńskim
 y Upitkim według porządku Alfabety ułożone są
 następujące:

Bucyli Wiosna w pow. Zabicki marszałka 8^{ty} Kiewień na
 wschod. 2 1/2 milowy położona, względem Kościoła Opiszow
 kiego Czwórć mile kuli odległa

Buciany Wiosna do Kościoła 1/2 milowego należąca
 na północ półtoręć mile wielkicy odległa.

Buzgany Wiosna w pow. Zabicki mar. 8^{ty} Kiewień, na
 wschod. 1 1/2 mil

Chyżki Wiosna w pow. Starca Czeskiego 8^{ty} Kiewień,
 mięszed półtora y wschodem mila wielkicy odległa.

Chyżki Wiosna w pow. Estli Hy 1 1/2 milowego, na północ
 pół mila kuli

Golontyżki Wiosna w pow. Syrcia 8^{ty} Kiewień, na północ Czwórć mile
 1/2 mila

Kuiany Wiosna w pow. Starca Czeskiego 8^{ty} Kiewień, na
 północ. mila wielka

Kuiany Okolica na północ półtoręć mile.

Kamiżyna Wiosna w pow. Zawiszy 8^{ty} Kiewień, na północ
 półtoręć mile wielkicy

Kozaki Wiosna w pow. Zawiszy tegoż, na północ półtoręć mi
 li, wielkicy

Łaty Wiosna w pow. Karpia Chot. 8^{ty} Upitkiego, na wschod
 1 1/2 mila, dwie mile małe

Łepiszki Okolica na zachod. półtoręć mile.

Łatow:
 [Signature]

[7]

PARAFIA OPITOŁOCKA

1mo

Kościół parafialny we wsi opitołockiej położony, w województwie trockim, w powiecie kowieńskim, w dekanacie wiłkomierskim, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tym że powiecie kowieńskim i upitskim według porządku alfabety ułożone są następujące.

Byczki wioska wjp. Zabięły marszałka powiatu kowieńskiego na wschód zimowy położona względem kościoła opitołockiego, ćwierć mili lekkie odległa.

Buczany wioska do kościoła surwiliskiego należąca na północ półtorej mili wielkiej odległa.

Dziugajły wioska wjp. Zabięły marszałka powiatu kowieńskiego na wschód letni ćwierć mile.

Elyszki wioska wjp. Szorca czesznika powiatu kowieńskiego między północą i wschodem mila wielka jedna.

Ejgule wioska wjp. Estki starosty ujkowskiego na północ pół mile lekkie.

Golkontyszki wioska wjp. Syrucia sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego na północ ćwierć mile małe.

Kujany dwór wjp. Szorca czesznika powiatu kowieńskiego na północ mila wielka.

Kujany okolica na północ półtorej mile.

Kamięszczyzna dwór wjp. Zawiszy sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego na północ półtorej mili wielkiej.

Kozaki wioska wjp. Zawiszy tegoż na północ półtorej mili wielkiej.

Łały wioska wjp. Karpia chorążego powiatu upitskiego na wschód letni dwie mile małe.

Lejwiszki okolica na zachód półtorej mili. [p. 58]

Łazowniki wioska wjp. Dąbskiego sędziego ziemskiego powiatu upitskiego na zachód zimowy mila wielka.

Łanczunów dwór wjp. Kognowickich, razem wjp. Bortkiewicza rotmistrza powiatu kowieńskiego i wjj. panów Glińskich.

Miedwiedy wioska wjp. Zabięły kasztelana mińskiego na wschód zimowy mila mała.

Mielniki wioska wjp. Zabięły marszałka powiatu kowieńskiego na wschód letni ćwierć mile małe.

Naruszanie wioska wjp. Zawiszy starosty cimkowskiego między północą i wschodem letnim mil dwie.

Opitołoki wieś, w której kościół parafialny opitołocki jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii, sama wieś mała, należy do parafii opitołockiej.

Opitołoki dwór wjp. Zabięły marszałka powiatu kowieńskiego na tych że polach opitołockich o 2000 kroków na wschód zimowy.

Proczuny wioska wjp. Karpią chorążego powiatu upitskiego w powiecie upitskim o mil dwie wielkich na wschód letni.

Petluny wioska tegoż wjp. w powiecie upitskim o mil dwie na wschód zimowy.

Podagie wioska tegoż pana na wschód zimowy o mil dwie małych.

Pakalniszki wioska wjp. Zawiszy starosty o półtorej mili na północ położona.

Plupie wjp. Zabięły kasztelana mińskiego o milą wielką na wschód zimowy.

Pejkswy wioska różnych panów mila na wschód zimowy.

Rudzie wioska różnych panów mila wielka na wschód zimowy.

Repiengie wioska wjp. Sirucia sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego o półtorej mili na północ. [p. 59]

Szatonie wioska tegoż pana mila wielka na północ.

Słobotka wjp. Zawiszy sędziego ziemskiego kowieńskiego o półtorej mili wielkiej na północ.

Sypaliszki wioska wjp. Podoleckiego o mil dwie wielkich na wschód letni.

Słobotka wjp. Podoleckiego o mil dwie wielkich, na wschód zimowy.

Stobrie wieś wjp. marszałka powiatu kowieńskiego pół mile wielkie na wschód zimowy.

Świątobrość wieś z kościołem wjp. Zawiszy starosty cimkowskiego półtorej mili na północ.

Tyskuny wioska wjp. Karpią chorążego powiatu upitskiego tuż na polach opitołockich między północą i wschodem letnim położona.

Użwolkie folwark wjp. Godyckiego o mil dwie na wschód zimowy leżący.

Użwolkie wieś królewszczyzna wjp. Wereszczyńskiego starosty powiatu upitskiego o mil dwie na wschód zimowy położona.

Widułowkie folwark wjp. Jezewskiej i pana Iwanowskiego razem z wioską różnych panów o dwie mile na wschód letni leżący.

Zawiszyn dwór wjp. Zawiszy starosty cimkowskiego o półtorej mili na wschód zimowy.

Zactie wioska wjp. Syrucia sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego o pół mile na północ leży.

2do

Od tego parafijalnego kościoła, kościoły w okolicy sąsiedzkie są następujące.

1mo. Datnów kościół parafialny w Księstwie Żmudzkiem, w diecezji podobnie Żmudzkiej, w powiecie wileńskim, dekanacie krakowskim, w dobrach jw. Chrapowickiego instygatora, między północą i zachodem letnim mila mała.

2do. Kiejdany kościół parafialny w województwie trockim, w powiecie kowieńskim [p. 60], w dekanacie wilkomierskim, w dobrach jo. księcia Radziwiłły wojewody wileńskiego pół mile na same południe.

3tio. Krakinów kościół parafialny w Księstwie Żmudzkiem, w diecezji żmudzkiej mil trzy na północ wielkich.

4to. Remigoła kościół parafialny w powiecie upitskim, w dekanacie wilkomierskim, w dobrach kaplicy Ś. Kazimierza, trzy mile wielkie na wschód letni.

5to. Szaty kościół parafialny w województwie wileńskim, w powiecie i w dekanacie wilkomierskim, w dobrach różnych ich miłośców mil trzy na wschód zimowy.

6to. Surwiliszki kościół parafialny w diecezji żmudzkiej, w dobrach jo. księcia biskupa żmudzkiego o półtorej mili na północ.

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła opitołockiego są następujące.

1mo. Kowno miasto sądowe przy rzekach Niemnie i Wilii, leży na południe, odległe mil sześć wielkich.

2do. Ponewież miasto sądowe powiatu upitskiego, leży na północ, odległe mil siedm wielkich.

3tio. Rosiejnie miasto sądowe w Księstwie Żmudzkiem, leży na zachód letni, odległe mil dziewięć.

4to. Wilno miasto stołeczne litewskie, leży na wschód zimowy, odległe mil ośmnaście.

5to. Wilkomierz miasto sądowe przy rzece nazwanej Święta, leży między północą i wschodem letnim, odległe mil osm.

4to

Drogi znaczniejsze i partykularne w tej parafii znajdujące się są następujące.

1mo. Droga z Opitołok do Kowna pocztowa, prosta, dobra, wygodna, miejscami mosty i groble sypane, miejscami też górzysta.

2do. Droga z Opitołok do Rosiejn górzysta miejscami, błotnista, kręta, mosty i groble niewygodne. [p. 61]

3tio. Droga do Poniewieża ryska dobra.

4to. Droga do Wilna z Opitołok górzysta miejscami, błotnista, piaszczysta, kręta.

5to. Droga z Opitołok do Wiłkomierza kręta, miejscami mosty niewygodne.

5to

Jezior żadnych w parafii opitołockiej, prócz niektórych rzek, ruczajów, bagn, błot i stawów następujących.

Rzeka Niewiaza znajduje się portowa, ciągnie się wzdłuż po parafii opitołockiej od północy na południe i jest granicą Księstwa Litt. od Księstwa Żmudzkiego, oraz diecezji wileńskiej od diecezji żmudzkiej, płynie przez parafią kiejdańską, bobtowską, kowieńską i wpada do Niemna o mili pół szóstej od Opitołok.

Ruczaj Omeja mały, z lasów wychodzący w polach użwolskich oraz wieś Użwolkie królewsczyzna jest granicą powiatu kowieńskiego od powiatu upitskiego.

Bagno Żałość zwane, ciągnie się od północy na południe na mil trzy długości od parafii krakinowskiej w diecezji żmudzkiej przez całą parafią opitołocką. Szerokość nierówna wszędzie, najwięcej jednak kroków na półtora tysiąca, z którego bagna na polach opitołockich formują się ruczaj mały [i] wpada pod Opitołokami do rzeki Niewiaży.

Bagno Malec zwane, ciągnie się przez lasy opitołockie od wschodu letniego na południe, od parafii pogirskiej aż do parafii kiejdańskiej, którego około mil trzech, szerokość nierówna wszędzie, najwięcej jednak pięćset kroków.

Staw wjp. Zabielly marszałka kowieńskiego na rzece małej i szczupłej Ałkupis zwanej, poczynający się z [p. 62] bagna Żałość na wschód zimowy od plebanii po lewej stronie o kroków półtora tysiąca, przy którym stawie jest młyn tegoż jnci.

Staw wjp. Zawiszy starosty cimkowskiego przy dworze Zawiszyn zwanym, z tegoż bagna Żałość zwanego formujący się, względem kościoła opitołockiego na północ leży.

Staw tegoż pana i młyn na rzece małej szczupłej Windrupis zwanej, z bagna Żałość formujący się, względem kościoła opitołockiego na północ leżący.

6to

Lasu jest więcej w parafii opitołockiej aniżeli pola otwartego, szczególnie jednak począwszy od wioski Byczki zwanej na wschód zimowy o ćwierć mile mierne od kościoła opitołockiego będącej w lewą rękę, wszcz na dwie mile mierne, wzdłuż blisko mil trzech wielkich. Drzewa do budowli zdanego niema, najwięcej zaś brzozy, osiny, olchy, dębiny szczupłej, po wielu zaś miejscach chrusty zarosłe długości i szerokości po kilka morgów mające, które że nie mają własnych nazwisk tu się nie kładą.

7mo

Młyny znajdują się cztery w parafii opitołockiej, jeden wjp. Zabięły marszałka kowieńskiego na rzece Ałkupis, drugi wjp. Zawiszy starosty cimkowskiego na rzece Windrupis, trzeci tegoż jmci na Żałości, o której wyżej nadmieniono się, 4-ty wjp. Podoleckiego na rzece Linkówka zwanej. Innych machin tak wodnych, jak też wietrznych, ani miejsc starożytność oznaczających, ani też co by się ścierało do historii naturalnej nie masz.

8vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują.[p. 63]

1mo. Droga do Kiejdan gościńcem kowieńskim począwszy od kościoła opitołockiego parafialnego na południe polem otwartym po za Niewiaży do karczmy wjp. Karpia chorążego powiatu upitskiego, Lady nazwanej nad rzeką Niewiażą, o ćwierć mile mierne leżącej, tak że otwartym polem i drogą suchą po lewej ręce widać na pagórku folwark wjks. plebana kiejdańskiego Wiłajnie zwany o kilka set kroków od karczmy ladowskiej na południe położony i tu się kończy granica parafii opitołockiej.

2do. Droga do Krakinowa, gdzie jest kościół parafialny w diecezji żmudzkiej, na północ graniczący z parafią opitołocką, razem trakt zimowy ryski po za rzece Niewiaży o kroków kilka set od plebanii opitołockiej, przez ruczaj Żałość, mimo karczmy wjp. Karpia chorążego upitskiego Żałosna zwana, polem otwartym na górę prosto drogą suchą do wioski Repengie zwanej ćwierć mile spore, na północ gdzie jest karczma wj. pana Syrucia sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego, stamtąd prosto do wioski Zaczcie, którą widać o ćwierć mile będącej polem otwartym, na dół o pół mile folwarek

po prawej ręce na górze wjp. Szorcza czeszniaka powiatu upitskiego, skąd polem otwartym, gościńcem dolnym do karczmy wj. pana Zawiszy starosty cimkowskiego Swiątobrość o ćwierć mile spore leżącej, gdzie i kościół na pagórku widać tegoż jmci, kilka set kroków stoi od karczmy Swiątobroskiej, dalej polem otwartym po rzece Niewiaży do wsi Pakalniszek wjp. Zawiszy starosty cimkowskiego o ćwierć mile małe, gdzie o kilka set kroków dwór wjp. Zawiszy starosty cimkowskiego na pagórku stoi po prawej ręce, mimo dwór przez wioskę Pakalniszki gościńcem, drogą suchą, także mimo dwór wjp. Zawiszy sędziego ziemskiego kowieńskiego przez pole na pagórku będące, aż do karczmy Puszynas zwanej pół mile małe od wsi Pakalniszek. I tu się kończy granica parafii opitołockiej. [p. 64]

3tio. Droga z Opitołok do Remigoły, gdzie jest kościół parafialny, graniczący między północą i południem o kroków kilka set od plebanii opitołockiej, mimo dwór murowany wjp. Karpia chorążego powiatu upitskiego polem otwartym, drogą suchą do wsi Byczki zwanej o ćwierć mile od plebanii opitołockiej leżącej, potym stamtąd lasem osinowym, brzożowym, drogą błotnistą i ciasną, niewygodną, bez mostów i bez grobli aż do wioski Rudzie zwanej lasem mila wielka od Opitołok, dalej także drogą błotnistą, ciasną aż do Użwolk folwarku wjp. Godyckiego o pół mile będącego, stamtąd gościniec polem otwartym do karczmy, która widać na tych że polach użwolskich wjp. Truskowskiego skarbnika upitskiego Łały zwanej, stamtąd od karczmy wjp. Karpia chorążego powiatu upitskiego Petkuny w tychże polach użwolskich o kilka set kroków będącej, dalej polem otwartym mimo wieś Proczuny na dwór wjp. Truskowskiego będącej o kilka set kroków, który widać przez ruczaj Malec nazwany. I tu granica kończy się parafii opitołockiej.

4to. Droga do Szat też sama co do Kiejdan.

5to. Droga zaś prywatna do Datnowa na karczmę Żałość wjp. Karpia chorążego powiatu upitskiego w polach opitołockich o kilka set kroków od kościoła będącą, stamtąd na górę polem otwartym na wioskę Golkontyszki wjp. Syrucia sędziego powiatu kowieńskiego, którą widać o ćwierć mile małe od kościoła będącą, z wioski na dół nad rzeką Niewiażą letnią porą brodem, na wiosnę i w jesieni czółnami małymi i niewygodnymi. I tu się kończy granica parafii opitołockiej.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki własnej stwierdzam.

Ks. Jerzy Mingajło
pleban opitołocki. [p. 65]

PARAFIA POGIORSKA

imo

Kosciół Parafialny Pogorski wycosi cępli. u miasteczku Pogorach w powiat
ie y Debiatowu Wielkim położony. Dwazj Solwarski Okoluy wsi y mi
sca dotey Parafji należąca są, w tymie Powiatu wiodłyj per wojstwu Alfabeta
ułożone iaczu podobnie idą;

Boczniki wiosna w 7^{ym} kachygu Podstawnika wsi Trochuzgo między po
łudniem y zachodem zimowym od kosiwoła Pogorskiego mila wsiwo
żona

Boczniki alias Boudzawac Boudy y wsiwo w 7^{ym} kachygu Podstawnika
kosiwoła między zachodem zimowym y południem wozyciem kosiwoła
Pogorskiego mila wsiwożona

Bornaty wiosna wsiwo w 7^{ym} kachygu Starosta Borsunickiego y w 7^{ym} kachygu
kosiwoła między południem odwo bysięce kosiwoła y zgorą od
kosiwoła Pogorskiego

Borkowy wiosna wsiwo w 7^{ym} kachygu Starosta Borsunickiego y w 7^{ym} kachygu
kosiwoła między południem odwo bysięce kosiwoła y zgorą od
kosiwoła Pogorskiego

Borkowy Solwarski y wiosna w 7^{ym} kachygu Podstawnika wsiwożona między zachodem zimowym
y południem pod mila od kosiwoła Pogorskiego

Borkowy wiosna wsiwożona między południem odwo bysięce kosiwoła y zgorą od
kosiwoła Pogorskiego

Borkowy wiosna wsiwożona między południem odwo bysięce kosiwoła y zgorą od
kosiwoła Pogorskiego

Borkowy wiosna wsiwożona między południem odwo bysięce kosiwoła y zgorą od
kosiwoła Pogorskiego

Borkowy wiosna wsiwożona między południem odwo bysięce kosiwoła y zgorą od
kosiwoła Pogorskiego

Borkowy wiosna wsiwożona między południem odwo bysięce kosiwoła y zgorą od
kosiwoła Pogorskiego

Borkowy wiosna wsiwożona między południem odwo bysięce kosiwoła y zgorą od
kosiwoła Pogorskiego

Borkowy wiosna wsiwożona między południem odwo bysięce kosiwoła y zgorą od
kosiwoła Pogorskiego

między
— i —

[8]

PARAFIA POGIRSKA

1mo

Kościół parafialny pogirski we wsi czyli miasteczku Pogirach, w powiecie i dekanacie wilkomierskiem położony, dwory, folwarki, okolice, wsie i miejsca do tej parafii należące są w tym powiecie według porządku alfabety ułożone jak tu po sobie idą.

Bebryki wioska wjp. Lackiego półkownika województwa trockiego między południem i zachodem zimowym od kościoła pogirskiego mila wielka jedna.

Beczule alias Poustowie – dwór i wioska wp. Domejki rotmistrza kowieńskiego między zachodem zimowym i południem względem kościoła pogirskiego mila jedna wielka.

Bernaty wioska ww. Ogińskich starostów dorsuniskich i wj. pani Gąseckiej rotmistrzowej JKMci na same południe o dwa tysiące kroków i górą od kościoła pogirskiego.

Bitliny wioska jww. Ogińskich starostów dorsuniskich i wjp. Żromskiego porucznika kowieńskiego, tamże tych że j. panów i karczmy duże między wschodem słońca zimowym i południem mila wielka.

Bokony folwark i wioska wp. Pietrkiewiczza między wschodem zimowym i południem pół mili od kościoła pogirskiego.

Borejsze wioska mieszana między jww. Ogińskimi a w. Gąsecką między południem a wschodem zimowym pół mili od kościoła.

Czerelle wioska jw. Zabięły marszałka kowieńskiego kawalera orderu Ś. Stanisława, między zachodem zimowym i letnim o milę od kościoła.

Dogielle alias Mowle okolica jp. Baniewiczza i poddany jeden jp. Kuszelewskiego mostowego upitskiego między wschodem letnim i zimowym o letkie pół ćwierci mili od kościoła.

Darguże wioska jw. Zabięły marszałka, razem i w. Bystrama sędziego prezydującego ziemskiego upitskiego między zachodem letnim i północą wielką milą od kościoła.

Dejnie folwark wjp. Żromskiego porucznika kowieńskiego między wschodem letnim i zimowym o milę od kościoła.

Gryniszki wioska jw. Ogińskich starostów między południem i zachodem zimowym, od kościoła może być trzy tysiące kroków lub więcej.

Gudele wioska jw. Zabięły kasztelana mińskiego kawalera orderu Ś. Stanisława [p. 66] między wschodem letnim i zimowym o milę z okładem od kościoła. W tych że Gudelach jp. Lugały ludzie znajdują się.

Gumbie wioska wvjpp. Prozora sędziego ziemskiego kowieńskiego, Węcawicza rotmistrza wiłkomierskiego między zachodem zimowym i letnim o milą wielką od kościoła.

Jaczuny wioska jww. Ogińskich starostów, między wschodem letnim i zimowym o letkie pół mile od kościoła. Tamże w tej że wiosce jeden chłop do plebanii pogirskiej, drugi do w. Kuszelewskiego należący.

Jaknie wioska jks. wędziegolskiego i jp. Lugały, teraz w zastawie u jp. Jasińskiego, między zachodem letnim i północą o milą wielką od kościoła.

Iszłowe wieś jw. Zabięły marszałka między północą i wschodem letnim o milą dużą od kościoła.

Kieturaki wioska w. Gruzewskiego starosty szpigłowskiego między wschodem zimowym a południem o małe pół mili od kościoła.

Kindzieliszki wioska jww. Ogińskich starostów na wschód słońca zimowy o milę wielką od kościoła.

Kiewiańce wioska jksks. pijarów poniewieskich między zachodem letnim i północą o milę z okładem od kościoła.

Koupy wioska jo. księcia jmci Radziwiłła wojewody wileńskiego, w zastawnej posesji w. Piskorskiego wojskiego sandomierskiego, pomiędzy wschodem zimowym a południem, od kościoła może być górą dwóch tysięcy kroków.

Kurany wioska do starostwa bolnickiego w possessii w. Tomaszewicza pisarza grodzkiego wiłkomierskiego na same południe o trzy ćwierć mili od kościoła.

Liwiszki wioska jw. Zabięły marszałka na wschód letni o milę od kościoła.

Lelkuny wioska jww. Ogińskich starostów między zachodem zimowym i letnim górą trzech tysięcy kroków od kościoła pogirskiego.

Loukogoł wioska w. Ordyńca rotmistrza i jp. Pietkiewicza między północą i wschodem letnim o milę od kościoła.

Maczanie wioska w. Dowgiały horodniczycy wiłkomierskiego między wschodem zimowym i południem mila mierna od kościoła.

Morgie wioska jw. Zabięły marszałka między zachodem zimowym i letnim o milę wielką od kościoła, tamże i jp. Kończy ludzie znajdują się.

Maskoluny alias Tougałańce wioska w. Gruzewskiego między zachodem letnim a północą blisko trzech tysięcy kroków. [p. 67]

Miaszkucie wioska w. Gruzewskiego między wschodem zimowym a południem od kościoła położona o ćwierć mili.

Medyńce wioska w. Hoppena rotmistrza między wschodem letnim a zimowym mila od kościoła.

Mowle okolica jpp. Wodki i Jadkowskiego między wschodem letnim a zimowym może być o kroków tysiąc czterysta lub więcej od kościoła pogirskiego położona.

Mejszyny wioska w. Lackiego półkownika między wschodem letnim a zimowym może być z górą sześć set kroków lub mniej od kościoła pogirskiego lub więcej.

Niemaniuńce¹³ wioska w. Dowgiały między wschodem a południem mila mała.

Nowosady wioska w. Gąseckiej między wschodem zimowym a południem o trzy ćwierci mili mierne od kościoła.

Nowiki wioska jww. Ogińskich między wschodem zimowym a południem o mierne pół ćwierci mili od kościoła.

Poabbel dwór jww. Ogińskich starostów dorsuniskich między zachodem zimowym a południem o mierne pół ćwierci mili od kościoła.

Pogirelle dwór w. Gąseckiej rotmistrzowej JKMci na same południe o ćwierć mili od kościoła.

Pakszcie wioska jw. Zabięły marszałka między północą a wschodem letnim milę wielką od kościoła.

Pesle okolica jpp. Sypniewskich, Tołoczki i dalszych między wschodem letnim i zimowym mila mała.

Płankie okolica ze wsią mieszana jw. Zabięły, tamże ww. Kociełłow, Szusterów, Iwanowskich, między zachodem letnim i północą o wielką milę od kościoła.

Poguyry wioska Lackiego półkownika między zachodem i południem zimowym mila wielka jedna.

Pousłowie dwór jksks. pijarów poniewieskich między zachodem i północą, od kościoła pogirskiego mila wielka jedna, tam że tych jksks. pijarów wioska Pousłowie.

Powiłance alias Żyżmy okolica mieszkających jpp. Jadkowskiego, Kojalłowicza miecznika pińskiego i Sawickiego między północą i wschodem letnim o pół mili od kościoła pogirskiego.

Runejkie wioska jww. Ogińskich na zachód zimowy o pół mili od koś-

¹³ Tekste irasyta *Niemaniuńce*.

ciola pogirskiego. Tamże w tej wiosce znajdują się ludzie jp. Domejki.

Rychliszki wioska w. Gąseckiej między południem i zachodem zimowym o pół mili od kościoła pogirskiego.

Szybuny wioska w. Dowgiałły między wschodem zimowym a południem mila od kościoła pogirskiego. [p. 68]

Święciegole alias Poustowie okolica z wioską jksks. pijarów ponie-wieskich i jks. proboszcza remigolskiego, i szlachty tam że mieszkających, między zachodem letnim i północą od kościoła pogirskiego mila wielka jedna z okładem.

Surodgoł okolica jpp. Szylinga, Baniewiczów, Towiańskich, Mackiewiczów, Kalińskich i dalszych między zachodem letnim i północą o milę jedną od kościoła pogirskiego.

Szymonańce okolica jpp. Juchniewiczów, Szadziejewiczów, przy tej że i wioska w. Kończy podczaszyca wiłkomierskiego między zachodem letnim i zimowym o milę.

Uzurajście wioska w. Ordyńca rotmistrza wiłkomierskiego, tamże i folwark jp. Wyrwicza rotmistrza upitskiego, między północą i wschodem o milę jedną od kościoła pogirskiego.

Wiwańce wioska jw. Zabieliły między zachodem letnim y północą. Tamże i jpp. Kozakowskich ludzi mieszkają.

Wojszkany folwarki wjp. Kozakowskiego i Gintowta między zachodem zimowym i letnim o milę wielką od kościoła pogirskiego.

Wojszkany folwark jks. plebana wędziegolskiego między zachodem letnim i północą o milę jedną.

Wojszkany folwark jp. Mackiewicza w tymże samym polu.

Wojszkany dwór jw. Zabieliły marszałka powiatu kowieńskiego kawalera orderu Ś. Stanisława między zachodem zimowym i letnim mila jedna mierna.

Wojszkany dwór ww. Kocietłów podczaszych smoleńskich między zachodem zimowym i letnim.

Wojwodziszki dwór i wioska w. Kuszelewskiego mostownego upitskiego między wschodem letnim i zimowym o ćwierć mili od kościoła pogirskiego.

Żagunie wioska jw. Zabieliły między zachodem letnim i północą.

Zaprany wioska w. Hoppena rotmistrza wiłkomierskiego między wschodem letnim i zimowym, tamże szlacheckie wieczyste posesje jpp. Wyrzykowskich, i Stasiewicza, oraz podany jeden w. Domejki rotmistrza kowieńskiego o pół mili od kościoła pogirskiego.

Zyłańce wioska jw. Zabięły między zachodem zimowym i letnim o milę od kościoła.

Żyżmy folwark w. Hoppena rotmistrza wilkomierskiego.

Żyżmy folwark w. Wyrzykowskiego regenta podkomorskiego powiatu wilkomierskiego.

Żyżmy folwark w. Kuleszy czesznika ziemi upitskiej.

Żyżmy jpp. Niekraszewiczów. Te wszystkie cztery folwarki [p. 69] w jednym położeniu między północą i wschodem letnim o pół mili od kościoła pogirskiego.

Żyżmy dwór w. Ordyńca rotmistrza wilkomierskiego między północą i wschoem letnim o milę od kościoła.

Żyżmy okolica jpp. Chochłowskich, Jadlewskich, Romanowskich, Sawickich, Pietkiewiczów, Waszkiewiczów, Rajuńców, Klementowiczów, Wittortów, Żagałłowiczów i Gieduszków między północą i wschodem letnim o milę mierną od kościoła. Tam w tym że położeniu i nazwisku wioska do plebanii pogirskiej należąca.

Żejmelle dwór w. Lackiego półkownika województwa trockiego między południem i zachodem zimowym mila jedna.

2do

Od tego parafialnego kościoła kościoły w okolicy sąsiedzkie są następujące.

Siesiki kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie, w dobrach w. Grotusa starosty pokretońskiego między wschodem zimowym i południem o milę jedną z okładem od kościoła pogirskiego.

Szatty kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie, w dobrach jo. pasterza, względem kościoła parafialnego pogirskiego między południem i zachodem zimowym mili dwie.

Remigoła kościół parafialny w powiecie upitskim między zachodem letnim a północą o wielkie dwie mile od kościoła pogirskiego w dobrach jw. Tyszkiewicza kanonika wileńskiego.

Wodakle kościół parafialny jw. Zabięły w dobrach marszałka kowieńskiego w tym że powiecie i dekanacie wilkomierskim, między północą i wschodem letnim o dwie mile duże od kościoła parafialnego.

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła pogirskiego są te.

Wilkomierz miasto sądowe między południem i wschodem zimowym, nad Świętą rzeką położone, o mil cztery wielkie.

Poniewież miasto sądowe w powiecie upitskim położone między zachodem letnim i północą o mil pięć z okładem od kościoła pogirskiego.

4to

Droga z Pogir do Wiłkomierza błotnista i kręta, mosty i groble niewygodne, żadną poprawą nieopatrzone. Z Pogir do Poniewieża także droga mokra, błotnista w równym podobieństwie do wiłkomierskiej.

5to

Jeziorko Pilwin między bagnami nieprzystępnie, dłużyny może być dziesięć sznurów geometrycznych, szerzyny zaś może być sznurów cztery, między północą i wschodem letnim o milę wielką od kościoła pogirskiego. [p. 70]

Błoto znaczniejsze nazwane Stepry ciągnie się od parafii Siesickiej, wpada w jezioro Jodycz w parafii wodaklańskiej, może bydź trzy mili dłużyny z okładem, szerzyny ćwierć mili miernej.

6to

Młyn i staw jww. Ogińskich na rzece Abelli we dworze poabelskim. Tamże drugi młyn obok wołowy. Między wschodem zimowym i południem o pół ćwierci mili od kościoła pogirskiego.

Młyn i stawek na rzece małej Mekule zwanej, początek swój biorący w tym że położeniu z krynic o tysiąc kroków lub więcej pode dworem w Gąseckiej Pogirelle zwanym, pod samym południem więcej jak ćwierć mili od kościoła pogirskiego.

Młyn i staw jksks. piarów poniewieskich na rzece Żyżmaju¹⁴ pod folwarkiem Poustłowiem tych że jksks. pijarów między zachodem letnim i północą o milę jedną z okładem względem kościoła pogirskiego.

Młyn wołowy w. Ordyńca pode dworem Żyżmami między północą i wschodem letnim o milę jedną.

Rzeki i ruczaje znaczniejsze w parafii pogirskiej są te.

Rzeka Abella początek swój bierze z parafii siesickiej, z błot i puszczy Bitińskiej, od wschodu zimowego płynie ku zachodowi zimowemu w szatską parafią.

Rzeczka Ornista początek swój bierze z puszczy maczańskiej w. Dowgiałły, od samego południa płynie ku zachodowi zimowemu w ciągu swoim na pół mili i wpada do rzeki Abeli.

Rzeczka Żyżmaj początek swój bierze z błota Steprów, od wschodu zi-

¹⁴ Tekste irrašyta *Żyżmaik*.

mowego płynie przez parafią pogirską ku zachodowi letniemu do parafii remigolskiej.

Ruczaj Rudeksznia początek swój bierze od okolicy Żyżm z rzeczki Żyżmaju, z pod wschodu letniego płynie środkiem parafii poza miasteczkiem samym Pogirach na zachód zimowy i wpada do rzeki Abelli pod wsią Rychliszkami w ciągu swoim o milę.

Staw i młyn na tej że rzece Abeli pode dworem Żejmelskim w. Lackiego między południem i zachodem zimowym względem kościoła o milę.

Staw, kanałów i sadzawek osobliwych w całej parafii więcej nie znajduje się prócz tylko co do gospodarstwa partykularne, z tej przyczyny tu się nie kładą.

7mo

Lasu w parafii pogirskiej jest więcej aniżeli otwartego pola, szczególnie jednak począwszy od wioski Runejkie zwanej, od zachodu [p. 71] zimowego, w lewą rękę ku północy, długości może być mil dwie miernych, szerszyńia zaś nierówna, może bydz częścią o milę, częścią o pół mili miernej. Drzewa zaś niema zgodnego do budowli prócz brzozy, osiny, i dębiny szczupłej, a jodły bardzo mało. Po wielu zaś miejscach chrusty i zarosłe po kilka morgów w sobie mające tu się zawierają.

Puszczy zaś jodłowej częstka znajduje się, począwszy od wioski Niemańniuców w. Dowgiały, od południa ku wschodowi zimowemu długości na milę mierną, szerszyńia zaś ćwierć mili małej.

8vo

Drogi partykularne i trakty publiczne w tej parafii podług miary mil tak się opisują.

Droga do Wiłkomierza i razem trakt wileński, począwszy od kościoła parafialnego pogirskiego między wschód zimowy i południe groblą prostą nowiter sypaną, otwartym polem do karczmy jp. Gąseckiej o dwa tysiąca kroków od kościoła, gdzie w prawej stronie widać wioska Bernatty, a po lewej droga - wioska Koupy. Do tych wioszek może być po sto kroków. Dalej tąż samą groblą podjechawszy widać dwór Poabel jww. Ogińskich po prawej ręce o kilka set kroków, a po lewej ręce wioska Nowiki o kilkadziesiąt kroków. Dalej otwartym polem o kilka set kroków przejechawszy karczemka jp. Pietrzkiwicza. Od tej że karczemki bokońskiej przez las brzozowy i osinowy błotnistą krętą i złą drogą do wsi Bityń i dwóch karczem tam będących. Od tych karczem w lewą rękę gościniec zimowy, razem i letni partykularny wiłkomierski i trakt wileński, w prawą rękę do kości-

oła parafialnego siesickiego, gdzie pole przejechawszy o kilka set kroków kończy się parafia pogirska, a zaczyna się siesicka o milę, względem kościoła pogirskiego.

Droga do Remigoły i Poniewieża razem i trakt ryski, począwszy od kościoła parafialnego pogirskiego, na zachód letni groblą teraz nowiter usypać mającą się przez lasy i bagna Naderwy zwane do dworu wojszkańskiego jw. Zabięły o milę od kościoła położonego, otwartym polem do wioski Żyłańców, o kilka set kroków od pomienionego dworu odległej, dalej przez zarośle i część pola otwartego drogą błotnistą do wsi Wiwanców, także o kilka set kroków odległej, dalej trochę otwartym polem, potym lasem brzozowym i osinowym, drogą mokrą, błotnistą i ciasną do okolicy Surodgolla, od tej okolicy otwartym [p. 72] polem do ruczaju Oraj zwany. Tam się kończy granica parafii pogirskiej, a remigolska następuje.

Droga do Wodakl, począwszy od kościoła pogirskiego między północ i wschód letni, poza ruczaju Rudekszni po lewej ręce będącym mimo wioskę Mejszymy w. Lackiego o kilka set kroków od kościoła. Wszystko polem otwartym przejechawszy blisko ćwierć mili widać okolica Mowle po prawej ręce o kilkadziesiąt kroków od drogi, dalej otwartym polem do karczmy zaprańskiej, skąd widać wioska Zaprany po prawej ręce o kilkadziesiąt kroków. Dalej wszystko otwartym polem mimo karczemkę żyżemską, o kilka dziesiąt kroków od tej karczemki przez grobelkę i mostek na błotku partykularnym, stamtąd przez las osinowy Żerpuszki zwany blisko pół ćwierci mili przejechawszy rzeczkę Żyżmaj, nad którą karczma Żyżmaj w. Ordynca, od tej karczmy przez okolicę także Żyżmaj. Dalej otwartym polem do karczmy Pakscie alias Łoukogola, skąd widać po lewej ręce wioska Pakscie jw. Zabięły o kilkadziesiąt kroków, a po prawej ręce dwór Żyżmaj w. Ordynca o kilka set kroków. Dalej otwartym polem przejechawszy kończy się granica parafii pogirskiej, a wodaklańska następuje o milę dużą, względem kościoła pogirskiego.

Droga do Szat między południem i zachodem zimowym, począwszy od kościoła pogirskiego otwartym polem aż do wioski Grynieszek, o dwa tysiące kroków z górą będącej, od tej wioski po prawej ręce za ruczajem Rudeksznią o kilkadziesiąt kroków widać wioska Lelkuny jww. Ogińskich. Dalej przez las brzozowy, osinowy niewielki blisko ćwierć mili przejechawszy karczma i wioska Rychliszki w. Gąseckiej. Od tej karczmy po lewej ręce za rzeką Abelą o kilka set kroków widać wioska Borejsze. Tę karczemę pominawszy, przez ruczaj Rudeksznią brodem piaszczystym przejechawszy, poza tym że ruczaju o kilka set kroków podjechawszy po lewej ręce za

rzeką Abellą widać wioska Kurany od gościńca może być górą dwóch tysięcy kroków, a po prawej ręce wioska Runejkie może być od drogi tysiąc kroków. Wszystko otwartym polem, dobrą i suchą drogą aż do wioski Poguyry zwanej blisko ćwierć mili. Przez Paguyry wioskę przejechawszy także otwartym polem i groblą dawniej sypaną, od której grobli po lewej ręce widać dwór żejmelski o kilka set kroków, który dwór pominąwszy, kończy się granica parafii pogirskiej, a szatskiej następuje o milę jedną od kościoła pogirskiego.

Granica powiatu wiłkomierskiego z powiatem upitskim na zachód letni i północ o milę za wioską Wiwańcami, lasem pomiędzy okolicą Surodgolem, jak się wyżej pomienia od brzegu parafii pogirskiej z parafią remigolską przedziela powiat upitski do swojej granicy, lasem ku wiosce Iszłowżom, między północą i wschodem letnim położonej w ciągu miernej mili.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam.

Ks. Benedykt Miłaszewicz
komendarz pogirski. [p. 73]

P A R A T A P O M O T A Y S K A

A I N O

Kosciół Parafialny w mieście Gompianach 70to 78to Matera Szambelana
7to miy, leży w powiecie Upitstern w Dehanau w Niemcu 7to Dwo-
ry wstę y mieyca do tej Parafii należą w tymże powiecie dylu-
wane, w oddleg poradku Alfabetu udziome są następnym

Auryliszci 70to 78to Matera Szambelana na południe zimowy oddlegem
kmiuła Parafialnego o wielka, miły leży nad Krcia, Lawenna,

Adylica Lasciana 70to 78to Boniatowpuzgo Kodziel 10to 12to 14to le-
ży na południe letnie o miły gnado

Barłtoy nie wieś z karawaną 70to 78to Kaspra Chwazigo Upit^{to} na
wstęd letni o potłery wsi wielkiy

Barłtole wieś topa 7to miy na wstęd letni leży o miły wielkiy

Balcunas Lasciana 10to 12to 14to obalnicuigo migłay letnim y zimowy wstę
am leży o miły dnie

Barłwese wieś 70to 78to Kaspra Chwazigo Upit^{to} migłay wstędem letnim
y zimowym leży o miły wielkiy

Baniary Dwo 10to 12to 14to otolnicu 7to 8to leży na wstęd zimowy
o miły jedna, uollca, Lawi olada idna 10to 12to wotłery 7to 8to 10to
Sedrica 7to 8to 10to 12to 14to, o 100 Krolaw, ku zachodowi zimowemu

Bidzienny wieś truch Lawow 70to 78to 10to 12to 14to 16to 18to 20to 22to 24to 26to 28to 30to
miygo, na południu zimowy, odwie miły wielkiy, nad Krcia 7to 8to 10to

Coraniszli wieś 10to 12to 14to 16to 18to 20to 22to 24to 26to 28to 30to 32to 34to 36to 38to 40to
druy ku południowi iale ku zachodowi nachy lony, leży o potłery
miły mierny.

Birady Dwo i wieś 10to 12to 14to 16to 18to 20to 22to 24to 26to 28to 30to 32to 34to 36to 38to 40to
druy, leży nad Lawenna, migłay, południem y zachodem letni-
owym.

Cobras Lasciana 70to 78to Boniatowpuzgo, na same południe, leży nad 7to 8to
o miły mierna.

Cogelnia 70to 78to Boniatowpuzgo, na zachod zimowy, o 10 miły wiel-
kiy leży.

Cogelnia Lasciana 70to 78to Matera Szambelana 7to miy na południe
letni
letni

[9]

PARAFIA PÓMPIAŃSKA

1mo

Kościół parafialny w miejsce Pómpianach jwjp. Platera szambelana JKMcI, leżący w powiecie upitskim, w dekanacie wiłkomierskim. Dwory, wsie i miejsca do tej parafii należące w tym że powiecie sytuowane, według porządku alfabetu ułożone są następujące.

Auryliszki jw. Platera szambelana na północ zimowy, względem kościoła parafialnego o wielką milę, leżą nad rzeką Ławenną.

Adyklis zaścianek jo. księcia Poniatowskiego podskarbnego W. Ks. Litt. leży na południe letnie o milę małą.

Barkłojnie wieś z karczmą jwjp. Karpia chorążego upitskiego na wschód letni o półtoiej mili wielkiej.

Bałuszki wieś tegoż jmci na wschód letni leży o milę wielką.

Balciunas zaścianek starostwa obolnickiego między letnim i zimowym wschodem leży o mil dwie.

Barkunele wieś jwjp. Karpia chorążego upitskiego między wschodem letnim i zimowym leżą o milę wielką.

Baniany dwór w. Szyszły stolnika inflantskiego leży na wschód zimowy o milę jedną wielką. Takoz osada jedna wjp. Wereszczyńskiego sędzica inflantskiego o 200 kroków ku zachodowi zimowemu.

Bizdziuny wieś trzech panów jp. Szyszły i jp. Steigwiłły, i jp. Leparskiego na połudzień zimowy o dwie mile wielkie, nad rzeką Istrą.

Baroniszki wieś wjp. Puzyny porucznika jazdy narodowej bardziej ku południowi, jak ku zachodowi nachylone, leżą o półtoiej mili mierniej.

Bizrały dwór i wieś wjp. Micewicza rotmistrza powiatu upitskiego o milę dużą, leżą nad Ławenną, między południem i zachodem zimowym.

Ciobras zaścianek jo. ks. Poniatowskiego na same południe, leży nad Istrą, o milę mierną.

Cegelnia jo. księcia Poniatowskiego na zachód zimowy o 2 mile wielkie leży.

Cegielnia Taluńska jwjp. Platera szambelana JKMcI na północ [p. 74] letni ćwierć mili.

Dworaliszki wieś wjp. Karpia chorążego upitskiego na wschód letni o milę mierną.

Dworaliszki jo. księcia Poniatowskiego między południem i zachodem leżą o dwie mile wielkie.

Dombluny wieś jwjp. Karpia chorążego upitskiego między wschodem zimowym i letnim leżą o półtorej mili.

Duczmaniszki zaścianek tegoż między wschodem letnim i zimowym o jedną milę mierną

Dudiszki karczma 1 wjp. Ropa starosty żadejkańskiego pod wschodem zimowym o kroków 1000 leży.

Franciszków zaścianek wjp. Micewicza rotmistrza upitskiego na zachód zimowy leży o milę mierną nad Ławenną.

Gaj zaścianek jwjp. Platerowej starościny subockiej między północą i wschodem letnim leży o kroków 1000 kilka set.

Gustodele wieś jwjp. Karpia chorążego upitskiego między wschodem zimowym i letnim leży o milą mierną.

Giegużyn dwór wjp. Puzyny porucznika jazdy narodowej między południem i zachodem leży o półtorej mili wielkiej.

Jurgiany folwark jwj. pani Platerowej starościny subockiej na północ zimową o milę jedną mierną nad Istrą.

Januszki wjp. Nowickiego koniuszego wilkomierskiego między wschodem i południem o półtorej mili wielkiej.

Jackany folwark jp. Ciemnołońskiego leży między południem letnim a zachodem zimowym o milą jedną wielką.

Katyny wieś jwj. pana Platera szambelana JKMcI na północ o wielką milą nad Ławenną.

Kryglany wieś z kaplicą i karczmą w. Szyszły stolnika inflantskiego między wschodem letnim i zimowym o milą mierną.

Kierbuszyszki dworek i wioseczka jp. Ciemnołońskiego między wschodem i południem zimowym o milą jedną i pół.

Krawczuny wieś jo. księcia Poniatowskiego bardziej ku południowi jak wschodowi nachylone, mil dwie letkich, leżą nad rzeką Istrą.

Kaukiszki zaścianek w. Puzyny porucznika jazdy narodowej na [p. 75] połudzień o półtorej mili lekkiej.

Kauniuny zaścianek jo. ks. Poniatowskiego na półdzień o pół mili wielkiej nad Istrą.

Maluny dwór jwjp. Karpia chorążego upitskiego między północą i wschodem letnim o mil dwie letkich nad rzeką Piwesą.

Miesteliszki wieś do tegoż dworu należąca o ćwierć mili od tegoż dworu ku północy, od kościoła parafijalnego mila wielka, nad Piwesą.

Meleny wieś do tegoż dworu należąca między północą a wschodem letnim o milą jedną wielką nad Piwesą.

Mitki wieś jwj. Platera szambelana i wj. pana Puzyny porucznika między wschodem zimowym i południem o mil dwie wielkich.

Morgowoki zaścianek jw. Platera między południem i zachodem zimowym o 1000 kroków nad rzeką Istrą.

Nurkany dwór i wioska z karczmą jo. księcia Poniatowskiego, leżą między południem i zachodem zimowym nad rzeką Ławenną o milę mierną.

Pómpiany miasto, w którym kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii. Jedna strona miasta między południem, zachodem i północą należy do wjp. Platera szambelana JKMci. Druga zaś strona miasta po za Istrze rzece ciągnie się od północy aż ku południowi, należy do wjp. Szyszły stolnika inflantskiego.

Połajdzie zaścianek jwjw. Platera szambelana JKMci na wschód zimowy leży o milę jedną mierną.

Pustelniki wieś wj. pana Staszkiwicza szambelana JKMci na północ leży o milę jedną wielką.

Popiwesie wieś z karczmą do starostwa obolnickiego należąca, między wschodem letnim i zimowym o mil 2 wielkich nad Piwesą.

Popiwesie wieś i zaścianek tegoż samego starostwa obolnickiego między wschodem letnim i zimowym półtrzeciej mili.

Pojeziercie wieś jw. Karpia chorążego upitskiego na wschód letni mila wielka.

Poławień alias Popisze dworek i wioseczka jm. panów Karpowiczów między zachodem i południem leżą o półtorej mili wielkiej nad Ławenną.

Puki wieś jo. księcia Poniatowskiego i dworek jp. Ciemnołońskiego [p. 76] ku południowi mila wielka.

Pokawsze wieś tegoż jo. księcia ku południowi mila mała.

Padziuny wieś jw. Platera szambelana JKMci między wschodem zimowym i południem o milą mierną.

Prejby wieś jo. księcia Radziwiłły wojewody wileńskiego i wjp. Micewicza rotmistrza upitskiego między wschodem zimowym i południem o pół mili wielkiej.

Pałuki wieś jo. księcia Poniatowskiego między południem i zachodem zimowym mila mierna.

Poławień jw. pana Platera szambelana na zachód zimowy o pół mili wielkiej nad rzeką Ławenną.

Poistrze dwór i wioska z karczmą wjp. Nowickiego koniuszego wilkomińskiego między południem i zachodem zimowym mil 2 wielkich.

Raciszki zaścianek wj. pana Ropa starosty żadejkańskiego między wschodem letnim i zimowym o pół mile wielkiej nad rzeką Swolką.

Rymkuny folwark i wioska z karczmą tegoż wj. pana Ropa między północą a wschodem letnim mila mierna.

Stebiejkie wieś tegoż wj. pana Ropa starosty ku północy pół mili wielkiej nad rzeką Swolką.

Staniany jo. księcia Poniatowskiego między południem i zachodem zimowym mil dwie wielkich nad rzeką Istrą.

Serejkany tegoż jo. księcia na samym południu pół mili małej.

Smilgi do tegoż jo. księcia między zachodem zimowym i letnim o 1000 kroków kilka set.

Szakiszki folwark z karczmą w. Micewicza rotmistrza upitskiego na samym południu o pół mili wielkiej.

Tołkiany wieś z karczmą i dworem jw. Platerowej starościnej subockiej na samą północ o ćwierć mili małej nad rzeką Istrą.

Wizory wieś jw. Karpia między północą i wschodem letnim mila mała nad rzeką Piwesą.

Watki tegoż jw. Karpia na wschód letni mil 2 małych.

Wilkiszki wieś w. Puzyny porucznika jazdy narodowej razem i okolica szlachty na wschód zimowy o milą mierną. [p. 77]

Wojcieliszki zaścianek jo. księcia Poniatowskiego na zachodzie zimowym mila wielka.

Warakiszki zaścianek tegoż jo. księcia na zachodzie zimowym o mil dwie wielkich nad rzeką Ławenną.

2do

Od tegoż parafialnego kościoła, kościoły w okolice sąsiedzkie są następujące.

Poswol kościół parafialny nad rzeką Ławenną w powiecie upitskim, w dekanacie kupiskim, w dobrach kapituły wileńskiej na samą północ mil dwie wielkich.

Kryniczyn kościół parafialny w tym że samym powiecie i dekanacie, w dobrach jw. Karpia chorążego upitskiego, względem kościoła parafialnego pómpiańskiego leży między północą i wschodem letnim o mil trzy wielkich.

Wobolniki kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie, w starostwie wobolnickim, względem kościoła pómpiańskiego leży na wschód letni o mil 4 wielkich.

Stary Poniewież kościół parafialny w dobrach kapitulnych do kaplicy Ś. Kazimierza należących na półdzień zimowy mil 4 małych.

Poszołaty kościół parafialny w diecezji żmudzkiej, w dekanacie szadowskim, w powiecie upitskim, w starostwie gulbińskim, względem kościoła pómopiańskiego leży między zachodem zimowym i letnim mila 1 mała.

3to

Miast znaczniejszych około tego kościoła pómopiańskiego tak dalece nie masz, jak tylko jeden Poniewież miasto sądowe powiatu upitskiego nad rzeką Niewiażą na samym południu leży, od kościoła pómopiańskiego mil 4 miernych.

4to

Droga z Pómopiań do Poniewieża kręta, wąska, błotnista miejscami, groble, mosty i przewozy są niewygodne. Z Pómopiań do Poniewieża letnią drogą jazdy dla złej drogi godzin 8 a zimową godzin cztery. [p. 78]

5to

Jezior żadnych w całej parafii pómopiańskiej niema, prócz kilka ok, które się znalazły przez zapadnienie w tych miejscach ziemi od lat kilkunastu, leżą te oka na polach tołkiańskich jw. Platerowej starościny subockiej ku północy na 1000 kroków od kościoła pómopiańskiego.

Bagno znaczniejsze Szawena zwane, szerokości na 1000 kroków, miejscami i więcej, ciągnie się od wschodu letniego aż ku południowi na pół mili długości wielkiej.

Błot znaczniejszych niema. Staw maluński jw. Karpia chorążego upitskiego na rzece Piwesa zwanej poczynającej się z błot sołomieskich na wschód letni od plebanii mil 2 letkich.

Staw giegużyński wj. pana Puzyny porucznika jazdy narodowej na rzece Istrze zwanej, która tam że o pół mili dobrej z błot Plinbała zwanych wynika. Względem kościoła pómopiańskiego na samym południu leży o półtoorej mili wielkiej.

6to

Lasu najmniej razy pięć więcej w parafii pómopiańskiej znajduje się, aniżeli otwartego pola. Szczególnie jednak poczawszy od folwarku baniańskiego wj. pana Szyszły stolnika inflantskiego na wschód zimowy o milą wielką, w prawą i w lewą rękę wszere i wzdłuż blisko półtoorej mili mierniej, drzewa do budowli zdatnego prócz jodły niema, sosnowego bar-

dzo mała, najwięcej zaś brzozy, osiny, olchy czarnej, po wielu zaś miejscach chrusty i zarośle długości i szerokości po kilka morgów w sobie mające, które że nie mają własnych swoich nazwisk tu się nie kładą. Item począwszy od dworu giegużyńskiego wjp. Puzyny porucznika jazdy narodowej na połudzien i zachód zimowy o półtoorej mili wielkiej w prawą i w lewą rękę, wszierz i wzdłuż blisko pół mili wielkiej, jodły i czarnej olchy sposobnej do budowli jest bardzo wiele, dębiny wielkiej mała, innych zaś drew na opał służących bardzo wiele.

7mo

Młynów dwa jwjp. Karpia chorążego powiatu upitskiego na Piwesie [i] wjp. Puzyny porucznika jazdy narodowej na Istrze rzekach, jako jest [p. 79] wyżej opisano numero 5to o stawach. Innych machin tak wodnych, jako wietrznych, ani miejsc starożytność oznaczających, ani też co by się ściągało do historii naturalnej nie masz.

8vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują

1mo. Droga do Poswola razem trakt publiczny do Rygi, tak letni, jako i zimowy, począwszy od kościoła parafialnego póm্পiańskiego, na północ polem otwartym, drogą suchą do wioski Tołkiany zwanej jw. Platerowej starościnej subockiej nad rzeką Istrą o ćwierć mili, tak że otwartym polem i drogą gleistą mała co po lewej stronie lasku o pół mili widać, wioska po prawej stronie nad rzeką Istrą Jurgiany tej że samej starościnej, tak że tej że samej natury drogą i polem o ćwierć mili do wioski Pustelniki. I tu się kończy granica parafii póm্পiańskiej.

2do. Droga do Kryniczyna partykularna, gdzie jest kościół parafialny, graniczący między północą i wschodem letnim, przez Gaj zaścianek zwany jw. Platerowej starościnej subockiej o kroków 1000 kilkaset, polem otwartym, suchą drogą tak że borem i laskiem, po prawej stronie zostaje się droga do Wobolnik, a prosto do wioski Stebejek starostwa żadejkańskiego Ropa na wschodzie letnim o pół mili, tak że dalej lasami drogą ciasną i błotnistą, w których lasach granica się parafii póm্পiańskiej kończy, a zaczyna się poswolska.

3tio. Droga do Wobolnik, gdzie jest kościół parafialny, graniczący na wschodzie letnim, na ten że sam Gaj alias zaścianek wyżej wyrażony, tą samą odległością, polem otwartym i drogą suchą, od którego Gaju przez borek sosnowy po lewej ręce o pół mile wioska wyż wyrażona Stebejki zosta-

nie. W prawo krętą drogą błotnistą, lasiem brzozowym i olchowym, przez rzeczkę Swolkę mostkiem mizernym, także drogą kamienistą, błotnistą lasem brzozowym wielkim, o ćwierć mili wielkiej do wioski Rymkun starosty Ropa, od Rymkun otwartym polem przez rzekę Piwesą [p. 80] o ćwierć milą borek, przez który drogą wąską, kamienistą, błotnistą, lasem brzozowym o pół mili aż do wioski Bałuszek jw. Karpia, od której wioski polem otwartym, drogą kamienistą o ćwierć mili do wioski Barkłojnie tego samego pana, tu się parafia póm피아ńska kończy, a poczyna się po lewej stronie parafia kryniczńska, a po prawej wobolnicka.

4to. Droga do Poniewieża, gdzie jest kościół parafialny, począwszy od kościoła póm피아ńskiego na połudzień polem otwartym, suchą drogą po lewej ręce rzeka Istra, a po prawej droga mała do Nurkan. Prostą idąc do dworku Szakiszek wjp. Micewicza rotmistrza powiatu upitskiego o pół mile dobrej, od Szakiszek przez pole otwarte kilkaset kroków lasem wielkim jodłowym i brzozowym, drogą wąską, błotnistą, kamienistą na milę letką do karczmy i dworku Poistrze zwanego wjp. Nowickiego koniuszego wilkomierskiego, kręto idąc o kilka set kroków otwartym polem po prawej ręce przez wielki jodłowy las i milą mierną, drogą wąską, błotnistą, kamienistą aż do wioski Dworaliszki jo. księcia Poniatowskiego. Tu się granica póm피아ńska kończy, a poczyna się staroponiewieska.

5to. Droga do Poszołot, gdzie jest kościół parafialny w diecezji żmudzkiej, począwszy od kościoła póm피아ńskiego na zachód zimowy i letni otwartym polem suchą drogą o 1000 kilka set kroków do wioski jo. księcia Poniatowskiego Smilgiele zwanej, takż idąc dalej z wioski polem otwartym drogą kamienistą o ćwierć mili przez rzeką Ławenną. Tu się granica póm피아ńska kończy a poczyna się poszołotska.

Parafia póm피아ńska nie graniczy z żadnym województwem i powiatem, prócz tylko diecezją żmudzką rzeką Ławenną, ale cała ze wszystkimi dworami i wsiami leży w powiecie upitskim.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki własnej stwierdzam.

Ks. Anjoł Giecewicz

karmelita, pleban i prezydent konwentu póm피아ńskiego. [p. 81]

PARAIIA REMIGOLSKA

AMO

Kosciol Parafialny Remigolski położony w Pawiccu Upickim De
kanatu Wilmarskim, wielki y miarysca dalecy Paraffij: należą
a są w tym Pawiccu według porządku Alfabetu ułożone iaczu
po sobie idą

Amprudic 1/2 Pana Pawlwy Sędzię na południu mila murna

Borkuny 1/2 Pani Bittowowey marzawlowey między wschodem
zimowym y południem mila wielka

Borutaynie dziedziczne 1/2 Pana słowymieckiego na północ wschodem
koniuta Parafialnego mila mała

Borutaynie starostwo 1/2 Burymy na północ półtorcy mili wielkiej

Burgole Dwor 1/2 Pawlwy na południu mila murna

Białozorow 1/2 Zabieły między północą y wschodem letnim mila murna

Czupalc 1/2 Gombrowicza między północą y wschodem letnim półtorcy mili

Danunoy 1/2 Pawlwy między wschodem zimowym y południem mila wielka

Dowbory 1/2 Pani Bittowowey między wschodem letnim y zimowym cetero mila

Dudane 1/2 Burystaward Sędzię na północ półni Curien mila

Żugaryle 1/2 Bystrama na wschod zimowy półmili murna

Gryziunoy 1/2 Szulisty między północą y wschodem letnim mila murna

Grygale 1/2 Szulisty na wschod letni mila wielka

Gudele 1/2 Masznicuży między zachodem zimowym y letnim półmili wielkiej

Gabuły 1/2 Gombrowicza między wschodem zimowym y południem półmili małej

Girstyli 1/2 Strasznicara między północą y wschodem letnim półmili osierney

Glabowskii 1/2 Gombrowicza między wschodem zimowym y południem pół
mila murney

Gimiany Dwor 1/2 Masznicuży między południem y zachodem zimowym
półmili wielkiej

Jozyły 1/2 Pani Bittowowey na południu półtorcy mili wielkiej

Jotaynie Dwor 1/2 Szulisty między wschodem letnim y zimowym mila wielka

Jotaynie wieś 1/2 Zabieły między północą y wschodem letnim mila wielka

Jodelayny 1/2 Szulisty między zachodem zimowym y letnim półtorcy mili

Janunoy 1/2 Strasznicara między północą y wschodem letnim mila wielka

Jasłidy 1/2 Strasznicara na północ mila wielka

Łodzie
1777

[10]

PARAFIA REMIGOLSKA

1mo

Kościół parafialny remigolski położony w powiecie upitskim, dekanacie wilkomierskim, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tym powiecie według porządku alfabety ułożone jak tu po sobie idą.

Amprudzie j. pana Daukszy sędziego na połudzień mila mierna.

Bortkuny j. pani Bittowtowej marszałkowej między wschodem zimowym i południem mila wielka.

Borkłajnie dziedziczne j. pana Śwojnickiego na północ, względem kościoła parafialnego mila mała.

Borkłajnie starostwo jp. Puzyny na północ półtorej mili wielkiej.

Bługole dwór jp. Daukszy na połudzień mila mierna.

Białożorów jp. Zabięły między północą i wschodem letnim mila mierna.

Czypłe jp. Gombrowicza między północą i wschodem letnim półtorej mili.

Daniuny jp. Daukszy między wschodem zimowym i południem mila wielka.

Dowbóry j. pani Bittowtowej między wschodem letnim i zimowym ćwierć mili.

Dudańce jp. Bystrama sędziego na północ pięć ćwierć mili.

Dziugajle jp. Bystrama na wschód zimowy pół mili mierne.

Gryniuny jp. Lukiańskiego między północą i wschodem letnim mila mierna.

Grygale jp. Szukszty na wschód letni mila wielka.

Gudele jp. Musnickiego między zachodem zimowym i letnim pół mili wielkiej.

Gabuły jp. Gombrowicza między wschodem zimowym i połudzień pół mili małe.

Girstejki jp. Straszewicza między północą i wschodem letnim pół mili miernej.

Głabowskie jp. Gombrowicza między wschodem zimowym i połudzień pół mili mierniej.

Giriany dwór jp. Musnickiego między południem i zachodem zimowym pół mili wielkie.

Gajsy j. pani Brunowej na połudzień półtorej mili wielkiej.

Jotajnie dwór jp. Szukszty między wschodem letnim i zimowym mila wielka.

Jotajnie wieś jp. Zabięły między północą i wschodem letnim mila wielka.

Jodejkany jks. Tyszkiewicza między zachodem zimowym i letnim półtorej mili.

Jankuny jp. Straszewicza między północą i wschodem letnim mila wielka.

Jaskildy jp. Straszewicza na północ mila wielka. [p. 82]

Jodzie jp. Kozakowskiego między wschodem zimowym i południem mila mierna.

Jawojszany okolica i wieś jp. Mickiewicza między wschodem zimowym i południem ćwierć mili wielkie.

Juskajcie jp. Gombrowicza na zachód letni pół mili mierne.

Jonańce Straszewicza między północą i wschodem letnim mila wielka.

Kuczyszki dwór jp. Straszewicza między północą i wschodem letnim mili półtorej miernej.

Krawiale jp. Musnickiego na zachód zimowy pół mili wielkiej.

Katyny jp. Wereszczyńskiego między północą i wschodem letnim półtorej mili wielkiej.

Kucze jp. Bystrama na północ półtorej mili miernej.

Kursze jp. Bystrama na wschód zimowy pół mili wielkiej.

Lesno jks. plebana między wschodem letnim i zimowym pół mili wielkiej.

Łukiany okolica na południe mila wielka.

Luberty jp. Czerniewskiego między północą i wschodem letnim mila mierna.

Lenogiry dwór jp. Gombrowicza na północ mniej jak pół ćwierć mili.

Lenarty okolica między północą i wschodem letnim mila mierna.

Medziuny jp. Wereszczyńskiego między północą i wschodem letnim półtorej mili miernej.

Marjoki jp. Gombrowicza na północ ćwierć mili miernej.

Michaliszki jp. Mickiewicza na połudzień ćwierć mili miernej.

Nowosady jp. Gombrowicza między południem i zachodem zimowym pół mili wielkiej.

Nowosady jp. Daukszy między wschodem zimowym i południem mila.

Nowosady jp. Szukszty na wschód letni mila wielka.

Oszkiecie j. pani Bitowtowej na wschód zimowy ćwierć mili mierniej.

Plebańce jp. Szukszty między wschodem letnim i zimowym mila mierna.

Podware jp. Straszewicza między północą i wschodem letnim półtorej mili mierniej.

Podbrzezie jp. Wereszczyńskiego między północą i wschodem letnim mila.

Pumple jp. Śwojnickiego między północą i wschodem letnim mila wielka.

Pobale jp. Straszewicza między północą i wschodem letnim półtorej mili wielkiej.

Putry dwór j. pani Bittowtowej na wschód zimowy ćwierć mili małej.

Porawia jp. Bystrama między wschodem zimowym i południem pół mili.

Plikszakolnie jp. Truskowskiego między zachodem zimowym i południem półtorej mili miernej.

Poszyle jp. Musnickiego między południem i zachodem zimowym pół mili.

Pawiłów wieś jksks. pijarów między wschodem zimowym i południem półtorej mili mierniej. [p. 83]

Pogilupie okolica między południem i zachodem zimowym półtorej mili wielkiej.

Powermienie dwór jp. Brunowowej na południe półtorej mili mierniej.

Powermienie dwór jp. Lugały i wioska tej denominacji między południem i zachodem zimowym półtorej mili miernej.

Popiszki jks. Tyszkiewicza między zachodem letnim i północą mila 1 mierna.

Rejmejsany¹⁵ jks. Tyszkiewicza na północ mili ½ wielkiej.

Radykany jp. Iwickiego między zachodem letnim i północą półtorej mili miernej.

Raudany jp. Wereszczyńskiego między północą i wschodem letnim półtorej mili wielkiej.

Steponańce okolica między zachodem letnim i północą mil 2 małe.

Stejderszki jp. Bystrama na północ półtorej mili małej.

Sokiele jp. Zabięły na wschód letni ćwierć mili małe.

Szłakie jp. Bittowtowej na wschód zimowy pół mili wielkie.

Szukiany j. pani Brunofowej między wschodem zimowym i południem półtorej mili małej.

¹⁵ Tekste ıraşyta *Remejrany*.

Uzorty dwór jp. Truskowskiego między południem i zachodem zimowym mila jedna mierna.

Uzorty wieś jp. Truskowskiego w tym samym położeniu.

Uzortele okolica w tym samym położeniu.

Użukolnie jp. Gombrowicza między zachodem letnim i północą mila 1 mierna.

Unciszki jksks. pijarów między wschodem zimowym i południem $\frac{1}{2}$ mili miernej.

Wysoki Dwór dwór jp. Kozakowskiego na połudzień mila mierna.

Wysoki Dwór dwór jp. Gombrowicza między połudzień i zachodem zimowym ćwierć mili.

Wypłe jp. Gombrowicza między wschodem letnim i zimowym mila mierna.

Wirszyle jp. Gombrowicza między połudzień i zachodem zimowym pół mili miernej.

Wiekagole jp. Straszewicza między północą i wschodem letnim $\frac{1}{2}$ mili miernej.

Żudzie dwór jp. Mickiewicza między północą i wschodem letnim mila 1 mierna.

Żudzie wieś tego samego pana odległości tej samej.

Żudzie jp. Straszewicza i jp. Gombrowicza między północą i wschodem letnim mila jedna mierna.

Żudzie jp. Śwojnickiego w tym samym położeniu.

Załatary jp. Śwojnickiego między zachodem letnim i północą półtorej mili miernej.

Żejmiszki jp. Straszewicza między północą i wschodem letnim mila 1.

Zotawty jp. Straszewicza między północą i wschodem letnim półtorej mili wielkiej.

Żwirblany jp. Borodzica między zachodem letnim i północą półtorej mile miernej. [p. 84]

Żejbegoła dwór jp. Korzeniewskiego między zachodem letnim i północą mil dwie wielkich.

Żejbegoła okolica i wieś w tym że samym położeniu i odległości.

2do

Od tego parafialnego kościoła, kościoły sąsiedzkie są następujące.

Nowe Miasto kościół parafialny w powiecie upitskim, dekanacie wiłkomierskim, w dobrach jo. księcia Radziwiłła między zachodem letnim i północą mil trzy wielkich.

Staro Poniewież kościół parafialny na północ w dobrach do probostwa Ś. Kazimierza przysłuchiujący mil trzy wielkich.

Wodakle kościół parafialny w dobrach j. pani Białożorowej do żywo-
cie, a wieczności j. pana Zabięły marszałka powiatu kowieńskiego między
wschodem letnim i zimowym półtorej mili mierniej.

Pogiry kościół parafialny w dobrach jw. pani Ogińskiej starościny dor-
suniskiej¹⁶ na wschód zimowy mil dwie wielkich.

Opitołoki kościół parafialny między południem i zachodem zimowym
w dobrach jp. Karpia mil trzy miernych.

Krakinów kościół parafialny w księstwie i diecezji żmudzkiej za rze-
ką Niewiażą w dobrach archidiaconii żmudzkiej należących, na prość mil
dwie małych, bagno okrążając Zorcie nazwane mil trzy miernych.

3to

Miasta znaczniejsze około tego kościoła remigolskiego są te.

Wilno miasto stołeczne litewskie na wschód zimowy mil osiemnaście.

Kowno miasto sądowe na połudzień mil dziewięć wielkich.

Wiłkomierz miasto sądowe przy rzece nazwanej Święta między wscho-
dem letnim i zimowym mil sześć miernych.

Poniewież miasto sądowe na północ mil trzy wielkich.

4to

Droga z Remigoły do Wilna błotnista, zła, miejscami kręta, piaszczys-
ta i górzysta.

Droga do Kowna z Remigoły prosta, miejscami groblami, miejscami
błotnista i przeprawa przez Wilią.

Droga do Wiłkomierza z Remigoły równa, zbyt błotnista, kręta miejs-
cami, grobli i mostki niewygodne.

Droga z Remigoły jak do Wilna tak do Wiłkomierza letni i zimowy je-
den trakt.

5to

Jezioro większe zwane Poszylskie na sznurów geometrycznych trzy lub
więcej dłużyny, a w szerz cztery. [p. 85]

Jezioro Gudelskie zwane, okrągłe, na sznurów geometrycznych trzy
lub więcej, błotniste i nieprzystępne.

Bagno znaczniejsze łączą się z sobą Użłowia bagno od wschodu słońca,
Zorcie bagno od zachodu o milą wielką na połudzień, względem kościoła

¹⁶ Tekste klaidingai įrašyta starodursoniskiej.

parafialnego remigolskiego. Te dwa bagna okrążają kościół parafialny, na północ iterum łączą się o pół mili wielkiej, wyspy tej szerzyny miejscami na pół mili miernej, miejscami na ćwierć mili i mniej.

Kościół remigolski parafialny stoi na górze miernej kwasi na wyspie, Stokolnis góra za ruczajem Upita na północ o pięć set kroków od kościoła remigolskiego stalma (?) nieobszerna, od wschodu bagno Nędrinis wpada do drugiego bagna, do Užtoć, idącej ku południowi, względem kościoła remigolskiego, a z drugiej strony od zachodu Zorcie bagno, łączą się o milą wielką ku południowi. Tej wyspy szerzyny miejscami na pół mili miernej, miejscami na pół ćwierci mili małej. Te bagna trzy razem łączą się z sobą ku północy. Grobelki i mostki do przejazdu dobre. Ściek Nędriny błota i ustoj ku południowi przez szatską parafią wpada do ruczaju Abeli, Zorci bagna ściek seu spad ku północy, do Upity ruczaje, który ruczaj idzie ku zachodowi letniemu. Bagna wiele w całej parafii remigolskiej, tylko niemające swojej denominacji i dla tego tu się nie wyraża.

Stawek mały jp. Gombrowicza z krynicy wynikający, względem kościoła między południem i zachodem zimowym o ćwierć mili wielkiej, przy Wysokim Dworze.

Staw mierny jp. Truskowskiego na ruczaju małym Linkówka zwanym, z bagna swój początek mający ustoj, względem kościoła na zachodzie zimowym.

Stawek mały jp. Bystrama Kurpe zwane i ruczajek tej że denominacji z lasów i rowów swój początek mający, na wschodzie zimowym pół mili wielkiej.

Staw wielki jp. Szukszty na ruczaju Joda, wynikający z jeziora Jodycza w parafii wodaklańskiej, między wschodem letnim i zimowym mila.

Stawek bardzo mały z rowów i lasów formujący się jp. Wereszczyńskie-go, między północą i wschodem letnim mil dwie wielkich.

Staw nie mały, gdzie był quondam młyn jp. Borodzica na ruczaju Upita, [p. 86] wychodzący z jeziora Pilwin z parafii wodaklańskiej, między zachodem letnim [i] północą półtorej mili miernej.

6to

Lasu¹⁷ więcej w parafii remigolskiej i bagn, aniżeli pola otwartego. [?] Prócz jodły na zabudowanie [?] w szerz i dłuż na pół mili wielkiej [?] jp. Musnickiego między zachodem zimowym i letnim, i to więcej w parafii krakinowskiej tej puszczy.

¹⁷ Panašu, kad perrašant tekstą is originalo, per neapsižiūrejimą, praleista dalis teksto. Spėjamos pralaidų vietos pažymėtos ženkle [?].

7mo

Młynów sześć: jp. Gombrowicza na krynicy małej, jp. Truskowskiego na ruczaju Linkówka małym, jp. Bystrama na Kurszy, jp. Szukszty na Jodzie, jp. Wereszczyńskiego z rowów i z lasu swój początek mający, młyn nowo zaczęty wietrzny jks. Tyszkiewicza przy samej Remigole.

8vo

Droga do Poniewieża razem trakt zimowy i letni ryski, począwszy od kościoła parafialnego na północ polem otwartym do mostu na Upicie będącym, na pięćset kroków od kościoła, wraz po lewej ręce góra Stalma Stakalnis, wysoka, nieobszerna, na której krzyż stoi, po za górze o trzysta kroków karczma po prawej ręce jp. Zabięły marszałka powiatu kowieńskiego, gdzie się dzieli droga. W prawo groblą na wioskę Sokiele, a w lewo na Poniewież. Niedaleko polem otwartym na kilka set kroków wieś Marjoki jp. Gombrowicza, niedaleko polem otwartym karczma jp. Gombrowicza po prawej ręce, tuż na groble mające trzy mościki dla przejazdu, dalej jadąc polem otwartym i groblą wieś Rejmejsany jwjks. Tyszkiewicza, gdzie i karczma po lewej ręce, a gościniec środkiem wioski. Dalej jadąc środkiem pola widać wieś Żudzie po prawej ręce polem otwartym, o pół ćwierć mili trochę podjechawszy mostek i grobelka niedługa. Od tego mostku dzieli się droga. W prawo na wieś Żudzie trochę podjechawszy, o trzysta kroków w lewo dróżka mała na wieś Użukolnie, a przez górę gościniec na dole, po lewej ręce karczma jp. Czerniewskiego mała, po prawej ręce tegoż samego jnci wieś Luberty i dwór. Spuszczając się z góry mostek i grobelka mała, z obydwóch stron bagno niewielkie. Dalej jadąc w górą polem otwartym karczma jp. Śwojnickiego po lewej ręce, po prawej na górze kościółek niewielki filialny remigolski na gruncie jp. Śwojnickiego. Minąwszy kościółek karczma jp. Hejnizanki, dalej o trzysta kroków po lewej ręce dwór tej że samej panny. Dalej o trzysta kroków dwór jp. [p. 87] Śwojnickiego, po prawej ręce dalej po za górze polem otwartym o tysiąc kroków wieś Jaskildy jp. Straszewicza i karczma po lewej ręce. Dalej jadąc poza górze polem otwartym hać wcale nikczemna i zła do przeprawy. Jadąc przez hać widać polem otwartym dwór jp. Straszewicza i jp. Bystrama po prawej ręce. Dalej jadąc po za górze po lewej ręce sosniaczek mały i chrust leszczynowy, następuje karczma polem otwartym po lewej ręce jp. Bystrama. Dalej jadąc przez chrust na górze gagił (?) sosnowy. Dalej za górą grobelka mała, i mostek. Przejechawszy po prawej ręce wioska Stejderszki jp. Bystrama, a po lewej karczma. Przez górę jadąc po lewej ręce dwór jp. Bystrama, trochę dalej z

góry spuszczając się po lewej ręce karczma jp. Szukszty, a po prawej wioska Akuńce tegoż jp. Szukszty. Dalej jadąc polem otwartym po prawej ręce karczma jp. Puzyny, a po lewej tegoż jmci wioska Borkłajnie. Po tym się kończy parafia remigolska.

Droga do Wodaktów, gdzie kościół parafialny między wschodem letnim i zimowym półtojeji mili miernej, poczyna się droga mimo szkoły żydowskiej groblą, od tej szkoły o trzysta kroków mostek na ruczaju Upita, jadąc dalej polem otwartym o kilka set kroków chrustek mały po obie ręce, ujechawszy ćwierć mili po prawej ręce widać wioska Doubuny j. pani Bittowtowej, o trzysta kroków pojechawszy grobla sypana przez bagno Nędrinis, tę groblą przejechawszy, las po obuch rękach wielki osinowy, brzozowy rzadki, miesza się i chrust łożowy, i krzaki leszczynowe, za pół mili miernej karczma Malowanka po prawej ręce jp. Szukszty i wioska Plebańce, a po lewej kościółek, dwór i kilka domów dla rzemieśników. Po tym kończy parafia remigolska.

Droga z Remigoły do Pogir mil dwie wielkich na wschód zimowy, z miasta wyjeżdżając zostaje się młyn wietrzny po prawej ręce, o dwieście kroków dzieli się droga mniejsza do Pogir i trakt wileński po lewej ręce (a po prawej do Szat). Niedaleko polem otwartym jadąc karczma pod chrustem jp. Bittowtowej po lewej ręce, a po prawej dom dla rzemieśnika. Dalej podjechawszy o trzysta kroków dzieli się droga, - po prawej ręce mniejsza dróżka do Jowajszów, a po lewej do Pogir. Niedaleko jadąc o pięćset kroków po lewej ręce dwór j. pani Bittowtowej. Polem otwartym dalej jadąc po prawej ręce chrust, a po prawej (!) pole otwarte. Niedaleko podjechawszy po obu rączy chrust i grobla, niedaleko podjechawszy grobla, po prawej ręce [p. 88] wioska Oszkiecie j. pani Bittowtowej. Dalej jadąc niedaleko o tysiąc kroków grobla sypana przez bagno Nędrinis. Dalej o tysiąc kroków polem otwartym wioska Porawia jp. Bystrama. Dalej jadąc polem otwartym i groblą, po lewej ręce wieś Dziugajle. Stamtąd niedaleko polem otwartym karczma jp. Bystrama. Za karczmą dzieli się droga, - po prawej ręce dwór jp. Bystrama i dróżka mała, a po lewej stronie seu ręce polem otwartym na mostek z góry Kursze mizerny. W górę wjechawszy niedaleko polem otwartym wioska po lewej ręce nazwana Kursze, minąwszy wioskę, niedaleko polem otwartym wraz do chrustu. Po tym kończy się parafia remigolska.

Droga z Remigoły do Szat na połudzień mil trzy wielkich, wyjeżdżając z Remigoły po prawej ręce młyn wietrzny, polem otwartym za ćwierć mili miernej po prawej ręce dwór jp. Gombrowicza nazwany Wysoki Dwór na górze, a po lewej na dole dwór jp. Mickiewicza Michaliszki nazwany. Dalej

jadąc polem otwartym wjeżdżając na groblą wioska po prawej ręce Nowosady j. pana Gombrowicza i młynek mały. Dalej pojechawszy karczma jp. Gombrowicza Szłapoki nazwana, gdzie się dzieli droga na Wysoki Dwór w lewo jp. Kozakowskiego, tuż do chrustu, a w prawo na karczmą jp. Mickiewicza grobla Kropiny. Stamtąd o trzysta kroków polem otwartym i grobla na karczmą jp. Daukszy przy grobli będącej, gdzie grobla w prawo udaje się kręto, polem otwartym niedaleko jadąc dwór Bureszki j. pana Daukszy. Dalej jadąc po lewej ręce polem otwartym widać wioska Amprudzie j. pana Daukszy. Dalej jadąc groblą polem otwartym wioska przy samym gościńcu Nowosady jp. Daukszy. Tu się kończy grobla począwszy od samej Remigoły mila wielka. Dalej jadąc polem otwartym po lewej ręce karczma jp. Mickiewicza, a po prawej ręce okolica Łukiany, tej samej denominacji i karczma. Dalej jadąc polem otwartym o kilka set kroków chrust mały, przejechawszy chrust dzieli się droga w prawo na dwór j. pani Brunowowej Powermienie, a w lewo do Szukień wioski przez Ustoie bagno grobla sypana, minąwszy wioskę polem otwartym o tysiąc kroków grobla do lasu. Po tym kończy się parafia remigolska.

Droga z Remigoły do Opitołok naprzeciw południa i zachodzie zimowym mil trzy wielkich. Wyjeżdżając z miasta i z rynku zostaje się karczma po prawej ręce wielka wiczna.

Tuż na groblą przez bagno Zorcie, która grobla ciągnie się o milą mierzną bez przerwy. Za pół mili karczma jp. Musnickiego po lewej ręce, [p. 89] a po prawej wioska tegoż jp. Musnickiego. Dalej i przed karczmą lasem zarosłym wielkim, lecz rzadkim, częścią brzoza, osina, dębina, w pole wyjeżdżając widać dwór Użorty jp. Truskowskiego i wioska jego tej denominacji. Tu się kończy grobla, a przez gumno jp. Truskowskiego, stamtąd polem otwartym ćwierć mili miernej do chrustu. Nieco pojechawszy po lewej ręce widać okolicy Użortele i Pogilupie. Po tym kończy się parafia remigolska.

Droga z Remigoły do Nowego Miasta i do Krakinowa do diecezji żmudzkiej, z pośrodku rynku, względem kościoła parafialnego krakinowskiego między zachodem zimowym i letnim. Zimowa droga mili półtorej miernej, a do Nowego Miasta mil trzy wielkich, stoi między zachodem letnim i północą. Ćwierć mili ujechawszy groblą, wioska po lewej ręce Raukszany jks. Tyszkiewicza, tuż za wioską i karczma jego, gdzie gościniec zimowy w lewo do lasu wielkiego, pierwszej do bagna Zorcie nazwana, lasem aż do Krakinowa. Od tej karczmy jadąc groblą bez przerwy po lewej ręce widać wioska Jodejkany jks. Tyszkiewicza. Tuż za wioską dalej folwark Popiszki, za folwarkiem wieś Popiszki i karczma po lewej ręce tegoż jks. Tyszkiewic-

za, niedaleko o trzysta kroków przez ruczajek Upita zwana. Trochę polem otwartym przez laszek mały na wieś Jeryszki jwjp. Wereszczyńskiego nar[?] upitskiego, droga przez wieś środkiem idzie, tą wieś przejechawszy wieś pod lasem wielkim gęstym Radikany jp. Iwnickiego. Dalej jadąc polem otwartym wieś Załatary jp. Śwojnckiego, minawszy tą wieś lasem wyjeżdża się w pole otwarte jp. Iwnickiego. Po tym się kończy parafia remigolska.

Parafia remigolska graniczy z Księstwem Żmudzkiem i powiatem wilkomierskim, a sama parafia w powiecie upitskim.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam.

Ks. Pundzewicz
pleban remigolski. [p. 91]

PARAFIA ROGOŃSKA

IMO

Kościół Parafialny we wsi Rogońskiej położony w Powiatu y Be-
lużanaci w Kuchniejskim, wieś w mieście drugiej Parafii należącej
w tymże Powiatu, według porządku alfabety ułożony, iaku tu po-
bie idą,

Beccerniki wieś y karczma Józef^o Michała strażnicza marszałka
P^oł^o Upi^o na wschód letni względem kościoła Rogońskiego półtoręj
mili miernęj

Bojary tegoż J^o między zachodem letnim y północą, mila wielka jedna

Bojaryszki tegoż J^o na północ dwie mile miernęj

Budrance tegoż J^o, na północ, półtoręj mili miernęj

Citancy wieś starostwa Głanckiego, na zachód letni, półtoręj mili

Jacurzy tegoż J^o pod samym wschodem letnim, mila mierna jedna

Jactagole W^o Ignacego Komara Sędzię ziemę P^oł^o Wilk^o, między
północą y wschodem letnim, półtoręj mili wielkij

Jostyniki Solwark wieś, y karczma tegoż J^o, na wschód letni, mila wielka

Kierbtonie wieś starostwa Głanckiego; między zachodem letnim y pół-
nocą, półtoręj mili miernęj

Kiernielanica tegoż J^o na wschód zimowy, pół mili miernęj

Koncahole tegoż J^o na północ półtoręj mili miernęj

Kuchli tegoż J^o, na wschód letni, dwie mile małe

Limeykie W^o Komara wieś y karczma między wschodem letnim y pół-
nocą, mila mała jedna

Narbuty tegoż J^o na wschód letni mila jedna mierna

Nióragole wieś y karczma tegoż J^o, między północą a wschodem let-
nim, półtoręj mili miernęj

Nowosady tegoż J^o, wieś y karczma między wschodem letnim y zi-
mowym, pół mili miernęj

Pobocze Solwark tegoż J^o, między wschodem letnim a północą, pół-
toręj mili małej

Quciłow tegoż J^o, między wschodem letnim y północą, pół mila
mała

Rogoń wieś
UUUU

[11]

PARAFIA ROGOWSKA

1mo

Kościół parafialny we wsi rogowskiej, położony w powiecie i dekanacie wilkomierskiem, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tym że powiecie, według porządku alfabety ułożone, jak tu po sobie idą

Beczerniki wieś i karczma jwjp. Michała Straszewicza marszałka powiatu upitskiego na wschód letni względem kościoła rogowskiego półtorej mili mierniej.

Bojary tegoż jw. między zachodem letnim i północą mila wielka jedna.

Bojaryszki tegoż jw. na północ dwie mile mierne.

Budrańce tegoż jw. na północ półtorej mili miernej.

Gitańcy wieś starostwa gitańskiego na zachód letni półtorej mili.

Jaczuny tegoż jw. pod samym wschodem letnim mila mierna jedna.

Jackagole w. Ignacego Komara sędziego ziemskiego powiatu wilkomierskiego między północą i wschodem letnim półtorej mili wielkiej.

Jostyniki folwark, wieś i karczma tegoż jw. na wschód letni mila wielka.

Kierbłonie wieś starostwa gitańskiego między zachodem letnim i północą półtorej mili mierniej.

Kiermielańca tegoż jw. na wschód zimowy pół mili mierne.

Końcegole tegoż jw. na północ półtorej mili mierniej.

Kuczki tegoż jw. na wschód letni ćwierć mili małe.

Limejkie w. Komara wieś i karczma między wschodem letnim i północą mila mała jedna.

Narbuty tegoż jw. na wschód letni mila jedna mierna.

Nibragole wieś i karczma tegoż jw. między północą a wschodem letnim półtorej mili mierniej.

Nowosady tegoż jw. wieś i karczma między wschodem letnim i zimowym pół mili mierniej.

Pojoscie folwark tegoż jw. między wschodem letnim a północą półtorej mili małej.

Puciółów tegoż jw. między wschodem letnim i północą pół mile małe.
[p. 92]

Rogów wieś, w której kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii i należy do tegoż jw., prócz jurysdykcji na jednego, należącego do plebanii.

Rogów Wielki dwór tegoż jw. na wschód zimowy kroków sześćset sześćdziesiąt sześć.

Rogów Mały dwór w. Komara między północą i wschodem letnim półtorej mili miernej.

Rakiszki folwark, wieś i karczma w. Komara na wschód letni półtorej mili wielkiej.

Smilgie karczma tegoż jw. między zachodem letnim i północą pięć ćwierć mili miernej.

Surwiliciany folwark tegoż jw. między wschodem zimowym i południem pół mile małe.

Szapie w. Komara między południem i zachodem zimowym pół mile mierne.

Szapie w. Hieronima Legowicza chorążego petyhorskiego tamże tegoż położenia i odległości.

Tytejkie tegoż jw. pod samym wschodem letnim pół mili mierne.

Tumagole w. Komara między północą i wschodem letnim mila mierna jedna.

Uzuprudzie wieś i karczma tegoż jw. na wschód letni trzy ćwierć mili.

Uzurojście tegoż jw. na wschód zimowy pół mile wielkie.

Wieżyszki karczma tegoż jw. na południe zimowe ćwierć mili.

Wilkańce wieś i karczma w. Komara i w. Legowicza tegoż położenia i odległości.

Zaniewieście tegoż jw. na zachód zimowy kroków tysiąc.

2do

Od tego parafialnego kościoła, kościoły w okolicy sąsiedzkie są następujące.

Poniewież Stary kościół parafialny w powiecie upitskim, w dekanacie wilkomierskim, w dobrach jwjks. Tyszkiewicza kanonika wileńskiego między zachodem letnim i północą mil 4 miernych. [p. 93]

Subocz kościół parafialny w powiecie wilkomierskim, w dekanacie abelskim, w dobrach starostwa subockiego między północą i wschodem letnim mil trzy miernych.

Traszkuny albo Władysławów kościół parafialny jksks. bernardynów w dobrach w. Pietkiewicza podstarosty wilkomierskiego między wschodem letnim i zimowym mil dwie wielkich.

Troupie kościół parafialny w dobrach wjp. Frąckiewicza oboźnego województwa smoleńskiego, podkoniusznego nadwornego JKMci między wschodem i południem zimowym mila mierna jedna.

Wodakle kościół parafialny w dobrach w. Białożora wojskiego upitskiego między południem i zachodem letnim dwie mile mierne.

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła rogowskiego są następujące:

Poniewież miasto sądowe nad rzeką Niewiażą leży na zachód letni mil cztery wielkich.

Wiłkomierz także miasto sądowe przy rzece nazwanej Święta leży na południe odległe mil cztery miernych.

4to

Droga z Rogowa do Poniewieża miejscami błotnista, nierówna, piaszczysta i kręta, mostki i groble niewygodne.

Droga z Rogowa do Wiłkomierza nierówna, miejscami błotnista, piaszczysta, kręta, mostki, groble przykre i niewygodne.

Droga z Rogowa do Wiłkomierza letnią drogą jazdy godzin sześć, zimową zaś za godzin pięć może stanąć. Z Rogowa do Poniewieża letnią drogą jazdy godzin pięć zimową godzin cztery.

5to

Bagn i błot acz parafia rogowska ma wiele, między innymi trzy są bagna. Jedna na wschód zimowy o dwa tysiące kroków od kościoła na samym trakcie ryskim przez rowy, groblą i mostek osuszone i ułatwione. Drugie na zachód zimowy odległe pół mile mierne Pagruna nazwane, kędy przejazd przykry dla haci (?) mizernej i niewygodnej drodze. Trzecie na północ odległe pół mile wielkiej na partykularnej drodze.

Błota znaczniejsze są dwa. Jedne na zachód letni Dubie nazwane, długości na trzy ćwierć mile, szerokości nierównie, najwięcej kroków tysiąc. [p. 94] Drugie zwane Krytyża między północą i wschodem zimowym, długie więcej ćwierć mili, szerokie nierównie. Innych bagn i błot, ile że mniejsze i nazwisk swych nie mają, opuszczają się.

Jezior parafia rogowska niema żadnych.

Stawek jw. Straszewicza marszałka powiatu upitskiego przy folwarku Jostyniki zwanym na rzece Josta mały, przez środek którego jest mostek, względem kościoła rogowskiego na wschód letni.

Staw tegoż jw. Uzuprudzie nazwany, po większej części zarosły, na trakcie ryskim, przez który most dany, między północą i wschodem letnim o trzy ćwierć mile małe.

Stawek w. Komara przy samym dworze Rogów Mały zwanym, na tej

że rzece Josta, niewielki, między północą i wschodem letnim, na którym jest most dobry, wygodny, półtorej mili miernej.

Brody są te. Brody na błocie Dubie nazwanym. Jeden wraz za miasteczkiem o kroków sześćset od kościoła, drugi na tym że błocie o ćwierć mili małe na zachód letni, trzeci Trumpragis zwany, między północą i wschodem letnim mila jedna wielka. Pomniejsze zaś nie wyrażają się.

Rzeki znaczniejsze. Niewiaża od wschodu zimowego z parafii troupińskiej wynikająca, kręto po mimo kościół rogowski o sta sześćdziesiąt kroków po prawej stronie, na której most dobry i wygodny, płynie przez parafią rogowską ku Poniewieżowi.

Rzeka Josta płynąca z parafii traszkuńskiej pomiędzy wschód letni i zimowy, ciągnie przez wieś Beczerniki, kędy most przykry i niewygodny, mimo Jostyniu folwarku i wsi jw. Straszewicza marszałka powiatu upitskiego, mimo folwarku i wsi Rakiszek w. Komara, mimo folwarku Pojoscie tegoż jw., kędy most dobry, toż dalej wpada do Niewiaży.

6to

Lasu jest więcej w parafii rogowskiej aniżeli otwartego pola, szczególnie jednak na zachód letni, o półtorej mili, na północ zaś na mil dwie i więcej wszelkiego drzewa obfitość, prócz sosny i dębów, których mało znajduje się, po niektórych zaś miejscach chrusty i zarośle długości i szerokości po kilka morgów w sobie mające, które że nie mają własnych [nazwisk] tu się nie kładą.

7mo

Młynów trzy: jw. Straszewicza marszałka powiatu upitskiego na rzece [p. 95] Joscie przy folwarku Jostynikach, tegoż jw. na ruczaju Jostynelis ze stawu Użuprudzie wynikającym, w. Komara na rzece Josta na północ półtorej mili miernej. Innych machin tak wodnych jako wietrznych, ani miejsc starożytność oznaczających, ani też co by się ścierało do historii naturalnej nie masz.

8vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują:

Droga do Poniewieża Starego razem trakt publiczny ryski, począwszy od kościoła parafialnego rogowskiego na wschód letni, kędy dwór Rogów jw. Sraszewicza marszałka upitskiego zostaje po prawej stronie, polem otwartym o ćwierć mili po prawej stronie o kilkaset kroków widać wioskę

Kuczki tegoż jw., przez wieś Puciłów do karczmy Użuprudzie, kędy przebyć mostem ruczaj Jostynelis, toż przez wioskę Użuprudzie tegoż jw., skąd do wsi w. Komara Limejkie. Stamtąd do wsi Tumagole tegoż w. Komara, skąd wyjeżdżając droga w prawą stronę zostaje się do Subocza, kędy widać dwór tegoż w. Komara Rogów Mały zwany, dopiero w lewą stronę przebywszy borek i bród Trumpragis¹⁸ zbliżyć się ku folwarkowi Pojoscie tegoż jw., gościńcem mimo samego folwarku ciągnąc na most przez rzeczkę Jostę do karczmy i wsi Nibragole zwane, gdzie w pośród wsi gościniec ryski idzie w prawą stronę, w lewo zaś nagle i kręto łąkami na most przez tą samą rzeczkę Jostę, gdzie niedaleko widać po prawej stronie wieś Końcagole tegoż jw., prosto otwartym polem przez wieś Kierbłonie starostwa gitańskiego na most przez rzeczkę Niewiażę. I tu się kończy parafia rogowska i granica powiatu wilkomierskiego. Skąd przez lasek drogą przykrą na kaplicę Miezyszki w parafii staroponiewieskiej, otwartym polem przez wieś Miezyszki na most przez Niewiażę, toż na groblę prostym duktem jadąc jest karczma po prawej opodal trochę, po lewej stronie dwór Michniuny w. Łukiańskiego sędziego grodzkiego powiatu upitskiego, którego pominąwszy droga w lewą stronę przez rzeczkę Niewiażę do Poniewieża sądowego, w prawą zaś stronę do Poniewieża Starego.

Droga do Subocza, gdzie kościół parafialny, graniczący między północą i wschodem letnim, puszczą pół mili wielkiej szeroką począwszy od kościoła rogowskiego na wschód letni traktem ryskim polem [p. 96] otwartym na wieś Puciłów, stamtąd na młyn, karczmę i wieś Użuprudzie jw. Straszewicza marszałka powiatu upitskiego, na karczmą i wieś Limejkie, na wieś Tumagole, skąd wyjeżdżając zostawie drogę w lewą stronę, a trzymać się lewej przez rzeczkę Jostę mostem przez dwór Rogów Mały w. Komara, gdzie opodal pojechawszy między północ i wschód letni puszcza, granicząca parafią rogowską od subuckiej, względem kościoła rogowskiego półtorej mili wielkiej. Reszta drogi przez puszcze, łąki, miejscami korzenista, błotnista, nierówna i przykra.

Droga do Traszkun począwszy od kościoła między wschodem letnim i zimowym, prosto przez gościniec ryski, otwartym polem ku lasowi, który przebywszy karczma i wieś Nowosady. Karczma po lewej, wieś po prawej zostanie się ręce. Skąd prosto przez las brzozowy ku folwarkowi jw. Straszewicza marszałka powiatu upitskiego Jostyniki, kędy zbliżając się pod samą rzeczkę Jostę kręto wziąć w prawą stronę. Toż lasek ponad rzeczką prze-

¹⁸ Tekste *Trumaragis*.

bywszy jest most przez Jostę przykry i niewygodny we wsi Beczernikach, która kończy parafią rogowską.

Droga do Troup, gdzie jest kościół parafialny graniczący między wschodem zimowym i południem, traktem wileńskim na południe do karczmy Wieżyszek jw. Straszewicza marszałka powiatu upitskiego, toż przez szczupły lasek w pole w. Legowicza i tu się kończy parafia rogowska.

Droga do Wodakl, gdzie kościół parafialny graniczący między zachodem zimowym i letnim od kościoła rogowskiego, na zachód zimowy o kilkaset kroków bród, za którym w lewą stronę droga do wsi Zaniewieście jw. Straszewicza marszałka powiatu upitskiego odległy od kościoła o tysiąc kroków, którą pojechawszy wraz w prawą stronę drogą ku lasom i łąkom pół mili małe hać Pagruna zwana. Przebycie onej bardzo przykre, za którą lasy i łąki czynią granicę parafii rogowskiej od wodaklańskiej.

Droga do Wiłkomierza począwszy od kościoła między wschodem zimowym i południem, polem otwartym gościńcem wileńskim do karczmy Wieżyszek jw. Straszewicza marszałka powiatu upitskiego ćwierć mili małe odległe. Stamtąd do karczmy Leoniszek w. Legowicza parafii troupińskiej, [p. 97], skąd w lewą stronę droga prowadzi do Troup, w prawą zaś stronę na most przez rzekę Niewiażę ku kościołowi, gdzie na pagórku w prawą stronę jedna droga do dworu Szopów w. Legowicza, druga w tuż w tej że stronie do Wodakl. Skąd prosto po prawej ręce zostawiając karczmę, po lewej zaś za rzeką dwór w. Frąckiewicza oboźnego województwa smoleńskiego, podkoniusznego nadwornego JKMcI ku lasowi, kędy grobla dobra i wygodna na pół mili, dopiero hać dobra, za którą grobla mizerna, przykra aż do mostu bagnie Botelskim, przy którym karczma w. Oskierki starosty bahrymowskiego. Prosto jadąc tym że gościńcem drogą nierówną, po lewej stronie jest dworek w. Gąseckiego sędziego grodzkiego powiatu wiłkomierskiego, dalej przez wieś Botele polem otwartym mimo dworek po prawej stronie w. Jawgiela rotmistrza powiatu wiłkomierskiego na wieś w. Pietrzkiwicza cześnika powiatu wiłkomierskiego. Stamtąd na wieś w. Oskierki, gdzie trochę odjechawszy w polu droga się kręto zwraca mimo dwór tegoż w. Oskierki Towiany do miasteczka tego nazwiska. Skąd do Rogowa mil trzy miernych, do Wiłkomierza zaś mil dwie wielkich rachują.

Parafia rogowska między zachodem letnim i północą za wsią Kierblonie starostwa gitańskiego za rzeką Niewiażę jako się sama kończy, tak zaczyna granicę z powiatem upitskim. Z trzech stron żadnej niema granicy ani wojewódzkiej, ani powiatowej, ale położona jest w powiecie wiłkomierskim ze wszystkimi wioskami i miejscami jako się wyżej o tym namieniło.

Takowe opisanie parafii rogowskiej, jako zastępujący miejsce jw. jks. Marcina Straszewicza infułata szkodzkiego, proboszcza rogowskiego podpisem ręki mojej stwierdzam.

Ks. Kazimierz Ryłło nauk wyzwolonych i filozofii doktor
podproboszczy rogowski. [p. 99].

PAR. III. SIĘSICKA

IMO

- Kosciół Parafialny sięsicki poświęcony w Buzyciu y Belianau w D
komarżynie, wiózki y miejsca do tej Parafji należące są w ty miarce
wiecej według porządku alfabety ułożone i taktu podobie idąc
- Białozaryski Dwor J^{ko} Francuzowara na południu opo 1/2 mili
- Borek wsi ołowica na południu o 1/2 mil dwoic
- Borowicki wsi J^{ko} Pani Platerowey na zachod zimowy o 1/2 mil, idąc
- Birzule wsi J^{ko} Pani Platerowey na południu o 1/2 mil, idąc
- Bulhancy J^{ko} Opina Dwor na południu o 1/2 mil, idąc
- Ciesancy J^{ko} karpia na wschod letni o 1/2 mil, idąc
- Dobranysz wsi J^{ko} Opina na południu o 1/2 mil, idąc, wielka
- Domankowski Dwor J^{ko} mejsa na wschod zimowy opo 1/2 mili
- Gajancy wsi J^{ko} Tomaszewicza na południu opo 1/2 mili
- Grotele folwark J^{ko} Nowosielcowskiego na południu o 1/2 mil
- Gruzy wsi J^{ko} Tomaszewicza na wschod opo 1/2 mili
- Kaczenicki ołowica na południu o 1/2 mil, mała
- Karpie folwark Pani Platerowey na południu opo 1/2 mili
- Kielany wsi J^{ko} Kuzielewskiego na północ opo 1/2 mili
- Kłisz wsi J^{ko} Grotura na wschodzie zimowym o 1/2 mil
- Kurzy Dwor J^{ko} karpia na wschodzie zimowym o 1/2 mil, mała
- Lasudy ołowica na południu o 1/2 mil, widłaa
- Largilancy wsi J^{ko} Inieliszewicza na wschodzie letnim o 1/2 mil
- Loliany ołowica na południu o 1/2 mil, wielka, idąc
- Lubin Dwor J^{ko} Grotura na wschodzie letnim opo 1/2 mili od kowuwa
- Mogiancy ołowica na południu o 1/2 mil dwoic
- Mejsany wsi J^{ko} Grotura na wschodzie letnim o 1/2 mil, dwoic
- Milwaney wsi J^{ko} karpia, na wschodzie letnim, o 1/2 mil, widłaa
- Milany wsi J^{ko} Grotura na wschodzie letnim, o 1/2 mil, dwoic
- Munducy wsi J^{ko} Kuzielewskiego na północ o 1/2 mil, mała
- Monty wie wsi Pani Platerowey na południu o 1/2 mil, dwoic
- Mozancy wsi J^{ko} karpia, na południu o 1/2 mil, wielka
- Parafcy Dwor J^{ko} Domeski na południu opo 1/2 mili
- Petrancy wsi J^{ko} Grotura na wschodzie letnim o 1/2 mil, dwoic

Podawornia

[12]

PARAFIA SIESICKA

1mo

Kościół parafialny siesicki położony w powiecie i dekanacie wiłkomierskim, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tym że powiecie, według porządku alfabety ułożone jak tu po sobie idą.

- Białożoryszki** dwór jp. Francuzewicza na południe o pół mili.
Borejszy okolica na południe o mil dwie.
Borowiki wieś j. pani Platerowej na zachód zimowy o milą jedną.
Birzule wieś j. pani Platerowej na południe o milą jedną.
Bukańcy jp. Hoppena¹⁹ dwór na południe o milą jedną.
Czesańcy jp. Karpia na wschód letni o milą jedną.
Dobramyśl wieś jp. Hoppena na południe o milą jedną wielką.
Domontyszki dwór jp. Mejera na wschód zimowy o pół mili.
Gałąjcy wieś jp. Tomaszewicza na południe o półtorej mili.
Grotele folwarek jp. Nowodworskiego na południe o milą.
Gruzy wieś jp. Tomaszewicza na wschód o półtorej mili.
Kaczeniszki okolica na południe o milą małą.
Karpie folwarek j. pani Platerowej na południe o pół mili.
Klikuny wieś jp. Kuszelewskiego na północ o pół mili.
Kliszy wieś jp. Grotuza na wschodzie zimowym o ćwierć mili.
Kurszy dwór jp. Karpia na wschodzie zimowym o milą małą.
Jasudy okolica na południe o mila wielka.
Jurgielańcy wieś jp. Mickiewicza na wschodzie letnim o milą.
Łokiany okolica na południe o mila wielka jedna.
Łukinie dwór jp. Grotuza na wschodzie letnim o pół mili od kościoła.
Mogiańcy okolica na południe o mil dwie.
Mejłuny wieś jp. Grotuza na wschodzie letnim o trzy ćwierć mili.
Mikiańcy wieś jp. Karpia na wschodzie letnim o mila wielka.
Miluny wieś jp. Grotuza na wschodzie letnim o trzy ćwierć mili.
Munducie wieś jp. Kuszelewskiego na północ o milą małą.
Montejkie wieś j. pani Platerowej na południe o trzy ćwierć mili.
Mozańcy wieś jp. Kossakowskiego na południe o milą wielką.
Ponatery dwór jp. Domejki na południe o półtorej mili.

¹⁹ Tekste čia ir keliomis eilutėmis žemiau įrašyta *Opena*.

Petrańcy wieś jp. Grotuza na wschodzie letnim o trzy ćwierć mili.
[p. 100]

Podworniki wieś jp. Szołkowskiego na południe o milą.

Poddobile wieś jp. Szołkowskiego na południe o milą małą.

Posady wieś jp. Dowgiaty na południe o staj 30.

Popole wieś j. pani Platerowej na zachodzie zimowym o pół mili.

Posady wieś jp. Kossakowskiego na południe o mil dwie.

Rejniuny wieś jp. Kossakowskiego na południe o milą jedną.

Rukujzy okolica na południe o mila jedna wielka.

Szopów dwór jp. Węcewicza na południe o milą.

Szopów dwór j. pani Platerowej na zachodzie zimowym o milą.

Siesiki dwór jp. Dowgiaty na południe o staj 18.

Szymkuny wieś jp. Mejera na wschodzie zimowym o pół mili.

Taroki okolica na południe o mila jedna.

Wajszkany wieś j. pani Platerowej na zachodzie zimowym o milą.

Widugirce wieś jp. Grotuza na północ o ćwierć mili.

2do

Od tego parafialnego kościoła siesickiego kościoły w okolicy sąsiednie są następujące.

Dziewiałtowski kościół parafialny w dobrach wj. pana Soroki w tym że powiecie i dekanacie wilkomierskiem położony na wschód zimowy o milą jedną wielką.

Pogirski kościół w dobrach j. pani Ogińskiej w tym że powiecie i dekanacie położony na zachód letni o milą jedną.

Szacki kościół parafialny w dobrach jo. księcia biskupa w tym że powiecie i dekanacie na zachód zimowy o mil dwie wielkich.

Trowpiański kościół parafialny w dobrach wjp. Frąckiewicza na północ o mil trzy, w tym że powiecie i dekanacie.

Żejmeński kościół parafialny w dobrach jp. Medekszy w tym że powiecie i dekanacie o mil trzy.

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła parafialnego siesickiego są następujące.

Wilkomierz miasto sądowe przy rzece nazwanej Święta, leży na wschodzie letnim o mil dwie wielkich.

Wilno miasto stołeczne litewskie na południu o mil trzynaście.
[p. 101]

4to

Droga z Siesik do Wiłkomierza błotnista i kręta miejscami, mosty i groble niewygodne.

Droga do Pogir razem ryski trakt letnią porą bardzo niewygodna, lasami, bagnami najwięcej przypada jechać ku zachodowi.

Droga do Żejm tak że lasami, miejscami ciasno i niewygodno, na zachód zimowy przypada jechać.

5to

Jezioro większe Siesickie w dłużej pół mili, szerokie do czterdziestu sznurów, leży na wschodzie zimowym, od kościoła parafialnego siesickiego odległe na staj cztery.

Jezioro Szymkuńskie w dłużej ćwierć mili, w poprzek sznurów 50 na wschodzie letnim o pół mili.

Jezioro Kryt w dłużej ćwierć mili, w poprzek sznurów 20 na wschodzie letnim o ćwierć mili.

Bagno znaczniejsze Płaczewo zwane ciągnie się aż do parafii dziewiąłtowskiej, błot znacznych niema, stawów podobnież żadnych nie znajduje się.

6to

Lasu jest więcej w parafii siesickiej, niżeli pola otwartego, drzewa do budowli różnego gatunku jest, jako to jodły, dębiny, olchy, klonów.

7mo

Młynków małych trzy, w których na wiosnę ledwo mogą mleć. Jp. Grotuza zafundowany młynek na wykopanym rowie przez pole dworne łukińskie i przez bagna do puszczy na wschodzie letnim o pół mili.

Młynek w Szopowie j. pani Platerowej zafundowany na małym ruczaju Szopowce na zachodzie zimowym o milą.

Młynek w Białozoryszkach zafundowany jp. Francuzewicza na ruczaju Tautyniu z puszczy wychodzącym na południe o pół mili.

Parafia siesicka niema w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie i dekanacie wiłkomierskiem, jako się wyżej o tym namieniło.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki własnej stwierdzam.

Ks. Józef Szulc
prałat żmudzki, pleban siesicki. [p. 103]

PARCJA STAROPO. NIEWIESKA

1110

Kosciół Parafialny starego koniowicki położony w powiecie lipińskim wioścu
i miarę należą do tej Parafji, są w tym powiecie według peragellu Af-
fabetu ulicami iaku tu po sobie idą

Beniatary 7to Bagstwię między zachodem letnim i północą względem Ku-
niwia Parafialnego mila jedna wielka

Beniaty 7to mostyprzełuię na północ mila wielka jedna

Brzawy 7to Izziwiciwa haniemia pod zachodem letnim mila mierna

Dotary 7to Izziwiciwa i 7to dzulisty między wschodem letnim i zim-
nym mil dwie wielkie

Daknizki 7to Bagstwię pod zachodem letnim półtora mili wielkiej

Duby 7to haniemiowa haniemia między południem i wschodem zimowym
mil dwie osiemnastki

Documiany 7to Piarow pod wschodem zimowym mila mierna jedna

Garbze 7to Marzynie między wschodem letnim mil dwie wielkie

Gratowice 7to Izziwiciwa haniemiowa na samej północ dwie mili wielkiej

Jalubonie 7to Woreczynie między wschodem zimowym i południem i pół-
torą osiemnastki

Jawogorla 7to Karpia Solwarczka na południe kilkadziesiąt kroków

Kniawdy 7to Woreczynie między wschodem zimowym dwie mili wielkiej

Kaluniszki pod wschodem letnim 7to Karpia haniemiowa mil dwie wielkie

Kaspary 7to Bagstwię między północą i zachodem letnim mila wielka jedna

Kiniacie 7to Karpia pod zachodem letnim półtora mili wielkiej

Kliwiczki 7to haniemiowa haniemiowa pod wschodem letnim mila mierna jedna

Kotal 7to Izziwiciwa haniemiowa między zachodem letnim i północą
pół mili wielkiej

Kutkowie 7to Izziwiciwa haniemiowa między wschodem letnim i zimowym
mil dwie wielkie

Kulbagole 7to Marzynie między wschodem letnim i zimowym półtora
mili wielkiej

Kulbipite 7to Karpia między wschodem letnim i zimowym mil dwie wielkie

Kuny 7to dzulisty pod wschodem zimowym półtora mili wielkiej

Kłepcze 7to Karpia pod wschodem zimowym mil dwie wielkie

Karpi 7to Woreczynie między wschodem zimowym mil dwie wielkie

Kodnie
1110

[13]

PARAFIA STAROPONIEWIESKA

1mo

Kościół parafialny staroponiewieski położony w powiecie upitskim, wioski i miejsca należące do tej parafii są w tym powiecie według porządku alfabety ułożone jak tu po sobie idą.

Bernatany jp. Dąbskiego między zachodem letnim i północą względem kościoła parafialnego mila jedna wielka.

Bernaty jw. Moszyńskiego na północ mila wielka jedna.

Bludzie jw. Tyszkiewicza kanonika pod zachodem letnim mila mierna.

Bojaryszki jw. Tyszkiewicza i jp. Szukszty między wschodem letnim i zimowym mil dwie wielkich.

Dąkniszki jp. Dąbskiego pod zachodem letnim półtorej mili wielkiej.

Duby jo. księcia Poniatowskiego między południem i wschodem zimowym mil dwie miernych.

Dowmiany jksks. pijarów pod wschodem zimowym mila mierna jedna.

Gawsze jw. Moszyńskiego na wschód letni mil dwie wielkich.

Hgałoukie jw. Tyszkiewicza kanonika na samą północ ćwierć mile wielkiej.

Jakubonie jp. Wereszczyńskiego między wschodem zimowym i południem mil dwie miernych.

Jasnogórka wjp. Karpia folwareczek na południe kilkadziesiąt kroków.

Kniawdy jw. Wereszczyńskiego na zachód zimowy ćwierć mili wielkiej.

Kakunciszki pod wschodem letnim jo. księcia Radziwiłły mil dwie wielkich.

Kaspary jp. Dąbskiego między północą i zachodem letnim mila wielka jedna.

Kniacie tegoż na zachód letni półtorej mili wielkiej.

Kliweczki jo. księcia Poniatowskiego pod wschodem letnim mila mierna jedna.

Kałki jw. jks. Tyszkiewicza kanonika między zachodem i północą pół mili wielkiej.

Kułbie jw. Tyszkiewiczówny między wschodem letnim i zimowym mil dwie wielkich.

Kułbagole jw. Morykoniego między wschodem letnim i zimowym półtorej mili wielkiej.

Kulbipole tegoż między wschodem letnim i zimowym mil dwie wielkich.

Kiry jp. Szukszty pod wschodem zimowym półtorej mili dobrej.

Klepsze tegoż pod wschodem zimowym mil dwie wielkich.

Kajnie jpp. Wereszczyńskiego i Straszewicza na wschód zimowy mil 2 wielkich. [p. 104]

Kodzie j. panów Straszewicza i Gąbrowiczów na wschód zimowy mil dwie wielkich.

Kiedzie jp. Szukszty między wschodem zimowym i południem półtorej mili.

Kabele jp. Wereszczyńskiego między wschodem zimowym i południem półtorej mili wielkiej.

Kirkuny jw. Wereszczyńskiego pod wschodem zimowym mila jedna mierna.

Kirdejki jw. Platerowej między wschodem zimowym i południem półtorej mili.

Ludyń folwark jp. Łukiańskiego między wschodem zimowym i letnim mila wielka jedna.

Ligpetre jw. Moszyńskiego na północ pół mili wielkiej.

Limany jp. Dąbskiego pod zachodem letnim półtorej mili wielkiej.

Lepsze jksks. pijarów na południu mila jedna mierna.

Małuny jw. Tyszkiewiczza między zachodem zimowym i południem mila mierna.

Maksnityszki jo. księcia Poniatowskiego na samą północ pół mili wielkiej.

Małatyszki jp. Dąbskiego pod zachodem zimowym trzy ćwierć mili.

Mieżyszki jw. Morykoniego między wschodem letnim i zimowym mil 2 wielkich.

Mieżyszki jw. Tyszkiewiczówny między wschodem letnim i zimowym mil dwie.

Mikniuny jp. Łukiańskiego między wschodem letnim i zimowym mila wielka jedna.

Mażenie jjpp. Zabięły, Wereszczyńskiego i Szpinka między wschodem letnim i zimowym mil dwie wielkich.

Mondejki jp. Wereszczyńskiego między wschodem zimowym i południem półtorej mili wielkiej.

Nowosady jp. Dąbskiego pod zachodem zimowym mila jedna mierna.

Nowiki jw. Moszyńskiego między północą i wschodem letnim półtorej mili.

Najniszki j. panów Szukszty i Tyszkiewiczówny między wschodem letnim i zimowym mil dwie wielkich.

Niekrasz jp. Zyberka między wschodem zimowym i południem półtorej mili wielkiej.

Ozele j. pani Mejsztowiczowej między wschodem letnim i zimowym pół mili wielkiej.

Oksy jp. Wereszczyńskiego między wschodem zimowym i południem półtorej mili wielkiej.

Poniewież Stary wieś, w której kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii, sama wieś należy do probostwa kaplicy królewskiej wileńskiej.

Poniewież Stary folwark jw. Tyszkiewicza kanonika na zachód zimowy o kilka set kroków.

Poniewież miasto sądowe jo. księcia Poniatowskiego między zachodem zimowym i [p. 105] południem ćwierć mili miernej.

Poniewież folwark jo. księcia tegoż na południe ćwierć mili miernej.

Płukie jw. Tyszkiewicza kanonika na wschód zimowy ćwierć mili wielkiej.

Paluniszki jw. Moszyńskiego na samą północ mila jedna mierna.

Pomerliszki jw. tegoż na północ pół mili wielkiej.

Pogiegole jo. księcia Radziwiłły, j. panów Zabięły, Mejsztowiczowej i Szyszły pod samym wschodem letnim półtorej mili wielkiej.

Powaszecie jp. Dąbskiego między zachodem zimowym i południem mila wielka.

Pokodziupie jw. Wereszczyńskiego na północ półtorej mili wielkiej.

Pożałowajcie jw. Tyszkiewicza kanonika pod zachodem zimowym trzy ćwierć mili.

Poieziory jo. księcia Radziwiłły na północ ćwierć mili wielkiej.

Pojście j. pani Mejsztowiczowej między zachodem zimowym i letnim ćwierć mili wielkiej.

Pakalniszki tej że je mci między zachodem zimowym i letnim mila mierna.

Pojście jp. Szukszty między zachodem letnim i zimowym mil 2 wielkich.

Puczekany jw. Morykoniego między zachodem letnim i zimowym mil 2 wielkich.

Prejdzie j. panów Wereszczyńskiego i Mejsztowiczowej na zachód zimowy półtorej mili dużej.

Pojodzie j. panów Zabieli i Wereszczyńskiego między zachodem zimowym i południem mila wielka jedna.

Pojodzie folwark jp. Mydłotona między zachodem zimowym i południem półtorej mili wielkiej.

Pażagenie jksks. pijarów na południe mila jedna mierna.

Poszyle jo. księcia Poniatowskiego pod samym południem mila wielka jedna.

Rekle jw. jks. Tyszkiewicza kanonika między zachodem letnim i zimowym mila wielka jedna.

Sawiaszki jp. Dąbskiego pod zachodem zimowym pół mili wielkiej.

Sukniszki jp. Gorskiego pod zachodem letnim mil dwie wielkich.

Szeszki jp. Wereszczyńskiego na północ mila jedna wielka.

Staniuny jksks. pijarów pod zachodem zimowym pół mili.

Stanikuny jp. Zyberka między wschodem zimowym i południem półtorej mili wielkiej.

Szlikie jp. Zabieli między zachodem zimowym i południem półtorej mili.

Szylagole jo. księcia Poniatowskiego pod samym południem mila mierna 1.

Stetyszki jo. księcia tegoż pod południem pół mili.

Sutkuny jp. Bystrama między wschodem letnim i zimowym półtorej mili wielkiej.

Tejtiszki jp. Koszyńskiego na północ pół mili.

Tyczkuny jks. Tyszkiewicza na północ pół mili. [p. 106]

Taniszki wj. pani Mejsztowiczowej między wschodem letnim i zimowym półtorej mili wielkiej.

Trakini jp. Morykoniego między wschodem letnim i zimowym mil dwie wielkich.

Tautkuny jp. Szukszty między wschodem letnim i zimowym mila wielka jedna.

Winupie jp. Dąbskiego pod zachodem zimowym trzy ćwierci mili.

Wiłkapuwie jo. księcia Radziwiłły i Medekszy na północ mila jedna wielka.

Wojwodziszki wieś plebańska na północ ćwierć mili.

Węłowiszki j. pani Mejsztowiczowej pod wschodem letnim ćwierć mili.

Welże jo. księcia Poniatowskiego pod wschodem zimowym mila mierna jedna.

Wielkie jp. Wereszczyńskiego na zachód zimowy półtorej mili wielkiej.
Zumby jp. Moszyńskiego na wschód letni mil dwie wielkich.
Zujkie jp. Dąbskiego pod zachodem zimowym trzy ćwierci mili.
Żerauki jpp. Wereszczyńskiego i Mydłotona pod wschodem zimowym półtorej mili wielkiej.

2do

Od tego parafialnego kościoła, kościoły w okolice sąsiedzkie są te.

Subocz kościół parafialny w powiecie wilkomierskim, dekanacie kupiskim, w dobrach jp. Platera na wschód letni mil 4 wielkich.

Rogów kościół parafialny w powiecie i dekanacie wilkomierskim, w dobrach jp. Straszewicza między wschodem letnim i zimowym mil cztery.

Remigoła kościół parafialny, dobra kaplicy królewskiej wileńskiej na południe mil trzy wielkich.

Nowe Miasto kościół parafialny w dobrach jo. księcia Radziwiłły na zachód zimowy mil dwie.

Poszołaty kościół parafialny diecezji żmudzkiej, w dobrach jp. Igielsztruma na zachód letni mil trzy wielkich.

Pómpiany kościół parafialny w dobrach jp. Platera i Szyszły na północ mil trzy wielkich.

3tio

Miasta znaczniejsze około kościoła parafialnego są te.

Poniewież miasto sądowe w otwartym polu między zachodem zimowym i południem ćwierć mili, nad rzeką Niewiażą.

Wiłkomierz miasto sądowe na wschód zimowy odległe mil osm wielkich.

4to

Droga z Starego Poniewieża do Wilna miejscami błotnista, mosty i groble na niej wygodne.

Droga z Poniewieża do Wiłkomierza też błotnista, miejscami groble i mosty niewygodne. Z Poniewieża do Wilna letnią drogą jazdy dni dwa, zimową być może mniej. Z Poniewieża do Wiłkomierza letnią drogą jazdy dzień, zimową mniej. [p. 107]

5to

Rzeka Ławenna płynie względem kościoła na północ, na wiosnę znacznie wylewa. Drzewa sławne do Kurlandii ją wychodzi, odległe pół mili.

Rzeka Niewiaża o kroków kilkanaście płynie względem kościoła na południe.

Rzeka Josta z błota o mil kilka poczyna się między wschodem letnim i zimowym, wpada do Niewiaży o ćwierć mili od kościoła przy folwarku Pojoście j. pani Mejsztowiczowej.

Rzeka Joda z błot o mil kilka płynie między wschodem zimowym i południem, wpada do Niewiaży o milę w Welżach, wiosce jo. księcia Poniatowskiego. Inne ruczaje. Sążyła między zachodem letnim i zimowym mila mierna jedna. Waszeta między zachodem zimowym i południem mila jedna mierna. Szermuta między zachodem zimowym i południem pół mili. Kodziupis na północ półtorej mili. Ołata pod wschodem zimowym dwie mile. Żagienia o kroków kilkaset na południe. Na wiosną mają swoje wylewy, latem zaś suche.

Jezioro jedne małe nazywa się Wiłktupis książąt Radziwiłłów na północ ćwierć mili odległe.

Błot znacznych nie masz, ponieważ groblami najwięcej są ociągnięte, jak się na swoim miejscu opisze.

Staw jksks. pijarów w Damianach folwarku na ruczaju Rowpis zwanym, z lasów bliskich wychodzący, pod wschodem zimowym.

Staw jp. Dąbskiego przy folwarku Sawiciszki zwanym, z ruczaju Szermuta wynikający, który ruczaj latem suchy, pod zachodem zimowym.

Staw jp. Dąbskiego przy ruczaju Waszeta nad wioską Powaszece, między zachodem zimowym i południem.

6to

Lasu jest dość w parafii staroponiewieskiej równie i otwartego pola, szczególnie jednak puszcza starostwa wobolnickiego przy folwarku Poluniskach jp. Moszyńskiego, rozciąga się w tej że parafii na mil dwie wielkich, ma sosnę, jodłę, olchę, dęby i inne pożyteczne drzewa, leży na północ i wschód letni. Puszcza jo. księcia Radziwiłły i jpp. Zabięły, i Mejsztowiczowej ma w swojej granicy razem sosnę, jodłę i inne drzewa, rozległa w szersz i w dłuż na mil trzy wielkich. Puszcza jp. Morykoniego ma drzewo jodłę i inne, rozległa w szersz i w dłuż na mil cztery wielkich, między wschodem letnim i zimowym. Inne lasy długością i szerokością swoją nie są wiadome jak daleko rozciągają się bo szczupłe. [p. 108]

7mo

Młyn jo. księcia Poniatowskiego na rzece Niewiaża, kędy i most przez rzekę wygodny pod Poniewieżem sądowym.

Młyn jp. Moszyńskiego na rzece Ławenna, kędy most przez rzekę wygodny, przy folwarku Paluniszkach, tuż i tartak na tejże samej rzece.

Młyn j. pani Tyszkiewiczówny na rzece Niewiaża przy folwarku Mieżyszki.

Młyn j. pani Mejsztowiczowej na rzece Josta przy folwarku Pojoście.

Młyn j. pana Dąbskiego na stawie z ruczaju Waszeta przy wiosce i karczmie Powaszecie.

Młyn jp. Dąbskiego na stawie z ruczaju Szermuta²⁰ przy folwarku Sawiciszki.

Młyn wjks. Tyszkiewiczza kanonika na stawie z ruczaju niemającym nazwiska przy folwarku Stary Poniewież.

8vo

Drogi partykularne i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują.

Droga do Subocza razem trakt publiczny, począwszy od kościoła parafialnego na północ polem otwartym, grobla do karczmy jks. Tyszkiewiczza kanonika nad jeziorkiem Wiłktupis zwanym, a od niej gęstym lasem grobla bita znacznym expensem jp. Moszyńskiego pół mili wielkiej do karczmy i mostu na rzece Ławennie folwarku Paluniszek²¹ ciągnie się. Za którym mostem rozdziela się: jedna w lewo na północ polem otwartym o kilka set kroków do wioski Likpetrów, druga w prawo na wschód letni przez las mały brzozowy, mimo karczmy jp. Medekszy i wioskę ksiąząt Radziwiłłów Wiłkapuwie²², puszcza sosnową wielką do karczmy Zumby jw. Moszyńskiego. Stamtąd do karczmy Sukniszek jp. Gorskiego o kilka set kroków odległych idzie. Tu się kończy parafia staroponiewieska i powiat upitski, a zaczyna się powiat wiłkomierski.

Droga do Rogowa, gdzie też kościół parafialny, począwszy od kościoła na wschód letni polem otwartym ćwierć mili wielkiej do wioski i karczmy Wędlowiszek j. pani Mejsztowiczowej. Dalej o kilka set kroków na górze folwark Pojoscie tej że, skąd widać wioska Chorążyszki o ćwierć mili tej że, którą przejechawszy polem otwartym ćwierć mili, lasu kilka set mokrego kroków, pominawszy do grobli jp. Łukiańskiego wpada, ta ćwierć mili wielkiej obejmuje, i tą kończąc do niej druga przypiera grobla mila wielka dłużyny, kończąc którą rzekę Niewiażem mostem przejechawszy. Za nim

²⁰ Tekste Szarmuta.

²¹ Tekste Polaniszek.

²² Tekste Wiłkupiowie.

wioska Mieżyszki o kilka set kroków starostwa gitańskiego. Dalej za wioską o kilka set kroków w lewej stronie kaplica [p. 109] Mieżyska jp. Tyszkiewiczówny groblą jadąc zostaje. Tu się kończy parafia staroponiewieska i powiat upitski, a zaczyna się powiat wilkomierski.

Droga do Remigoły, gdzie kościół parafialny, począwszy od kościoła na zachód zimowy przez wioskę Poniewież Stary i z niej polem otwartym, groblą w lewą stronę, mostem rzeka Niewiaża przejeżdża się. Dalej przez miasto Poniewież sądowy ulicą remigolską zwaną ciągnie się. Za mostem na południu wioska Lepsze i karczma jksks. pijarów widać, które pomijając za nimi o ćwierć mili, na górze wioska Szyłagole jo. księcia Poniatowskiego. Tą przejechawszy prosta droga piaszczysta, miejscami i kamienista, mimo mogiły na górze, w lewie będące do błota borkłońskiego idzie. Tu się kończy parafia staroponiewieska od Remigoły.

Droga do Nowego Miasta począwszy od kościoła na zachód zimowy przez wioskę Poniewież Stary. Z niej polem otwartym grobla aż do wioski zwanej Płukie widnej jks. Tyszkiewicza kanonika ciągnie się, na górze stojącej i przez nią jadąc polem otwartym po za rzece Niewiaży wioska Pożałowajcie jks. Tyszkiewicza kanonika widać o ćwierć mili, którą pominawszy karczma Winupia o kilka set kroków jp. Dąbskiego. Tu się kończy staroponiewieska parafia, a zaczyna się nowomiejska.

Droga do Puszołot trakt publiczny zimowy i letni do Rygi, gdzie też kościół parafialny, począwszy od kościoła na zachód zimowy przez wioskę Poniewież Stary i z niego wyjechawszy groblą polem otwartym wioska Płukie widać i karczma jks. Tyszkiewicza kanonika, od rogu której karczmy na zachód letni grobla do karczmy i wioski Błudzie jks. Tyszkiewicza kanonika. Dalej grobla do karczmy Bernatany jp. Dąbskiego nad rzeką Ławenną ciągnie się, od której karczmy w lewo po za rzece Ławennie o pół mili wioska Knicie pomija się i do karczmy Sziowdynia jp. Olechnowicza przypiera. Tu się diecezja wileńska a parafia staroponiewieska kończy, a zaczyna się diecezja żmudzka, parafia puszałodzka.

Droga do Pómpian trakt publiczny zimowy i letni do Rygi, też kościół parafialny, począwszy od kościoła na zachód zimowy przez wioskę Poniewież Stary i z niego wyjechawszy groblą polem otwartym wioska Płukie widać i karczma jks. Tyszkiewicza kanonika, od rogu której karczmy na zachód letni grobla do karczmy i wioski Błudzie jks. Tyszkiewicza kanonika. Dalej grobla do karczmy Bernatany jp. Dąbskiego nad rzeką Ławenną ciągnie się, którą rzekę brodem przejechawszy przez las o ćwierć mili wioska Pokodziupie jp. Wereszczyńskiego, i za nią o kilka set kroków w las

wjeżdżając zaczyna się parafia pómptiańska, a kończy się staroponiewieska [p. 110] na północ.

Takowe opisanie parafii mojej staroponiewieskiej podpisem własnej ręki stwierdzam.

Ks. Franciszek Ciołkiewicz
pleban staroponiewieski. [p. 111]

PARAŃJA SLAŃSKA

ANNO

Kosciół Parafialny w miasteczku targowym y puromiastkowym uprzy-
wilejowanym położony w powiecie y Delanacie Wileńskim
Dwory, Solwarki, wiośle y miysca do tej Parafij należąca są
w powiatach Wileńsk, Kowieńsk y Lepielstum według porządku
Alfabety ułożone iale tu po sobie idą

Bilezkie J.P. Jodochow y Klimkiewiczów między wschodem zim-
owym y południem półmili wielkie Boriaryzkie wieś J.W. Za-
bicki Marszałka Kowieńsk y W. Korakowickiego Sędzię ziem-
kupańsney blisko zachodu letniego mili półtory

Władysław W.P. Pzukupca Choznego Wileńsk na zachodzie zimowym
krótkow 2000

Prabiszkie Solwarki W. Pzukupca między wschodem zimowym y
południem półmili wielkie

Dawidance Kilkunastu Włachy na wschodzie zimowym milipółtory

Cywidy J.P. Pana Szadziwicera między zachodem letnim a północą mila

Cwaniżkie Dwor J.P. Pana Milulicera na zachodzie zimowym mila wielka

Garniszkie Królewszczyzna W. Pzukupca Okrębk Wileńsk na wscho-
dzie letnim mila wielka

Garyżany Królewszczyzna W. Pzukupca między wschodem letnim
y zimowym mila mierna

Gierdwidy W. Korakowickiego Sędzię ziemny Kowieńsk między zach-
odem letnim a północą mila wielka

Nowsze W. Jyntowata Krotk Wileńsk na wschodzie letnim półmili

Jastaniec J.P. Pzukupca, Seleniewickiego, Magajna między zach-
odem letnim y zimowym mila mierna.

Jawiszkie W. Jyntowata na wschodzie letnim półmili mierna.

Jawoyzie W. Pzukupca y J.P. Narewicera na wschodzie zimowym

blisko podu
llllll

[14]

PARAFIA SZATSKA

1mo

Kościół parafialny w miasteczku targowym i jarmarkowym uprzywi-
lejonanym, położony w powiecie i dekanacie wilkomierskim, dwory,
folwarki, wioski i miejsca do tej parafii należące są w powiatach wilko-
mierskim, kowieńskim i upitskim, według porządku alfabetu ułożone jak
tu po sobie idą.

Biluszki jpp. Tołoczków i Klimkiewicza między wschodem zimowym
i południem pół mile wielkie. Bojaryszki wieś jw. Zabięły marszałka ko-
wieńskiego i w. Kozakowskiego sędziego ziemskiego ku północy blisko za-
chodu letniego mili półtorej.

Błądyki w.jp. Bohusza oboźnego wilkomierskiego na zachodzie zimo-
wym kroków 3000.

Drabiszki folwark w. Bohusza między wschodem zimowym i połu-
dnieniem pół mili wielkie.

Dawidańce kilkunastu szlachty na wschodzie zimowym mili półtorej.

Ejwiły j. pana Szadziwicza między zachodem letnim a północą mila.

Ewaniszki dwór j. pana Mikulicza na zachodzie zimowym mila wielka.

Garniszki królewszczyzna w. Bohusza skarbnika wilkomierskiego na
wschodzie letnim mila wielka.

Gajżuny królewszczyzna ww. Brunoffów między wschodem letnim i
zimowym mila mierna.

Gierdwiły w. Kozakowskiego sędziego ziemskiego kowieńskiego mi-
ędzy zachodem letnim a północą mila wielka.

Głowsze w. Gintowta rotmistrza wilkomierskiego na wschodzie letnim
pół mile.

Jaskajcie jpp. Bohusza, Jeleniewskiego, Mągina między zachodem let-
nim i zimowym mila mierna.

Jawniszki w. Gintowta na wschodzie letnim pół mile mierne.

Jawojsze ww. Brunoffów i jp. Narewicza na wschodzie zimowym blis-
ko [p. 112] południa pół mile małe.

Joczyny jpp. szlachty między północą a wschodem letnim mila
wielka.

Juszańce w. Bohusza oboźnego i jpp. Berkiena i Okmiańskiego między
południem a zachodem zimowym pół mile wielkie.

Juszkiszki w. Bohusza oboźnego folwark na zachodzie zimowym kroków 2000.

Kawle królewsczyzna jp. Hoppena na wschodzie zimowym mila mierna.

Kirniszki jp. Hoppena między wschodem zimowym ku południowi mila.

Kirdejki w. Lackiego półkownika trockiego na wschodzie letnim pół mile mierne.

Koczany j. panów Romanowskiego, Miłaszewskiego, Rostkowskiego między wschodem zimowym i południem.

Komiany wieś ww. Brunoffów i Gintowta między północą a wschodem letnim mila mierna.

Klimiszki w. Bohusza na wschodzie letnim kroków 1000.

Kople Górne jpp. Bohusza, Dowgirda na zachodzie zimowym mila.

Kople Średnie w. Bohusza rotmistrza wiłkomierskiego na zachodzie zimowym mila mierna.

Kople alias Skutele ww. Bohusza rotmistrza, Koplewskiego na zachodzie zimowym mila mała.

Kople dwór jp. Koplewskiego między południem a zachodem zimowym mila mała.

Kople dwór w. Bohusza rotmistrza na zachodzie zimowym pół mile wielkie.

Kordyneryszki w. Bohusza oboźnego na zachodzie zimowym ćwierć mili.

Krzemieńciszki zaścianek w. Bohusza między zachodem letnim a północą mili półtorej.

Lale wioska w. Hoppena między północą a wschodem letnim pół mili małe.

Lwowitzki w. Piskorskiego wojskiego sandomierskiego między południem a zachodem zimowym pół mile wielkie.

Łowkogoł jpp. Kozakowskich, Mąkiewicza i Towiańskiego na [p. 113] północy mili półtorej.

Markuny dwór jw. Nowomiejskiego sędziego Trybunału głównego W. Ks. Litt. między zachodem letnim ku północy ćwierć mile.

Mimojnie dwór razem i wieś j. pana Borkiena i jpp. Tyszki, Staszewicza, Węckowicza na wschodzie zimowym mila mierna.

Milżemy ww. Kognowickich strażnikowiczów powiatu starodubowskiego, Bohusza skarbnika wiłkomierskiego i Mingayły na zachodzie letnim ku północy mila wielka.

Mitianiszki dwór w Bohusza oboźnego wiłkomierskiego na południu ćwierć mile małe.

Narbuciszki folwark jw. Nowomiejskiego ku zachodowi letniemu ćwierć mile.

Narmojnie dwór ww. Brunoffów między wschodem zimowym a południem kroków 4000.

Narmojniele ku zachodowi zimowemu pół mile.

Narmojnie jp. Zaborskiego na południe pół mile

Narmojnie jpp. szlachty między południem a zachodem zimowym pół mile wielkie.

Nowiaski wieś ww. Brunofów od zachodu zimowego ku południowi pół mile małe.

Okajnie królewszczyzna w. Brunofowej pułkownikowej wojsku litewskiego ku północy od zachodu letniego półtorej mili wielkiej.

Ozele j. pana Kozakowskiego i Mąkiewicza między północą a wschodem letnim mila wielka.

Papurwie wieś ww. Nowomiejskiego, Bohusza, Kozakowskiego między zachodem letnim i północą pół mile mierne.

Pakscie wioska jp. Mikulicza na zachodzie zimowym mila mierna.

Połankiesie jpp. szlachty Węckowicza, Stefanowicza, Rzepnika, między wschodem zimowym ku południowi mila mierna.

Požerce jpp. szlachty Waszkiewicza, Kozakowskiego, Pożerskiego, Sztaaszewicza mila wielka na północy.

Podszacie dwór wjp. Bohusza skarbnika powiatu wiłkomierskiego między [p. 114] południem a wschodem letnim kroków 2500.

Podszacie dwór wj. pana Gintowta rotmistrza wiłkomierskiego na wschodzie letnim pół mile małe.

Pawłuki wioska wjp. Bohusza skarbnika i Berkiena między południem ku zachodzie zimowym pół mile małe.

Płokście jpp. Berkiena, Staszkiewicza, Rosołowicza na zachodzie zimowym pół mile małe.

Pietrajcie w. Bohusza na zachodzie letnim kroków 2000.

Prucze w. Brunofa przy wschodzie zimowym ku południowi kroków 2000.

Ptakiszki folwark w. Bohusza na zachodzie letnim kroków 1500.

Rudziany folwark w. Medekszy ku południowi mila wielka.

Rudziany jpp. szlachty Snieszki, Mągina i innych tam że mila takż.

Ruple wioska ww. Gintowta, Bohusza na wschodzie letnim pół mile małe.

Sagajliszki ww. Bohusza skarbnika, Nowomiejskiego strażnika ku północy ćwierć mile małe.

Stagiale jp. Domejki ku północy pół mile mierne.

Stagie w. Bohusza skarbnika blisko wschodu letniego pół mile małe.

Srubie wwjpp. Nowomiejskiego, Bohusza, Kozakowskiego na północ pół mile mierne.

Staszajcie j. panów Mikulicza na zachodzie zimowym mila wielka.

Serafiniszki jp. Magina blisko południa mila mierna.

Stefanów jp. Jeleniewskiego dwór na zachodzie letnim mila mierna.

Towiany jpp. szlachty Towiańskiego, Surwiłły, Szadziewicza etc. mila mierna.

Towiany folwark w. Kozakowskiego sędziego ziemskiego kowieńskiego na północy mila wielka.

Uszkopie jw. Zabięłły marszałka kowieńskiego, ww. Zabielskiego horodniczego wiłkomierskiego, Szorcza rotmistrza kowieńskiego na zachodzie [p. 115] zimowym mila wielka.

Wojniuny j. pana Kończy skarbnika kowieńskiego wieś na zachodzie zimowym mila mierna.

Wigie jpp. szlachty Klimontowicza, Witorta, Dowiata od południa ku zachodzie zimowym mila mierna.

Zabielszczyzna dwór w. Zabielskiego horodniczego powiatu wiłkomierskiego na zachodzie zimowym mila wielka.

2do

Od tego parafialnego kościoła, kościoły w okolicy są następujące.

Kiejdany kościół parafialny w powiecie kowieńskim, w dekanacie wiłkomierskim, w dobrach jo. księcia Radziwiłły wojewody wileńskiego między zimowym i letnim zachodem mile trzy mierne.

Krakinów kościół parafialny na Żmudzi w dobrach kapituły żmudzkiej między zachodem letnim i północą mil cztery wielkich.

Łanczunów kościółek filialny do Opitołok należący w powiecie kowieńskim, dekanacie wiłkomierskim, w dobrach w. Kognowickich strażnikowiczów na zachodzie letnim półtorej mili.

Pogiry kościół parafialny w powiecie i dekanacie wiłkomierskim, w dobrach jww. Ogińskich na wschodzie letnim o mil dwie małych.

Remigoła kościół parafialny w powiecie upitskim, w dekanacie wiłkomierskim, w dobrach jw. jks. Tyszkiewiczza na północy o mil trzy mierznych.

Siesiki kościół parafialny w powiecie i dekanacie wilkomierskim, w dobrach wjp. Grothuza starosty pokretońskiego między wschodem letnim i zimowym o mil trzy małych.

Wodakle kościół parafialny w powiecie upitskim, w dekanacie wilkomierskim, w dobrach w. Białozora między północą a wschodem letnim o mil trzy wielkich.

Żejmy kościół parafialny w powiecie kowieńskim, w dekanacie wilkomierskim, w dobrach ww. jpp. Medekszy i Kossakowskiego na południu o milę wielką.

3tio [p. 116]

Miasta znaczniejsze około tego kościoła szatskiego są następujące.

Kiejdany miasto, gdzie magdeburgia sądzi się, za rzeką Niewiażą w Księstwie żmudzkiem leży między zimowym i letnim zachodem mil trzy wielkie.

Kowno miasto sądowe szlachtetne leży na samym południu mil siedem.

Poniewież miasto sądowe leży od zachodu letniego ku północy mil wielkich sześć.

Wilno miasto stołeczne litewskie leży za wschodem zimowym mil 15 wielkich.

Wilkomierz miasto sądowe koło Świętej rzeki, leży między wschodem letnim i zimowym mil pięć wielkich.

4to

Droga z Szat do Kiejdan zimową i letnią porą jedna prosta polami wszystko, mało co lasu białego, rzeczki tylko Szumara i Sulewa, bez dobrych mostów, kilka gór przykrych, w czasie dżdżystym przykro mokra.

Droga z Szat do Kowna zimą i latem jedna przez rzeczkę Abełę, za rzeką Wilią, przez którą dobrym promem przewożą się pod karczmą Łomianką jw. Chrapowickiego, kilka gór nie przykrych, nie zawsze sucha, są groble i mostki na błotach nie zrepowane (?), piaskami zaś trzeba jechać miłą mierną.

Droga z Szat do Poniewieża zimą i latem jedna, prosta, ma na ruczajkach mostki i na nizinach groble miejscami, niema gór ni piasków, polami otwartymi.

Droga z Szat do Wilna jedna dalsza od bliższej milami trzema, lecz lepsza i dłuższa, pod Janowem miasteczkiem jw. Kossakowskiego biskupa przewożą się przez Wilią promem dobrym, jest jedna na kilku miejscach kilka gór skalnych kamienistych, są groble wybite, mostki zaś na nizinach i lunach wszystkie dobre, piaszczyste.

Droga druga zimowa na Wieprze jw. Kossakowskiego kasztelana, przez rzekę Świętą nazwaną, równie lasami, jak i polem, [p. 117] sześciu milami od Wilna, gór wiele.

Droga z Szat do Wiłkomierza latem jest bardzo przykra, gdyż wąska, mokra, mokra przez bagna, przez wądoły i nieprosta, jest już od traktu poniewieskiego grobla dla gościńca wiłkomierskiego pod dworem w. Bohusza skarbnika, byłaby dokończywszy ją bliżej i lepiej.

5to

Jeziorko małe mułem zapełzłe Pilakolnie, głębokie w środku i latem nieprzystępnie, względem kościoła ku zachodowi letniemu pół ćwierć mile.

Jeziorko większe Pozerskie, wspólny wstęp szlachcie, ale nierybne, między zachodem letnim i północą mila wielka od kościoła.

Błota w parafii są na wielu miejscach, wszak że niektóre w letniej porze w długiej suszy i upałach cale wysychają.

Staw mierny w. Bohusza z rzeki Abeli nigdy nie wysychający na zachód zimowy.

Stawek wjp. Zabielskiego z błot nieznacznych pod dworem nigdy nie wysychający między południem i zachodem zimowym.

6to

Lasu jest mniej, tylko na wschodzie i zachodzie, drzewa do budowli zdatnego nie masz, mało co tylko jodły w borku ww. Bohusza i Brunofów, lecz tylko nieużyteczna nędzna dębina, na opał brzoza, osina, olcha i po wielu miejscach chrusty, więcej zaś pola otwartego.

7mo

Młyn porządny i walusz wj. pana Bohusza oboźnego na rzece Abeli. Młynków dwa wjpp. Brunofów na ruczajku, tylko na wiosnę miele. Inszych machin żadnych struktur, ani miejsc starożytność oznaczających, i nic takiego w osobliwości, co by się w historią miało położyć nie masz.

8vo

Drogi tak traktów do miast publicznych, jako i sąsiedzkich partykularnych miasteczek i miejsc, jak się wyżej według ogólnej wiadomości wyraziły, inaczej i dokładniej tu teraz opisywać nie można było; albowiem do każdego miasteczka, miejsca partykularnego zwłaszcza z Szat, gdy tylko na drogę zaraz wyjedzie, [p. 118] każdym już miejscem i minowcem trafia do zmierzzonej mety, lubo dalej zakrzyżyć musi, byleby wygodniejszą miał drogę.

Szatska parafia leżąca w powiecie i dekanacie wilkomierskim, graniczy oraz z powiatem kowieńskim na południe i zachód zimowy, z upitskim na zachód letni i północ.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam.

Ks. Wawrzyniec Sylwestrowicz

ks. kanonik wileński pleban szatski. [p. 119]

PARAŃJA TRASKUNSKA

AMO

Kosciół Parafialny St Bernardynow w miasteczku Traszunym, aże
władcy dawno zwanym położony w Bówce i Delanowie w Kuchnie, aże
wrośli i między do tej Parafii należą są w tymże Bówce, według
porządku alfabety taktu paszkie idą.

Antejziory miasteczko idne w Kurczy spólne J^o B^o Stężyca i
małolich nowo wybudowane między wschodem zimowym i pro-
tactim względem kościoła Traszunskiego latem między jedna lilia
zimą pół mili mierzony.

Antowite Dolewa w^o B^o Białowicza St^o Podstarosty w^o B^o na
tercy do Dworu Traszunskiego przy granicy Parafii onig-
rtyr idny względem Traszun na wschod letni opod cwiereci mili

Parstwie tegoi J^o B^o Białowicza między wschodem letnim i zimo-
wym opod pół mili mierzony.

Wądnocie w^o J^o Woydzosty między wschodem letnim i zimowym
pół mili mierzony.

Wądnocie druga nowo zabudowane tegoi J^o Woydzosty na wschod
zimowy od Traszun opod pół mili lilia.

Wólce miasteczko idne nasamey granicy od Parafii subodlęno-
wo wybudowane przy cególni St Bernardynow na granicy J^o
miasteczko wytaawionej między zachodem letnim i zimowym
opod cwiereci mili.

Wojstynie przy jeziorze Wojstynie zwanym, przy Choty i trach
Dawno, to jest Stężyca Stężyca i Mogiła między
wschodem letnim i zimowym nowo zabudowane opod pół mierz-
ony.

Wostoli Wostoli nowo zabudowane między wschodem let-
nim i zimowym opod cwiereci mili lilia.

Wostolce Wostolce Dworu Traszunskiego między wschodem let-
nim i zimowym opod cwiereci mili barzo lilia.

Traszun Dwor i przynim Traszun wostolce w^o B^o Białowicza
czera St^o Podstarosty, na wschod zimowy blisko opod cwiereci
mili.

Woydlance tegoi J^o B^o Białowicza na wschod zimowy przy gra-
nicy Parafii Parafii Traszunskiej od Traszun osznu-
row cwiereci lili.

Ido

Gallego
1770

[15]

PARAFIA TRASZKUŃSKA

1mo

Kościół parafialny ksks. bernardynów w miasteczku Traszkun alias Władysławów zwanym, położony w powiecie i dekanacie wilkomierskim, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tym że powiecie, według porządku alfabetu jak tu po sobie idą.

Antejeziory mieszkanie jedne w puszcze, wspólne jpp. Szezbaków i Malickich nowo wybudowane, między wschodem zimowym i południem, względem kościoła traszkuńskiego, latem mila jedna lekka zimą pół mili mierniej.

Antowile folwark wjp. Pietkiewicza ex podstarosty wilkomierskiego, należący do dworu traszkuńskiego, przy granicy parafii oniksztyńskiej, względem Traszkun na wschód letni o pół ćwierci mili.

Gurskiele tegoż jp. Pietkiewicza między wschodem letnim i zimowym o pół mili miernej.

Kańocie wjp. Wojszwiłły między wschodem letnim i zimowym o pół mili miernej.

Kańocie drugie nowo wybudowane tegoż jp. Wojszwiłły na wschód zimowy od Traszkun o pół mili letkie.

Kolcze mieszkanie jedne na samej granicy od parafii subockiej, nowo wybudowane przy cegielni ksks. bernardynów na gruncie jp. Micewiczów wystawionej, między zachodem letnim i północą o pół ćwierci mili.

Pojostynie przy jeziorze Pojostynie zwanym, trzy chaty i trzech panów, to jest Skirgula, Szwejkowskiego i Mojgisa²³ między wschodem letnim i zimowym, nowo zabudowane, o pół mili miernej.

Pastroki jp. Skiryata nowo zabudowane między wschodem letnim i zimowym o ćwierć mili letkiej.

Stokańce wioska dworu traszkuńskiego między wschodem letnim i zimowym o pół ćwierci mili bardzo letkiej.

Traszkun dwór i przy nim Traszkunek wioska wjp. Pietkiewicza ex podstarosty na wschód zimowy blisko pół ćwierci mili.

Wojdłańce tegoż jp. Pietkiewicza na zachód zimowy przy granicy parafii trowpiańskiej od Traszkun o sznurów circiter siedem.

²³ Tekste jraśyta *Mojgissa*.

2do [p. 120]

Od tego kościoła parafialnego kościoły w okolicy sąsiedzkie są następujące.

Kowarski kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie, jww. Tyszkiewiczów starostów gitańskich między wschodem zimowym i południem, względem kościoła traszkuńskiego o 2 mili wielkie.

Onikszty kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie, względem Traszkun na wschód letni mil dwie wielkich.

Rogów kościół parafialny w dobrach jwjp. Straszewicza marszałka upitskiego na zachód zimowy mil dwie wielkich.

Subocz kościół parafialny, miasteczko królewskie w powiecie wilkomierskim, w dekanacie kupiskim, leżący względem Traszkun między zachodem letnim i północą mil dwie wielkich.

Trowpie kościół parafialny w dobrach wjp. Frąckiewicza oboźnego smoleńskiego leżący względem Traszkun między południem blisko onego i zachodem zimowym mil 2 miernych.

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła traszkuńskiego są te.

Kowno miasto sądowe i stołeczne tego powiatu, leżące względem Traszkun na południe o mil 15.

Poniewież miasto sądowe powiatu upitskiego, względem Traszkun między zachodem letnim i zimowym leżące o mil 5.

Wilno miasto stołeczne litewskie, względem Traszkun leżące między wschodem zimowym i południem o mil 15 wielkich.

Wilkomierz miasto sądowe królewskie i stołeczne tegoż powiatu, względem Traszkun leżące między wschodem zimowym bliżej południa o mil pięć wielkich.

4to

Droga z Traszkun do Kowna przez Kowarsk, Widziszki, Wilkomierz, Wieprze, Skorule, gdzie przewóz na Wilii, kręta, górzysta, po większej części błotnista, mosty niewygodne, jazdy 2 dni.

Droga do Poniewieża kręta miejscami i po większej części bardzo błotnista, mosty niewygodne, pagórków mało, jazdy godzin circiter siedem.

Droga do Wilkomierza przez Kowarsk, Widziszki bardzo z początku [p. 121] błot i lasów nieprzebytych, kręta i błotnista, dalej za Kowarskiem górzysta i kamienista, jazdy godzin osm, mosty niewygodne.

Droga do Wilna przez Kurkle, dokąd mil trzy, Obolniki mil dwie, Gie-

droycie mil wielkich cztery, Podbrzezie mil dwie, do Wilna mil cztery, kręta, przykra, błotnista, mosty niewygodne. O dwie mili wielkie od Traszkun na Świętej rzece przewóz jp. Kuszelewskiego, jazdy sporo 2 dni.

5to

Jezioro w tej parafii i w dobrach traszkuńskich znajduje się jedne większe, dłużyny na ćwierć mili, szerzyni na sznurów 15, circiter względem Traszkun na wschód zimowy, nazwane Jostinis. Drugi w puszczy mniejsze od pierwszego po prawej stronie o pół ćwierci mili, nad drogą do Kowarska idącą, nazwane Mażwiltis, obydwu o pół mili letkiej od Traszkun.

Sadzawka jedna, znajdująca się w obrębie klasztornym, kładzie się dla tego że ona tam gdzie było błoto, za nawiezieniem nań ziemi, gdy kopano na fundamenta kościelne sama się zrobiła i otworzyła, okrągława, szeroka na sążni czternaście, głęboka na dwa stany ludzkie.

Błota i bagna znaczniejsze zaczynające się od jeziora Jostinis między wschodem zimowym i południem zawracają się ku południowi, idą w różnej szerzynie i różnymi miejscami przez puszcę i wielkie lasy ku Trowpiom, przecinają część parafii trowpieńskiej blisko Traszkun będącą i w pole trowpieńskie wychodząc formują korytka małe głośniejszej rzeki Niewiązy, do której blisko Poniewieża wpada też Josta przez pole traszkuńskie idąca.

Stawek pod dworkiem traszkuńskim na rzece Josci jeden.

6to

Lasu więcej niż pola znajduje się w parafii traszkuńskiej, drzewa do budowli ma z potrzeby, jodeł więcej niż sosen, reszta zaś lasu olcha, brzezina, osina wielka, łozy, lipy i dębów mierne. Parafia traszkuńska niemal cała w polu, oprócz nowo przybyłych [p. 122] z przyczyny bliskości na różnych trzebiskach domów do dworu traszkuńskiego należących. Parafia traszkuńska cała położona jest ze wszystkimi wioskami w jednym powiecie i dekanacie wilkomierskim.

7mo

Młynek jeden znajduje się w parafii na rzece Josce na wiosną tylko mielący.

8vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne tak się opisują.

Droga do Kowarska razem przez część i do Kurkl na Wilno. Wyjechawszy z miasteczka na wschód zimowy mimo wsi Traszkunele i dworu

Traszkun po lewej ręce przez mostek przy młynie. Stamtąd kręto w lewo otwartym polem aż do lasu, skąd zachyla się w prawo puszcza wielką aż do mostu długiego przez błoto, łączące się z jeziorem Jostinis. Stąd przez las wielki do wsi wjp. Dobużyńskiego. Od tej mimo kilku domów po lewej ręce jp. Merfelta na wieś, dwór i karczmę jp. Dobużyńskiego, gdzie po prawej widać dwór jp. Szyrwida i inne dwory. Stąd w lewo ku Kurklom na przewóz jp. Kuszelewskiego, a w prawo zawracając się ku południowi, polem otwartym przez lasek mimo dworu Januszew zwanego wjp. Siesickiego pisarza ziemskiego wilkomierskiego, przez wieś tegoż do Kowarska. Przez puszcę i lasy wielkie droga kręta, bardzo mokra, błotnista, nierówna, jazdy godzin trzy.

Droga do Onikszt, gdzie jest kościół parafialny, graniczący z parafią traszkuńską. Z miasteczka drogą suchą i polem między wschodem zimowym i letnim do wioski Stokanców. Stamtąd po prawej, nieopodal zostawując dwór traszkuński, do Gorskielów wsi tegoż dworu, skąd na Pastroki jp. Skirjata. Te po lewej mijając, przez las i pole świeżo potrzebione drogą mokrą na Kałnocie Pierwsze jp. Wojszwiły. Stamtąd mimo Rudzian jpp. Duraszewiczów, drogą wyboistą, mokrą i przykrą, przez lasy do Korcz i karczmy jp. Wojszwiły. Stąd częścią przez puszcę drogą bardzo mokrą, częścią polami i [p. 123] pagórkami do Podgaia karczmy, a stąd o pół mili drogą mokrą i górzystą do Onikszt przez rzekę Świętą pod samym miastem. Jazdy godzin pół trzeciej, zimą dwie.

Droga z Traszkun do Trowp, gdzie jest kościół parafialny, graniczący z parafią traszkuńską. Z miasteczka ku południowi przez rzeczkę Jostę o kilka sznurów będącą, drogą krętą, błotnistą, ciasną, nierówną, przez las i puszcę aż do brodu i błota, zaczynającej się rzeki Niewiaży w lasach cale nieznaczej. Stąd także przez lasy i błota drogą mokrą, nierówną aż do wioski i nowej osady w. Franckiewicza oboźnego o półtorej mili wielkiej od Traszkun. Stamtąd mimo dworków jpp. Wiercińskich do Trowp. Jazdy godzin dwie z górą. Zimą godziny półtorej.

NB: Teraz wjp. Frackiewicz oboźny smoleński kosztem własnym przez puszcę błota nieprzebite i lasy groblę kopiąc prostą i jedną linią kończy, drogę prowadzi blisko i mimo Trowp od dworu swego Janopol zwanego, o ćwierć mili Trowpiami będącego, aż do kościoła traszkuńskiego, od którego aż do dworu wyż rzeczono wymierzono sznurów 240 i taż sama droga służyć będzie z Traszkun do Trowp.

Droga z Traszkun do Rogowa, gdzie kościół parafialny z parafią traszkuńską niegraniczący (bo parafia trowpińska tu z subocką stykająca się

przerywa), na zachód zimowy z miasteczka polem mimo wsi Wojdłańce dworu traszkuńskiego po prawej zostającej, na Taszkuny wieś należąca do starostwa pieniańskiego. Skąd po prawej widać blisko za ruczajem okolicę szlachecką nazwaną Milejkiszki do Beczernik jp. Straszewicza marszałka upitskiego. Do tąd polem otwartym, a od tąd przez most na rzece Joscie i przez lasek, gdzie wandoły i droga bardzo mokra do Justynik tegoż pana, gdzie wieś i dwór zostawiwszy za rzeczką po prawej, droga kręta przez bród zachyla się w lewo, i wraz za brodem w prawo, i idzie aż do wsi i karczmy tegoż jp. marszałka, przez lasy niewielkie droga kręta i mokra, a stamtąd równie polem i lasami niewielkimi. Do Rogowa jazdy godzin dwie z górą latem i zimą.

Droga do Subocza, gdzie jest kościół parafialny, graniczący o ćwierć mili małej od Traszkun z parafią traszkuńską. Z miasteczka ulicą ku północy, przez grobelkę trakt razem publiczny ryski, za słupem i statuą Ś. Jana [p. 124] Nepomucena zachyla się w lewo znacznie na Kolcze jpp. Micewiczów, które zostawując po lewej blisko, a cegielnią ksks. bernardyńców nieopodal po prawej, wychodzi przez lasek na wieś i karczmę tych że Micewiczów zwaną Nakanie. Stamtąd polem na Stumiany, a potem na Surdragiu jpp. Tyszkiewiczów starostów gitańskich, gdzie cerkiew dyzunicka. Stamtąd w lewo przez lasek na wieś Rekutany niegdyś Bilewiczowska, teraz różnych panów. Stąd w lewo kręto polem mimo dworku j. pani Forgissowej po lewej, skąd widać po prawej dwór zwany Pelisze niegdyś Bilewiczowski, i tu kręto załamawszy w lewo przez okolicę szlachecką Kiewlany polem. Wszędzie drogą mokrą do karczmy jks. plebana subockiego, od której groblą nową mimo folwarku tegoż jksa. Do Subocza jazdy godzin półtorej z górą.

Takowe parafii mojej opisanie ręką własną stwierdzam.

*Fr. Syrus Janułowicz praedicator a dominicis et curatus
traszkunensis ordinis minoris S. P. N. franciscanes observantis. [p. 125]*

PAR. I. T. A. T. R. O. U. P. J. E. N. S. K. A

1770

Woskocj Parafijny we wsi Trupianuiny położony w Kuracji, De-
kanatu Wileńskim wiościs i miysca dotey Parafij należące są
w tymże Powiecie według Porządku Alfabetu Wskazane iale tu porobic
iada

Makiany Folwark y wiosna 1/2° Straszewicza do Głebosij Ragu-
wicy należąca, leży napuźnoc w gęstem kosiolu Trupian y Cwierci mi-
dzy

Bożole 1/2° Gęsiwego Dwor y wiosna napuźdnie mila jedna wiościs

Chwiedory 1/2° Gienkiewiczowa na sama puźdnie puźteroy mila wiościs

Reyiance 1/2° Pultera między wschodem a puźdnie trzy puźter mila

Erdnygany Okolica tu puźdnie wsi 1/2° mila mierna

Justizizli Folwark 1/2° Kodyzli Głebosia Krowa tamże, teyż puź-
żnia y dległosi

Justizizli Łazianki nowe otadzony 1/2° Szpinli tamże.

Janopol Alias Kugizli Dwor 1/2° Tractiewiczowa na zachod letni Cwierci
mila małe.

Trupiany wsi 1/2° dardli, kana Ruciwialtowickiego, napuźdnie
puźteroy mila

Kterubony 1/2° Tractiewiczowa na puźdnie Cwierci mila małe

Lewizki wsi 1/2° Gęsiwicowa na zachod letni puźdnie y kanama tamże
zmarzniecie

Laukagos Dwor y wsi 1/2° Szpinli Ruciwialtowickiego na wschod letni Cwierci mila

Maciuny teyż puźdnie Cwierci mila

Mickunizli 1/2° kana Tractiewiczowa między wschodem letnim a puźdnie
Cwierci mila

Mozynki Muchowtowoy y Szyn balow, mila jedna wiościs

Mietylizli Okolica pod wschodem Szynowoy, puźteroy mila wiościs

Kurica Okolica na puźdnie mila jedna wiościs

Gusbocki wsi 1/2° Tractiewiczowa tu puźdnie wsi Cwierci mila, tamże
Ludzi Szynowoy y 1/2° Wiercinizli

Baptrany Dwor wsi y Kanama 1/2° Pultera między wschodem a puźdnie
Cwierci mila

1770

[16]

PARAFIA TROUPIENSKA

1mo

Kościół parafialny we wsi troupińskiej, położony w powiecie i dekanacie wilkomierskim, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tym że powiecie według porządku alfabety ułożone jak tu po sobie idą.

Ałukiany folwark i wioska jks. Straszewicza do plebanii rogowskiej należąca, leży na północ względem kościoła troupińskiego ćwierć mili duże.

Bołele jp. Gąseckiego dwór i wioska na południe mila jedna wielka.

Chwiedory jp. Pietrzekowicza na samo południe półtorej mili wielkiej.

Degiańce jp. Butlera między wschodem a południem trzy ćwierć mili.

Ejdrygany okolica ku południowi leżąca mila mierna.

Juszkiszki folwark jks. Kołyszki plebana kowarskiego tamże, tegoż położenia i odległości.

Juszkiszki zaścianek nowo osadzony jp. Szpinki tamże.

Janopol alias Kugiszki dwór jp. Frąckowicza na zachód letni ćwierć mili małe.

Kroupiany wieś jks. Soroki, pana dziewiątowskiego, na południe półtorej mili.

Kłejbuny jp. Frąckowicza na południe ćwierć mili małe.

Lewiszki wieś jp. Legowicza na zachód letni pół mili i karczma tamże znajduje się.

Łaukogol dwór i wieś j. pani Bartoszewskiej na wschód letni ćwierć mili.

Maciuny tej że pół ćwierć mili.

Mickuniszki j. pana Frąckowicza między wschodem letnim a południem ćwierć mili.

Moszynki Muchowtowej i Szejbaków mila jedna wielka.

Milejkiszki okolica pod wschodem zimowym półtorej mili wielkiej.

Punia okolica na południe mila jedna wielka.

Pusbozki wieś jp. Frąckowicza ku południowi ćwierć mili, tamże ludzie plebańscy i jp. Wiercińskich.

Rapszany dwór, wieś i karczma jp. Butlera między wschodem a [p. 126 południem mila mała.

Radziuny j. pana Kordziuka dwór, wieś i karczma na południe półtorej mili.

Szopów dwór jp. Legowicza na zachód letni pół mili.

Szapie wieś tegoż jnci tamże.

Szyły wieś jp. Frąckiewicza i karczma na zachód letni mila wielka. Tamże folwarki jp. Pietrkiewicza, Wróblewskiego i Mątwiły.

Ludujkie j. panny Tyszkiewiczówny ku południowi mila mierna.

Surdougie okolica na wschód letni ćwierć mili.

Skowrody altaria Ś. Pawła katedry wileńskiej między północą a wschodem zimowym mila wielka, tam że druga połowa Skowrod jp. Frąckiewicza.

Skomoroki jp. Micewicza pod wschodem zimowym półtorej mili.

Surwiły tegoż jnci tamże.

Taszluny jp. Pietkiewicza tamże.

Troupie folwark jp. Frąckiewicza na wschodzie letnim pół ćwierć mili.

Troupie jp. Legowicza tamże.

Troupie jpp. Wiercińskich tamże.

Woryłańce wieś i dwór jp. Jaugiela na zachód zimowy mila wielka.

Wiszkańce okolica tamże.

Wiciuny wieś do plebanii troupieńskiej należąca między południem zimowym a zachodem pół mili małej.

Wiejeliszki jp. Legowicza na zachód letni pół mili wielkiej.

Żarkiszki jp. Frąckiewicza na wschód letni ćwierć mili.

Zurte tegoż jnci na południe pół ćwierć mili.

2do

Od tego parafialnego kościoła kościoły w okolicy sąsiedzkie są następujące.

Rogów kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie, w dobrach jw. Straszewicza marszałka upitskiego na północ mila wielka.

Kowarsk kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie, w dobrach Tyszkiewiczowej ku południowi półtorej mili.

Traszkuny kościół parafialny jksks. bernardynów w dobrach w. Pietkiewicza na wschodzie letnim półtorej mili.

Onikszty kościół parafialny w dobrach w. Zyberka między wschodem letnim a południem mil trzy wielkich. [p. 127]

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła troupieńskiego są następujące.

Wiłkomierz przy rzece nazwanej Święta miasto sądowe powiatu wiłkomierskiego, leży między południem a zachodem zimowym mil pięć małych.

Poniewież miasto sądowe powiatu upitskiego przy rzece nazwanej Niewiaza na północ od kościoła mil pięć wielkich.

4to²⁴

5to²⁵

Jeziora dwa Szyły nazwane niewielkie na zachód letni względem kościoła parafialnego leżą o trzy ćwierć mili.

Bagno przy górze Piłakalnis nazwane Justyna, wpada do rzeki Niewiaży.

Błot znacznych niema. Stawek jp. Legowicza przy folwarku Troupiech zwanym, z krynic tamże wynikających formujący się, szczupły i mały, względem kościoła troupieńskiego na wschodzie letnim o pół ćwierć mili położony.

Stawek nazwany Teofiliszki jp. Frąckiewicza, tak że mały i szczupły z rzeczki Justyny wynikający, na południe o tysiąc kroków.

6to²⁶

Lasu jest więcej w parafii troupieńskiej aniżeli otwartego pola. Drzewa jest wiele do budowlu zdatnego w różnym gatunku.

7mo

Młynki są dwa na wyżej wspomnionych stawkach.

8vo

Drogi znaczniejsze w parafii troupieńskiej znajdujące się.

1mo. Droga z Troup do Wiłkomierza przez puszcę, groblą i rowami kopana, miejscami mosty są, kopane około i wygodne.

2do. Droga z Troup do Poniewieża błotnista i kręta, miejscami mosty i groble niewygodne.

9no

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują.

1mo. Droga do Rogowa poczowszy od kościoła parafialnego troupieńskiego na zachód letni polem otwartym, drogą suchą i prostą, klonem sadzoną, środkiem dworu jp. Frąckiewicza Janopol zwanego, aż do wioski

²⁴ Tekste šiamе punkte nėra informacijos.

²⁵ Tekste įrašyta **4to**.

²⁶ Tekste įrašyta **5to**.

Leoniszki zwanej, w końcu której kościół filialny, od którego przez rzekę Niewiażę mostem trakt publiczny ryski, mimo dwór Szopów jp. Legowicza po lewej stronie będący. I tu się [p. 128] kończy granica parafii troupieńskiej.

2do. Droga do Wiłkomierza rozdziela się przy karczmie Leoniszki zwanej od traktu ryskiego, przez most na rzece wyżej wzmiankowanej, mimo dworu i karczmę Szopów z prawej, a kościół z lewej strony j. pana Legowicza, groblą sypaną przez pole i puszcę, na milę rozciągającą się, mimo karczmę i dwór jp. Gąseckiego, przez wioskę Botele o kilka set kroków od dworu leżącą aż do dworu jp. Jaugiela. Stamtąd aż do wioski Kroupian i Szuksciszek, gdzie zimowym jadą traktem. I tu się kończy parafia troupieńska, a zaczyna się wiłkomierska.

3tio. Droga do Kowarska i Oniksz, gdzie są kościoły parafialne, poczyna się od kościoła troupieńskiego na wschód letni i idzie mimo folwarku Troupie przez wioski Pusboczki i Degiańce, aż do wioski i dworu Rapszan jp. Butlera o milę od Troup leżącego. Droga polem otwartym równa i sucha, gdzie się rozdziela gościniec, w prawą do Kowarska, a w lewą do Oniksz przy karczmie jp. Butlera z końca wioski. A tu się kończy parafia troupieńska, a zaczyna się kowarska i oniksztyńska.

4o. Droga do Traskun, gdzie jest kościół parafialny graniczący na wschód letni, od kościoła parafialnego poczyna się i idzie mimo folwarku Troupie pp. Wiercińskich, przez most na rzece Niewiaży znajdujący się, na okolicie Surdougie i wioskę Żarkiszki, przez pole o kilka set kroków odległa, z tej łąkami drogą ciasną, krętą i błotnistą przez puszcę i lasy aż do wioski Taszlun j. pana Pietkiewicza o półtorej mili od troupieńskiego kościoła leżącej, gdzie się kończy granica parafii troupieńskiej. Parafia troupieńska niema w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie wiłkomierskim, jako się wyżej o tym namieniło.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam.

Ks. Andrzej Towgin
pleban troupieński. [p. 129]

P. A. R. A. T. A. W. I. T. K. O. M. J. E. R. S. K. A.

1110

Wosciol Parafialny w miastu Jhmy ulwidawmismuim polozony wie
si y miastka duley Saraffi nalezace sa w tymie powiecie wedlug
promaglu Alfaciu ulozono iaku tu poswiec iday

Wese wici Jozia Badiwiltay lezacy na pudnoc wozgladem koscioda
Saraffalnego ulidwint odlegda od tegoi koscioda na mily miernay

Wzawili Jh^o Izabela y Jh^o Groniuzigo wici lezacy na pudnocy, od
gda od koscioda Saraffalnego na pyc Cwierze mili

Wizny wici du reznych Panow nalezacy, lezint du Jozia Kadwiltay
y du Jh^o Dabrowfuzigo, lezay na zachod, odlegda od koscioda Saraffalnego
na mily willea

Wizny wici w Jh^o Kowfuzigo lezacy miglay zachodem letnim y pudnocy
odlegda od koscioda Saraffalnego na pod mili duley

Wizny wici w Jh^o Cizlicurizay lezacy miglay wschodem letnim
a pudnocy zimoway, odlegda od koscioda Saraffalnego na pod milim
micy

Wizny wici Dwor w Jh^o Kopolowfuzigo, lezacy miglay wschodem
letnim, a pudnocy zimoway, odlegdy od koscioda Saraffalnego na
mily miernay

Wizny wici w Jh^o Kopolowfuzigo, lezacy, pod tymie sa
nyym Horizontem y wterze odlegosi

Wizny alias zaszianela Jh^o Stomy, lezacy na pudnocy, odlegdy od ko
scioda Saraffalnego na pod mili duley

Wizny wici Jh^o Dabrowfuzigo, na wschodzie Dmca lezacy, od
legda od koscioda Saraffalnego na pudnocy mili

Wizny alias zaszianela Jozia Kadwiltay na wschodzie Dmca le
zacy odlegdy od koscioda Saraffalnego na pod mili duley

Wizny wici Jh^o Ollwinu lezacy na pudnocy, odlegda od
koscioda Saraffalnego na mil dwie miernay

Wizny nalezacy du kapituly Wilent wici, lezacy na pudnocy
legda od koscioda Saraffalnego na podnocy mili miernay

Wizny w Jh^o Dabrowfuzigo wici lezacy miglay wschodem let
nim
1111

[17]

PARAFIA WIŁKOMIERSKA

1mo

Kościół parafialny w miejsce JKMci w wilkomierskim położony, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tym że powiece, według porządku alfabetu ułożone, jak tu sobie idą.

Abele wieś jo. księcia Radziwiłły, leżąca na północ względem kościoła parafialnego wilkomierskiego, odległa od tegoż kościoła na milę mierną.

Borowiki jp. Zyberka i p. Grońskiego wieś, leżąca na północ, odległa od kościoła parafialnego na pięć ćwierć mili.

Biory wieś do różnych panów należąca, to jest do jo. księcia Radziwiłły i do jp. pana Zahorskiego, leży na zachód, odległa od kościoła parafialnego na milę wielką.

Buzy wieś wjp. Zawiszy, leżąca między zachodem letnim i północą, odległa od kościoła parafialnego na pół mili dobrej.

Bimuny wieś wjp. Ciszkiewicza, leżąca między wschodem letnim a północą zimową, odległa od kościoła parafialnego na pół mili miernej.

Bernatyszki dwór wjp. Kossakowskiego, leżący między wschodem letnim a północą zimową, odległy od kościoła parafialnego na milę mierną.

Bernatyszki wieś tegoż wjp. Kossakowskiego, leżąca pod tym że samym horyzontem i w tej że odległości.

Bowble alias Zaścianek jp. Stomy, leżący na północ, odległy od kościoła parafialnego na pół mili dobrej.

Bubinizski wieś jp. Dąbrowskiego na wschodzie słońca leżąca, odległa od kościoła parafialnego na półtorej mili.

Belwie alias Zaścianek jo. księcia Radziwiłły na wschodzie słońca leżący, odległy od kościoła parafialnego na pół mili dobrej.

Czebaturyszki wieś jwp. Oskierki, leżąca na północ, odległa od kościoła parafialnego na mil dwie miernych.

Gajwiańce należąca do kapituły wileńskiej wieś, leżąca na północ, odległa od kościoła parafialnego na półtorej mili miernej.

Gianańce wjp. Dąbrowskiego wieś, leżąca między wschodem [p. 130] letnim a północą zimową, odległa od kościoła parafialnego na pięć ćwierć mili.

Garnie wieś należąca do jo. księcia Radziwiłły, leżąca między południem zimowym a zachodem letnim, odległa od kościoła parafialnego na półtorej mili wielkiej.

Grusiały folwark jp. Mikulicza leżący na północ, odległy od kościoła parafialnego na półtorej mili dobrej.

Grusiały wioseczka tegoż jp. Mikulicza, leżąca pod tym że samym horyzontem i w równej odległości.

Janusie JKMci wieś, leżąca na północ, odległa od kościoła parafialnego na milę wielką.

Jaswiliszki folwark jmci pani Downorawiczowej między wschodem letnim a północą leżący, odległy od kościoła parafialnego na pięć ćwierć mili.

Kadrany wieś JKMci do miasta wilkomierskiego należąca, między wschodem letnim a północą niżej ku wschodowi leżąca, odległa os kościoła parafialnego na milę jedną.

Kurany wieś takż JKMci nad jeziorem Kurantem leżąca między wschodem letnim a północą, odległa od kościoła parafialnego na milą mierną.

Kurany folwark jp. Kossakowskiego, leżący pod tym że samym horyzontem i w tej że odległości.

Kurany folwark jp. Gintowta, leżący pod tym że takż horyzontem i w tej że odległości.

Kurklinczyszki wieś jp. Koplewskiego między wschodem letnim a północą leżąca, odległa na pięć ćwierć mili.

Kawszy jp. Zawiszy wieś między wschodem letnim a północą leżąca, odległa od kościoła parafialnego na pół mili wielkie.

Łaukuny wieś jp. Ciszkiewiczza, leżąca na północ, odległa od kościoła parafialnego na pół mile.

Łojcie jp. Soroki, takż i pana Zahorskiego wieś między północą a wschodem letnim leżąca, odległa od kościoła parafialnego na milę dobrą.

Łubiny zaścianek JKMci, leżący na zachodzie letnim, odległy od kościoła parafialnego na milę.[p.131]

Łojtele jksks. pijarów wieś między zachodem letnim a północą leżąca, w tej że samej odległości.

Michaliszki dwór jp. Zawiszy, leżący na zachodzie letnim, odległy od kościoła parafialnego na pół mili małe.

Michaliszki alias Nowosiedzie wieś JKMci, leżąca pod tym że samym horyzontem i w tej że samej odległości.

Mozejki wieś jp. Oskierki oraz i do plebanii wilkomierskiej należąca, leży na północ, odległa od kościoła parafialnego na mil dwie wielkich.

Nieprowescie j. pana Woyszwiły wieś razem i do plebanii należąca, leży na północ odległa od kościoła parafialnego na półtorej mili.

Namiki jp. Oskierki wieś, leżąca na północ, odległa od kościoła parafialnego na mil 2 wielkich.

Namai jp. Dombrowskiego razem też i innych wieś, leżąca na wschodzie letnim, odległa od kościoła parafialnego na półtorej mili.

Pomusze dwór jp. Zyberka, leżący na północ, odległy od kościoła parafialnego na półtorej mili.

Pauzole wieś do tegoż dworu należąca, pod tym że samym horyzontem i w tej że odległości.

Pomusze dwór jp. Woyszwiły, leżący między północą a wschodem letnim, odległy od kościoła parafialnego na mil dwie.

Pomusze dwór jp. Pomarnackiego, leżący między wschodem letnim a północą, odległy od kościoła parafialnego na milę wielką.

Pomarnaciszki wieś do tegoż dworu należąca, oraz i do ksks. pijarów, leżąca pod tym że samym horyzontem i w tej że samej odległości.

Pomusze dwór jp. Koplewskiego, leżący pod tym samym horyzontem i w tej samej odległości.

Pomusze folwark jksks. pijarów między wschodem a północą, bliżej ku wschodowi letniemu leżący, odległy od kościoła parafialnego na milę wielką.

Pirkliniszki zaścianek jmci p. Kossowskiego nad rzeczką zwaną Promusza, wychodzącą z jeziora Kuranskiego a wpadającą do rzeki Muszy, leżący bliżej ku wschodowi a północą, odległy od kościoła parafialnego na milą mierną.

Podwórze alias Kunigiszki różnych panów zaścianki, leżące na północ, [p. 132] odległe od kościoła parafialnego na milę.

Poliminek zaścianek jp. Soroki nad jeziorkiem Poliminkiem, leżący między zachodem a północą, odległy od kościoła parafialnego na milę mierną.

Raczany wieś jp. Kossowskiego, tamże i karczma między wschodem a północą leżąca, odległa od kościoła parafialnego na milę.

Szemityszki jp. Soroki wieś, przy niej karczma nad rzeką nazwaną Stara, leżąca między wschodem letnim a północą, odległa od kościoła parafialnego na pół mili.

Sworzany dwór j. pana Zahorskiego, leżący między zachodem zimowym a północą letnią, odległy na milę mierną od kościoła.

Sworzany dwór jp. Kuleszy, leżący pod tym że samym horyzontem i równą odległością.

Szołków dwór jp. Grońskiego, leżący między zachodem letnim a północą, odległy od kościoła parafialnego na milę małą.

Szołków wieś JKMci, leżąca pod tym że samym horyzontem i równą odległością.

Szołków dwór jp. Ciszkiewicza, leżący na północ, odległy od kościoła parafialnego na pół mili dobrej.

Szwejkowczyszki wieś jp. Oskierki, leżąca na północ, odległa na mil dwie od kościoła parafialnego.

Skabejki różnych panów wieś, leżąca na północ, odległa od kościoła parafialnego na milę wielką.

Sukuscie wieś jp. Oskierki, leżąca na północ, odległa na mil dwie.

Szołny z zaściankami różnych panów, na północ leżąca, odległa od kościoła parafialnego na półtorej mili wielkiej.

Szleni wieś jp. Rowby, leżąca między wschodem letnim a północą, odległa na półtorej mili od kościoła parafialnego, tamże zaścianek do probostwa siesickiego należący.

Strozdzy wieś należąca do klucza żmudzkiego, leżąca między wschodem a północą, odległa od kościoła parafialnego na półtorej mili.

Swirny folwark jp. Dawnarowiczowej, leżący między wschodem letnim a północą, odległy od kościoła parafialnego na mil dwie.

Świętorzecz dwór jp. Dombrowskiego na zachodzie słońca leżący, odległy od kościoła parafialnego na pięć ćwierć mili.

Towiany dwór jp. Oskierki, leżący nad rzeką Muszą, tamże [p. 133] granica od parafii trowpieńskiej oraz i kowarskiej równo z rzeczką, odległy od kościoła parafialnego na mil dwie dobrych, leży na północ.

Tułuscie wieś tegoż jp. Oskierki takż na północ leżący i w tej że samej odległości.

Towiany folwark takż jp. Oskierki pod tym że samym horyzontem i w tej że samej odległości.

Towiany dwór należący do kapituły wileńskiej, leżący na północ, odległy od kościoła parafialnego na mil dwie.

Towiany wieś jp. Oskierki, w której dla wygody państwa i parafianów kościół filialny, leżący na północ, odległy od kościoła parafialnego na mil dwie.

Taluny wieś jp. Stomy, leżąca między wschodem letnim a północą, odległa od kościoła parafialnego na milę.

Ungurie wieś należąca do dworu kapitulnego towiańskiego, leżąca na północ, odległa od kościoła parafialnego na półtorej mili.

Użapusie wieś j. pana Oskierki, leżąca na północ, odległa od kościoła parafialnego na mil dwie.

Uzubele jp. Zahorskiego wieś, leżąca między zachodem letnim a północą, odległa od kościoła parafialnego o milę.

Wiłkomierz miasto JKMcI sądowe w powiecie i dekanacie wiłkomierskim, leży między wschodem i zachodem letnim, leży nad Świętą rzeką, którą przejechawszy przewozem, kręto w lewo o kilkadziesiąt kroków ruczaj nazwany Wiłkomierką, wychodząc od zachodu letniego z jeziora Limina, dzieli na dwie części też miasto w prawo od Świętej rzeki ku północy na górze kościół parafialny, plebania, oraz mieszkance, w lewo za Wiłkomierką zamek na górze, klasztor jksks. pijarów, kancelaria ziemska i grodzka, żydostwo i chrześcijanie.

Widziszki wieś j. panów Dombrowskich, leżąca na wschodzie letnim, odległa od kościoła parafialnego na milę wielką. Tamże dla wygody samych panów oraz parafianów wystawiono kościół filialny.

Węgrów tych że panów Dąbrowskich wieś leży pod tym że samym horyzontem i w równej odległości.

Wany wieś JKMcI leżąca między północą a wschodem, odległa od kościoła parafialnego o milę wielką. [p. 134]

Wejrzagale różnych panów takż pod tym że samym horyzontem i w równej odległości.

Warejki wieś do plebanii wiłkomierskiej należąca, leżąca między północą a wschodem, odległa od kościoła parafialnego na milą.

Wady wieś j. pana Oskierki, leżąca na północ, odległa od kościoła parafialnego na mil dwie wielkich, gdzie i granica trowpieńska.

Zuje wiosieczka należąca do kapituły, leży na wschodzie odległa, od kościoła parafialnego na milę lekką.

Żejmile wieś należąca do jo. księcia Radziwiłły, leży na wschodzie, odległa od kościoła parafialnego na milę.

Żeraliszki takż do jo. księcia Radziwiłły wieś należąca, leży na zachodzie zimowym, odległa od kościoła parafialnego na trzy ćwierci mili.

2do

Od tego parafialnego kościoła, kościoły sąsiedzkie w okolicy są następujące.

Dziewiałtów kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie, w dobrach wjpp. Soroków, na zachód zimowy leżący, odległy od Wiłkomierza na milę małą.

Kowarsk kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie, leżący na wschodzie letnim w dobrach wj. panów Tyszkiewiczów, odległy od Wiłkomierza na mil trzy dobrych.

Siesiki kościół parafialny wj. panów Grotuzów na zachodzie letnim leżący, odległy od Wiłkomierza o mil trzy miernych.

Trowpie kościół parafialny w dobrach wwj. panów Frąckiewiczów, leżący na północ, odległy od Wiłkomierza na mil cztery dobrych.

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła wiłkomierskiego są następujące.

Kowno miasto stołeczne litewskie JKMci, na zachodzie zimowym leżące, odległe od Wiłkomierza na mil dziesięć miernych, między rzekami Wilią i Niemnem.

Kiejdany miasto magdeburskie jo. ks. Radziwiłłów na zachodzie [p. 135] letnim leżące, odległe od Wiłkomierza na mil osm miernych.

Poniewież miasto sądowe jo. ks. Poniatowskiego, leżące na północ, odległe od Wiłkomierza o mil dziewięć miernych, przy rzece Niewiażą nazwanej.

Wilno miasto stołeczne litewskie JKMci, leżące między wschodem a południem, odległe od Wiłkomierza na mil jedenaście letkich.

4to

Droga z Wiłkomierza do Kowna górzysta, miejscami błotnista, piaszczysta i kręta.

Droga do Kiejdan błotnista i kręta.

Droga do Poniewieża także błotnista i kręta.

Droga z Wiłkomierza do Wilna górzysta, błotnista i miejscami piaszczysta.

5to

Jezioro Abele długie na pół ćwierci mili, szerokie jednym końcem na sznurów cztery, drugim na sznurów trzy, leży na północ, odległe względem kościoła parafialnego na milę wielką.

Jezioro Kuran nazwane, długie na ćwierć, szerokie na pół ćwierci mili, leżące na północ, odległe od Wiłkomierza na milę wielką.

Jezioro Liminek długie i szerokie być może około trzech sznurów, leży między zachodem letnim a północą w równej odległości.

Bagno znaczniejsze nazwiskiem Płaczewa, nie mająca żadnego przejazdu, aż z wielką trudnością, toż rozgranicza parafią wiłkomierską od sie-sickiej, leży między zachodem letnim a południem, rozciąga się wzdłuż na mil dwie wielkich, szerokie być może na ćwierć mili wielkiej, mająca odnogi niemałe pod różnymi nazwiskami, czego i dojść niemożna, odległy od kościoła parafialnego początek bagna na pół mili wielkiej, koniec owego bagna odległy na dwie mile wielkie.

Bagno nazwane Błauzdnie, leżące na północ, odległe od kościoła parafialnego na pięć ćwierć mili, długie na pół mili dobrej, szerokie na pół ćwierci mili.

Błot znacznych niema.

Staw j. pana Oskierki na rzece Muszy, leżący na północ, odległy od kościoła parafialnego na mil dwie wielkich. Która to rzeka poczyna się z jeziora Łańskiego, idąc ku wschodowi wpada w Świętą rzekę.[p. 136]

Staw jksks. pijarów na tej że samej rzece pod tym że samym horyzontem, odległy od kościoła wiłkomierskiego na milę wielką.

Staw jpp. Dombrowskich takóž na tej że samej rzece, leżący pod tym że samym horyzontem i w równej odległości.

Stawek JKMci należący do starosty wiłkomierskiego, wychodzący z krynic, leżący na wschodzie letnim, odległy na pół mili.

Stawek w samym mieście wiłkomierskim JKMci na ruczaju Wiłkomierką zwanym, który się poczyna z jeziora Liminka, leżący między wschodem a północą, przechodząc przez same miasto wpada do Świętej rzeki.

Stawek jw. księcia Radziwiłły nad rzeką Starą nazwaną, która wychodzi z bagna Płaczewa leżącego na zachodzie letnim i która rozgraniczając parafią wiłkomierską od dziewiałtowskiej, między południem a zachodem zimowym, wpada do Świętej rzeki o pół mili od Wiłkomierza.

Stawek j. pana Soroki nad tąž samą rzeką Starą, leży na zachodzie letnim, odległy o pół mili dobrej.

Stawek jo. księcia Radziwiłły takóž na tej że samej rzece, odległy na pół mili miernej, leży między zachodem zimowym a południem letnim.

6to

Lasu około Wiłkomierza zgoła nie masz, tylko same chrusty. Lasu borowego leżącego na wschód, zaczynającego się o pół mili od miasta, ciągnącego się na pół mili wielkiej, szerokości na ćwierć mili spustoszone ze wszystkim.

Puszcza Pustagiria zwana JKMci do której sąsiadujący mają wstęp, leży między północą a wschodem letnim.

7mo

Młynów znajduje się osm. **1mo.** Jp. Oskierki nad rzeką Muszą, wychodzącą z jeziora Łańskiego, jako się wyżej opisało. **2do.** Jksks. pijarów na tej że rzece. **3tio.** Jp. Dąbrowskiego takóž na tej że rzece samej. **4to.** Jo. księcia Radziwiłły nad rzeką Starą. **5to.** Jo. księcia Radziwiłły tak że nad rze-

ką Starą. **6to.** Jp. Soroki takóž na tej że samej [p. 137] rzece nazwanej Starą. **7mo.** JKMci na Wiłkomierce. **8vo.** JKMci na rzece Dukšeinie, wychodzącej z krynic.

8vo

Drogi partikularne w tej parafii i trakty publiczne tak się opisują.

1mo. Droga do Dziewiałtowa leżąca na zachodzie zimowym o troje stai, trakt w lewo do Kowna poza Świętej rzece, w lewo zaś polem otwartym na Dziewiałtów pół ćwierci mili, droga sucha, równa, dalej kniecią, na stai troje nie przykra do przejazdu, stąd polem otwartym do rzeki Starej pół ćwierci mili, nad którą po lewej stronie o kilka set kroków wieś Garnie i tu się kończy parafia wiłkomierska.

2do. Droga do Kowarska razem i trakt do Kurlandii na wschodzie słońca letnim o kilka stai od Świętej rzeki, w lewo leżący. Polem otwartym, suchą drogą pół ćwierć mili do boru, w którym o kilka set kroków karczma Duksztyna po lewej ręce nad ruczajem Dukszcina błotnistym, hacją i mostkiem przejeżdżającym. Dalej pół mili borem, droga sucha, częścią w piaskach. Stąd polem otwartym i drogą suchą, o kilka staj po lewej ręce ku północy widać dwór i wieś Bernatyszki jp. Kossowskiego, takóž wieś Kadrany do starostwa wiłkomierskiego należąca. Po lewej zaś ręce ku wschodowi letniemu wieś Zuje między kniejami na górze o kilka set kroków od Świętej rzeki. Podjechawszy polem staj dwoje z góry przykrej chrustem okrytej w dole rzeka Musza, mająca most wygodny, przejechawszy po lewej ręce młyn, po prawej zaś karczma jp. Dombrowskiego, od której kręto w prawę, w górę borkiem staj dwoje drogą piaszczystą, dalej polem otwartym do miasteczka Widziszek jpp. Dąbrowskich²⁷, droga kamienista pół ćwierć mili. W tym miasteczku po prawej stronie na pagórku kościół filialny, przy nim rezydencja j. księdza, naokoło mieszkance i karczma, o kilka dziesiąci kroków Święta rzeka, mająca przewóz i tu trakt zimowy Ryski. Wyjechawszy z Widziszek prosta droga kamienista, w częściach błoto, o pół ćwierci mili wioska Węgrów w prawej stronie i dwór jp. Dąbrowskiego widać. Dalej polem otwartym pół mili z góry kręto w prawo ku Świętej rzece. O kilkaset kroków karczma Radziszewska o kilka kroków od Świętej rzeki między [p. 138] kniejami i tu się kończy parafia wiłkomierska.

3tio. Droga do Siesik i traktat zimowy na Żmudź od kościoła wiłkomierskiego na zachodzie słońca letnim, polem otwartym na troje staj, kręto

²⁷ Tekste įrašyta j. pani Dąbrowskiej.

w lewo ku zachodowi zimowemu, przez las w prawo droga błotnista, bez mostów pół mili, za którym polem otwartym, niskimi chrustami w częściach okrytym, pół ćwierci mili do wsi Michaliszek nad błotem rowami ciągnionym. W tym polu po lewej stronie widać dwór jp. Zawiszy zwany Michaliszki między kniejami i małym gajem brzozowym. Po lewej ręce wieś Żeraliszki i Żejmy ks. książąt Radziwiłłów. Przejechawszy błoto o dwoje staj dwór Wiorojście tych że ks. książąt Radziwiłłów nad stawkiem i tu się kończy parafia wilkomierska.

4to. Droga do Troup razem i trakt do Rygi. O kilka staj wjechawszy na pagórek od krzyża, w lewo polem otwartym pół ćwierci mili droga równa, dalej knieje błotniste, za którą po lewej stronie widać folwark j. pana Grońskiego, o kilka set kroków wieś Szółków do starostwa wilkomierskiego należąca. Po prawej zaś stronie błoto zarosłe chrustem nazwane Węgu-rejście na staj pięć po zadrodzie, za którym to błotem droga na kilka set kroków równa do folwarku Szółkowa jego mci pana Ciszkiwicza, przy nim po lewej stronie widać wieś Bimuny tegoż jp. Ciszkiwicza. Podjechawszy kilka set kroków ruczaj Dukseina przykry bardzo do przejazdu, nie mający żadnego zgoła na sobie mostu, za którym to ruczajem prosto idzie droga dobra bez żadnego najmniejszego błota do wioski Raczanów²⁸ na ćwierć mili dobrej, po lewej zaś stronie widać wieś Łowkuny jp. Ciszkiwicza i folwark jeszcze Kurany jp. Kossowskiego nad jeziorem zwanym Kurantem i dalsze nawet wioski różnych panów, leżące wszystkie prawie między wschodem a północą. Przejeżdżając wieś Raczańce ruczaj błotnisty nie mający żadnego na sobie zgoła mostu, karczma o kilkanaście kroków od tej że wioseczki stoi po lewym ręku jp. Kossowskiego. Mimo jej przejechawszy polem otwartym o kilka set kroków karczma jo. księcia Radziwiłły, za którą ruczaj nazwany Promusza, wychodzący z jeziora Kurańskiego, mający na sobie mostek mizerny, na wiosnę i w jesieni bardzo ciężko do przejazdu. Za owym to ruczajem droga polem otwartym do knieji [p. 139] nazwanej Szłapiała, mimo karczmy i wioski nazwanej Kurany, należącej do starostwa wilkomierskiego. Za wioską już i karczmę zajechawszy tylko drogi kilkanaście kroków dobrej, do knieji przyjeżdżając, wjechawszy już bowiem do samej knieji droga ciasna, błotnista, korzenista, blisko ćwierci mili. Przejechawszy polem otwartym po prawej stronie o kilka set kroków widać wioską Łoytele ich mci ksks. pijarów wilkomierskich, za którą podjechawszy, pole wielkie krętą z góry drogą do karczmy jp. Po-

²⁸ Tekste jrašyta *Raczapów*.

marnackiego leżącej o kilkanaście kroków od Muszy rzeki. Którą to karcz-
mę pominawszy droga piaszczysta na pół mili dobrej do wsi nazwanej
Paużole, należącej do jo. księcia Radziwiłły. Ciągiem jadąc po lewej stronie
widać dwór i wioseczka jp. Pomarnackiego. Dalej na ćwierć mili między
kniejami wieś Nieproweście do wielu panów należąca. Po prawej zaś stro-
nie za rzeką Muszą między gajami brzozowymi w jednej linii i pod tym
że samym horyzontem widać dwory j. panów Koplewskich, ich mci ksks.
pijarów i j. pana Koplewskiego, między którymi wieś Kurklinczyszki wj.
panów Koplewskich, wieś Strzody, należąca do Żmujdek do klucza skar-
bowego, wieś Szlenie jmści księdza plebana siesickiego, razem też należy
i do jp. Rowby. Przed Paużolami kilka ruczajków nie mających żadnych
mostków na sobie, na wiosnę i w jesieni z przyczyny odlewania pobliskiej
rzeki Muszy od owych ruczajków, trudne bardzo do przejazdu i jak niebe-
zpieczne. Przed tąż wsią wyżej pomienioną, to jest Paużolami, wjechawszy
na górę, widać dwór wj. panów Zyberków, takż widać i okolica szlache-
cka nazwana Przewockie, leżąca nad rzeczką Armakszną do parafii ko-
warskiej należąca. Przejechawszy wieś Paużole, karczma po lewej stronie
j. panów Zyberków, za którą droga piaszczysta, kręta, kilka ruczajów mają-
ca, od której to karczmy pół mili do Towian, do dworu jp. Oskierki, między
górami po lewej stronie chrustem okrytą. Po lewej takż stronie rzeka Musza,
od niej o ćwierć mili karczma nad ruczajem i dwór j. pana Mikulicza za rze-
ką Muszą, gdzie też razem i chat kilka około dworu owego mieszkających
i do niego należących. Przed wjazdem do miasteczka towiańskiego staw
jałowy, mający łączące się błota, na którym niegdyś był młyn jp. Oskierki.
Przez miasteczko Towiany droga sucha, ku dworowi po lewej ręce na za-
chodzie słońca leży kościół filialny, przy nim rezydencja księdza i na koło
chat kilkanaście, po lewej zaś stronie nad stawem karczmy dwie takż,
należące do wj. pana Oskierki. Wyjechawszy [p. 140] z miasteczka polem
otwartym drogą krętą, lecz suchą widać wioski a najprzód wieś Czebatu-
ryszki, Szwejkowczyszki, Użupuscie, Sukuście, Mażujkie, Namiki, Tułuś-
cie. Te wszystkie wsie niemal do jednego należą j. pana Oskierki. Po prawej
stronie za stawem takż j. pana Oskierki widać dwór jp. Pietrzkiewicza i
wsie niektóre. Jadąc polem otwartym poza dworze j. pana Pietrzkiewicza
o kilka staj lub też pół ćwierci mili dwór j. pana Oskierki, droga równa. Za
dworem o pół ćwierci mili małej tak że polem otwartym wieś Wady, takż
należące do j. pana Oskierki, leżąca między północą a wschodem letnim,
gdzie się kończy i parafia wiłkomierska.

Parafia wiłkomierska, leżąca w powiecie wiłkomierskim, graniczy z wo-

jewództwem wileńskim, którą przerzyna Święta rzeka pod samym miastem wiłkomierskim.

Takowe opisanie parafii wiłkomierskiej w niebytności wj. księdza prałata podpisem ręki mej własnej stwierdzam.

Ks. Maciej Norwiłło. [p. 141]

PARATA WOLA KLASYSKA

1710

Kosciol Karajaszny woda lanskai alias Try napulski obliuaset feraw
uw od Burzu woda lanskai uobowazeni y. Dela naci wiskum i ssum
wioleci y miazua detey Koroffi nalezca, idme maza uw potoznias uko
waciu wiskum i ssum, aruzi zad uobowazeni i spulim, wedlug ponozellu
aspektu uozime iatu po uobie iday

Buleny wioleci w^o szulisty y. Szaria zim^o w^o upit^o na zachodzie zimowym
o Cwierci mili od koscioda

Belte w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty w^o upit^o miazdy podudniem
y zachodem zimowym o Cwierci mili

Dornafany w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty na podnie opud Cwierci mili

Datany wioleci do Plebanii nalezca na podudniu opud Cwierci mili

Deqiarie w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty na zachodzie zimowym opud
Cwierci mili

Delajluny w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty na zachodzie zimowym mila od koscioda

Gineytyny wioleci w^o szulisty y w^o szulisty w^o szulisty w^o upit^o miazdy podudniem
o Cwierci mili

Gizale wioleci w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty w^o upit^o miazdy podudniem
na podnie opud Cwierci mili

Kawedzie w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty na zachodzie zimowym pod Cwierci mili

Karale w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty na zachodzie zimowym Cwierci mili

Lany w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty w^o upit^o miazdy podudniem
o Cwierci mili

Lowkogate w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty w^o upit^o miazdy podudniem
o Cwierci mili

Meszie w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty w^o upit^o miazdy podudniem
o Cwierci mili

Miszlince w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty na zachodzie zimowym mila

Milenizze w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty na zachodzie zimowym pod Cwierci mili

Milieny w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty na zachodzie zimowym Cwierci mili

Nowosady w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty na zachodzie zimowym mila

Olonety w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty w^o upit^o miazdy podudniem y wachod
o Cwierci mili

Steybialie w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty w^o upit^o miazdy podudniem y wachod
o Cwierci mili

Sadzie w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty w^o upit^o miazdy podudniem y zachodem zimowym pod Cwierci
o Cwierci mili y stum bre wioleci w^o szulisty w^o szulisty

Uziany w^o szulisty w^o szulisty w^o szulisty na zachodzie zimowym pod Cwierci mili

Uziany
1710

[18]

PARAFIA WODAKLAŃSKA

1mo

Kościół parafialny wodaklański alias trynapolski o kilka set kroków od dworu wodoklańskiego w powiecie i dekanacie wilkomierskim, wioski i miejsca do tej parafii należące, jedne mają swe położenia w powiecie wilkomierskim, drugi zaś w powiecie upitskim, według porządku alfabety ułożone jak tu po sobie idą.

Buteny wioska jp. Szukszty pisarza ziemskiego upitskiego na zachodzie zimowym o ćwierć mili od kościoła.

Belkie wj. pani Białożorowej wojskiej powiatu upitskiego między południem i zachodem zimowym o ćwierć mili.

Domątany wj. pani Białożorowej na północ o pół ćwierć mili.

Datuny wioska do plebanii należąca na południe o pół ćwierć mili.

Degianie jwjp. Zabięły marszałka kowieńskiego na zachodzie zimowym o pół ćwierci mili.

Debejkuny tegoż jwjp. Zabięły na zachodzie zimowym mila od kościoła.

Ginejtyny wioska wjp. Szukszty i wjp. Łukiańskiego sędziego grodzkiego powiatu upitskiego na północ mila duża.

Giłaze wioska jwjp. Zabięły i wjp. Straszewicza starosty starodubowskiego na północ o pół mili.

Kawedzie wjp. Szukszty na zachodzie letnim pół mili małe.

Karale wjp. Białożorowej na wschodzie zimowym ćwierć mili małe.

Łany wjp. Oskierki półkownika między wschodem zimowym i południem mila duża.

Łowkogale wjp. Daukszy sędziego ziemskiego powiatu upitskiego i wjp. Michniewicza sędziego upitskiego na wschód pół mili, od kościoła Michniewiczyszki alias Wodakle jp. Michniewicza folwarek na wschód pół mili duże.

Meszkie wj. pani Białożorowej między wschodem zimowym i południem pół mili od kościoła.

Miszkińce wjp. Oskierki na wschodzie zimowym mila.

Mileniszki wjp. Wereszczyńskiego szambelana na wschodzie pół mili.

Mikieny wjp. Oskierki i wjp Szukszty na wschodzie ćwierć mili małe.

Nowosady wjp. Oskierki na wschodzie zimowym mila.

Ołonety wjp. Frąckiewiczza oboźnego powiatu wiłkomierskiego między północą i wschodem pół mili duże.

Stejbiaki jwjp. Zabięły dwór i wioska od dworu o kilka set kroków na wschód zimowy pół mile.

Sadzie jwjp. Zabięły między południem i zachodem zimowym pół ćwierci mili i Stumbre wieś wjp. Oskierki.

Użulany wjp. Oskierki na wschód zimowy półtorej mili. [p. 142]

Użugaje wjp. Oskierki i wjp. Szukszty na zachodzie zimowym pół ćwierci mili.

Wodakle dwór wj. pani Białożorowej na zachodzie zimowym o kilka set kroków od kościoła parafialnego.

2do

Od tego parafialnego kościoła, kościoły w okolicy sąsiedzkie są następujące.

Pogiry kościół parafialny w powiecie i dekanacie wiłkomierskim, w dobrach jwjp. pani Ogińskiej starościny dorsuniskiej na zachodzie zimowym mil dwie duże.

Remigoła kościół parafialny w powiecie upitskim a dekanacie wiłkomierskim, w dobrach kapitulnych na zachodzie półtorej mili.

Rogów kościół parafialny w dobrach jwjp. Straszewicza marszałka upitskiego w powiecie upitskim, dekanacie zaś wiłkomierskim na północ mil dwie.

Trowpie kościół parafialny w dobrach wjp. Frąckiewiczza oboźnego wiłkomierskiego, w powiecie i dekanacie wiłkomierskim na samym wschodzie mil trzy.

Wiłkomierz kościół parafialny w tym że powiecie i dekanacie, w dobrach królewskich na samo południe mil sześć.

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła wodaklańskiego seu trynapolskiego są następujące.

Wiłkomierz miasto sądowe przy rzece nazwanej Święta leży na południe odległe mil sześć.

Poniewież miasto sądowe leży na północ odległe mil cztery.

4to

Droga z Wodakl do Wiłkomierza błotnista, kręta, miejscami kamienista.

Droga z Wodakl do Poniewieża wygodna, po wielu miejscach groble sypane z mostkami. Z Wodakl do Wiłkomierza letnią porą godzin dziewięć, zimową godzin sześć jazdy z popasem. Z Wodakl do Poniewieża letnią porą godzin pięć, zimową godzin cztery jazdy.

5to

Jezioro Łany wzdłuż pół mili duże, w szerz pół ćwierci mili, na wschodzie zimowym, odległe od kościoła parafialnego o milę jedną.

Jezioro Jodycz wzdłuż pół ćwierci mili, szerokie na kilkaset kroków, względem kościoła parafialnego leży między wschodem zimowym i południem, odległe o pół mili.

Jezioro Pilwin długie pół mili mierne, szerokie pół ćwierci mili, leży na zachodzie zimowym względem kościoła parafialnego o pół mili.

Błot i bagn żadnych niema. Staw we dworze wodaklańskim na rzece Jodzie, wychodzącej z jeziora Jodycza, wj. pani Białożorwej wojskiej upitskiej.

6to

Lasu mniej jest niż otwartego pola w parafii wodaklańskiej, drzewa [p. 143] do budowli niema zdatnego prócz jodły, najwięcej brzozy, osiny różnej, po wielu zaś miejscach chrusty i zarośle, długości i szerokości po kilka morgów w sobie mające, które że nie mają swoich własnych nazwisk, tu się nie kładą.

7mo

Młynów dwa: wj. pani Białożorwej na rzece Jodzie we dworze wodaklańskim, wychodzącej z jeziora Jodycza; wj. pana Frackiewicza oboźnego powiatu wiłkomierskiego przy wiosce i folwarku Ołonetę zwanym, na ruczaju z błot i krynic wychodzącym. O stawach, innych machin, tak wodnych jako wietrznych, ani miejsc starożytność oznaczających, ani też co by się ścierało do historii naturalnej nie masz nic ciekawego.

8vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują.

Droga do Pogir razem trakt zimowy ryski, począwszy od kościoła parafialnego wodaklańskiego seu trynapolskiego na zachód zimowy polem otwartym, drogą suchą, groblą wysypaną, przez folwarek dworu stejbiańskiego, dwór po prawej stronie, folwark po lewej, przy samym gościńcu. Pominąwszy dwór pomieniony, o pół ćwierci mili wioska widna

nazwana Debejkuny jwjp. Zabięły marszałka kowieńskiego, do której wioski droga także jedna kopana, po prawej stronie. O kilka set kroków od gościńca leży po lewej stronie drogi karczma debejkuńska tegoż jw. marszałka kowieńskiego i tu się kończy granica parafii wodaklańskiej.

Droga do Remigoły, gdzie jest kościół parafialny, graniczący na zachód letni przez rzekę Jodę, o kilka set kroków od plebanii polem otwartym, drogą suchą i groblą sypaną do wioski Klebany nazwanej w.jp. Szukszty. Wieś zostaje się po lewej stronie, przy samej drodze od kościoła wodaklańskiego pół ćwierci mili dwie i tu się kończy parafia wodaklańska.

Droga do Rogowa, gdzie jest kościół parafialny, graniczący między północą, przez ruczaj Aptkę nazwany, o kilka set kroków od plebanii wieś zaraz widna Domontany wj. pani Białozorowej i wjp. Szukszty oraz wjp. Domejki. Pół mili pojechawszy wieś Giełże jwjp. Zabięły i wjp. Straszewicza, przez którą wioskę trzeba jechać, dalej lasem brzozowym i osinowym, drogą krętą i mokrą aż do wioski Ginejtyny nazwanej od kościoła parafialnego mila duża. I tu się kończy parafia wodaklańska.

Droga do Trowp począwszy od kościoła na wschód o kilka set kroków karczma nazywająca się wodaklańska wj. pani Białozorowej. [p. 144] Prosto idąc gościńcem polem otwartym i suchą drogą o pół ćwierci mili karczma nowa po lewej stronie przy samej drodze w. jp. Oskierki półkownika. Pominąwszy oną i udawszy się kręto o kilka set kroków ruczaj nazywający się Aptka, początek swój mający z jeziora Łańskiego, na którym przejazd wiosenną porą bardzo przykry dla wylewu wody i że mostu nie ma. Przejechawszy pomieniony ruczaj, wioska Mikieny po prawej i lewej stronie zostaje się w. jp. Oskierki. O kilka set kroków za wioską wraz poczyna się las brzozowy, osinowy i zarośle łożowe, takowego miejsca o pół mili droga ciasna, kręta i błotnista aż do wioski Ołonety nazwanej w. jp. Frąckiewicza obozowego wilkomierskiego. I tu się kończy granica parafii wodaklańskiej.

Droga do Wilkomierza począwszy od kościoła między wschodem i południem, przy której też sama karczma wj. pani Białozorowej i wjp. Oskierki, pominąwszy oną i udawszy się w prawą stronę wraz widać karczma na pagórku wjp. Szukszty zowiąca się Kropinia nad samym ruczajem wzwyż pomienioną Aptką. I tam mostu nie masz. Przejechawszy ów ruczaj, przy samej drodze wioska Mylenyszki wjp. Wereszczyńskiego po prawej stronie. Za tą wioską zaraz zaczyna się las gęsty brzozowy, osinowy i łoża, droga kręta, mokra i ciasna. I tu kończy się granica parafii wodaklańskiej.

Parafia wodakłańska seu trynapolska graniczy z powiatem upitskim i wilkomierskim.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam.

Ks. Jerzy Błazejewicz
pleban wodakłański. [p. 145]

P. R. I. T. A. Z E Y M I A N S K I

ANNO

Kościół Parafialny Zeymiński w celi poświęcony w Konicu Koniczanki
lanani wiliński, wiości y miyskarowcy Kuracji należe sę w tymie Ro-
wicie według paragru. H. owca dozone saltu publicy idę.

Beynacy wiości w^o p^o Symona Sabiełły marzadca P^o Kowicz, y w^o p^o
adama Sabiełłygo Honorariego P^o w^o Wilnamijskiego, między zachodem
letnim y północą wszydem. Kęsiada Zeymijskiego, pięć ćwierci milimierne.

Białe dółce wiości w^o p^o Antoniego Kępalowkiego P^o K^o Kowicz, mi-
ary zachodem zimowym y letnim, ćwierć milimierne.

Burnie obłotia na zachodzie letnim ćwierć milimierne.

Chocure obłotia na wschodzie letni mila ięna wiości

Budny szki Dom cieni w^o p^o Medelisy obłotia P^o Kowicz, na wschodzie letni,
ćwierć milimierne.

Garquie wiości w^o p^o Kępalowkiego P^o K^o Kowicz, na południu letni,
ćwierć milimierne

Gracie wiości w^o p^o Kęncy star^o P^o Kowicz, na południu letni, ćwierć milimierne.

Grabuszy szki Dom w^o p^o Kępalowkiego między zachodem zimowym y letnim
pod ćwierć milimierne

Gydzany dom cieni w^o p^o Gra. wiości star^o szelcuigo, na południu letni
mila ięna mierne

Gabryali szki Tolwaro w^o p^o Medelisy obłotia P^o Kowicz, na wschodzie zim-
owy mila ięna mierne

Gicze wiości w^o p^o Ewara Sędęgo kęniigo P^o Kowicz, na wschodzie zimowym mila ięna

Giedgowy obłotia między wschodem letnim y zimowym mila wiości ięna

Jucuny obłotia między zachodem letnim y północą mila ięna wiości

Jucuny Tolwaro w^o p^o Sabiełłygo Honorariego P^o w^o wiości między zachodem
letnim y północą mila ięna wiości.

Jurany obłotia na południu zimowy ćwierć milimierne

Jurkucie wiości w^o p^o Męysztankowskiego Sędęgo P^o Kowicz, y w^o p^o Paw-
łubas mierniła P^o Kowicz, między południem y zachodem zimowym
mila wiości ięna.

Karalony wiości w^o p^o Janiży Sędęgo kęniigo P^o Kowicz, na południu zim-
owym pod milimierne.

Kiypci obłotia na południu letni ćwierć milimierne.

Kaygole wiości w^o p^o Sęulasy P^o Daria P^o Kępaluigo, między zachodem zim-
owym y letnim, mila wiości ięna

Kaupirni Dom cieni na wschodzie letni pod mila wiości.

Łepie wiości
lllll

[19]

PARAFIA ŻEJMIAŃSKA

1mo

Kościół parafialny żejmieński we wsi położony w powiecie kowieńskim, a w dekanacie wiłkomierskim, wioski i miejsca są w tym że powiecie według alfabetu ułożone jak tu po sobie idą.

Bejnajcie wieś wjp Symona Zabielly marszałka powiatu kowieńskiego i wjp. Adama Zabielskiego horodniczego powiatu wiłkomierskiego między zachodem letnim i północą, względem kościoła żejmeńskiego, pięć ćwierć mili mierne.

Błauzdzie wieś wjp. Antoniego Kossakowskiego chorążego powiatu kowieńskiego między zachodem zimowym i letnim ćwierć mili mierniej.

Burnie okolica na zachodzie letnim ćwierć mili mierne.

Bohusze okolica na wschód letni mila jedna wielka.

Budryszki dom jeden wjp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego na wschód letni ćwierć mili mierne.

Darguzie wieś wjp. Kossakowskiego chorążego powiatu kowieńskiego na południe letnie ćwierć mili wielkie.

Degucie wieś wjp. Kończy skarbnika powiatu kowieńskiego na południe letnie ćwierć mili mierne.

Drabuszyszki dwór wjp. Kossakowskiego między zachodem zimowym i letnim pół ćwierć mili mierne.

Dydany dom jeden wjp. Grużewskiego starosty szleckiego (?) na południe letnie mila jedna mierna.

Gabryaliszki folwark wjp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego na wschód zimowy mila mała jedna.

Giecze wieś wjp. Prozora sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego na wschód zimowy mila jedna.

Giedgowdy okolica między wschodem letnim i zimowym mila wielka jedna.

Jucuny okolica między zachodem letnim i północą mila jedna wielka.

Jucuny folwerek wjp. Zabielskiego horodniczego powiatu wiłkomierskiego między zachodem letnim i północą mila jedna wielka.

Junańcy okolica na południe zimowe ćwierć mili mierne.

Junkucie wieś wj. pani Mejsztowiczowej sędziny powiatu kowieńskiego i wjp. Blinstruba miecznika powiatu kowieńskiego między południem i zachodem zimowym mila wielka jedna.

Karaluny wieś wjp. Zawiszy sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego na południe zimowe pół mili mierne.

Krypcie okolica na południe letnie ćwierć mili mierne.

Kajgole wieś wjp. Szukszty pisarza powiatu upitskiego między zachodem zimowym i letnim mila wielka jedna.

Kaupinie dom jeden na wschód letni pół mili wielkie. [p. 146]

Lepie wieś wjp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego między wschodem letnim i zimowym pół mili mierne.

Lutkuny wieś wjp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego między północą i wschodem letnim pół mili wielkie.

Laudanszyski dom jeden wjp. Kończy skarbnika powiatu kowieńskiego między zachodem zimowym i letnim pół ćwierć mili mierne.

Maczany wieś wjks. Zabielskiego kanonika inflantskiego, dziekana wilkomierskiego, proboszcza żejmeńskiego na wschód letni pół mili wielkie.

Miszyski wieś tak że w Bogu przewielebnego jks. proboszcza żejmeńskiego na wschód letni pół ćwierć mili mierne.

Mimole folwark i wieś wjp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego na północ ćwierć mili mierne.

Marciniszki dwór wjp. Kossakowskiego chorążego powiatu kowieńskiego na południe letnie pół mili mierne.

Michnajcie okolica na północ pół mili mierne.

Młynek wjp. Konczy skarbnika powiatu kowieńskiego między zachodem zimowym i letnim trzy ćwierć mili mierne.

Norownikiszki wieś wjp. Prozora sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego na wschód zimowy trzy ćwierć mili mierne.

Nartowty okolica między zachodem zimowym i letnim mila mierna jedna.

Okle okolica i wieś wjp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego na północ ćwierć mili mierne.

Okmiany wieś jw. Zabielly marszałka powiatu kowieńskiego i wjp. Zabielskiego horodniczego powiatu wilkomierskiego na zachód letni mila jedna wielka.

Orodzie folwark wjp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego na wschód letni pół mili mierne.

Pietraszuny okolica między północą i wschodem letnim mila wielka 1.

Puszylgie wieś wjp. Zawiszy sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego na południe pół mili wielkie.

Rucziuny wieś wjp. Kossakowskiego chorążego powiatu kowieńskiego na południe pół mili mierne.

Rudziany okolica między północą i wschodem letnim mila mierna jedna.

Roży dom jeden wjp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego ćwierć mili wielkie.

Staropole wieś wjp. Kossakowskiego sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego i wjp. Blinstruba miecznika powiatu kowieńskiego na zachód zimowy.

Swirpęle wieś wjp. Kończy skarbnika powiatu kowieńskiego na zachód zimowy pół mili mierne. [p. 147]

Staszuny okolica i wieś jwjp. Kossakowskiego kasztelana na wschód letni mila jedna wielka.

Strebejki okolica na północ pół mili mierne.

Swolkienie okolica i wieś wjp. Kossakowskiego chorążego powiatu kowieńskiego na zachód letni pół mile mierne.

Szukie okolica na północ ćwierć mili mierne.

Szyrwie wieś wjp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego na południe mila wielka 1.

Szery wieś wjp. Kossakowskiego chorążego powiatu kowieńskiego i wjp. Kończy skarbnika powiatu kowieńskiego między zachodem zimowym i letnim kroków sto.

Trakakienie²⁹ wieś wj. pani Mejsztowiczowej sędziny kowieńskiej na południe mila jedna wielka.

Weszejki okolica na południe pół mili wielkie.

Wojwodziszki wieś wjp. Gruzewskiego starosty sledz (?) na południe mila jedna wielka.

Wigiałowka dwa domy wjp. Kossakowskiego chorążego powiatu kowieńskiego na południe pół mili mierne.

Żejmy wieś, w której kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii, w. jp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego prócz jurysdyczanów czterech, należących do plebanii.

Żejmy dwór wielki tegoż wjp. Medekszy stolnika powiatu kowieńskiego na wschodzie letnim sto kroków.

Żejmy dwór wjp. Kończy skarbnika powiatu kowieńskiego na południe przy zachodzie zimowym ćwierć mili mierne.

Żejmele dwór wjp. Prozora sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego na wschód zimowy mila jedna wielka.

2do

Od tego parafialnego kościoła, kościoły w okolicy sąsiedzkie są te.

²⁹ Tekste ıraşyta *Trakakienie*.

Szaty kościół parafialny w powiecie wiłkomierskim i dekanacie, w dobrach jo. księcia jnci Pasterza na północ mila jedna wielka.

Kiejdany kościół parafialny w powiecie kowieńskim a dekanacie wiłkomierskim, w dobrach jo. księcia Radziwiłły na zachodzie letnim mil 3.

Wędziegoła kościół parafialny w powiecie i dekanacie kowieńskim, w dobrach wjp. Kunickiego starosty malatskiego na zachodzie zimowym mil trzy mierne.

Skorule kościół parafialny w powiecie i dekanacie kowieńskim, jw. jks. Kossakowskiego biskupa inflantskiego, na południe mil dwie wielkie.

Siesiki kościół parafialny w powiecie wiłkomierskim i w dekanacie, w dobrach wjp. Grottuza starosty na wschodzie letnim mil trzy wielkie. [p. 148]

3tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła żejmeńskiego są następujące.

Kowno miasto sądowe między dwoma rzekami Wilią i Niemnem na południe mil 6 miernych.

Wiłkomierz miasto sądowe przy rzece Święta, leży na wschodzie letnim mil pięć wielkich.

Poniewież także miasto sądowe nad rzeką Niewiażą, leży między północą i wschodem letnim, mil siedem miernych.

4to

Droga z Żejm do Kowna miejscami błotnista, nierówna, piaszczysta, górzysta i kręta, mostki i groble dobre.

Droga z Żejm do Wiłkomierza nierówna, miejscami błotnista, górzysta, piaszczysta, mostki miejscami dobre, miejscami niewygodne.

Droga z Żejm do Poniewieża dobra, miejscami błota i wybojów znajduje, mostki i groble wygodne. Z Żejm do Kowna letnią drogą jazdy współ z popasem godzin dziesięć, zimową zaś godzin osm. Z Żejm do Wiłkomierza letnią drogą jazdy współ z popasem godzin najmniej dziesięć dla złej drogi, zimową zaś za godzin osm. Z Żejm do Poniewieża letnią drogą jazdy współ z popasem godzin najmniej dwanaście, zimową zaś za godzin dziesięć można stanąć.

5to

Jeziorko niewielkie pode dworem wjp. Prozora sędziego ziemskiego powiatu kowieńskiego na wschodzie zimowym od kościoła żejmeńskiego pół mili wielkie.

Jeziorko bardzo małe pośród pola żejmeńskiego, od kościoła żejmeńskiego może być staj piętnaście na południe.

Błot znacznych niema, są niektóre w lasach niewielkie po różnych miejscach. **Stawek** wjp. Medekszy niewielki przy folwarku Gabryaliszki, wypływający z błot, na którym jest młynek mały na wiosnę i w jesieni sposobny do mława, względem kościoła żejmeńskiego na wschód zimowy.

6to

Lasu jest więcej w parafii żejmeńskiej niżeli otwartego pola, szczególnie jednak na zachodzie słońca, w szerz i wzdłuż blisko trzech mili, drzewa do budowli zdatnego, prócz jodły niema, najwięcej zaś brzozy, osiny, olchy i dębiny, po wielu zaś miejscach chrusty i zarośle w sobie mające, których własne nazwiska tu się nie kładą.

7mo

Młynów znacznych w parafii żejmeńskiej niema. [p. 149]

8vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują.

Droga do Szat razem trakt publiczny zimowy ryski, począwszy od kościoła żejmeńskiego, między północą i wschodem letnim, polem otwartym do karczmy wjp. Medekszy nazwanym Okle i tu się kończy granica parafii żejmeńskiej.

Droga do Kiejdan, gdzie jest kościół parafialny, graniczący między zachodem letnim i północą, przez ruczaj Łankiesa od kościoła pół mile otwartym polem do Swolkien wioski zwanej, tak że od tegoż ruczaju przez las o pół mili karczma i wioska Okmiany i tu się kończy parafia żejmeńska.

Droga do Wendziegoły, jak kościół parafialny graniczący między zachodem zimowym i letnim, przez ruczaj Łankiesa o kroków kilka set od kościoła polem otwartym, od tegoż ruczaju o milę wioska Kajgole i tu się kończy parafia żejmeńska.

Droga do Skorul począwszy od kościoła żejmeńskiego, graniczący na południ. Przez ruczaj Łankiesa o ćwierć mile od ruczaju do karczmy i wioski Wojwodziszki o pół mile i tu się kończy parafia żejmeńska.

Droga do Siesik, gdzie jest kościół parafialny, graniczący na wschód letni, przez ruczaj Łankiesa o pół mili, przy której wioska Maczany, stamtąd okolica Pietraszuny o pół mile i tu się kończy parafia żejmeńska.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki własnej stwierdzam.

Ks. Józef Zabielski kanonik inflantski,
dziekan wilkomierski, pleban żejmeński.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Rodyklė sudaryta nurodant atskiruosis publikacijos puslapius su ženkle *, o ne ištinę *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščio* tomo puslapių numeraciją.

- Abramowicz, rotmistrz 51
Abramowiczowa z Domantowiczów, starościca starodubowska 49
- Balcewicz 67
Balcewicz, starosta łojciowski 60, 62
Baniewicz 79
Baniewiczowie 82
Bartoszewska 145
Bekler 50, 51, 55, 56
Berkien 131, 133
Białożor 135
Białożor, wojski upitski 111
Białożorowa 101, 164, 166
Białożorowa, wojskowa powiatu upitskiego 163, 165
Bilewicz 143
Bistram, žr. Bystram
Bitowtt, porucznik wojsk rossyjskich/moskiewskich 49, 52, 56
Bittowtowa 99, 104
Bittowtowa, marszałkowa 97
Blinstrub, miecznik powiatu kowieńskiego 169
Błażejewicz Jerzy, pleban wodaklański 167
Bohusz 131–133, 136
Bohusz, oboźni wiłkomirski 131–133, 136
Bohusz, proboszcz wiłkomierski 62
Bohusz, rotmistrz wiłkomirski 132
Bohusz, skarbnik powiatu wiłkomirskiego 131–134, 136
Borkien 132
Bordzicz 100, 102
Borowski 31, 33
Bortkiewicz 24
Bortkiewicz, rotmistrz powiatu kowieńskiego 71
Broniec 30, 31, 33, 39, 40, 44, 45
Brunof 133
Brunofowa 99
Brunofowa, pułkownikowa wojsku litewskiego 133
Brunoffowie 131–133, 136
Brunowa 98
Brunowowa 99, 105
Butler 34, 37, 39, 46, 145, 148
Bystram 98, 99, 102–104, 124,
Bystram, sędzia prezydujący ziemski upitski 79, 97
- Cedrowski 17, 18, 21
Chlewiński 38, 40
Chochłowsky 83
Chojecki 63
Chojecki, rotmistrz powiatu wiłkomierskiego 60, 61
Chrapowicki 135
Chrapowicki, instygator 73
Chrzczonowicz 31
Ciemnołonski 90, 91
Ciołkiewicz Franciszek, pleban staroponiewieski 129
Ciszkiewicz 151, 152, 154, 159
Czartoryska, kancelerzyna W. Ks. Litt. 59, 64, 66, 69
Czerniewski 98, 103
- Dauksza 98, 105
Dauksza, sędzia ziemski powiatu upitskiego 97, 163
Dawnorawiczowa 154
Dąbrowscy 155, 158
Dąbrowski 151, 157
Dąbski 121–128
Dąbski, sędzia ziemski upitski 56, 71
Dobożyński 29, 30, 34
Dobużyński 142
Dombrowscy 155, 157

- Dombrowski 153, 154, 158
 Dombiski, sędzia ziemski powiatu upitskiego 51
 Domejko 82, 117, 134
 Domeiko, rotmistrz kowieński 79, 82
 Domski 23–26
 Domski, sędzia ziemski upitski 49
 Dowgiało 81, 82, 84, 85, 118
 Dowgiało, horodniczyc wilkomierski 80
 Dowgird 132
 Dowiatio 134
 Downorawiczowa 152
 Drobysz, starosta pojeziorski 51
 Duraszewiczowie 142

 Estka 24
 Estka, starosta ujkowski 71

 Francuzewicz 117, 119
 Frąckiewicz 118, 145–147
 Frąckiewicz, oboźny powiatu wilkomierskiego 140, 164–166
 Frąckiewicz, oboźny wojewódstwa smoleńskiego, podkoniuszny nadworny JKMci 110, 114, 142
 Frąckiewiczowie 156

 Gąbrowiczowie 122
 Gąsecka, rotmistrzowa JKMci 79, 81, 82, 84–86
 Gąsecki 145, 148
 Gąsecki, sędzia grodzki powiatu wilkomierskiego 114
 Giecewicz Anjoł, karmelita, pleban i prezydent konwentu półpianańskiego 95
 Gieduszkowie 83
 Gintowt 82, 131–133, 152
 Gintowt, rotmistrz wilkomierski 131, 133
 Glińscy 71
 Godycki 72, 76
 Gombrowicz 97, 98, 100, 102–105
 Gorski 124, 127
 Groński 151, 153, 159
 Grotus, starosta pokretoński 83
 Grotuz 117–119, 156
 Grothuz 135

 Grotuzowie 56
 Grottuz, starosta 172
 Gruzewski 17, 21, 30–33, 80, 81
 Gruzewski, starosta szlecki (?) 169, 171
 Gruzewski, starosta szpygłowski 80

 Hejnizanka 103
 Heyking 49
 Hoppen 117, 132
 Hoppen, rotmistrz wilkomierski 81–83

 Igielsztrum 125
 Iwanowscy, starościce mińscy 59, 81
 Iwanowski, starościc miński 63, 66
 Iwanowski 30, 72
 Iwnicki 99, 106

 Jadcowski 81
 Jadlewscy 83
 Jakubowscy 37, 40
 Janułowicz Syrus, praedicator a dominicis et curatus traszkunensis ordini minori S.P.N. franciscanes observantis 143
 Jaugiel 146, 148
 Jawgiel 114
 Jawojszowie 24
 Jeleniewski 131, 134
 Jeleńska, kasztelanowa nowogródzka 59
 Jezewska 72
 Juchniewiczowie 82
 Junowiczowie 24
 Jurewiczowie 24

 Kalińscy 82
 Karp 92, 95, 101, 117, 121
 Karp, chorąży powiatu upitskiego 71, 72, 75, 76, 89–94
 Karpowiczowie 91
 Karwowski 30, 32, 34
 Kiełpsza 60, 62
 Kierbedz 50, 51, 55
 Kimbar, pisarz grodzki upitski 52, 54, 56
 Klementowiczowie 83
 Klimkiewicz 131
 Klimontowicz 134
 Kocielowie, podczaszyci smoleńscy 81, 82

- Kognowiscy 71
 Kognowiscy, strażnikowiczowe powiatu starodubowskiego 132, 134
 Kojałłowicz, miecznik piński 81
 Kołyszko 29–31
 Kołyszko Andrzej 33
 Kołyszko Dominik 33
 Kołyszko Michał Lubart, pleban kowarski 34, 145
 Komar 110–113
 Komar Ignacy, sędzia ziemski powiatu wilkomierskiego 109
 Kończą 17, 18, 21, 80, 82
 Kończą, skarbnik powiatu kowieńskiego 134, 169–171
 Kontowt 18, 20
 Kopański 37–40, 42, 45, 52
 Kopański, oboźni starodubowski 49, 54, 56
 Koplewscy 23, 160
 Koplewski 132, 152, 153, 160
 Kordziuk 145
 Korgowtowie 24
 Koryzna, ex sędzia żmudzki 49
 Korzeniewski 100
 Kosciałkowski 40, 43
 Kosciałkowski, starosta czotyński 63
 Kossakowscy 24
 Kossakowski 117, 118, 135, 151, 152, 169
 Kossakowski, biskup inflantski 135, 172
 Kossakowski Antoni, chorąży powiatu kowieńskiego 169–171
 Kossakowski, kastelan 136, 171
 Kossakowski, sędzia ziemski powiatu kowieńskiego 171
 Kossowski 153, 158, 159
 Koszyński 124
 Kozakowscy 82, 132
 Kozakowski 82, 98, 100, 105, 133, 134
 Kozakowski, sędzia ziemski kowieński 131, 134
 Kulesza 153
 Kulesza, czesznik ziemi upitskiej 83
 Kulikowski 30
 Kuncewicz 29
 Kunicki, starosta malatski 172
 Kuszelewscy 50, 51
 Kuszelewski 33, 39, 67, 80, 117, 141, 142
 Kuszelewski, mostowy upitski 79, 82
 Kuszelewski, sędzia grodzki powiatu wilkomierskiego 59–63, 66, 67
 Kuszelewski, sędzia ziemski prezes wilkomierski 64
 Lachnicki 67
 Lachnicki, skarbnik wilkomierski 63, 69
 Lacki, pólkownik województwa trockiego 79, 81, 83, 85, 86, 132
 Legowicz 114, 145–148
 Legowicz Hieronim, chorąży petyhorski 110
 Leparski 89
 Lugaļa 80, 99
 Lukiański 97
 Łoyba 59
 Łukazyński Cyprian, proboszcz kurklewski 46
 Łukiański 122, 127
 Łukiański, sędzia grodzki powiatu upitskiego 113, 163
 Mackiewicz 82
 Mackiewiczowie 82
 Malicscy 139
 Marfeld, strażnikowicz wilkomierski 60
 Mączyński 30
 Maģin 131, 133, 134
 Mąkiewicz 132, 133
 Małwiłło 146
 Medeksza 118, 127, 133, 135, 173
 Medeksza, stolnik powiatu kowieńskiego 169, 170, 171
 Medekszowie 24
 Mejer 23, 25, 26, 117, 118
 Merfelt 142
 Micewicz 146
 Micewicz, rotmistrz powiatu upitskiego 89, 90, 92, 95
 Micewiczowie 139, 143
 Michniewicz, sędzia upitski 163
 Mickiewicz 98, 100, 104, 105, 117
 Miejsztowiczowa 123, 124, 126, 127
 Miejsztowiczowa, sędzina powiatu kowieńskiego 169, 171

- Mierzwiński 29, 31
 Mikulicz 29, 38, 39, 42, 43, 131, 133, 134, 152, 160
 Miłaszewicz Benedykt, komendarz pagirski 87
 Miłaszewski 132
 Mingajło 24, 132
 Mingajło, kanonik inflantski, pleban kiejdański 26
 Mingajło Jerzy, pleban opitołocki 76
 Mojgis 139
 Mojgis, budowniczy wiłkomierski 61
 Mojgisowie 30
 Morykoni 121–124, 126
 Morykoni, starosta wiłkomierski 63
 Moszyński 121, 122, 125–127
 Muchowtowa 145
 Munczyński 60
 Musnicki 97–99, 102, 105
 Mydlton 124, 125
- Narewicz 131
 Narkiewicz 29–31
 Naruszewicz, biskup koadiutor smoleński, pisarz wielki W. Ks. Litt., sekretarz Rady Nieustającej 69
 Niekraszewiczowie 83
 Norwiłło Maciej, ksiądz 161
 Nowicki, koniuszy wiłkomierski 90, 91, 95
 Nowodworski 117
 Nowomiejski 133
 Nowomiejski, sędzia Trybunału głównego W. Ks. Litt. 132
 Nowomiejski, strażnik 134
- Ogińscy 81, 84–86, 134
 Ogińscy, starostowie dorsuniski 79–81
 Ogińska 118
 Ogińska, staroscina dorsuniska 101, 164
 Ogiński, hetman wojsk W. Ks. Litt. 65
 Okmiański 131
 Olechnowicz 128
 Ordyniec, rotmistrz wiłkomierski 80, 82–84, 86
 Oskierka 29, 33, 151–155, 157, 160, 163, 164, 166
- Oskierka, pułkownik 163, 166
 Oskierka, starosta bahrymowski 114
- Pankiewicz 66
 Pawłowiczowie 24
 Pietkiewicz 40, 62, 67, 80, 146, 148
 Pietkiewicz, ex podstarosta wiłkomierski 64, 110, 139
 Pietkiewiczowie 83
 Pietrzkiewicz 29, 30, 79, 85, 146, 160
 Pietrzkiewicz, cześnik powiatu wiłkomierskiego 114
 Pietuch 37, 39, 42, 43, 46
 Piotuch 40, 43, 46
 Piskorski, wojski sandomierski 80, 132
 Piszczayła, oberstleutnant wojsk W. Ks. Litt. 59, 61, 67
 Plater 37–40, 42–44, 46, 65, 91, 125
 Plater, generaladjutant JKMcI 64
 Plater, szambelan JKMcI 89–91
 Platerowa 117–119, 122
 Platerowa, staroscina subocka 90, 92–94
 Podolecki 72, 75
 Pomarnacki 153, 159, 160
 Poniatowski, książę 90–92, 95, 121–124, 126, 156
 Poniatowski Stanisław, generał lejtnant wojsk koronnych 52, 53
 Poniatowski, podskarby W. Ks. Litt. 89
 Pożerski 133
 Prozor, sędzia ziemski powiatu kowieńskiego 80, 169–172
 Pruszek 38
 Pruszek Stanisław, podproboszczy oniksztyński 69
 Przygocki 61, 63
 Pundziewicz, pleban remigolski 106
 Puzyna 104
 Puzyna, porucznik jazdy narodowej 89, 90, 92–94
 Puzyna, starosta borkłoński 49, 52, 54, 56, 97
 Puzynina, chorążyna upitska 49–52, 54–56
- Radziwiłł Karol, wojewoda wileński 49, 53
 Radziwiłł, książę 17, 18, 20, 21, 24, 65, 100, 123, 125, 126, 151, 155, 157, 159, 160, 172

- Radziwiłł, wojewoda wileński 41, 61, 63–65, 67, 73, 80, 91, 134
 Radziwiłłowie, książęta 30, 126, 156, 159
 Rajuńcy 83
 Romanowski 132
 Rop, starosta żadejkański 90, 92, 94, 95
 Rosołowicz 133
 Rostkowski 132
 Rowba 29, 31, 33, 154, 160
 Rygmunt 49
 Ryłło Kazimierz, nauk wyzwolonych i filozofii doktor, podproboszcz rogowski 115
 Rzepnik 133
- Savicki 81
 Sawiscy 83
 Siciński, marszałek upitski 53
 Siesicki 29–31, 33, 38, 40, 43, 44
 Siesicki, pisarz ziemski wilkomierski 29, 63, 142
 Skirgayło, książę litewski 67
 Skirgul 139
 Skirjat 142
 Skiryat 139
 Snieszka 133
 Sokolowski 38, 40
 Soroka 118, 152, 153, 157, 158
 Soroka Antoni, pleban dziewiałtowski 21, 145
 Soroki 17–20, 155
 Soroki, kolatory 17
 Stasiewicz 82
 Staszewicz 132
 Staszewski, podkomorzy upitski 50–52, 56
 Staszkievicz 133
 Staszkievicz, szambelan JKMci 91
 Steckiewicz, podproboszcz niemeczyński 69
 Stefanowicz 133
 Steigwiłło 89
 Stoma 151, 154
 Strabekjo 23
 Straszewicz 97–100, 103, 122, 125, 166
 Straszewicz, starosta starodubowski 163
 Straszewicz Marcin, infulat szkódski, proboszcz rogowski 115, 145
 Straszewicz Michał, marszałka powiatu upitskiego 109, 111–114, 140, 143, 164
 Strutyński, generaładjutant JKMci 65
 Surwiłło 134
 Sylwestrowicz Wawrzyniec, kanonik wileński, pleban szatski 137
 Sypniewscy 81
 Syruc, Siruc sędzia ziemski powiatu kowieńskiego 71–73, 75, 76
 Syrwid 29, 37, 40
 Swidrygiel, książę litewski 67
 Szadziewicz 131, 134
 Szadziewiczowie 82
 Szałkowski 17
 Szejbakowie 139, 145
 Szarscy 39, 45
 Szlagier Antoni, kanonik smolenski, pleban szadowski i nowomiejski 57
 Szlagier Tomasz, szambelan JKMci 55
 Szołkowski 118
 Szorc 24
 Szorc, czesznik powiatu kowieńskiego 71, 76
 Szorc, rotmistrz kowieński 134
 Szpinka 30, 122, 145
 Sztaszewicz 133
 Szukszta 23, 26, 97–99, 102–104, 122–124, 163, 164, 166
 Szukszta, pisarz ziemski powiatu upitskiego 163, 170
 Sulc Józef, prałat żmudzki, pleban siesicki 119
 Szumscy, sędzicowie 59, 61
 Szumski 18
 Szuscicka 31
 Szusterowie 81
 Szyling 82
 Szyrwid 142
 Szyszła 123, 125
 Szyszła, stolnik inflantski 89–91, 93
 Szwejkowski 139
 Śwojnicky 97, 99, 100, 103, 106
- Tołoczko 81
 Tołoczkanie 131
 Tomaszewicz 117

- Tomaszewicz, pisarz grodzki wiłkomierski 80
 Towgin Andrzej, pleban troupieński 148
 Towiańscy 82
 Towiański 132, 134
 Truskowski 99, 100, 102, 103, 105
 Truskowski, skarbnik upitski 76
 Turnoff, szambelan JKMci 49, 51, 54
 Tyszka 132
 Tyszka, sędzic czyli rotmistrz wiłkomierski 60
 Tyszkiewicz 29–32, 98, 99, 103, 105, 121, 122, 134
 Tyszkiewicz, kanonik wileński 83, 110, 121, 123, 124, 127, 128
 Tyszkiewicz, kasztelan żmudzki 50–54, 56
 Tyszkiewicz, wojewoda smoleński 64
 Tyszkiewiczowa 146
 Tyszkiewiczowie 41, 155
 Tyszkiewiczowie, starostowe gitańscy 140, 143
 Tyszkiewiczówna 121–123, 127, 128, 146

 Walenta 24
 Waszkiewicz 133
 Waszkiewiczowie 83
 Wądziegolska 24
 Wereszczyński 98, 99, 102, 103, 106, 121–125, 128, 166
 Wereszczyński, sędzic inflantski 89
 Wereszczyński, szambelan 163
 Wereszczyński, starosta powiatu upitskiego 72
 Węcewicz 118
 Węcewicz, rotmistrz wiłkomierski 80
 Węncowicz 132, 133
 Wiercyńscy 142, 145, 146, 148
 Witkowski 24
 Witold, książę litewski 67
 Witort 134
 Wittortowie 83
 Wodka 81
 Woiewodzkie 23
 Wojszwiło 30, 33
 Wojszwiło 31, 139, 142
 Wojszwiło 152, 153
 Wróblewski 146
 Wyrwicz, rotmistrz upitski 82
 Wyrzykowscy 82
 Wyrzykowski, regent podkomorski powiatu wiłkomierskiego 83

 Zabiegło 20, 21
 Zabięło 17, 18, 20, 21, 81–83, 86, 97–99, 122–124, 126, 163, 164
 Zabięło, kasztelan miński 71, 72, 80
 Zabięło Symon, marszałek powiatu kowieńskiego 25, 26, 71, 72, 74, 75, 79–83, 101, 103, 131, 134, 163, 166, 169, 170
 Zabięłowie 23–26
 Zabielski 17, 21, 136
 Zabielski Adam, horodnicz powiatu wiłkomierskiego 134, 169, 170
 Zabielski Józef, kanonik inflantski, dziekan wiłkomierski, proboszcz żejmieński 170, 173
 Zaborski 133
 Zahorski 151–153, 155
 Zawadzki 40
 Zawisza 151, 152, 159
 Zawisza, starosta cimkowski 72–76
 Zawisza, sędzia ziemski powiatu kowieńskiego 71, 72, 76, 170
 Zyberk 123, 124, 146, 151, 153
 Zyberk, wojewoda brzeski litewski 59, 64, 69
 Zyberkowie 41, 160

 Żagiel 37, 39, 41–43, 45, 46
 Żągłowie 45
 Żagałowiczowie 83
 Żebrowscy 24
 Żeromski, porucznik kowieński 79
 Żoromski, porucznik kowieński 79
 Żyromski 29–31, 33

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Rodyklė sudaryta nurodant atskiruosius publikacijos puslapius su ženklų *, o ne ištinę *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščio* tomo puslapių numeraciją.

- Abela, rzeka, par. kiejdańska 25, 26
Abela, rzeka, par. pogirska 84–87
Abela, ruczaj, par. remigolska 102
Abela, rzeka, par. siesicka 84
Abela, rzeczka, par. szatska 135, 136
Abele, jezioro, par. wiłkomierska 156
Abele, wieś, par. wiłkomierska 151
Abramiszi, wioska, par. onikszyńska 59
Adyklis, zaścianek, par. pómpiańska 89
Akuńce, wioska, par. remigolska 104
Ałkupis, ruczaj, par. opitołocka 74, 75
Ałukiany, folwark, par. troupieńska 145
Ałukiany, wioska, par. troupieńska 145
Amprudzie, wioska, par. remigolska 97, 105
Androniszki, karczma, par. onikszyńska 59
Androniszki, wieś, par. onikszyńska 59, 67–69
Aniuny, wioska, par. onikszyńska 59
Antejeziory, mieszkanie w puszcze, par. traszkuńska 139
Antokole, wioska, par. kurklewska 37
Antolepty, miasteczko 68
Antowile, folwark, par. traszkuńska 139
Apteka, ruczaj, par. wodakłańska 166
Armakszna, rzeczka, par. kowarska 160
Armona, rzeczka, par. dziewiałtowska 19–21
Atkacze, wioska, par. dziewiałtowska 17, 19, 21
Augustzki, par. kurklewska 37
Auryliszki, par. pómpiańska 89
Ażubole, wioska, par. onikszyńska 59

Bajbaki, karczma, par. nowomiejska 56
Bajbaki, wieś, par. nowomiejska 49
Balciunas, zaścianek, par. pómpiańska 89
Bałuszki, wieś, par. pómpiańska 89, 95
Baniany, dwór, par. pómpiańska 89
Barkłojnie, karczma, par. pómpiańska 89
Barkłojnie, wieś, par. pómpiańska 89, 95

Barkunele, wieś, par. pómpiańska 89
Baroniszki, wieś, par. pómpiańska 89
Bartoszuny, wieś, par. nowomiejska 49
Bebryki, wioska, par. pogirska 79
Beczerniki, karczma, par. rogowska 109
Beczerniki, wieś, par. rogowska 109, 112, 114, 143
Beczule alias Pousłowie, dwór, par. pogirska 79
Beczule alias Pousłowie, wioska, par. pogirska 79
Bejnajcie, wieś, par. żejmiańska 169
Bejnarów, wieś, par. smilgowska 57
Belkie, par. wodakłańska 163
Belwie alias Zaścianek, wieś, par. wiłkomierska 151
Bernatany, karczma, par. staroponiewieska 128
Bernatany, wioska, par. staroponiewieska 121
Bernaty, wioska, par. pogirska 79, 85
Bernaty, par. staroponiewieska 121
Bernatyszki, dwór, par. wiłkomierska 151, 158
Bernatyszki, wieś, par. wiłkomierska 151, 158
Berniuny, wieś, par. nowomiejska 49
Betygoła, okolica, par. kowarska 29
Białokowszczyzna, wieś, par. kowarska 29, 33
Białozorów, dwór, par. remigolska 97
Białozoryszki, dwór, par. siesicka 117, 119
Biczany, wioska, par. onikszyńska 59
Bikuny, wioska, par. onikszyńska 59
Biluszki, par. szatska 131
Bimby, wioska, par. kurklewska 37, 45
Bimuny, wieś, par. wiłkomierska 151, 159
Biory, wieś, par. wiłkomierska 151
Birucie, wieś, par. nowomiejska 49
Birzety, dwór, par. nowomiejska 49

- Biržety, folwark, par. nowomiejska 54
 Birzule, wieś, par. siesicka 117
 Bitińska puszcza, par. pogirska 84
 Bitliny, wioska, par. pogirska 79
 Bityń, wieś, par. pogirska 85
 Bizdziuny, wieś, par. pómpiańska 89
 Bizrały, dwór, par. pómpiańska 89
 Bładyki, par. szatska 131
 Błazudnie, bagno, par. wilkomierska 157
 Błazudzie, wieś, par. żejmiańska 169
 Błudzie, karczma, par. staroponiewieska 128
 Błudzie, wioska, par. staroponiewieska 121, 128
 Błużgole, dwór, par. remigolska 97
 Bobruńcy, wieś, par. kowarska 29, 33
 Bobtowska parafia 74
 Bohusze, okolica, par. żejmiańska 169
 Bojary, par. rogowska 109
 Bojaryszki, par. rogowska 109
 Bojaryszki, wieś, par. szatska 131
 Bojaryszki, wieś, par. staroponiewieska 121
 Bokony, folwark, par. pogirska 79
 Bokony, wioska, par. pogirska 79
 Bokońska karczemka, par. pogirska 85
 Bolnicka parafia 41, 44
 Bolniki, miasteczko 44, 65, 68
 Bolniki, starostwo 64
 Bołele, dwór, par. troupieńska 145
 Bołele, wioska, par. troupieńska 145
 Borejsze, wioska, par. pogirska 79, 86
 Borejszy, okolica, par. siesicka 117
 Borkłajnie, dwór, par. remigolska 97
 Borkłajnie, starostwo, par. remigolska 97
 Borkłajnie, wioska, par. remigolska 104
 Borowiki, wieś, par. siesicka 117
 Borowiki, par. wilkomierska 151
 Borowszczyzna, par. dziewiałtowska 17, 21
 Bortkuny, wieś, par. remigolska 97
 Bortkuszki, par. dziewiałtowska 17, 21
 Botele, bagno, par. rogowska 114
 Botele, wieś, par. rogowska 114
 Botele, wioska, par. troupieńska 148
 Bowble alias Zaścianek, wieś, par. wilkomierska 151
 Bredzierejstas, zaścianek, par. kurkiewska 37, 44
 Bubinizski, wieś, par. wilkomierska 151
 Buble, wioska, par. kiejdańska 23
 Bublele, wioska, par. kiejdańska 23
 Buczany, wioska, par. opitołocka 71
 Bucze, wieś, par. nowomiejska 49
 Budragajdis, jezioro, par. kurkiewska 42
 Budrańce, wieś, par. rogowska 109
 Budre, wieś, par. kowarska 29
 Budryszki, dom jeden, par. żejmiańska 169
 Bugieniszki, dwór, par. kowarska 29
 Bukańcy, wieś, par. siesicka 117
 Burbiszki, dwory (2), par. oniksztyńska 59
 Burbiszki, młyn, par. oniksztyńska 67
 Burbiszki, staw, par. oniksztyńska 66
 Burbiszki, wioska, par. oniksztyńska 59
 Bureszki, dwór, par. remigolska 105
 Burnejkie, par. kurkiewska 37, 42
 Burnie, okolica, par. żejmiańska 169
 Butejkie, wioska, par. kurkiewska 37
 Buteny, wioska, par. wodaklańska 163
 Buzy, wieś, par. wilkomierska 151
 Byczki, wioska, par. opitołocka 71, 75, 76
 Cegelnia, par. pómpiańska 89
 Cegelnia Taluńska, par. pómpiańska 89
 Ciobras, zaścianek, par. pómpiańska 89
 Ciuńkie, wioska, par. kiejdańska 23
 Chorążyszki, wioska, par. staroponiewieska 127
 Chwiedory, par. troupieńska 145
 Czebaturyszki, wieś, par. wilkomierska 151, 160
 Czekańce, wioska, par. oniksztyńska 59
 Czerelle, wioska, par. pogirska 79
 Czerpina, karczma, par. kowarska 29
 Czesañcy, wieś, par. siesicka 117
 Czury, wieś, par. nowomiejska 49
 Czyple, wieś, par. remigolska 97
 Daczany, wieś, par. kowarska 34
 Dagiany, wieś, par. nowomiejska 49
 Dajuny, folwark, par. żmujdecka 37
 Dajuny, wieś, par. żmujdecka 37
 Damiany, folwark, par. staroponiewieska 126
 Daniuny, wieś, par. remigolska 97

- Dargiany, wieś, par. nowomiejska 49
 Darguże, wioska, par. pogirska 79
 Darguże, wieś, par. żejmiańska 169
 Datnowska parafia 73
 Datnów, miasteczko, par. datnowska 73, 76
 Datuny, wioska, par. wodaklańska 163
 Daukajnie, wieś, par. kiejdańska 23, 26
 Dawidańce, okolica, par. szatska 131
 Dawidziszki, par. dziewiałtowska 17, 21
 Dawkniuny, par. nowomiejska 49
 Dąkniszki, par. staroponiewieska 121
 Debejki, filia wizuńska 64
 Debejkuny, karczma, par. wodaklańska 166
 Debejkuny, wioska, par. wodaklańska 163, 166
 Debuży, folwark, par. onikszyńska 59
 Degiańce, wioska, par. troupieńska 145, 148
 Degianie, par. wodaklańska 163
 Degucie, wieś, par. żejmiańska 169
 Dejnje, folwark, par. pogirska 79
 Dewenie, wioska, par. onikszyńska 59
 Doba, stawek, par. kurklewska 43
 Dobramyśl, wieś, par. siesicka 117
 Dobuże, dwór, par. kowarska 34
 Dobuży, dwory (2), par. kowarska 29
 Dobuży, wioski (2), par. kowarska 29
 Dogielle alias Mowle, okolica, par. pogirska 79
 Domątany, wioska, par. wodaklańska 163, 166
 Dombliuny, wieś, par. pómpiańska 90
 Domejkie, wieś, par. kowarska 29
 Domontany, wioska, źr. Domątany
 Domontyszki, dwór, par. siesicka 117
 Doubuny, wioska, par. remigolska 104
 Dowbóry, zaścianek (?), par. remigolska 97
 Dowgińce, wieś, par. kowarska 29
 Dowginie, wieś, par. kowarska 34
 Dowmiany, par. staroponiewieska 121
 Dowmunty, okolica, par. kowarska 29
 Dowmunty, wioska, par. kowarska 34
 Drabiszki, folwark, par. szatska 131
 Drabuszyszki, dwór, par. żejmiańska 169
 Draśejkany, wieś, par. nowomiejska 49
 Drobisze, okolica, par. onikszyńska 59
 Druja, miasteczko 68
 Dubie, błoto, par. rogowska 111, 112
 Duby, wioska, par. staroponiewieska 121
 Duczmaniszki, zaścianek, par. pómpiańska 90
 Dudańce, wieś, par. remigolska 97
 Dudiszki, karczma, par. pómpiańska 90
 Dukseina, ruczaj, par. wilkomierska 158, 159
 Dukszcina, ruczaj, par. wilkomierska 158
 Duksztyna, karczma, par. wilkomierska 158
 Dwarczniki, wioska, par. kiejdańska 23
 Dworaliszki, par. pómpiańska 89
 Dworaliszki, wieś, par. pómpiańska 89, 95
 Dworańce, par. onikszyńska 60
 Dworele, wieś, par. kowarska 29
 Dydany, dom jeden, par. żejmiańska 169
 Dydzinliszki, wioska, par. onikszyńska 60
 Dylgie, wioska, par. kiejdańska 23
 Dymyszyszki, par. dziewiałtowska 17, 21
 Dyneburg, miasto 65, 68
 Dyrże, par. dziewiałtowska 17, 21
 Działzukiszki, dwór, par. kurklewska 37, 46
 Działzukiszki, wieś, par. kurklewska 37, 39, 46
 Działzukiszkie łąki, par. kurklewska 46
 Dziewiałtów, dwór, par. dziewiałtowska 17, 21
 Dziewiałtów, karczma, par. dziewiałtowska 21
 Dziewiałtów, wieś, par. dziewiałtowska 17–19, 118, 155, 158
 Dziewiałtowe, folwark, par. dziewiałtowska 17
 Dziewiałtówek, par. dziewiałtowska 17, 21
 Dziewiałtówek, karczma, par. dziewiałtowska 21
 Dziewiałtowska parafia 17, 19–21, 118, 155, 157
 Dziugajle, wieś, par. remigolska 97, 104
 Dziugajły, wioska, par. opitołocka 71
 Dziugi, wioska, par. kurklewska 37
 Ejgale, wioska, par. kiejdańska 23
 Ejgule, wioska, par. opitołocka 71
 Ejdrygany, okolica, par. troupieńska 145

- Ejtekańce, wieś, par. dziewiałtowska 17, 21
 Ejtykańce, wieś, źr. Ejtekańce
 Ejwiły, par. szatska 131
 Elma, rzeczka, par. onikszyńska 67
 Elminiki, folwark, par. onikszyńska 60
 Elminiki, wioska, par. onikszyńska 60
 Elmiszki, folwark, par. onikszyńska 60
 Elmiszkie, jezioro, par. onikszyńska 66
 Elyszki, wioska, par. opitołocka 71
 Eszerinis, jezioro, par. kurklewska 42
 Ewaniszki, dwór, par. szatska 131
- Ferdynandów, źr. Swirny
 Franciszków, zaścianek, par. pómpiańska 90
- Gabryaliszki, folwark, par. żejmiańska 169, 173
 Gabryeliszki, okolica, par. kurklewska 37
 Gabuły, wieś, par. remigolska 97
 Gaj, zaścianek, par. pómpiańska 90, 94
 Gajsy, zaścianek, par. remigolska 98
 Gajwiańce, wieś, par. wiłkomierska 151
 Gajżuny, królewsczyzna, par. szatska 131
 Gałajcy, wieś, par. siesicka 117
 Garbiańce, wieś, par. kowarska 29
 Garnie, wieś, par. wiłkomierska 151, 158
 Garniszki, królewsczyzna, par. szatska 131
 Gawsze, par. staroponiewieska 121
 Gieczarny, okolica, par. onikszyńska 68
 Giecze, wieś, par. żejmiańska 69
 Giedgowdy, okolica, par. żejmiańska 169
 Giedrojcie, miasteczko 68, 140
 Giegużyn, dwór, par. pómpiańska 90, 94
 Giegużyński staw, par. pómpiańska 93
 Giełaze, wieś, źr. Giłaze
- Giełuzie, wieś, par. kowarska 29
 Gienañce, wieś, par. wiłkomierska 151
 Gierdwiły, wieś, par. szatska 131
 Gile, wioska, par. onikszyńska 60
 Giłaze, wioska, par. wodakłańska 163, 166
 Ginejtyny, wioska, par. wodakłańska 163, 166
 Giriany, dwór, par. remigolska 97
 Girmiowo, ruczajek, par. kurklewska 45
 Girstejki, wieś, par. remigolska 97
 Gitańcy, wieś, par. rogowska 109
 Glińciszki 65, 68
- Glabowskie, wieś, par. remigolska 97
 Głowsze, wieś, par. szatska 131
 Golkontyszki, wioska, par. opitołocka 71, 76
 Gorskiele, wieś, par. traszkuńska 142
 Gostany, par. nowomiejska 49, 55
 Graża, rzeczka, par. onikszyńska 66
 Greżańska puszcza, par. onikszyńska 67
 Greżany, dwór, par. onikszyńska 60
 Greżany, jezioro, par. onikszyńska 66
 Grotele, folwarek, par. siesicka 117
 Grumbiny, wioska, par. onikszyńska 60
 Grusiały, folwark, par. wiłkomierska 152
 Grusiały, wioseczka, par. wiłkomierska 152
 Gruzy, wieś, par. siesicka 117
 Grygale, wieś, par. remigolska 97
 Gryniszki, wioska, par. pogirska 79, 86
 Gryniuny, wieś, par. remigolska 97
 Grzyżyki, wieś, par. dziewiałtowska 17, 21
 Gudańce, okolica, par. kurklewska 37, 45
 Gudele, wieś, par. remigolska 97
 Gudele, wioska, par. pogirska 80
 Gudelskie jezioro, par. remigolska 101
 Gulbina, jezioro, par. kurklewska 42
 Gumbie, wioska, par. pogirska 80
 Gurskiele, wioska, par. traszkuńska 139
 Gustodele, wieś, par. pómpiańska 90
- Hauryliszki, folwark, par. nowomiejska 49
- Iłgołoukie, wioska, par. staroponiewieska 121
 Istra, rzeka, par. pómpiańska 89–95
 Iszłowże, wieś, par. pogirska 80, 87
 Iszoryszki, folwark, par. nowomiejska 50
- Jackagole, par. rogowska 109
 Jackañce, wieś, par. kurklewska 38
 Jackany, folwark, par. pómpiańska 90
 Jacuny, folwarek, par. żejmiańska 169
 Jacuny, okolica, par. żejmiańska 169
 Jaczuny, wioska, par. pogirska 80
 Jaczuny, wieś, par. rogowska 109
 Jagminy, wioska, par. kiejańska 23
 Jaknie, wioska, par. pogirska 80
 Jakubieliszki, zaścianek, par. kurklewska 38
 Jakubieliszki, par. onikszyńska 60

- Jakubonie, wieś, par. staroponiewieska 121
 Jakuńce, wieś, par. kowarska 29
 Jakutyszki, wieś, par. dziewiałtowska 17, 20, 21
 Jankuny, wieś, par. remigolska 98
 Janopol alias Kugiszki, dwór, par. troupieńska 142, 145, 147
 Janowo, miasteczko 135
 Janusie, wieś, par. wiłkomierska 152
 Januszew, dwór, par. traszkuńska 142
 Januszki, wieś, par. dziewiałtowska 17, 20
 Januszki, wieś, par. pómopiańska 90
 Januszów, dwór, par. kowarska 29, 34
 Jaskajcie, wieś, par. szatska 131
 Jaskildy, wieś, par. remigolska 98, 103
 Jasnogórka, folwarczek, par. staroponiewieska 121
 Jasudy, okolica, par. siesicka 117
 Jaswiliszki, folwark, par. wiłkomierska 152
 Jaswojnie 25, 26
 Jawniszki, wieś, par. szatska 131
 Jawojszany, okolica, par. remigolska 98
 Jawojszany, wieś, par. remigolska 98
 Jawojsze, par. dziewiałtowska 17, 21
 Jawojsze, wioska, par. szatska 131
 Jeryszki, wieś, par. remigolska 106
 Jezeriose, miasteczko 68
 Joczmy, okolica, par. szatska 131
 Joda, ruczaj, par. remigolska 102, 103
 Joda, ruczaj, par. staroponiewieska 126
 Joda, rzeka, par. wodaklańska 165, 166
 Jodejkany, wieś, par. remigolska 98, 105
 Jodkiszki, wioska, par. kiejdańska 23
 Jodupis, ruczaj, par. dziewiałtowska 19
 Jodycz, jezioro, par. wodaklańska 84, 102, 165
 Jodzie, wieś, par. kowarska 30
 Jodzie, wioska, par. remigolska 98
 Jonańce, wieś, par. remigolska 98
 Jonańce, par. skiemiańska 38, 40
 Jonanele alias Kurkle, dwór, par. kurklewska 38, 43, 44
 Jonanele, wieś, par. kurklewska 38
 Josta, rzeka, par. rogowska 111–114
 Josta, rzeka, par. staroponiewieska 126, 127
 Josta, rzeka, par. traszkuńska 112, 141–143
 Jostinis, jezioro, par. traszkuńska 141, 142
 Jostynelis, ruczaj, par. rogowska 112, 113
 Jostynia, folwark, par. rogowska 112
 Jostyniki, folwark, par. rogowska 109, 111–113
 Jostyniki, karczma, par. rogowska 109
 Jostyniki, wieś, par. rogowska 109
 Jotajnie, dwór, par. remigolska 98
 Jotajnie, wieś, par. remigolska 98
 Jotkany, dwór, par. nowomiejska 49
 Jowajszy, par. remigolska 104
 Jucuny, folwerek, par. żejmiańska 169
 Jucuny, okolica, par. żejmiańska 169
 Judynia, młyn, par. kowarska 33
 Judynia, rzeka, par. kowarska, kurklewska 30, 32, 38, 44, 45
 Junańcy, okolica, par. żejmiańska 169
 Junkucie, wieś, par. żejmiańska 169
 Jurgiany, folwark, par. pómopiańska 90
 Jurgiany, wioska, par. pómopiańska 94
 Jurgielańcy, wieś, par. siesicka 117
 Jurkiszki, zaścianek, par. kurklewska 38, 42
 Justyna, bagno, par. troupieńska 147
 Justyna, rzeczka, par. troupieńska 147
 Justyniki, par. troupieńska (?) 143
 Juszajcie, par. remigolska 98
 Juszkańce, wieś, par. szatska 131
 Juszkiška puszcza, par. kowarska 32
 Juszkiški, folwark, par. szatska 132
 Juszkiški, folwark, par. troupieńska 145
 Juszkiški, zaścianek, par. troupieńska 145
 Kabele, par. staroponiewieska 122
 Kaczeniszki, okolica, par. siesicka 117
 Kadrany, wieś, par. wiłkomierska 152, 158
 Kajgole, wieś, par. żejmiańska 170, 173
 Kajnie, par. staroponiewieska 122
 Kakunciszki, par. staroponiewieska 121
 Kałki, par. staroponiewieska 121
 Kałnocie (2), par. traszkuńska 139
 Kałnocie Pierwsze, par. traszkuńska 142
 Kałwiale, par. dziewiałtowska 17, 21
 Kałwiale, par. onikszyńska 60
 Kamięszczyzna, dwór, par. opitołocka 71
 Kanikiszki, zaścianek, par. onikszyńska 60
 Karale, par. wodaklańska 163
 Karaluny, wieś, par. żejmiańska 170

- Karbowszczyzna, wieś, par. nowomiejska 50
- Karpiczki, karczma, par. kowarska 33
- Karpie, folwerek, par. siesicka 117
- Kaspary, wioska, par. staroponiewieska 121
- Kasperyszki, wieś, par. kowarska 29, 33
- Katyny, wieś, par. pómpiańska 90
- Katyny, par. remigolska 98
- Kaukiszki, zaścianek, par. pómpiańska 90
- Kauniuny, zaścianek, par. pómpiańska 90
- Kaupinie, dom jeden, par. żejmeńska 170
- Kawedzie, par. wodaklańska 163
- Kawle, królewsczczyzna, par. szatska 132
- Kawszy, wieś, par. wiłkomierska 152
- Kągajliszki, dwór, par. kowarska 29
- Kejry, wieś, par. nowomiejska 50, 55
- Kibiszki, folwark, par. nowomiejska 50
- Kiedzie, par. staroponiewieska 122
- Kiejdańska parafia 23, 73, 74, 134, 172
- Kiejdany, miasto 19, 25, 26, 53, 54, 56, 73, 76, 134, 135, 156, 172, 173
- Kiemiany, wieś, par. nowomiejska 50
- Kierbłonie, wieś, par. rogowska 109, 113, 114
- Kierbuszyszki, dworek, par. pómpiańska 90
- Kierbuszyszki, wiosieczka, par. pómpiańska 90
- Kiermielańca, par. rogowska 109
- Kieturaki, wioska, par. pogirska 80
- Kiewiańce, wioska, par. pogirska 80
- Kiewlany, okolica 143
- Kindzieliszki, wioska, par. pogirska 80
- Kirdejki, wieś, par. staroponiewieska 122
- Kirdejki, wieś, par. szatska 132
- Kirki, par. oniksztyńska 60
- Kirkuny, par. staroponiewieska 122
- Kirmiszki, wieś, par. szatska 132
- Kirszyn, rzeka, par. nowomiejska 54, 56
- Kiry, wioska, par. staroponiewieska 122
- Kisieliszki, folwark, par. kowarska 29
- Kiszkiele, zaścianek, par. oniksztyńska 60
- Kiwiny, wioska, żr. Orwistów
- Klebany, wioska, par. wodaklańska 166
- Klepsze, par. staroponiewieska 122
- Klikuny, wieś, par. siesicka 117
- Klimiszki, wieś, par. szatska 132
- Klimiszki, zaścianek, par. oniksztyńska 60
- Kliszy, wieś, par. siesicka 117
- Kliweczki, wioska, par. staroponiewieska 121
- Kławany 55
- Klejbuny, wioska, par. troupieńska 145
- Kłobinie, folwark, par. owantska 42
- Knacie, wioska, żr. Knacie
- Knacie, wioska, par. staroponiewieska 121, 128
- Kniawdy, par. staroponiewieska 121
- Koczany, okolica (?), par. szatska 132
- Kodzie, par. staroponiewieska 122
- Kodziupis, ruczaj, par. staroponiewieska 126
- Kolcze, mieszkanie jedno, par. traszkuńska 139, 143
- Kołoduniszki, zaścianek, par. oniksztyńska 60
- Kołupie, wioska, par. kiejdańska 23, 26
- Komiany, wieś, par. szatska 132
- Kondrany, wieś, par. nowomiejska 50
- Końcegole, wieś, par. rogowska 109, 113
- Kończyszki, folwark, par. dziewiałtowska 17, 20, 21
- Kończyszki, wioska, par. dziewiałtowska 21
- Kople, dwory (2), par. szatska 132
- Kople Górne, par. szatska 132
- Kople Średnie, par. szatska 132
- Kople alias Skutele, par. szatska 132
- Korczie, par. traszkuńska 142
- Kordyneryszki, par. szatska 132
- Kotki, wioska, par. kiejdańska 23
- Kotlarce, wioska, par. oniksztyńska 60
- Koupy, wioska, par. pogirska 80, 85
- Kowarsk, dwór, par. kowarska
- Kowarsk, miasteczko 63, 64, 68, 140–142, 146, 148, 155, 158
- Kowarsk, wieś, par. kowarska 29, 32–34, 46, 63
- Kowarska parafia 29, 34, 41, 45, 46, 140, 146, 148, 155
- Kowarski bor, par. kowarska 33
- Kowieńska parafia 74, 148
- Kowno, miasto 19, 25, 26, 32, 46, 68, 73, 74, 101, 135, 140, 156, 158, 172
- Kozaki, wioska, par. opitołocka 71
- Kragiła, rzeka, par. kowarska 33

- Krakinów, miasteczko 51, 53, 55, 56, 73, 75, 101, 105, 134
 Krakinowska parafia 53, 56, 73–75, 101, 102, 134
 Krakszle, zaścianek, par. oniksztyńska 60
 Krawczuny, wieś, par. pómpiańska 90
 Krawiale, wieś, par. remigolska 98
 Krejwie, wieś, par. dziewiałtowska 17, 21
 Krepszczegole, par. oniksztyńska 60
 Kropinia, karczma, par. kowarska 33
 Kropinia, karczma, par. wodaklańska 166
 Kropiny, grobla, par. remigolska 105
 Kroupiany, wieś, par. troupieńska 145, 148
 Kryglany, karczma, par. pómpiańska 90
 Kryglany, wieś, par. pómpiańska 90
 Kryniczyn, miasteczko 92, 94
 Kryniczyńska parafia 92, 95
 Krypcie, okolica, par. żejmiańska 170
 Kryt, jezioro, par. siesicka 119
 Krytyża, błoto, par. rogowska 111
 Krzemieńczki, zaścianek, par. szatska 132
 Księstwo Litewskie 33, 74
 Księstwo Żmudzkie 23, 33, 49, 50, 73, 74, 101, 106, 135
 Kucze, wieś, par. remigolska 98
 Kuczki, wieś, par. rogowska 109, 113
 Kuczyski, dwór, par. remigolska 98
 Kudziany, wioska, par. kiejdańska 23
 Kugiszki, źr. Janopol
 Kujany, dwór, par. opitołocka 71
 Kujany, okolica, par. opitołocka 71
 Kulbipole, par. staroponiewieska 122
 Kulikiszki, folwark, par. kurklewska 38
 Kułbagole, wioska, par. staroponiewieska 121
 Kułbie, wioska, par. staroponiewieska 121
 Kumpie, wioska, par. kiejdańska 23
 Kunigiszki, źr. Podwórze
 Kupiszki, miasteczko, par. kupiszka 64, 65, 68
 Kupiszki, starostwo 64
 Kuran, jezioro, par. wilkomierska 152, 153, 156, 159
 Kurant, jezioro, źr. Kuran
 Kurany, folwarki (2), par. wilkomierska 152, 159
 Kurany, karczma, par. wilkomierska 159
 Kurany, wioska, par. pogirska 80, 87
 Kurany, wieś, par. wilkomierska 152, 159
 Kurkla, jezioro, par. kurklewska 42
 Kurkle, dwór, par. kurklewska 38, 42, 43
 Kurkle, dwór, źr. Jonanele
 Kurkle, miasteczko, par. kurklewska 32, 33, 37–39, 41–44, 46, 64, 65, 68, 140–142
 Kurkle, okolica, par. kurklewska 38
 Kurkle Wielkie, dwór, par. kurklewska 38, 42, 46
 Kurklewska parafia 33, 37, 42, 44–46, 64
 Kurkliki, folwark, par. kurklewska 38
 Kurkliki, folwark, par. oniksztyńska 60
 Kurklinczyski, wieś, par. wilkomierska 152, 160
 Kurlandia 68, 125, 158
 Kurmele, par. dziewiałtowska 17
 Kurmele, dwór, par. dziewiałtowska 21
 Kurmiany, par. nowomiejska 50
 Kurpe, ruczajek, par. remigolska 102
 Kurpe, stawek, par. remigolska 102
 Kursze, par. remigolska 98
 Kursze, góra, par. remigolska 98, 103, 104
 Kursze, wioska, par. remigolska 104
 Kurszy, dwór, par. siesicka 117
 Lada, karczma, par. opitołocka 75
 Lale, wioska, par. szatska 132
 Lauda, okolica, par. nowomiejska 50
 Laudanszyski, dom jeden, par. żejmiańska 170
 Lejbiszki, gaj, par. dziewiałtowska 17, 21
 Lejbiszki, par. dziewiałtowska 20
 Lejwiszki, okolica, par. opitołocka 71
 Lelkuny, wioska, par. pogirska 80, 86
 Lenarty, okolica, par. remigolska 98
 Leoniszki, karczma, par. rogowska 114
 Leoniszki, wioska, par. troupieńska 148
 Lenogiry, dwór, par. remigolska 98
 Leonpol, dwór, par. dziewiałtowska 17, 21
 Leonpolski gaj, par. dziewiałtowska 20, 21
 Lepie, wieś, par. żejmiańska 170
 Lepsze, karczma, par. staroponiewieska 128
 Lepsze, wioska, par. staroponiewieska 122, 128
 Lesno, par. remigolska 98

- Lewiszki, wieś, par. troupieńska 145
 Liberszki, dwór, par. nowomiejska 50, 55, 56
 Ligpetre, par. staroponiewieska 122
 Likpetry, wioska, par. staroponiewieska 127
 Limany, par. staroponiewieska 122
 Limejkie, karczma, par. rogowska 109
 Limejkie, wieś, par. rogowska 109, 113
 Limin, jezioro, par. wiłkomierska 155
 Liminek, jezioro, par. wiłkomierska 156, 157
 Linkówka, ruczaj, par. opitołocka 75
 Linkówka, ruczaj, par. remigolska 102, 103
 Litwa 41
 Liwiszki, wioska, par. pogirska 80
 Lizele, par. onikszyńska 61
 Luberty, dwór, par. remigolska 98, 103
 Luberty, wieś, par. remigolska 103
 Ludujkie, par. troupieńska 146
 Ludyń, folwark, par. staroponiewieska 122
 Ludyszki, par. onikszyńska 61
 Lutkuny, wieś, par. żejmiańska 170
- Łaba, ruczaj, par. nowomiejska 57
 Łabunów 25, 26
 Łały, karczma, par. opitołocka 76
 Łały, wioska, par. opitołocka 71
 Łanczunów, dwór, par. opitołocka 71, 134
 Łanczunów, filia 134
 Łankiesa, ruczaj, par. żejmiańska 173
 Łańskie, jezioro, par. wiłkomierska 157
 Łany, jezioro, par. wodakłańska 165, 166
 Łany, wieś, par. wodakłańska 163
 Łaszupis, zaścianek, par. kurklewska 39
 Łaukagole, wieś, par. kowarska 30
 Łaukogol, dwór, par. troupieńska 145
 Łaukogol, wieś, par. troupieńska 145
 Łaukogol, wioska, par. pogirska 80
 Łaukuny, wieś, par. wiłkomierska 152
 Ławenna, rzeka, par. onikszyńska 64
 Ławenna, rzeka, par. pómopiańska 89–92, 95
 Ławenna, rzeka, par. staroponiewieska 125, 127, 128
 Ławkogole, zaścianek, par. onikszyńska 61
 Łazowniki, wioska, par. opitołocka 71
 Łojcie, wieś, par. wiłkomierska 152
 Łojgiedze, folwark, par. onikszyńska 61
- Łojgiedze, wieś, par. onikszyńska 61
 Łojtele, wieś, par. wiłkomierska 152, 159
 Łokiany, okolica, par. siesicka 117
 Łomianka, karczma, par. szatska 135
 Łotowa, karczma, par. onikszyńska 61
 Łotowa, młyn, par. onikszyńska 67
 Łotowa, rzeka, par. onikszyńska 67
 Łotowa, staw, par. onikszyńska 66
 Łoukogole, karczma, żr. Pakscie
 Łowkogale, par. wodakłańska 163
 Łowkogoł, okolica, par. szatska 132
 Łowkuny, wieś, par. wiłkomierska 159
 Łubiny, zaścianek, par. wiłkomierska 152
 Łuciuny, wieś, par. żmujdecka 38
 Łukaszyszki, wieś, par. kurklewska 38
 Łukiany, karczma, par. remigolska 105
 Łukiany, okolica, par. remigolska 98, 105
 Łuknie, dwór, par. siesicka 117
 Lwowiszki, par. szatska 132
- Maciuny, wioska, par. troupieńska 145
 Mackańcie, wieś, par. kurklewska 39, 45
 Mackieliszki, wieś, par. kowarska 30
 Maczanie, wioska, par. pogirska 80
 Maczańska puszcza, par. pogirska 84
 Maczany, wieś, par. żejmiańska 170, 173
 Maksnityszki, par. staroponiewieska 122
 Malatska parafia 42
 Malec, bagno, par. opitołocka 74
 Malec, ruczaj, par. opitołocka 76
 Malowanka, karczma, par. remigolska 104
 Maluński staw, par. pómopiańska 93
 Maluny, dwór, par. pómopiańska 90
 Małatyszki, par. staroponiewieska 122
 Małdańce, wieś, par. kowarska 30
 Małuny, wieś, par. staroponiewieska 122
 Marciniszki, dwór, par. żejmiańska 170
 Marciniszki, zaścianek, par. kurklewska 39
 Marjoki, par. remigolska 98, 103
 Markuny, dwór, par. szatska 132
 Masciańce, par. dziewiałtowska 17, 21
 Maskoluny alias Tougałańce, wioska, par. pogirska 80
 Mazele, wieś, par. kowarska 30
 Mażele, par. onikszyńska 61
 Mażenie, wieś, par. staroponiewieska 122

- Mažujkie, wioska, par. wilkomierska 160
 Mażwiltis, jezioro, par. traszkuńska 141
 Medeksze, dwór, par. kiejdańska 23, 26
 Medeksze, wioska, par. kiejdańska 23
 Medyńce, wioska, par. pogirska 81
 Medziuny, wieś, par. remigolska 98
 Mejluny, wieś, par. siesicka 117
 Mejszymy, wioska, par. pogirska 81, 86
 Mekula, ruczaj, par. pogirska 84
 Meleny, wieś, par. pómpiańska 90
 Meszkie, par. wodaklańska 163
 Miaszkucie, wioska, par. pogirska 81
 Micekieme, wieś, par. nowomiejska 50, 54
 Michaliszki, par. remigolska 98
 Michaliszki, dwór, par. remigolska 104
 Michaliszki, dwór, par. wilkomierska 152, 159
 Michaliszki alias Nowosiedzie, wieś, par. wilkomierska 152, 159
 Michajliszki, wieś, par. nowomiejska 50
 Michnajcie, okolica, par. żejmiańska 170
 Michniewiczyszki alias Wodakle, folwark, par. wodaklańska 163
 Michniuny, dwór, par. staroponiewieska (?) 113
 Mickuniszki, wieś, par. kowarska 30, 33
 Mickuniszki, wioska, par. troupieńska 145
 Miedwiedy, wioska, par. opitołocka 71
 Miedziały, dwór, par. kurklewska 39
 Miedziole, wieś, par. oniksztyńska 61
 Mielinki, wioska, par. opitołocka 71
 Miesteliszki, wieś, par. pómpiańska 90
 Mieżyszki, folwark, par. staroponiewieska 127
 Mieżyszki, kaplica, par. staroponiewieska 113, 128
 Mieżyszki, wioska (2), par. staroponiewieska 113, 122, 128
 Migdaliszki, par. oniksztyńska 61
 Mikiańcy, wieś, par. siesicka 117
 Mikieny, wieś, par. wodaklańska 163, 166
 Mikniuny, wieś, par. staroponiewieska 122
 Miłejkiszki, okolica, par. troupieńska 143, 145
 Mileniszki, wioska, par. wodaklańska 163
 Miluny, wieś, par. siesicka 117
 Milżemy, wieś, par. szatska 132
 Miłaszuny, folwark, par. dziewiałtowska 18, 20, 21
 Mimojnie, dwór, par. szatska 132
 Mimojnie, wieś, par. szatska 132
 Mimole, folwark, par. żejmiańska 170
 Mimole, wieś, par. żejmiańska 170
 Minducie, wieś, par. malatska 42
 Miszkińce, par. wodaklańska 163
 Miszkinie, wieś, par. kurklewska 39
 Miszyszki, wieś, par. żejmiańska 170
 Mitianiszki, dwór, par. szatska 13
 Mitki, wieś, par. pómpiańska 91
 Miżupis, ruczaj, par. kiejdańska 25
 Młynek, par. żejmiańska 170
 Mogiańcy, okolica, par. siesicka 117
 Mojgie, okolica, par. kurklewska 39
 Mondejki, par. staroponiewieska 122
 Montejkie, wieś, par. siesicka 117
 Morczy, okolica, par. nowomiejska 50
 Morgagoła, wieś, par. nowomiejska 50, 55
 Morgie, wioska, par. pogirska 80
 Morgowoki, zaścianek, par. pómpiańska 91
 Moryniańce, wieś, par. kowarska 30
 Moszyńki, par. troupieńska 145
 Mowle, okolica, par. pogirska 81, 86
 Mozańcy, wieś, par. siesicka 117
 Możejkany, okolica, par. kowarska 30
 Możejki, wieś, par. wilkomierska 152
 Munducie, wieś, par. siesicka 117
 Murmule, wieś, par. nowomiejska 50
 Musza, rzeka, par. wilkomierska 153, 157, 158, 160
 Mylenyszki, wioska, żr. Mileniszki
 Nacuny, folwark, par. kiejdańska 23, 26
 Naderwa, bagno, par. pogirska 86
 Najniszki, wioska, par. staroponiewieska 123
 Nakanie, karczma 143
 Nakanie, wieś 143
 Namai, wieś, par. wilkomierska 153
 Namiki, wieś, par. wilkomierska 153, 160
 Namszy, wieś, par. nowomiejska 50
 Narbuciszki, folwark, par. szatska 133
 Narbuty, wieś, par. kowarska 30, 34
 Narbuty, par. rogowska 109

- Narmojnie, dwór, par. szatska 133
 Narmojnie, okolica, par. szatska 133
 Narmojnie, par. szatska 133
 Narmojniele, folwark, par. szatska 133
 Nartowty, okolica, par. żejmiańska 170
 Naruszanie, wioska, par. opitołocka 72
 Narutyszki, folwark, par. nowomiejska 51
 Narutyszki, wioska, par. nowomiejska 51
 Naurady, wieś, par. krakinowska 55
 Nawarszany, wieś, par. nowomiejska 50
 Nawkany, wieś, par. nowomiejska 51
 Nawrady, wieś, par. nowomiejska 51
 Nędrinis, bagno, par. remigolska 102, 104
 Nibragole, karczma, par. rogowska 109, 113
 Nibragole, wieś, par. rogowska 109, 113
 Nidoki 32, 33
 Niekraszys, wioska, par. staroponiewieska 123
 Niemaniuńce, wioska, par. pogirska 81, 85
 Niemen, rzeka 25, 73, 74, 156, 172
 Nieprowescie, wieś, par. wilkomierska 152, 160
 Niewiaża, jezioro, par. kurklewska, nowomiejska 37, 42, 50
 Niewiaża, rzeka 23, 25, 26, 33, 38, 52–56, 74–76, 93, 101, 111–114, 125–128, 135, 141, 142, 147, 148, 156, 172
 Niewiaża, rzeczka, par. kurklewska 42
 Niewieźniki, dwory (3), par. nowomiejska 50, 51, 54, 55
 Niukacze, par. dziewiałtowska 18, 21
 Norańce, wioska, par. onikszyńska 61
 Norownikiszki, wieś, par. żejmiańska 170
 Nowe Miasto, dwór, par. nowomiejska 49, 100
 Nowe Miasto, miasto 49, 52–57, 105, 128
 Nowe Osady, wieś, par. nowomiejska 51
 Nowgoła, folwark, par. nowomiejska 51
 Nowgoła, wieś, par. nowomiejska 51, 55
 Nowiaski, wieś, par. szatska 133
 Nowiki, par. dziewiałtowska 18, 21
 Nowiki, wioska, par. pogirska 81, 85
 Nowiki, par. staroponiewieska 122
 Nowomiejska parafia 49, 52, 55–57, 100, 128
 Nowosady, par. remigolska 105
 Nowosady (2), par. remigolska 98, 99
 Nowosady, karczma, par. rogowska 109, 113
 Nowosady, wieś, par. remigolska 105
 Nowosady, wieś, par. rogowska 109, 113
 Nowosady, wioska, par. pogirska 81
 Nowosady, wieś, par. staroponiewieska 122
 Nowosady, wieś, par. wodaklańska 164
 Nowosiedzie, źr. Michaliszki
 Nowotrzeby, folwark, par. kurklewska 39, 46
 Nowy Dwór, par. nowomiejska 51
 Nowy Poniewież, klucz, par. staroponiewieska 52
 Nurkany, par. pómpiańska 95
 Nurkany, dwór, par. pómpiańska 91
 Nurkany, karczma, par. pómpiańska 91
 Nurkany, wioska, par. pómpiańska 91
 Obolniki 140
 Okajnie, królewsczyzna, par. szatska 133
 Okle, karczma, par. żejmiańska 173
 Okle, okolica, par. żejmiańska 170
 Okle, wieś, par. żejmiańska 170
 Okmiany, wieś, par. żejmiańska 26, 173
 Oksy, par. staroponiewieska 123
 Ołata, ruczaj, par. staroponiewieska 126
 Ołonety, dwór, par. wodaklańska 164, 165
 Ołonety, wioska, par. wodaklańska 165, 166
 Ołubiciszki, wieś, par. kowska 30
 Omeja, ruczaj, par. opitołocka 74
 Onikszy, miasto 31–33, 45, 59, 61, 65, 67, 140, 142, 146, 148
 Onykszytna, rzeczka, źr. Onykszytna
 Onikszytna, rzeczka, par. onikszytna 65–67
 Onikszytna parafia 33, 41, 45, 59, 63–65, 68, 69, 139, 140, 146, 148
 Onikszytnski folwark, par. onikszytna 61
 Onikszytnski stawek, par. onikszytna 66
 Opitołocka parafia 71, 72, 74–76, 101
 Opitołoki, dwór, par. opitołocka 72
 Opitołoki, wieś, par. opitołocka 26, 72, 74, 76, 101, 105, 134
 Oraj, ruczaj, par. pogirska 86
 Ornista, rzeczka, par. pogirska 84
 Orodzie, folwark, par. żejmiańska 170
 Orwistów, par. kiejdańska 26
 Orwistów, dwór, par. kiejdańska 23

- Orwistów, folwark, par. kiejdańska 23
 Orwistów alias Kiwiny, wioska, par. kiejdańska 23
 Oszkiecie, wioska, par. remigolska 99, 104
 Owanty, miasteczko, par. owantska 42, 46, 68
 Owantska parafia 41, 42
 Ozele, wioska, par. staroponiewieska 123
 Ozele, wioseczka, par. szatska 133
- Pabaliszki, wieś, par. nowomiejska 51
 Padziuny, wieś, par. pómpiańska 91
 Pagruna, bagno, par. rogowska 111
 Pagruna, hać, par. rogowska 114
 Pagrundis, jezioro, par. kurklewska 42
 Pagruzis, jezioro, par. kurklewska 42
 Pagurek, las, par. kurklewska 43
 Pakalnie, par. dziewiałtowska 18, 21
 Pakalniszki, wieś, par. nowomiejska 51
 Pakalniszki, wioska, par. opitołocka 72, 76
 Pakalniszki, par. staroponiewieska 123
 Pakscie alias Łoukogola, karczma, par. pogirska 86
 Pakscie, wioska, par. pogirska 86
 Pakscie, wioska, par. szatska 133
 Pakszcie, wioska, par. pogirska 81
 Paluki, wieś, par. pómpiańska 91
 Paluniszki, par. staroponiewieska 123, 127
 Papurwie, wieś, par. szatska 133
 Papuży, wieś, par. nowomiejska 51, 56
 Pastroki, par. traszkuńska 139, 142
 Paszkany, wieś, par. nowomiejska 51, 55
 Paszyle, karczma, par. kurklewska 44
 Paszyle, wioska, par. kurklewska 44
 Pauzole, wieś, par. dziewiałtowska 18, 21
 Pauzole, wieś, par. wilkomierska 153, 160
 Pawiłów, wieś, par. remigolska 99
 Pawluki, wioska, par. szatska 133
 Pawłoskie, wieś, par. nowomiejska 51
 Pawłowszczyzna, wieś, par. nowomiejska 51
 Pażaganie, par. staroponiewieska 124
 Pejkswy, wioska, par. opitołocka 72
 Pełednogi, wioska, par. kiejdańska 24
 Pelisze, dwór, par. oniksztyńska 62
 Pelisze, dwór 143
 Pesle, okolica, par. pogirska 81
 Pesliszki, zaścianek, par. oniksztyńska 61
- Petkuny, karczma, par. opitołocka 76
 Petluny, wioska, par. opitołocka 72
 Petrańcy, wieś, par. siesicka 118
 Petruseniszki, folwark, par. kurklewska 39
 Piazdie, okolica, par. kiejdańska 24
 Pieczule, wioska, par. oniksztyńska 62
 Pienia, rzeka, par. kowarska 32–34
 Pieniańka, rzeczka, par. oniksztyńska 66, 67
 Pieniańki, par. kowarska 30
 Pieniańki, par. oniksztyńska 62
 Pieniańskiego starostwa dwór, par. oniksztyńska 62
 Pieniański młyn, par. oniksztyńska 67
 Pieniański staw, par. oniksztyńska 66
 Pieniany, dwór, par. kowarska 30
 Pietrajcie, wieś, par. szatska 133
 Pietraszuny, okolica, par. żemniańska 170, 173
 Piktagole, wieś, par. kowarska 30
 Piktagole, wieś, par. oniksztyńska 61
 Pilakolnie, jezioro, par. szatska 136
 Pilwin, jezioro, par. pogirska 84
 Pilwin, jezioro, par. wodolańska 102, 165
 Pilwiszki, wieś, par. kurklewska 39
 Piłakalnis, góra, par. troupieńska 147
 Pirkliniszki, zaścianek, par. wilkomierska 153
 Piwesa, rzeka, par. pómpiańska 90–95
 Plebańce, wioska, par. remigolska 99, 104
 Plikszakolnie, wieś, par. remigolska 99
 Plinbała, błoto, par. pómpiańska 93
 Plupie, par. opitołocka 72
 Płaczowa, bagno, par. wilkomierska 156, 157
 Płaczewo, błoto, par. dziewiałtowska 19
 Płaczewo, błoto, par. siesicka 119
 Płankie, okolica, par. pogirska 81
 Płokście, okolica, par. szatska 133
 Płukie, wioska, par. staroponiewieska 123, 128
 Poabbel, dwór, par. pogirska 81, 85
 Pobale, par. remigolska 99
 Pobojska parafia 19
 Podagie, wioska, par. opitołocka 72
 Podbrzezcie, miasteczko 65, 68, 141
 Podbrzezcie, par. remigolska 99
 Poddobile, wieś, par. siesicka 118
 Podgaje, karczma, par. oniksztyńska 62, 69, 142

- Podszcie, dwory (2), par. szatska 133
 Podware, wieś, par. remigolska 99
 Podworniki, par. oniksztyńska 62
 Podworniki, wieś, par. siesicka 118
 Podwórze alias Kunigiszki, zaścianki, par. wilkomierska 153
 Podzie, wioska, par. oniksztyńska 62
 Pogiepole, dwór, par. staroponiewieska 123
 Pogitupie, okolica, par. remigolska 99, 105
 Pogirelle, dwór, par. pogirska 81, 84
 Pogirska parafia 74, 79, 83, 85–87, 101, 134, 164
 Pogiry, miasteczko, par. pogirska 79, 84, 85, 101, 104, 118, 119, 134, 164, 165
 Pograżele, okolica, par. oniksztyńska 62
 Pograżele, rzeczka, par. oniksztyńska 66
 Pograżele, staw, par. oniksztyńska 66
 Poguyry, wioska, par. pogirska 81, 87
 Poieziory, par. staroponiewieska 123
 Poistrze, dwór, par. pómopiańska 91, 95
 Poistrze, karczma, par. pómopiańska 91, 95
 Poistrze, wioska, par. pómopiańska 91
 Pojezierce, jezioro, par. oniksztyńska 66
 Pojezierce, wieś, par. pómopiańska 91
 Pojodzie, folwark, par. staroponiewieska 124
 Pojodzie, wieś, par. staroponiewieska 143
 Pojostynie, jezioro, par. traszkuńska 139
 Pojostynie, wioseczka, par. traszkuńska 139
 Pojoście, folwark, par. rogowska 109, 112, 113
 Pojoście, folwark, par. staroponiewieska 126, 127
 Pojoście (2), par. staroponiewieska 123
 Pokawsze, wieś, par. pómopiańska 91
 Pokirszynie, wieś, par. nowomiejska 51
 Pokodziupie, wioska, par. staroponiewieska 123, 128
 Pokolnie alias Powyrińcie, okolica, par. kurklewska 40
 Polepie, wieś, par. kowarska 33
 Poliminek, jezioro, par. wilkomierska 153
 Poliminek, zaścianek, par. wilkomierska 153
 Poluniszki, folwark, par. staroponiewieska 126
 Połajdzie, zaścianek, par. pómopiańska 91
 Połankiesie, okolica, par. szatska 133
 Poławeń, par. pómopiańska 91
 Poławeń alias Popisze, dworek, par. pómopiańska 91
 Pomarnaciszki, wieś, par. wilkomierska 153
 Pomerliszki, par. staroponiewieska 123
 Pómopiańska parafia 89, 93–95, 125, 128, 129
 Pómopiany, miasto, par. pómopiańska 89, 91, 93, 125, 128
 Pomusze, folwark, par. wilkomierska 153
 Pomusze, dwór, par. kowarska 30
 Pomusze, dwory (4), par. wilkomierska 153
 Ponatery, dwór, par. siesicka 117
 Poniewież, folwark, par. staroponiewieska 123
 Poniewież, miasto sądowe 52–55, 73, 74, 84, 86, 93, 95, 101, 103, 111–113, 123, 125, 126, 128, 135, 140, 141, 147, 156, 164, 165, 172
 Poniewież Stary, folwark, par. staroponiewieska 123
 Poniewież Stary, wieś, par. staroponiewieska 112, 113, 123, 128
 Popielany, okolica, par. kurklewska 39
 Popisze, dworek, żr. Poławeń
 Popiszki, folwark, par. remigolska 99, 105
 Popiszki, wieś, par. remigolska 105
 Popiwesie, karczma, par. pómopiańska 91
 Popiwesie, wsi (2), par. pómopiańska 91
 Popiwesie, zaścianek, par. pómopiańska 91
 Popole, wieś, par. Siesicka 118
 Poprodzie, zaścianek, par. oniksztyńska 62
 Poprogie, okolica, par. kowarska 30
 Porawia, wioska, par. remigolska 99, 104
 Porojście, wieś, par. kowarska 33, 34
 Pory, wieś, par. nowomiejska 51
 Posady, wsie (2), par. siesicka 118
 Posmady, jezioro, par. oniksztyńska 66
 Posmady, par. oniksztyńska 62
 Poswol, miasto 92, 94
 Poswolska parafia 92
 Poszołaty, miasteczko 93, 95, 125, 128
 Poszołotska parafia 93, 95, 125, 128
 Poszyle, wieś, par. dziewiałtowska 18
 Poszyle, wieś, par. remigolska 99
 Poszyle, wieś, par. staroponiewieska 124
 Poszyle, wioseczka, par. kurklewska 40, 44

- Poszyle, zaścianek, par. kurkiewska 40
 Poszylskie jezioro, par. remigolska 101
 Pousłowie, dwór, žr. pogirska 81
 Pousłowie, okolica, žr. Święciegole
 Pousłowie, folwark, par. pogirska 84
 Posułowie, wioska, par. pogirska 81
 Pouzole, folwark, par. owantska 42
 Powaszeci, wieś, par. nowomiejska 56
 Powaszecie, karczma, par. staroponiewieska 127
 Powaszecie, wioska, par. staroponiewieska 123, 126, 127
 Powermienie, dwory (2), par. remigolska 99, 105
 Powiłańce alias Żyzmy, okolica, par. pogirska 81
 Powiryńcie, dwory (3), par. kurkiewska 39, 43, 45, 46
 Powiryńcie, folwark, par. kurkiewska 40, 43
 Powiryńcie, wieś, par. kurkiewska 44
 Powiryńcie, žr. Pokolnie, Wielka Wieś, par. kurkiewska
 Powojcie, wieś, par. kurkiewska 39
 Pożałowajcie, wioska, par. staroponiewieska 123, 128
 Pożerze, okolica, par. szatska 133
 Pożerskie, jezioro, par. szatska 136
 Praniany, wieś, par. nowomiejska 50
 Prejby, wieś, par. pómpiańska 91
 Prejdzie, wioska, par. staroponiewieska 123
 Proczuny, wioska, par. opitołocka 72, 76
 Promusza, ruczaj, par. wilkomierska 153, 159
 Prowidzie, wieś, par. kowarska 30, 33
 Prucze, par. szatska 133
 Prytin, jezioro, par. kurkiewska 42
 Przewoczki, wieś, par. nowomiejska 51, 55, 56
 Przewodzkie, okolica, par. kowarska 30, 160
 Ptakiszki, folwark, par. szatska 133
 Puciłów, wieś, par. rogowska 109, 113
 Puczaliszki, par. dziewiałtowska 18, 21
 Puczany, par. dziewiałtowska 18, 21
 Puczekany, wioska, par. staroponiewieska 123
 Puki, wieś, par. pómpiańska 91
 Pukiene, par. onikszyńska 61
 Pumple, wieś, par. remigolska 99
 Pumpucie, wieś, par. kowarska 30
 Punia, okolica, par. troupieńska 145
 Punkiany, wieś, par. kowarska 30
 Pupławkie, wioska, par. kiejdańska 23
 Pusboczki, wieś, par. troupieńska 145, 148
 Pustagiria, puszcza, par. wilkomierska 157
 Pustelniki, wieś, par. pómpiańska 91, 94
 Puszelizzki, folwark, par. kurkiewska 39, 45
 Puszelizzki, karczma, par. kurkiewska 45
 Puszelizzki, wiosieczka, par. kurkiewska 45
 Puszalodzka parafia, žr. Poszałotska parafia
 Puszołoty, miasteczko, žr. Poszołaty
 Puszylgie, wieś, par. żejmiańska 170
 Puszynas, karczma, par. opitołocka 76
 Putry, dwór, par. remigolska 99
 Pyktagole, karczma, par. kowarska 34
 Raciszki, zaścianek, par. pómpiańska 92
 Raczany, karczma, par. wilkomierska 153
 Raczany, wieś, par. wilkomierska 153, 159
 Raczańce, wieś, par. wilkomierska 159
 Radykany, wieś, par. remigolska 99
 Radziszewska, karczma, par. wilkomierska 158
 Radziuny, par. dziewiałtowska 18, 21
 Radziuny, dwór, par. troupieńska 145
 Radziuny, karczma, par. troupieńska 145
 Radziuny, wieś, par. troupieńska 145
 Rajuny, okolica, par. nowomiejska 51, 56
 Rakiszki, folwark, par. rogowska 110, 112
 Rakiszki, karczma, par. rogowska 110
 Rakiszki, wieś, par. rogowska 110
 Rapszany, zaścianki królewskie, par. kowarska 30, 34
 Rapszany, dwór, par. troupieńska 145
 Rapszany, karczma, par. troupieńska 145, 148
 Rapszany, wieś, par. troupieńska 34, 145, 148
 Raszczugole, wieś, par. kowarska 30
 Raudany, wieś, par. remigolska 99
 Raukszany, wioska, par. remigolska 105
 Rejmejsany, wieś, par. remigolska 99, 103
 Rejmięgoła, miasteczko, žr. Remięgoła
 Rejniuny, wieś, par. siesicka 118
 Rekle, wioska, par. staroponiewieska 124

- Rekutany 143
 Remigolska parafia 53, 56, 73, 83, 85–87, 97,
 102, 104–106, 125, 128, 134, 164, 166
 Remigoła, miasteczko, par. remigolska 53,
 56, 73, 76, 83, 86, 101, 103–105, 125, 128,
 134, 164, 166
 Repeczki, wieś, par. kurklewska 40
 Repengie, wioska, par. opitołocka 72, 75
 Repiengie, wioska, żr. Repengie
 Rodziszewska, karczma, par. kowarska 33
 Rogolszczyzna, dwór, par. onikszyńska 62
 Rogowska parafia 109, 112–115, 125, 127,
 140, 142, 146, 164, 166
 Rogów, dwór, par. rogowska 112
 Rogów, wieś, par. rogowska 109, 111, 114,
 125, 127, 140, 142, 143, 146, 147, 164, 166
 Rogów Mały, dwór, par. rogowska 110, 111,
 113
 Rogów Wielki, dwór, par. rogowska 110
 Romańce, wieś, par. kowarska 30
 Romaszkańce, par. onikszyńska 62
 Rosiejnie, miasto 73, 74
 Rowpis, ruczaj, par. staroponiewieska 126
 Roży, dom jeden, par. żejmiańska 171
 Rubiki, jezioro, par. onikszyńska 65, 66
 Rubiki, wioska, par. onikszyńska 62, 68
 Rucziuny, wieś, par. żejmiańska 170
 Rudekszna, ruczaj, par. pogirska 85, 86
 Rudziany, folwark, par. szatska 133
 Rudziany, okolica, par. szatska 133
 Rudziany, okolica, par. żejmiańska 170
 Rudziany, par. traszkuńska 142
 Rudzie, wioska, par. opitołocka 72, 76
 Rukujży, okolica, par. siesicka 118
 Runejkie, wioska, par. pogirska 81, 85, 87
 Ruple, wioska, par. szatska 133
 Ruryszki, par. dziewiałtowska 18, 21
 Rychliki, wieś, par. kowarska 30, 33
 Rychliszki, karczma, par. pogirska 82, 86
 Rychliszki, wioska, par. pogirska 85, 86
 Ryga, miasto 32, 65, 68, 94, 128, 159
 Rymkuny, folwark, par. pómpiańska 92
 Rymkuny, karczma, par. pómpiańska 92
 Rymkuny, wioska, par. pómpiańska 92, 95
 Rymyszki, nowe osady, par. nowomiejska 51
 Ryngialis, ruczajek, par. kurklewska 45
 Ryngialis, stawek, par. kurklewska 43
 Sabaluny, zaścianek, par. onikszyńska 62
 Sadzie, par. wodaklańska 164
 Sagajliszki, par. szatska 134
 Salecie, par. dziewiałtowska 18, 19, 21
 Sarajście, par. dziewiałtowska 18, 19, 21
 Sarguny, wieś, par. kurklewska 40
 Sawiaszki, par. staroponiewieska 124
 Sawiciszki, folwark, par. staroponiewies-
 ka 126, 127
 Sąsiana, rzeczka, par. kowarska 33, 34
 Sążyła, ruczaj, par. staroponiewieska 126
 Sedejki, wieś, par. onikszyńska 62
 Serafiniszki, folwark, par. szatska 134
 Serejkany, wieś, par. pómpiańska 92
 Sąsana, rzeczka, żr. Sąsiana
 Sidziuny, wieś, par. nowomiejska 51, 55
 Siemieniszki, wieś, par. onikszyńska 62, 67
 Siemieniszkiele, wioska, par. onikszyńs-
 ka 62, 67
 Siesicka parafia 18, 19, 21, 83, 84, 86, 117–
 119, 135, 156, 172
 Siesickie jezioro, par. siesicka 119
 Siesiki, par. siesicka 21, 83, 135, 156, 172
 Siesiki, dwór, par. siesicka 18, 118, 158
 Skabiejki, wieś, par. wilkomierska 154
 Skalumowszczyzna, wieś, par. kurklews-
 ka 40, 44
 Skapiszkiele, wioska, par. onikszyńska 62
 Skiemiańska parafia 37, 38, 40, 41, 46, 64
 Skiemiany, miasteczko 46, 64, 65, 67, 68
 Skierdyki, wieś, par. kiejdańska 24
 Skistorojście, par. dziewiałtowska 18
 Skomoroki, par. troupieńska 146
 Skopiszkiele, wieś, par. kowarska 30
 Skorule, wieś, par. skorulska 140, 172, 173
 Skorulska parafia 172
 Skowrody, altaria, par. troupieńska 146
 Skrockiszki, wioska, par. kiejdańska 24
 Skutele, żr. Kople
 Slikie, królewszczyzna, par. kiejdańska 24
 Sliże, wieś, par. kurklewska 40, 42, 46
 Słobotka, wsi (2), par. opitołocka 72
 Smilgi, par. pómpiańska 92
 Smilgie, karczma, par. rogowska 110

- Smilgie, miasto, par. smilgowska 53
 Smilgiele, wioska, par. pómpiańska 95
 Smilgowska parafia 53, 55, 57
 Sodaliszki, wieś, par. kowarska 30
 Sokiele, wieś, par. remigolska 99, 103
 Sołomieskie błota 93
 Soroczyn, wieś, par. dziewiałtowska 18, 20
 Srubie, par. szatska 134
 Stagię, par. szatska 134
 Stagię, par. szatska 134
 Stakalnis, góra, par. remigolska 102, 103
 Staniany, wieś, par. pómpiańska 92
 Stanikuny, par. staroponiewieska 124
 Staniuny, par. staroponiewieska 124
 Stara, rzeczka, par. dziewiałtowska, 19, 20
 Stara, rzeczka, par. wiłkomierska 153, 157, 158
 Starkiszki, zaścianek, par. kurklewska 40, 42
 Staropole, wieś, par. żejmiańska 171
 Staroponiewieska parafia 56, 93, 95, 101, 110, 113, 121, 123, 127–129
 Staro Poniewież, źr. Stary Poniewież
 Stary Poniewież, folwark 127
 Stary Poniewież, miasto 93, 101, 110, 125
 Stary Poniewież, wioska 128
 Staszajcie, wioska, par. szatska 134
 Staszkuniszki, dwór, par. kowarska 31
 Staszkuniszki, folwark, par. kurklewska 40
 Staszkuniszki, karczma, par. kurklewska 44
 Staszuny, okolica, par. żejmiańska 171
 Stebejkie, wieś, par. pómpiańska 92, 94
 Stebule, folwark, par. kiejdańska 24
 Stefanów, dwór, par. szatska 134
 Stejbiaki, dwór, par. wodaklańska 164
 Stejderyszki, wioska, par. remigolska 99
 Steponańce, okolica, par. remigolska 99
 Stepy, błoto, par. pogirska, par. siesicka 84
 Stetyszki, wioska, par. staroponiewieska 124
 Stimbury, wieś, źr. Stymbury
 Stobrie, wieś, par. opitołocka 72
 Stokańce, wioska, par. traszkuńska 139, 142
 Stokolnis, źr. Stakalnis
 Stołczyszki, folwark, par. nowomiejska 51
 Starkiszki, zaścianek, par. kurklewska 40
 Strebejki, okolica, par. żejmiańska 171
 Strozdy, wieś, par. wiłkomierska 154, 160
 Strzelany, wieś, par. nowomiejska 51, 55, 56
 Stumbre, wieś, par. wodaklańska 164
 Stumiany 143
 Stymbury, wieś, par. dziewiałtowska 18, 20, 21
 Stworzańce, wioska, par. onikszyńska 63
 Subocka parafia 110, 113, 125, 139, 140, 142, 143
 Subocz, miasteczko, par. subocka 110, 113, 125, 127, 140, 143
 Subocz, starostwo, par. subocka 65
 Suknieszki, karczma, par. staroponiewieska 127
 Suknieszki, par. staroponiewieska 124
 Sukuscie, wieś, par. wiłkomierska 154, 160
 Sulewa, rzeczka 135
 Surwiły, par. troupieńska 146
 Surdougie, okolica, par. troupieńska 146, 148
 Surdragie 143
 Surodgoł, okolica, par. pogirska 81, 86, 87
 Surwiliciany, folwark, par. rogowska 110
 Surwiliska parafia 73
 Surwiliszki, miasteczko, par. surwiliska 73
 Sutkuny, par. staroponiewieska 124
 Syntoffty, par. onikszyńska 63
 Sypaliszki, wioska, par. opitołocka 72
 Syrutiszki, dwór, par. kurklewska 40
 Świętobrość, karczma, par. opitołocka 76
 Świętobrość, wieś, par. opitołocka 72, 76
 Święciegole alias Pouślowie, okolica, par. pogirska 82
 Swirny, par. kowarska 31
 Swirny, dwóry (4), par. kowarska 31
 Swirny, folwark, par. kowarska 31
 Swirny, folwark, par. wiłkomierska 154
 Swirny alias Ferdynandów, par. kowarska 31
 Swirny alias Wysoki Dwór, par. kowarska 31
 Swirpłe, wieś, par. żejmiańska 171
 Swolka, rzeczka, par. pómpiańska 92, 95
 Swółkienie, okolica, par. żejmiańska 171
 Swółkienie, wioska, par. żejmiańska 173

- Sworzany, dwory (2), par. wilkomierska 153
 Szabliski, wieś, par. kowarska 30
 Szadów, miasteczko, par. szadowska 53, 56
 Szadowska parafia 53
 Szakiszki, folwark, par. pómpiańska 92, 95
 Szakiszki, karczma, par. pómpiańska 92
 Szapie, wsi (2), par. rogowska 110
 Szapie, wieś, par. troupieńska 146
 Szatonie, wioska, par. opitołocka 72
 Szatska parafia 73, 83, 118, 131, 137, 172
 Szaty, miasteczko, par. szatska 24–26, 73, 76, 83, 86, 104, 118, 131, 135, 136, 172, 173
 Szaudynia, dwór, par. dziewiałtowska 21
 Szaudynia, folwark, par. dziewiałtowska 18
 Szaudynia, karczma, par. dziewiałtowska 18, 21
 Szaudynia, karczma, par. kurklewska 44
 Szawena, bagno, par. pómpiańska 93
 Szawle, wioska, par. oniksztyńska 63
 Szawy, folwark, par. kowarska 31
 Szemetyski, wieś, par. dziewiałtowska 18, 20
 Szemityski, wieś, par. wilkomierska 153
 Szerle, wieś, par. kowarska 31, 33
 Szerksznis, ruczaj, par. kiejdańska 25
 Szermuta, ruczaj, par. staroponiewieska 126, 127
 Szery, wieś, par. żejmiańska 171
 Szeszki, wieś, par. staroponiewieska 124
 Szeweniańskie jezioro, par. kowarska 32
 Szeweniany, okolica, par. kowarska 31, 32
 Sziowdynia, karczma, par. staroponiewieska 128
 Szleni, wieś, par. wilkomierska 154, 160
 Szlikie, wieś, par. staroponiewieska 124
 Szłakie, par. remigolska 99
 Szłapiała, knieja, par. wilkomierska 159
 Szłapoki, karczma, par. remigolska 105
 Szława, rzeczka, par. oniksztyńska 66, 67
 Szłowiński młyn, par. oniksztyńska 67
 Szłowiński staw, par. oniksztyńska 66
 Szłowiany, dwór, par. oniksztyńska 62
 Szłowiany, wieś, par. oniksztyńska 62
 Szoja, ruczaj, par. nowomiejska 55
 Szółków, dwory (2), par. wilkomierska 153, 154
 Szółków, folwark, par. wilkomierska 159
 Szółków, wieś, par. wilkomierska 154
 Szołny, zaścianki, par. wilkomierska 154
 Szopów, dwór, par. rogowska 114
 Szopów, dwory (2), par. siesicka 118, 119
 Szopów, dwór, par. troupieńska 146, 148
 Szopów, karczma, par. troupieńska 148
 Szopówka, ruczaj, par. siesicka 119
 Szukiany, wieś, par. remigolska 99, 105
 Szukie, okolica, par. żejmiańska 171
 Szuksciszki, wioska, par. troupieńska 148
 Szumara, rzeczka 135
 Szumsze, par. dziewiałtowska 18
 Szunikszta, rzeka, par. kowarska 33
 Szustakiszi, zaścianek, par. kowarska 31
 Szybuny, wioska, par. pogirska 82
 Szyłagole, wioska, par. staroponiewieska 124, 128
 Szyłany, okolica, par. kiejdańska 24
 Szyłajniele, wieś, par. kiejdańska 24
 Szyły, jeziora (2), par. troupieńska 147
 Szyły, wieś, par. troupieńska 146
 Szymkuńskie jezioro, par. siesicka 119
 Szymkuny, wieś, par. siesicka 118
 Szymonańce, okolica, par. pogirska 82
 Szyrwie, wieś, par. żejmiańska 171
 Szwabiszki, dwór, par. owantska 42
 Szwejkowczyszki, wieś, par. wilkomierska 154, 160
 Szwintupis, ruczaj, par. dziewiałtowska 19, 21
 Szwojniki, dwór, par. nowomiejska 55
 Szwojniki, folwark, par. nowomiejska 51
 Szwojniki, wieś, par. nowomiejska 51, 55
 Świadowska parafia 64
 Świadoście, miasteczko, par. świadowska 64, 65
 Święta, rzeka 19, 21, 29, 32–34, 41, 42, 61, 65, 67, 73, 83, 101, 111, 135, 136, 141, 142, 146, 155, 157, 158, 161, 164, 172
 Świętorzec, dwór, par. wilkomierska 154
 Świndupis, ruczaj, źr. Szwintupis
 Talkuny, par. dziewiałtowska 18, 21
 Taluny, par. oniksztyńska 63
 Taluny, wieś, par. wilkomierska 154

- Taniszki, par. staroponiewieska 124
 Tarnagoła, wioska, par. nowomiejska 52, 56
 Taroki, okolica, par. siesicka 118
 Taszluny, wieś, par. troupieńska 146, 148
 Tauczuny, folwark, par. kiejdańska 25
 Taukocie, wieś, par. smilgowska 57
 Tautkuny, wioska, par. staroponiewieska 124
 Tautynia, ruczaj, par. siesicka 119
 Tawczuny, wioska, par. kiejdańska 24
 Tejtiszki, par. staroponiewieska 124
 Teofiliszki, stawek, par. troupieńska 147
 Tołkiany, dwór, par. pómpiańska 92
 Tołkiany, karczma, par. pómpiańska 92
 Tołkiany, wieś, par. pómpiańska 92, 94
 Tołuńce, zaścianek, par. onikszyńska 63
 Tougałańce, wioska, żr. Maskoluny
 Towiany, filia wiłkomierska 32
 Towiany, dwory (2), par. wiłkomierska 114, 154, 160
 Towiany, folwark, par. szatska 134
 Towiany, folwark, par. wiłkomierska 154
 Towiany, okolica (2), par. szatska 134
 Towiany, miasteczko, par. wiłkomierska 114, 160
 Towiany, wieś, par. wiłkomierska 33, 154
 Trakakemie, wieś, par. żejmiańska 171
 Trakini, par. staroponiewieska 124
 Traskunek, wioska, par. traszkuńska 139
 Traskunele, wieś, par. traszkuńska 141
 Traszkuńska parafia 64, 110, 139, 141–143, 146, 148
 Traszkuńska puszcza 34
 Traszkuny, dwór, par. traszkuńska 34
 Traszkuny, miasto 31, 33, 34, 64, 69, 110, 113, 139–143, 146, 148
 Traszkuny alias Władysławów, żr. Traszkuny, miasto
 Traszkuny, dwór, par. traszkuńska 139, 142, 143
 Troki, zaścianek, par. onikszyńska 63
 Trokinie, wieś, par. kurklewska 40, 42
 Trokiszki, wieś, par. nowomiejska 52
 Troupie, folwark, par. troupieńska 146–148
 Troupie, miasteczko 31, 34, 69, 110, 114, 118, 140–142, 147, 156, 159, 164, 166
 Troupie (2), par. troupieńska 146
 Troupieńska parafia 34, 69, 110, 114, 140–142, 145, 147, 148, 156, 164
 Trowpie, żr. Traupie
 Trumpragis, borek, par. rogowska 113
 Trumpragis, brod, par. rogowska 112, 113
 Tułuście, wieś, par. wiłkomierska 160
 Tumagole, wieś, par. rogowska 110, 113
 Tyczkuny, par. staroponiewieska 124
 Tyskuny, wioska, par. opitołocka 72
 Tytejkie, par. rogowska 110
 Uciana, miasto 65
 Unciszki, par. remigolska 100
 Ungure, wieś, par. kowarska 31
 Ungurie, wieś, par. wiłkomierska 154
 Upita, dwory (2), par. nowomiejska 52, 53, 56
 Upita, rzeka, par. nowomiejska 54
 Upita, rzeka, par. remigolska 102–104, 106
 Upnicka parafia 19, 21
 Urwaniszki, zaścianek, par. dziewiałtowska 18
 Urwaniszkie, karczma, par. dziewiałtowska 20
 Ustoie, bagno, par. remigolska 105
 Uszkopie, wioska, par. szatska 134
 Uszpole, miasteczko 68
 Uszpole, starostwo 65
 Uteny, karczma, par. nowomiejska 55
 Użapusie, wieś, par. wiłkomierska 154
 Użłowia, bagno, par. remigolska 101
 Użortele, okolica, par. remigolska 100, 105
 Użorty, dwór, par. remigolska 100, 105
 Użorty, wieś, par. remigolska 100, 105
 Użtoć, bagno, par. remigolska 102
 Użubele, wieś, par. wiłkomierska 155
 Użugaje, wieś, par. wodaklańska 164
 Użukolnie, wieś, par. remigolska 100, 103
 Użułany, wieś, par. wodaklańska 164
 Użuprudzie, karczma, par. rogowska 110, 113
 Użuprudzie, młyn, par. rogowska 113
 Użuprudzie, staw, par. rogowska 111, 112
 Użuprudzie, wieś, par. rogowska 110, 113
 Użupuscie, wioska, par. wiłkomierska 160
 Użurajście, wioska, par. pogirska 82
 Użurojście, wieś, par. rogowska 110

- Užurojė, par. dziewiałtowska 21
 Užurojė, wioska, par. dziewiałtowska 19
 Užurojėcie, gaj, par. dziewiałtowska 20
 Užurojė, folwark, par. dziewiałtowska 18
 Užwolkie, folwark, par. opitołocka 72, 76
 Užwolkie, wieś, par. opitołocka 72, 74

 Wady, wieś, par. wiłkomierska 155, 160
 Wajszkany, wieś, par. siesicka 118
 Waleczki, par. oniksztynska 63
 Wany, wieś, par. wiłkomierska 155
 Warakiszki, zaścianek, par. pómpiańska 92
 Warejki, wieś, par. wiłkomierska 155
 Warkany, wieś, par. nowomiejska 52
 Warnele, wieś, par. kowarska 31
 Waszeta, ruczaj, par. staroponiewieska 126, 127
 Watki, wieś, par. pómpiańska 92
 Wazgiele, wioska, par. oniksztynska 63
 Wejrzagale, wieś, par. wiłkomierska 155
 Welowdzia, karczma, par. kurklewska 45
 Welowdzia, zarosty, par. kurklewska 45
 Welże, wioska, par. staroponiewieska 124, 126
 Werszele, wieś, par. kowarska 31
 Wesołow, folwark, par. kowarska 31
 Weszejki, okolica, par. żejmiańska 171
 Weweryszki, wieś, par. kurklewska 40
 Węclowiszki, karczma, par. staroponiewieska 127
 Węclowiszki, wioska, par. staroponiewieska 124, 127
 Wędziegolska parafia 172
 Wędziegoła, wieś, par. wędziegolska 172, 173
 Węgrów, wieś, par. wiłkomierska 155, 158
 Węgurejście, błoto, par. wiłkomierska 159
 Wibuny, karczma, par. nowomiejska 55
 Wibuny, wieś, par. nowomiejska 52, 55
 Wiciuny, wieś, par. troupieńska 146
 Widugirce, wieś, par. siesicka 118
 Widułowkie, folwark, par. opitołocka 72
 Widułowkie, wioska, par. opitołocka 72
 Widziniszki 65
 Widziszki, filia wiłkomierska 32
 Widziszki, wieś, par. wiłkomierska 68, 140, 155, 158
 Widzy, miasteczko 68
 Wiedziały, dwór, par. kurklewska 45
 Wiejeliszki, par. troupieńska 146
 Wiekagole, wieś, par. remigolska 100
 Wielkie, par. staroponiewieska 125
 Wielka Wieś alias Powiryńcie, par. kurklewska 40
 Wieprze 136, 140
 Wiepsze, filia upnicka 18
 Wiepszowska puszcza, par. dziewiałtowska 19
 Wieżyszki, karczma, par. rogowska 110, 114
 Wigiałowka, dwa domy, par. żejmiańska 171
 Wigie, okolica, par. szatska 134
 Wikańce, par. oniksztynska 63
 Wiktoryszki, Wyktoryszki, dwór, par. nowomiejska 52, 56
 Wildziuny, wieś, par. kurklewska 40
 Wilejka, rzeka, 41
 Wileńska diecezja 74, 128
 Wilia, rzeka 25, 41, 73, 101, 135, 140, 156, 172
 Wilkańce, karczma, par. rogowska 110
 Wilkańce, wieś, par. rogowska 110
 Wilkiele, wieś, par. nowomiejska 52
 Wilkiszki, nowe osady, par. nowomiejska 52
 Wilkiszki, wieś, par. pómpiańska 92
 Wilno, miasto stołeczne 19, 32, 41, 53, 65, 68, 73, 74, 101, 118, 125, 135, 136, 140, 141, 156
 Wiłajnie, folwark, par. opitołocka 24, 75
 Wiłkajcie, wioska, par. kiejańska 24
 Wiłkapuwie, wioska, par. staroponiewieska 124, 127
 Wiłkomierka, ruczaj, par. wiłkomierska 65, 155, 157, 158
 Wiłkomierska parafia 19, 20, 148, 151, 156–161, 164
 Wiłkomierska rzeka, źr. Wiłkomierka
 Wiłkomierz, miasto 18–20, 31–33, 41, 44, 46, 65, 68, 73, 74, 83–85, 101, 111, 114, 118, 119, 125, 135, 136, 140, 146–148, 151, 155–157, 164–166, 172
 Wiłkotańce, wieś, par. kowarska 31, 33
 Wiłktupis, jeziorko, par. staroponiewieska 126, 127

- Windrupis, ruczaj, par. opitołocka 75
 Winupia, karczma, par. staroponiewieska 128
 Winupie, dwór, par. staroponiewieska 124
 Wiorojście, dwór, par. wilkomierska 159
 Wirinta, rzeka, žr. Wyrinta
 Wirszyle, wieś, par. remigolska 100
 Wirynta, rzeka, žr. Wyrinta
 Wiszkańce, okolica, par. troupieńska 146
 Wiwańce, wioska, par. pogirska 82, 86, 87
 Wizory, wieś, par. pómpiańska 92
 Wiżuny, miasteczko 64, 65, 68
 Wižuńska parafia 64
 Wobolnicka parafia 92, 94, 95
 Wobolniki, miasteczko 92, 94
 Wodaklańska parafia 83, 84, 86, 101, 102, 111, 114, 135, 163, 165–167
 Wodakle, dwór, par. wodaklańska 163–165
 Wodakle, karczma, par. wodaklańska 166
 Wodakle, miasteczko, par. wodaklańska 54, 83, 86, 101, 111, 114, 135, 164, 165
 Wodakty 104
 Wodejkiszki, zaścianek, par. kurklewska 40
 Wodokty, dwory (2), par. nowomiejska 52, 56
 Wodokty, karczma, par. nowomiejska 56
 Wodokty, wieś, par. nowomiejska 52
 Woja, karczma, par. kurklewska 46
 Woja, młyn, par. kurklewska 46
 Woja, ruczaj, par. kurklewska 46
 Woja, staw, par. kurklewska 43
 Wojasze, wioska, par. onikszyńska 63
 Wojcieliszki, zaścianek, par. pómpiańska 92
 Wojciuliszki, wieś, par. kurklewska 40, 44
 Wojdłańce, wieś, par. traszkuńska 139, 143
 Wojewodziszki, wieś, par. onikszyńska 63
 Wojwodziszki, wieś, par. żejmańska 171, 173
 Wojniuny, wioseczka, par. szatska 134
 Wojszkany, dwory (2), par. pogirska 82, 86
 Wojszkany, folwarki (2), par. pogirska 82
 Wojszwila, wieś, par. nowomiejska 52
 Wojszwilce, okolica, par. nowomiejska 52
 Wojszwilizki, wioska, par. onikszyńska 63
 Wojtutyszki, okolica, par. onikszyńska 63
 Wojwodziszki, dwór, par. pogirska 82
 Wojwodziszki, wioska, par. pogirska 82
 Wojwodziszki, wieś, par. staroponiewieska 124
 Wolejkiszki, žr. Żagajcie
 Wordulska puszcza, par. nowomiejska 55
 Woryłańce, dwór, par. troupieńska 146
 Woryłańce, wieś, par. troupieńska 146
 Wowiska, karczma, par. kowarska 33
 Wowiszki, dwór, par. kowarska 31, 32
 Wypie, par. remigolska 100
 Wyrinta, jezioro, par. malacka 42
 Wyrinta, rzeka, par. kurklewska 37, 39, 40, 42, 43, 45, 46
 Wysoki Dwór, dwory (2), par. remigolska 100, 102, 104, 105
 Wysoki Dwór, žr. Swirny
 Zabeliszki, folwark, par. kiejdańska 24
 Zabeliszki, wieś, par. kiejdańska 24
 Zabeliszczynna, dwór, par. szatska 134
 Zaborcie, wieś, par. kurklewska 40, 42
 Zaczcie, wioska, par. opitołocka 73, 75
 Zajeziory, par. onikszyńska 63
 Zalatary, wieś, par. remigolska 100, 106
 Zaniewieście, wieś, par. rogowska 110, 114
 Zanowieście, wieś, par. kurklewska 40, 42
 Zaprany, karczma, par. pogirska 86
 Zaprany, wioska, par. pogirska 82, 86
 Zaścianek, žr. Bowble; Belwie
 Zawiszyn, dwór, par. opitołocka 73, 74
 Zorcie, bagno, par. remigolska 101, 102, 105
 Zotawty, wieś, par. remigolska 100
 Zubiszki, wioska, par. nowomiejska 52
 Zuje, wioseczka, par. wilkomierska 155, 158
 Zujkie, par. staroponiewieska 125
 Zumby, karczma, par. staroponiewieska 127
 Zumby, par. staroponiewieska 125
 Zurte, par. troupieńska 146
 Zylańce, wioska, par. pogirska 83
 Żagajcie alias Wolejkiszki, okolica, par. kurklewska 41
 Żagienia, ruczaj, par. staroponiewieska 126
 Żagliszki, wieś, par. kurklewska 41
 Żagunie, wioska, par. pogirska 82
 Żałosna, karczma, par. opitołocka 75
 Żałość, bagno, par. opitołocka 74, 75

- Żałość, karczma, żr. Żałosna
 Żałość, ruczaj, par. opitołocka 75
 Żarkiszki, wieś, par. troupieńska 146, 148
 Żejbegoła, dwór, par. remigolska 100
 Żejbegoła, okolica, par. remigolska 100
 Żejmele, dwór, par. żejmiańska 171
 Żejmelle, dwór, par. pogirska 83, 85
 Żejmeńska parafia 118, 134, 169, 173
 Żejmile, wieś, par. wilkomierska 155
 Żejmiszki, par. remigolska 100
 Żejmy, dwory (2), par. żejmiańska 159, 171
 Żejmy, wieś, par. żejmiańska 24–26, 118, 119, 134, 171, 172
 Żeraliszki, wieś, par. wilkomierska 155, 159
 Żerauki, wieś, par. staroponiewieska 125
 Żerpuszki, las, par. pogirska 86
 Żłobiszki, dwór, par. oniksztyńska 63
 Żłobiszki, wieś, par. oniksztyńska 63
 Żmudź 134, 158
 Żmudzka diecezja 25, 53, 55–57, 73–75, 93, 95, 101, 105, 125, 128
 Żmujdecka parafia 37, 38, 44, 45
 Żmujdki 32, 33, 44, 160
 Żońkie, wieś, par. kiejdańska 24
 Żudzie (2), par. remigolska 100
 Żudzie, dwór, par. remigolska 100
 Żudzie, wieś, par. remigolska 100, 103
 Żybucie, wieś, par. kowarska 31
 Żyłańce, wioska, par. pogirska 83, 86
 Żyżma, karczemka, par. pogirska 86
 Żyżmaj, dwór, par. pogirska 86
 Żyżmaj, karczma, par. pogirska 86
 Żyżmaj, okolica, par. pogirska 86
 Żyżmaj, rzeczka, par. pogirska 84–86
 Żyżmy, dwór, par. pogirska 83, 84
 Żyżmy, folwarki (4), par. pogirska 83
 Żyżmy, okolica, par. pogirska 83, 85
 Żyżmy, okolica, żr. Powiłańce
 Żyżmy, wioska, par. pogirska 83
 Żyżumbra, młyn, par. oniksztyńska 67
 Żyżumbra, nowa osada, par. oniksztyńska 63
 Żyżumbra, staw, par. oniksztyńska 66
 Żwirblańce, wieś, par. kowarska 31
 Żwirblany, wieś, par. remigolska 100

AS MEN VARD ŽI Ū R O D Y K L Ė

Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščio t. XXXVII rodyklėje neįtraukti publikacijos „Ukmergės dekanato topografinis aprašymas 1784 m.“ asmenvardžiai, kurie pateikti atskiroje rodyklėje p. 543–548.

- Abdulskytė Janina 205
Abraitytė Laima 296
Adonas Vjenietis 269
Aleksna Antanas 330
Aleksna Darius 257
Aleksandras I, imp. 137
Aleksandravičius Egidijus 70, 80, 315
Aleksandravičius Kazimieras 44
Aleksandravičiūtė Aleksandra 75, 127
Aleksijus, patriarchas 24
Alessandrino Clemente 276
Ališauskas Vytautas 3, 5, 8, 257, 284
Alminauskis Kazys 292
Aloyzas, šv. 215
Ambraškaitė Alma 286
Ambrazevičius Juozas, žr. Brazaitis Juozas
Ambraziejus, šv. 74
Andriejus, ap. 259, 260, 267, 269, 281
Andriulytė Algė 7, 187, 192, 204
Antanaitis Bronius 93
Apolas 274
Aramavičiūtė Vanda 2
Arat Antonino 15
Aristionas, šv. 259, 260, 262, 267–269, 271
Assmann Jan 316, 233
Astikas Algimantas 205–209, 212, 214, 216–218, 222–226, 228–231
Atila 311
Aumiller Józef 181, 200
Ausė 283
- Bachórz Józef 319
Bagdanavičius Vytautas 30
Bagdonaitė Sandra 361
Bairašauskaitė Tamara 44, 55, 68
Baker Katharine G. 356
- Bakermans-Kranenburg Marian J. 353
Bakšys Povilas 26
Balčikonis Juozas 294, 295, 297
Balčiūnas Vytautas 30
Baltramiejus, ap. 275
Balz Horst 267
Balzukevičiūvna Liucija (Łucja Bałzuke-wiczówna) 201
Barącz Sadok 131, 188
Baranauskas Antanas 69, 285–297, 308
Baranauskas Anupras 290
Baranowski Anton, žr. Baranauskas Antanas
Barocas Carol 351
Barocas Harvey 351
Baronas Darius 3, 5, 370
Barthel Andreas 357
Bartoszyński Kazimierz 333
Basanavičius Jonas 240
Basilidas 258
Bataitis 245
Batoras Steponas, Ldk 173–175, 191
Baublys P., žr. Rutkauskas-Ratkūnas Bene-diktas
Bauckham Richard 266, 269
Baum Armin Daniel 264, 266
Beauvois Daniel 70, 331
Bėkšta Arūnas 180
Benediktas, šv. 67
Beniuševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė Julija, žr. Žemaitė
Berenis Vytautas 315
Beresnevičius Aleksandras 80, 85
Berger Thomas L. 288
Bergman Martin S. 351
Bernardas Klervietis, šv. 129
Bernardas Sienietis, šv. 129

- Bernardin de Saint-Pierre Jacques-Henri 302, 303, 312
 Berznitski Junona 363
 Bičiūnas Vytautas 209, 223
 Bilotienė Janina 171
 Biržiška Mykolas 296
 Biržiška Vaclovas 57
 Bitė, žr. Petkevičaitė-Bitė Gabrielė
 Bittens Arthur 348
 Byron George Gordon 302, 309–311
 Blanchard Yves-Marie 272
 Błaszczak Grzegorz 2
 Blažiūnas Juozapas 7, 171, 185
 Bludovas Dmitrijus 55
 Bohušas-Siestšencevičius Stanislovas (Stanisław Bohusz-Siestrzencewicz) 128
 Borisevičius Vincentas 11, 20
 Bornstein Stefan 357
 Borovskis Jonas (Jan Borowski) 175
 Boruta Jonas 2, 4, 6, 17, 336, 370
 Bourdieu Pierre 316
 Brazaitis Juozas (Juozas Ambrazevičius) 286, 287
 Bražėnaitė Rasa 286
 Brill E. J. 274
 Brizgys Vincentas 23
 Buch Jürgen 340
 Būčys Pranciškus Petras 69, 80, 100, 128
 Bugailiškis Pelikisas 234–236, 239, 242, 245, 247–250
 Bukowicz Jan 100
 Bulhakas Jonas (Jan Buľhak) 175, 176, 178, 188, 189, 195, 200, 201
 Burska Lidia 333
 Būtėnas Petras 244
 Butkus Vigmantas 292
- Calderón de la Barca Pedro 195
 Campenhausen Hans Erich von 282
 Cecilija, šv. 223
 Chaleckis 180
 Christie Christopher 302
 Churginas Aleksys 288
 Cieplak Jan 12, 69
 Coufal Přemysl 25
- Čilvinaitė Marijona 250
- Čioglys Antanas 226
 Čiurinskas Mintautas 67, 103, 340
 Čiurlionis Mikalojus Konstantinas 205, 248, 253
 Čiužauskaitė Ilona 325
 Čudovskis Leonas 172
- Dambrauskas Aleksandras, žr. Jakštas-Dambrauskas Adomas
 Dambrauskas K. 246
 Danieli Yeal 351, 352
 Daškus Marius 290
 Daugirdas Angelas 152
 Daujotytė Viktorija 287
 Daukantas Simonas 70, 252, 336
 Daukša Mikalojus 29
 Davis Tom 288
 Dédelé A. 252, 253
 Delille Jacques 301, 303, 304, 310–312
 Dembinskis Jokimas 57
 Denisevičius Steponas 12
 D'Herbigny Michel 13, 15
 Diderot Denis 304, 310
 Dionisijus 274
 Dirsytė Adelė 11
 Dylağowa Hanna 134
 Dmočovskis Kazimieras 52
 Domańska Ewa 335
 Domanskaitė Vėjūnė 362
 Donelaitis Kristijonas 286
 Dorotėjas Aškalonietis 265
 Doutreleau Louis 273
 Dovydaitis Jurgis 250
 Dovydaitis Justinas 93
 Dovydaitis Pranas 29
 Drėma Vladas 173, 179, 183
 Drevello Sabina 340
 Drobner Hubertus R. 272
 Dubeneckis Vladimiras 218
 Dzwonkowski Roman 13
- Ehrman Bart D. 257, 258, 261, 263
 Eidukevičienė Rūta 317
 Elertas Dainius 8, 339, 350
 Elertas Jonas 173
 Epifanijus 275

- Ermann Michael 352
 Eusebijas Cezarietis (Eusebius Pamphili)
 258, 259, 262, 265, 269, 270, 275, 279
 Eusebius Pamphili, žr. Eusebijas Cezarietis

 Fedotov Piotr 18
 Ferguson Everette 280
 Feulner Rüdiger 275
 Fijalkovskis Antanas (Antoni Fialkowski) 87
 Filonas Aleksandrietis 260
 Florinas 272
 Foster Paul 282
 Fotinas 272
 Frangioni Filippo 15

 Gaigalaitė Aldona 44
 Gailevičius Alfonsas 16
 Gailevičius Bonaventūra 56–59
 Gailienė Danutė 2, 8, 351, 355, 362, 363,
 365
 Galaunė Paulius 208, 235–237, 241, 247, 252,
 253
 Galminas Jonas 287
 Gasparavičienė Sigita 44
 Gawrysiakowa Janina 134
 Gebethner Gustaw Adolf 140, 150, 188
 Geda Sigitas 317
 Geitler Leopold 292
 Genienė Zita 67, 72
 Genys Jonas 67, 72
 Genys Pranas 240, 243
 Gercen Aleksandr 66
 Gerulaitienė Vilija 349
 Gidžiūnas Viktoras 67, 135, 137, 139, 140,
 142–144, 146, 147, 149, 151, 153, 155, 156,
 158, 166
 Giedraitis Juozapas Arnulfas 29, 46, 57, 58,
 67
 Giedraitis Simonas Mykolas 52, 53
 Giertler Rudolf 216
 Gintautas Aleksandras Kazimieras (Aleksander
 Kazimierz Gintowt, Alexander
 Casimirus Gintowt) 65, 104, 126
 Gippenreiter Julia B. 356
 Girdzijauskaitė Milda 339
 Girdzijauskas Juozapas 57, 58

 Girgenti Giuseppe 282
 Girmius Kęstutis K. 2
 Giżycki Jan Marek (slap. Wołyniak) 131
 Glagau Otto 343
 Glücksberg T. 129
 Godlewski Michał 69, 79
 Goldsmith Oliver 292, 306, 307
 Golicyn Aleksandr 45, 46, 62
 Golka Marian 233
 Goodenough Erwin R. 282
 Goodspeed Edgar Johnson 282
 Gorbačevskij Nikita 373, 374, 377, 378
 Górski Tadeusz 69, 95, 100, 103
 Gożuchovskis Ksaveras (Ksawery Gorzuchowski) 180, 181, 189, 191
 Gražys Kęstutis 67
 Greetham David C. 287
 Greimas Algirdas Julius 336, 337
 Grey Thomas 311
 Grekovič Albina 158
 Gričius Augustinas 240, 244
 Griciūtė Liepa 192, 199
 Grigalius Nysietis, šv. 65, 118, 119, 129
 Griggs Wilfred C. 274
 Griškaitė Reda 42
 Gronskis Julijonas 15
 Gruyter Walter de 282
 Grušas Juozas 35
 Guasco Alberto 15
 Gudaitė Gražina 363, 364
 Gudaitytė Jūratė 189
 Gudynas Pranas 171, 185
 Gumovskis Jonas (Jan Gumowski) 194
 Guzevičius Aleksandras 16, 18

 Hahneman Geoffrey Mark 280
 Halbwachs Maurice 233, 316
 Hankowska Romualda 128
 Harrison G. B. 306
 Hartknoch J. F. 305
 Heine Ronald E. 279
 Hemsterhuis François 305, 306
 Hengel Martin 270
 Herbačiauskas Juozapas Albinas 313, 315
 Herder Johann Gottfried 309
 Herodotas 265, 272

- Hesiodas 305
 Hipolitas 267, 268
 Holmes Michael W. 257, 261, 263
 Holovinskis Ignotas (Ignacy Hołowiński) 79, 87
 Homeras 265
 Hopenas Jurgis 183
 Horell David G. 267
 Housman Alfred Edward 295

 Yakushko Oksana 356
 Yarbrough Robert W. 258
 Ibsen Henrik 35
 Ignacas Lojola, šv. 93, 127
 Ignotas Antiochietis, šv. 263
 IJzendoorn Marinus H. van 353
 Yla Stasys 7, 29–31, 36, 37, 39, 40, 69
 Imposimato Ferdinando 24
 Young Edward 311
 Ireniejus Lionietis, šv. 258–260, 267–269, 272, 273, 280, 284
 Ivanauskaitė-Lastauskienė-Lazdynų Pelėda Marija 313
 Ivanauskaitė-Pšibiliauskienė-Lazdynų Pelėda Sofija 313, 325
 Ivanov Vitalij 42
 Izaijas 258, 263, 273
 Izraelis, žr. Jokūbas, patriarchas

 Jabłońska-Deptuła Ewa 134
 Jakštas-Dambrauskas Adomas 321, 323–325
 Jakulis Martynas 131, 154
 Jalbżykovskis Romualdas (Romuald Jałbrzykowski) 82, 174, 175, 190
 Jamontas Bronislovas 183
 Janion Maria 329
 Jankovskis Česlovas (Czesław Jankowski) 189, 190, 198
 Jankus Juozas 218–220
 Jankus Martynas 240
 Janonienė Rūta 67, 134
 Janonis P. 247
 Januarijus, šv. 79
 Janulaitis Augustinas 250
 Januševičius Povilas 44, 69, 80, 100, 128, 129
 Jegelevičius Sigitas 8, 368, 369

 Jeronimas, šv. 266
 Jogėla Vytautas 65, 68, 69, 71, 74, 75, 131
 Jokūbas, ap. 131, 144, 154, 164, 197, 259, 260, 276, 283
 Jokūbas, patriarchas 283
 Jokūbauskis Stanislovas 16, 23, 26
 Jonaitis Jonas 348
 Jonas Kantietis, šv. 79, 128, 129
 Jonas Krikštytojas 281
 Jonas Paulius II, pop. 3, 5, 11, 24
 Jonas XXIII, pop. 24
 Jonas, ap. 173, 259, 260, 264, 267, 268, 270, 271, 273, 274, 276–281, 284
 Jonas, senolis 259, 260, 267–271, 273, 278
 Jovaiša Liudas 2, 67, 75, 370
 Jowett John 288
 Jucovy Milton E. 351
 Juknevičius Krizantas 23
 Jung Carl Gustav 311
 Juodytė Rima 357
 Juozapas, šv. 155
 Jurevičius Algirdas 2, 98
 Jurgis, šv. 146, 168, 197
 Jurgutis Vytautas 343
 Jurijus, šv. 79
 Jurkowski Roman 320
 Justinas Filosofas 277, 278, 282, 283

 K. Antanas 208
 Kairys Klemensas 289
 Kakovskis Aleksandras (Aleksander Karkowski) 100, 194
 Kałamajska-Saeed Maria 179–182, 188, 189, 201
 Kałężny Jerzy 317
 Kalnius Alfonsas 286
 Kamińska Janina 70
 Kaminskas Juozas 209
 Kamm Harald 352
 Kamuntavičienė Vaida 349
 Kanopkaitė Sofija 2
 Kaplan Lauren 303
 Kardelytė Jadvyga 48
 Karevičius Pranciškus 69
 Karoblis Gediminas 2
 Kasperavičius Juozapas 61

- Kašelionis J. 223
 Katilius Algimantas 7, 17, 42, 131, 169
 Kaukas Kostas 343
 Kazakevičius Vytautas 42
 Kazimieras, šv. 154, 174, 192, 225, 226
 Kazlauskas Evaldas 355, 362
 Keidošiūtė Elena 131
 Kelemen Erick 287
 Keršytė Nastazija 234
 Kilius Jonas 340
 Kirschbaum Engelbert 218
 Kiškis Stanislovas 15, 20
 Kymantaitė-Čiurlionienė Sofija 313, 317, 318, 320, 321, 324–326, 337, 338
 Klajumienė Dalia 134
 Kleist Marija von 288
 Kleist Heinrich von 288
 Klemensas Aleksandrietis, šv. 256, 267, 271, 274–279
 Klemensas Romietis, šv. 260, 263
 Klongevičius Andrius Benediktas 74–75
 Klosas Julius (Juliusz Klos) 173, 189, 194, 201
 Kochanowicz Jacek 334
 Kodulska Irena 67
 Kohlhammer W. 267
 Kohn Robert 353
 Kolbuszewski Jacek 329
 Končius Ignas 237, 251
 Konopnicka Marija 319
 Korickis Leopoldas 138
 Korsakas Kostas 295
 Körtner Ulrich H. J. 257, 258, 261, 265, 268
 Kosciuszka Tadas 327
 Kotryna, šv. 127, 156, 158
 Kowecki Jerzy 334
 Koźbielewski Stefan Rufin 200
 Krahel Tadeusz 2, 56
 Krasnopolskis Otonas (Otton Krasnopolski) 175, 180
 Krasnosielski I. 188
 Krištanavičius Bronius 224, 225
 Krivaitis Česlovas 26
 Kryczyńska-Pham Anna 233, 316
 Ksenofontas 282
 Kubilius Vytautas 296, 313
 Kudirka Vincas 252
 Kukta Juozapas 18
 Kula Witold 47
 Kulakauskas Antanas 314, 315
 Kulakauskas Telesforas 222, 223
 Kurczewski Jan 60, 67, 70, 75, 131, 188
 Kuzminskis Jonas 285
 Laiton Bentley 264
 Lampe Peter 280, 282
 Lang Peter 272, 275
 Lapė Pranas 286
 Laskauer Piotr 65, 127
 Laukaitytė Regina 17, 67, 132, 134
 Laurinavičius Bronius 24–26
 Lazdynas Gintaras 8, 292, 299, 312
 Lazdynų Pelėda, žr. Ivanauskaitė-Pšibiliauskienė Sofija; Ivanauskaitė-Lastauskienė Marija
 Leavis Frank Raymond 288
 Lehky Miroslav 25
 Lemchenas Chackelis 48
 Leonas X, pop. 192
 Leonas XIII, pop. 81, 92, 93, 99
 Lepneris Theodoras 348, 349
 Leutzsch Martin 257
 Levav Itzhak 353
 Levin Richard 288
 Levinson Daphna 353
 Liaudis Kazimieras 22
 Licinio Julio 357
 Lifton Robert J. 355
 Lindė-Dobilas Julijonas 311
 Lindy Jacob D. 355
 Lindt Martin W. J. 352
 Lipniūnas Alfonsas 11
 Lipskis Vincentas 86
 Litak Stanisław 47
 Liutikas Česlovas 237
 Locke John 301
 Loheide Berward 306
 Lopata Raimundas 314, 315
 Lorencas Stanislovas (Stanisław Lorentz) 173, 184
 Lukas, evangelistas 273, 274, 278–281, 283, 284
 Lukšaitė Ingė 339

- Lukštaitė Eleonora 220
- Macaitis Jonas 48
- Macaulay Rose 303
- Maceina Antanas 7, 29–31, 34, 35, 39, 40
- Maciejewska Wanda 48
- Maciūnas Vincas 287, 334
- Maculewicz Jan, žr. Mačiulis-Maironis Jonas
- Mačiulis Dangiras 8, 255, 335
- Mačiulis-Maironis Jonas (Jan Maculewicz) 8, 44, 69, 93, 299, 300, 306–312
- Maglione Luigi 17
- Maguire Laurie E. 288
- Maironis, žr. Mačiulis-Maironis Jonas
- Major Ellinor 352, 358
- Maleckis Antonijus 13
- Malinovskis Kazimieras (Kazimierz Malinowski) 182
- Mandziuk Józef 131
- Maniecki V. 131
- Mankevičienė Alina 48
- Marcovich Mirosław 282
- Marčiulionienė Eleonora 220
- Marek Jan 131
- Marija, Švč. M. 128, 134, 137, 145, 166, 182–184, 187, 189, 191, 201, 225
- Markauskaitė Neringa 67
- Markiewicz Henryk 319
- Maroszek Józef 376, 380
- Marszałek Adam 348
- Martišiūtė-Linartienė Aušra 287
- Masalskis Ignotas 373, 377
- Matas, ap. 259–261, 266, 267, 270, 271, 273–275, 279, 282, 284
- Matulaitis Jurgis (Jerzy Matulewicz) 69, 100, 103, 190, 191, 228
- Matulionis Teofilijus 7, 11–16, 20, 26, 245
- Matusiakas Stanislovas (Stanisław Matusiak) 200
- Mauderode Otto von 287
- Mazurek Maria 134
- Mažeika Rasa 2
- McDonald Lee Martin 280
- Medišauskienė Zita 44, 314, 319
- Meidus Juozapas 26
- Merkienė Irena Regina 2
- Merkys Vytautas 43, 44
- Metzger Bruce 280, 283
- Michalkevičius Kazimieras 173, 175–177, 180, 191, 195, 200
- Mickevičius Adomas 333
- Mickevičius Arturas 42
- Miglovara, žr. Miliauskas-Miglovara Juozas
- Mikelaitis Gediminas 7, 29, 39, 321
- Miknys Rimantas 45, 314, 315
- Mykolaitis-Putinas Vincas 324
- Mykolas, arkangelas 158–161, 168, 184, 187
- Mikšys Jurgis 240
- Mikšytė Regina 69, 285, 287, 289, 290, 294–296
- Miliauskas-Miglovara Juozas 250
- Milius Vacys 343
- Miller Sanderson 303, 312
- Minns Denis 272
- Močiulskis Jurgis 59
- Mohr Jacob Christian Benjamin 270
- Montanari Franco 260
- Morkus, evangelistas 258, 261, 262, 266, 270, 271, 273, 274, 277–281, 283, 284
- Mościcki Ignacy 193, 197, 204
- Motieka Egidijus 314, 315
- Mourek T. 292
- Muraoka Takamitsu 261
- Muratori 271, 280, 281
- Muravjov Michail 60
- Murka Jonas 238
- Namikas Antanas 242, 247
- Nardi Carlo 276
- Narkevičius Kalasantas 152
- Narušienė Vaiva 8, 313, 315, 338
- Neniškytė Elena 17, 93
- Neveravičius Fabijonas 313, 315, 317, 325–330, 332–338
- Nikolaev M. 65, 69 103
- Nikolajus, metrop. 23, 24, 26
- Nikžentaitis Alvydas 335
- Noetas 268
- Nora Pierre 333
- Norelli Enrico 257, 261, 263, 266, 270
- Notrimaitė Gitana 317

- Novalis (Georg Philipp Friedrich Freiherr von Hardenberg) 305, 306
- Oborska Galina 131
- Obstas Jonas Konradas (Jan Konrad Obst) 187, 200
- Ona, šv. 173
- Origenas 275, 278, 279, 284
- Orzeszkowa Eliza 319
- Osborn Eric 272, 275
- Osinskis Aloyzas (Alojzy Osiniński) 74
- Ošurko Mykolas (Michal Oszurko) 177
- Pabrėža Jurgis Ambraziejus 67
- Pacevičius Arvydas 79
- Paknys Mindaugas 345, 370
- Paknys Raimundas 173
- Paliulionis Mečislovas Leonardas 67
- Paltarokas Kazimieras 93
- Pantainas 274, 275, 279
- Papijas 257, 259–266, 269–271, 275–278, 280, 281, 283, 284
- Papirtis Nerijus 286
- Parvis Sara 282
- Paszenda Jerzy 82
- Paulauskienė Aldona 311
- Paulius, ap. 273, 274, 276, 278–281, 284
- Pavilionis Rolandas 70
- Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana Marija 313, 317, 318, 320–326, 337, 338
- Perin Raffaella 15
- Perrault Charles 301
- Perreto Elio 273
- Petkevičaitė-Bitė Gabrielė 250, 313, 317–326, 337, 338
- Petraitis V. 250
- Petras, ap. 259, 260, 262, 267, 270, 271, 273, 274, 276–284
- Petrowski Katja 357
- Piechnik Ludwik 67, 71, 72, 75, 82, 127
- Pijus X, pop. 29
- Pijus XI, pop. 13, 15, 174, 181, 191, 200, 204, 227
- Pijus XII, pop. 21
- Pilypas, ap. 144, 154, 258–260, 267
- Piłsudski Józef 193, 195, 197, 204
- Pintner Walter McKenzie 41
- Pivockis Ksaveras (Ksawery Piwocki) 173
- Pleszczyński Adolf 65, 67, 72, 127
- Plutarchas 272
- Počkaj Ilja 20
- Pohlis Andriejus 153
- Polianskij Igor 16
- Polikarpas Smirnietis, šv. 259, 260, 263, 268–270, 272, 275
- Poniatovskis Stanislovas Augustas, žr. Stanislovas Augustas Poniatovskis
- Popiełuszko Jerzy 25, 26
- Poška Dionizas 242
- Pouderon Bernard 282
- Povilanis Stanislovas 129
- Povilas I, imp. 167
- Poviliūnienė Vilija 316
- Požarski Krzysztof 127
- Pranciškus Asyžietis, šv. 140, 216, 217
- Pranciškus Salezas, šv. 166
- Prašmantaitė Aldona 7, 41, 44, 56, 58, 63, 67
- Pretorijus Matas (Matthaeus Praetorius) 339–350
- Provisionato Sandro 24
- Prus Bolesław 319
- Pseudo-Herodotas 265
- Pšibiliauskienė Sofija, žr. Ivanauskaitė-Pšibiliauskienė Sofija
- Puciata Leonas 173
- Putinas, žr. Mykolaitis-Putinas Vincas
- Račinskis Timotiejus 153
- Račkaitytė Skaidrė 286
- Radomislensky Irina 353
- Radvila Perkūnas Kristupas 335
- Rafalavičius Karolis (Karol Rafałowicz) 179
- Rakauskas Vytautas 296
- Ramonas Arvydas 2
- Ramonienė Dalia 219
- Rapolas, arkangelas 152, 153
- Rauschen Gerardus 280
- Ražanskienė Asta 286
- Reiman Donald H. 287

- Reinhard Wolfgang 76
 Reiny's Mečislovas 11
 Reylander Julius 330
 Remecas Eduardas 8, 205, 231
 Remer Jan 199
 Remeris Jurgis (Jerzy Remer) 174–185, 198
 Rhodiginus Coelius (Ludovicus Caelius Rhodiginus) 343
 Rinkievič Izabelė 160
 Rybelis Antanas 30, 33, 35
 Röcken Per 288
 Rockenberger Annika 288
 Rohde J. 267
 Rokeah David 282
 Rolewicz M. J. 188
 Römeris Mykolas 315
 Romskis Julius 319
 Rosiak Stefan 131, 162, 164, 165
 Rostvorovskis Tadas (Tadeusz Rostworowski) 173
 Rousseau Adelin 273
 Rousseau Jean-Jacques 311
 Rowney Don Karl 41
 Rufinas 266
 Ruprecht Günther 258, 265, 282
 Ruseckas Kanutas (Kanuty Rusiecki) 178, 179
 Ruščicas Ferdinandas (Ferdynand Ruszczyk) 173, 175, 180–182, 190, 191, 194, 198–202
 Rutkauskas-Ratkūnas Benediktas (slap. P. Baublys) 336
 Rutkowski Jan 171, 174–179, 183–185, 189

 Sagi-Schwartz Abraham 353
 Sajauskas Stanislovas 205
 Samulionis Algis 58
 Sanchez Sylvain Jean Gabriel 282
 Sapięga Aleksandras Mykolas 331
 Sapięga Kazimieras 335
 Sarcevičienė Jolita 349
 Savickis Jurgis 59–61, 247, 248
 Schlegel Friedrich 309
 Schmith Carl von 42
 Schnackenburg Rudolf 264
 Schneider Gerhard 267
 Schramówna Helena 182

 Schwartz Eduard 259
 Seibutis Antanas 241
 Sembritzki Jochann 348
 Septimijus Severas, imp. 275
 Shakespeare William 288
 Shemesh Annarosa A. 353
 Shenstone William 301, 302, 310, 312
 Sideravičius Kazys 236, 243
 Siebeck Paul 270
 Symon Albin Franciszek 74, 104, 105, 126
 Sirutavičius Vladas 315
 Skalski Teofil 69
 Skrudlikas Mečislovas (Mieczysław Skrudlik) 182, 184
 Skvireckas Juozapas 23
 Sladkevičius Vincentas 22
 Slavinskaitė Irena 300
 Sledzievskis Petras (Piotr Śledziewski) 175
 Slendzinskis Ludomiras 183
 Slepčas I. 167
 Sloskāns Boļeslavs 15
 Słowacki Juliusz 195
 Smetona Antanas 252, 254
 Smilgys Petras 2
 Smilingytė-Žeimienė Skirmantė 206, 209
 Smuglevičius Pranciškus 184
 Sniečkus Antanas 19, 22
 Sobolevskis Dionisas 93
 Spengla Vidas 25
 Sruoga Balys 335, 337
 Stachovskaja Izabelė 160
 Stanisław Siekierski 329
 Stanislovas, šv. 128
 Stanislovas Augustas Poniatovskis, Ldk 127
 Stankevičius Juozapas 23
 Stankevičiūtė Reda 362
 Stankevičiūvna Vincentina 160
 Stanton Graham N. 283
 Starinskaitė Ieva 358–360
 Starowieyski Marek 67
 Steponas, šv. 165
 Strauss Bernhard 357
 Strazdas Antanas 336
 Streikus Arūnas 2, 7, 11, 15, 17, 20, 21, 23, 26, 27, 370
 Stroinovskis Jeronimas 45, 46

- Stundžia Bonifacas 290
 Subačius Paulius V. 2, 8, 285, 290, 296, 297, 370
 Sundberg Albert C. 280
 Świętochowski Alexander 319
 Szacka Barbara 316
 Szymański Romuald 181
 Szymon Rudnicki 330, 334

 Šalkauskis Stasys 29, 30
 Šatrijos Ragana, žr. Pečkauskaitė-Šatrijos
 Ragana Marija
 Šaulys Kazimieras 82, 99
 Šenavičienė Ieva 68, 72, 74, 76
 Šepetytė Rita 285, 286, 295–297
 Šilov Denis 42
 Šimaitis Julijonas 80
 Šliūpas Jonas 240
 Šniūrevičiūtė Teresė Danguolė 103
 Švarcas 343
 Švilpa Jonas 14
 Švitrienė Sigita 344

 Tamošaitis Antanas 208, 211, 221
 Tardini Domenico 15
 Tazbir Janusz 315, 329
 Teresė Avilietė, šv. 139, 140, 173, 175, 177,
 179, 192
 Teresė, Šv. Kūdikielio Jėzaus 225
 Theissen Gerd 267
 Thorpe Jame 287
 Tyla Antanas 2, 44, 315
 Tiškevičius Eustachijus (Eustachy Tyszkiewicz) 131, 144, 153
 Tomas, ap. 259, 260, 263, 264, 266, 267
 Tomas Kempietis 97, 128
 Trajanas, imp. 273
 Trifonas 282
 Trinkla Vladas 242
 Tulaba Vladas 27
 Tumas-Vaižgantas Juozas 321, 325
 Tumėnienė Nijolė 287
 Tuomas Mykolas 219

 Ullman Enrico 357
 Usuardas 269
 Uždavins Giedrius 2
 Vaicekauskas Mikas 2
 Vaičiūnaitė Judita 317
 Vaidilytė Jolė 320
 Vaidyla Stepas 321
 Vaitiekus, šv. 137
 Vaižgantas, žr. Tumas-Vaižgantas Juozas
 Valančius Motiejus 29, 44, 68, 336
 Valentas Skirmantas 286
 Valentinas 258
 Valentinas, šv. 280
 Valentinavičius (1) 59
 Valentinavičius (2) 253
 Valevičius Andrius 2
 Valkūnas Leonas 342
 Vanagas Vytautas 58, 296, 325
 Vandenhoeck Abraham 258, 265, 282
 Vasiliauskienė Aušra 349
 Vaskelienė Ieva 362, 363
 Vaškėlis Bronius 313
 Vėlius Norbertas 342
 Vengris Antanas 334
 Verkeliene Rūta 205
 Vichr (slap.) 17
 Vico Antonio 174
 Vienuolis-Žukauskas Antanas 286
 Viežbicka Pranciška (Franciszka Wierzbicka) 177, 201
 Viktoras I, pop. 272
 Viktorinas, šv. 258
 Viliūnas Giedrius 315
 Višinskis Povilas 321
 Vytautas, Ldk 241, 252, 254, 311, 349
 Vitkauskas Vytautas 286
 Vivulskis Antanas 314
 Volodžka Pranciškus (Franciszek Wołodzko) 173, 175, 177, 180
 Vonsavičius Bronislovas 44
 Vorgrimler Herbert 101
 Vožnickis Stanislovas 183

 Wacquant Loïc J. D. 316
 Waite Arthur Edward 341, 344
 Wąsowicz Jarosław 174
 Weber Hugo 292
 Wijaczka Jacek 348
 Wiktor Worotyński 68, 137

- Wodzianowska Irena 65, 68, 69, 79, 85, 86, 93, 127–129
 Wolff August Robert 140, 150, 188
 Wołyniak, żr. Giżycki Jan Marek
 Wójcik Małgorzata Maria 131, 134

 Zaborskaitė Vanda 69
 Zahorskis Vladislovas (Władysław Zahorski) 173
 Zajączkowski Andrzej 318
 Zajončkovskij Piotr 41
 Zawadski Józef 60, 67, 69, 128, 131, 182, 195, 289
 Zdebskis Juozas 25, 26
 Zdojewska B. 375, 379
 Zenkevičius Jonas 70
 Ziemba Wojciech 82
 Zinkevičius Zigmas 2
 Zita, šv. 223, 224

 Žaltauskaitė Vilma 7, 44, 65, 68, 73, 79, 80, 82, 83, 94–96, 99, 102, 103, 128, 129
 Žebrauskas Leonas (Leon Żebrowski) 173
 Žemaitė 252, 286, 313
 Žilinskas Pranas 252
 Žilinskas Petras 166
 Žirgulys Aleksandras 285
 Žylinskis Vaclovas (Wacław Żyliński) 85, 86
 Żmigrodzka Maria 329
 Żongołowicz Bronisław 69
 Žukas Gediminas 101
 Žukas Saulius 314, 337
 Žukauskas Pranas 343

 Żukiewicz Konstanty 188
 Агрипа Генрих 344
 Буланин Дмитрий 42
 Васильева Ольга 24
 Вишленкова Елена 70, 71
 Глуховская И. 42
 Горфейн Г. 42
 Зайончковский Пётр 41
 Иванов Виталий 42
 Инститорис Генрих 346
 Клебанова Нина 341, 344
 Лозинский Самуил 346
 Николай II 41
 Осипова Ирина 14
 Остапчук Анна 341
 Петр I 41
 Плюхина М. 42
 Романова С. 42
 Руан Кристин 75
 Санаров Александр 341
 Синистрари Людовико-Мария 346
 Сталин Иосиф 24
 Тимофеев М. 346
 Токарева Евгения 13
 Триттемий Иоанн 346
 Фирсов И. 42
 Хрущев Никита 24
 Цветков Николай 346
 Шепелев Л. 42
 Шилов Денис 42
 Шкаровский Михаил 24
 Шпренгер Яков 346

APIE AUTORIUS

VYTAUTAS ALIŠAUSKAS – humanitarinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto docentas. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: antikinė filosofija, kultūros istorija, krikščionybės istorija. Be įvairių mokslinių straipsnių, vertimų ir komentarų, minėtinos studijos *Sakymas ir rašymas* (2009) ir *Jono Lasickio pasakojimas apie žemaičių dievus* (2012).

El. paštas: vytas@aidai.lt

ALGĖ ANDRIULYTĖ – humanitarinių mokslų daktarė, Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros, meninių tyrimų ir sklaidos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, VDA magistrantūros studijų ir doktorantūros skyriaus vedėja, mokslinio periodinio leidinio *Acta Academiae Artium Vilnensis* mokslinė sekretorė. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: XIX a. pabaigos – XX a. pirmos pusės Vilniaus meninis palikimas. Yra paskelbusi straipsnių Lietuvos ir užsienio mokslo leidiniuose.

El. paštas: alge.andriulyte@vda.lt

JUOZAPAS BLAŽIŪNAS – Vilniaus dailės akademijos menotyros krypties doktorantas. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: Lietuvos molbertinės tapybos restauravimo istorija, religijotyra, mitologija, ikonologija ir ikonografija.

El. paštas: restauratorius@info.lt

DAINIUS ELERTAS – Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto jaunesnysis mokslo darbuotojas, Lietuvos jūrų muziejaus istorikas. Moksliniai interesai: Ankstyvųjų naujųjų laikų visuomenė Prūsijos šiaurėje, Klaipėdos miesto istorija, kultūros paveldas.

El. paštas: elertas@gmail.com

DANUTĖ GAILIENĖ – socialinių mokslų (psichologija) habilituota daktarė, Vilniaus universiteto profesorė, Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedros vedėja. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: klinikinė psichologija, suicidologija, traumų psichologija. Išleido knygas *Jie neturėjo mirti: Savižudybės Lietuvoje* (1998), *Savižudybių prevencijos idėjos* (2001), *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai* (2004), *Ką jie mums padarė: Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos žvilgsniu* (2008) ir kt.

El. paštas: gailiened@gmail.com

SIGITAS JEJELVIČIUS – humanitarinių mokslų daktaras, docentas, pensininkas, buvęs Vilniaus universiteto darbuotojas. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: archyvytyra, šaltiniotyra, XX a. Lietuvos istorija, lokalinė ir žmonių istorija. Išleido knygą *Nemunaitis ir jo parapija* (2002). Knygų *Vilniaus universiteto istorija 1579–1994* (1994), *Lietuvos Respublikos ministrai pirmininkai (1918–1940)* (1997), *Lietuvos Šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje*

1919–2004 (2005), *Lietuvos vidaus reikalų istorija* (2008), *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai* (2009, 2012), *Lietuvių tautos sukilimas 1941 m. birželio 22–28 d.* (2011) bendraautoris. Parengė istorijos šaltinių publikacijas – Augustino Janulaičio *Praeities tyrimo rūpesčiai* (1989), *Ukmergės dekanato vizitacija. 1784* (2009).

El. paštas: sigjeg@gmail.com

ALGIMANTAS KATILIUS – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto XIX a. istorijos skyriaus mokslo darbuotojas. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: Katalikų Bažnyčios Lietuvoje istorija XIX–XX a., Užnemunės istorija XIX a. Naujausia knyga: *Vyskupo Antano Baranausko anketa dvasininkams (1898 m.)* (2012).

El. paštas: katilius@istorija.lt

GINTARAS LAZDYNAS – docentas, humanitarinių mokslų daktaras, Šiaulių universiteto Literatūros istorijos ir teorijos katedros dėstytojas. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: romano teorija, lietuvių romano raida, lietuvių literatūros istorija, vokiečių romantizmo estetika ir filosofija, vokiečių *Bildungsromanas*, literatūros teorija ir metodologija, europietiškas herojinis epas, stebuklinė pasaka. Išleido knygas *Romano struktūrų formavimasis Lietuvoje* (1999), *Vokiečių Bildungsromanas* (2003), *Romantizmo sampratos problema* (2008).

El. paštas: gintaraslazdynas@gmail.com

DANGIRAS MAČIULIS – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto XX a. istorijos skyriaus mokslo darbuotojas. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: Lietuvos istorija XX a., atminties kultūra Lietuvoje, XX a. Lietuvos kultūros istorija.

El. paštas: dangirasmaciulis@yahoo.com

GEDIMINAS MIKELAITIS – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos dailės muziejaus Leidybos centro vedėjas. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: literatūros teologija, XX a. moralės teologija, lietuvių išeivijos religijos ir filosofijos istorija, XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuvių literatūros istorija. Naujausia knyga – monografija *Kilti ir kelti: Šatrijos Raganos literatūros teologija* (2012).

El. paštas: leidyba@ldm.lt

VAIVA NARUŠIENĖ – humanitarinių mokslų daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto Č. Milošo centro mokslo darbuotoja. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: XIX a. antros pusės – XXI a. lietuvių literatūra, lietuvių ir lenkų literatūrų ryšiai, istorinė (kolektyvinė) atmintis literatūroje, bajoriškos kilmės lietuvių rašytojų tapatybės problemos. Išleido monografiją *Józef Albin Herbaczewski – pisarz polsko-litewski* (Kraków, 2007).

El. paštas: vaiva.narusiene@gmail.com

ALDONA PRAŠMANTAITĖ – istorikė, humanitarinių mokslų habilituota daktarė, Lietuvos istorijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja. Pagrindinės mokslinių interesų kryptys: krikščionybės, kultūros ir švietimo istorija XIX–XX a. Be daugelio mokslinių straipsnių, pasiskelbė monografiją *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis* (2000), parengė Motiejaus Valančiaus *Namų užrašus* (2003), sudarė straipsnių rinkinį *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemėse* (2009).

El. paštas: prasmantaite@istorija.lt

EDUARDAS REMECAS – istorikas, numizmatas, Lietuvos nacionalinio muziejaus Numizmatikos skyriaus vyresnysis muziejininkas. Pagrindinės mokslinių interesų kryptys: numizmatika, seniausios LDK monetos, numizmatikos bibliografija, faleristika. Išleido knygas: *Lietuvos numizmatikos bibliografija, 1815–1999: bonistika, faleristika, medalininkystė, numizmatika* (2001), *Vilniaus žemutinės pilies pinigų lobis (XIV a. pabaiga)* (2003).

El-paštas: remecas@yahoo.de

ARŪNAS STREIKUS – humanitarinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto docentas, LKMA mokslinis sekretorius. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: Bažnyčios istorija Lietuvoje XX a., sovietų režimo kultūros politika, išeivijos politinė ir kultūrinė veikla. Naujausia knyga – sudarytas dokumentų rinkinys *Lietuva ir Šventasis Sostas (1922–1938): Slaptojo Vatikano archyvo dokumentai* (2010).

El paštas: Arunas.Streikus@if.vu.lt

PAULIUS V. SUBAČIUS – humanitarinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto profesorius, LKMA Centro valdybos pirmininkas. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: literatūros istorija ir teorija, tekstologija, lietuvių tautinio identiteto formavimosi klausimai, Bažnyčios istorijos XIX a. problemos. Daugelio straipsnių ir knygų autorius ar sudarytojas. Naujausia knyga (kartu su Renata Taučiūte) – Silvestro Gimžausko *Pamokslų* (2010) leidimas.

El. paštas: pvsu@takas.lt

VILMA ŽALTAUSKAITĖ – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos istorijos instituto XIX a. istorijos skyriaus mokslo darbuotoja. Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: Katalikų Bažnyčios socialinės, kultūrinės-politinės raidos sąlygos XIX a. Lietuvoje, santykiai su moderniaisiais nacionalizmais, dvasininkijos socialinės laikysenos. Paskutinė knyga – *Prelato Povilo Januševičiaus fotografijų kolekcija: albumas nr. 7* (2010).

El. paštas: zaltauskaite@istorija.lt

ATMENA AUTORIAMŠ

Lietuvių katalikų mokslo akademijos metrašcio ir Bažnyčios istorijos studijų redakcinės kolegijos laikosi požiūrio, kad autoriai neturi būti formaliais reikalavimais varžomi rinkdamiesi jų metodologiją, siekius, individualų stilių, požiūrį į mokslinių publikacijų paskirtį atitinkantį diskurso tipą (straipsnio struktūrą, argumentavimo modelį). Tačiau vienu ar kitu būdu mokslo straipsnyje privalu suformuluoti tyrimų tikslą, nurodyti uždavinius, įvardyti objektą, metodą, aptarti nagrinėjamos problemos iširtumo laipsnį. Įprasta, kad mokslinėse publikacijose nurodomi šaltiniai, rūpinamasi citavimo tikslumu, pateikiami ir pagrindžiami tyrimų rezultatai, daromos išvados.

Tekstai ir jų priedai priimami tik elektroniniu pavidalu (el. paštu ar asmeniškai įteikiant laikmeną; dėl išimčių būtina tartis su vyriausiuoju redaktoriumi); pageidautina pateikti ir vieną egzempliorių išspausdintos medžiagos. Failai rengiami *Microsoft Office* ir su juo suderinamomis programomis (formatai: *.doc, *.rtf, *.xls, *.vsd; *Word 2007–2013* failai *.docx etc. pateikiami išsaugoti *.doc etc. formatu), iliustracijos – programomis, kurios leidžia išsaugoti medžiagą formatais: *.gif, *.jpg (*.jpeg), *.tif, pastaruoju formatu – be suspaudimo. Tekstas rengiamas pagal lietuviškus rašmenų kodavimo standartus, kuriuos palaiko *Microsoft Office 2000* ir vėlesnės versijos, šriftais *Times New Roman* arba *Palemonas*, 12 pt dydžiu, 1,5 li intervalu.

Jei siūlomos medžiagos (straipsnių ir šaltinių publikacijų) apimtis viršija 1 autorinį lanką (40 000 spaudos ženklų), dėl galimybės ją paskelbti reikia tartis su vyriausiuoju redaktoriumi. Į autorinį lanką įeina straipsnio tekstas, priedai (šaltiniai, lentelės, schemas, žemėlapiai ir pan.), iliustracijos, santrauka. Publikaciją sudaro faksimilė ar originalo perrašas, grindžiamas sistemaiskais ir atskiroje komentarų padalėje aptartais principais, esant reikalui – vertimas į lietuvių kalbą ir tekstologiniai bei dalykiniai (istoriniai, kalbiniai ir kt.) komentarai.

Lietuvos akademinuose ir kultūriniuose leidiniuose pamažu nusistovint bendriesiems mokslinio aparato principams, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metrašcis* ir *Bažnyčios istorijos studijos* laikosi toliau aptartos citavimo, nuorodų pateikimo ir literatūros sąrašo sudarymo tvarkos, kurią primygtinai rekomenduojame mūsų autoriams.

1. Cituojant lietuvišką šaltinį, citata žymima kabutėmis, kitakalbės citatos pateikiamos kursyvu. Cituojant kabutėse skyrybos ženklas (kablelis, taškas) po citatos rašomas už kabučių, pvz., *A a a „b b b“*. Tik tuomet, kai sakiny s ir prasideda, ir baigiasi citata, skyrybos ženklas rašomas prieš paskutines kabutes, pvz., „*A a a, a a a.*“ Vidinės kabutės rašomos viengubos, pvz., „*A a a 'b b b' a a a.*“

1.1. Kai citata yra didesnės apimties negu kelios eilutės, ji iškeliamą į atskirą pastraipą. Išskeltinės citatos pateikiamos be kabučių, jos atskiriamos tarpų tarp eilučių ir renkamos mažesniu ar kitu šriftu.

1.2. Visos darbo autoriaus korekcijos citatoje žymimos laužtiniais skliaustais [---]. Pateikiant citatą ne nuo sakinio pradžios, ji pradedama rašyti mažąja raide,

pradžioje daugtaškis nerašomas. Kai citata baigiama anksčiau nei cituojamo sakinio pabaiga, po jos rašomas daugtaškis laužtiniuose skliaustuose [...].

1.3 Citatas kitomis kalbomis rekomenduojama pateikti išverstas į lietuvių kalbą. Prireikus citatos pateikiamos ir originalo kalbomis, tada jas rekomenduojama išversti.

2. Metai rašomi arabiškais skaitmenimis ir santrumpa *m.*, pvz., *1861 m.*; dešimtmečiai rašomi arabiškais skaitmenimis arba visu žodžiu, pvz., *8-as dešimtmetis* arba *aštuntas dešimtmetis*, *7-ame dešimtmetyje* arba *septintame dešimtmetyje*; amžiai rašomi romėniškais skaitmenimis ir santrumpa *a.*, pvz., *XVI a.*; kai laiko tarpas rašomas pilnai, tarp arabiškų ir romėniškų skaitmenų rašomas ilgasis brūkšnys be tarpelių, pvz., *1815–1831 m.*; *VI–XX a.*; kai metai pateikiami skliausteliuose, santrumpa *m.* nerašoma, pvz., *(1900)* arba *(1579–1832)*.

2.1. Pilna data gali būti rašoma ilguoju arba trumpuoju būdu. Trumpuoju būdu rašoma arabiškais skaitmenimis tokia tvarka: metai, mėnuo, diena; skaičiai atskiriami trumpais brūkšneliais, pvz.: *1987-06-16*. Ilguoju būdu metai ir diena rašoma arabiškais skaitmenimis su santrumpomis *m.* ir *d.*, mėnuo visu žodžiu, pvz., *1987 m. birželio 16 d.*

3. Lotynišku alfabetu rašyti asmenvardžiai pateikiami originalo rašybos forma su pilnais vardais, kitais alfabetais užrašyti asmenvardžiai transliteruojami į lotynišką alfabetą pagal Lietuvių kalbos komisijos patvirtintas taisykles. Pirmą kartą paminėjus pilną asmenvardį, toliau rašoma tik pavardė, o esant reikalui (kai sutampa kelių asmenų pavardės) – pavardė su inicialu. Dievų, šventųjų, karalių, imperatorių, kunigaikščių, popiežių, kardinolų, arkivyskupų ir vyskupų vardai tradiciškai rašomi lietuviškai.

4. Nelietuviški vietovardžiai pateikiami pagal dabar nusistovėjusią tvarką – transkribuoti lietuviškai, vadovaujamas Lietuvių kalbos komisijos nutarimais. Klaidingai ar pagal senąsias normas parašyti vietovardžiai – pagal dabartinę vartoseną. Sutrumpintos vietovardžių formos rašomos pilnos. Išimtiniais atvejais paliekama originalo rašyba, kai vietovardžio tarimas ir rašymas lietuviškoje literatūroje įvairuoja, turi seną tradiciją arba yra visiškai nežinomas, neįtrauktas į žinynus ar enciklopedijas.

5. Didžiąja raide rašomi tikriniai vardai ir išskirtinę reikšmę turintys pavadinimai bei terminai. Jeigu juos sudaro daugiau nei vienas žodis, didžiąja raide rašomi visi žodžiai, pvz., *Bažnyčia*, *Švč. Gailestingumo Motina*, *Vulgata*, *Lietuvos Vyskupų Konferencija*, *Šventasis Tėvas*, (šv.) *Mišios*.

5.1. Religinių bendrijų pavadinimuose didžiosiomis raidėmis rašomi visi pavadinimo žodžiai, pvz.: *Romos Katalikų Bažnyčia*, *Evangelikų Liuteronų Bažnyčia* ir kt.

6. Knygų ar kitų leidinių, filmų, paveikslų, įmonių pavadinimai tekste rašomi kursyvu, išskyrus tuos atvejus, kai pastarieji teikiami išplėstiniu būdu, tai yra su bendrinio žodžiu ar santrumpa ir simboliniu pavadinimu kabutėse, pvz., uždaroji akcinė bendrovė „Sapnas“. Straipsnių, eilėraščių ar teksto smulkesnių dalių pavadinimai rašomi kabutėse.

7. Lotynišku alfabetu rašyti institucijų pavadinimai tekste išverčiami, prireikus skliaustuose ar išnašoje kursyvu pateikiant originalią formą. Simboliniai pavadinimai rašomi originalo forma, kitais alfabetais užrašyti asmenvardžiai transliteruojami į lotynišką alfabetą.

8. Išnašos numeruojamos arabiškais skaitmenimis; išskyrus atvejį, jei tekste yra viena išnaša, ji gali būti pažymėta žvaigždute; taip pat panašiu būdu galima išskirti teksto turiniui nepriklausančią išnašą, pvz., nuorodas apie tekste pristatomo tyrimo rėmimą, projektą, kurio metu parengtas tekstas ir kt. Tekste išnašos ženklas dedamas prieš skyrybos ženklą, pvz., ---¹; „---“¹. Išskeltinėje (atskira pastraipa teikiamoje) citatoje išnašos ženklas dedamas po paskutinio skyrybos ženklo. Straipsnyje ar publikacijoje (jos komentare) taikoma išsinesinė išnašų numeracija.

9. Bibliografija (šaltiniai, literatūra) teikiama išnašose. Kitakalbių leidinių aprašas pateikiamas originalo kalba ir rašmenimis; nelotyniško alfabeto antraštiniai duomenys transliteruojami į lotynišką alfabetą, antraštiniai duomenys kirilica pateikiami originalo forma arba transliteruoti į lotynišką alfabetą. Esant reikalui laužtiniuose skliaustuose galima pateikti pavadinimo ar kitų duomenų vertimą į lietuvių kalbą.

9.1. Duomenys leidinio aprašui imami iš leidinio antraštinio puslapio ir pateikiami be sutrumpinimų ar korekcijų. Esant reikalui, nuorodos į senuosius ir retuosius leidinius (konkrečius egzempliorius) bei archyvinę medžiagą gali būti pateikiamos kaip išsamus antraštinių bei kitų (fizinės būklės, įrišimo, saugojimo vietos, signatūros, nuosavybės) duomenų aprašas. Tokiu atveju dera perteikti antraštinio puslapio grafinius duomenis – didžiųjų ir mažųjų raidžių skirtumą, ligatūras, įkypu brūkšniu pažymėti antraštinio teksto skaidymą eilutėmis ir kt.

9.2. Knygų ir kitų leidinių apraše pirmiausia nurodoma autoriaus pilnas vardas (vardai) ir pavardė; skyrybos ženklais neskiriama. Toliau nurodomas knygos pavadinimas kursyvu; atskiriamas kableliu. Toliau nurodoma leidimo vieta (ne daugiau du miestai), leidykla ar leidėjas (senujų leidinių – spaustuvė), metai. Leidimo vieta nuo leidyklos ar leidėjo atskiriama dvitaškiu; leidėjas nuo metų atskiriamas kableliu. Knygos puslapis nurodomas po metų; atskiriamas kableliu ir rašomas po lietuviškos santrumpos *p.*:

Antanas Tyla, *Garšvių knygnešių draugija*, Vilnius: Mintis, 1991, p. 10.

9.3. Kai knygos ar straipsnio autoriai yra keli, jie nurodomi atskiriant kableliu. Kai knygos ar straipsnio autorių arba sudarytojų yra daugiau negu trys, nurodomas tik pirmasis ir santrumpa laužtiniuose skliaustuose *ir kt.* Kai knygos antraštiniame puslapyje autorius nėra iškeltas į priekį, nėra įrašytas arba tik spėjamas, jį aprašo pradžioje galima nurodyti laužtiniuose skliaustuose; atskiriama kableliu:

Algė Jankevičienė, Marija Kuodienė, *Lietuvos mūrinės kopyltėlės: Architektūra ir skulptūra*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.

Adomas Butrimas [ir kt.], *Žemaičių Kalvarija: Vienuolynas, bažnyčia ir Kryžiaus kelio stotys*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.

[Pranciškus Šrubauskis], *Baštas Sirdies pas Pona Dieva, Szwečiausy Marya Pana yr Szweņtus Danguy Karalaujencius, Szaukiancis Par Giesmes*, Wilniuy: Dru-karnioy K. J. M. pri Akademios, 1793.

9.4. Jei autorius yra pasirašęs slapyvardžiu, jis irgi apraše nurodomas laužtiniuose skliaustuose prieš slapyvardį; skyrybos ženklu neskiriama:

[Mykolas Krupavičius], *Ko siekia L. krikščionių demokratų blokas Steigiamajam Seime*, Kaunas: „Šviesos“ spaustuvė, 1920.

[Justinas Staugaitis] Meškus, *Katalikų tikėjimas ir jo priešai*, Seinai: Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir B-vės spaustuvė, 1908.

10. Kai knyga ar leidinys turi prasminę paantraštę, tai ji nurodoma po pavadinimo ir rašoma kursyvu kaip ir pavadinimas; atskiriama dvitaškiu:

Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius: Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999.

10.1. Kai knyga ar leidinys turi paantraštę, nurodančią tos knygos ar leidinio žanrą, tai ji nurodoma po pavadinimo ir rašoma stačiai; atskiriama dvitaškiu:

Kristina Mačiulytė, *Kad tėvynė gyvuotų...: XVIII a. antrosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos proginiai pamokslai*: Monografija, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.

11. Kai vienoje išnašoje nurodomi keli to paties autoriaus veikalai, autorius antrą ir kitus kartus nurodomas pilnu vardu ir pavarde:

Jurgis Lebedys, *Simonas Stanevičius*: Monografija, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955; Jurgis Lebedys, *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*, sudarytoja Vanda Zaborskaitė, Vilnius: Mokslas, 1976; Jurgis Lebedys, *Senoji lietuvių literatūra*, parengė Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Mokslas, 1977.

12. Kai knygoje ar leidinyje niekur nėra nurodyta leidimo vieta, metai, tai žymima santrumpomis laužtiniuose skliaustuose, pvz., be vietos – [s. l.], be metų – [s. a.]; rekonstruota tikroji kontrafakcijų leidimo vieta ir metai nurodomi laužtiniuose skliaustuose, pvz., [Bitėnai: M. Jankaus spaustuvė, 1896].

13. Kai knyga ar leidinys turi sudarytoją, rengėją, vertėją ir pan., jis, jo pareigos (funkcija) ir iš kokios kalbos versta nurodoma po pavadinimo tokia pilna formuluote, kokia yra pažymėta cituojamoje knygoje, ir rašoma stačiai; atskiriama kableliu:

Lietuvių klausimas Rusijos imperijoje XIX a. – XX a. pradžioje, sudarytojas Rimantas Vėbra, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 201.

Mindaugo knyga: Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių, parengė ir į lietuvių kalbą išvertė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis (atsakomasis sudarytojas), Rimvydas Petrauskas, Vilnius: LII leidykla, 2005, p. 105.

14. Keliatomio leidinio tomas žymimas lietuviška santrumpa *t.* po bendrojo pavadinimo ir arabišku skaitmeniu; atskiriamas kableliu. Tomo ar dalies pavadinimas rašomas kursyvu; atskiriamas dvitaškiu:

Zigmas Zinkevičius, *Rinktiniai straipsniai*, t. 2: *Valstybė ir kalba. Senųjų raštų kalba. XVIII–XIX a. rašomoji kalba. XX amžius. Rytų Lietuva*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002, p. 59.

15. Kai leidinys priklauso kokiam nors serijai, paprastai išnašose tai nežymima, tačiau, esant reikalui, ji nurodoma skliaustuose prieš leidimo vietą: pateikiama santrumpa *ser.*, serijos pavadinimas kursyvu, po kablelio serijos tomas arba numeris; atskiriama kableliu:

Alsėdžiai, sudarytojai Adomas Butrimas, Liepa Gričiūtė, (ser. *Žemaičių praeitis*, 10), Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002.

15.1. Kai leidinys turi redakcinę kolegiją arba priklauso serijai, turinčiai redakcinę kolegiją, redakcinės kolegijos sudėtis, esant reikalui, nurodoma prieš leidimo vietą; atskiriama kableliu:

Daiva Krištopaitienė, *Kristijono Donelaičio raštų leidimai: tekstologinės problemos*, (ser. *Lietuvių tekstologijos studijos*, I), redakcinė kolegija Ilona Čiužauskaitė, Loreta Jakonytė, Kristina Mačiulytė, Jurgita Ūsaitytė, Mikas Vaicekaskas (vyr. redaktorius), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.

16. Cituojant antrą kartą iš eilės, nurodoma kursyvinė santrumpa *Ibid.* Cituojant antrą ar kelintą kartą ne iš eilės, nurodomas autorius ir kursyvinė santrumpa *op. cit.*:

Vytautas Merkys, *op. cit.*, p. 126.

Ibid., p. 29.

17. Cituojant to paties autoriaus daugiau nei vieną tekstą antrą ar kelintą kartą ne iš eilės, nurodomas autorius ir sutrumpintas teksto pavadinimas. Jeigu autoriaus nėra, pateikiamas sutrumpintas pavadinimas:

Kristina Mačiulytė, *Kad tėvynė gyvuotų...*, p. 101.

Alsėdžiai, p. 312.

18. Mokslinių periodinių leidinių pavadinimas nurodomas kursyvu, leidimo vieta, metai, tomas arba (ir) numeris (kai yra tomo arba numerio paantraštė – ji atskiriama dvitaškiu ir rašoma kursyvu), numerio sudarytojas (jeigu yra išskirtas leidinyje) rašomas stačiais:

Acta Academiae Artium Vilnensis, Vilnius, 2006, t. 41: *Šventųjų relikvijų Lietuvos kultūroje*, sudarytoja Tojana Račiūnaitė, p. 145.

Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis, Vilnius, 2011, t. 35, p. 213.

Lituanus, Chicago, 2010, t. 56, Nr. 1, p. 10.

19. Žurnalų, laikraščių pavadinimas nurodomas kursyvu, stačiais metai, tomas arba numeris, puslapiai. Laikraščių data nurodoma prieš numerį trumpuoju būdu. Kartais nurodoma, tačiau nėra būtina, leidimo vieta ir leidėjas; dažniausiai tai taikoma užsienio, regioniniams ar seniesiems leidiniams:

Naujasis Židinys-Aidai, 2011, Nr. 5, p. 317–327.

Pasaulio lietuvis, Lemont, 1997, Nr. 2, p. 11–13.

Viltis: Visuomenės, literatūros ir politikos laikraštis, Vilnius, 1913-01-06 (19), Nr. 3 (790), p. 2.

20. Cituojant straipsnius ar kitokius tekstus iš mokslinių periodinių, tęstinių ir panašių leidinių, žurnalų, laikraščių nurodomas autorius, straipsnio pavadinimas kabutėse, leidinys, kuriame straipsnis spausdintas; leidinys išskiriamas kursyvu. Straipsnio ar kito teksto pavadinimas nuo leidinio atskiriamas santrumpa *in.*

Mečislovas Jučas, „Lietuvos parapijų fundacijos XV–XVIII a.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2005, t. 25, p. 77–96.

Aldona Prašmantaitė, „Vilniaus Biblijos draugija (1816–1826)“, in: *Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, sudarytojai Egidijus Motieka, Rimantas Miknys, Vladas Sirutavičius, (ser. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, kn. 7), Vilnius: „Katalikų pasaulio“ leidykla, 1994, p. 8–23.

Mindaugas Paknys, „Mecenatystė“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: Tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petrauskas, Eligijus Raila, Vilnius: Aidai, 2001, p. 342–350.

Gabrielė Gailiūtė, „Literatūros kritika šiuolaikinėje Lietuvoje: institucijos refleksija“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, 2012, Nr. 7, p. 448.

Antanas Alekna, „Vyskupas Valančius ir blaivybė“, in: *Vienybė: Savaitinis laikraštis*, Kaunas, 1918-03-07, Nr. 7, p. 102–105.

21. Rankraštiniai dokumentai aprašomi tokia tvarka: dokumento pavadinimas, metrika – vieta, data, numeris (rekonstruoti ar kiti archyvine apraše neminimi duomenys nurodomi laužtiniuose skliaustuose), po santrumpos *in*: rašomas archyvo pavadinimas, fondo, aprašo, bylos, lapų santrumpos – *f., ap., b., l.* Kartu įrašyti dokumentų rinkiniai ar rankraštinės knygos nurodomos pagal aukščiau nurodytus bibliografinių aprašų pavyzdžius, išskyrus tai, kad po sudarymo metų įterpiamas archyvo ar bibliotekos pavadinimas, signatūra ir kiti duomenys:

Juozo Tumo laiškas Augustinui Liepiniui, Kaunas, 1931-08-16, in: Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, (toliau – *VUB RS*), f. 1, b. F600, l. 10r–10v.

[Motiejus Valančius], *Wiadomość o Czynnościach Pasterskich Biskupa Macieja Wołonczewskiego*, [1850–1875], in: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraščių skyrius, (toliau – *LLTIB RS*), f. 1, b. 4388.

Albert Wijuk Kojalowicz, *Historiae Lituanae pars Prior: de rebus Lituatorum ante susceptam christianam religionem conjunctionemque Magni Lituaniae Ducatus cum Regno Poloniae libri novem*, Dantisci [Gdańsk]: sumptibus Georgii Försteri, 1650, in: *VUB RS*.

22. Elektroninių leidinių aprašas rengiamas pagal aukščiau nurodytas bibliografinio aprašo taisykles, išskyrus tai, kad nurodant elektroninį dokumentą, laužtiniuose skliaustuose būtina nurodyti laikmenos rūšį, pavyzdžiui, *CD-ROM* ar *interaktyvus*. Interaktyvių (prieinamų per internetą) dokumentų apraše pateikiama internetinė prieiga, pabaigoje skliaustuose pateikiama vėliausia nuorodos tikrinimo data:

Įdomioji Lietuvos istorija: Lietuvos valstybingumo istorija nuo seniausių laikų iki mūsų dienų, [CD-ROM], Vilnius: Elektroninės leidybos namai, 2004.

„Staugaitis Justinas“, in: *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XXI amžiuje*, [interaktyvus], in: <http://www.lkma.lt/lddb/israsas.php?id=1691>, (2013-03-16).

Saulius Lapinskas, „Frazeologizmai horoskopuose“, in: *Lietuvių kalba*, 2012,

Nr. 6, [interaktyvus], in: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=216>, (2013-03-24).

22.1. Antrą kartą ne iš eilės cituojant elektroninius leidinius, vadovaujamesi anksčiau nustatytais bibliografinio aprašo taisyklėmis:

Įdomioji Lietuvos istorija.

Ibid.

Saulius Lapinskas, *op. cit.*

23. Kai rengiant tekstą šaltinių ir literatūros pasitelkta daugiau nei nurodoma išnašose, pabaigoje gali būti pateikiamas literatūros sąrašas. Jis sudaromas aprašų abėcėlės tvarka ir rengiamas pagal nurodytas bibliografinio aprašo taisykles, išskyrus tai, kad literatūros sąraše pirmiau nurodoma autoriaus pavardė, paskui vardas; kablelis po pavardės nerašomas:

Jučas Mečislovas, „Lietuvos parapijų fundacijos XV–XVIII a.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2005, t. 25, p. 77–96.

24. Užsienio leidinių bibliografinis aprašas rengiamas pagal lietuviškus principus. Archyvų aprašymai pateikiami originalų kalbomis, išskyrus santrumpas *p.* ir *l.*

25. Kartu su straipsniais ir publikacijomis pateikiamos santraukos (šaltinių publikacijų apžvalgos) lietuvių ir anglų ar kita užsienio kalba, parinkta atsižvelgiant į tikėtiną publikacijos adresatą. Santraukos apimtis – 1000–1500 spaudos ženklų.

26. Autoriai patys parengia trumpą (vienos pastraipos) prisistatymą skyreliui „Apie autorius“ lietuvių ir anglų kalbomis; jame pageidautina paminėti akademinis laipsnius bei vardus, mokslinių interesų sritis, instituciją, pastarąją knygą, disertaciją ar kitą svarbų pasiekimą; privaloma nurodyti elektroninio pašto arba įprastinio pašto adresą.

Redakcinė kolegija įsipareigoja esant reikalui konsultuoti į LKMA veiklą įsitraukusius ar norinčius įsitraukti magistrantus bei doktorantus, jaunos mokslininkus, rengiančius pirmąsias savo mokslines publikacijas. Visus *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščio* ir *Bažnyčios istorijos studijų* straipsnius bei šaltinių publikacijas anonimiškai recenzuoja du recenzentai. Autoriai su recenzijomis supažindinami tik tuo atveju, jei tekstai įvertinti kaip taisytini ir recenzentų pastabos pravarčios korekcijoms atlikti. Redakcinė kolegija neįsipareigoja teikti paaiškinimų atmestų tekstų autoriams. Maksimalus terminas, per kurį redakcinė kolegija priima sprendimą tekstą skelbti, atmesti ar gražinti taisyti, yra 4 mėnesiai. Šis terminas nėra tiesiogiai susietas su eventualaus publikavimo laiku, nes pastarasis gali priklausyti nuo teminių tomų formavimo.

Visus spausdinamus tekstus kalbos taisyklingumo atžvilgiu peržiūri ir, esant reikalui, taiso redaktoriai. Autoriams pateikiami sumaketuoti tekstai elektroniniu *.pdf formatu korektūrai atlikti ir autorizuoti. Gražindami redakcinei kolegijai tekstą autoriai paprastu ar elektroniniu parašu patvirtina autorizavimą bei sutikimą, kad tekstas būtų skelbiamas *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščio* ar *Bažnyčios istorijos studijų* elektronine versija interneto svetainėje www.lkma.lt bei prieinamas per asocijuotas duomenų bases.

Spausdinti tekstai ir iliustracijos, diskelių ir CD pavidalo laikmenos autoriams negražinamos.

Kilus neaiškumams dėl medžiagos tematikos, rengimo principų ar kitų su *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščio* ir *Bažnyčios istorijos studijų* dalykiniais aspektais susijusių klausimų prašome kreiptis į vyriausiąjį redaktorių.

Redakcinė kolegija

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

LKMA METRAŠTIS XXXVII

Leido „Lietuvių katalikų mokslo akademija“

Pilies g. 8, 01123 Vilnius
contacts@lkma.lt, www.lkma.lt

Spaudė UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, 03153 Vilnius

Tiražas 300 egz.